

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

PROGRAM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH
na lata 2007-2013
(PROW 2007-2013)

Warszawa, listopad 2009

1. TYTUŁ	6
2. PAŃSTWO CZŁONKOWSKIE.....	6
2.1. OBSZAR GEOGRAFICZNY OBJĘTY PROGRAMEM.....	6
2.2. REGIONY SKLASYFIKOWANE JAKO CEL KONWERCENCJI	6
3. ANALIZA SYTUACJI POD WZGLĘDEM MOCNYCH I SŁABYCH STRON, WYBÓR STRATEGII ORAZ OCENA EX-ANTE	6
3.1. ANALIZA SYTUACJI POD WZGLĘDEM MOCNYCH I SŁABYCH STRON.....	6
3.1.1. Ogólne społeczno-gospodarcze uwarunkowania obszaru geograficznego	6
3.1.2. Wyniki w sektorze rolnym, leśnym i żywnościowym.....	32
3.1.3. Środowisko i gospodarka gruntami	73
3.1.4. Gospodarka wiejska i jakość życia	104
3.1.5. Leader	120
3.2. STRATEGIA WYBRANA POD KĄTEM UWZGLĘDNIENIA MOCNYCH I SŁABYCH STRON	121
3.3. OCENA EX-ANTE	128
3.4. WPŁYW POPRZEDNIEGO OKRESU PROGRAMOWANIA I INNE INFORMACJE	133
4. UZASADNIENIE DLA WYBRANYCH PRIORYTETÓW Z UWZGLĘDNIENIEM STRATEGICZNYCH WYTTCZNYCH WSPÓLNOTY ORAZ KRAJOWEGO PLANU STRATEGICZNEGO, JAK RÓWNIEŻ SPODZIEWANE ODDZIAŁYWANIE ZGODNE Z OCENĄ EX-ANTE	155
4.1. UZASADNIENIE DLA WYBRANYCH PRIORYTETÓW Z UWZGLĘDNIENIEM STRATEGICZNYCH WYTTCZNYCH WSPÓLNOTY ORAZ KRAJOWEGO PLANU STRATEGICZNEGO	155
4.2. SPODZIEWANY WPŁYW WYNIKAJĄCY Z OCENY EX-ANTE Z UWZGLĘDNIENIEM WYBRANYCH PRIORYTETÓW.....	157
4.3. EUROPEJSKI PLAN NAPRAWY GOSPODARCZEJ ORAZ PRZEGLĄD WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ (ANG. HEALTH CHECK)	162
5. INFORMACJE NA TEMAT OSI I DZIAŁAŃ PROPONOWANYCH W RAMACH KAŻDEJ OSI ORAZ ICH OPIS.....	166
5.1. WYMOGI OGÓLNE	166
5.2. WYMOGI DOTYCZĄCE WSZYSTKICH LUB KILKU ŚRODKÓW	173
5.3. WYMAGANE INFORMACJE W ODNIESIENIU DO OSI I ŚRODKÓW	176
5.3.1. Oś 1 Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego.....	176
Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	176
Ułatwianie startu młodym rolnikom	180
Renty strukturalne.....	186
Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów.....	193
Modernizacja gospodarstw rolnych	198
Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej.....	208
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	217
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	225
Działania informacyjne i promocyjne.....	238
Grupy producentów rolnych	249
5.3.2. Oś 2 Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich.....	253
Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW).....	253
Program rolnośrodowiskowy (Płatności rolnośrodowiskowe).....	258
Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne.....	272
Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych	284
5.3.3. Oś 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej.....	288
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	288
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	293

Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	299
Odnowa i rozwój wsi	305
5.3.4. OŚ 4 LEADER	309
Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju	311
Wdrażanie projektów współpracy	325
Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja.....	328
5.3.6. Wykaz rodzajów operacji, o których mowa w art. 16 a ust. 3 lit. a) rozporządzenia (WE) nr 1698/2005 do wysokości kwot, o których mowa w art. 69 ust. 5 a tego rozporządzenia.....	331
6. PLAN FINANSOWY PROW 2007-2013	333
6.1. ROCZNY WKŁAD EFRROW (W EUR).....	333
6.2. PLAN FINANSOWY W PODZIALE NA OSIE (W EUR NA CAŁY OKRES)	333
6.3. ORIENTACYJNY BUDŻET ZWIĄZANY Z OPERACJAMI, O KTÓRYCH MOWA W ART. 16 A ROZPORZĄDZENIA (WE) NR 1698/2005, ZA OKRES OD DNIA 1 STYCZNIA 2009 R. DO DNIA 31 GRUDNIA 2013 R. (ART. 16 A UST. 3B DO WYSOKOŚCI KWOT, O KTÓRYCH MOWA W ART. 69 UST. 5 A) ROZPORZĄDZENIA (WE) NR 1698/2005.....	334
7. INDYKATYWNY PODZIAŁ NA POSZCZEGÓLNE DZIAŁANIA ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH (W EUR NA CAŁY OKRES)	335
8. TABELA DOTYCZĄCA DODATKOWEGO FINANSOWANIA KRAJOWEGO, PRZYPADAJĄCA NA OŚ, Z WYSZCZEGÓLNIENIEM DZIAŁAŃ WSKAZANYCH W ROZPORZĄDZENIU (WE) 1698/2005	337
9. ELEMENTY POTRZEBNE DO WYKONANIA OCENY ZGODNIE Z REGUŁAMI KONKURENCJI ORAZ, W ODPOWIEDNICH PRZYPADKACH, WYKAZ SYSTEMÓW POMOCY DOPUSZCZONYCH NA MOCY ARTYKUŁU 87, 88, 89 TRAKTATU, KTÓRE MAJĄ ZOSTAĆ WYKORZYSTANE DO REALIZACJI PROGRAMU.....	337
10. INFORMACJE DOTYCZĄCE KOMPLEMENTARNOŚCI Z DZIAŁANAMI FINANSOWANYMI PRZEZ INNE INSTRUMENTY WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ, W RAMACH POLITYKI SPÓJNOŚCI, JAK RÓWNIEŻ PRZEZ EUROPEJSKI FUNDUSZ RYBOŁÓWSTWA	338
10.1. OCENA I SPOSÓB OSIĄGNIĘCIA KOMPLEMENTARNOŚCI	338
10.2. W STOSUNKU DO ŚRODKÓW W RAMACH OSI 1, 2, 3	348
10.3. W STOSUNKU DO ŚRODKÓW W RAMACH OSI 4.....	364
10.4. INFORMACJE DOTYCZĄCE KOMPLEMENTARNOŚCI Z INNYMI WSPÓLNOTOWYMI INSTRUMENTAMI FINANSOWYMI	368
11. WYZNACZENIE WŁAŚCIWYCH WŁADZ I ODPOWIEDZIALNYCH ORGANÓW	368
12. OPIS SYSTEMU MONITOROWANIA I OCENY	381
12.1. OPIS SYSTEMÓW MONITOROWANIA I OCENY.....	381
12.2. PRZEWIDYWANY SKŁAD KOMITETU MONITORUJĄCEGO.....	384
13. ZAPEWNIENIE ROZPOWSZECZNIANIA INFORMACJI NA TEMAT PROGRAMU	386
13.1. DZIAŁANIA PRZEWIDZIANE W CELU POINFORMOWANIA OGÓŁU SPOŁECZEŃSTWA O ROLI ODGRYWANEJ PRZEZ WSPÓLNOTĘ W PROGRAMIE ORAZ REZULTATACH TEGO PROGRAMU	390
13.1.1. Upowszechnianie wiedzy ogólnej na temat Programu.....	390
13.1.2. Przekazywanie beneficjentom Programu szczegółowych informacji dotyczących warunków i zasad udzielania pomocy	391
13.1.3. Zapewnienie odpowiedniej i aktualnej informacji o Programie instytucjom, którym powierzono wdrażanie	392
13.2. DZIAŁANIA PRZEWIDZIANE W CELU POINFORMOWANIA BENEFICJENTÓW O WKŁADZIE WSPÓLNOTY I WIZUALIZACJI PROGRAMU	393

13.3. DZIAŁANIA MAJĄCE NA CELU POINFORMOWANIE OGÓŁU SPOŁECZEŃSTWA O ROLI ODGRYWANEJ PRZEZ WSPÓLNOTĘ W PROGRAMIE ORAZ REZULTATACH PROGRAMU.....	394
13.3.1. Informowanie o roli Wspólnoty oraz rezultatach osiągniętych w trakcie realizacji Programu	394
13.3.2. Przekazywanie informacji o Programie i jego rezultatach oraz wkładzie Wspólnoty instytucjom zaangażowanym we wdrażanie strategii komunikacyjnej.....	395
14. WYZNACZENIE PARTNERÓW, Z KTÓRYMI PRZEPROWADZONO KONSULTACJE I WYNIKI TYCH KONSULTACJI	398
14.1. WYZNACZENIE PARTNERÓW, Z KTÓRYMI PRZEPROWADZONO KONSULTACJE.....	398
14.2. WYNIKI KONSULTACJI.....	401
15. RÓWNOŚĆ MĘŻCZYZN I KOBIET ORAZ NIEDYSKRIMINACJA.....	408
15.1. DZIAŁANIA PROMUJĄCE RÓWNOŚĆ MĘŻCZYZN I KOBIET NA POSZCZEGÓLNYCH ETAPACH REALIZACJI PROGRAMU (PROJEKT, REALIZACJA, MONITOROWANIE I OCENA)	408
15.2. SPOSÓB ZAPOBIEGANIA WSZELKIEJ DYSKRIMINACJI ZE WZGLĘDU NA PŁEĆ, RASĘ LUB POCHODZENIE ETNICZNE, RELIGIĘ LUB ŚWIATOPOGLĄD, NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ, WIEK LUB ORIENTACJĘ SEKSUALNĄ NA RÓŻNYCH ETAPACH REALIZACJI PROGRAMU	410
16. OPERACJE W RAMACH POMOCY TECHNICZNEJ	411
16.1. OPIS DZIAŁAŃ POMOCNICZYCH W ZAKRESIE PRZYGOTOWANIA, ZARZĄDZANIA, MONITOROWANIA, OCENY, INFORMACJI I KONTROLI, FINANSOWANYCH Z POMOCY TECHNICZNEJ	411
16.2. KRAJOWA SIEĆ OBSZARÓW WIEJSKICH	416

Spis załączników do Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Załącznik 1	Wykaz obszarów ONW
Załącznik 2	Obszary sieci NATURA 2000
Załącznik 3	Obszary szczególnie narażone (OSN)
Załącznik 4	Kategoryzacja zagrożenia pożarowego lasów Polski na poziomie III NTS
Załącznik 5	Ocena ex-ante projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013
Załącznik 6	Prognoza oddziaływania na środowisko projektu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013
Załącznik 7	Lista wskaźników bazowych związanych z celami Lista wskaźników bazowych związanych z kontekstem
Załącznik 8	Podstawowe wymagania określone w art. 5 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003 (Minimalne normy obowiązujące rolników na podstawie rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 marca 2007 r. w sprawie minimalnych norm (Dz. U. Nr 46, poz. 306)
Załącznik 9	Szczegółowy wykaz produktów lub grup produktów objętych pomocą finansową na wspieranie grup producentów rolnych
Załącznik 10	Szczegółowy opis pakietów rolnośrodowiskowych oraz kalkulacja wysokości płatności rolnośrodowiskowej
Załącznik 11	Podstawowe wymagania dla Programu Rolnośrodowiskowego (Podstawa kalkulacji płatności)
Załącznik 12	Zasady opracowywania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego oraz studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy w kontekście zalesień Orientacyjny skład gatunkowy upraw leśnych wprowadzanych na grunty rolne w ramach działania Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne
Załącznik 13	Regionalizacja przyrodniczo-leśna Polski Potrzeby i preferencje zalesieniowe gmin wg Krajowego Programu Zwiększania Lesistości (KPZL)
Załącznik 14	Kalkulacja płatności dla działania „Zalesienie gruntów rolnych i zalesienie gruntów innych niż rolne”
Załącznik 15	Tabela dotycząca pomocy państwa, którą należy dołączyć do każdego programu rozwoju obszarów wiejskich
Załącznik 16	Lista partnerów uczestniczących w procesie konsultacji PROW 2007-2013
Załącznik 17	Schemat przepływu informacji w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

1. TYTUŁ

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

2. PAŃSTWO CZŁONKOWSKIE

Rzeczpospolita Polska

2.1. Obszar geograficzny objęty Programem

Program będzie realizowany w latach 2007-2013 na terenie całego kraju. Podstawą realizacji założeń strategicznych Programu, opisanych w Krajowym Planie Strategicznym Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, będą działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich w ramach czterech osi priorytetowych. Wszystkie te działania będą współfinansowane z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz ze środków krajowych przeznaczonych na ten cel w ustawie budżetowej.

2.2. Regiony sklasyfikowane jako cel Konwergencji

Całe terytorium kraju zostało sklasyfikowane jako obszar Celu Konwergencji.

3. ANALIZA SYTUACJI POD WZGLĘDEM MOCNYCH I SŁABYCH STRON, WYBÓR STRATEGII ORAZ OCENA EX-ANTE

3.1. Analiza sytuacji pod względem mocnych i słabych stron

3.1.1. Ogólne społeczno-gospodarcze uwarunkowania obszaru geograficznego

Polska, w wyniku II wojny światowej, odniosła ogromne straty w ludności (około 6 mln), jak i majątku oraz części terytorium. Pomimo tego, że Polska znalazła się w grupie krajów zwycięskich, pozostawała pod wpływem Związku Radzieckiego, co na dziesięciolecie przesądziło o kierunkach i możliwościach rozwoju ekonomicznego i społecznego.

Do tej pory, Polska odrabia skutki zapóźnień gospodarczych oraz braku swobód demokratycznych, m.in. poprzez realizowanie szeregu strategii i polityk Unii Europejskiej, przede wszystkim w dziedzinie przemysłu, transportu, infrastruktury, rolnictwa czy ochrony środowiska, ale również w dziedzinach związanych z utrwalaniem struktur społecznych, opartych na demokratycznych podstawach. Przy czym należy podkreślić, że zmiany związane z transformacją, przez większość społeczeństwa postrzegane pozytywnie, dla części społeczeństwa niosą ze sobą wiele niepokojących zjawisk, takich jak ubóstwo, konieczność dostosowywania się do

zmieniających się okoliczności, kulturowych, społecznych oraz socjalnych, co szczególnie trudne jest w przypadku najstarszych grup wiekowych oraz wśród ludności wiejskiej.

Rzeczpospolita Polska jest krajem nizinnym. Blisko 96% jej terytorium położone jest poniżej 350 m n.p.m., a jedynie 2,9% - na wysokości powyżej 500 m n.p.m. Jednocześnie Rzeczpospolita Polska jest krajem zróżnicowanym przestrzennie pod względem warunków przyrodniczych i klimatycznych, stanu rozwoju gospodarczego, w tym wiodących gałęzi gospodarki, które determinują poziom życia i perspektywy funkcjonowania jej mieszkańców. Wiele regionów posiada charakter rolniczy i z sektorem rolnym wiąże się podstawowa działalność gospodarcza.

Dysproporcje w rozwoju lokalnym obszarów wiejskich przyczyniły się do opracowania narzędzi pozwalających prawidłowo je charakteryzować oraz kwalifikować. Najprostsze i powszechnie przyjęte definicje obszarów wiejskich posługują się kryterium demograficznym i są oparte na liczebności populacji zamieszkującej dany teren oraz na kryterium gęstości zaludnienia lub na prostym podziale administracyjnym wieś-miasto.

Obszary wiejskie w Rzeczypospolitej Polskiej stanowią 93,2% powierzchni kraju, ich znaczenie z punktu widzenia ekonomicznego, społecznego jak i środowiskowego jest ogromne.

W Rzeczypospolitej Polskiej obszary wiejskie definiowane są jako tereny położone poza granicami administracyjnymi miast, co oznacza, że są to gminy wiejskie lub części wiejskie gmin miejsko-wiejskich¹. Wydzielenie części gmin miejsko-wiejskich, tj. miasta i obszaru wiejskiego, które posiadają odrębne identyfikatory terytorialne, pozwala na gromadzenie i przedstawianie danych statystycznych w podziale na miasto i wieś. Definicja obszarów wiejskich, w uzasadnionych przypadkach, może być poszerzona o niewielkie ośrodki miejskie, ściśle powiązane funkcjonalnie z obszarami wiejskimi.

Pomimo tego, że powyższa definicja oparta jest na administracyjnym podziale kraju, to w warunkach polskich w dużej mierze odpowiada ona określeniu obszarów wiejskich zgodnie z metodologią OECD² czy Eurostat³. Zgodnie z takimi podejściami, obszary wiejskie stanowiłyby w Polsce odpowiednio 91,0% oraz 85,7% (Tabela 1).

---

¹ Kryterium wyodrębnienia, zostało dokonane na podstawie podziału terytorialnego według rejestru TERYT (Krajowy Rejestr Urzędowy Podziału Terytorialnego Kraju).

² Kryterium OECD – za obszary wiejskie uznaje się tereny o gęstości zaludnienia do 150 osób/km².

³ Kryterium Eurostat – klasyfikujące obszar jako wiejski, gdy gęstość jego zaludnienia wynosi do 100 osób/km².

Tabela 1. Obszary wiejskie w Polsce w 2005 r.

Obszary wiejskie według klasyfikacji	Udział powierzchni obszarów wiejskich w powierzchni ogółem [%]	Udział ludności zamieszkałej na obszarach wiejskich w ludności ogółem [%]
TERYT	93,2	38,6
OECD	91,0	34,4
Eurostat	85,7	29,3

Źródło: Charakterystyka obszarów wiejskich w 2005 r. GUS 2006

Należy pokreślić, że z uwagi na występowanie powiązań gospodarczych, funkcjonalnych i społecznych terenów wiejskich z ośrodkami miejskimi powyższe definicje stanowią jedynie umowny kontekst i należy je traktować jako wskaźnik.

Obszary wiejskie w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich to miejscowości znajdujące się w granicach administracyjnych:

- 1) gmin wiejskich;
- 2) gmin miejsko-wiejskich, z wyłączeniem miast liczących powyżej 20 tys. mieszkańców;
- 3) gmin miejskich, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców.

Dla niektórych działań Programu zostanie wprowadzone ograniczenie terytorialne, w zakresie możliwości realizacji niektórych projektów.

Sytuacja demograficzna

Rzeczpospolitą Polską zamieszkuje 38 157 tys. osób, co stanowi 8,3% ogółu ludności Unii Europejskiej (UE-25). Na obszarach wiejskich mieszka 38,6% ogółu ludności, tj. 14 733 tys. osób, w tym 7 334 tys. mężczyzn i 7 399 tys. kobiet. Należy podkreślić, że Polska dysponuje dużym potencjałem ludnościowym, w UE-25 zajmuje szóste miejsce pod względem liczby ludności.

Miejscowości wiejskie są bardzo zróżnicowane pod względem liczby mieszkańców:

- 15% liczy mniej niż 100 mieszkańców;
- 66% od 100 do 500 mieszkańców;
- 13% od 500 do 1000 mieszkańców;
- tylko 6% powyżej 1000 mieszkańców.

Udział ludności wiejskiej zróżnicowany jest regionalnie: od 21,4% w województwie śląskim do 59,6% w województwie podkarpackim (Tabela 2). Tradycyjna rodzina wiejska żyje zwykle w strukturach wielopokoleniowych. Gospodarstwa domowe

składające się z 5 lub więcej osób stanowią 24,5% wszystkich gospodarstw domowych na wsi, natomiast w miastach stanowią jedynie 9,0%.

Tabela 2. Ludność Rzeczypospolitej Polskiej – stan na 31 grudnia 2005 r.

Wyszczególnienie	Ludność		
	Ogółem w tys.	Na 1 km ²	Na obszarach wiejskich jako % ludności ogółem
Dolnośląskie	2 888	145	28,9
Kujawsko-Pomorskie	2 068	115	38,5
Lubelskie	2 180	87	53,3
Lubuskie	1 009	72	35,9
Łódzkie	2 577	141	35,4
Małopolskie	3 266	215	50,4
Mazowieckie	5 158	145	35,3
Opolskie	1 047	111	47,4
Podkarpackie	2 098	118	59,6
Podlaskie	1 200	59	40,8
Pomorskie	2 199	120	32,7
Śląskie	4 686	380	21,4
Świętokrzyskie	1 285	110	54,6
Warmińsko-Mazurskie	1 429	59	40,0
Wielkopolskie	3 372	113	42,9
Zachodniopomorskie	1 694	74	30,8
Łącznie	38 157	122	38,6

Źródło: GUS 2006

W 2005 roku średnia gęstość zaludnienia w Rzeczypospolitej Polskiej wynosiła 122 osoby/km², przy czym w miastach wskaźnik ten wynosił 1 098 osób/km², a na obszarach wiejskich 51 osób/km² (GUS, 2006).

Polska wieś ukształtowana historycznie charakteryzuje się rozproszoną siecią osadniczą, tym samym liczy ok. 53 tys. miejscowości wiejskich, w tym 42,8 tys. wsi oraz 10,2 tys. kolonii i osad. Przeciętna wielkość pod względem ludności wynosi 277 mieszkańców przypadających na 1 miejscowość wiejską, przy czym w wielu miejscowościach liczba ta nie przekracza 100 osób. Warunki te nie sprzyjają utrzymywaniu w nich żywotności społecznej. Duża liczba małych miejscowości charakteryzujących się często rozproszoną zabudową skutkuje znaczącym wzrostem kosztów budowy oraz eksploatacji infrastruktury technicznej, dostępności usług publicznych oraz nie sprzyja ich żywotności społeczno-kulturowej. Największe rozproszenie wiejskiej sieci osadniczej – poniżej 120 miejscowości na 1000 km² – występuje w regionie północno-wschodnim i południowo-wschodnim oraz w woj. opolskim. Natomiast największe zagęszczenie występuje w Polsce centralnej – ponad 225 miejscowości na 1000 km². Ponad 80% miejscowości wiejskich liczy do 500 mieszkańców, z tego 15% mniej niż 100 osób.

W porównaniu z innymi krajami europejskimi ludność Polski jest nadal młoda (w sensie demograficznym), jednakże mediana wieku zwiększa się z każdym rokiem; na początku lat 90-tych wynosiła 34 lat dla kobiet i 31 lat dla mężczyzn, w 2005 r. - odpowiednio około 39 lat oraz 35 lat.

Średnia wieku mieszkańca wsi wynosi prawie 35 lat. Relacja liczby ludności w wieku nieprodukcyjnym do ludności w wieku produkcyjnym wynosi ok. 65 (w mieście 52).

Na wsi w latach 2000-2005 zwiększył się odsetek ludności w wieku produkcyjnym⁴ - z 56,8% do 60,7% (w miastach z 63,3% do 66,1%). Całkowita liczba ludności w tym wieku zwiększyła się o ok. 7% (w miastach ok. 3%), a czynnikami szybszego wzrostu na wsi były wyższa dzietność rodzin wiejskich oraz znaczne zmniejszenie się migracji do miast w minionym 15-leciu. Szacuje się, że w kolejnych latach odsetek osób w wieku produkcyjnym na obszarach wiejskich wzrośnie, aby w 2015 roku wynieść 63,7%. Natomiast na terenach miejskich zaznaczy się spadek odsetka osób w wieku produkcyjnym - przewiduje się, że w 2015 roku wyniesie 63,2% (prognoza GUS 2003).

W latach 2000-2005 na terenach wiejskich zmniejszył się udział osób w wieku przedprodukcyjnym⁵ - z 27,6% do 23,8% (w miastach z 22,4% do 18,5%), głównie na skutek trwającego spadku urodzeń. Równocześnie z prognoz GUS wynika, że w następnych latach odsetek osób w wieku przedprodukcyjnym będzie w dalszym ciągu zmniejszał się zarówno na obszarach wiejskich jak i miejskich aby w 2015 roku osiągnąć poziom odpowiednio 17,2% oraz 15,2%.

Odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym⁶ na wsi w latach 2000-2005 nie zmienił się, i w 2005 roku wyniósł 15,4% (w miastach wzrósł z 14,3% do 15,4%), a różnica wynika z wchodzenia w wiek poprodukcyjny generacji, które w młodości masowo migrowały do miast. Z prognoz GUS wynika, że w kolejnych latach odsetek osób w wieku poprodukcyjnym będzie wzrastał zarówno na wsi jak i w mieście. Szacuje się, że wartość tego wskaźnika w 2015 roku dla obszarów wiejskich wyniesie 19,1% natomiast dla miasta 21,6%.

Z uwagi na fakt, iż Polska posiada znaczący odsetek osób w wieku do 35 lat, przewiduje się, że w latach 2007-2013 liczba osób, które ukończą 18 rok życia i potencjalnie mogą rozpocząć działalność na rynku pracy wyniesie blisko 3 531 tys. osób w tym 1 598 tys. osób na obszarach wiejskich (Tabela 3).

---

⁴ Mężczyźni w wieku 18-64 lata, kobiety w wieku 18-59 lat.

⁵ Ludność w wieku 0-17 lat.

⁶ Mężczyźni w wieku 65 lata i więcej, kobiety w wieku 60 lat i więcej.

Tabela 3. Struktura wieku i płci mieszkańców - stan na 31 grudnia 2005 r.

Grupy wieku	Ogółem	Miasta			Wieś		
		Razem	Mężczyźni	Kobiety	Razem	Mężczyźni	Kobiety
	W tysiącach						
Ogółem	38 157,1	23 423,7	11 119,5	12 304,2	14 733,4	7 334,4	7 399,0
0-17	7 863,8	4 354,1	2 230,1	2 124,1	3 508,9	1 798,4	1 711,2
18-19	1 194,7	707,2	358,8	348,3	487,5	251,7	235,8
20-24	3 316,0	2 055,3	1 034,6	1 020,8	1 260,7	652,4	608,3
25-29	3 108,3	1 994,2	996,1	998,1	1 114,1	580,3	533,8
30-34	2 754,5	1 730,2	867,4	862,8	1 024,4	527,6	496,8
35-39	2 381,6	1 434,8	713,2	721,5	946,8	490,8	456,0
40-44	2 495,8	1 505,2	730,0	775,1	990,6	522,7	468,0
45-49	3 008,4	1 919,3	907,8	1 011,5	1 089,1	578,5	510,6
50-54	2 990,8	1 996,8	928,4	1 068,4	994,1	519,9	474,2
55-59	2 483,3	1 673,2	769,8	903,4	810,1	404,5	405,6
60-64	1 484,0	975,3	434,0	541,2	508,7	237,6	271,2
65 lat i więcej	5 075,7	3 078,3	1 149,2	1 929,1	1 997,6	770,0	1 227,5

Źródło: GUS 2006

Na terenie Rzeczypospolitej Polskiej zachodzą procesy migracyjne, mające istotny wpływ na sytuację obszarów wiejskich. Począwszy od 2000 roku obserwuje się większy napływ ludności z miast na wieś niż odpływ ze wsi do miast (Tabela 4). Zjawisko to było szczególnie widoczne w 2002 r. Jak szacuje GUS trend w kolejnych latach będzie się utrzymywał (odsetek mieszkańców wsi z 38,3% w 2002 roku może wzrosnąć aż do 42,6% w 2030 roku)⁷. Wynika to z wielu przyczyn, jak np. osiedlania się na wsi ludności miejskiej, zahamowania odpływu mieszkańców wsi do pracy w miastach, powrotu na wieś osób tracących pracę, zmian statusu miejscowości.

Można wskazać, że pojawiła się nowa kategoria mieszkańców wsi, którzy stają się rezydentami lub przedsiębiorcami wiejskimi. Z reguły reprezentują oni zamożną grupę społeczeństwa. Osiedlają się najczęściej na terenach wokół wielkich aglomeracji oraz wzdłuż głównych szlaków komunikacyjnych. Przynoszą oni (z miasta) nowy anonimowy typ relacji międzyludzkich społeczeństwa. Pojawienie się nowych mieszkańców wsi stanowi często czynnik poważnie zmieniający strukturę i relacje wewnętrzne w ramach typowych wiejskich wspólnot.

⁷ Inicjatywa LEADER+ w Polsce, badanie na zlecenie Urzędu Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2005.

Tabela 4. Migracje wewnętrzne na pobyt stały między miastem i wsią i migracje zagraniczne ludności wiejskiej w latach 1995-2005

Rok	Migracje wewnętrzne			Migracje zagraniczne		
	na pobyt stały		saldo dla wsi w tys.	na pobyt stały		saldo dla wsi w tys.
	ze wsi do miast w tys.	z miast na wieś w tys.		ze wsi za granicę w tys.	z zagranicy na wieś w tys.	
1995	118,5	91,6	-26,9	4,3	1,8	-2,5
2000	99,0	103,2	4,2	5,5	2,2	-3,3
2001	92,4	98,9	6,5	5,2	1,9	-3,3
2002	96,5	114,1	17,6	5,5	2,0	-3,5
2003	99,7	130,1	30,4	5,1	2,1	-3,0
2004	96,6	138,2	41,6	5,0	2,8	-2,2
2005	97,6	130,2	32,6	5,1	2,7	-2,4

Źródło: GUS

W odróżnieniu do migracji wewnętrznych, migracje zewnętrzne działały jako czynnik zmniejszający liczbę ludności wiejskiej. W latach 2000-2005 migracje ze wsi na pobyt stały w innych krajach wyniosły netto – 17,7 tys. osób (emigracja 31,4 tys., imigracja 13,7 tys.). Do 2004 r. liczba wyjazdów za granicę na pobyt stały – wbrew obawom – stopniowo zmniejszała się.

Otwarcie rynków pracy niektórych krajów UE, wysoka różnica płac między Polską a UE-15, wyższe kwalifikacje młodzieży stają się bodźcami do podejmowania decyzji o emigracji. Trudno dziś przesądzić, jaka część migrantów potraktuje swój pobyt za granicą jako czasowy, a ilu pozostanie na stałe. Ponadto należy zaznaczyć, że z jednej strony można liczyć na napływ kapitału pochodzącego z zarobków migrantów i ich doświadczenie wyniesione z pracy za granicą, z drugiej zaś powstaje zagrożenie, popularnie określane drenażem mózgów (Program Operacyjny Kapitał Ludzki).

Problemy wynikające z presji obszarów podmiejskich i peryferyjnych

Lokalizacja terenów wiejskich, biorąc pod uwagę oddalenie od obszarów miejskich czy głównych sieci drogowych, w tym międzynarodowych i krajowych, jest jednym z czynników wywierających silny wpływ na konkurencyjność tych obszarów.

Tereny wiejskie zlokalizowane w pobliżu aglomeracji miejskich (szczególnie dużych) charakteryzują się wyższym poziomem rozwoju w odniesieniu do pozostałych obszarów. Na ogół aglomeracje pełnią rolę biegunów rozwoju, co prowadzi do sytuacji, w której na obszarach wiejskich zlokalizowanych w pobliżu dużych miast coraz słabszą rolę odgrywa rolnictwo, a zaczynają nabierać znaczenia funkcje nierolnicze jak np. handel i usługi. Taki stan rzeczy prowadzi do zaniku dotychczasowego krajobrazu i architektury. Tym samym rozwój mieszkalnictwa i innych funkcji gospodarczych wypiera rolnictwo z obszarów podmiejskich w kierunku peryferii.

Duża aktywność gospodarcza obszarów sąsiadujących z miastami oraz dynamiczny rozwój budownictwa na tych terenach przekłada się na relatywnie wyższe dochody własne gmin, w porównaniu z gminami położonymi peryferyjnie.

W Rzeczypospolitej Polskiej coraz większego znaczenia zaczyna nabierać proces suburbanizacji, który prowadzi do wzrostu funkcji mieszkalnej na obszarach wiejskich. Szczególnie zjawisko to nasila się w strefach podmiejskich dużych miast, dlatego też tam dynamika rozwoju mieszkalnictwa jest największa. Z uwagi na to obszary wiejskie sąsiadujące z dużymi aglomeracjami lub znajdujące się w miejscu przebiegu głównych ciągów komunikacyjnych są obecnie miejscem powstawania osiedli mieszkaniowych czy domów jednorodzinnych. Pojawienie się nowych domów czy osiedli nierzadko przyczynia się do zachwiania dotychczasowej architektury tych obszarów.

Na ogół proces suburbanizacji dotyczy osób wykształconych oraz zamożnych, które często przenoszą na te tereny siedziby własnych przedsiębiorstw. Tym samym pojawienie się na tych obszarach nowych mieszkańców przyczynia się do poprawy stanu infrastruktury zarówno technicznej i społecznej.

Ponadto na obszarach podmiejskich można zaobserwować szybki rozwój lokalnego rynku pracy pozarolniczej oraz korzystanie z możliwości rynku zlokalizowanego w pobliskim mieście. Podobny przyśpieszony rozwój pozarolniczego rynku pracy na obszarach wiejskich można dostrzec wzdłuż głównych ciągów komunikacyjnych (drogi międzynarodowe, krajowe czy wojewódzkie). Cechą charakterystyczną tych terenów jest wzrost zaludnienia (wynikający głównie z migracji miasto-wieś) oraz szybki rozwój przedsiębiorczości w działach pozostających w związku z obsługą pobliskiego miasta. Dotyczy to zarówno funkcji rolniczej (produkcja na potrzeby rynku miejskiego, w tym owoców i warzyw), jak i pozarolniczej – magazyny, składy celne, usługi dla przedsiębiorstw, centra handlowe, składy materiałów budowlanych itp. Z kolei obszary wiejskie położone peryferyjnie w stosunku do ośrodków miejskich i głównych szlaków komunikacyjnych, charakteryzują się niewielkim rozwojem pozarolniczych rynków pracy⁸.

Na obszarach peryferyjnych nie jest możliwy dynamiczny rozwój przedsiębiorczości, szczególnie usług, głównie z uwagi na brak tam ich odbiorców. Dostrzega się jednak pewną konkurencyjność cenową usług z tych obszarów, tym samym zaczynają mieć one charakter ponadlokalny szczególnie w zakresie np. remontów czy budownictwa.

W Rzeczypospolitej Polskiej obszary peryferyjne charakteryzują się na ogół stagnacją oraz ubytkiem liczby ludności. Od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku tereny peryferyjne cechowały się znacznym odpływem ludności młodej,

---

⁸ Rosner A., 2005: Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce [w: Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich].

zahamowanie tego trendu nastąpiło na skutek ograniczeń na rynku pracy oraz odpływu z tych obszarów ludności mobilnej. Obecnie tereny peryferyjne cechuje naturalny ubytek ludności oraz nieznaczny odpływ młodzieży. W wyniku dotychczasowych migracji struktura demograficzna obszarów wiejskich położonych peryferyjnie została zachwiana i cechuje ją stosunkowo wysoki odsetek ludności starszej oraz nadmierny udział mężczyzn w strukturze płci⁹.

Na obszarach wiejskich peryferyjnych można zaobserwować także wysoki udział gruntów rolnych, na których zaprzestano prowadzenia działalności rolniczej. Głównymi przyczynami wyłączenia gruntów z produkcji na tych terenach są: wadliwe stosunki wodno-powietrzne (szczególnie kłopotliwe i zawodne w uprawie oraz plonowaniu podczas nadmiernych opadów lub ich braku), odległość od zabudowań gospodarczych, czy brak odpowiednich dróg dojazdowych przystosowanych do ciężkich maszyn.

Należy podkreślić, że w kontekście presji terenów miejskich na obszary wiejskie, nie bez znaczenia jest także bliskość dużych aglomeracji czy terenów zurbanizowanych do otaczających je terenów małych i średnich miast oraz obszarów wiejskich, które są ściśle powiązane funkcjonalnie z tymi obszarami. Szczególnie dotyczy to powiązań np. komunikacyjnych, teleinformatycznych, gospodarczych, usługowych, kulturalnych. Zgodnie z Narodowymi Strategicznymi Ramami Odniesienia 2007-2013 powiązania tego rodzaju prowadzą do rozprzestrzeniania wzrostu gospodarczego na tereny przylegające i wykorzystania relatywnych przewag wielkiego miasta - tworzenia nowych miejsc pracy, możliwości kooperacji gospodarczej, uczestnictwa w infrastrukturze społecznej i kulturalnej. Ponadto mając na uwadze proces suburbanizacji a także wyrównywanie szans rozwojowych na obszarach wiejskich istnieje potrzeba zwiększenia dostępności największych centrów rozwoju dla mieszkańców obszarów wiejskich, dzięki szybkiemu dotarciu (w czasie do 90 minut) mieszkańców obszarów wiejskich do tych centrów. Przede wszystkim powinno to następować przez tworzenie inwestycji mających na celu zwiększenie wahadłowej mobilności przestrzennej mieszkańców obszarów wiejskich i umożliwienie im znalezienia pracy w największych centrach rozwoju bez potrzeby zmiany miejsca zamieszkania.

Czynniki napędzające gospodarkę

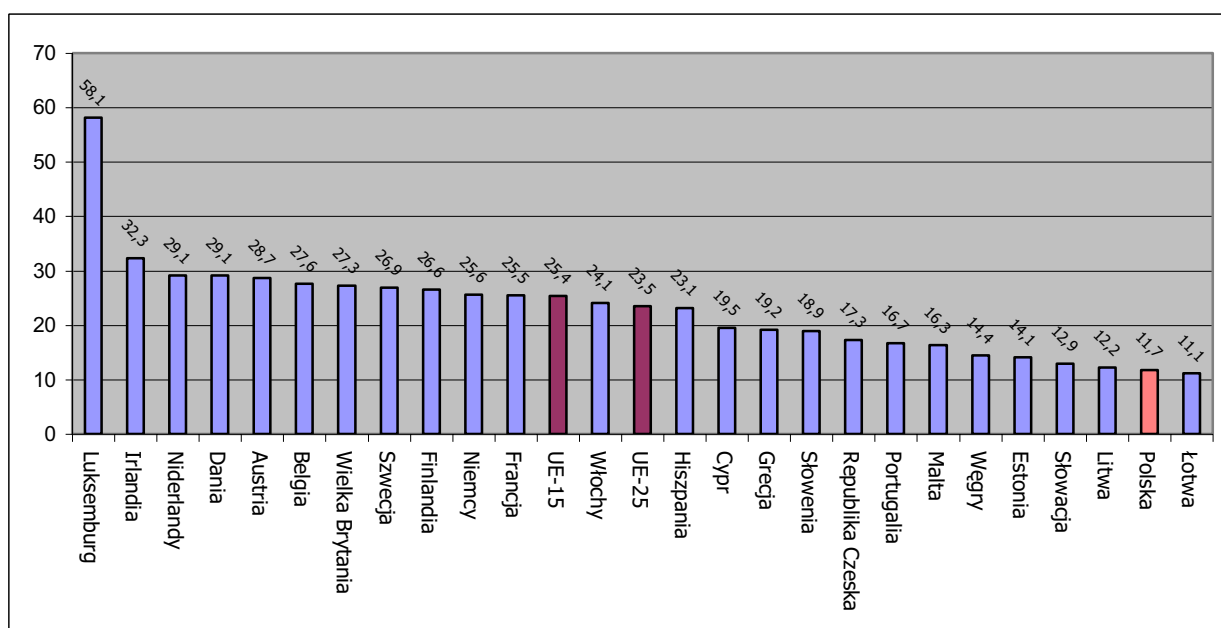
Zgodnie ze Strategią Rozwoju Kraju (SRK), po znacznym osłabieniu dynamiki wzrostu gospodarczego w latach 2001-2002, rok 2003, a szczególnie 2004, przyniosły wyraźną poprawę koniunktury. W 2004 r. wzrost PKB wyniósł 5,3% i był najwyższy

---

⁹ Bański J., 2005: Przestrzenny wymiar współczesnych procesów na wsi. Studia Obszarów Wiejskich. Vol. IX.

od siedmiu lat, co wynikało głównie z „impulsu integracji” i związanego z tym wzrostu popytu wewnętrznego i zewnętrznego.

W 2005 r. tempo wzrostu gospodarczego wyniosło 3,5%, a rok 2006 przyniósł ponowne ożywienie wraz z umocnieniem tendencji wzrostowych. Tempo wzrostu PKB osiągnęło poziom nienotowany od 1997 r. i wyniosło 5,8%. Od 2002 r. tempo rozwoju gospodarczego Polski (średnio w latach 2002-2006 – 3,9%) jest 2-krotnie szybsze od przeciętnego w UE-25 (odpowiednio – 1,9%). Mimo to, PKB w przeliczeniu na mieszkańca, liczony wg parytetu siły nabywczej w 2005 r. osiągał zaledwie połowę przeciętnej UE-25¹⁰, i wyniósł 49,7% (Rysunek 1) [na podstawie Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia (NSRO)].

Rysunek 1. Produkt krajowy brutto na mieszkańca w krajach UE-25 w 2005 r. [według siły nabywczej, w tys. EUR]

Źródło: Strategia Rozwoju Kraju

Ponadto SRK wskazuje, że w 2006 r. w gospodarce polskiej nastąpiło ożywienie. W I półroczu 2006 r. PKB zwiększył się o 5,4%. Najwyższy poziom rozwoju, mierzony wskaźnikiem PKB na mieszkańca, osiąga województwo mazowieckie (155% średniej krajowej w 2003 r.). PKB na mieszkańca tego województwa wynosi 72,8% średniej UE-25 i jest zbliżony do poziomu biedniejszych regionów krajów europejskich - np. niektórych terenów Niemiec Wschodnich lub południowych Włoch. Obszar o najniższym PKB na mieszkańca obejmuje pięć województw leżących w północno-wschodniej i południowo-wschodniej części kraju: lubelskie, podkarpackie, podlaskie, świętokrzyskie oraz warmińsko-mazurskie. PKB *per capita* najsłabszych gospodarczo województw stanowi 33-37% średniej rozszerzonej UE. Poziom ich rozwoju

¹⁰ Po uwzględnieniu Bułgarii i Rumunii, wskaźnik ten w 2005 r. stanowił 52% przeciętnej UE-27.

gospodarczego jest wyraźnie niższy od poziomu obserwowanego w najbiedniejszych regionach Grecji, Portugalii i Hiszpanii w momencie akcesji tych krajów do UE.

Według SRK rok 2005 był drugim kolejnym rokiem wzrostu roli inwestycji jako czynnika kształtującego dynamikę PKB. Nakłady brutto na środki trwałe zwiększyły się o 6,5%, ale stopa inwestycji w gospodarce narodowej wynosiła zaledwie 18,2%, wobec 23,7% w roku 2000. Obecnie obserwuje się silne ożywienie inwestycyjne. W I półroczu 2006 r. nakłady te zwiększyły się, w porównaniu z I półroczem 2005 r., o 11,4%, tj. w skali nie notowanej od 1998 roku. Oceniając dynamikę procesów inwestycyjnych, należy zwrócić uwagę, że wiele przedsiębiorstw przetwórstwa przemysłowego, w tym rolno-spożywczego, nasiliło przedsięwzięcia prorozwojowe w okresie przedakcesyjnym i bezpośrednio po akcesji (łącznie w latach 2003-2004 wzrost inwestycji w tym przemyśle w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 49 osób wyniósł prawie 34%), co pozwoliło na dostosowanie się do norm i standardów obowiązujących w UE oraz na sprostanie zwiększonemu po akcesji popytowi, głównie z krajów UE. W 2005 r. tempo wzrostu inwestowania w tych przedsiębiorstwach zmniejszyło się do około 4,5%.

Zgodnie z NSRO w 2005 r. istotnym czynnikiem wzrostu gospodarczego pozostawał handel zagraniczny, przy czym – pomimo niekorzystnych uwarunkowań kursowych i koniunkturalnych – eksport towarów rósł szybciej niż ich import. W rezultacie nastąpiła dalsza redukcja ujemnego salda wymiany. Towarzyszyły temu korzystne zmiany w strukturze towarowej. W 2005 r., w porównaniu z 2004 r., eksport (w ujęciu rzeczowym, w EUR) zwiększył się o 19,6%, podczas gdy import o 13,8%. W latach 2001-2005 eksport wzrósł ponad 2-krotnie, a import o ponad 50%, podczas gdy przeciętnie w UE-25, zarówno eksport jak i import – o ponad 60%. Ujemne saldo obrotów w roku 2005 wyniosło 9,7 mld EUR i było o 1,9 mld EUR (16,4%) niższe niż rok wcześniej i o prawie 9 mld EUR (prawie połowę) niższe od uzyskanego w 2000 r. Ożywienie eksportowe wynikało w znacznej mierze z podjętych w ostatnich latach działań restrukturyzacyjnych, co wpłynęło na wzrost konkurencyjności polskiej oferty towarowej na rynkach zagranicznych. Wysoka dynamika eksportu utrzymała się również w następnym roku. Jednak w końcu 2006 r. - w wyniku ożywienia gospodarczego, a w konsekwencji zwiększonego popytu na dobra importowane, zwłaszcza zaopatrzeniowe - nastąpiło przyspieszenie dynamiki importu, który w skali roku zwiększył się o 23,2%, przy równoczesnym wzroście eksportu o 22,6%. W rezultacie zwiększył się deficyt wymiany towarowej - do 12,5 mld EUR.

Równocześnie SRK wskazuje, że inflacja średnioroczna w 2005 r. wyniosła 2,1%, wobec 3,5% w 2004 r. W skali I półrocza 2006 r. wyniosła ona 0,7%.

Przy znacznym napływie na rynek pracy ludzi młodych w ostatnich latach (ludność w wieku produkcyjnym zwiększyła się w 2005 r. o ponad 165 tys. osób, tj. w skali nie notowanej w innych krajach europejskich) i wzroście popytu na pracę, zarówno

aktywność zawodowa, jak i zatrudnienie pozostawały na niskim poziomie, przy wysokim – choć zmniejszającym się - bezrobociu.

W Polsce rolnictwo ma decydujący wpływ nie tylko na sytuację społeczno-ekonomiczną mieszkańców obszarów wiejskich, ale także na stan środowiska przyrodniczego, strukturę krajobrazu oraz różnorodność biologiczną kraju. Stosunkowo niewielki natomiast jest wpływ rolnictwa na wskaźniki makroekonomiczne, w tym przede wszystkim na udział w Produkcie Krajowym Brutto. W 2004 roku PKB *per capita* wyniósł 24 153 zł, a udział rolnictwa w PKB kształtował się na poziomie 4,5%.

Rynek pracy

W Rzeczypospolitej Polskiej na rynku pracy sytuacja ulega stopniowej poprawie, nastąpiło zauważalne odwrócenie niekorzystnych trendów szczególnie w odniesieniu do wzrostu bezrobocia, spadku zatrudnienia i aktywności zawodowej. Jednakże mimo poprawy wyników, sytuacja Polski w gronie państw UE nie zmieniła się znacznie. Biorąc pod uwagę wysokość stopy bezrobocia dla krajów UE, Rzeczpospolita Polska znajduje się na jednym z ostatnich miejsc. Stopa bezrobocia jest dwukrotnie wyższa w porównaniu ze średnią w całej UE (Tabela 5).

Tabela 5. Stopa bezrobocia ludności w wieku 15 i więcej w latach 1995-2005¹¹ [w %]

Wyszczególnienie	1995	2000	2003	2004	2005
Stopa bezrobocia					
Ogółem	13,1	16,1	19,6	19,0	17,7
w tym miasto	13,7	17,0	20,8	19,8	18,7
Wieś	12,2	14,6	17,8	17,6	16,1
UE – 15**	-	7,8	8,0	8,1	7,9
UE – 25**	-	8,7	9,0	9,1	8,7

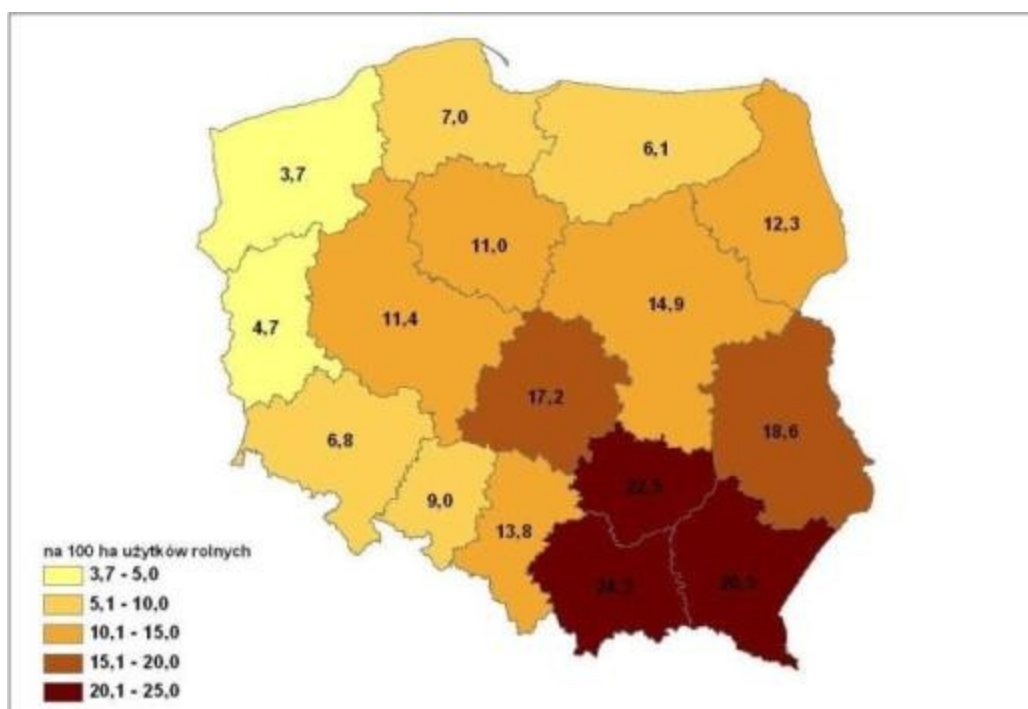
Źródło: GUS, Polska 2006. Raport o rynku pracy oraz zabezpieczeniu społecznym (**)

Zróżnicowanie regionalne rynku pracy

Kształtowanie się rynku pracy na obszarach wiejskich jest zróżnicowane regionalnie. W rejonach Polski północnej oraz zachodniej (województwa: warmińsko-mazurskie, zachodniopomorskie, pomorskie, lubuskie) do początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku dominowało głównie rolnictwo sektora państwowego. Na skutek likwidacji Państwowych Gospodarstw Rolnych, w tych regionach występuje lokalne, skrajnie wysokie bezrobocie. Biorąc pod uwagę liczbę pracujących w rolnictwie na 100 ha użytków rolnych, województwa północne i zachodnie, z uwagi na uwarunkowania strukturalne, charakteryzują się relatywnie niskim zatrudnieniem w tym sektorze. Odmienną sytuację można zaobserwować w regionach Polski południowo-wschodniej (województwa: małopolskie, podkarpackie, świętokrzyskie, lubelskie), gdzie struktura

¹¹ Dane w 1995 r. za listopad, w 2000 r., 2003 r., 2004 r., 2005 r. - przeciętne w roku.

rolnictwa wykazuje silne rozdrobnienie, a także występuje tutaj bardzo wysokie zatrudnienie w rolnictwie w stosunku do powierzchni użytków rolnych (Rysunek 2).

Rysunek 2. Pracujący w rolnictwie wg województw [na 100 ha użytków rolnych]

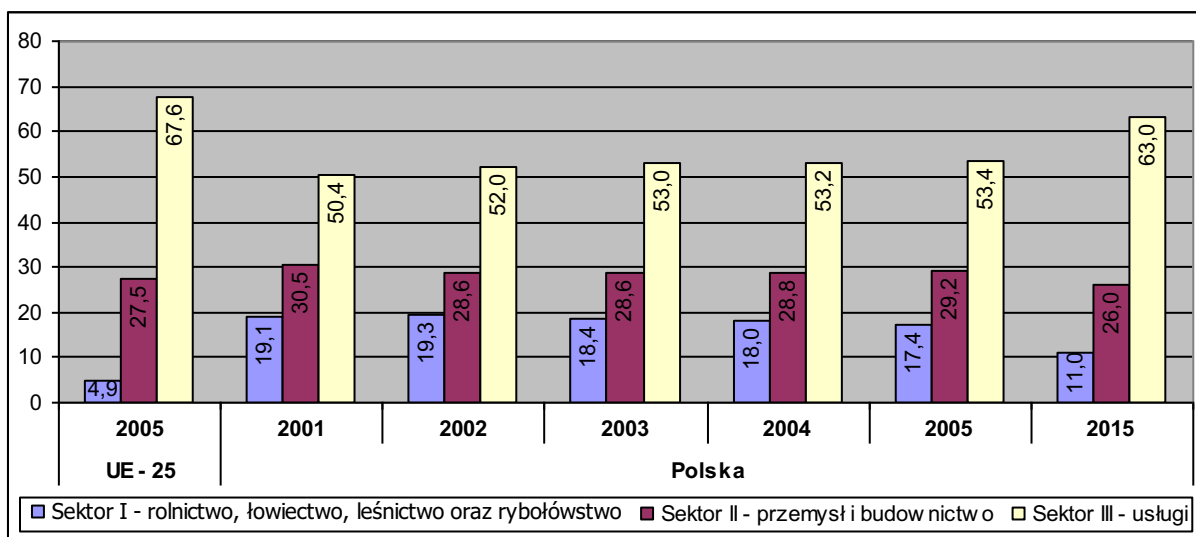
Źródło: GUS

Pracujący

Liczba pracujących w 2005 r. wynosiła 12 890,7 tys. W tym samym roku liczba bezrobotnych zarejestrowanych w urzędach pracy wyniosła 2 871,2 tys. osób z czego 41,9% (1 202,2 tys.) to mieszkańcy wsi (GUS, 2006).

W Polsce dostrzega się zmiany zachodzące w zakresie struktury zatrudnienia. Wzrasta udział pracujących w sektorze usług a także nieznacznie w przemyśle i budownictwie, natomiast maleje w sektorze: rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo oraz rybactwo z ok. 19% (na wsi 46%) w latach 1998-2002 do 17,4% w 2005 roku (na wsi do 40,9%). Pomimo zauważalnego obniżenia się odsetka pracujących w sektorze I, w Polsce nadal pracuje o wiele więcej osób w tym sektorze w porównaniu z krajami UE, gdzie wartość tego wskaźnika jest szacowana na poziomie 4,9% (Rysunek 3).

Należy podkreślić, że procent zatrudnionych wyłącznie w rolnictwie systematycznie spada, począwszy od transformacji ustrojowej, kiedy to w tym dziale gospodarki pracowało ok. 27% ogólnej liczby osób zatrudnionych. Przyjmuje się że wyłącznie w rolnictwie w 2004 r. pracowało ok. 16,5% ogólnej liczby osób zatrudnionych, czyli 2 094,2 tys. osób (GUS, 2005).

Rysunek 3. Pracujący¹² według głównych sektorów w Unii Europejskiej, w tym Polsce¹³

Źródło: Strategia Rozwoju Kraju, Polska 2006 Raport o stanie Gospodarki

Należy podkreślić, że wśród ludności wiejskiej pracującej poza rolnictwem, odsetek pracujących na rachunek własny wynosi 11,3% i jest znacznie niższy (w skali kraju) niż w Republice Grecji (29,6%), Republice Włoch (25,6%), Republice Portugalii (18,7%) i Republice Czech (17,1%). W Królestwie Belgii, Królestwie Hiszpanii, Irlandii jest on o 2-3 punkty procentowe wyższy niż w Rzeczypospolitej Polskiej, a w pozostałych krajach jest albo bardzo podobny albo do 5 punktów procentowych niższy (Polska Wieś 2006, FDPA 2006).

Biorąc pod uwagę wskaźnik dotyczący aktywności ekonomicznej ludności w wieku 15 lat i więcej, mimo tendencji spadkowej wartość tego wskaźnika na wsi jest wyższa niż w miastach (Tabela 6).

Tabela 6. Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 i więcej w latach 1995-2005¹⁴ [w %]

Wyszczególnienie	1995	2000	2003	2004	2005
Współczynnik aktywności zawodowej					
Ogółem	58,4	56,6	54,7	54,7	54,9
w tym miasto	57,2	56,1	54,1	54,0	54,2
Wieś	60,5	57,4	55,8	56,0	56,0
Wskaźnik zatrudnienia					
Ogółem	50,7	47,5	44,0	44,3	45,2
w tym miasto	49,3	46,6	42,9	43,3	44,1
Wieś	53,1	49,0	45,9	46,1	47,0

Źródło: GUS

¹² W wieku 15 lat i więcej.

¹³ Przedstawiono docelową wartość wskaźnika w oparciu o analizy wykonane na potrzeby Strategii Rozwoju Kraju. Ze względu na dość duży horyzont czasowy wszystkie wartości w 2015 r. mają charakter jedynie kierunkowy i pozwalają ocenić prawdopodobną skalę zmian w okresie 2007-2013.

¹⁴ Dane w 1995 r. za listopad, w 2000 r., 2003 r., 2004 r., 2005 r. - przeciętne w roku.

Większy jest także wskaźnik zatrudnienia, co wynika z faktu zaliczania osób z gospodarstw rolnych do grupy aktywnych i zatrudnionych, nawet w przypadku ich pracy w bardzo niewielkim wymiarze czasowym w tych gospodarstwach. Ogólny wskaźnik zatrudnienia na wsi (w wieku 15 lat i więcej) wzrósł w 2005 roku do 47,0%, po spadku z 53,1% (1995 r.) do 45,9% (2003 r.) - w miastach odpowiednio wzrost do 44,1%, po spadku z 49,3% do 42,9% (Tabela 6). Szczególnie szybki wzrost wskaźnika zatrudnienia na wsi odnotowano wśród osób w wieku 25-54 lat: z 68,7% w 2003 r. do 70,7% w 2005 r. (w miastach z 66,9% do 68,3%). Wśród młodzieży w wieku 18-24 lat wskaźnik zatrudnienia na wsi zmniejszył się z 32,3% w 2003 r. do 31,7% w 2005 r. (w miastach minimalnie wzrósł z 21,0% do 21,2%). Wskaźnik zatrudnienia na wsi zmniejszył się także wśród osób w wieku przedemerytalnym; z 37,7% do 36,9% (w miastach wzrósł z 30,8% do 31,8%) i poprodukcyjnym: z 11,1% do 9,9% (w miastach wzrósł z 4,6% do 5,0%). Łącznie, wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lat w roku 2005 r. wynosił 52,8%, przy czym na obszarach wiejskich 46,1%. Szacuje się, że w kolejnych latach wskaźnik ten wzrośnie i w 2013 roku osiągnie wartość ogólną 58,0%, natomiast na wsi 53,0% (prognoza wg NSRO). Największy wzrost ogólnego wskaźnika zatrudnienia na wsi odnotowuje się na przełomie ostatnich lat szczególnie wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym: z 61,5% (w 2003 r.) do 64,4% (2005 r.) (w miastach bez zmian na poziomie 46,5%), zaś największy spadek - wśród osób z wykształceniem średnim ogólnokształcącym: z 47,2% do 42,4% (w miastach wzrost z 33,9% do 34,5%).

Zatrudnienie w gospodarstwach rolnych

W 2005 roku liczba osób, pracujących w gospodarstwach rolnych wynosiła 5 111,5 tys. osób¹⁵. Ze względu na duże zróżnicowanie czasu angażowania się poszczególnych członków rodzin rolniczych w pracę we własnym gospodarstwie, liczba zatrudnionych osób w przeliczeniu na osoby pełnozatrudnione była jednak mniejsza i wyniosła 2 291,9 tys. osób¹⁶, w tym około 5,7% stanowili pracownicy najemni. Przewiduje się, że w kolejnych latach będzie następowało ograniczenie zatrudnienia w rolnictwie, co w dużym stopniu będzie związane z przemianami w strukturze obszarowej oraz unowocześnianiem działalności rolniczej, przy czym odchodzenie ludności z rolnictwa będzie szybsze niż poprawa w zakresie struktury obszarowej i metod produkcji. Na tempo przemian w rolnictwie i wielkość spadku liczby osób pracujących w gospodarstwach indywidualnych oddziaływać będą również nasilające się procesy migracyjne mieszkańców Polski. Uwzględniając dotychczasowe

---

¹⁵ W skład tej grupy wchodziły wszystkie osoby w wieku 15 lat i więcej wnoszące wkład pracy w gospodarstwa indywidualne oraz osoby zatrudnione w gospodarstwach okresowo i na zasadzie trwałych umów o pracę.

¹⁶ Nakłady pracy w rolnictwie wyrażane w umownych rocznych jednostkach pracy – AWU (Annual Work Unit).

i przewidywane przeobrażenia strukturalne w rolnictwie szacuje się, że do 2015 roku liczba pełnozatrudnionych w rolnictwie obniży się o około 35% i wyniesie około 1 490 tys. osób. Ponadto zgodnie z założeniami Strategii Rozwoju Kraju przewiduje się, że w 2015 roku udział procentowy osób pracujących w sektorze rolnym zmniejszy się z obecnego poziomu 17,4% do ok. 11% ogółu zatrudnionych. Mając na uwadze powyższe przemiany na obszarach wiejskich, bardzo ważnym elementem programowania zarówno w zakresie Funduszy Strukturalnych, jak i Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich jest zapewnienie pracy i dochodów przez rozwój działalności pozarolniczej, w tym wsparcie inicjatyw podejmowanych przez producentów rolnych oraz osób zamieszkujących obszary wiejskie.

Zatrudnienie w leśnictwie

W ostatnich latach nastąpiły znaczące zmiany w wielkości zatrudnienia w leśnictwie związane z racjonalizacją i wprowadzaniem nowych metod zarządzania w jednostkach Lasów Państwowych. Przy ogólnym spadku zatrudnienia w sektorze państwowym rośnie zatrudnienie w sektorze prywatnym, który przejął część usługową, dotyczącą wykonywania wszelkich prac obsługowych w leśnictwie dotyczących hodowli, ochrony, urządzania i użytkowania lasów (Tabela 7).

Tabela 7. Zatrudnienie w leśnictwie

WOJEWÓDZTWA	2000	2001	2002	2003	2004		
					ogółem	sektor publiczny	sektor prywatny
					w osobach		
POLSKA	57 277	52 600	51 734	49 087	44 832	25 067	19 765
Dolnośląskie	5 760	5 000	5 206	4 948	4 384	2 495	1 889
Kujawsko-pomorskie	2 647	2 477	2 351	2 227	1 998	1 079	919
Lubelskie	2 607	2 563	2 552	2 415	2 111	1 195	916
Lubuskie	4 423	3 922	3 731	3 441	3 276	1 956	1 320
Łódzkie	1 931	1 784	1 851	1 753	1 621	882	739
Małopolskie	2 438	2 199	2 176	2 121	1 923	988	935
Mazowieckie	3 270	3 219	3 056	2 885	2 557	1 627	930
Opolskie	2 111	1 949	1 890	1 741	1 641	830	811
Podkarpackie	4 282	4 080	4 048	3 802	3 262	1 818	1 444
Podlaskie	2 943	2 908	2 981	2 871	2 478	1 386	1 092
Pomorskie	3 994	3 722	3 758	3 602	3 376	1 855	1 521
Śląskie	2 998	2 823	2 659	2 466	2 271	1 216	1 055
Świętokrzyskie	1 930	1 874	1 627	1 530	1 379	769	610
Warmińsko-mazurskie	5 271	4 847	4 707	4 614	4 330	2 397	1 933
Wielkopolskie	5 327	4 653	4 648	4 279	4 073	2 146	1 927
Zachodniopomorskie	5 345	4 580	4 493	4 392	4 152	2 428	1 724

Źródło: Leśnictwo 2005. GUS, 2006

Należy podkreślić, że wydajność pracy w rolnictwie mierzona za pomocą wartości dodanej brutto, przypadającej na roczną jednostkę pracy, jest w Rzeczypospolitej Polskiej bardzo niska i wynosi zaledwie 14% poziomu tego wskaźnika w Unii Europejskiej. Tak niski wskaźnik jest konsekwencją dużego rozdrobnienia rolnictwa, jego niekorzystnej struktury agrarnej, niewielkiej siły ekonomicznej gospodarstw rolnych, wysokiego jawnego i ukrytego bezrobocia w gospodarstwach rolnych, niskiego wykształcenia rolników, a także niedostatecznego wyposażenia gospodarstw rolnych w nowoczesne maszyny i urządzenia.

Wydajność pracy w przemyśle spożywczym, mierzona za pomocą wartości dodanej brutto przypadającej na jednego zatrudnionego, jest w Rzeczypospolitej Polskiej ponad trzykrotnie niższa niż średnio w Unii Europejskiej. Jej wartość jednak w Polsce systematycznie wzrasta. Poprawa tego wskaźnika jest efektem prowadzonej restrukturyzacji przedsiębiorstw polegającej m.in. na obniżce kosztów produkcji i zmniejszaniu zatrudnienia, poprawie technicznego i technologicznego uzbrojenia procesów produkcyjnych, obniżce cen surowców rolnych oraz większym stopniu ich przetworzenia, co oznacza wzrost wartości dodanej produktu finalnego.

Bezrobocie

W Polsce sytuacja na rynku pracy ulega stopniowej poprawie. Po wystąpieniu na początku 2003 roku bardzo wysokiej stopy bezrobocia rejestrowanego tj. 20,6%, wartość tego wskaźnika systematycznie spada. W październiku 2006 roku stopa bezrobocia rejestrowanego wynosiła 14,9% (Polska 2006. Raport o rynku pracy oraz zabezpieczeniu społecznym). Mimo korzystnych tendencji zauważonych w ostatnich latach stopa bezrobocia na tak wysokim poziomie jest bardzo niekorzystnym zjawiskiem, zarówno ze względów ekonomicznych, jak i społecznych. Stan taki wynika głównie z istniejącej struktury demograficznej, którą ukształtowały na dziesięciolecia dwa powojenne wyże demograficzne. Dodatkowo, na bezrobocie w Polsce ciągle mają wpływ negatywne cechy, dotyczące poziomu wykształcenia oraz miejsca zamieszkania.

Według Raportu o stanie gospodarki Polska 2006, badania potwierdzają, iż osoby młode znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy. Wśród najważniejszych powodów ograniczonego popytu na pracę ludzi młodych wymieniane są: niewielkie doświadczenie zawodowe (bądź jego zupełny brak), wysokie koszty pracy i niski poziom dyscypliny pracy. W 2005 r. stopa bezrobocia dla osób w wieku 15–19 lat oraz 20–24 lat wyniosła odpowiednio 30,7% i 38,5%. Podobnie, wysokie wartości dotyczyły osób młodych, zamieszkujących obszary wiejskie (Tabela 8).

Tabela 8. Stopa bezrobocia wg wieku bezrobotnych w 2005 roku

Wyszczególnienie	Ogółem	Bezrobotni w wieku						
		15-19 lat	20-24	25-29	30-34	35-44	45-54	55 i więcej
Ogółem	17,7	30,7	38,5	21,2	15,3	14,1	15,2	9,5
w tym wieś	15,7	27,5	31,1	18,9	15,8	13,1	11,5	5,2

Źródło: GUS

Należy podkreślić, że udział bezrobotnych mieszkających na wsi w ogólnej liczbie bezrobotnych zwiększył się z 41,7% w 2002 r. do 41,9% w 2005 r. Udział bezrobotnych mieszkańców wsi w wieku poniżej 35 lat zmniejszył się z 60,3% w końcu 2002 r. do 55,9% w końcu 2005 r., w tym w wieku poniżej 25 lat z 31,8% do 26,9% (w miastach odpowiednio z 51,6% do 46,8% i z 25,0% do 19,4%). Równocześnie udział bezrobotnych w wieku 45 lat i starszych zwiększył się na wsi z 17,9% do 23,6% (w miastach z 25,5% do 32,9%).

Sytuacja osób na rynku pracy w znacznym stopniu zależy od uzyskanego poziomu wykształcenia. Szczególnie niekorzystnie przedstawia się w Polsce sytuacja osób z najniższym poziomem wykształcenia. Decydują o tym zarówno uwarunkowania indywidualne (mniejsza motywacja do uzyskiwania dodatkowych kwalifikacji, mniejsza mobilność przestrzenna), jak i instytucjonalne (elementy dezaktywizujące systemu podatkowego i świadczeń społecznych, wysokość kosztów pracy). Najbardziej zagrożone bezrobociem, zarówno na obszarach wiejskich jak i w mieście są osoby z niskim poziomem wykształcenia i bez przygotowania zawodowego (Polska 2006 Raport o stanie Gospodarki).

W 2005 r. najwyższa stopa bezrobocia (36,7%) dotyczyła osób z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym. Wysoką stopę bezrobocia zanotowano także wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym (21,5%) i ogólnokształcącym (21,2%). Biorąc pod uwagę obszary wiejskie, najwięcej osób które pozostawały bez pracy było z wykształceniem średnim ogólnokształcącym oraz gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym (Tabela 9).

Tabela 9. Stopa bezrobocia wg poziomu wykształcenia bezrobotnych w 2005 roku

Wyszczególnienie	Ogółem	Wykształcenie bezrobotnych				
		Wyższe	Policealne i średnie zawodowe	Średnie ogólnokształcące	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe
Ogółem	17,7	7,1	15,7	21,2	21,5	36,7
w tym wieś	15,7	10,1	13,6	21,8	15,9	18,8

Źródło: GUS

Zgodnie z danymi statystycznymi na obszarach wiejskich stopa bezrobocia jest niższa niż w miastach (Tabela 5). Przyjmuje się, że na taki stan wpływa przede wszystkim

sposób prezentowania danych (osoby posiadające powyżej 2 ha przeliczeniowych nie są uznawane za bezrobotne).

Według prognoz NSRO stopa bezrobocia w przeciągu kolejnych siedmiu lat obniży się. Zarówno jej wartość ogółem jak i na obszarach wiejskich do wysokości odpowiednio 10% i 13,5%.

W wyniku zmian i przekształceń strukturalnych w Polsce obszary wiejskie zostały dotknięte problemem bezrobocia. W Polsce właściciele i posiadacze gospodarstw rolnych o powierzchni użytków rolnych powyżej 2 ha przeliczeniowych nie mogą rejestrować się jako bezrobotni – według różnych szacunków¹⁷ w rolnictwie indywidualnym od 0,5 do 1,4 mln osób nie znajduje zatrudnienia i stanowi tzw. bezrobocie ukryte, zaś blisko 70% osób pracuje w niepełnym wymiarze czasu pracy.

Wykształcenie

Pozytywnym zjawiskiem obserwowanym w ostatnich latach jest stały wzrost poziomu wykształcenia Polaków, zarówno zamieszkujących tereny wiejskie jak i miejskie, na skutek rosnących aspiracji edukacyjnych. Od 1988 roku wzrosła liczba osób z wykształceniem wyższym (o 52%), oraz średnim (o 23%), zmalała natomiast liczba osób z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym (o 34%) [Program Operacyjny „Wykształcenie i kompetencje” Narodowy Plan Rozwoju 2007-2013].

Jednakże porównując średnią dla krajów Unii Europejskiej w 2002 r. w Polsce był niższy odsetek osób z wykształceniem wyższym, natomiast zaznaczył się wyższy odsetek osób z wykształceniem średnim (Eurostat, 2005).

Pod względem wykształcenia ludności wiejskiej w porównaniu z ludnością miejską, ciągle występuje duża różnica, choć systematycznie następuje poprawa w tym zakresie (Tabela 10)¹⁸.

Tabela 10. Struktura ludności (w wieku 13 lat i więcej) wg wykształcenia w % (2004 r.)

Wyszczególnienie	Wyższe	Policealne i średnie	Zasadnicze zawodowe	Gimnazjalne	Podstawowe i niepełne podstawowe
Miasto	17,5	38,0	21,3	4,4	18,8
Wieś	5,4	24,5	29,4	5,8	34,9

Źródło: Raport z wyników NSP 2002, Rocznik Demograficzny 2005, GUS

Poziom wykształcenia mieszkańców wsi jest nadal zbyt niski i stanowi niejednokrotnie barierę podjęcia działalności w innych zawodach niż rolnicze, w tym także na własny

¹⁷ Z uwagi na trudny sposób szacowania bezrobocia ukrytego, kwestia ta została podana jako wartość od 0,5 do 1,4 mln osób, wynika to ze stosowanej metody przez Instytucje lub w badaniach naukowych. W NSRO wartość ta została oszacowana na poziomie ok. 1 mln, co biorąc pod uwagę różne metody badań i założenia, można również uznać za właściwe.

¹⁸ Prognozuje się, że odsetek osób (15 lat i więcej) z wyższym wykształceniem na wsi w 2015 roku wyniesie ok. 6,4%.

rachunek. Młodzież na wsi znacznie częściej niż w miastach wybiera szkołę zawodową, czego główną przyczyną są względy ekonomiczne (trudniejsza sytuacja dochodowa ludności wiejskiej, koszty dojazdu itp.).

Równocześnie poziom wykształcenia ludności w wieku produkcyjnym oraz szanse na wykształcenie osób w wieku przedprodukcyjnym na wsi są gorsze aniżeli w mieście, a to za sprawą nie tylko kończenia edukacji na niższym poziomie (głównie zasadnicze zawodowe), lecz także niższego poziomu kształcenia szkolnego i przedszkolnego¹⁹.

Warunki nauki na wsi są zdecydowanie gorsze niż w mieście, także przeciętny poziom nauczania na wsi jest z reguły niższy. Na mniej korzystne możliwości edukacyjne dzieci wiejskich składa się szereg barier związanych z funkcjonowaniem systemu oświaty na wsi, np.: ograniczony dostęp do przedszkoli, gorzej wykwalifikowani nauczyciele, gorsza oferta edukacyjna szkolnictwa ponadpodstawowego oraz sytuacja materialna rodzin wiejskich.

Poziom wykształcenia rolników i mieszkańców wsi ulega systematycznej poprawie. Wciąż jednak ok. 35% mieszkańców wsi ma zaledwie pełne wykształcenie podstawowe, zaś spośród użytkowników gospodarstw rolnych pełne wykształcenie podstawowe ma 24% rolników. Dla porównania, w państwach dawnej Unii Europejskiej (tzw. UE-15) udział rolników, którzy zakończyli swoją edukację na szkole podstawowej wynosi tylko 16,9%. Konsekwencją niskiego poziomu wykształcenia rolników w Rzeczypospolitej Polskiej jest m.in. mniejsza aktywność społeczno-zawodowa, większe trudności ze znalezieniem alternatywnego miejsca pracy poza rolnictwem, niski poziom dochodów.

Niski poziom wykształcenia ludności wiejskiej, obok niekorzystnego tempa modernizacji rolnictwa, zmniejsza możliwość szerszego rozwinięcia pozarolniczej działalności gospodarczej na wsi jako źródła alternatywnego zatrudnienia dla występujących nadwyżek siły roboczej.

Należy podkreślić, że podnoszenie kwalifikacji osób zamieszkujących obszary wiejskie jest kluczowym elementem, warunkującym rozwój tych obszarów, w tym przemian na rynku pracy. Mając to na uwadze można stwierdzić w oparciu o dostępne dane (Tabela 11), że wskazanym jest podjęcie działań na rzecz kształcenia ustawicznego osób dorosłych. Jednocześnie według GUS niski poziom kształcenia ustawicznego na obszarach wiejskich dotyczy osób w przedziale 25 lat 64 lata, który wynosił w 2006 r. (kwartał III), 0,61% osób kształcących się w systemie ustawicznym.

---

¹⁹ Jak wskazują badania, kwestia edukacji przedszkolnej ma ogromne znaczenie dla perspektyw dalszego kształcenia. Wg SRK odsetek dzieci w wieku od 3 do 5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w 2005 roku wyniósł ogółem 38% natomiast na obszarach wiejskich jedynie 17,5%. Jednocześnie przewiduje się, że w kolejnych latach zwiększy się odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym zarówno ogółem jak i na wsi i w 2015 roku wyniesie odpowiednio 55% oraz 35%.

Tabela 11. Ludność w wieku powyżej 15 lat kontynuująca naukę według wieku i zamieszkania w 2002 r.

Wiek	Ogółem	Miasta	Wieś
	[% ogółu ludności danej grupy wiekowej]		
Ogółem w tym w wieku:	15,8	17,1	13,6
15-17	95,8	95,7	96,0
18-19	75,3	79,3	68,7
20-24	43,9	52,2	29,0
25-29	12,7	16,0	6,9
30-39	4,5	5,8	2,5
40-49	1,5	1,8	0,8

Źródło: GUS

Ogólne użytkowanie gruntów

Ogólna powierzchnia Rzeczypospolitej Polskiej wynosi 31 268,5 tys. ha, z czego ponad połowę stanowią użytki rolne, które zajmują powierzchnię 19 148,2 tys. ha (61,2%). Znaczną powierzchnię zajmują grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione tj. 9 338,5 tys. ha (29,9%) (Tabela 12).

Tabela 12. Powierzchnia geodezyjna²⁰ Polski według kierunków wykorzystania w 2005 r.

Wyszczególnienie	w tys. ha	% powierzchni ogółem
Powierzchnia ogólna	31 268,5	-
w tym:		
Użytki rolne	19 148,2	61,2
w tym:		-
grunty orne	1 4074,4	-
sady	296,5	-
łąki trwałe	2 352,8	-
pastwiska trwałe	1 694,6	-
grunty rolne zabudowane	527,3	-
grunty pod stawami	50,5	-
grunty pod rowami	152,1	-
Grunty leśne oraz zadrzewione i zakrzewione	9 338,5	29,9
w tym lasy	9 106,4	-
grunty zadrzewione i zakrzewione	232,1	-
Wody	636,2	2,0
Użytki kopalne	32,6	0,1
Tereny w tym komunikacyjne	896,9	2,9
Osiedlowe	546,3	1,7
Nieużytki	497,9	1,6
Różne	171,9	0,5

Źródło: Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich, GUS 2006 r.

²⁰ Z uwagi na brak systematycznego uaktualniania powierzchni użytków z faktycznym sposobem gospodarowania, dane odnoszące się do powierzchni geodezyjnej nie są zgodne z danymi, dotyczącymi faktycznego użytkowania np. użytków rolnych czy gruntów leśnych.

Struktura użytkowania oraz władania gruntami rolnymi

W 2005 r. powierzchnia użytków rolnych, która była użytkowana przez gospodarstwa rolne wynosiła 15 906,0 tys. ha (50,9% powierzchni kraju). Dominują rolę wśród użytków rolnych odgrywały grunty orne, które zajmowały ponad 39% powierzchni kraju oraz trwałe użytki zielone - 10,8% powierzchni kraju, odpowiednio 12 222,0 tys. ha i 3 387,5 tys. ha (Tabela 13).

Tabela 13. Powierzchnia użytków rolnych oraz innych gruntów w gospodarstwach według władania i użytkowania w 2005 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Gospodarstwa indywidualne
w tysiącach hektarów		
Według władania		
	19 148,2	15 979,6
Według użytkowania		
Użytki rolne	15 906,0	14 005,4
w tym:		
grunty orne	12 222,0	10 685,3
sady	296,5	289,7
łąki trwałe	2 529,2	2 298,4
pastwiska trwałe	858,3	732,0
Lasy i grunty leśne	1 157,7	1 082,7
Pozostałe grunty	1 278,1	891,5

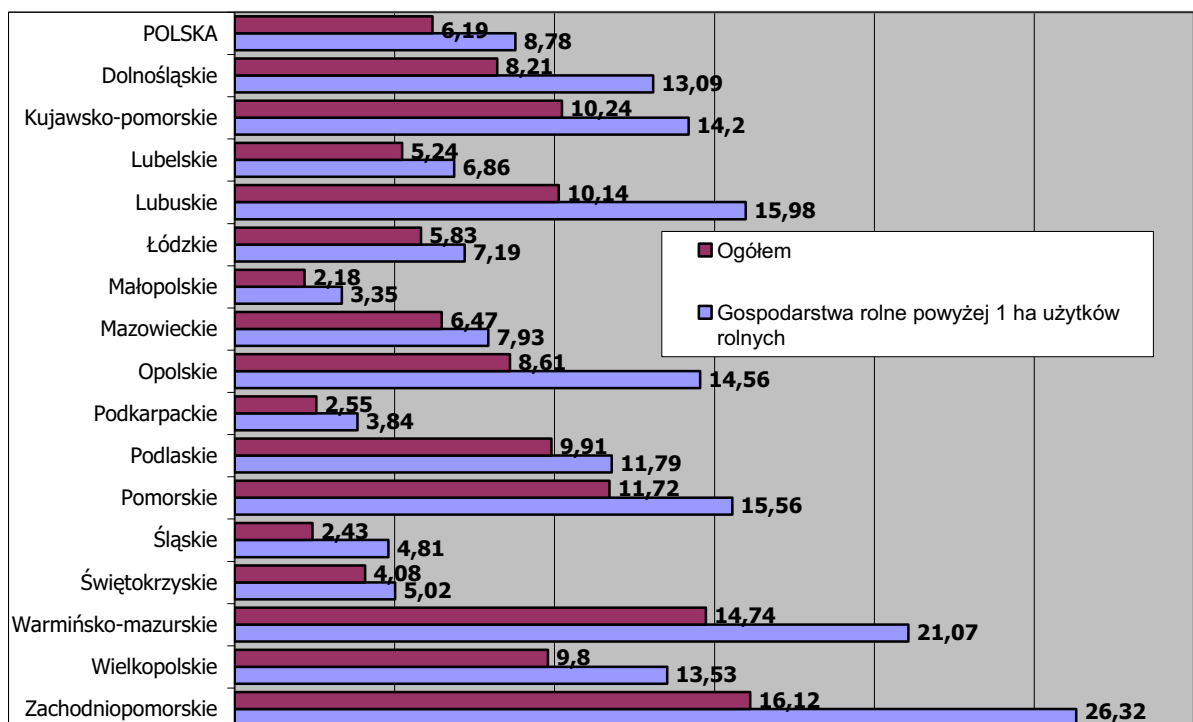
Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 r., GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa i obszarów wiejskich 2006 r. GUS.

Biorąc pod uwagę strukturę własności gruntów użytkowanych rolniczo, dominujące znaczenie odgrywał sektor prywatny, w tym gospodarstwa indywidualne, które władały powierzchnią 15 979,6 tys. ha, z których ponad 87% stanowiły użytki rolne. Dodatkowo, we władaniu gospodarstw indywidualnych znajdowało się prawie 7% lasów i gruntów leśnych a także ponad 5% gruntów pozostałych, które związane były z prowadzoną działalnością (np. grunty będące pod zabudowaniami, pod drogami, torfowiska, żwirownie).

Średnia wielkość gospodarstw rolnych

Średnia powierzchnia gruntów w jednym gospodarstwie rolnym w 2005 r. wynosiła 6,71 ha (dla gospodarstw indywidualnych 5,86 ha), w tym użytków rolnych – 5,82 ha (dla gospodarstw indywidualnych – 5,13 ha). Natomiast średnia powierzchnia gruntów w gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha UR ogółem wynosiła 9,93 ha (dla gospodarstw indywidualnych – 8,63 ha), użytków rolnych – 8,69 ha (dla gospodarstw indywidualnych – 7,65 ha) (GUS 2006).

Biorąc pod uwagę gospodarstwa rolne które prowadzą działalność rolniczą, średnia powierzchnia użytków rolnych w tych gospodarstwach w 2005 r. wynosiła 6,19 ha. W przekroju terytorialnym, największa średnia wielkość użytków rolnych w gospodarstwach rolnych które prowadziły działalność rolniczą, zarówno w zbiorowości ogółem jak i podmiotów powyżej 1 ha UR występowała w województwach północnych oraz zachodnich tj. zachodniopomorskim i warmińsko-mazurskim, a najmniejsza – w województwach południowych tj. małopolskim i podkarpackim (Rysunek 4).

Rysunek 4. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych prowadzących działalność rolniczą w 2005 r.

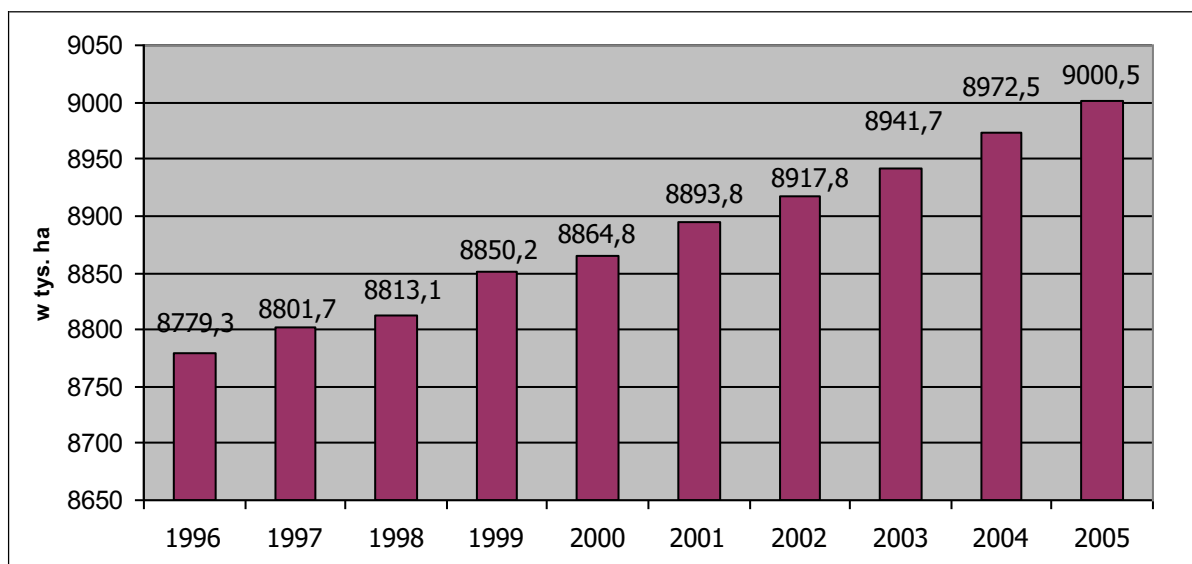
Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005 r., GUS

Struktura użytkowania oraz władania gruntami leśnymi

Powierzchnia lasów, według faktycznego stanu użytkowania, w Polsce wynosi 9 000,5 tys. ha, co daje średnią lesistość na poziomie 28,8% (Rysunek 5), która systematycznie wzrasta.

Szacuje się, że na skutek konsekwentnej realizacji celów polityki leśnej państwa powinno nastąpić zwiększenie lesistości kraju do 30% w roku 2020 i 33% po roku 2050 (Krajowy Program Zwiększania Lesistości, 2003).

Zwiększanie lesistości kraju ma istotne znaczenie dla poprawy procesu wiązania dwutlenku węgla (obecnie lasy wiążą 8% całkowitej emisji gazów cieplarnianych), ochrony gleb i wód oraz wzmacniania spójności przestrzennej krajobrazu, w tym korzyarzy ekologicznych.

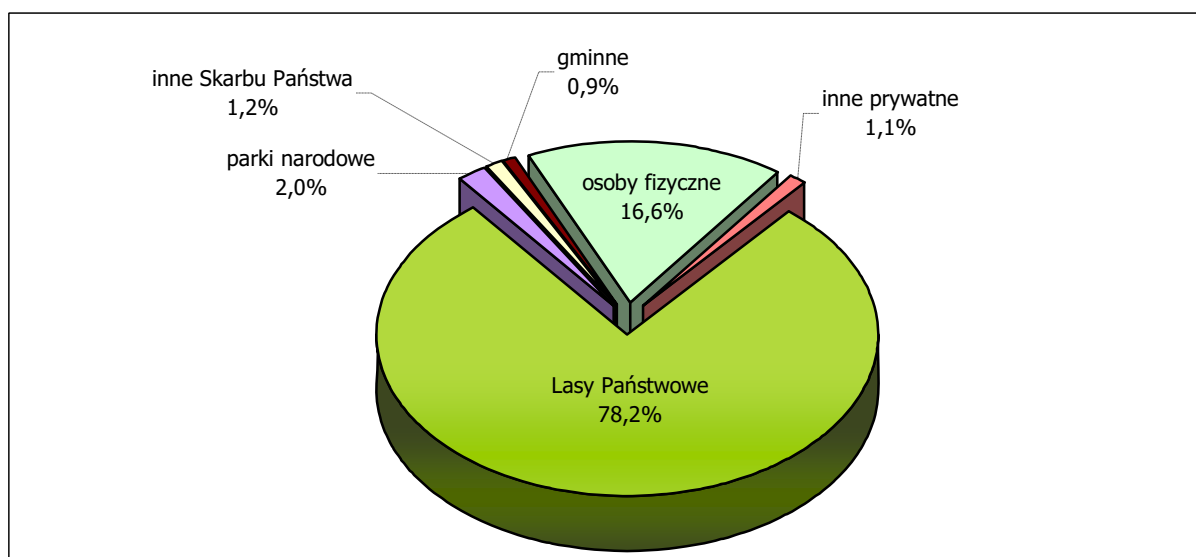

Rysunek 5. Powierzchnia lasów w latach 1996 - 2005

Źródło: Leśnictwo 2006, GUS

W strukturze lasów dominują lasy publiczne (82,3%, w tym 81,4% należy do Skarbu Państwa i 0,9% do gmin). Lasy prywatne stanowią 17,7% powierzchni leśnej (Rysunek 6).

Produkcja globalna leśnictwa wyniosła w 2004 r. 5649,0 mln złotych, Udział sektora prywatnego osiągnął poziom 23,1%, notując spadek w stosunku do roku poprzedniego (28,7%) (GUS, Leśnictwo 2005).

Rysunek 6. Zestawienie struktury własnościowej lasów w Polsce

Źródło: Forests in Poland 2005, Centrum Informacyjne Lasów Państwowych

Wskaźnik lesistości jest zróżnicowany przestrzennie – waha się od 20,7% w województwie łódzkim (Polska centralna) do 48,7% w województwie lubuskim (Polska zachodnia).

Powierzchnia leśna przypadająca na 1 mieszkańca Polski wynosi 0,24 ha i jest to jeden z najniższych wskaźników w regionie środkowoeuropejskim. W Polsce dominują drzewostany iglaste (75,8%).

Lasy prywatne charakteryzują się znacznym rozdrobnieniem. Powierzchnia zalesiona przypadająca na 1 właściciela wynosi średnio 1,28 ha. Niska jest przeciętna zasobność drzewostanów w lasach prywatnych, która wynosi 119 m³/ha, podczas gdy w lasach państwowych 222 m³/ha.

W Rzeczypospolitej Polskiej udział lasów prywatnych zwiększa się w wyniku systematycznego zalesiania gruntów rolnych. Największą powierzchnię tych lasów posiadają województwa: mazowieckie, lubelskie, podlaskie i małopolskie gdzie łącznie znajduje się ponad 58% ogólnej powierzchni lasów prywatnych (Tabela 14).

Tabela 14. Powierzchnia lasów prywatnych według województw

WOJEWÓDZTWA	Ogółem	Osób fizycznych	Wspólnot gruntowych	Spółdzielni	Pozostałe ²¹	Lasy z dokumentacją urzędniową ²² (w % ogółem)
POLSKA	1 589 909	1 492 080	67 508	7 181	23 140	56,8
Dolnośląskie	14 004	12 335	-	681	988	63,6
Kujawsko-pomorskie	44 210	42 131	584	336	1 159	76,7
Lubelskie	220 679	210 388	9 411	232	648	76,7
Lubuskie	8 176	7 276	9	69	822	80,5
Łódzkie	123 025	115 944	6 164	189	728	78,2
Małopolskie	187 500	168 907	14 397	479	3717	21,4
Mazowieckie	332 909	320 000	10 163	443	2 303	42,5
Opolskie	10 943	9 972	5	701	265	89,2
Podkarpackie	97 287	87 292	7 064	477	2 454	60,4
Podlaskie	189 786	184 346	4 070	475	895	59,9
Pomorskie	69 563	68 209	63	114	1 177	69,1
Śląskie	78 409	69 121	7 838	443	1 008	49,8
Świętokrzyskie	87 159	79 108	7 037	272	742	70,6
Warmińsko-mazurskie	37 225	35 046	19	197	1963	43,7
Wielkopolskie	77 994	73 853	684	1 483	1 974	68,8
Zachodniopomorskie	11 042	8 152	-	592	2 298	61,3

Źródło: Leśnictwo 2006, GUS

²¹ Kościołów, związków wyznaniowych i zawodowych, organizacji społecznych, spółek prywatnych itp.

²² Uproszczone plany urządzenia lasu i inwentaryzacje stanu lasu.

Wspólnoty gruntowe

Wspólnoty gruntowe to charakterystyczna i historyczna forma wspólnego gospodarowania lasami, szczególnie w województwach południowej i wschodniej Polski. Na podstawie badań Instytutu Badawczego Leśnictwa (IBL) w 81% gmin w kraju, w 447 gminach znajduje się 1 588 wspólnot gruntowych (rolnych, rolno-leśnych oraz leśnych) – w 13 województwach i 158 powiatach. Spośród wszystkich odnotowanych wspólnot prawie 19% (300 wspólnot o łącznej powierzchni ponad 10,2 tys. ha) są to leśne wspólnoty, które nie posiadają gruntów rolnych, natomiast 197 wspólnot są to wspólnoty rolne (prawie 2,5 tys. ha gruntów rolnych), które nie posiadają lasów.

Należy podkreślić, że łącznie w ośmiu województwach (lubelskie, mazowieckie, małopolskie, podlaskie, świętokrzyskie, łódzkie, podkarpackie i śląskie) znajduje się 1 529 wspólnot (96% wszystkich zinwentaryzowanych wspólnot w kraju) o powierzchni ogólnej 77,5 tys. ha (94,6% powierzchni), w tym 47 tys. ha lasów (97,6% powierzchni lasów będących we wspólnotach) (Tabela 15)²³.

Tabela 15. Liczba oraz powierzchnia wspólnot gruntowych wg województw²⁴

Województwo	Powiaty	Gminy	Wspólnoty	Powierzchnia wspólnot wg kategorii użytkowania gruntów [ha]		
				Ogółem	lasów	rolnych
Mazowieckie	32	80	298	12 168,61	6 539,51	5 629,10
Lubelskie	20	90	362	15 610,75	7 009,35	8 601,39
Podkarpackie	18	29	138	9 452,89	6 414,51	3 038,38
Łódzkie	17	48	156	6 163,96	4 093,55	2 070,41
Małopolskie	17	56	157	11 650,75	8 986,31	2 664,44
Podlaskie	14	55	169	8 336,22	3 383,06	4 953,16
Świętokrzyskie	12	37	168	8 279,78	6 072,10	2 207,68
Wielkopolskie	11	17	38	3 116,68	512,66	2 604,02
Śląskie	10	29	81	5 786,12	4 701,61	1 084,51
Opolskie	3	2	10	1 007,36	492,85	514,51
Warmińsko-mazurskie	2	2	9	163,37	75,37	88,00
Kujawsko-pomorskie	1	1	1	54,21	18,54	35,67
Pomorskie	1	1	1	84,73	39,74	44,99
Razem	158	447	1 588	81 875,43	48 339,17	33 536,26

Źródło: Analiza prywatnych gospodarstw rolno-leśnych i leśnych w Polsce – projekt sieci gospodarstw testowych. Instytut Badawczy Leśnictwa, 2006

²³ Analiza prywatnych gospodarstw rolno-leśnych i leśnych w Polsce - projekt sieci gospodarstw testowych Instytut Badawczy Leśnictwa, 2006.

²⁴ Informacja na podstawie badań ankietowych w gminach przeprowadzonych w latach 2003-2005 w IBL – dane dla 2006 gmin (81% wszystkich gmin w kraju).

Powierzchnia lasów wraz z powierzchnią leśną znajdującą się poza ewidencją geodezyjną (powierzchnia lasów w wyniku naturalnej sukcesji)

W ogólnopolskich badaniach IBL w 2004 r. w 520 gospodarstwach rolnych posiadających las 37,7% ankietowanych gospodarstw oszacowało powierzchnię gruntów, które w dalszym ciągu w ewidencji są gruntami rolnymi, mimo, że rośnie tam już las, który pojawił się w wyniku samosiewu. Szacunkowa powierzchnia takich obszarów w skali kraju została ustalona na około 317 tys. ha. Stanowi to około 21,5% (1 476 tys. ha – stan na 31.XII. 2005 r.) powierzchni lasów prywatnych (będących własnością osób fizycznych). Z uwzględnieniem tej powierzchni można szacunkowo przyjąć, że powierzchnia lasów prywatnych wraz z wprowadzeniem tych lasów do ewidencji pod pozycję „lasy” wzrosłaby do prawie 1 800 tys. ha.

3.1.2. Wyniki w sektorze rolnym, leśnym i żywnościowym

Charakterystyka struktury obszarowej gospodarstw rolnych

W Rzeczypospolitej Polskiej w roku 2005 funkcjonowało łącznie 2 733 363 gospodarstw rolnych z czego w sektorze prywatnym²⁵ 2 732 270, natomiast w sektorze publicznym²⁶ 1 094 jednostek. Liczba gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych wynosiła w 2005 roku 1 786,7 tys., w tym 1 782,3 tys. stanowiły gospodarstwa indywidualne.

Biorąc pod uwagę prowadzenie działalności rolniczej w 2005 roku 2 476 474 gospodarstw prowadziło działalność rolniczą w tym 1 708,1 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych (Tabela 16).

---

²⁵ W sektorze prywatnym podstawowymi formami są: własność prywatna krajowa (gospodarstwa indywidualne, gospodarstwa spółdzielcze i spółki prywatne), własność zagraniczna i własność mieszana.

²⁶ Do sektora publicznego zaliczono gospodarstwa własności państwowej (Skarbu Państwa i państwowych osób prawnych), gospodarstwa będące własnością samorządową (gmin) oraz gospodarstwa stanowiące własność mieszaną (spółki z przewagą mienia państwowego).

Tabela 16. Liczba gospodarstw rolnych według grup obszarowych użytków rolnych

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych w ha					
		0 - 1	1 - 5	5 - 10	10 - 20	20 - 50	powyżej 50
Gospodarstwa ogółem	2 733 363	946 679	1 032 441	388 513	245 038	99 156	21 536
w tym prowadzące działalność rolniczą	2 476 474	768 375	961 606	383 265	243 388	98 665	21 175
Gospodarstwa indywidualne	2 728 909	946 577	1 031 965	388 182	244 695	98 728	18 761
w tym prowadzące działalność rolniczą	2 472 830	768 293	961 305	383 039	243 142	98 359	18 692

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005, GUS 2006

Przewiduje się, że do roku 2015 nastąpi ubytek netto gospodarstw o 10,4%, tym samym liczba gospodarstw ulegnie zmniejszeniu o 187 tys. i wyniesie 1 600 tys.²⁷

Struktura obszarowa gospodarstw rolnych w Polsce jest zróżnicowana ze względu na procentowy udział powierzchni użytkowanej rolniczo (Tabela 17).

Tabela 17. Struktura obszarowa gospodarstw rolnych

	Gospodarstwa rolne według grup obszarowych użytków rolnych [ha]					
	<1	1-5	5-10	10-20	20-50	>50
Procent powierzchni użytkowanej rolniczo	2,4	15,9	17,4	21,2	18,0	25,2

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005, GUS 2006

Liczebnie dominują gospodarstwa małe, o powierzchni do 5 ha (stanowią one 72,5% ogólnej liczby gospodarstw), które użytkują 18,3% użytków rolnych. Gospodarstwa powyżej 20 ha użytków rolnych, w tym największe, stanowią zaledwie 4,3%, ale w ich użytkowaniu pozostaje 43,2% powierzchni użytków rolnych. Udział gospodarstw średnich (od 5 do 20 ha użytków rolnych) wynosi 23,4% ogólnej liczby gospodarstw. Gospodarstwa te użytkują 38,6% użytków rolnych.

²⁷ Liczba gospodarstw będzie maleć w grupach obszarowych od 2 do 20 ha użytków rolnych przy czym tempo tego procesu będzie najsilniejsze wśród jednostek o areale od 10 do 15 ha użytków rolnych. Jednocześnie wzrośnie liczba gospodarstw najmniejszych (1 do 2 ha) oraz 30 hektarowych i większych, przy czym tempo powiększana się jednostek powyżej 30 ha będzie ponad dwupółkrotnie większe niż tych o obszarze do 2 ha. Tym samym relatywnie silniej zaznaczy się polaryzacja obszarowa gospodarstw. Poza tym około 90 tys. jednostek zmniejszy do 2015 roku swoją wielkość, dostosowując areal użytkowanych gruntów rolniczych do potrzeb rodziny, głównie samozaopatrzeniowych. Jednocześnie około 240 tys. jednostek zwiększy swój obszar. Umożliwi to w głównej mierze ziemia pochodząca z obrotu międzysąsiedzkiego, ale także w niektórych regionach podaż gruntów z zasobów ANR oraz z gospodarstw będących własnością osób prawnych. W konsekwencji przeciętny obszar gruntów rolniczych przypadających na 1 gospodarstwo wzrośnie o około 6,7% i wyniesie w 2015 roku 9,5 ha UR (prognoza IERiGŻ, 2006).

Jednocześnie od 1996 roku następuje ubytek gruntów w użytkowaniu gospodarstw rolnych. Stan ten można tłumaczyć min. przepływem gruntów do jednostek nie stanowiących gospodarstw rolnych, na działki rekreacyjne, budowę dróg i innych obiektów. Ponadto od 1996 roku zmalała także liczba samych gospodarstw, jednak można zaobserwować dążność gospodarstw do komasacji gruntów. Tym samym w wyniku koncentracji, rośnie liczba gospodarstw największych (powyżej 20 ha) oraz gospodarstw najmniejszych (do 5 ha), natomiast maleje liczba jednostek o powierzchni od 5 do 20 ha (Tabela 18).

Należy podkreślić, że większość gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych posiada grunty w tzw. szachownicy, z czego ponad 18% w 6 i więcej działkach. Ponadto odległość działek od siedziby gospodarstwa wynosi w niektórych przypadkach nawet powyżej 10 km (w 4,6% gospodarstw).

Duże rozdrobnienie działek w ramach poszczególnych gospodarstw rolnych stanowi jeden z poważnych problemów rolnictwa, przekładający się na niskie dochody rolników. Instrumentem pozwalającym na poprawę tej struktury jest scalenie gruntów, które przyczynia się także do trwałego rozwoju obszarów wiejskich, w tym stworzenia korzystniejszych warunków gospodarowania w rolnictwie i leśnictwie, przez poprawę rozłogu gospodarstw i wyposażenie urządzanych obszarów w systemy infrastruktury technicznej i społecznej. Przyczynia się więc to do poprawy efektywności ekonomicznej i produktywności gospodarstw rolnych oraz podniesienia dochodów w rolnictwie. W polskich warunkach prace scaleniowe wykonywane są na obszarach gdzie istnieje odpowiedni potencjał do produkcji rolnej, a scalenia przyczyniają się głównie do obniżenia kosztów produkcji, w tym zwłaszcza transportu. W ramach scalenia, prace w zakresie zagospodarowania poscaleniowego terenu będą uwzględniać wymogi środowiska naturalnego, w tym ocenę oddziaływania na środowisko. Szacuje się, że przeprowadzenia prac scaleniowych wymaga w Polsce około 3 mln ha gruntów rolnych.

Tabela 18. Gospodarstwa rolne według obszarów użytków rolnych (w odsetkach)

Gospodarstwa rolne według obszarów użytków rolnych (w odsetkach)							
Lata	Ogółem	O powierzchni użytków rolnych w ha					
		0-1	1-5	5-10	10-20	20-50	>50
1996	100,0	33,3	36,9	17,0	10,0	2,4	0,4
2000	100,0	34,0	37,2	15,7	9,4	3,2	0,5
2001	100,0	35,5	36,4	15,6	9,1	2,9	0,5
2002	100,0	33,3	39,1	14,6	9,1	3,2	0,7
2003	100,0	34,8	38,3	14,4	8,7	3,1	0,7
2004	100,0	34,7	38,0	14,2	9,0	3,3	0,8
2005	100,0	34,7	37,8	14,4	9,0	3,6	0,7

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005, GUS 2006

Obszar Polski jest bardzo zróżnicowany regionalnie zarówno pod względem gospodarczym jak również społecznym. Biorąc pod uwagę obszary wiejskie w tym produkcję rolniczą, na podstawie danych dotyczących m.in. powierzchni UR (tys. ha), współczynnika SGM (Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej) w przeliczeniu na 1 ha UR, średniej powierzchni gospodarstwa wyznaczono w Polsce cztery regiony rolnicze:

- I Region (Pomorze i Mazury);
- II Region (Wielkopolska i Śląsk);
- III Region (Mazowsze i Podlasie);
- IV Region (Małopolska i Pogórze).

Zagęszczenie ludności waha się od 16,57% (Region I) do 29,73% (Region IV), gdzie zamieszkuje największy odsetek ludności wiejskiej. Charakterystykę wydzielonych regionów rolniczych Polski obrazuje poniższa tabela.

Wyszczególnienie	Polska	Region I Pomorze i Mazury	Region II Wielkopolska i Śląsk	Region III Mazowsze i Podlasie	Region IV Małopolska i Pogórze
Powierzchnia UR (tys. ha)	16 899	3 492	4 524	6 118	2 765
Obsada bydła na 100 ha UR	32,7	21,3	28,8	41,9	30,3
Średnia powierzchnia gospodarstwa (u.r.)	7,3	13,9	8,9	7,6	3,1
Średnia obsada DJP (Duże Jednostki Przeliczeniowe) na 1 ha GPP (Główna Powierzchnia Paszowa)	1,2	0,76	1,50	1,31	0,9
Współczynnik Standardowej nadwyżki bezpośredniej dla 2002 r. na 1 ha użytków rolnych	1400	1201	1378	1282	1498
Współczynnik Standardowej nadwyżki bezpośredniej dla 2002 r. na 1 DJP	1543	1451	1597	1616	1316
Współczynnik Standardowej nadwyżki bezpośredniej dla 2002 r. na 1 DJP przy opasie	802	786	974	748	604

W województwach: lubuskim, pomorskim, warmińsko-mazurskim i zachodniopomorskim (Region Pomorze i Mazury) średnia powierzchnia gospodarstw rolnych w tym regionie jest, jak na warunki polskie, stosunkowo duża. Jednakże

intensywność produkcji jest najniższa w kraju. W tym regionie obserwowany jest wysoki udział zbóż w strukturze zasiewów i niska obsada zwierząt. Warunki te sprzyjają m.in. realizacji przedsięwzięć rolnośrodowiskowych.

Województwa: dolnośląskie, kujawsko-pomorskie, opolskie i wielkopolskie (Region Wielkopolska i Śląsk) charakteryzują się gospodarstwami rolnymi o powierzchni nieco większej niż średnia krajowa, a produkcja w nich prowadzona odbywa się w sposób bardziej intensywny. O tym ostatnim świadczy najwyższe w kraju zużycie nawozów mineralnych (w tym również wapniowych) na jednostkę powierzchni oraz zakupy pasz treściwych w przeliczeniu na 1 sztukę inwentarza. Region ten wyróżnia wysoka obsada trzody chlewnej. Dzięki temu drugi co do obszaru użytków rolnych region zajmuje pierwsze miejsce pod względem rozmiarów produkcji towarowej. Korzystne efekty gospodarowania w tym regionie nie wynikają z faktu dostatecznie dużej skali produkcji, czy też wyłącznie z korzystnych warunków przyrodniczych. Są one w dużym stopniu efektem wysokiego poziomu kwalifikacji rolników.

Czynniki te z jednej strony wpływają na możliwość efektywnego wykorzystania środków związanych z inwestycjami i restrukturyzacją gospodarstw rolnych, a z drugiej strony warto promować w tych regionach działania o charakterze prośrodowiskowym (w tym inwestycje z zakresu infrastruktury ochrony środowiska, program rolnośrodowiskowy), w celu zmniejszenia nadmiernej presji ze strony rolnictwa.

W województwach: lubelskim, łódzkim, mazowieckim i podlaskim (Region Mazowsze i Podlasie) średnia wielkość gospodarstwa jest zbliżona do średniej krajowej. Niska jest natomiast intensywność produkcji rolniczej, choć są tu obszary bardzo intensywnej produkcji, jak np. grójecko-warecki rejon produkcji owoców, podwarszawski rejon produkcji warzyw. Region ten charakteryzuje się dużą obsadą inwentarza żywego, głównie bydła, ale w zdecydowanej większości gospodarstw stada są mało liczne, co obniża efektywność tej produkcji. Występuje natomiast stosunkowo duża koncentracja chowu trzody chlewnej.

W tych województwach istnieją dobre warunki do realizacji działań o charakterze inwestycyjnym, poprawy infrastruktury w gospodarstwach rolnych oraz ze względu na dużą obsadę zwierząt - dostosowania gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej.

Województwa: małopolskie, podkarpackie, śląskie i świętokrzyskie (Region Małopolska i Pogórze) stanowią region gdzie średnia powierzchnia gospodarstw rolnych pod względem obszaru użytków rolnych wynosi od 3,17 ha do 4,67 ha. Gleby dobrej jakości, mimo niejednokrotnie niekorzystnego agroklimatu oraz fizjografii pozwalają uzyskać wysokie plony. Region ten wyróżnia się największym w kraju rozdrobnieniem agrarnym i nawet przy bardzo wysokim udziale czynników

intensyfikujących, skala produkcji jest najniższa w kraju. Również obsada zwierząt jest najwyższa w kraju, ale produkcja zwierzęca prowadzona jest na bardzo małą skalę i ogranicza uzyskiwanie dostatecznej efektywności produkcji. Warunki produkcyjne sprzyjają rozwojowi produkcji owoców jagodowych (miękkich), warzyw gruntowych i przyspieszonych (pod osłonami). Czynniki te stanowią dobrą podstawę do realizacji instrumentów sprzyjających tworzeniu grup producentów, podnoszeniu jakości żywności oraz szkoleń zawodowych.

Województwa te charakteryzują się najniższym zużyciem nawozów sztucznych na ha UR w skali kraju, co umożliwia rozwój produkcji rolniczej metodami ekologicznymi. Z kolei wyjątkowe warunki krajobrazowo-przyrodnicze sprzyjają rozwojowi gałęzi pozarolniczych (np. agroturystyki) oraz rynku tradycyjnych (regionalnych) produktów.

Wyodrębnienie standardowej nadwyżki bezpośredniej a także wielkości ekonomicznej pozwala określić liczbę gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej. Jednocześnie klasyfikacja gospodarstw rolnych oparta na tych dwóch wskaźnikach pozwala dobrze scharakteryzować strukturę produkcji i siłę ekonomiczną gospodarstw.

Gospodarstwa rolne według klas wielkości ekonomicznej

Określenie wielkości gospodarstw przy pomocy wielkości ekonomicznej potwierdza znaczne rozdrobnienie polskiego sektora rolnego. Świadczy o tym fakt, że spośród 2 476 474 gospodarstw, które prowadziły w 2005 roku działalność rolniczą, ponad 69% to gospodarstwa charakteryzujące się bardzo małą klasą wielkości ekonomicznej - do 2 ESU (Tabela 19). Prawie 12% gospodarstw należało do grupy 2-4 ESU, o połowę mniej gospodarstw sklasyfikowano w przedziale 4-6 ESU. Z kolei do gospodarstw bardzo dużych tj. o wielkości ekonomicznej powyżej 100 ESU można zaliczyć 0,15% podmiotów prowadzących działalność rolniczą.

Tabela 19. Liczba gospodarstw rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Ogółem	2 476 474
0 - 2 ESU	1 718 803
2 - 4	291 738
4 - 6	144 310
6 - 8	84 288
8 - 12	96 978
12 - 16	50 855
16 - 40	72 853
40 - 100	12 832
100 - 250	2 649
250 ESU i więcej	1 168

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005, GUS 2006

W ujęciu regionalnym największy odsetek gospodarstw o wielkości ekonomicznej do 2 ESU znajduje się w województwie śląskim, podkarpackim oraz małopolskim. Z kolei

gospodarstwa największe ekonomicznie (powyżej 100 ESU) występują najczęściej w województwach: dolnośląskim, kujawsko-pomorskim, wielkopolskim i zachodniopomorskim.

Gospodarstwa rolne według typów rolniczych

Zgodnie z danymi GUS w 2005 r. najwyższy odsetek gospodarstw specjalizował się w uprawach polowych (Tabela 20). Udział tej grupy w strukturze gospodarstw prowadzących działalność rolniczą wynosił 28,0%, największa ich liczba zlokalizowana jest w województwie podkarpackim i małopolskim. Znaczny odsetek stanowiły również gospodarstwa z różnorodną produkcją, określone jako „różne uprawy i zwierzęta, łącznie”. Odsetek tych gospodarstw wynosił 19,3%, a największą ich liczbę zarejestrowano również w wyżej wymienionych województwach.

Wśród gospodarstw specjalistycznych ponad 13% to gospodarstwa „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym” oraz 11% to gospodarstwa o typie rolniczym „różne zwierzęta”.

Blisko 9% gospodarstw prowadzących działalność rolniczą nie posiada ukierunkowanej produkcji roślinnej, z tego też względu określono je jako typ rolniczy „różne uprawy”. Należy zauważyć, że w klasyfikacji gospodarstw według typów rolniczych nieznaczny udział miały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (2,1%).

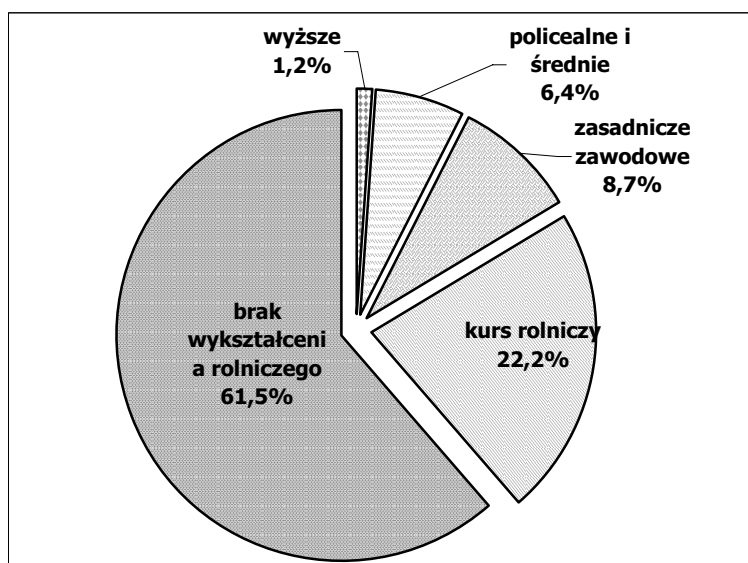
Tabela 20. Liczba gospodarstw rolnych według typów rolniczych

Ogółem	2 476 474
specjalizujące się w uprawach polowych	693 912
specjalizujące się w uprawach ogrodniczych	51 211
specjalizujące się w uprawach trwałych	140 553
specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych w systemie wypasowym	330 028
specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi	137 767
różne uprawy	219 832
różne zwierzęta	275 005
różne uprawy i zwierzęta, łącznie	478 072
Niesklasyfikowane	150 094

Źródło: Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005, GUS 2006

Poziom wykształcenia zarządzających gospodarstwami rolnymi

Według GUS w 2005 roku 61,5% gospodarstw było kierowanych przez osoby nie posiadające wykształcenia rolniczego, a 22,2% przez osoby z ukończonym kursem rolniczym, jako najwyższym poziomem wykształcenia rolniczego (Rysunek 7).

Rysunek 7. Udział gospodarstw rolnych w ogólnej liczbie gospodarstw według poziomu wykształcenia rolniczego osoby kierującej gospodarstwem w 2005 r.

Źródło: *Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2005, GUS 2006*

Ponadto w strukturze gospodarstw rolnych przeważają gospodarstwa kierowane przez osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym o charakterze nierolniczym (28,7%), a tylko niewielki odsetek (4,3%) stanowią osoby z dyplomem wyższych studiów, niezwiązanych z rolnictwem. Spośród osób kierujących gospodarstwem rolnym, zaledwie 1,2% posiada dyplom ukończenia studiów rolniczych (GUS 2006). Mając powyższe na uwadze, w celu zwiększenia aktywności społeczno-zawodowej osób kierujących gospodarstwami rolnymi powinno się dążyć do podnoszenia kwalifikacji zawodowych tych osób oraz wprowadzać instrumenty ułatwiające rozpoczynanie prowadzenia działalności rolniczej przez osoby wykształcone. Z uwagi na generalnie niski poziom wykształcenia ludności rolniczej, szczególnie istotne znaczenie dla rozwoju sektorów rolnictwa oraz leśnictwa ma pomoc szkoleniowa.

Ważną rolę pełni doradztwo, gdyż rolnicy nie mają wiedzy nt. nowoczesnych metod zarządzania, zasady wzajemnej zgodności (ang. cross-compliance), nisz rynkowych etc. Dotychczasowe działania prowadzone w zakresie doradztwa na rzecz rolników i mieszkańców wsi, skupione były głównie na przygotowaniu rolników do integracji z Unią Europejską oraz umożliwieniu korzystania z pomocy ze środków wspólnotowych. Potrzeby w tym zakresie dotyczą wszystkich aktywnych rolników, tj. ok. 1,5 mln osób. W związku z tym zakłada się, że każdy producent rolny skorzysta przynajmniej jeden raz z oferowanej formy w zakresie szkoleń lub doradztwa.

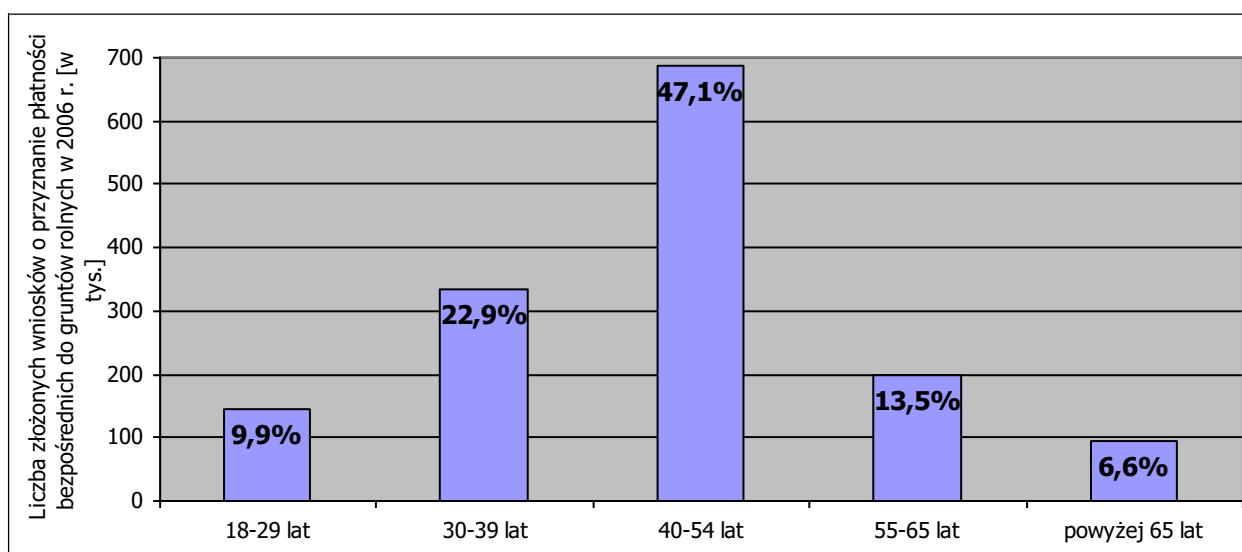
Wiek osób zarządzających gospodarstwami rolnymi

Według danych GUS w 2005 r., struktura wieku użytkowników gospodarstw rolniczych wykazuje, że ok. 12,5% to osoby do 35 roku życia, natomiast ponad 34,2% stanowią osoby powyżej 55 lat.

Podobną tendencję można zaobserwować, biorąc pod uwagę dane ARiMR, które dotyczą wieku osób ubiegających się o przyznanie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych,²⁸ a więc grupy rolników, którzy aktywnie korzystają ze wsparcia w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Blisko 300 tys. (20%) gospodarstw prowadzonych jest przez osoby w wieku ponad 55 lat (Rysunek 8).

Należy podkreślić, że w strukturze osób prowadzących działalność rolniczą największy udział stanowiły osoby w wieku 35– 55 lat zarówno według GUS jak i ARiMR.

Tym niemniej nie bez znaczenia jest grupa gospodarstw, która jest obecnie w posiadaniu przez osoby w wieku 55 lat i więcej. Są to gospodarstwa, które w najbliższych latach będą przekazywane następcom. W celu stymulowania transferu tych gospodarstw na rzecz młodych, wykształconych właścicieli oraz ułatwienia młodym rolnikom podejmowania działań inwestycyjnych, konieczne jest zastosowanie wsparcia w formie premii. Podkreślić należy, że wsparcie kierowane jest tylko do grupy gospodarstw o ponadprzeciętnej wielkości w skali regionu i kraju, które zarządzane przez młodych właścicieli o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych będą miały szanse na efektywne gospodarowanie.

Rysunek 8. Struktura wiekowa rolników ubiegających się w roku 2006 o przyznanie płatności bezpośrednich do gruntów rolnych²⁹

²⁸ Dane odnoszą się do blisko 1,5 mln wniosków o płatności bezpośrednie do gruntów rolnych złożonych w 2006 roku. Można założyć, że są to najbardziej aktualne informacje na temat struktury i użytkowania gospodarstw rolnych w Polsce, i mogą stanowić punkt odniesienia.

²⁹ W powyższych danych nie uwzględniono 1 618 rolników którzy w 2006 r. nie ukończyli 18 lat oraz 7 121 rolników występujących w 2006 r. o przyznanie płatności bezpośrednich a wpisanych do Ewidencji Producentów jako osoba prawna, j.o.n.p.o.p lub spółka cywilna.

Infrastruktura techniczna w rolnictwie

W 2005 r. w gospodarstwach rolnych było 1 437,2 tys. ciągników, 147,3 tys. kombajnów zbożowych, 89,2 tys. kombajnów ziemniaczanych oraz 36,8 tys. kombajnów buraczanych. Jednak w przeliczeniu na jednostkę powierzchni użytków rolnych lub powierzchni uprawy, wartości wskaźników wyposażenia w Rzeczypospolitej Polskiej znacznie odbiegają od analogicznych wskaźników dla UE-15. Liczba ciągników w przeliczeniu na 100 gospodarstw rolnych w Republice Federalnej Niemiec, Republice Francuskiej i Zjednoczonym Królestwie Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej jest od 2 do 3 razy większa niż w Rzeczypospolitej Polskiej. Zgodnie z opinią Instytutu Budownictwa Mechanizacji i Elektryfikacji Rolnictwa (IBMER), niepokojący jest jednak wiek i stopień zużycia środków trwałych, stopień mechanizacji w rolnictwie oraz związana z tym luka techniczno-technologiczna dzieląca polskie rolnictwo od rolnictwa przodujących w tym zakresie państw UE-15. Ciągniki wykorzystywane w rolnictwie charakteryzują się dużym zużyciem i długim czasem wykorzystania (średni wiek ciągnika szacowany jest na 23 lata, a kombajnu zbożowego na 21 lat).

W konsekwencji należy brać pod uwagę niebezpieczeństwo, iż w perspektywie najbliższych 10 lat wiele gospodarstw rolniczych w Rzeczypospolitej Polskiej może zostać pozbawionych maszyn i ciągników rolniczych.

Ponadto wyniki Powszechnego Spisu Rolnego z 2002 r. wskazują, że indywidualne gospodarstwa rolne w Rzeczypospolitej Polskiej dysponowały budynkami inwentarskimi i gospodarczymi w liczbie 5 373,6 tys., w tym 1 659,1 tys. budynkami inwentarskimi i 3 714,5 tys. budynków gospodarskich. Budynki wielofunkcyjne znajdowały się w 32,4% gospodarstw rolnych – największy ich udział (45-60%) zarejestrowano w gospodarstwach rolnych o powierzchni 300 ha lub większej.

Stan techniczny i standard tych budynków na ogół jest niski. Prawie połowa z nich została wybudowana przed 1960 r., tj. 46% obór, 50% chlewni, 44% stodół. Do 1996 r. zmodernizowano zaledwie 15% budynków inwentarskich i gospodarskich. Średnia kubatura nowego budynku inwentarskiego wynosi blisko 1 200 m³, w tym w budownictwie indywidualnym – 1 000 m³. Jednakże od kilku lat utrzymuje się tendencja wzrostowa w ilości oddawanych do użytku budynków produkcyjnych w rolnictwie, głównie obiektów inwentarskich. W zakresie infrastruktury obiektów inwentarskich, najważniejsze problemy wiążą się z przechowywaniem obornika bezpośrednio na gruncie, co ma duży wpływ na zanieczyszczenie studni przydomowych oraz niewystarczającym odsetkiem wyposażenia gospodarstw w płyty gnojowe i zbiorniki na gnojowicę.

Mając powyższe na uwadze, mimo dotychczasowego wsparcia w ramach programów krajowych, Programu SAPARD, Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Sektorowego

Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora rolno-spożywczego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”, gospodarstwa rolne w Polsce wykazują wciąż znaczne potrzeby inwestycyjne. Dotyczą one głównie stanu ilościowego i jakościowego technicznej infrastruktury produkcyjnej użytkowanej w rolnictwie.

Ponadto istotne znaczenie dla ogólnego obrazu dostosowania obszarów wiejskich do wymaganych wkrótce standardów środowiskowych ma stopień wyposażenia gospodarstw rolnych w urządzenia związane z ochroną środowiska, jak np. urządzenia do przechowywania odchodów zwierzęcych. Jest to kwestia szczególnie istotna w świetle przestrzegania przez gospodarstwa rolne zarówno zasad zwykłej dobrej praktyki rolniczej, jak i w przyszłości zasad *cross-compliance*, co będzie przekładało się bezpośrednio na możliwości uzyskiwania wsparcia zarówno z tytułu płatności bezpośrednich (co dotyczy ok. 1,5 mln gospodarstw rolnych powyżej 1 ha), jak i działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich.

Dlatego też zasadnym jest wprowadzenie instrumentów mających na celu wsparcie finansowe dotyczące poprawy konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez modernizację technicznej infrastruktury produkcyjnej, dostosowanie profilu, skali i jakości produkcji do potrzeb rynku, poprawę bezpieczeństwa żywności, poprawę warunków utrzymania zwierząt, ochrony środowiska lub bezpieczeństwa pracy.

Infrastruktura wodna związana z rolnictwem oraz gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi

Z danych statystycznych wynika, że na koniec 2005 roku 6 647 469 ha użytków rolnych było wyposażonych w urządzenia melioracji wodnych szczegółowych. Urządzeniom tym towarzyszyły:

- wały przeciwpowodziowe - 8 469 km;
- stacje pomp - 572 szt. o wydajności 886 927 l/sek.;
- zbiorniki wodne - 200 szt. o pojemności 284 971 tys. m³.

Część urządzeń melioracyjnych ze względu na ich dekapitalizację spełnia swoje zadania w ograniczonym zakresie i przywrócenie im pełnej sprawności technicznej może odbyć się poprzez ich modernizację lub odbudowę. Na modernizację lub odbudowę oczekują:

- urządzenia melioracji wodnych szczegółowych na powierzchni 1 383 420 ha (20,8% powierzchni zmeliorowanych gruntów);
- urządzenia melioracji wodnych podstawowych na ciekach o długości 13 209 km (20,5% cieków naturalnych);
- kanały o łącznej długości 2 353 km (24,6%);

- wały przeciwpowodziowe na długości 3 205 km (37,8%);
- zbiorniki wodne o pojemności 35 089 m³ (12,3%);
- stacje pomp w ilości 180 szt. (31,5%).

Polska nie jest przygotowana do zapobiegania skutkom suszy. Do prowadzenia nawodnień przystosowano zaledwie 440 tys. ha użytków rolnych (głównie łąk i pastwisk), tj. nieco ponad 2% wszystkich użytków rolnych. Istotne dla rolnictwa oraz ochrony środowiska jest tworzenie warunków dla zwiększenia retencji wody.

Produkcja roślinna

Produkcja roślinna w Polsce stanowi ważną składową sektora rolnego. Dominuje produkcja zbóż, roślin okopowych, w tym przede wszystkim ziemniaków (mimo corocznego spadku powierzchni ich uprawy) oraz warzyw i owoców. Coraz większe znaczenie zyskuje uprawa roślin na cele nieżywnościowe, w tym uprawa roślin energetycznych. Chociaż sektor upraw energetycznych w Polsce znajduje się na bardzo wczesnym etapie rozwoju, cieszy się on coraz większym zainteresowaniem rolników, jako alternatywne źródło dochodów.

W produkcji zbóż specjalizują się przede wszystkim regiony Polski centralnej, północno-wschodniej i północno-zachodniej. Uprawa ziemniaka jest domeną województw pasa centralnego i południowo-wschodniego. Rośliny oleiste są uprawiane głównie w Polsce północno-zachodniej, rośliny przemysłowe, np. tytoń - w przeważającej części w województwach: lubelskim, podkarpackim, świętokrzyskim, kujawsko-pomorskim, małopolskim. Dzięki sprzyjającym warunkom glebowo-klimatycznym i ekonomicznym Polska jest obecnie największym producentem ziemniaków i jednym z czterech największych producentów rzepaku na rynku europejskim.

Równocześnie znaczący udział w uprawach tradycyjnie związanych z rolnictwem polskim zajmuje burak cukrowy. Głównym obszarem produkcji tej rośliny jest region wielkopolski, kujawsko-pomorski oraz lubelski.

Produkcja owoców i warzyw ze względu na warunki glebowe i klimatyczne jest umiejscowiona przede wszystkim w pasie centralnym i południowo-wschodnim.

Produkcja zbóż w latach 2000-2005 charakteryzowała się dużą zmiennością (Tabela 21), powodowana warunkami klimatycznymi. W porównaniu z poprzednią dekadą nastąpił umiarkowany trend wzrostowy. Udział zbóż w globalnej produkcji roślinnej sięgał 38%.

Tabela 21. Zbiory i plony głównych ziemiopłodów

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Zbiory w tys. t						
Pszenica	8 503	9 283	9 304	7 858	9892	8 771
Żyto	4 003	4 864	3 831	3 172	4 281	3 404
Jęczmień	2 783	3 330	3 370	2 831	3 571	3 582
Owies	1 070	1 305	1 486	1 182	1 431	1 324
Pszenżyto	1 901	2 698	3 048	2 812	3 723	3 903
Mieszanki zbożowe	3 084	4 060	3 836	3 608	4 322	3 800
Kukurydza na ziarno	923	1362	1 962	1 884	2 344	1 900
Rzepak i rzepik	958	1 064	953	793	1 633	1 450
Ziemniaki	24 232	19 379	15 524	13 731	13 999	10 369
Buraki cukrowe	13 134	11 364	13 434	11 740	12 730	11 731
Plony w dt/ha						
Pszenica	32,3	35,3	38,5	34	42,8	39,5
Żyto	18,8	24,3	24,6	21,4	27,6	24,1
Jęczmień	25,4	31,1	2 973	27,9	35,2	32,2
Owies	18,9	24,6	24,6	22,4	27,5	24,6
Pszenżyto	27,3	32,2	32,3	28,5	35,2	32,7
Mieszanki zbożowe	20,9	27,6	28,1	24,8	29,6	28,7
Kukurydza na ziarno	60,6	60,7	61,6	52,9	56,9	55,9
Rzepak i rzepik	21,9	24,0	21,7	18,6	30,3	26,3
Ziemniaki	194,0	162,0	193,0	179,0	196,0	176,0
Buraki cukrowe	394,0	358,0	443,0	410,0	428,0	410,0

Źródło: GUS

W strukturze zasiewów zbóż w Polsce widoczne są w ostatnich latach zmiany, będące wynikiem relatywnie małej towarowości produkcji. Duży jest udział zbóż paszowych (pszenżyto, mieszanki zbożowe), które tylko w niewielkich ilościach pojawiają się w obrocie targowiskowym a w zdecydowanej większości zużywane są w produkujących je gospodarstwach. Zjawisko to jest w głównej mierze wynikiem istniejącej w Polsce struktury obszarowej. Stosunkowo nowym zjawiskiem jest zwiększenie się obszaru uprawy kukurydzy na ziarno (kosztem głównie owsa i żyta), co wiązać należy z upowszechnieniem się technologii uprawy, zbioru i użytkowania kukurydzy na pasze.

W latach 2000-2005 można zaobserwować tendencję wzrostową produkcji nasion rzepaku i rzepiku, przy czym w 2005 roku wyniosła ona 1 450 tys. ton i była niższa w porównaniu z rokiem 2004 (Tabela 21). O zmniejszeniu zbiorów zdecydował spadek plonów, który wynikał głównie z mniej korzystnych warunków agrometeorologicznych występujących w okresie wegetacji. Ponadto o rekordowych wynikach produkcyjnych w roku 2004 zdecydował wzrost powierzchni uprawy rzepaku o ok. 26% w porównaniu z rokiem 2003, z uwagi na wysokie ceny rzepaku oraz korzystną relację cen rzepak: pszenica w roku 2003, tj. w momencie podejmowania przez producentów rolnych decyzji produkcyjnych o nowych zasiewach.

W latach 2000-2005 produkcja ziemniaków cechowała się tendencją spadkową (Tabela 21), przy czym w roku 2004-2005 osiągnięto niewielki wzrost produkcji dzięki wyższym plonom pomimo zmniejszenia powierzchni uprawy. Wysoki poziom plonowania wynikał z korzystnych warunków agrometeorologicznych podczas wegetacji i zbioru, ponadto w mniejszym stopniu niż zwykle wystąpiła stonka ziemniaczana, wolniej też rozwijała się zaraza ziemniaczana. Spadek produkcji ziemniaków, który utrzymuje się już od początku lat dziewięćdziesiątych, wynika z faktu, iż produkcja ta w skali całego kraju jest dużo wyższa od zapotrzebowania przetwórstwa i potrzeb konsumpcyjnych.

Należy zaznaczyć, że poziom plonów ziemniaków w Polsce jest jednym z najniższych spośród krajów UE-25. Mniejszą wydajność z hektara notuje się jedynie w krajach nadbałtyckich (Litwa, Łotwa, Estonia) oraz Portugalii. Składa się na to wiele przyczyn, z których najważniejsze to bardzo niski poziom nawożenia mineralnego oraz stosowania środków ochrony roślin. Dotyczy to zwłaszcza regionów o rozdrobnionej strukturze gospodarstw i charakteryzujących się wysokim udziałem ziemniaków w strukturze zasiewów, w gospodarstwach produkujących „na rynek” wysokość plonów jest znacznie wyższa.

W spożyciu ziemniaków kontynuowana jest słaba tendencja spadkowa, i w sezonie 2005/2006 spożycie wyniosło 126 kg/osobę. Zakłada się, że w kolejnych latach spożycie ziemniaków będzie nadal malało, w wyniku przewidywanego spadku konsumpcji ziemniaków nieprzetworzonych. Spadek ten częściowo będzie rekompensowany poprzez wzrost konsumpcji przetworów ziemniaczanych.

W odniesieniu do produkcji buraka cukrowego w 2005 roku nastąpiło dalsze ograniczenie powierzchni plantacji, głównie w wyniku zaniechania ich uprawy na słabych glebach, a także rezygnacji producentów rolnych nie specjalizujących się w tej dziedzinie. W konsekwencji liczba plantatorów wyniosła ok. 70,7 tys., a łączną powierzchnię plantacji ograniczono do 286 tys. ha. Jednocześnie produkcja (zbiory) buraka cukrowego w dłuższym okresie ulega zmniejszeniu (Tabela 21), gdyż poprawia się jakość przetwórcza tego surowca, a poziom produkcji jest dostosowany – poprzez kontraktacje – do zakładanego poziomu produkcji cukru, który w ostatnich latach oscyluje wokół 2 mln ton. Natomiast coroczne wahania poziomu produkcji buraków cukrowych (w wyżej przywołanym trendzie spadkowym) są spowodowane uzależnieniem plonów od czynników agrometeorologicznych.

W wyniku kilkuletniej dyskusji na temat reformy regulacji Wspólnotowego Rynku Cukru Komisja Europejska ustaliła, że stopniowe zmiany rozpoczną się od 1 lipca 2006 r. Reforma ta wprowadza szereg nowych elementów do dotychczasowej

organizacji rynku cukru we Wspólnocie, które stworzą nową rzeczywistość funkcjonowania gospodarstw rolnych, w których uprawiane są buraki cukrowe³⁰.

W latach 2000-2005 zbiory owoców ogółem wyniosły ok. 2,92 mln ton (Tabela 22), a warzyw gruntowych 4,78 mln ton (Tabela 22). W 2005 r. produkcją owoców zajmowało się ok. 300 tys. gospodarstw, natomiast warzyw gruntowych – ok. 370 tys. gospodarstw, a warzyw pod osłonami ok. 22,7 tys. gospodarstw.

Tabela 22. Zbiory owoców i warzyw w latach 2000-2005 [tys. ton]

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Owoce						
Zbiory ogółem	2 246	3 413	3 018	3 309	3 521	2 923
W tym						
Jabłka	1 450	2 434	2 168	2 428	2 522	2 075
Gruszki	82	77	92	77	87	59
Śliwki	107	132	103	110	133	91
Wiśnie	139	180	173	191	202	140
Czereśnie	38	45	41	44	48	38
Truskawki	171	242	153	131	186	185
Maliny	40	45	45	43	57	66
Porzeczki	146	175	158	193	194	187
Agrest	29	30	22	20	20	17
Warzywa						
Zbiory ogółem	5 520	5 195	3 947	4 420	4 916	4 785
W tym						
Kapusta	1899	1 710	1 189	1 237	1 371	1 320
Cebula	720	659	585	678	866	714
Marchew	947	922	692	835	928	929
Buraki	504	466	311	334	357	356
Ogórki	356	340	260	290	256	258
Pomidory	312	274	221	234	213	232

Źródło: GUS

³⁰ Zgodnie z przepisami rozporządzenia Rady WE nr 318/2006 *w sprawie wspólnej organizacji rynków w sektorze cukru* główne instrumenty rynkowe to: ceny referencyjne na cukier, minimalne ceny buraków cukrowych, kwoty produkcyjne, dodatkowa kwota cukrowa, dodatkowa kwoty izoglukozy, skup interwencyjny cukru.

Ponadto zgodnie z przepisami rozporządzenia Rady WE nr 320/2006 *ustanawiającego tymczasowy system restrukturyzacji przemysłu cukrowniczego* we Wspólnocie utworzony zostanie fundusz restrukturyzacji.

Pomoc restrukturyzacyjna będzie stanowiła zachętę do zaprzestania produkcji w ramach kwot i ich zrzeczenia się, umożliwiając jednocześnie odpowiednie uwzględnienie kwestii społecznych oraz środowiskowych związanych z zaprzestaniem produkcji.

W regionach objętych procesem restrukturyzacji przewiduje się również środek mający na celu zachęcenie do tworzenia rozwiązań alternatywnych wobec uprawy buraków cukrowych i produkcji cukru.

Na mocy przepisów rozporządzenia Rady (WE) nr 319/2006 *zmieniającego rozporządzenie (WE) nr 1782/2003 ustanawiającego wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiające określone systemy wsparcia* wprowadzone zostały oddzielne płatności dla plantatorów buraków cukrowych. Płatności te będą w 64,2% rekompensować utratę dochodów rolników, wynikającą z obniżenia ceny buraka cukrowego.

Przetwórstwo owoców i warzyw jest bardzo rozproszone. Zajmuje się nim obecnie ok. 1 250 zakładów. Około 90% ogólnej liczby przetwórci to zakłady małe zatrudniające od 1 do 50 osób. Firmy duże stanowią ok. 2% ogólnej liczby przetwórci. Udział w rynku nowo powstałych małych zakładów szacowany jest na 80-90%. W 2004 r. przetworzono w zakładach około 70% (2,5 mln ton) zbiorów owoców oraz około 23% (1,1 mln ton) zbiorów warzyw. Dla większości zakładów przetwórczych problemem jest brak stabilnej bazy surowcowej, znaczne rozdrobnienie obszarowe upraw oraz niejednolita jakość surowca.

Dużemu rozdrobnieniu produkcji towarzyszy niski poziom wyposażenia technicznego gospodarstw, głównie w chłodnie, których posiadanie jest niezbędne do zachowania odpowiedniej jakości produktu i zabezpieczenia ciągłości dostaw.

Na rynku krajowym przetwórstwa owoców (głównie soków i przetworów tradycyjnych) rośnie w ostatnich latach przewaga podaży nad popytem. Konkurencja pomiędzy producentami powoduje procesy koncentracji w tej branży. W produkcji soków pitnych i napojów 9 firm ma ponad 80% udział w podaży, a w produkcji wyrobów żelowych 4 firmy mają 60% udziału w podaży na rynku.

Produkcja zwierzęca

W Polsce produkcja zwierzęca ma istotne znaczenie gospodarcze szczególnie w odniesieniu do bydła, trzody chlewnej i drobiu. Jednocześnie od kilkunastu lat zauważa się ograniczanie chowu bydła, owiec i koni (Tabela 23). W odniesieniu do pogłowia trzody chlewnej występują okresowe wahania związane z podażą i cenami pasz oraz opłacalnością produkcji i możliwościami zbytu, jednak pogłowie utrzymuje się na stałym poziomie. W przypadku pogłowia drobiu od 2003 r. nastąpił znaczący wzrost produkcji mięsa drobiowego, szczególnie w sektorze przemysłowym, którego siłą napędową był szybko rosnący eksport do krajów UE.

Tabela 23. Pogłowie zwierząt w latach 1990-2005 [tys. sztuk]

Wyszczególnienie	1990	2000	2002	2003	2004	2005
Bydło ogółem	9 024,2	5 723,0	5 421,0	5 276,8	5 200,2	5 385,0
w tym krowy	4 707,4	3 047,1	2 967,2	2 861,9	2 777,9	2 801,1
Trzoda chlewna	19 739,2	16 991,5	18 997,0	18 439,2	17 395,6	18 711,3
Owce	3 797,0	362,0	345,0	338,0	318,0	316,0
Konie	941,0	550,0	330,0	333,0	321,0	310,0
Kury	47 082,0	48 274,0	48 393,0	133 395,0	119 811,0	113 488,0
w tym nioski	43 880,0	42 649,0	42 178,0	44 549,0	43 001,0	48 582,0

Źródło: GUS

Konsekwencją zmniejszania się pogłowia zwierząt w Rzeczypospolitej Polskiej są zmiany obsady na 100 ha użytków rolnych. W 2005 r. obsada kształtowała się następująco:

- bydła – zmniejszyła się z 54 szt. w 1990 r. do 34,5 szt./100 ha UR w 2005 r.;
- trzody chlewnej – zwiększyła się z 104 szt. w 1990 r. do 113,9 szt./100 ha UR w 2005 r.;
- owiec – zmniejszyła się odpowiednio z 22,2 szt. do 2,0 szt./100 ha UR w 2005 r.;
- koni – zmniejszyła się z 5,0 szt. do 2,0 szt./100 ha UR w 2005 r.

Korzystnym zjawiskiem, jakie obserwuje się od kilku lat w ramach produkcji zwierzęcej jest wzrost wydajności zwierząt. Dzięki temu mimo spadku pogłowia zwierząt, ilość produkowanych artykułów pochodzenia zwierzęcego utrzymuje się na stałym poziomie (żywiec wieprzowy, mleko) lub charakteryzuje się wzrostem (żywiec drobiowy, jaja) (Tabela 24).

Tabela 24. Produkcja podstawowych artykułów zwierzęcych w latach 1990-2005

Rodzaj produkcji	Jednostka miary	1990	2000	2003	2004	2005
Żywiec rzeźny ogółem w wadze żywej	tys. ton	4493	4112	4776	4565	4699
w tym:						
wieprzowy	tys. ton	2 341	2 501	2 833	2 538	2 540
wołowy	tys. ton	1 428	635	591	611	599
cielęcy	tys. ton	105	83	76	59	61
drobiowy	tys. ton	474	834	1 228	1 309	1 452
koński	tys. ton	37	45	30	35	34
barani	tys. ton	96	7	6	6	5
mleko	mln l	15 371	11 543	11 546	11 477	11 575
jaja	mln szt.	7 597	7 621	9 168	9 250	9 640
wełna	tony	14 783	1 320	1 218	990	998

Źródło: GUS

Proces dostosowań sanitarno-weterynaryjnych do wymogów UE przyspieszył proces koncentracji chowu zwierząt rzeźnych i krów mlecznych i w konsekwencji spowodował eliminację z rynku niewielkich producentów. Proces ten szczególnie widoczny był w chowie bydła mlecznego, co wynikało z faktu rezygnowania przez małe gospodarstwa z chowu 1-2 sztuk krów. Mimo wzrostu koncentracji chowu zwierząt gospodarskich nadal jest ona niska i nie zagraża środowisku naturalnemu.

W 2005 r. tylko 11,4% pogłowia bydła znajdowało się w gospodarstwach prowadzących chów 50 i więcej sztuk, krów odpowiednio 3,7%. Trzody chlewnej w gospodarstwach posiadających 200 i więcej sztuk znajdowało się 24,8%.

Polska z produkcją około 12 mld l mleka rocznie jest jednym z większych producentów w Unii Europejskiej, porównywalnym z Holandią, Włochami, czy Wielką Brytanią. Mleczarstwo jest także jednym z podstawowych sektorów polskiego rolnictwa mającym 18-20% udział w wartości produkcji towarowej. O znaczeniu chowu bydła dla kondycji polskiego rolnictwa decyduje nie tylko wartość

wyprodukowanego mleka szacowana na około 3,5 mld euro rocznie, ale również to, że ponad 21% produkcji globalnej polskiego rolnictwa ma swoje źródło w chowie bydła, które jednocześnie jest podstawowym gatunkiem umożliwiającym racjonalne wykorzystanie potencjału produkcyjnego trwałych użytków zielonych.

W 2008 r. krowy mleczne utrzymywano w ok. 550 tys. gospodarstwach. Chowem bydła mlecznego w Polsce zajmowało się co trzecie, a w województwach podlaskim i warmińsko-mazurskim - co drugie gospodarstwo. W Polsce odnotowujemy stopniową poprawę struktury produkcji mleka. O ile w 2002 r. prawie 64% krajowego pogłównia krów znajdowało się w najmniejszych stadach liczących do 9 szt., a w stadach liczących ponad 30 krów zaledwie 10%, to w 2007 r. było to odpowiednio ok. 43% i ok. 20%. Udział stad liczących 10-29 krów zwiększył się w latach 2002-2007 z ok. 26% do ok. 38%.

Jednocześnie średnio w UE-15 przeciętne stado krów w latach 2005-2007 liczyło ponad 37 krów, a w stadach liczących przynajmniej 30 krów znajdowało ponad 90% pogłównia z tego prawie 1/4 w stadach liczących ponad 100 krów. W najmniejszych stadach liczących do 9 krów znajdowało się niespełna 3% pogłównia krów w UE-15.

Polska weszła do UE jako znaczący producent mięsa i mleka z ustabilizowanym rynkiem tych produktów. Integracja z UE pozwoliła zwiększyć opłacalność produkcji wołowiny i mleka.

Na skutek atrakcyjnych cen oferowanych na rynku Wspólnoty, eksport bydła żywego do krajów UE-15 zwiększył się w 2005 r. w porównaniu do 2003 r. ilościowo o prawie 60%, a wartościowo o 147%. Znacząco wzrósł także eksport do UE-15 mięsa czerwonego ilościowo o 223% w ciągu 2 lat, a wartościowo o 252%.

W latach 2004-2005 zmieniła się struktura geograficzna eksportu produktów mleczarskich. W 2005 r. 77% eksportu mleczarskiego trafiło do krajów UE wobec 41% w 2003 r. Łączna wartość eksportu produktów mleczarskich do wszystkich krajów wynosiła w 2005 r. 880 mln EUR i była wyższa niż w 2003 r. o 169%. Produktywność bydła mięsnego i mlecznego jest znacznie niższa w Polsce niż średnio w 25 krajach UE, a trzody chlewnej zbliżona, co związane jest z odmiennymi warunkami chowu bydła (niski udział w żywieniu pasz przemysłowych).

Produkcja mięsa z uboju w Polsce stanowiła w 2004 r. 7,6% produkcji w UE w tym wołowego i cielęcego 3,9%, wieprzowego 9,1% i drobiowego 8,6%. Mleka krowiego produkujemy 8,7%, a jaj kurzych 8,2%. Przemysł mleczarski jest jedną z podstawowych gałęzi przemysłu spożywczego mającym prawie 13,5% udział w wartości jego sprzedaży. Konieczne jest wsparcie działań podejmowanych przez polskie mleczarstwo do funkcjonowania na zliberalizowanym rynku, po likwidacji kwot mlecznych. Działania te powinny służyć rozwiązywaniu podstawowych barier

hamujących jego rozwój i utrudniających konkutowanie polskich produktów na globalnym rynku.

Przemysł spożywczy

Rozwój produkcji przemysłu spożywczego w okresie integrowania z UE

Przemysł spożywczy zalicza się w Polsce do kluczowych dziedzin gospodarki. Wartość sprzedaży tej branży w roku 2005 wyniosła ok. 120 mld zł, co stanowi 17,2% sprzedaży całego polskiego przemysłu. Wartość dodana brutto w tym sektorze wyniosła 26,4 mld zł (12,5% całego przemysłu).

Przemysł spożywczy w 2005 r. zatrudniał 451,7 tys. osób tj. 16,9% zatrudnionych w całym przemyśle. Szacuje się, że działalność w zakresie przetwórstwa rolnego prowadzi 6,7 tys. firm przemysłowych i 11,7 tys. mniejszych przedsiębiorstw. Mikroprzedsiębiorstwa zatrudniały ok. 70 tys. osób i wytwarzały żywność o wartości ok. 10 mld zł.

Wydajność pracy w polskim przemyśle spożywczym wynosi 13,3 tys. euro/1 zatrudnionego, podczas gdy w krajach UE-25 wynosi 50,5 tys. euro/1 zatrudnionego. Różnica w wydajności pracy kompensowana jest poprzez niższe koszty pracy oraz marże przetwórcze. Należy się spodziewać, że z czasem przewaga konkurencyjna polskiego przetwórstwa wynikająca z niższych kosztów pracy będzie się zmniejszać co związane jest z trendem wyrównywania się kosztów pracy w warunkach Jednolitego Rynku. Oznacza to, że warunkiem zachowania konkurencyjności w najbliższym czasie jest modernizacja przetwórstwa produktów rolnych w kierunku zwiększania wydajności pracy.

Rozwój przemysłu przetwórczego jest ściśle związany z sytuacją producentów pierwotnych (w Polsce jest około 900 tys. gospodarstw towarowych). Przemysł przetwórczy jest podstawowym bezpośrednim odbiorcą płodów rolnych i jego kondycja wpływa bezpośrednio na sytuację dochodową rolników. Jednocześnie konieczne jest zapewnienie integracji pionowej między sektorem rolnym a przetwórstwem tak, aby umożliwić dostawy odpowiednio dużych i jednorodnych partii surowców, co z kolei pozwoli na wykorzystanie efektu skali. Należy podkreślić, iż obecne powiązania między produkcją pierwotną a przemysłem (a także sprzedażą hurtową) są słabo rozwinięte i budowa tych związków stanowi jeden z warunków konkurencyjności polskiego sektora rolnego. Dlatego też należy stymulować współpracę między rolnikami a sektorem przetwórstwa i handlu hurtowego m.in. kierując wsparcie do tych podmiotów, które współpracę taką prowadzą i oferować warunki preferencyjne, gdy współpraca ta jest nawiązywana z grupami producentów rolnych.

Wielkość sektora rolnego i zróżnicowana struktura produkcji polskiego rolnictwa oraz znacząca liczba branż przetwórstwa produktów rolnych uzasadnia potrzebę wsparcia w ramach PROW zakładów wytwarzających szeroki wachlarz produktów.

Ostatnie lata były w przemyśle spożywczym okresem dużego ożywienia produkcyjnego. W 2003 roku produkcja sprzedana przemysłu spożywczego zwiększyła się o 7,7%. Po krótkotrwałym spadku, jaki nastąpił po akcesji, obecnie tempo wzrostu produkcji przemysłu spożywczego znów przekracza 5-6% rocznie, a czynnikiem rozwoju sektora jest zarówno wciąż rosnący eksport, jak i zwiększający się popyt krajowy.

Obserwuje się też tendencję do uprzemysławiania sektora przetwórstwa produktów rolnych, a tym samym obniżenia wartości sprzedaży bezpośredniej i zmniejszenia potrzeby samozaopatrzenia ludności w żywność. Wyraźna poprawa sytuacji dochodowej ludności będzie skutkować wzrostem popytu krajowego na przetworzone produkty rolne wysokiej jakości, szczególnie na te o wysokiej wartości dodanej. Podkreślenia wymaga konieczność udoskonalenia marketingu, rozwój produktów markowych i dobrze rozpoznawalnych na rynku, m.in. dzięki odpowiedniemu oznakowaniu, funkcjonalności i opakowaniom. Analogiczne uwarunkowania istotne będą na rynku wspólnotowym i światowym.

Oznacza to, że utrzymanie korzystnej pozycji i trendów rozwojowych w polskim przetwórstwie artykułów rolnych wymaga dalszego, szerokiego (w sensie zakresu podmiotowego i przedmiotowego) wsparcia procesów inwestycyjnych, zarówno dotyczących poprawy innowacyjności, jak i konkurencyjności podmiotów.

Szacuje się, że w Polsce wsparcia wymaga kilka tysięcy zakładów przetwórstwa (od mikro do średnio-dużych przedsiębiorstw), które nie dysponują odpowiednimi zasobami i dostępem do kapitału na przeprowadzenie niezbędnych inwestycji. Przedsiębiorstwa te nie korzystając z efektów skali, mają gorszą pozycję konkurencyjną od liderów rynku, lecz odgrywają dużą rolę jako odbiorcy surowca od lokalnych (często drobnych) producentów, zaopatrują rynki lokalne, a ponadto mogą specjalizować się w specyficznych, tradycyjnych metodach produkcji. Należy również zaznaczyć, że stanowią one istotne miejsce zatrudnienia, zwłaszcza dla ludności wiejskiej. Dlatego, szczególnie ważne jest wsparcie inwestycyjne mikro-, małych i średnich przedsiębiorstw oraz (na nieco niższym poziomie) przedsiębiorstw średnio – dużych.

Mając na uwadze tendencje w zakresie ograniczenia zużycia energii ze źródeł konwencjonalnych i rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii, w najbliższym okresie występować będą ogromne potrzeby zwiększenia produkcji w zakładach wytwarzających surowce energetyczne z produktów rolnych i zapewnienie temu sektorowi szczególnie korzystnych warunków dofinansowania.

W warunkach stałego podnoszenia wymagań w zakresie bezpieczeństwa żywności oraz ochrony środowiska istnieją znaczące potrzeby zapewnienia możliwości wsparcia inwestycji w zakresie ograniczenia szkodliwego oddziaływania na środowisko i zmniejszenia energochłonności.

Sektor mięsny

Produkcja i przetwórstwo mięsa w Polsce – podobnie jak w Unii – jest największym działem produkcji żywności i napojów. Jego udział w obrotach całego sektora spożywczego w Polsce wynosi około 26% i jest nieco większy niż w UE-25, gdzie wynosi on około 20%.

Sektor mięsny ma istotne znaczenie dla gospodarki, nie tylko w kategoriach bezpośrednich, ale także ze względu na wpływ, jaki wywiera na sytuację bardzo licznej grupy producentów rolnych.

Chowem bydła zajmuje się w Polsce ponad 900 tys. gospodarstw rolnych (67% z nich prowadzi produkcję towarową), a trzody chlewnej - ok. 800 tys. gospodarstw, (75% prowadzi produkcję towarową). Produkcja wieprzowiny i wołowiny stanowi 33 % produkcji towarowej rolnictwa. W przypadku drobiu 90 % stanowi chów fermowy. W kraju działają obecnie 4773 zakłady zajmujące się ubojem, przetwórstwem i rozbiorem mięsa czerwonego, spośród których 1255 to rzeźnie. W sektorze zatrudnionych jest 100 tys. osób, co stanowi nieco ponad 12% osób zatrudnionych w produkcji i przetwórstwie mięsa w UE-25.

Produkcja zwierząt rzeźnych w Polsce waha się w granicach 3,1–3,6 mln ton rocznie (w wadze żywej); produkcja mięsa czerwonego zdominowana jest przez produkcję wieprzowiny, której ilość podlega cyklicznym zmianom (w latach 2000–2005 produkowano od ok. 2400 do ok. 2800 tys. ton rocznie), oraz stosunkowo niższą produkcję wołowiny (520– 630 tys. ton rocznie w analogicznym przedziale czasu).

Produkcja drobiu w latach 2000–2006 zwiększyła się z 834 do 1540 tys. ton, czyli o 85 %; 97 % tej produkcji stanowiły kurczęta i indyki.

Rośnie produkcja przetworów mięsnych: mięsa czerwonego od poziomu 976 tys. ton w roku 2000 do 1040 tys. ton w roku 2006, a drobiu od 178 do 320 tys ton. Dane te nie obejmują małych przetwórni, których produkcję szacuje się na 80 tys. t/rok i produkcji domowej wyrobów mięsnych (50 – 60 tys. t /rok).

Mięso i jego przetwory stanowią największy pod względem wartości spożycia produkt rolny. Zakupy mięsa stanowią ok. 10% ogółu całkowitych wydatków ludności w Polsce (ok. 30% całkowitych wydatków na żywność). Spożycie mięsa w ostatnich latach (2000 – 2006) wzrosło z ok. 60 do 70 kg na osobę rocznie. W strukturze spożycia mięsa dominuje wieprzowina (90 %). Spadło spożycie wołowiny (o ok. 40 % w stosunku do roku 2000), wzrosła konsumpcja drobiu. Należy spodziewać się

zmian w strukturze spożycia mięsa i jego przetworów – wzrostu konsumpcji wołowiny i drobiu oraz gatunków mięsa o marginalnym obecnie udziale (baranina, konina, mięso królicze i in.).

W latach 2001-2006 rósł eksport wszystkich rodzajów mięsa: wieprzowiny z 84 do ok. 300 tys. ton, wołowiny z ok. 57 do 190 tys. ton i drobiu z ok. 45 do 205 tys. ton. Należy jednak zaznaczyć, że w roku 2001 nastąpiło ograniczenie eksportu do Europy Wschodniej. W eksporcie produktów mięsnych przeważa mięso świeże i półfabrykaty. Należy jednakże podkreślić, iż ze względu na walory smakowe polskiej specjalności jaką są wysokogatunkowe tradycyjne wędliny, istnieją również znaczące możliwości ożywienia eksportu w tym segmencie rynku.

W latach 2000–2006 znacznie wzrósł import mięsa i jego przetworów, głównie import wieprzowiny (z 53 do ponad 170 tys. ton) i drobiu (z 17 do 85 tys. ton). Gwałtowny przyrost importu związany był z przystąpieniem Polski do UE.

Prognoza rozwoju rynku do roku 2013 przewiduje wzrost spożycia mięsa i jego przetworów do poziomu 80 kg/osobę oraz wzrost eksportu.

W latach 2000-2006 obserwowano wysokie nakłady inwestycyjne w sektorze mięsnym; łącznie wyniosły one ponad 6,6 mld zł (bez uwzględnienia II połowy 2006 r.), z czego w roku 2004 aż 1,8 mld zł. Aktywność inwestycyjna zakładów związana była w dużej mierze z procesem dostosowań do integracji z UE.

Jednocześnie inwestycje służyły rozwojowi technologicznemu, poprawie jakości i wzbogacaniu asortymentu produkcji. Konieczne są dalsze inwestycje: w nowe zakłady i linie technologiczne (zarówno w zakładach już istniejących, jak i nowych, w tym również w małych przetwórnich). Jest to niezwykle istotne dla zachowania w przyszłości potencjału produkcji rolniczej i konkurencyjności produktów przemysłu na rynku krajowym, wspólnotowym i światowym. Niezbędne są szczególnie inwestycje ukierunkowane na poprawę jakości i atrakcyjności oferty handlowej, gdyż należy spodziewać się zwiększonych wymagań konsumentów co do jakości i różnicowania oferty oraz wzrostu zainteresowania nowymi gatunkami mięsa, wyrobami wysokoprzetworzonymi, innowacyjnymi i markowymi.

Konkurencyjność polskiego sektora mięsnego bazuje w dużej mierze na przewadze cenowej związanej m.in. ze stosunkowo niskimi kosztami pracy. W miarę ich wzrostu konieczne będzie poszukiwanie technologii wpływających na wzrost wydajności produkcji.

Mięso i jego przetwory są produktami, w stosunku do których obowiązują i będą obowiązywać szczególnie rygorystyczne normy bezpieczeństwa i higieny, co przekłada się na konieczność dokonywania odpowiednich inwestycji. W związku z tym, istnieją wciąż duże potrzeby w zakresie ochrony środowiska (zagospodarowania odpadów poubojowych), a także poprawy warunków transportu i uboju zwierząt.

Przetwórstwo mleka

Sektor przetwórstwa mleka jest jedną z podstawowych gałęzi przetwórstwa rolno-spożywczego w Polsce. Decyduje o tym z jednej strony skala produkcji i sprzedaży, jak również znaczenie produktów tego przemysłu w żywieniu. Sektor ten wykazuje bardzo bliskie powiązania i ma wpływ na podstawową produkcję rolną.

W latach 2000 – 2006 produkcja mleka utrzymywała się na stałym poziomie ok. 11,5 mld l, podczas gdy łączna liczba dostawców mleka wykazała tendencję spadkową (313 tys. w 2006 r. w porównaniu z 433 tys. w 2004 r.).

W ostatnim okresie następowała koncentracja produkcji mleka i uprzemysłowienie sektora. W latach 2000-2005 skup mleka przez przemysł mleczarski wzrósł o 28%, spadła natomiast sprzedaż bezpośrednia i zużycie mleka w gospodarstwach rolnych.

Nastąpił wzrost produkcji prawie wszystkich przetworów mlecznych, w szczególności serów dojrzewających, śmietany, napojów mlecznych fermentowanych.

Wartość sprzedaży produktów przemysłu mleczarskiego w 2006 roku wyniosła 19,4 mld zł (co odpowiada ponad 15 % wartości sprzedaży w przemyśle rolno - spożywczym) i była o 33% wyższa niż w 2003 roku.

Podmioty branży przetwórstwa mleka dają zatrudnienie dla ok. 42 tys. osób.

Spożycie krajowe mleka (wraz z przetworami) wykazywało lekką tendencję spadkową. W roku 2006 nastąpił jednak wzrost spożycia do poziomu 258 kg/mieszkańca. Przewiduje się utrzymanie tendencji wzrostowej, głównie dzięki zwiększeniu zainteresowania konsumentów produktami wysokoprzetworzonymi i wzbogacanymi.

W ostatnich latach dynamicznie rósł eksport produktów mleczarskich i utrzymywany był dodatni bilans handlu zagranicznego. Obecnie wzrost eksportu dotyczy głównie produktów wysokoprzetworzonych (np. sery, napoje mleczne).

Przemysł mleczarski w Polsce charakteryzuje się znacznie wyższą pracochłonnością niż w krajach UE- 25. Techniczna wydajność pracy mierzona wielkością przerobu mleka przypadającą na 1 osobę zatrudnioną w UE-25 wynosi 400 kg, podczas gdy w Polsce ponad dwukrotnie mniej - 190 kg. Wydajność ekonomiczna pracy (wartość sprzedaży przypadająca na 1 zatrudnionego) wynosi w UE-25 średnio 337 tys. euro, a w Polsce zaledwie 93 tys. euro.

Konkurencyjność sektora mleczarskiego na Jednolitym Rynku UE wynika z niższych kosztów pracy i maż przetwórczych w Polsce. Należy jednak spodziewać się w Polsce wyrównywania kosztów pracy w stosunku do poziomu tych kosztów w krajach UE-15 i w związku z tym w celu zachowania konkurencyjności sektora mleczarskiego

powinno się modernizować zakłady przetwórstwa mleka wprowadzając wydajniejsze technologie produkcyjne.

Modernizacja przetwórstwa mleka w zakresie wprowadzania nowych i funkcjonalnych produktów mlecznych jest warunkiem pobudzenia wciąż relatywnie niskiego spożycia wewnętrznego i zwiększenia możliwości konkurencyjności na Jednolitym Rynku i rynkach światowych. Polskie zakłady przetwórstwa mleka, w celu utrzymania pozycji konkurencyjnej, powinny racjonalizować technologie produkcji dążąc do poprawy wskaźników ekonomicznych, w tym wydajności pracy.

W związku z przygotowaniami do akcesji sektor wykazywał bardzo dużą dynamikę inwestycji – w 2004 r. ich wartość osiągnęła aż 925 mln zł, a w latach 2000 – 2006 ok. 5 mld zł. W znacznej mierze inwestycje te miały na celu dostosowania do standardów wspólnotowych.

Po dynamicznym okresie przygotowań do akcesji i przeprowadzeniu bardzo szerokich inwestycji dostosowawczych, sektor mleczarski stoi przed koniecznością rozwoju produkcji szerszego asortymentu produktów, zwłaszcza wysokoprzetworzonych, odpowiadających rosnącym potrzebom konsumentów oraz inwestowania w nowe innowacyjne technologie i działania marketingowe, w tym tworzenie produktów markowych.

Istnieje stała potrzeba inwestowania w unowocześnienie technologii produkcji (wraz z zaopatrzeniem w surowiec) i sprzedaży produktów, które gwarantują higienę i bezpieczeństwo produkcji oraz zachowanie standardów ochrony środowiska.

Przetwórstwo owoców i warzyw oraz produkcja soków

Przetwórstwo owoców i warzyw w Polsce obejmuje bardzo szeroką gamę surowców i produktów. Zgodnie z wynikami Powszechnego Spisu Rolnego w 2002 r. produkcję owoców prowadziło ok. 513 tys. gospodarstw, zaś warzyw – 617. tys. W latach 2002 – 2004 owoce i warzywa gruntowe stanowiły średnio 23% globalnej i 35 % towarowej produkcji rolnej.

Udział przetwórstwa w zagospodarowaniu zbiorów owoców wynosi ok. 60% (wobec odpowiednio 20-30% w UE), a w przetwórstwie warzyw - ok. 30%. W branży przetwórczej funkcjonowało ok. 1240 podmiotów, w tym ok. 900 mikroprzedsiębiorstw.

Polski przemysł przetwórstwa owoców i warzyw eksportuje bardzo znaczną część produkcji (np. eksportowane jest 70 – 85 % mrożonych warzyw i owoców i ok. 50 % soków pitnych i nektarów). Szacuje się, że udział Polski w globalnej produkcji przetworów owocowych i warzywnych (w tym soków) w UE-25 wynosi 7-8%. Konsumpcja bilansowa (uwzględniająca bilans handlu zagranicznego, w którym dominuje eksport) przetworów owocowych jest w ostatnich latach ustabilizowana na

poziomie ok. 8 kg/ mieszkańca i o ok. 30 % wyższa niż w latach 2001-2003. Dlatego, konieczne jest dalsze utrzymanie i rozwój eksportu.

Dobra pozycja konkurencyjna polskiego sektora owocowo – warzywnego wynika między innymi z stosunkowo niskich kosztów pracy, co jest szczególnie istotne w tej branży ze względu na dużą pracochłonność produkcji. W warunkach spodziewanego wyrównywania się kosztów pracy konieczne jest inwestowanie w technologie zapewniające wzrost wydajności.

W związku ze wzrostem dochodów ludności i upowszechnianiem nowych nawyków żywieniowych oczekuje się systematycznego wzrostu spożycia owoców i warzyw, w tym również przetworzonych. Rozwojowi rynku sprzyjać będzie dalsze poszerzanie oferty, kreowanie produktów wysokiej jakości, markowych i innowacyjnych, co wymaga utrzymania wysokiego tempa inwestycji w przemyśle. Inwestycje w sektorze przetwórstwa owoców i warzyw powinny koncentrować się na doskonaleniu technologii produkcji, poprawie jakości i wzbogacaniu asortymentu produkcji oraz zachowaniu wymaganych reżimów w zakresie bezpieczeństwa produktów i ochrony środowiska.

Bardzo istotne jest dalsze wzmocnianie powiązań między produkcją pierwotną owoców i warzyw a przemysłem przetwórczym w celu zharmonizowania popytu i podaży pod względem ilościowym i jakościowym.

Sektor przetwórstwa owoców i warzyw wpływa na poprawę bilansu handlowego; przy zachowaniu istniejących przewag komparatywnych należy dążyć do utrzymania jego potencjału na Jednolitym Rynku i rynkach światowych. Przetwórstwo owoców i warzyw istotnie oddziałuje na stabilizację produkcji pierwotnej i dochody rolników, zwłaszcza w warunkach tworzenia się powiązań kooperacyjnych. Należy jednak zaznaczyć, iż istnieje potrzeba dalszych inwestycji w zakresie poprawy jakości surowców (zakup specjalistycznych środków transportu pozwalających na zmniejszenie strat surowca) oraz bezpieczeństwa i jakości produktów.

Sektor zbożowo – paszowy i skrobiowy

Sektor zbożowo paszowy obejmuje wytwarzanie produktów przemiału zbóż, przemysł skrobiowy, produkcję pasz dla zwierząt gospodarskich i domowych. Polska z populacją 38 mln mieszkańców stanowi w Europie jeden z większych rynków zbytu produktów zbożowych. Dlatego prawie cała produkcja przemiału zbóż jest lokowana na rynku krajowym. Według danych GUS chłonność rynku w tym zakresie szacowana jest obecnie na około 4,6 mln ton w ekwiwalencie mąki lub 5,7 mln ton w przeliczeniu na ziarno. W latach 2000 – 2006 przemiał zbóż utrzymywał się na stabilnym poziomie ok. 5,7 mln t; rósł jednocześnie systematycznie przemiał przemysłowy (z 3,2 do prawie 4 mln t). Spożycie jednostkowe przetworów zbożowych utrzymuje się na stałym poziomie wynoszącym około 119 kg/ 1 mieszkańca rocznie.

Sektor przetwórstwa zbóż ma ogromny wpływ na sytuacje konsumentów oraz dochody rolników, bowiem udział zbóż w globalnej produkcji rolnictwa w latach 2003-2005 mieścił się w przedziale 18-22%, a w globalnej produkcji roślinnej odpowiednio 38%.

Polski przemysł zbożowo-młynarski jest bardzo rozdrobniony. Działa w nim ok. 1,1 tys. firm (2004), z czego 167 to jednostki zatrudniające 10 i więcej osób. Średnie zatrudnienie wynosi około 10 osób na firmę (w UE-25 średnio 14 osób). Udział tej branży w zatrudnieniu i produkcji przemysłu spożywczego wynosi odpowiednio 2,2 i 2,6% (2005) wobec 2,0 i 2,9 w UE- 25 (2004). Według danych EUROSTAT, w 2004 r. przeciętna wartość sprzedaży w jednej firmie polskiej wynosiła 0,84 mln euro, a w UE-25: 4,0 mln EUR. Wytwarzanie produktów przemiału zbóż dotyczy przede wszystkim rynków lokalnych stąd, iż eksport mąki, kasz, grysików i granulek zbożowych odgrywa marginalną rolę, w przeciwieństwie do przetwórstwa wtórnego zbóż, które nie jest objęte wsparciem w ramach PROW.

Niska jest wydajność pracy w polskim sektorze przetwórstwa zbóż - średnia wartość produkcji na jednego pełnozatrudnionego w Polsce wyniosła w 2004 r ok. 160 tys. EUR, a w UE-25 ok. 280 tys. EUR tj. o 70% więcej. Należy podkreślić, iż wiodące firmy sektora posiadają znaczące przewagi konkurencyjne wynikające z niskich kosztów pracy i jednocześnie posiadanych zaawansowanych technologii. Jednakże, w przypadku małych i średnich przedsiębiorstw występują znaczące trudności z dostosowaniem oferty handlowej do potrzeb odbiorców końcowych pod względem asortymentu i jakości produkcji. Wynika to przede wszystkim z przestarzałej technologii przerobu zbóż, a także niewłaściwego zarządzania jakością. Należy również wskazać, iż ciągle niewystarczający jest stopień zapewnienia bezpieczeństwa produkcji i handlu w przemyśle zbożowo-młynarskim.

Produkcja skrobi i produktów skrobiowych w latach 2000-2006 charakteryzuje się wysoką dynamiką wzrostu. W 2006 r. wyniosła ona 585 tys. ton i była o 47% wyższa niż w 2000 r. Wzrost ten w głównej mierze był spowodowany zwiększonym zapotrzebowaniem rynku krajowego na produkty skrobiowe oraz poprawą opłacalności ich produkcji, która nastąpiła w wyniku wsparcia finansowego sektora oraz wyższych cen zbytu produktów skrobiowych. Odmienne przebiegały zmiany w produkcji skrobi ziemniaczanej, która rosła do 2003 r. W 2004 r., po wstąpieniu Polski do UE, kwota na produkcję skrobi ziemniaczanej została ograniczona o 1/3, do niespełna 145 tys. ton, co skutkowało obniżeniem jej produkcji w tymże roku i w następnych latach. W polskim przemyśle skrobiowym funkcjonuje 11 firm zatrudniających 10 i więcej osób. W firmach tych w 2005 r. zatrudnione były 1354 osoby, a wartość produkcji tej branży w 2005 r. wyniosła 265 mln zł. Udział przemysłu skrobiowego w zatrudnieniu w przemyśle spożywczym ogółem wynosi ok. 0,4%, a w wartości sprzedaży 0,2% wobec odpowiednio 0,4 i 1,2% w UE-25. W

latach 2001-2006 eksport produktów skrobiowych zwiększył się dwukrotnie z 67 do 130 tys. ton. W tym samym czasie ich import wzrósł blisko 4-krotnie z 84 do 282 tys. ton. Sytuacja w sektorze skrobiowym wpływa bezpośrednio na producentów ziemniaków (powierzchnia uprawy w 2005 r. wyniosła 588 tys. ha) oraz zbóż.

W branży tej w Polsce jest ponad 4-krotnie niższa wydajność pracy niż w krajach UE - sektor ten posiada bardzo wyeksploatowaną bazę technologiczną, która wymaga znaczących nakładów inwestycyjnych. Zużycie produktów skrobiowych w Polsce charakteryzuje się bardzo wysoką dynamiką, ocenianą w ostatnim pięcioleciu na ok. 7% rocznie, Obecne zużycie produktów skrobiowych wynosi ok. 17 kg/osobę i jest o 25% niższe niż w większości krajów UE. W przemyśle skrobiowym ze względu na duże ładunki zanieczyszczeń wytwarzane w procesie produkcji kluczową rolę odgrywa kwestia wsparcia inwestycji w zakresie ochrony środowiska. Sektor skrobiowy ma szanse rozwoju ze względu na istniejący i przewidywany w następnych latach wzrost popytu. Inwestycje powinny wspomagać wzrost konkurencyjności sektora. Należy oczekiwać dalszego wzrostu popytu na skrobię. Część zapotrzebowania zaspokajana jest obecnie dzięki importowi.

Produkcja pasz przemysłowych w Polsce, z pewnymi wahaniami, wzrasta w ostatnich kilku latach w tempie średnio 4-5% rocznie i wynosiła w 2006 r ok. 5,7 mln t. Przemysł paszowy istotnie wpływa na rolniczą produkcję zwierzęcą i jej efektywność.

Wzrost produkcji pasz przemysłowych jest silnie skorelowany z rosnącą produkcją drobiarską (mięsa drobiowego i jaj), która w 2006 roku będzie wyższa, w porównaniu do roku poprzedniego, o ok. 5-6%, a w odniesieniu do 2000 r. wzrost ten wyniósł aż 66%. Systematyczny wzrost występuje również w produkcji pasz przemysłowych dla bydła. Ma to związek z postępującą w Polsce przebudową stada i intensyfikacją hodowli. Natomiast produkcja pasz przemysłowych dla trzody jest obecnie niższa niż w 2000 r., ale w ostatnim roku nastąpiło odwrócenie niekorzystnych tendencji i w najbliższych latach produkcja ta powinna systematycznie wzrastać. Rośnie produkcja pasz dla zwierząt domowych - ze 141 tys. t w roku 2000 do 235 tys. t w roku 2006. Pasze te stanowią 4 % ogólnej produkcji pasz, lecz wpływy z jej sprzedaży odpowiadają 20 % przychodów całej branży paszowej. Wydajność pracy w krajowym przemyśle paszowym jest niższa niż w krajach UE. W 2005 r. wartość sprzedaży na jednego zatrudnionego wyniosła 396 tys. EUR wobec 528 tys. EUR w Niemczech.

Przekształcenia w rolnictwie (intensyfikacja i specjalizacja produkcji, koncentracja stad) będą stymulować wzrost popytu na pasze przemysłowe w tempie ok. 5 % rocznie. Do 2013 r. należy spodziewać się że popyt na pasze będzie zwiększać się w dużym tempie. Należy oczekiwać dalszej redukcji pasz gospodarskich w żywieniu zwierząt. Wzrośnie również wykorzystanie mieszanek pełnoporcjowych - w Niemczech na 1 kg mięsa produkuje się 3 kg paszy, podczas gdy w Polsce 1,8. Oznacza to, że popyt na pasze pochodzenia przemysłowego będzie wzrastał, tym

bardziej, iż zgodnie z obecnymi tendencjami w latach 2006-2008 następuje odbudowa wielkości produkcji trzody chlewnej i bydła rzeźnego.

Należy również podkreślić, iż wraz ze wzrostem zamożności społeczeństwa rosnąć będzie popyt na karmy dla zwierząt domowych. Znaczącą część obecnego zużycia w tym zakresie (35%) stanowią pasze importowane.

Produkcja olejów

Udział przemysłu tłuszczowego w produkcji sprzedanej całej branży spożywczej wynosi 2,5% (w UE-25 – 4,2%), w zatrudnieniu 0,8% (w UE-25 1,3%). Dominującą rośliną oleistą jest rzepak. Polska jest czwartym producentem oleju rzepakowego w UE-25 (8% udziału). Produkcja oleju rzepakowego w latach 2004 – 2006 rosła, osiągając w 2006 r. ok. 600 tys. t. O dynamicznym wzroście produkcji oleju rzepakowego w trzech ostatnich latach zdecydowały: bardzo wysokie zbiory rzepaku (od ok. 1,5 mln ton w 2005 r. do ponad 1,6 mln ton w latach 2004 i 2006) oraz rozwój jego eksportu, będący następstwem dynamicznego wzrostu popytu rynku niemieckiego na olej rzepakowy przerabiany na biopaliwo. Należy jednakże podkreślić, iż z uwagi na bardzo wysokie krajowe zużycie, udział polskiego oleju rzepakowego na rynkach Wspólnoty był dotychczas bardzo mały.

Funkcjonuje 6 dużych tłoczni oleju rzepakowego, 7 dużych rafinerii i kilkanaście małych, podczas gdy w UE -25 działa 75 dużych tłoczni olejów i 170 rafinerii. Sektor ten w chwili obecnej posiada znaczący wpływ na sytuację producentów rolnych, a po rozszerzeniu produkcji biokomponentów może być on znaczącą alternatywą dla rolników produkujących zboża (rzepak jest rośliną o dużych wymaganiach glebowych i klimatycznych, stąd konkurować będzie o ziemię z innymi uprawami).

W perspektywie najbliższych lat na rozwój sektora olejarskiego największy wpływ będą miały zmiany zapotrzebowania rynku krajowego na tłuszcze roślinne, w tym głównie wzrost zapotrzebowania na olej rzepakowy dla celów technicznych (paliwowych). W handlu zagranicznym oleistymi utrzyma się wysoki deficyt, gdyż przy zakładanej rosnącej chłonności rynku krajowego na rzepak (w związku z rozwojem produkcji biopaliw), jego eksport będzie niewielki, a rosnące wpływy z eksportu głównie śruty rzepakowej, nie zrównoważą dalej rosnących wydatków na import tej grupy towarowej. Szacuje się, iż w latach 2006-2013, przy wzrostowej tendencji zużycia oleju napędowego (z ok. 7,5 do ok. 10 mln ton), Polska, zgodnie z zaleceniami Dyrektywy nr 2003/30/WE, powinna dodawać do tego paliwa 120-700 tys. ton estru, co odpowiada wzrostowi zapotrzebowania na taką samą ilość oleju rzepakowego lub 300-1650 tys. ton rzepaku oraz wzrostowi areału uprawy rzepaku docelowo do 1 mln ha. Oznacza to możliwość wykorzystania istniejącego areału na cele nieżywnościowe i potencjalny wzrost dochodów rolników związany z rosnącymi cenami surowców potrzebnych do produkcji biopaliw. Potrzeba zastąpienia kopalin

paliwami odnawialnymi oznacza potrzebę rozwoju produkcji surowców rolniczych przeznaczonych na cele energetyczne i rozwoju bazy przetwórczej niezbędnej do przerobu tych surowców.

Produkcja alkoholu etylowego

Przemysłowa produkcja spirytusu surowego (bez gorzelni rolniczych) w latach 2000-2005 systematycznie wzrastała. W 2005 r. wyniosła ok. 140 mln l i była dwukrotnie większa niż w 2000 roku. Wyniki dziesięciu miesięcy 2006 r. z firm dużych i średnich wskazują na dalszy jej wzrost do ok. 150 mln l. Rosła także, choć w wolniejszym tempie, produkcja spirytusu surowego w gorzelniach rolniczych. W latach 2000-2005 produkcja spirytusu rektyfikowanego zwiększyła się o połowę, do ok. 150 mln l. W 2006 r. pozostała na zbliżonym poziomie. Bardzo zmienna była produkcja spirytusu odwodnionego, z uwagi na zmienną politykę akcyzową państwa w stosunku do biopaliw. W 2003 r. była ona prawie o 45% większa niż w 2000 r., a w 2004 r. obniżyła się o ponad 40%. Ponowny, ponad 3-krotny wzrost produkcji spirytusu odwodnionego do ponad 100 mln l nastąpił w 2005 roku.

W perspektywie najbliższych lat rozwój sektora spirytusowego uwarunkowany będzie przede wszystkim rosnącym zapotrzebowaniem rynku krajowego na biopaliwa. Rozwój spożycia oraz handlu zagranicznego wyrobami spirytusowymi będzie postępował znacznie wolniej.

Przy prognozowanej spadkowej tendencji zużycia benzyn (z ok. 4,0 mln ton w 2006 r. do ok. 3,6 mln ton w 2013 r.), zużycie i produkcja bioetanolu, zgodnie z celami wskaźnikowymi określonymi w Dyrektywie 2003/30/WE, powinna wzrosnąć z ok. 100 tys. ton (2006 r.) do ok. 350 tys. ton (2013 r.). Na wyprodukowanie takiej ilości etanolu potrzeba będzie ok. 0,3 do 1 mln ton zbóż. W praktyce będą wykorzystane, takie uprawy jak: żyto, ziemniaki, buraki i kukurydza.

Szacuje się, że łączne zapotrzebowanie na biopaliwa powinno w średnim okresie zwiększyć się do 1 mln ton i być sześciokrotnie większe od obecnej ich produkcji. W polskim rolnictwie istnieją łatwe do wykorzystania rezerwy do produkcji bioetanolu, związane z nadwyżkami zbóż, których eksport jest nieopłacalny. Sytuacja ta daje ogromne możliwości rozwoju sektora produkcji rolnej na cele nieżywnościowe w Polsce.

Przetwórstwo jaj

Produkcja jaj świeżych w Polsce wykazuje tendencję wzrostową - i w okresie 2000-2006 zwiększyła się o 28% osiągając 560 tys. t. Polska jest szóstym co do wielkości producentem w UE-25, a jej udział w produkcji wynosi ok. 7,5%. Niewielką rolę w zaopatrzeniu rynku odgrywa import, który stanowi ok. 2% produkcji. Na eksport przeznaczane jest nieco ponad 10% produkcji. Przetwórstwo jaj na masę jajeczną i

proszek należy uznać w Polsce wciąż za sektor niszowy. Produkcja przetworów z jaj w przeliczeniu na mieszkańca jest w Polsce niska (np. dwukrotnie niższa niż w Niemczech).

Należy jednakże podkreślić, iż branża ta wykazuje wysoką dynamikę wzrostu - w latach 2000-2005 produkcja przetworów z jaj (bez albuminy) zwiększyła się ponad dwukrotnie osiągając poziom 13,5 tys. t.

Tabela 25. Produkcja oraz przetwórstwo jaj w Polsce

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Produkcja rolnicza jaj [tys. t]	436	451	499	518	521	545	560
Produkty przemysłowego przetwórstwa jaj [t]	5 156	4 311	6 994	8 695	14 143	14 112	14 500

Źródło: GUS i szacunek Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej na podstawie danych za 2006 r.

Sektor przetwórstwa jaj ma kluczowy charakter ze względu na poprawę bezpieczeństwa produktów jajecznych, bowiem po przetworzeniu na masę jajeczną, a w szczególności na proszek, okres ich trwałości znacząco się wydłuża. Sektor wymaga również wsparcia w zakresie inwestycji związanych z ochroną środowiska. W polskich zakładach przetwórstwa jaj istnieją także duże potrzeby inwestycyjne w zakresie dalszego mocy przetwórczych, gdyż rynek tych produktów cechuje się wysoką dynamiką wzrostu popytu (wtórne przetwórstwo żywności oraz eksport).

Przetwórstwo miodu

Liczba rodzin pszczelich w Polsce od kilku lat jest stabilna i szacowana jest na ok. 1 mln. Przeciętna wydajność miodu z ula wynosi ok. 15 kg, co umożliwia produkcję 15 tys. t rocznie. Produkcja miodu w Polsce charakteryzuje się jednak dużymi wahaniami wynikającymi z warunków pogodowych. Znaczna część produkcji miodu przeznaczona jest na samozaopatrzenie lub sprzedawana bezpośrednio, tylko 25 % stanowi produkcja towarowa. Miód skupowany i importowany jest konfekcjonowany i kierowany do sprzedaży detalicznej oraz wtórnego przetwórstwa żywności. Istnieją dobre perspektywy zwiększenia produkcji miodu, gdyż popyt krajowy ma duże możliwości wzrostu a produkty gospodarki pasiecznej mają dobrą pozycję konkurencyjną na rynkach zewnętrznych. Spożycie miodu na osobę wynosi 0,56 kg i jest dwukrotnie mniejsze niż w Niemczech. Rozwojowi pszczelarstwa sprzyja WPR, która wspiera hodowlę, badania naukowe i zwalczanie chorób pszczół.

Tabela 26. Produkcja oraz przetwórstwo miodu w Polsce

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Produkcja rolnicza miodu (t)	11 727	10 654	11 089	15 400	9 000	16 000
Produkcja miodów pitnych [hl]	5 769	5 853	6 216	6 182	6 782	4 467

Źródło: GUS i Polskiego Związku Pszczelarskiego

Wsparcia w tym sektorze wymaga modernizacja linii do rozlewania, konfekcjonowania i znakowania. Inwestycje w pakowanie miodu powinny uwzględniać poprawę atrakcyjności i funkcjonalności opakowań. Największe problemy dotyczą zaległości zakładów w zakresie gospodarki magazynowej i logistyki gwarantującej terminowość dostaw i jakość miodu.

Temu wszystkiemu towarzyszyć powinno zwiększenie aktywności promocyjnej i rozszerzenie działań marketingowych. Wsparcia wymagają projekty promocyjne podkreślające walory ekologiczne polskiego miodu, co umożliwi dystrybucję pod marką producentów i uzyskiwanie wyższych cen niż w handlu pod marką sieci handlowych.

Przetwórstwo i konserwowanie ziemniaków

Sektor ma duże znaczenie dla producentów rolnych, ponieważ powierzchnia uprawy zajmowała w 2004 r. ponad 700 tys. ha. W spożyciu ziemniaków kontynuowany jest trend spadkowy. Z uwagi na spadek zbiorów i znaczący wzrost cen, spożycie ziemniaków zmalało w sezonie 2005/2006 do poziomu 126 kg/osobę.

Szacuje się, iż spożycie ziemniaków będzie dalej malało w wyniku przewidywanego spadku konsumpcji ziemniaków nieprzetworzonych. Spadek ten będzie jednakże rekompensowany przez wzrost konsumpcji przetworów ziemniaczanych. Obrazuje to sytuacja w sezonie 2005/2006, kiedy spożycie ziemniaków nieprzetworzonych obniżyło się do 112,7 kg na 1 mieszkańca, tj. o 2,5% w porównaniu z rokiem poprzednim, a konsumpcja przetworów ziemniaczanych w ekwiwalencie ziemniaków zwiększyła się do 13,6 kg tj. o 4%. W ostatnich latach produkcja przetworów ziemniaczanych zwiększała się dynamicznie i wynosi obecnie 263 tys. ton.

W najbliższych latach należy oczekiwać wzrostu produkcji przetworów ziemniaczanych o kilka procent rocznie, gdyż zarówno eksport, jak i spożycie tych produktów wykazuje tendencję rosnącą i nadal znajduje się na znacznie niższym poziomie niż w krajach UE-15.

Produkcja jabłecznika, miodu pitnego i win owocowych

Wsparcie działań inwestycyjnych w produkcji napojów o niskiej zawartości alkoholu typu cidry, perry czy miody pitne jest zasadne biorąc pod uwagę dość duży potencjalny rynek zbytu tych produktów. Jednakże rzeczywisty poziom ich sprzedaży

zależał będzie w bardzo dużym stopniu od sukcesu akcji promujących spożycie tych produktów na rynku krajowym i zagranicznym. Dotyczy to w szczególności produkcji tradycyjnego produktu polskiego jakim jest miód pitny. Należy również wskazać, iż produkcja takich produktów jak wina owocowe czy cidry może stanowić znaczące źródło zagospodarowania owoców w Polsce, szczególnie w okresie występowania ich nadwyżek. Ze względu na charakter i jakość produktu, wsparciem w ramach Programu nie zostaną objęte projekty w zakresie produkcji fermentowanych napojów winopodobnych i winopochodnych.

Tabela 27. Produkcja miodów pitnych w Polsce

Wyszczególnienie	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Produkcja miodów pitnych [hl]	5 769	5 853	6 216	6 182	6 782	4 467	6 000

Źródło: GUS

Przetwórstwo lnu i konopi

Przez wiele lat Polska była znaczącym producentem lnu i konopi oraz tkanin wytwarzanych z tych surowców. Po okresie zastoju w tej branży, od 1998 r. obserwuje się powolny wzrost krajowego zużycia włókna lnu i konopi, przede wszystkim na skutek wzrostu zapotrzebowania na szlachetne tkaniny lniane oraz poszukiwania nowych zastosowań włókna lnianego i konopnego oraz odpadów.

Rynek aktualnie ukierunkowany jest na wysokiej jakości surowiec włókienniczy. Zlokalizowane w kraju zakłady przędzalnicze wykorzystują ok. 10,5 tys. t włókna lnianego na rok. Natomiast włókno konopne wykorzystywane jest głównie do produkcji ekologicznych płyt izolacyjnych dla budownictwa. Szacuje się, że zapotrzebowanie przemysłu krajowego na ten rodzaj włókna wynosi 3-4 tys. t/rok. Jak wynika z przedstawionych danych chłonność polskiego rynku na włókno lniane i konopne jest duża, stawia się tylko bardzo wysokie wymagania jakościowe dla surowca. Powoduje to, że duża część włókna zamiast być produkowana w kraju jest importowana. Produkcja krajowa jest niewystarczająca, a przede wszystkim nie odpowiada wymogom jakościowym stawianym przy produkcji tkanin szlachetnych. Wzrastające wymagania produkcji tekstylnej stawiają na szlachetne i delikatne włókna lniane, pozwalające na produkcję przędzy poniżej 50 tex. Z takiej przędzy uzyskuje się tkaniny o niskiej gramaturze, wykorzystywane głównie do produkcji odzieży (koszule, bluzki, sukienki, garnitury itp.), co w znacznym stopniu poprawia efektywność ekonomiczną produkcji lniarskiej. Do takiej produkcji potrzebne jest jednak włókno najwyższej jakości, którego produkcja w kraju sięga poziomu 30% ogółu wyprodukowanego włókna. Ze sprzedażą pozostałych, niższej jakości włókien występują duże trudności i z reguły włókno takie zalega u producentów, którzy chcąc je sprzedać muszą znacznie obniżyć ceny.

Można oczekiwać, że do roku 2008 zapotrzebowanie krajowe na włókno lnu i konopi zwiększy się o około 50% w porównaniu z 2004 r., przede wszystkim na skutek wzrostu zapotrzebowania na włókno konopi produkowane na cele techniczne (wzrost do 5000 t rocznie po 2006 r.). Zwiększy się także zapotrzebowania na krótkie włókno lniane (o 20%) oraz na długie włókno lniane najwyższej jakości - o około 8%. W sumie łączne zapotrzebowanie na włókno lnu i konopi może wzrosnąć do około 17 tys. t w 2008 r. Prawdopodobne jest także powiększenie eksportu, pod warunkiem poprawy konkurencyjności jakościowej polskiej oferty. Dlatego istnieją znaczące potrzeby odnośnie poprawienia jakości produkowanego włókna w zakresie inwestycji dotyczących wstępnego przetwórstwa roślin włóknistych oraz przygotowanie produktów rolnych do sprzedaży.

Przechowywanie wraz z zamrażaniem produktów rolnych

Pomimo znaczącej liczby zakładów przetwórstwa spożywczego w Polsce, niewielki ich procent posiada chłodnie przykładowe (w przemyśle mięsnym istnieje jedynie około 70 chłodni przykładowych, często o temperaturach składowania dla chłodni klasy II to jest od - 18 C do - 22 C . Chłodnictwo usługowe prawie w 100 % posiada temperatury składowania dla chłodni klasy I to jest od -22 do -30 C . Od lat przemysł mięsny korzysta z usługi zamrażania i składowania w chłodniach zarówno z uwagi na niedostateczną własną bazę chłodniczą jak i na temperatury, które w ich chłodniach kategorii II nie pozwalają na długotrwałe przechowywanie mięsa. Integracja z UE zasadniczo zmieniła popyt na usługi chłodnicze, gdyż rozwiązania unijne nie przewidują interwencji bezpośredniej na rynku mięsnym. Została ona zastąpiona przez system dopłat do prywatnego przechowywania (plus subwencje eksportowe). Decyzje kreujące popyt na takie składowanie podejmują przedsiębiorcy wówczas, gdy tworzenie zapasów rokuje szanse na dodatkowe zyski z tytułu wzrostu cen zbytu, tj. gdy koszty takiego składowania nie przekroczą kwoty dodatkowych przychodów z tytułu wzrostu cen i opłat za prywatne przechowywanie.

Dlatego, na znaczeniu zyskuje segment usług chłodniczych dotyczących przechowywania mrożonych warzyw i owoców, przede wszystkim truskawek oraz segment rynku usług chłodniczych, polegający na odpłatnym użytkowaniu pomieszczeń chłodniczych przez podmioty produkcji i handlu żywnością mrożoną.

Firmy produkcyjne mające dobre kontrakty eksportowe zlecają firmom chłodniczym zlokalizowanym w bazach surowcowych pozyskanie surowca, zamrożenie i przechowywanie owoców i warzyw do momentu wysyłki eksportowej lub do dostawy do zleceniodawcy. Przewóz delikatnego surowca np. truskawek, malin, groszku, który łatwo się psuje, na dłuższych trasach ze względów jakościowych jest niekorzystny.

Żywność mrożona należy do żywności funkcjonalnej i wygodnej, o wysokiej elastyczności dochodowej popytu, co wskazuje na duże możliwości rozwoju usług

przechowywania takich produktów. Dla podmiotów świadczących usługi chłodnicze istotne jest również to, że produkcja wielu rodzajów żywności mrożonej jest bardzo skoncentrowana. Stan ten powoduje, że dystrybucja żywności mrożonej wymaga tworzenia centrów dystrybucyjno-logistycznych lub sieci dealerów w największych ośrodkach konsumpcyjnych. Centra takie muszą być urządzone w obiektach chłodniczych, gdyż warunkiem utrzymania jakości jest zapewnienie ciągłości łańcucha chłodniczego. Takie ośrodki dystrybucji przyjmują duże partie dostaw, z których po krótkim okresie składowania kompletowane są partie dostaw do rozproszonej sieci handlowej. Należy podkreślić, iż obecna infrastruktura chłodnicza jest przestarzała i wysoce energochłonna, stąd występują duże potrzeby w zakresie modernizacji maszyn i urządzeń wykorzystywanych w tym sektorze.

Sprzedaż hurtowa produktów rolnych

Nowoczesna organizacja handlu hurtowego to niezbędny warunek wzrostu znaczenia polskich produktów rolnych na zagranicznych rynkach zbytu. Poprawa organizacji w kierunku wzrostu koncentracji podaży i odpowiedniego przygotowania produktów do sprzedaży – głównie w sklepach wielkopowierzchniowych niezbędna jest też na rynku krajowym. Wzrost znaczenia profesjonalnego handlu hurtowego, wyposażonego w nowoczesne urządzenia do przechowywania, sortowania i pakowania owoców, warzyw i ziemniaków przyczynia się też do dostosowania tych produktów do wspólnorynkowych wymogów jakości handlowej.

Priorytetowo powinny być traktowane projekty zgłaszane przez grupy i organizacje producentów utworzone zgodnie z unijnym prawodawstwem w zakresie organizacji świeżych owoców i warzyw. W PROW zostały wprowadzone jednakże odpowiednie zapisy wykluczające możliwości udzielenia dofinansowania na tę samą operację z więcej niż jednego źródła związane z różnym zakresem wsparcia dla poszczególnych działań Programu i instrumentów wsparcia WPR.

Potrzeby inwestycyjne przekraczać będą w najbliższych latach dotychczasową wartość inwestycji w sektorze. Infrastruktura handlu hurtowego należy do najsłabszych ogniw łańcucha żywnościowego. Inwestycje stwarzające warunki dla rozwoju handlu hurtowego, w tym również rynków hurtowych poprawiają jakość produkcji i bezpieczeństwa obrotu produktami rolnymi oraz wymuszają standaryzację produktów rolnych. Poprzez system rejestracji cen i obrotów zwiększa się również transparentność i przewidywalność rynków.

Grupy producentów rolnych

Ważną rolę w poprawie konkurencyjności gospodarstw odgrywają organizacje producenckie. Do połowy 2006 roku do rejestrów właściwych wojewodów/marszałków zostały wpisane 124 grupy producentów rolnych, z tego 22

należą do branży „owoców i warzyw”. Obserwuje się zarówno wzrost liczby grup, jak i zwiększenie ich produkcji towarowej.

Grupy producentów rolnych są tworzone w Polsce od 2001 r. W związku z zainteresowaniem producentów rolnych organizowaniem się w celu podejmowania wspólnych działań na rynku, 21 listopada 2000 r. weszła w życie ustawa o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw stanowiąca podstawę prawną tworzenia grup. W latach 2001–2004 (do 30.04.2004 r.) do rejestrów grup producentów rolnych prowadzonych przez wojewodów wpisane zostały 73 grupy. Grupy te przez kolejnych 5 lat swojej działalności otrzymywały/otrzymują pomoc finansową na założenie i wsparcie działalności administracyjnej, z budżetu krajowego.

Pomoc dla grup producentów rolnych została uwzględniona w Planie Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004–2006. Od chwili rozpoczęcia wdrażania Planu znacząco wzrosła liczba grup producentów rolnych. Od 01.05.2004 r. do końca 2006 r. utworzonych zostało 95 grup producentów rolnych, w szczególności w następujących branżach: trzoda chlewna, ziarno zbóż, ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych, nasiona roślin oleistych, tytoń, drób, mleko oraz jaja ptasie. Niezależnie od pomocy na działalność administracyjną dla grup w ramach PROW 2004–2006 podjęte zostały także działania na poziomie krajowym służące aktywizacji producentów rolnych do organizowania się w grupy producentów rolnych. Od dnia 01.01.2007 r. grupy te są zwolnione z podatku od nieruchomości w odniesieniu do budynków i budowli zajętych przez grupę producentów rolnych, wykorzystywanych wyłącznie na prowadzenie działalności w zakresie sprzedaży produktów lub grup produktów wytworzonych w gospodarstwach członków grupy, zgodnie z jej aktem założycielskim oraz z podatku dochodowego w części wydatkowanej na rzecz członków grupy w roku podatkowym lub roku po nim następującym, przeznaczonej na zakup środków produkcji przekazanych członkom grupy producentów rolnych oraz na szkolenie członków grupy. Powyższe zwolnienia wynikają z ostatniej nowelizacji ustawy z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw.

Grupy zrzeszające producentów owoców i warzyw, które zostały utworzone po 01.05.2004 r., nie korzystały ze wsparcia w ramach PROW 2004–2006 lecz zostały objęte pomocą finansową na pokrycie kosztów związanych z utworzeniem grupy i prowadzeniem działalności administracyjnej w oparciu o właściwe rozporządzenia Rady (WE).

W ramach Pomocy Technicznej PROW organizowane były liczne szkolenia, warsztaty i seminaria na szczeblu wojewódzkim, powiatowym i gminnym a także ogólnopolskie konferencje na temat tworzenia i działalności grup producentów rolnych. Przedstawiciele wielu branż i wszyscy zainteresowani tą problematyką mieli

możliwość uzyskania informacji na temat warunków utworzenia grupy i uzyskania pomocy finansowej ze środków PROW 2004 –2006.

Stopień organizacji polskich producentów w grupy producentów rolnych systematycznie wzrasta. Jednakże pomimo dotychczasowych form wsparcia i promocji tworzenia grup producentów rolnych jest on wciąż niewielki (od 0,01% do 2% producentów w poszczególnych branżach). W związku z tym istnieje wyraźna potrzeba kontynuacji działań informacyjnych, promocyjnych i wsparcia finansowego dla grup producentów rolnych.

Potencjał w zakresie innowacji i transferu wiedzy

Wdrażanie innowacji i transfer wiedzy stają się coraz ważniejsze dla przyszłości sektora rolniczego, leśnego i żywnościowego w Europie. Wprowadzenie nowych produktów, procesów i technologii mogłoby znacznie poprawić wydajność zwłaszcza mikro, małych, a także średnich przedsiębiorstw przetwórczych, leśnych i rolnych. W szczególności nowe formy współpracy, w tym zwłaszcza wsparcie finansowe, mogłyby ułatwić dostęp do wyników badań, transferu *know how*, innowacji i znacznie bardziej efektywnego wykorzystania rozwiązań powstałych w ramach programów ramowych UE. Naukowe wsparcie dla polityki wobec sektora rolnego, leśnego i żywnościowego, uwzględniające realizację procesów innowacyjnych i skuteczne zwiększanie wartości dodanej produktów i usług wytwarzanych w tych sektorach, wiąże się z koniecznością aktywnego współudziału środowiska naukowego oraz nowego podejścia do warunków wdrażania rozwiązań naukowych do praktyki. Sektory te pod warunkiem aktywnego korzystania z najnowszych osiągnięć nauki i innowacji są w stanie zrealizować oczekiwania zarówno konsumentów, jak i współuczestniczyć w rozwoju Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Unia Europejska dokonuje zmian we Wspólnej Polityce Rolnej. Są one odpowiedzią na ewolucję oczekiwań konsumentów, a jednocześnie podatników Unii Europejskiej w odniesieniu do społecznych funkcji rolnictwa w zakresie metod produkcji rolnej przyjaznych środowisku, uwzględniających bezpieczeństwo żywności i dobrostan zwierząt. Polityka rolna w coraz większym stopniu uwzględnia zagadnienia naukowego wsparcia wszystkich segmentów sektora rolno-spożywczego, procesów innowacyjności, dywersyfikacji oraz zagadnień wytwarzania wartości dodanej.

Uwzględniając dotychczasowe kierunki działań KE, zasadnym jest by w krajowym systemie wsparcia konkurencyjności i innowacji podjąć stosowne decyzje wspierające działalność i współpracę zarówno zaplecza badawczo-rozwojowego, jak i przedsiębiorców sektora rolno-spożywczego i leśnego.

Dodatkowym argumentem, poza spójnością z działaniami Komisji Europejskiej, za podjęciem działań na rzecz budowy systemu wsparcia transferu innowacyjnych technologii, nowych produktów i procesów w sektorze rolnym, leśnym i

żywnościowym, są prognozy rozwoju dla tych sektorów, które wskazują na istnienie poważnych barier zarówno organizacyjnych, jak i ekonomicznych. Pomimo niższych kosztów produkcji polskie produkty są bardzo często mało konkurencyjne na rynku międzynarodowym. Jednym z powodów są trudności naszych producentów ze spełnieniem standardów rynkowych, takich jak certyfikaty jakości, pełna identyfikowalność produktu (traceability), czy uniformizacja dużych partii zwłaszcza owoców i warzyw. Bardzo słabo rozwinięte są także marketing i logistyka. Ponadto coraz częściej pojawiają się zalecenia Światowej Organizacji Handlu co do cen, a także warunków wsparcia w sektorze rolno-spożywczym. Uwzględniając tę sytuację na rynkach światowych, warunkiem niezbędnym dla dalszego rozwoju rolnictwa, leśnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego w Polsce jest rozwijanie i wdrażanie innowacyjnych technologii zmniejszających koszty produkcji i podwyższających jakość oraz wdrażanie nowoczesnych systemów zarządzania, marketingu i logistyki. Realizacja tych zadań wymagała będzie ścisłej współpracy i sprawnego przepływu informacji pomiędzy przedsiębiorcami a zapleczem B+R.

W Polsce obserwuje się stosunkowo niski stopień współpracy pomiędzy sektorem przemysłowym a potencjalnymi dostawcami innowacyjnych technologii. Zarówno w 2005, jak i w 2006 roku nakłady na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach utrzymały się mniej więcej na poziomie 21,5% i były zdecydowanie niższe od średniej dla UE-15 wynoszącej 56%. Polskę charakteryzuje nie tylko niski poziom innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw (MSP) na tle krajów UE, ale także niższy całkowity udział przedsiębiorstw prowadzących działalność innowacyjną w sektorze prywatnym (37,8%) niż w sektorze publicznym (47,6%).

Struktura nakładów na działalność innowacyjną w 2004 r. wskazuje, że postęp technologiczny dokonywał się głównie poprzez unowocześnienie parku maszynowego - niespełna 60% ogółu inwestycji stanowiły nakłady na zakup maszyn i urządzeń. Natomiast na działalność badawczo-rozwojową przedsiębiorstwa *przeznaczały* niewiele ponad 7,5% środków inwestycyjnych, podobnie jak na zakup gotowych technologii w postaci dokumentacji i praw - około 3%. Dominującą pozycję w strukturze nakładów na działalność innowacyjną w przedsiębiorstwach stanowią nakłady inwestycyjne na środki trwałe związane z wprowadzanymi innowacjami (59,8%). Taka struktura nakładów oznacza, że działalność innowacyjna polega głównie na nabywaniu tzw. technologii materialnej, co jest racjonalne w sytuacji konieczności zmniejszania luki technologicznej. Głównym źródłem finansowania działalności innowacyjnej w przemyśle, zarówno w sektorze prywatnym, jak i publicznym, były środki własne przedsiębiorstw. W krajach charakteryzujących się wysokim poziomem innowacyjności przemysłu większość środków pochodzi ze źródeł zewnętrznych.

Podstawową barierą, jaką napotykają polscy producenci i przetwórcy produktów rolnych we wdrażaniu innowacyjnych technologii oraz podnoszeniu jakości i konkurencyjności ich wyrobów jest, poza brakiem środków na prace badawczo-rozwojowe, utrudniony dostęp do informacji niezbędnych do podejmowania racjonalnych decyzji w sprawach rozwoju i inwestycji.

Ten stan organizacyjny sektora rolnego i żywnościowego, a także podobne zależności występujące w strukturze sektora leśnego wskazują, że bez zastosowania systemowego wsparcia procedur wdrażania wyników badań do praktyki gospodarczej trudno będzie uzyskać zwiększenie wartości dodanej stanowiącej o szansach rozwoju każdego przedsięwzięcia gospodarczego. Wprowadzenie nowych rozwiązań umożliwiających zastosowanie innowacyjnych rozwiązań w technice, technologii i organizacji do działalności gospodarczej poprzez powiązanie ich z nauką staje się koniecznością.

Jakość i zgodność z normami Wspólnoty

Dynamika eksportu polskich produktów oraz duże zainteresowanie polskimi artykułami rolno-spożywczymi w UE świadczy o konkurencyjności polskich firm na rynkach oraz o wysokich wymaganiach jakościowych. Wysoka jakość polskiej żywności, a także świadectwa jakości i znaki jakości potwierdzające unikalne cechy polskich produktów żywnościowych oraz wykorzystanie możliwości i potencjału produkcyjnego zakładów przetwórstwa rolnego, stworzą optymalne warunki ich rozwoju na krajowym i europejskim rynku produktów żywnościowych.

Zagwarantowanie bezpieczeństwa żywności produkowanej przez polski przemysł rolno-spożywczy jest kolejnym zagadnieniem wymagającym dostosowania do standardów UE. Większość dużych przedsiębiorstw produkcyjnych i przetwórczych w Polsce przygotowana jest do konkurowania na wspólnym rynku. Zakłady opracowały i wprowadziły procedury kontroli wewnętrznej (Systemy Zarządzania Jakością, HACCP, Dobrej Praktyki produkcyjnej - GMP i Dobrej Praktyki Higienicznej - GHP), a poczynione procesy restrukturyzacyjne i modernizacyjne zapewniają właściwą jakość produkcji.

Nadal jednak szczególnej uwagi wymaga konieczność przeprowadzania akcji informacyjnych i edukacyjnych wśród przedsiębiorców (głównie małe i średnie firmy), dotyczących regulacji i zasad obowiązujących na Jednolitym Rynku UE. Dla wielu przedsiębiorców nowe przepisy krajowe i unijne nie są znane, co wpływa na obniżenie jakości produktów, a tym samym zdolności konkurowania na wspólnym rynku. Braki widoczne są w zakresie np. znakowania produktów, niedostatecznej ilości odpowiedniego sprzętu oraz szkoleń dla specjalistów w danych dziedzinach.

Dążenie do poprawy konkurencyjności produkcji wpłynęło na wprowadzanie przez zakłady przetwórstwa rolno-spożywczego dobrowolnych systemów jakości,

stanowiących dla konsumentów dodatkową gwarancję jakości. Dlatego konieczne jest wspieranie dalszych działań modernizacyjnych w tych zakładach, które roszą nadzieję na spełnienie standardów UE i prowadzenie rentownej działalności na Jednolitym Rynku UE.

Mimo poczynionych licznych inwestycji, polski przemysł rolno-spożywczy nadal jest niewystarczająco dostosowany do wymagań UE w zakresie ochrony środowiska. W zależności od branży, odpady w przemyśle rolno-spożywczym (łącznie z osadami ściekowymi) stanowią od 3 do 90% surowca. Największe ilości odpadów powstają w przetwórstwie mięsa, ziemniaków i cukru. Z uwagi na dużą ilość odpadów i niedoinwestowanie technologiczne problemem jest oczyszczanie ścieków w średnich i mniejszych zakładach przetwórstwa mięsnego, co wymaga prawidłowego zagospodarowania odpadów poubojowych, wyposażenia w oczyszczalnie lub przedoczyszczalnie ścieków.

W Polsce obserwuje się rosnące zainteresowanie produkcją wysokojakościową taką jak np. produkty regionalne, produkty ekologiczne i produkty rolnictwa integrowanego. Istnieje duży potencjał rozwoju tych nisz ze względu na dobre warunki środowiskowe i nadwyżki siły roboczej w rolnictwie oraz czynniki kulturowe. W tym zakresie widoczne są rosnące potrzeby ze względu na wysokie wymagania konsumentów oraz konieczność zapewnienia wysokich, mierzalnych standardów jakości.

Produkty Tradycyjne

Polska ze względu na swoje zróżnicowanie regionalne, historię, wpływ i przenikanie się kultur krajów sąsiednich, posiada bardzo bogate dziedzictwo kulinarne. Na jego różnorodność wpływa również zachowanie zwyczajów i regionalnych obrzędów, co jest odzwierciedlone w bardzo dużej liczbie produktów regionalnych czy tradycyjnych. Produkty te charakteryzują się szczególnymi cechami jakościowymi oraz niepowtarzalnymi sposobami przyrządzania i wytwarzania, przez co przyczyniają się do urozmaicenia polskiej kuchni. Ich wyjątkowość oraz niezmiennie receptury zwiększają atrakcyjność regionów i przyciągają turystów.

W Unii Europejskiej system rejestracji i ochrony nazw takich produktów istnieje od 1992 roku. W ramach tego systemu realizowane są założenia unijnej polityki żywności wysokiej jakości. Wśród celów wprowadzonego systemu są m.in. ochrona przed nieuczciwą konkurencją, promocja jakości i przekazywanie konsumentom informacji o wyjątkowych produktach. System rejestracji opiera się na trzech instrumentach: Chroniona Nazwa Pochodzenia, Chronione Oznaczenie Geograficzne i Gwarantowana Tradycyjna Specjalność. Zasady ochrony, rejestracji i kontroli tych produktów na poziomie krajowym regulowane są przepisami ustawy z dnia 17

grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych.

Efektywne wykorzystanie tego systemu daje szansę krajowym producentom na podkreślenie wyjątkowości i niepowtarzalności ich produktów. O bardzo wysokim potencjale tego rynku w Polsce może świadczyć choćby fakt, iż w ramach odbywającego się konkursu „Nasze kulinarne dziedzictwo” zostało zgłoszonych ponad 700 produktów wywodzących się z poszczególnych regionów kraju. W dalszym ciągu trwa proces identyfikacji tych produktów oraz przygotowywanie i zgłaszanie kolejnych wniosków o rejestrację do europejskiego systemu. Odpowiednie wykorzystanie możliwości, jakie stwarza system unijnych oznaczeń, pozwoli mocniej zaakcentować obecność polskich wyrobów na rynku wspólnotowym.

Ponadto system ochrony i promocji wyrobów regionalnych i tradycyjnych jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i realizację założeń II filaru Wspólnej Polityki Rolnej. Przyczynia się on do zróżnicowania zatrudnienia na obszarach wiejskich tworząc na wsi pozarolnicze źródła utrzymania oraz zwiększa dochody producentów rolnych. Ma to ogromne znaczenie, w szczególności dla obszarów odległych lub obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) gdyż zapobiega wyludnianiu się tych terenów. Za sprawą systemu ochrony i promocji produktów regionalnych i tradycyjnych chroni się także dziedzictwo kulturowe wsi, co w dużym stopniu przyczynia się do zwiększenia atrakcyjności terenów wiejskich i rozwoju agroturystyki i turystyki wiejskiej.

Integrowana Produkcja

Integrowana produkcja jest systemem gospodarowania, w którym producent prowadzi produkcję roślin wykorzystując zrównoważony postęp techniczny i biologiczny w uprawie, ochronie roślin i nawożeniu, zwracając szczególną uwagę na ochronę środowiska i zdrowie ludzi. Rozwój integrowanej produkcji w Polsce jest ważnym czynnikiem wpływającym na ochronę środowiska i produkcję bezpiecznej żywności oraz podnoszącą świadomość rolniczą i ekologiczną producentów rolnych.

Integrowana produkcja w Polsce umocowana została w przepisach prawa wraz z wejściem w życie ustawy o ochronie roślin, która uregulowała warunki prowadzenia produkcji rolnej w tym systemie. Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa realizując zadania wynikające z ww. ustawy, w 2004 r. rozpoczęła wdrażanie integrowanej produkcji oraz rozpoczęła sprawowanie nad nią nadzoru.

W 2006 r. do systemu integrowanej produkcji zgłoszono 4 155 upraw, co świadczy, że niektórzy producenci deklarowali prowadzenie upraw więcej niż jednego gatunku roślin w systemie Integrowanej Produkcji. Liczba zgłoszonych upraw w 2006 r. uległa zmniejszeniu o 44,3%. Zgłoszona powierzchnia upraw do systemu IP na koniec grudnia 2006 r. wynosiła 20 428 ha, z czego 89,5% powierzchni stanowiły uprawy

sadownicze. W stosunku do roku 2005 do systemu IP zgłoszono o 31,5% mniejszą powierzchnię upraw. Ogółem wydano 1 891 certyfikatów, z tego 1 058 wydano producentom jabłek, co stanowi 56% wydanych certyfikatów. W analizowanym okresie nastąpił 21,5% wzrost liczby wydanych certyfikatów. Łącznie na owoce wydano 1 717 certyfikatów (90,8%), a na warzywa 160 (8,5%).

Rozwój integrowanej produkcji jest istotną kwestią w krajach UE, w związku z powyższym działania zmierzające w kierunku zachęcania producentów do podejmowania działań w celu wdrażania tego sposobu gospodarowania są jak najbardziej celowe. Ponadto integrowana produkcja umożliwia łatwiejszy zbyty certyfikowanych płodów rolnych bardzo dobrej jakości na polskim i wspólnotowym rynku.

Mając na uwadze powyższe należy dodać, że uczestnictwo rolników w systemie chronionych oznaczeń geograficznych, chronionych nazw pochodzenia, gwarantowanych tradycyjnych specjalności oraz integrowanej produkcji umożliwia osiągnięcie wyższych dochodów przy jednoczesnej ochronie dziedzictwa narodowego oraz dbaniu o wpływ całego procesu wytwarzania na środowisko. Wytwarzanie produktów objętych ww. systemami umożliwia zmianę sposobu konkurencji - zamiast wytwarzania dużej ilości produktów homogenicznych produkuje się wysokojakościowe wyroby. Współpraca producentów objętych systemami jakości żywności sprzyja zwiększaniu siły ekonomicznej podmiotów znajdujących się na rynku. Jednocześnie efektywne zrealizowanie tych założeń wymaga jednak, aby konsumenci byli skłonni zapłacić więcej za produkty wytwarzane w ramach tych systemów. Poziom rozpoznawalności produktów uczestniczących we wspieranych systemach jakości żywności jest niski, co obecnie ogranicza możliwość uzyskania wyższych dochodów dla producentów tych produktów. Dlatego też koniecznym staje się wprowadzenie odpowiednich instrumentów w tym zakresie. Pomoc ta powinna mieć na celu pokrycie wyższych kosztów produkcji (związanych np. z dodatkową kontrolą) do czasu, kiedy będą one odzwierciedlone w wyższej cenie produktów na rynku.

Dodatkowo nie bez znaczenia jest prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych mających na celu zapoznanie konsumentów z tymi produktami oraz zwrócenie uwagi na specyficzne cechy tych wysokojakościowych produktów. Dotarcie do konsumenta i jego poinformowanie ma na celu zwiększenie popytu na te produkty. Powinno to z jednej strony zapewnić zbyty tych produktów, a z drugiej pośrednio zachęcić producentów do rozpoczęcia produkcji żywności wysokojakościowej.

3.1.3. Środowisko i gospodarka gruntami

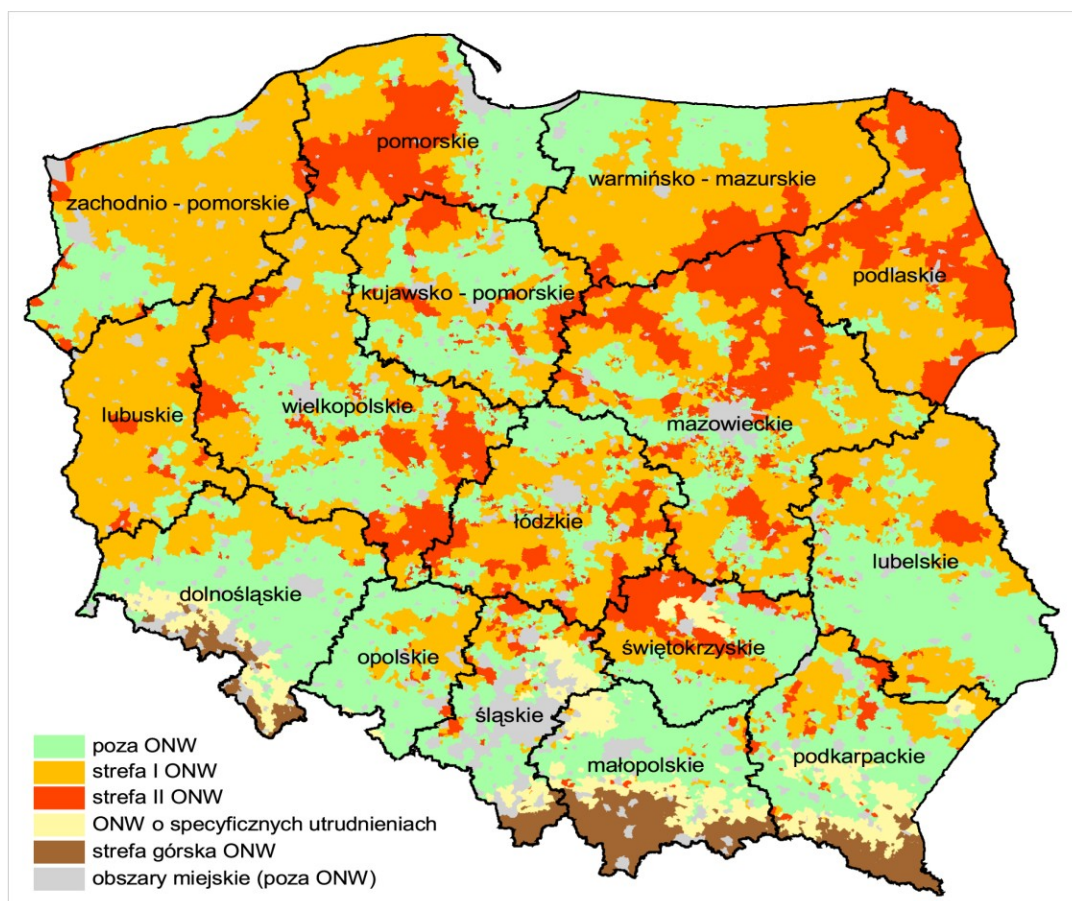
Utrudnienia, wobec których stoją gospodarstwa na obszarach zagrożonych porzuceniem i marginalizacją

Znacznym utrudnieniem, które wymaga od rolników większego zaangażowania wiedzy, sił i środków niż w innych częściach Europy, są niekorzystne warunki naturalne do prowadzenia produkcji rolnej, takie jak duży udział gleb słabych i zakwaszonych, niewielkie opady oraz krótki okres wegetacyjny. Cechy te stanowią obiektywne bariery dla rozwoju sektora rolnego i obszarów wiejskich. Z uwagi na powyższe w Rzeczypospolitej Polskiej duży udział powierzchni użytków rolnych (ponad 56%) stanowią obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania (Tabela 28).

Tabela 28. Udział obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania w stosunku do powierzchni użytków rolnych w Rzeczypospolitej Polskiej

Typ obszaru	Powierzchnia użytków rolnych	
	(tys. ha)	(%)
ONW Górskie	197,77	1,21
ONW Nizinne	8 541,38	52,31
ONW ze specyficznymi utrudnieniami	489,14	3,00
Razem ONW	9 228,29	56,52
Poza ONW	7 099,11	43,48
Cały kraj	16 327,40	100,00

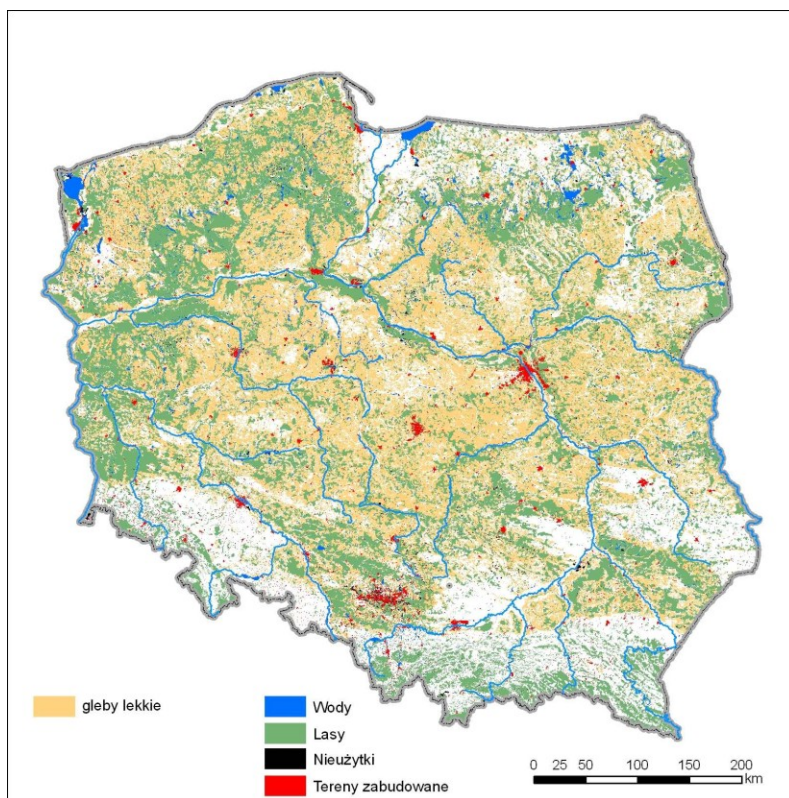
Graficzne przedstawienie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania prezentuje rysunek 10. Szczegółowy wykaz obszarów ONW znajduje się w załączniku 1 do Programu.

Rysunek 10. Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania

Warunki przyrodniczo-glebowe w Polsce są gorsze niż przeciętne warunki glebowe w UE. Wynika to z dużego wpływu kolejnych zlodowaceń na proces glebotwórczy, co w efekcie spowodowało pokrycie większości kraju glebami lekkimi (Rysunek 11), na piaszczystym przepuszczalnym podłożu, które mimo przeprowadzenia kosztownych zabiegów agrotechnicznych nie dają możliwości uprawy zarówno takiego zestawu roślin, jaki mogą uprawiać rolnicy w UE, jak też nie umożliwiają uzyskiwania porównywalnych plonów. Na taką sytuację wpływają również warunki klimatyczne (niższe temperatury, krótszy okres wegetacyjny i mniejsze opady).

Do porównania jakości gruntów rolnych w Polsce z przeciętną europejską, zastosowano Soil Geographical Database of Europe w skali 1:1 000.000, której rozwój jest koordynowany przez Wspólnotowe Centrum Badawcze UE w Isprze (Włochy). Waloryzacja europejskich gleb pod względem tekstury, w oparciu o wskaźniki zaadaptowane dla Polski, wskazuje na lepszą o 25% jakość gleb w Europie Zachodniej w porównaniu z glebami polskimi.

Rysunek 11. Mapa występowania gleb lekkich

Źródło: IUNG Puławy

Procentowy udział gleb lekkich w ogólnej powierzchni jest w Polsce dwukrotnie większy, niż średnio w Europie (Tabela 29).

Tabela 29. Procentowy udział gleb lekkich w Europie

Kraj	% powierzchni
Austria	16,75
Belgia	22,78
Dania	60,05
Finlandia	66,42
Francja	13,92
Grecja	13,35
Hiszpania	10,00
Holandia	44,27
Irlandia	0,37
Luksemburg	17,23
Niemcy	27,78
Portugalia	34,71
Szwecja	3,39
Wielka Brytania	11,83
Włochy	20,53
UE-15 średnio	31,8
Polska	60,8

Źródło: Wösten, 1999, Pondel i inni, 1979

Gruboziarnistość gleb lekkich powoduje niską zdolność retencyjną, co wraz z niskimi opadami bardzo niekorzystnie wpływa na stosunki wodne w okresie wegetacyjnym, zwłaszcza na Niziu Polskim, gdzie w sezonie wegetacyjnym deficyty wody dochodzą do poziomu 250 mm.

Należy podkreślić, iż przestrzenne rozmieszczenie gleb gruboziarnistych (piaszczystych) w krajach ościennych, głównie we wschodnich Niemczech i na Litwie, jest bardzo zbliżone do ich rozmieszczenia w Polsce i jest logiczną konsekwencją ostatnich trzech zlodowaceń. W tym świetle oczywiste jest i niekwestionowane przez żadne autorytety naukowe, że jakość gleb w Polsce (podobnie jak w sąsiednich obszarach) nie osiąga 80% średniej europejskiej.

Duże różnice pomiędzy Polską i innymi krajami lepiej odzwierciedlają dane zaprezentowane w tabeli 30. Godne podkreślenia jest, że gleby lekkie w Polsce są reprezentowane głównie przez gleby piaszczyste, podczas gdy w takich krajach jak Dania dominują w tej grupie gleby piaszczysto-gliniaste.

Tabela 30. Porównanie uziarnienia gleb Polski i Europy

Podział gleb na kategorie wg FAO	% udział gleb	
	Europa	Polska
Lekkie (cz. koloidalne <18% piasek >65%)	31,8	60,8
Średnie (18%< cz. koloidalne<35% piasek <65%)	40,2	38,1
Średnio ciężkie (cz. koloidalne <35% piasek >15%)	13,0	1,1
Ciężkie (35%< cz. koloidalne <60%)	13,5	-
Bardzo ciężkie (60%<cz. koloidalne)	1,3	-

Źródło: Wösten, 1999, Pondel i inni, 1979

Podobnie jak struktura gleby, warunki klimatyczne, określone w oparciu o ilość opadów atmosferycznych w roku i długość okresu wegetacyjnego, są wyraźnie gorsze niż w większości krajów Europy Zachodniej (Tabela 31).

Dane klimatyczne IPCC (Międzyrządowej Komisji ds. Zmian Klimatycznych) dla Europy, zebrane w siatce 0,5x0,5 stopnia, były wykorzystane do określenia produkcji pierwotnej netto (NPP) w oparciu o powszechnie akceptowany model Chikugo i Miami (Tabela 32). Wygenerowane przy jego pomocy dane dotyczące produkcji pierwotnej w Europie, dobitnie ilustrują znaczną różnicę pomiędzy Polską, a takim krajami jak Francja, Wielka Brytania, Irlandia, Portugalia, zachodnia część Niemiec, czy nawet Włochy – potencjał produkcyjny, ograniczony przez warunki klimatyczne, jest w Polsce o 25-35% niższy, niż we wspomnianych krajach.

Porównanie zależnej od klimatu produktywności netto w Polsce, ze średnią europejską, niezależnie od przyjętej metodyki, wskazuje wyraźnie, że warunki klimatyczne w Polsce są blisko o 20% gorsze, niż w krajach UE-15.

Obliczona wartość produktywności netto dla Polski jest zbliżona do wartości dla Hiszpanii, gdzie do ONW zaklasyfikowano 74% powierzchni kraju.

Tabela 31. Rozmieszczenie rocznych opadów atmosferycznych w Europie

Kraj	Średni opad (mm)	% powierzchni z opadami rzędu:				
		< 550	551-700	701-850	851-1000	> 1000
Austria	1148	2,8	14	12,9	9,6	60,7
Belgia	873	0	0	57,4	25,3	17,4
Czechy	667	12,1	56,1	24,8	6,4	0,6
Dania	711	0,6	49,4	45	5	0
Estonia	627	0	100	0	0	0
Francja	839	0	17,5	45,4	22,6	14,6
Grecja	658	22,4	47	21,9	5,4	3,2
Hiszpania	630	52,4	24	6,3	7	10,3
Holandia	770	0	0,4	98,7	0,9	0
Irlandia	1101	0	0	9,6	23,3	67,1
Litwa	651	0	80,7	19,3	0	0
Łotwa	639	0	91,3	8,7	0	0
Niemcy	706	11,7	39,1	38,6	6,7	4
Polska	603	31,3	58,4	7,9	1,8	0,5
Portugalia	839	0	31	29,6	20,2	19,1
Słowacja	756	2,9	37	35,9	13,4	10,9
Słowenia	1351	0	0	5,5	9,2	85,3
Węgry	577	41,4	52,6	6	0	0
Wielka Brytania	1162	0,2	18,3	18,5	11,7	51,3
Włochy	931	5,5	18,4	35,2	11,6	29,3

Źródło: Interpolacja wykonana przez IUNG Puławy w oparciu o dane IPCC

Tabela 32. Ocena potencjalnej wydajności plonów (t/ha/rok) obliczona dla krajów europejskich w oparciu o model Miami (Lieth 1975) i model Chikugo (Uchijima, Seino 1985) w porównaniu z Polską (UE-15=100%)

Kraj	Model Miami	W porównaniu do UE=100%	Model Chikugo	W porównaniu do UE=100%
Austria	10,1	89	7,7	82
Belgia	12,6	110	10,1	108
Czechy	10,3	91	8,2	87
Dania	10,9	97	8,6	91
Francja	12	108	10,3	109
Grecja	10,4	92	9,6	102
Hiszpania	9,7	86	8,3	88
Holandia	11,9	104	9,7	103
Irlandia	13,1	115	10,3	110
Litwa	10,2	90	7,6	80
Łotwa	10,1	89	7,2	76
Niemcy	10,8	95	8,8	94
Polska	9,6	85	8,0	85
Portugalia	12,4	109	11,5	122
Słowacja	10,4	92	8,2	88

Wielka Brytania	11,7	103	9,4	100
Włochy	11,5	101	9,9	106
UE-15 średnio	11,21	100	9,4	100

Gorsze warunki do produkcji rolnej znajdują odzwierciedlenie w osiąganych plonach, co można przeanalizować biorąc pod uwagę przyjęte w danych krajach plony referencyjne. Tylko w przypadku Finlandii (2,82 t/ha), Portugalii (2,9 t/ha), Hiszpanii (2,69 t/ha) plony referencyjne zostały przyjęte na poziomie zbliżonym do polskiego (3,0 t/ha). W pozostałych krajach plony referencyjne odzwierciedlające średni poziom plonów na danym obszarze zostały przyjęte na znacząco wyższym poziomie (od 3,9 t/ha – Włochy, do 6,6 w Holandii czy 6,88 w niemieckim regionie Schleswig-Holstein).

Kolejnym kryterium jest przyjęta wysokość nad poziomem morza, użyta do wyznaczania terenów górskich. Polska strona zaproponowała jako wysokości brzegowe 500 m n.p.m. do wyznaczania strefy górskich terenów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Należy podkreślić, że ze względu na położenie polskich gór (wysunięte na północ Europy Środkowej) oraz znaczącą przewagę północnych stoków, występujące tam warunki klimatyczne są gorsze od występujących na analogicznych wysokościach w Alpach. Doliny górskie Karpat Zachodnich są z reguły bardzo wąskie (w przeciwieństwie do południowej części Karpat Słowackich) i zwykle tworzą tereny długiego utrzymywania się mrozu, wpływającego niekorzystnie na plonowanie roślin. Dodatkowo należy nadmienić, iż polska strona łańcuchów górskich (Tatry, Sudety) charakteryzuje się bardzo dużym pofałdowaniem, co nie pozostaje bez wpływu na trudności w uprawie gleby, ale również sprzyja zachodzeniu procesów zmywania gleby ze stanowisk położonych na pochyłościach.

Na tych obszarach, ze względu na utrudnione warunki prowadzenia działalności rolniczej oraz niższe plony, ma miejsce porzucanie rolnictwa przez mieszkańców i poszukiwanie źródeł utrzymania gdzie indziej. Konsekwencją rezygnacji z uprawy roli i pozostawiania ziemi odłogiem oraz migracji jest degradacja krajobrazu obszarów wiejskich oraz zanikanie cennych siedlisk licznych gatunków zwierząt i roślin.

Dlatego też wsparcie finansowe w ramach działania „Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania” (ONW) ma na celu zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi i tym samym utrzymanie żywotności obszarów wiejskich, a więc zapobieganie wyludnianiu się obszarów wiejskich zakwalifikowanych jako górskie i inne o niekorzystnych warunkach gospodarowania i zatracaniu ich rolniczego charakteru oraz wiążącym się z tym konsekwencjom społecznym, gospodarczym i środowiskowym. Płatności ONW stanowią rekompensatę za poniesione koszty i dochód utracony w wyniku gospodarowania na tych obszarach.

Różnorodność biologiczna na obszarach wiejskich

Różnorodność biologiczna Polski należy do jednej z najwyższych w Europie. Decydują o tym zarówno dogodne warunki naturalne, jak i odmienny charakter, w stosunku do pozostałych krajów europejskich, oddziaływań antropogenicznych (nierównomierne uprzemysłowienie i urbanizacja kraju, tradycyjne ekstensywne rolnictwo zachowane na znacznych obszarach oraz rozległe i trwałe historycznie lasy). Sytuacja pod tym względem jest również silnie zróżnicowana regionalnie. Wschodnie i południowo-wschodnie regiony Polski mają dobrze zachowaną przyrodę towarzyszącą rozdrobnionej strukturze agrarnej. Utrzymywanie się na tych terenach tradycyjnego typu gospodarki rolnej umożliwiło zachowanie cennych krajobrazów rolniczych o wysokiej różnorodności biologicznej oraz zasobów genowych w prymitywnych odmianach roślin użytkowych i rasach zwierząt hodowlanych.

Zróżnicowana rzeźba terenu, różnorodność warunków glebowych i klimatycznych sprawiają, że Polska odznacza się dużym zróżnicowaniem siedlisk i krajobrazów naturalnych. Na obszarze Polski występuje 485 typów zespołów roślinnych, wśród których jest 56 zbiorowisk leśnych (17 zaliczono do siedlisk o znaczeniu priorytetowym dla UE), a blisko połowa z nich jest związana z obszarami rolniczymi.

Promowana od początku lat dziewięćdziesiątych zrównoważona gospodarka leśna sprzyja powstawaniu zdrowych i odpornych drzewostanów. Lasy obecnie sadzone mają strukturę wielogatunkową i wielowarstwową. W założeniu jest to próba odtworzenia lasu naturalnego. Ponadto, łączenie drobnych rozproszonych kompleksów leśnych za pomocą korytarzy ekologicznych budowanych przy użyciu zalesień sprzyja migracji cennych gatunków zwierząt leśnych oraz istotnej z punktu widzenia populacji tych gatunków wymiany genów zapewniającej ich różnorodność genetyczną, a przez to zwiększającą odporność gatunków na zmiany zachodzące w środowisku bytowania. Takie podejście do gospodarki leśnej znalazło odzwierciedlenie w realizowanych celach działania „Zalesienia gruntów rolnych oraz gruntów innych gruntów niż rolne”.

Według Krajowej strategii ochrony i umiarkowanego użytkowania różnorodności biologicznej wraz z programem działań (2003), w Polsce występuje około 45 typów zbiorowisk roślinnych użytkowanych jako łąki i pastwiska. 90% tych siedlisk jest położonych na terenach nizinnych, głównie w ich obniżeniach i dolinach rzecznych. Połowa z nich zachowała charakter półnaturalny (10,5% terenów rolniczych). Charakter naturalny i półnaturalny zachowały siedliska błotne i torfowiskowe, ekstensywne łąki i pastwiska zlokalizowane w naturalnych dolinach rzecznych, zakrzewienia śródpolne, murawy górskie i kserotermiczne z wieloma gatunkami endemicznymi. Walory środowiskowe tych terenów są zagrożone wskutek intensyfikacji produkcji rolniczej, wypalania traw, a także porzucania użytków zielonych o niskich walorach paszowych w sytuacji ograniczenia pogłowia zwierząt.

Na skutek zachowania tradycyjnych form ekstensywnej gospodarki rolnej, do naszych czasów zachowały się też miejscowe odmiany roślin uprawnych oraz lokalne rasy zwierząt gospodarskich. Regiony występowania starych odmian roślin znajdują się głównie w południowej części kraju (region górski). Zagrożeniem dla zasobów genetycznych roślin uprawnych jest ich niskie wykorzystanie w praktyce. W ostatnim okresie odnotowano spadek sprzedaży nasion kwalifikowanych (ok. 30%) i uproszczenie płodozmianu.

Polska posiada znaczące zasoby genetyczne zwierząt gospodarskich. W ich skład wchodzi 215 rodzimych ras zwierząt gospodarskich. W 2000 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi zaakceptował i skierował do realizacji programy hodowlane ochrony zasobów genetycznych najcenniejszych populacji zwierząt gospodarskich zagrożonych wyginieciem. Łącznie programami ochrony objęto 75 ras, odmian, rodów i linii z 14 gatunków gospodarskich obejmujących bydło, konie, trzodę chlewną, owce, kury nieśne, kaczki, gęsi, lisy, tchórze hodowlane, szynszyle, pszczoły oraz ryby hodowlane: pstrągi i karpie.

Rasy rodzime są szczególnie przydatne do utrzymywania w systemie produkcji ekstensywnej połączonej z wypasem ekologicznym, co pozwala na efektywne zagospodarowanie terenów półnaturalnych, o ubogich zasobach paszowych.

W Polsce wzrasta „świadomość ekologiczna” społeczeństwa. Coraz częściej podejmowane są działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego. Różnorodność kulturowa i przyrodnicza polskiej wsi może być traktowana jako szczególna wartość, godna zachowania i pielęgnacji.

Polska nie ma wyznaczonych obszarów cennych przyrodniczo dla rolnictwa\leśnictwa, co wynika z braku jasnej, spójnej definicji określającej, jakie tereny wchodzi w skład tego rodzaju obszarów. W Polsce wyznaczone są różne formy obszarów chronionych, które obejmują tereny rolne i leśne, tj. rezerваты przyrody, parki narodowe, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, zespoły przyrodniczo krajobrazowe i użytki ekologiczne. Wskaźnik dotyczący obszarów cennych przyrodniczo (HNV) będzie opierał się na już istniejących i wyznaczonych obszarach chronionych.

Formy ochrony przyrody

W Polsce większość najcenniejszych przyrodniczo obszarów i obiektów objęto ochroną prawną w formie 23 parków narodowych [zajmujących 317 233,8 ha], 1 395 rezerwatów przyrody (zajmujących 165 244,7 ha), 120 parków krajobrazowych (zajmujących 2 516 855,7 ha) i 449 obszarów chronionego krajobrazu (7 044 459,7 ha). Oprócz tych głównych form ochrony przyrody na terenie Polski wyznacza się również użytki ekologiczne, stanowiska dokumentacyjne i zespoły przyrodniczo-

krajobrazowe oraz pomniki przyrody. W sumie 32,5% powierzchni kraju objętych jest ochroną przyrody (GUS, 2006).

Niektóre obszary, ze względu na swoją wysoką rangę przyrodniczą, uzyskały status o znaczeniu międzynarodowym: Białowiecki Park Narodowy wpisano na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, 9 obiektów uznano za Rezerваты Biosfery (Parki Narodowe: Babiogórski, Białowiecki, Bieszczadzki, Kampinoski, Karkonoski, Słowiński, Tatrzański, rezerwat przyrody „Jezioro Łuknajno” oraz „Polesie Zachodnie”), 8 obiektów umieszczono w spisie Konwencji Ramsarskiej (rezerwat przyrody: Łuknajno, Karaś, Oświn, Świdwie, Słońsk - obecnie w granicach PN „Ujście Warty”, Stawy Milickie oraz dwa parki narodowe Biebrzański i Słowiński). Na terenie Polski funkcjonują również 4 transgraniczne Rezerваты Biosfery (Polsko-Białoruski Rezerwat Biosfery Puszcza Białowiecka, Polsko-Ukraińsko-Słowacki Rezerwat Biosfery Karpaty Wschodnie, Polsko-Słowacki Rezerwat Biosfery Tatry i Polsko-Czeski Rezerwat Biosfery Karkonosze).

Wiele obszarów wyróżniających się szczególnymi wartościami przyrodniczymi położonych jest na użytkach rolnych. W 2005 r. 12% powierzchni parków narodowych stanowiły grunty rolne. Parki krajobrazowe obejmują w Polsce 120 obiektów, stanowiąc tym samym 8,33% powierzchni kraju, z tego najliczniejsza grupa parków krajobrazowych (16 obiektów) znajduje się w województwie Lubelskim. Te cenne przyrodniczo tereny obejmują 34,78% (905 496,2 ha) użytków rolnych Polski. Jednocześnie największy udział użytków rolnych w powierzchni parków krajobrazowych znajduje się województwach Kujawsko-pomorskim (50,54%) oraz Wielkopolskim (52,23%). W przypadku obszarów chronionego krajobrazu, na które składa się 449 obiektów, aż 65 odnaleźć można w województwie Warmińsko-mazurskim. Tereny te, o zróżnicowanych ekosystemach, chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz obejmują 2 833 865,2 ha użytków rolnych Polski.

Sieć Natura 2000

Zgodnie z unijnymi dyrektywami, tzw. Ptasią (Dyrektywa Rady 79/409/EWG) i Siedliskową (Dyrektywa Rady 92/43/EWG), Polska jest zobowiązana do utworzenia na swoim terytorium Europejskiej Sieci Ekologicznej Natura 2000 w celu objęcia ochroną 76 typów siedlisk przyrodniczych, 267 gatunków ptaków, 46 gatunków roślin i 88 gatunków zwierząt innych niż ptaki.

Sieć Natura 2000 znajduje się w Polsce w fazie tworzenia. Obszary te obejmują 5 244 944 ha lądowej powierzchni kraju, co stanowi 16,77% powierzchni administracyjnej Polski. Lasy na obszarach Natura 2000 zajmują 2 321 592 ha (55% obszarów Natura 2000), w tym lasy Skarbu Państwa – 43 246 ha, lasy komunalne - 14 041 ha, lasy własności prywatnej – 246 705 ha, lasy w Parkach Narodowych – 195 267 ha, a lasy mieszanej własności – 51 018 ha. Użytki zielone wraz

z nieużytkami zajmują powierzchnię 703 930 ha, a grunty orne – 921 756 ha. Grunty rolne stanowią zatem 31% obszarów Natura 2000. Realizacja w ramach PROW 2007 – 2013 działania skierowanego w założeniu do prywatnych właścicieli lasów, generowałaby wysokie koszty wdrożenia i obsługi, niewspółmierne do uzyskanych efektów przyrodniczych. Ochronę przyrody w lasach Skarbu Państwa realizuje się w oparciu o przepisy ustawy o lasach. Każde nadleśnictwo ma obowiązek sporządzenia 10-letnich planów urządzania lasu, których integralnym elementem jest program ochrony przyrody nadleśnictwa.

W lasach nie stanowiących własności Skarbu Państwa sporządza się uproszczone plany urządzania lasu, których wykonanie dla każdego kompleksu leśnego zleca właściwy miejscowo starosta, a w przypadku gdy kompleks leśny jest mniejszy niż 10 ha gospodarowanie w takim lesie odbywa na podstawie decyzji starosty. Wymogi zawarte w przepisach o lasach skutkują podobnymi wymogami wykonania planów bądź decyzji określając zasady kierujące ochroną przyrody w takich kompleksach leśnych.

Lasy na najcenniejszych siedliskach są także chronione na podstawie przepisów o ochronie przyrody, pozwalających na wprowadzanie form ochrony adekwatnych do walorów chronionych siedlisk (parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody), dla których sporządza się plany ochrony (art. 20 ustawy o ochronie przyrody), a w sytuacji wygaśnięcia planu ochrony wprowadza się roczne zadania ochronne do czasu opracowania nowego planu. Zadania ochronne przyjmowane są odpowiednio, zgodnie z art. 22 ustawy o ochronie przyrody, rozporządzeniem Ministra Środowiska dla parku narodowego lub zarządzeniem wojewody dla parku krajobrazowego i rezerwatu przyrody. Ponadto każdy obiekt Natura 2000 powinien mieć sporządzony plan ochrony (zarządzania), w terminie 5 lat od dnia wyznaczenia tego obszaru. Plan ochrony powinien zawierać m.in. wykaz zadań ochronnych oraz opis i ocenę potencjalnych zagrożeń.

Graficzne przedstawienie obszarów Natura 2000 znajduje się w załączniku 2 do Programu.

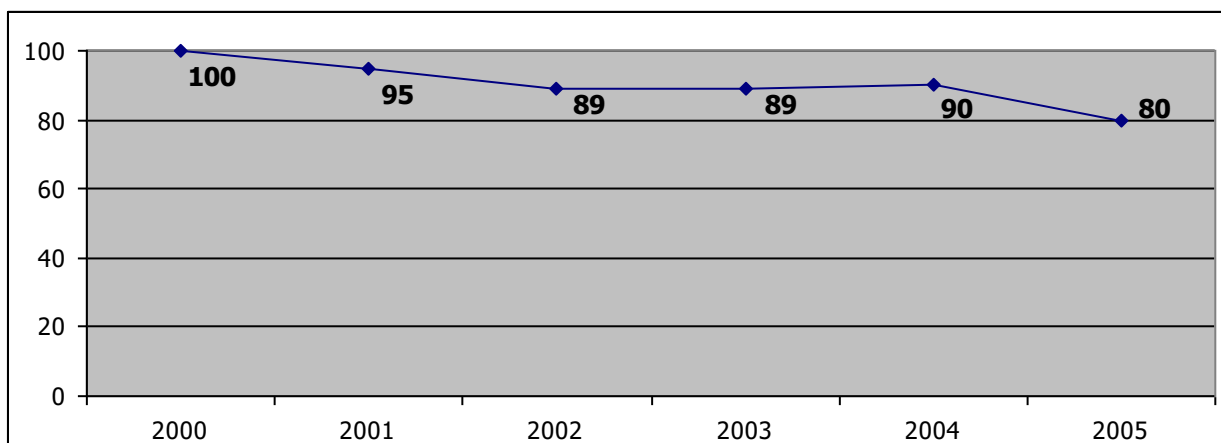
Prace nad wyznaczaniem obszarów Natura 2000 w Polsce zakończą się na przełomie roku 2008/2009.

Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 27 października 2008 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U. Nr 198, poz. 1226), 141 ostoi ptaków spełnia kryteria kwalifikujące je do objęcia ochroną w postaci obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (OSO). Łączna powierzchnia 141 OSO wynosi 5 389 972,20 ha, z czego 4 803 417,90 ha stanowią obszary lądowe. OSO stanowiąc będą około 16,71% powierzchni całkowitej kraju, natomiast lądowe OSO – 15,40% powierzchni lądu.

Do sierpnia 2008 r. wyznaczono 364 specjalne obszary ochrony siedlisk Natura 2000 (SOO) o powierzchni 2 889 974,30 ha. Obecnie trwają prace 16 Wojewódzkich Zespołów Specjalistycznych (WZS) nad wytypowaniem propozycji uzupełnienia tych obszarów, która zostanie przekazana w pierwszym kwartale 2009 r. do KE w celu jej zatwierdzenia na seminarium biogeograficznym dla regionu alpejskiego i kontynentalnego.

Jeśli chodzi o kwestie dotyczące zarządzania obszarami Natura 2000 to Polska nie posiada planów zarządzania dla tych obszarów oraz żadnych innych obligatoryjnych instrumentów ochronnych. Zgodnie ze zmianami w prawodawstwie krajowym regulującym kwestie ochrony przyrody, dla obszarów Natura 2000 sporządzane będą dziesięcioletnie plany zadań ochronnych i ewentualnie plany ochrony dla całości lub części danego obszaru. Nadzór nad obszarami lądowymi sprawować będzie regionalny dyrektor ochrony środowiska, a morskimi – dyrektor właściwego urzędu morskiego. W przypadku obszarów, które w całości lub częściowo znajdują się w granicach Parku Narodowego, sprawującym nadzór nad obszarem będzie dyrektor Parku Narodowego. Wobec braku planów zadań ochronnych i planów ochrony dla obszarów Natura 2000 obecnie narzędziem ochronnym dla tych obszarów jest procedura oceny oddziaływania na środowisko.

Zmiany wskaźnika populacji ptaków charakterystycznych dla krajobrazu rolniczego (*Farmland bird index*), w okresie 2000-2005 (Rysunek 12), wskazują na powolne zachodzenie niekorzystnych zmian w zasobach różnorodności biologicznej. Zagrożeniem dla różnorodności biologicznej obszarów wiejskich jest porzucanie siedlisk marginalnych dla rolnictwa, uproszczenie struktury krajobrazu lub nadmierna intensyfikacja produkcji rolnej.

Rysunek 12. Spadek liczebności gatunków ptaków charakterystycznych dla krajobrazu rolniczego (w oparciu o *Farmland bird index*) w latach 2000-2004³¹

Źródło: Monitoring Pospolitych Ptaków Lęgowych, Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków

³¹ Zmiana wskaźnika populacji ptaków charakterystycznych dla krajobrazu rolniczego (w odniesieniu do roku 2000 = 100).

Zrównoważone rolnicze użytkowanie terenów, a w szczególności użytków zielonych, jest pożądane dla utrzymania siedlisk przyrodniczych i siedlisk gatunków roślin i zwierząt. Takie gospodarowanie chroni te siedliska przed sukcesją drzew i krzewów, która zagraża trwałości ich walorów przyrodniczych. Problem ochrony różnorodności biologicznej obszarów wiejskich w Polsce nie polega więc na ekstensyfikacji produkcji rolnej i odtwarzaniu zdegradowanych siedlisk, a raczej na utrzymaniu w dobrym stanie tego, co zostało zachowane oraz na uniknięciu ekologicznych skutków intensyfikacji.

Rozdrobnienie działek przyczyniające się do tworzenia mozaikowej struktury siedlisk przyrodniczych jest zjawiskiem korzystnym dla zachowania wielu gatunków, zwłaszcza ptaków i ssaków.

Do podstawowych zagrożeń dla chronionych gatunków i wyróżnionych obszarów zaliczyć można zagrożenia wywołane działalnością rolniczą. Wśród największych niebezpieczeństw wymienić trzeba przede wszystkim zagrożenia spowodowane ewentualną chemizacją i intensyfikacją produkcji rolnej. Problemów dostarczyć może również tworzenie wielkich monokultur.

Stan wód i gospodarka wodna

Rzeczpospolita Polska zaliczana jest do krajów ubogich w zasoby wodne. Wielkość zasobów wód powierzchniowych jest zmienna, zarówno w skali roku jak i wielolecia. Zasoby wodne nie są rozłożone równomiernie – problem deficytu wody dotyka centralną część kraju, zaś południowe rejony górskie są często nawiedzane przez opady intensywne.

Wskaźnik dostępności wody dla ludności i gospodarki narodowej, wyrażony ilorazem średniego rocznego odpływu do ilości mieszkańców, wynosi ok. 1 300 m³ na jednego mieszkańca w ciągu roku (średnia w Europie wynosi ok. 4 500 m³ na jednego mieszkańca w ciągu roku). Mała pojemność zbiorników retencyjnych powoduje, że zatrzymują one tylko 6% rocznego odpływu.

Klasyfikacja jakości wód powierzchniowych i podziemnych (GUS, 2005) wskazuje, że przeważają wody III i IV klasy jakości (1 193 punkty na 1 566 punktów pomiarowych), przy niewielkim udziale wód klasy II i braku wód w I klasie jakości. Stan czystości jezior jest znacząco lepszy (GUS, 2005), gdyż 61,7% jezior znajduje się w II klasie czystości, a tylko 6,9% zawiera wody pozaklasowe. Jakość wód powierzchniowych i podziemnych powinna ulegać ciągłej poprawie w związku z podejmowanymi działaniami na rzecz ograniczenia zanieczyszczeń, m.in. ze źródeł rolniczych oraz poprawą stanu sanitacji terenów wiejskich.

Płytkie wody gruntowe, które przyjmują znaczną część zanieczyszczeń, w tym powszechnie występujące zanieczyszczenia związane z rolnictwem, hodowlą i ogrodnictwem oraz gospodarką komunalną, charakteryzują się obniżoną jakością.

O jakości wód w rzekach Rzeczypospolitej Polskiej decydują obecnie głównie odprowadzane, niedostatecznie oczyszczone ścieki komunalne oraz zrzut zasolonych wód dołowych z przemysłu wydobywczego, przede wszystkim z kopalń węgla kamiennego. Substancje biogenne pochodzące głównie ze ścieków komunalnych i spływu powierzchniowego stanowią istotny problem prowadzący do pogarszania jakości wody. Jednakże analiza stanu jakości wód rzek w ostatnich latach wykazuje ciągłą poprawę jakości wody, co wyraża się w spadku długości odcinków rzek nadmiernie zanieczyszczonych oraz we wzroście odcinków rzek, w których jakość wód odpowiada klasie II i III.

Dyrektywa azotanowa (91/676/EWG) i wyznaczenie obszarów narażonych na zanieczyszczenie azotanami (OSN), gdzie nakładane są specjalne wymagania w zakresie produkcji rolniczej, które stanowią ograniczenie środowiskowe dla rolników. W Polsce wyznaczono 1,5% powierzchni kraju jako OSN (załącznik 3 do Programu). Obszary, które zostały powołane rozporządzeniami Dyrektorów Regionalnych Zarządów Gospodarki Wodnej w 2004 r. zostały zweryfikowane w 2008 r.

Na obszarach rolniczych problem zanieczyszczeń azotanowych w Rzeczypospolitej Polskiej nie jest tak znaczący jak w państwach UE, jednakże będzie narastał ze względu na zaniedbania w zakresie przechowywania nawozów naturalnych, w tym gnojówki, gnojowicy i obornika, a także środków ochrony roślin.

Zgodnie z obowiązującą polską ustawą z dnia 10 lipca 2007 r. o nawozach i nawożeniu (art. 25), gospodarstwa prowadzące chów drobiu powyżej 40 tys. szt. lub trzody chlewnej powyżej 2 tys. szt. od roku 2009 mają obowiązek posiadania planu nawożenia, a także są zobowiązane do zagospodarowania co najmniej 70% gnojówki i gnojowicy na użytkach rolnych. Ponadto od roku 2011 ustawa zobowiązuje wszystkich producentów rolnych do przechowywania płynnych nawozów naturalnych w szczelnych, przykrytych zbiornikach. Określenie *vacatio legis* dla tych wymogów miało na celu pozostawienie czasu rolnikom na przeprowadzenie koniecznych dostosowań; wyznaczając termin 1 stycznia 2011 roku założono, że jest to realny termin na spełnienie tego wymogu przez wszystkie gospodarstwa, których to dotyczy. W latach poprzednich, w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2004 – 2006 oraz SPO „Restrukturyzacja...” oraz PROW 2007-2013 podjęto szerokie działania na rzecz doposażenia gospodarstw rolnych w urządzenia do składowania nawozów naturalnych, przeznaczając na ten cel środki publiczne w wysokości łącznej ok. 2,5 mld zł. Należy oczekiwać, że w związku z upływem terminu *vacatio legis* rolnicy nadal realizować będą zbiorniki do przechowywania płynnych nawozów naturalnych w ramach projektów współfinansowanych z środków unijnych.

Wskaźnik bazowy w przypadku nadwyżki azotu wskazuje, iż Rzeczpospolita Polska nie przekracza poziomu uważanego za graniczny i bezpieczny w świetle Kodeksu Dobrych Praktyk Rolniczych (48,6kg/ha). Na tle średniej UE – 55kg/ha - wypada bardzo dobrze. Należy jednak pamiętać, iż poziom ten osiągany jest głównie dzięki ogólnemu, niskiemu poziomowi zużycia nawozów sztucznych.

W Rzeczypospolitej Polskiej 75% zwierząt utrzymywanych jest w systemie ściółkowym, gdzie wytwarzany jest obornik i gnojówka, a 25% w systemie bezściółkowym, gdzie wytwarzana jest gnojowica. Najważniejsze problemy wiążą się z:

- 1) powszechną praktyką, jaką jest przechowywanie obornika bezpośrednio na gruncie, co ma duży wpływ na zanieczyszczenie studni przydomowych;
- 2) słabym wyposażeniem gospodarstw w płyty gnojowe i zbiorniki na gnojowicę.

Jednym z najważniejszych czynników wpływających na jakość wody jest wielkość obsady zwierząt gospodarskich. Średnia obsada zwierząt gospodarskich wynosi ok. 0,45 DJP na ha. Najwyższa obsada (60% pogłowia) zwierząt hodowanych na ok. 44% powierzchni gospodarstw rolnych, znajduje się w następujących województwach: wielkopolskim, podlaskim, kujawsko-pomorskim, małopolskim, łódzkim i mazowieckim.

Podstawę identyfikacji wód zanieczyszczonych azotanami pochodzenia rolniczego stanowiły wyniki Państwowego Monitoringu Środowiska realizowanego na szczeblu krajowym, regionalnym oraz częściowo lokalnym. Instytuty naukowe wykonywały ekspertyzy z wykorzystaniem danych monitoringowych, dotyczące oceny w skali całej Rzeczypospolitej Polskiej stanu zanieczyszczenia wód azotanami oraz wpływu rolnictwa na ten stan w aspekcie wymogów dyrektywy azotanowej.

Czynnikiem wpływającym na jakość wody mogą być także pozostałości chemicznych środków ochrony roślin oraz inne substancje toksyczne. Środki ochrony roślin mogą się dostawać do wód zarówno w obrębie zagrody wiejskiej jak i z pól, na których są stosowane. W obrębie gospodarstwa rolnego zagrożenie wynika z niewłaściwego ich przechowywania i przygotowania do stosowania, a w obrębie pól - z wymywania do wód gruntowych lub przemieszczania się wód powierzchniowych.

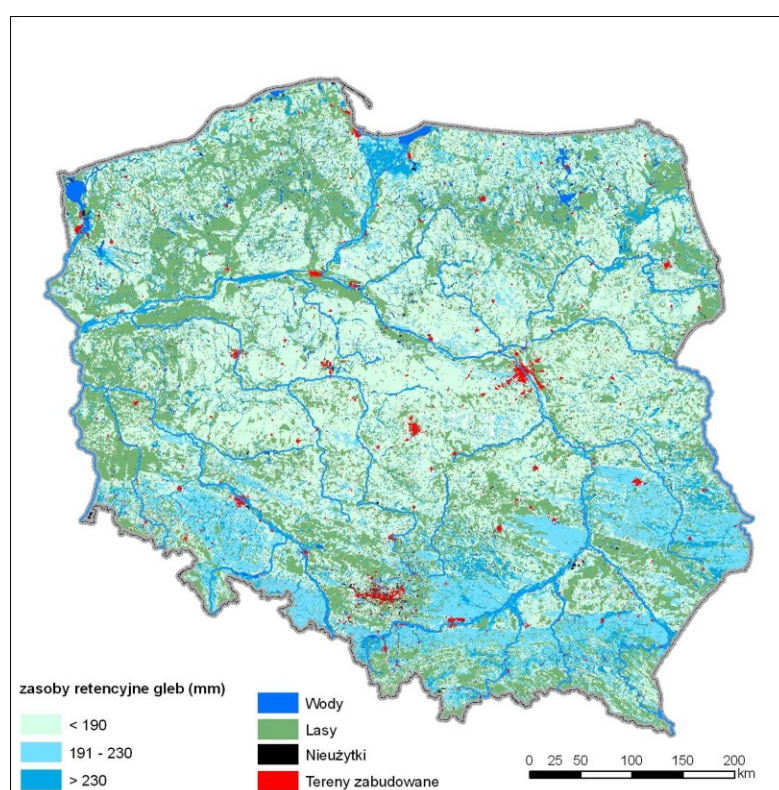
Woda może stać się czynnikiem limitującym rozwój produkcji rolnej. Zakłócenie bilansu wodnego obszarów rolniczych prowadzi do trwałego obniżenia potencjału produkcyjnego gruntów rolnych, a także może zakłócać funkcje retencyjne. Zasoby retencyjne gleby na gruntach ornych przedstawia tabela 33.

Tabela 33. Zasoby retencyjne gleby na gruntach ornych

Zasoby retencyjne gleby na gruntach ornych (mm)	% pow. kraju	% gruntów ornych
poniżej 190	42,7	77,4
191 - 230	9,7	17,6
powyżej 230	2,8	5,0

Źródło: IUNG Puławy

Niezwykle ważna jest poprawa gospodarki wodnej na obszarach wiejskich, w tym szczególnie w obszarach dolinowych, gdzie systemy melioracyjne pozbawione są powszechnie urządzeń piętrzących. Likwiduje to naturalną retencyjną funkcję tych obszarów, które paradoksalnie przyczyniają się do powiększania ogólnego deficytu wody. Zasoby retencyjne gleb w Rzeczypospolitej Polskiej przedstawia rysunek 13. Ocenia się, że tylko około 3% gruntów jest wyposażone w urządzenia do nawodnień rolniczych, głównie do nawodnień grawitacyjnych.

Rysunek 13. Zasoby retencyjne gleb (do głębokości 1m)

Źródło: IUNG Puławy

Ponadto zwiększenie zasobów wodnych w glebie, w siedliskach podmokłych i bagiennych oraz hamowanie spływu powierzchniowego wód ma duże znaczenie dla perspektywy rozwoju rolnictwa na obszarach już zagrożonych deficytem wody. Niedostatek zasobów wody, jak również nierównomierność opadów, można częściowo zniwelować zwiększając dyspozycyjne zasoby wodne.

Nasilenie się w ostatnich latach zjawisk ekstremalnego przebiegu pogody skutkowało wystąpieniem nawalnych opadów i gwałtownych roztopów wiosennych, co

skutkowało licznymi powodziami. Zdekapitalizowane urządzenia przeciwpowodziowe nie zapewniły ochrony terenów rolniczych przed wielkimi wodami. Powodzie w latach 1997-2006 spowodowały straty w rolnictwie oceniane na ponad 10 000 mln złotych. Ocenia się, że ponad 3 tys. km wałów przeciwpowodziowych wymaga modernizacji, głównie uszczelnienia korpusu.

W związku z tym w ramach działania poprawianie i rozwijanie infrastruktury będą realizowane m.in. projekty z zakresu melioracji wodnych, w tym polegające na budowie lub remoncie urządzeń melioracji wodnych służących do retencjonowania i regulacji poziomu wód, np. jazów, zastawek, zbiorników wodnych, stopni wodnych.

Rzeczpospolita Polska leży w granicach 10 dorzeczy. Obszar dorzecza Wisły wraz dorzeczem Odry pokrywają ok. 95% terytorium kraju. W związku z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej w 2004 r. zakończono prace na szczeblu krajowym i regionalnym w zakresie ustalenia typologii wód powierzchniowych, wyznaczenia jednolitych części wód powierzchniowych i podziemnych, wstępnej analizy oddziaływań antropogenicznych i ich wpływu na wody powierzchniowe i podziemne, analizy ekonomicznej gospodarowania wodami oraz wyznaczenia obszarów chronionych. W wyniku prac w zakresie wstępnej analizy presji antropogenicznych na wody powierzchniowe i podziemne zidentyfikowano jednolite części wód zagrożone, niezagrożone i potencjalnie zagrożone nieosiągnięciem celów środowiskowych Ramowej Dyrektywy Wodnej. W roku 2005 przygotowany został krajowy program udziału społecznego w procesie wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej. Obecnie prowadzone są prace nad harmonogramem wdrażania Ramowej Dyrektywy Wodnej w perspektywie do roku 2015. Ponadto od 22 grudnia 2006 r. został uruchomiony program monitoringu wód powierzchniowych i podziemnych zgodny z wymaganiami Ramowej Dyrektywy Wodnej. Planowane jest opracowanie do roku 2009 planów gospodarowania wodami i programu wodnośrodowiskowego. Obecnie nie jest możliwe określenie stopnia ograniczeń dla produkcji rolnej i rozwoju obszarów wiejskich wynikających z wdrożenia Ramowej Dyrektywy Wodnej.

Zanieczyszczenie powietrza i zmiany klimatyczne

W odniesieniu do emisji gazów cieplarnianych Polska ratyfikowała Konwencję o zmianach klimatu (1994) oraz protokół z Kioto (2002), co umożliwia uczestnictwo w mechanizmach przewidzianych tymi porozumieniami. Prognozowany poziom emisji gazów cieplarnianych w naszym kraju będzie zależał od kierunku rozwoju Polski. Proponowane rozwiązania wskazują jednak, iż niezależnie od przyjętego wariantu redukcja tych gazów przekroczy znacznie próg (6%) zobowiązań redukcyjnych przyjętych w protokole z Kioto i może osiągnąć nawet dalsze 30% wielkości emisji w roku 1988, przyjmowanym jako bazowy. Dane statystyczne w zakresie całkowitej emisji głównych zanieczyszczeń powietrza (Ochrona środowiska, GUS, 2006)

wskazują na spadek emisji amoniaku do atmosfery w latach 1990-2004 o 233 tys. ton (1990 r. - 550 tys. ton, 2004 r. - 317 tys. ton).

Wspomniane zobowiązania dotyczą między innymi rolnictwa w następującym zakresie:

- poprawy efektywności energetycznej gospodarki;
- ochrony pochłaniania i retencjonowania gazów cieplarnianych poprzez promowanie zrównoważonej gospodarki leśnej;
- promowania zrównoważonych form rolnictwa;
- promowania i wdrażania technologii wykorzystujących odnawialne źródła energii, ograniczających emisję CO₂.

Rolnictwo stanowi duże źródło emisji amoniaku (hodowla trzody chlewnej, bydła, drobiu, korzystanie z nawozów mineralnych). Zgodnie z zapisami strategii tematycznej dotyczącej zanieczyszczenia powietrza (COM (2005) 446) zakłada się, że emisja amoniaku powinna zmniejszyć się o 27% do 2020 r. w stosunku do poziomu emisji z 2000 r. Zakłada się, że wdrożenie wybranych instrumentów PROW (modernizacja gospodarstw rolnych, wdrożenie norm i działania rolnośrodowiskowe) powinno wpłynąć na realizację założeń strategii tematycznej.

Realizacja działań związanych z ochroną powietrza jest omówiona w przyjętym przez Radę Ministrów w październiku 2003 r. dokumencie „*Polityka klimatyczna Polski – strategię redukcji emisji gazów cieplarnianych w Polsce do roku 2020*”. Przyjęte w tym dokumencie rozwiązania dają wskazania dla poszczególnych sektorów służące redukcji emisji gazów cieplarnianych i dalszej poprawie stanu powietrza w Polsce.

Prócz emisji dwutlenku węgla z transportu i mechanizacji prac w rolnictwie, która będzie się nasilać, z produkcji rolnej i obszarów wiejskich, emitowany jest również inny gaz cieplarniany – metan. Osiąga on około 50% ogólnej emisji (żwacze bydła, odchody zwierzęce, wiejskie oczyszczalnie ścieków i wysypiska śmieci, a także tereny bagienne i gleby torfowe). Ponadto stosowanie mineralnych nawozów azotowych oraz biologiczne wiązanie azotu jest źródłem emisji 80% najtrwalszego gazu cieplarnianego – podtlenku azotu.

Tabela 34. Całkowita emisja³² głównych gazów cieplarnianych wg źródeł emisji w 2004 r.

O G Ó Ł E M	Dwutlenek węgla	Metan	Podtlenek azotu
	316 700 ³³	1 858,4	96,8
Energia łącznie	302 510,6	847,7	7,4
Procesy przemysłowe	13 316,5	14,7	14,1
Użytkowanie rozpuszczalników i innych produktów	580,7	-	0,4
Rolnictwo	-	534,7	72,2
Zmiany użytkowania gruntów i leśnictwo		0,1	0,0
Odpady	292,3	461,2	2,7

Źródło: Krajowe Centrum Inwentaryzacji Emisji

W kontekście omawianego zagadnienia niezwykle istotna jest kwestia wiązania (sekwestracji) węgla przez gleby w wyniku zrównoważonej uprawy. Potencjalne ilości tak wiązane dwutlenku węgla odpowiadają ilością potencjałowi wiązania dwutlenku węgla w wyniku zrównoważonej gospodarki leśnej. Obecnie jednak gleby w Polsce ubożają w nagromadzony w nich węgiel organiczny (próchnicę), co jest poważnym źródłem emisji dwutlenku węgla, podobnie jak mineralizacja gleb torfowych.

Wiązanie węgla przez drzewostany leśne

Zasoby węgla związane w drzewostanach Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe (PGL LP) zajmujących powierzchnię ponad 6,5 mln ha, wynoszą 1 190 mln ton CO₂, czyli około 181,4 ton/ha. Wartość związanego w zasobach drzewnych węgla to ponad 11 903 mln USD. Hektar drzewostanów zarządzanych przez PGL LP zawiera węgiel o wartości 1 814 USD. W 2002 roku drzewostany związały ponad 34 mln ton węgla o wartości ponad 344 mln USD, natomiast ilość węgla związana przez glebę leśną wyniosła prawie 23 mln ton o wartości 230 mln USD. Tak więc szacunkowo można przyjąć, że w ciągu roku drzewostany wraz z glebą wiążą ponad 57 mln ton węgla, co w przeliczeniu na jednostkę powierzchni wynosi 8,74 tony CO₂ o wartości 87 USD.

Lasy prywatne związały ponad 130 mln ton CO₂ o wartości prawie 1 305 mln USD. Średnio na hektar drzewostanu w lasach prywatnych związanych jest około 85 ton CO₂/ha, to jest ponad dwukrotnie mniej niż w lasach państwowych. W 2002 r. drzewostany prywatne związały ponad 4,5 mln ton CO₂ o wartości ponad 44 mln USD. Każdy hektar lasów prywatnych związał w 2002 r. ponad 2,9 tony CO₂/ha. Natomiast gleby leśne w lasach prywatnych związały w 2002 r. ponad 5,2 mln ton

³² Dane szacunkowe opracowane zgodnie z metodologią IPCC.

³³ Emisja netto, tj. z uwzględnieniem emisji i pochłaniania z sektora "Zmiany użytkowania gruntów i leśnictwo" wynosi 290 541,27 Gg.

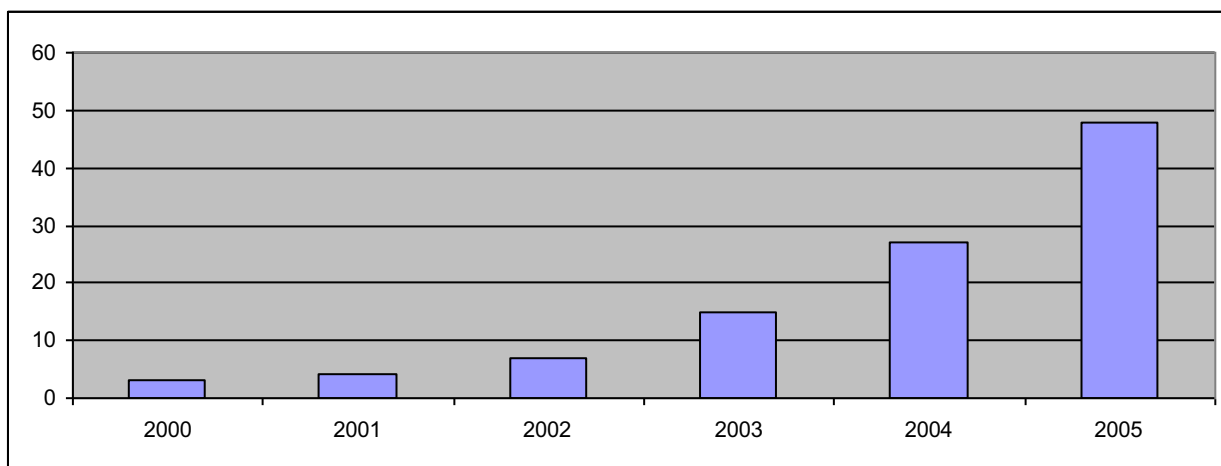
węgla. W sumie lasy prywatne w 2002 r. związały 9,7 mln ton CO₂ – 6,3 tony/ha (Narodowy Program Leśny. IBL, 2003).

Należy podkreślić, że realizacja zalesień jest sprawdzoną formą magazynowania CO₂. Ponadto lasy wpływają łagodząco na klimat uczestnicząc w cyrkulacji wody i stanowiąc biofiltry zanieczyszczeń. Z tego względu bardzo ważnym instrumentem jest „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne”.

Energia odnawialna

Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii staje się coraz bardziej istotne w obliczu wdrażania filozofii rozwoju zrównoważonego, w tym na obszarach wiejskich. W ciągu najbliższych lat energia ze źródeł odnawialnych stanowić będzie znaczący składnik bilansu energetycznego Unii Europejskiej. Przyczyni się to do realizacji celów Protokołu z Kioto.

Należy podkreślić, że Rzeczpospolita Polska posiada duże możliwości w zakresie wytwarzania energii odnawialnej przez rolnictwo o czym świadczyć mogą dane przedstawione na rysunku 14 oraz w tabeli 35. W roku 2004 Polska wytwarzała odpowiednio w kilotonach i kilotonach ekwiwalentu oleju 1,48% i 7,26% ogółu surowców energetycznych krajów UE-25. Wskazuje to na ogromny potencjał tkwiący w tej gałęzi gospodarowania na gruntach rolnych. Biorąc pod uwagę duże zainteresowanie takimi uprawami można przypuszczać, iż w Polsce sektor ten znajduje się na progu dynamicznego rozwoju.

Rysunek 14. Wytwarzanie energii odnawialnej z rolnictwa w Polsce w latach 2000-2005 w Ktoe³⁴

Źródło: Oszacowania ekspertów EC BREC

³⁴ Ktoe - 1000 ton oleju ekwiwalentnego (umownego) – *ton of oil equivalent* – stosowana w bilansach międzynarodowych jednostka miary energii.

Tabela 35. Powierzchnia użytków rolnych (ha) przeznaczona pod uprawę roślin energetycznych i na produkcję biomasy

Wyszczególnienie	2005	2006
Powierzchnia uprawy - wierzby <i>Salix sp.</i> i róży bezkolcowej <i>Rosa multiflora val.</i>	5 966	6 991,5

Źródło: ARiMR

W Rzeczypospolitej Polskiej systematycznie wzrasta znaczenie produkcji energii odnawialnej. W 2005 roku udział produkcji energii odnawialnej w produkcji energii ogółem wyniósł prawie 5,5% (Tabela 36). Przewiduje się, że udział energii odnawialnej w bilansie paliwowo-energetycznym kraju do 2010 roku wyniesie do 7,5%. Podejmowane inicjatywy powinny skutkować, w perspektywie do 2025 roku, dalszym wzrostem produkcji paliw i energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii.

Tabela 36. Produkcja energii odnawialnej³⁵

Produkcja energii odnawialnej w tys. ton ³⁶						
1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
3 754	3 801	4 076	4 139	4 157	4 315	4 260
Udział produkcji energii odnawialnej w produkcji energii ogółem w %						
4,46	4,75	5,08	5,16	5,2	5,48	5,43

Źródło: Ochrona Środowiska 2006, GUS

Biorąc pod uwagę postanowienia Strategicznych Wytycznych Wspólnoty dla rozwoju obszarów wiejskich w zakresie odnawialnych źródeł energii a także przyjęte przez Rzeczpospolitą Polską założenie osiągnięcia w 2010 roku 7,5% udziału energii odnawialnej w bilansie paliwowo-energetycznym kraju, w Programie przewiduje się wsparcie inwestycji mających na celu produkcję energii ze źródeł odnawialnych.

Do wypełnienia powyższych postanowień można zaliczyć produkcję energii z następujących źródeł: elektrownie wodne, wiatrowe, źródła wytwarzające energię z biomasy czy biogazu, słoneczne ogniwa fotowoltaiczne albo kolektory do produkcji ciepła, źródła geotermalne.

Polska posiada duży potencjał w zakresie wytwarzania energii odnawialnej przez rolnictwo, szczególnie wartym podkreślenia jest wzrastająca powierzchnia użytków rolnych, na których prowadzone są uprawy roślin energetycznych.

Wsparcie związane z produkcją energii odnawialną będzie realizowane w ramach płatności bezpośrednich do gruntów rolnych. Zakłada się, że producenci rolni uprawiający rośliny przeznaczone na biopaliwa lub biomasę będą mogli ubiegać się o

³⁵ Dane odnoszą się do produkcji energii odnawialnej ze wszystkich jej źródeł (biomasa, energia geotermalna, energia wiatrowa, energia wodna).

³⁶Toe – tona oleju ekwiwalentnego (umownego) – *ton of oil equivalent* – stosowana w bilansach międzynarodowych jednostka miary energii.

jednolitą płatność obszarową do gruntów rolnych oraz płatność z tytułu roślin energetycznych w wysokości do 45 euro.

Zgodnie z przepisami rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003 do przyznania pomocy w ramach systemu jednolitej płatności obszarowej kwalifikują się wszystkie działki rolne, na których jest prowadzona uprawa zagajników o krótkiej rotacji, które były utrzymywane w dobrej kulturze rolnej w dniu 30 czerwca 2003 r. i do których stosuje się pomoc do powierzchni upraw roślin energetycznych.

Maksymalna powierzchnia gruntów rolnych na terenie Unii Europejskiej, objęta systemem pomocy do upraw roślin energetycznych wynosi 2 000 000 ha. Przekroczenie tej maksymalnej powierzchni skutkuje redukcją stawki płatności w całej Wspólnocie, czyli obniżeniem stawki poniżej 45 euro. Przyjmuje się, że roślina została przeznaczona na cele energetyczne, jeżeli producent rolny podpisał umowę na jej odbiór z podmiotem skupującym albo jednostką przetwórczą, pod warunkiem, że podmiot taki został zweryfikowany i zatwierdzony przez dyrektora oddziału terenowego Agencji Rynku Rolnego. Drugą możliwością przeznaczenia na cele energetyczne jest zużycie roślin w gospodarstwie przez producenta rolnego uprawiającego te rośliny.

Ponadto Polska zamierza skorzystać z możliwości przewidzianej na podstawie przepisów art. 90a rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003 i wprowadzić system dofinansowywania kosztów zakładania plantacji roślin wieloletnich przeznaczonych na cele energetyczne.

Mając powyższe na uwadze przedsięwzięcia polegające na zakładaniu plantacji roślin na cele energetyczne zostały wyłączone z zakresu wsparcia PROW 2007-2013.

Wsparcie rozwoju wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych zgodne jest z określonymi po przeglądzie WPR (Health Check) nowymi wyzwaniami stojącymi przed polityką rozwoju obszarów wiejskich.

W ramach Programu wsparcie dotyczące energii odnawialnej (produkcja roślin energetycznych, urządzenia służące wytwarzaniu energii odnawialnej), będzie realizowane w zakresie działań: Modernizacja gospodarstw rolnych, Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej.

Modernizacja gospodarstw rolnych

Pomoc udzielana w ramach tego działania może dotyczyć inwestycji związanych z podjęciem lub modernizacją produkcji produktów rolnych żywnościowych lub nieżywnościowych, w tym produktów przeznaczonych na cele energetyczne. Wsparcie może być przyznane m.in. na zakup maszyn i urządzeń służących do

uprawy, zbioru, magazynowania, przygotowania do sprzedaży produktów rolnych, wykorzystywanych następnie jako surowiec energetyczny lub substrat do produkcji materiałów energetycznych w tym biopaliw. W zakres przedsięwzięć mogą wchodzić inwestycje w urządzenia służące wytwarzaniu energii ze źródeł odnawialnych na potrzeby produkcji rolnej w danym gospodarstwie.

Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej

Wspierane są inwestycje w zakresie przetwórstwa wyłącznie produktów rolnych na artykuły spożywcze lub produkty nie żywnościowe, w tym również produkty rolne wykorzystywane na cele energetyczne (np. do produkcji biopaliw - oleje, alkohol etylowy).

Inwestycje związane z chemiczną modyfikacją produktów rolnych w procesie produkcji biopaliw, niebędących produktami rolnymi nie będą wspierane w ramach PROW, natomiast mogą być współfinansowane w ramach Funduszy Strukturalnych (m.in. ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego).

W zakres operacji objętych działaniem Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej mogą wchodzić także inwestycje w urządzenia służące wytwarzaniu energii ze źródeł odnawialnych lub produktów odpadowych (biogaz) na potrzeby produkcji w danym zakładzie przetwórstwa rolnego.

Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej oraz Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw

W zakres obydwu działań wchodzi m.in. działalność w zakresie produkcji materiałów energetycznych z biomasy (wytwarzanie brykietów).

Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej

Działanie obejmuje inwestycje służące wykorzystaniu, wytwarzaniu lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych (np. energia z biomasy, słoneczna, geotermalna, wiatrowa) i tym samym realizuje jeden z celów określonych w art. 16 a rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005.

Opis jakości gleby

Obszary rolne w Rzeczypospolitej Polskiej nie są wolne od zagrożeń, których źródłem jest gospodarka rolna. Obserwuje się wiele niekorzystnych zjawisk, których większość jest konsekwencją błędów popełnionych w przeszłości, takich jak:

- 1) wykorzystanie rolnicze gleb słabych i podatnych na erozję;
- 2) nieracjonalna gospodarka wodna w zlewniach rolniczych;
- 3) niski poziom edukacji w zakresie racjonalnych praktyk rolniczych;

- 4) zaniedbania pod względem wyposażenia gospodarstw w infrastrukturę ochrony środowiska;
- 5) zanieczyszczenie punktowe gleb metalami ciężkimi.

Ponadto niekorzystne oddziaływanie rolnictwa na środowisko związane jest z:

- 1) systematycznym wprowadzaniem azotu do produkcji rolnej (jego wykorzystanie nie przekracza obecnie 20%) - niezależnie od stosowania dobrych praktyk rolniczych nie jest możliwe uniknięcie jego rozpraszania w środowisku;
- 2) eutrofizacją wód powierzchniowych oraz naturalnych ekosystemów lądowych w wyniku nadmiernego stosowania nawozów fosforowych i azotowych;
- 3) stosowaniem chemicznych środków ochrony roślin, które niezależnie od stosowanych praktyk ulegają rozproszeniu w środowisku;
- 4) zmniejszeniem ilości organicznego węgla i azotu w glebach uprawnych, odłogowanych lub w ekosystemach naturalnych w wyniku zmian w systemie gospodarowania.

W ostatnim czasie pojawiają się nowe zagrożenia związane z odłogowaniem najsłabszych gruntów rolnych i z zaniechaniem stosowania dobrych praktyk w produkcji rolniczej (np. uproszczenie zmianowania roślin, rezygnacja z nawożenia obornikiem).

Największe zagrożenie dla ostoi przyrody stanowią:

- 1) uproszczenie struktury krajobrazu w wyniku niszczenia obszarów kompensacji przyrodniczej dla dzikich gatunków;
- 2) zmiana stosunków wodnych prowadząca do obniżania poziomu wód gruntowych i zmiany cech siedlisk przyrodniczych zależnych od wody;
- 3) zmiana tradycyjnego systemu uprawy i hodowli, które wynikają z intensyfikacji produkcji rolniczej;
- 4) zaniechanie gospodarowania na użytkach zielonych, co prowadzi do ich odłogowania, zarastania i zaniku populacji rzadkich gatunków roślin i zwierząt;
- 5) istnienie zaległości w stosowaniu przyjaznych środowisku technologii produkcji rolniczej.

Erozja gleb

Erozja gleb jest skutkiem silnego odlesiania w przeszłości, a w konsekwencji upraszczania struktury krajobrazu, jak również niewłaściwego użytkowania gleby na obszarach podatnych na erozję, takich jak zbocza. Erozja prowadzi do pogorszenia warunków gospodarowania, wyjąławiania gleby oraz powstawania wąwozów. W Rzeczypospolitej Polskiej erozja wodna jest poważnym zagrożeniem.

Z tego powodu zwiększanie obszarów leśnych kosztem gruntów słabych bonitacyjnie pozwala realizować dwa istotne zadania - jedno wynikające bezpośrednio z Krajowego Programu Zwiększania Lesistości, drugie czasem pomijane, ale niemniej ważne, gdyż zalesienia są ważnym sposobem walki z erozją wietrzną i wodną gruntów: zalesienia stabilizują grunty i wpływają dodatnio na retencjonowanie wody w glebie.

Wedle szacunków, erozją wodną powierzchniową zagrożone jest 28,5% powierzchni kraju (11% w stopniu średnim, 3,7% w stopniu silnym). Najsilniej na erozję wodną powierzchniową narażone są obszary górskie i wyżynne, zbudowane ze skał mało zwięzłych. Erozja średniego stopnia dotyka głównie obszary pojezierzy.

Erozja wodna powierzchniowa i wietrzna sprzyjają eutrofizacji wód powierzchniowych fosforem wynoszonym z materiałem glebowym.

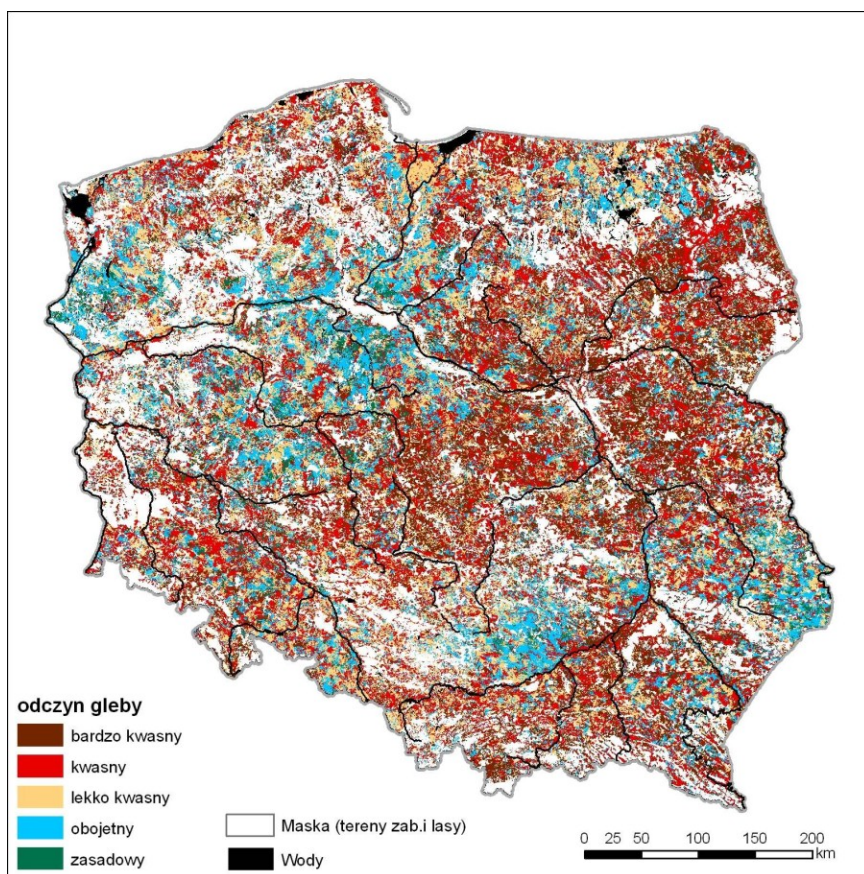
Erozją wietrzną jest zagrożone 27,6% powierzchni kraju (1% w stopniu silnym). Największe obszary, silnie zagrożone erozją wietrzną, występują w województwach o małej lesistości, gdzie dominują gleby lekkie i pylaste, tj. w województwie łódzkim i mazowieckim.

Erozja wąwozowa dotyczy 17,5% gruntów rolnych i leśnych.

Zakwaszenie gleb

Najważniejszym czynnikiem przyczyniającym się do degradacji gleb w Rzeczypospolitej Polskiej jest nadmierne zakwaszenie, przede wszystkim naturalnego pochodzenia (spowodowane przez klimat i warunki glebowe). Niedocenianie potrzeby wapnowania gleb (zwłaszcza w przypadku użytków zielonych), niedostateczne jego stosowanie, a także zaprzestanie stosowania w szerszym zakresie nawozów zawierających wapń, przyczynia się również do nadmiernego zakwaszenia gleb wykorzystywanych do celów rolniczych. Zróżnicowanie odczynu gleb w Rzeczypospolitej Polskiej przedstawia rysunek 15.

Rysunek 15. Odczyn gleb

Źródło: IUNG Puławy

Silne zakwaszenie gleb wpływa niekorzystnie na plonowanie i zmniejsza efektywność nawożenia, powodując wypłukiwanie niektórych składników pokarmowych w głąb profilu glebowego. Silne zakwaszenie blokuje dostępność dla roślin uprawnych części składników pokarmowych, a dostępność innych zwiększa – np. niektórych metali ciężkich. Wapnowanie gleb nawozami wapniowo–magnezowymi jest podstawowym sposobem walki z tym zjawiskiem, ponieważ obok zmniejszenia zakwaszenia zabieg ten decyduje o poprawie właściwości fizycznych gleb, ze względu na duże ubytki magnezu w profilu glebowym. Roczne zapotrzebowanie rolnictwa na nawozy wapniowe wynosi około 2,8 mln ton CaO. Odczyn gleb na gruntach ornych przedstawia tabela 37.

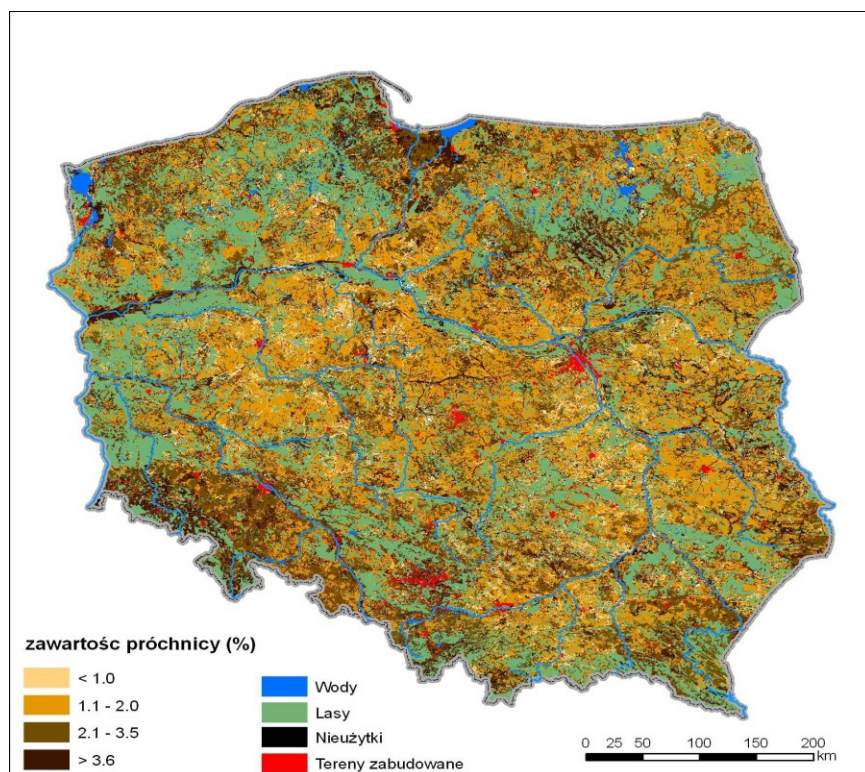
Tabela 37. Odczyn gleb na gruntach ornych

Odczyn gleb na gruntach ornych	Zakres pH	% pow. kraju	% gruntów ornych
bardzo kwaśny	< 4.5	14,2	25,7
kwaśny	4.6 – 5.5	15,6	28,3
lekko kwaśny	5.6 – 6.5	12,9	23,3
obojętny	6.6 – 7.2	10,7	19,4
zasadowy	> 7.3	1,8	3,3

Źródło: IUNG Puławy

Zawartość próchnicy w glebie

W Polsce również poważnym problemem jest zawartość próchnicy w powierzchniowej warstwie gleb (Rysunek 16).

Rysunek 16. Zawartość próchnicy w powierzchniowej warstwie gleb

Źródło: IUNG Puławy

W Rzeczypospolitej Polskiej obserwuje się wyraźny spadek zawartości materii organicznej w glebie, stwierdzono, że dotyczy to 54,4% powierzchni gruntów ornych (Tabela 38).

Tabela 38. Zawartość próchnicy w powierzchniowej warstwie gleb gruntów ornych

Zawartość próchnicy w powierzchniowej warstwie gleby gruntów ornych (%)	% pow. kraju	% gruntów ornych
poniżej 1.0	4,6	8,2
1.1 - 2.0	30,4	55,1
2.1 - 3.5	16,5	30,1
powyżej 3.5	3,7	6,7

Źródło: IUNG Puławy

Skażenie metalami ciężkimi

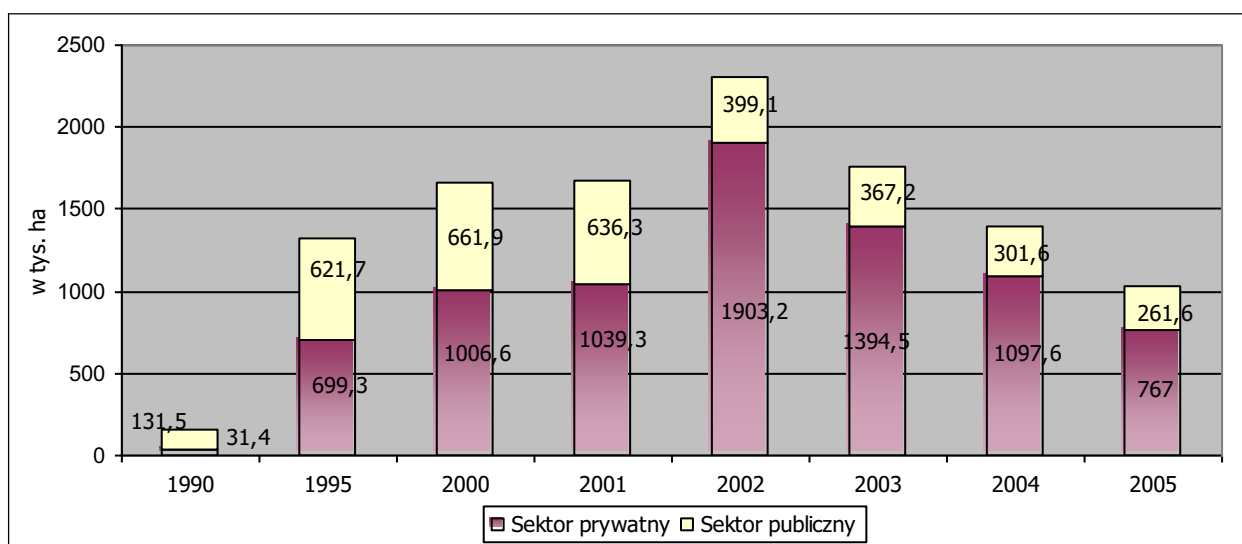
Przeciętna koncentracja metali ciężkich w wierzchnich warstwach gleby (0-20 cm) jest niska. Skażenie gleby występuje jedynie lokalnie. Głównym źródłem skażenia gleby metalami ciężkimi i innymi toksycznymi związkami jest przemysł i tereny zurbanizowane. Gleby są skażone przede wszystkim przez cynk, ołów i kadm. W 1999 r. naturalny skażenia (0) oraz podwyższony (I) poziom, który nie wykluczał

terenów z pełnego użytkowania rolniczego, obejmował 97% obszarów rolniczych. Wysoki (IV) i bardzo wysoki (V) poziom skażenia, który wykluczał grunty z produkcji rolniczej, odnotowano na 0,3% obszarów rolniczych skoncentrowanych w dużych obszarach przemysłowych na Śląsku i w okolicach Legnicy.

Odłogowanie gruntów rolnych

Problem wyłączania gruntów z produkcji rolnej zaczął narastać od początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, jednocześnie ze zmianami ustrojowymi. Przyjmuje się, że do powodów, które bezpośrednio lub pośrednio przyczyniły się do powstawania odłogów były³⁷: spadek zdolności nabywczych i inwestycyjnych gospodarstw, zniesienie dotacji do środków produkcji, wysokie oprocentowanie kredytów bankowych, spadek zainteresowania rodzimą produkcją rolniczą, liberalizacja handlu szczególnie z krajami Unii Europejskiej i zrzeszonymi w CEFTA (ograniczenie lub zniesienie cef), słaba jakość gleb i duże rozdrobnienie gospodarstw, wydzierżawianie dużych powierzchni podmiotom nie posiadającym wystarczającego kapitału finansowego oraz ludzkiego do zagospodarowania w całości gruntów. Proces odłogowania gruntów w największym stopniu zdeterminował ziemie znajdujące się w północno-zachodniej i północno-wschodniej oraz południowej Polsce.

Znaczenie tego niekorzystnego procesu narastało do 2002 roku, w którym aż 17,6% gruntów ornych było odłogowane. Począwszy od 2003 roku zaczęto notować odwrót od tej niekorzystnej tendencji (Rysunek 17). Zakłada się, iż przyczyniła się do tego zapowiedź możliwości uzyskania środków na wsparcie produkcji rolniczej w postaci pomocy UE.

Rysunek 17. Powierzchnia odłogów i ugorów na gruntach ornych wg form własności, w latach 1990 - 2005

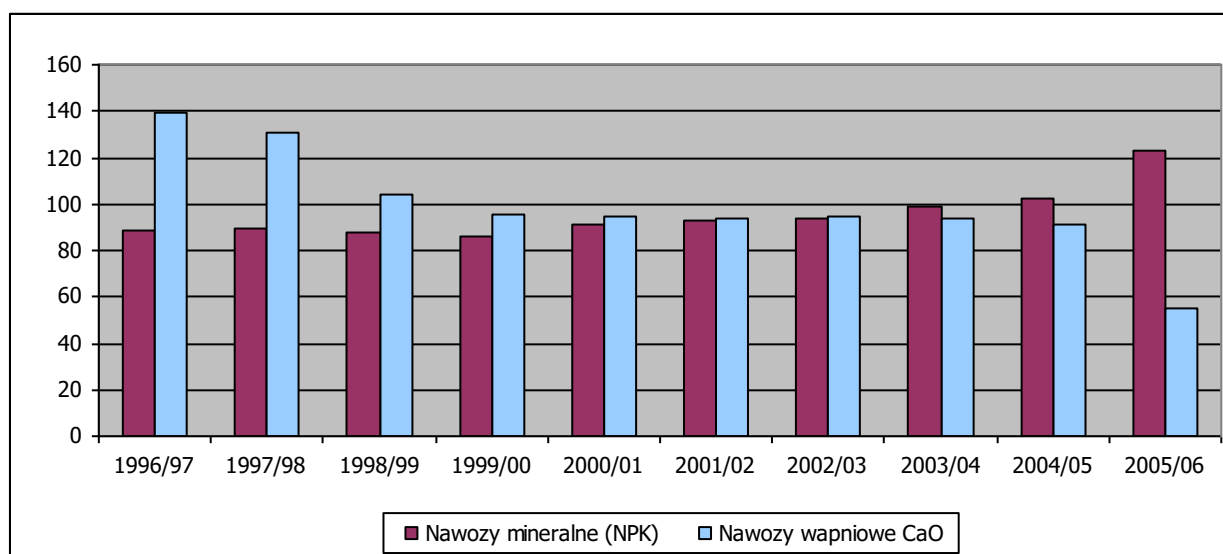
Źródło: GUS 2006

³⁷ Nowicki J., Marks M., Waniec M., Buczyński G. 1998: Ugorowanie gruntów jako element gospodarki ziemią w Polsce. Bibliotheca Fragmenta Agronomica, Nr 5.

Intensywne wykorzystywanie zasobów naturalnych, jakie ma miejsce w wielu krajach europejskich, nie dotyczy w takim stopniu Polski, gdzie występuje model rozwoju rolnictwa, który kojarzy umiarkowany wzrost kapitałochłonności produkcji z relatywnie wysoką jego pracochłonnością. Jest to strukturalnie optymalny układ czynników wzrostu produkcji rolniczej bez degradacji środowiska naturalnego, przy relatywnie wysokiej jakości ekologicznej potencjałów wytwórczych.

Poziom nawożenia mineralnego, które po roku 1989/90 zmniejszył się znacząco, a najniższy poziom (62,1 kg NPK/ha) osiągnięto w roku 1991/92, co jednak należy wiązać z niskimi nakładami gospodarstw rolnych na środki do produkcji rolnej. Następnie nastąpił wzrost, który od 1999 roku utrzymuje stałą tendencję rosnącą, do 102,4 kg NPK/ha w roku 2004/05. W roku 2005/2006 odnotowano wzrost zużycia trzech grup nawozów mineralnych, łącznie o 20,7%.

Znaczący spadek zużycia nawozów wapniowych odnotowano na przestrzeni lat dziewięćdziesiątych. W ostatnich pięciu latach zużycie utrzymywało się na stałym poziomie około 94 kg/ha. Spadek zużycia nawozów wapniowych w roku 2005/2006 (blisko o 40%) wynikał przede wszystkim ze wzrostu cen nawozów wapniowych (Rysunek 18).

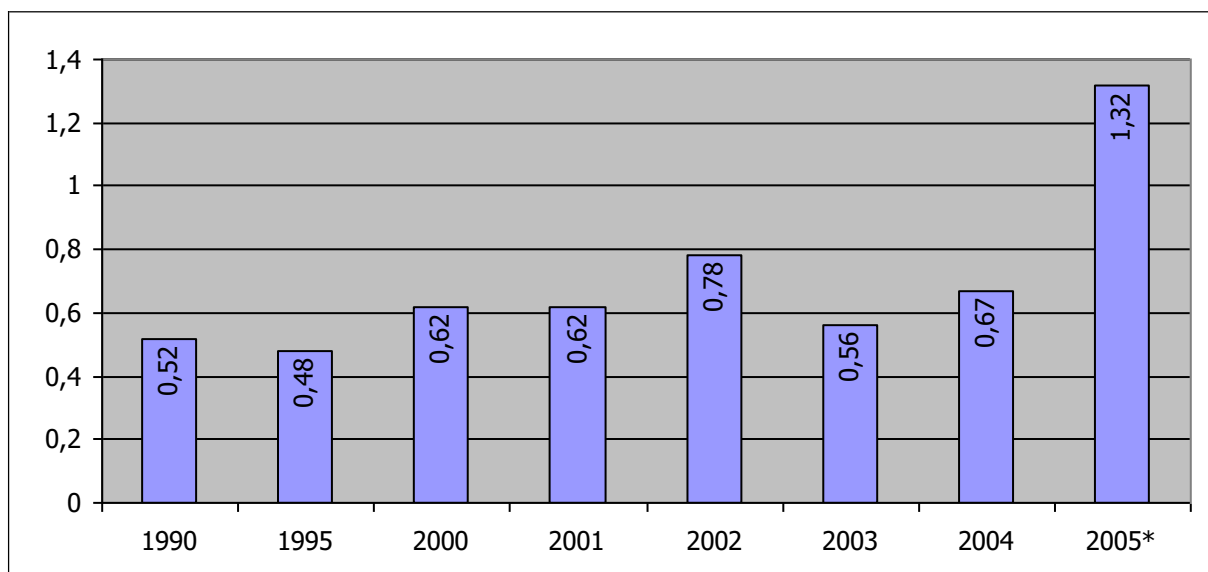

Rysunek 18. Zużycie nawozów mineralnych (NPK) i wapniowych (CaO) w kg czystego składnika na 1 ha użytków rolnych

Źródło: GUS

Podobnie kształtują się dostawy środków ochrony roślin, które są wykorzystywane w trakcie procesu produkcyjnego na gruntach ornych i w sadach. Zgodnie z danymi GUS wysokość dostaw pestycydów w latach 1990-2005 wynosiła 0,69 kg substancji biologicznie czynnej średnio rocznie na 1 ha gruntów ornych i sadów (Rysunek 19).

Rysunek 19. Dostawy pestycydów (w substancji aktywnej) w kg na 1 ha gruntów ornych i sadów

* Zwyżka dostaw pestycydów w kg na 1 ha gruntów ornych i sadów w 2005 r. jest związana ze zmianą metodyki opracowywania danych statystycznych. Do roku 2004 badaniami sprzedaży objęte były wybrane środki ochrony roślin dopuszczone do obrotu i stosowania. Od 2005 roku badane są wszystkie środki ochrony roślin dopuszczone do obrotu.

Źródło: GUS

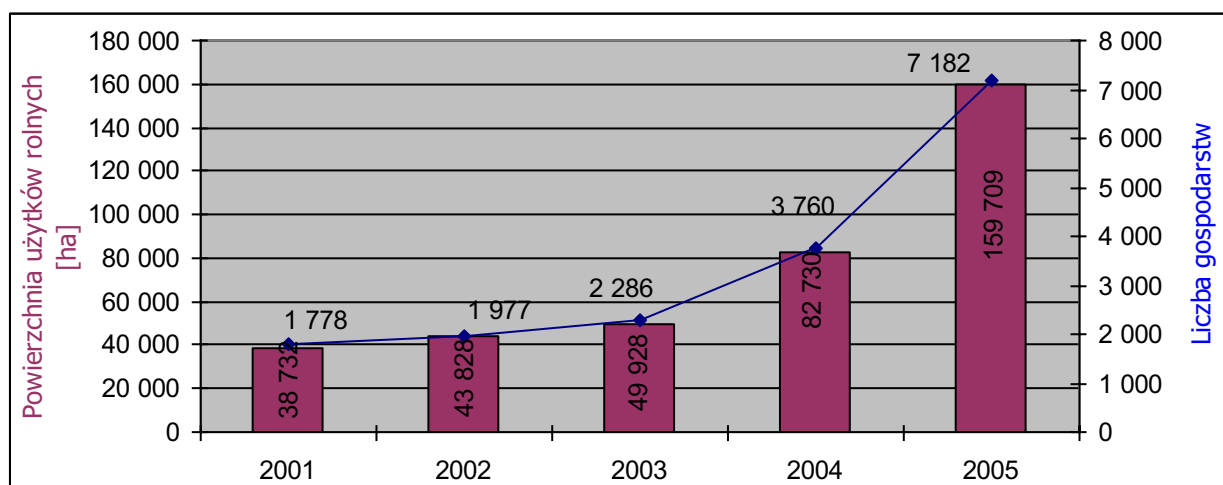
Jeśli weźmie się pod uwagę standardy europejskie, to obecny poziom nawożenia mineralnego oraz zużycia chemicznych środków ochrony roślin w Polsce ocenić trzeba jako umiarkowany. Generalnie nie wywiera on negatywnego wpływu na jakość użytków rolnych oraz wytwarzanych produktów. Z tego punktu widzenia jest to produkcja ekologicznie bezpieczna. Należy jednak pamiętać, że poziom nawożenia na niektórych obszarach oraz stosowanie środków ochrony roślin może wywierać wpływ na jakość zasobów wód powierzchniowych i podziemnych. Konieczne jest także uwzględnienie faktu, że zarówno w odniesieniu do nawozów mineralnych, jak również środków ochrony roślin, lokalnie (tj. bez znaczącego wpływu na średnią) występują obszary narażone na negatywne skutki intensywnej produkcji.

Rolnictwo ekologiczne

Gospodarstwa ekologiczne, które ochronę środowiska mają wpisana w zasady gospodarki rolnej, długo utrzymywały się na poziomie marginalnym.

Wprowadzenie pomocy finansowej w 1999 r. i uregulowań prawnych stworzyło warunki do szybkiego ich wzrostu. Jednak w dalszym ciągu gospodarstwa ekologiczne stanowiły niewielką część ogólnej liczby gospodarstw rolnych: w 2003 r. – 0,11%, w 2004 r. – 0,22% (Najwyższa Izba Kontroli, 2006). W latach 2003-2005 nastąpił ponad 3-krotny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych (z 2286 do 7182 gospodarstw), 40-krotny wzrost powierzchni upraw oraz 4,5-krotny wzrost liczby przetwórci ekologicznych (Rysunek 20). W 2005 r. liczebność tych gospodarstw w

stosunku do ogólnej liczby gospodarstw rolnych nie przekroczyła poziomu 0,5% (w „starych” krajach Unii Europejskiej wskaźnik ten osiąga 9,0%).

Rysunek 20. Liczba gospodarstw prowadzących produkcję metodami ekologicznymi oraz powierzchnia użytków rolnych, na których prowadzona była produkcja metodami ekologicznymi w latach 2001-2005

Źródło: Główny Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych

W 2005 r. w systemie rolnictwa ekologicznego zostało zarejestrowanych i skontrolowanych 7 183 gospodarstw o powierzchni ok. 159,7 tys. ha użytków rolnych oraz 99 przetwórni.

Rozwój rolnictwa ekologicznego jest ważnym czynnikiem wpływającym na wzrost zatrudnienia na obszarach wiejskich, ponieważ dostarcza nowe miejsca pracy i zapewnia dodatkowe źródło dochodów dla rolników. Największa liczba gospodarstw ekologicznych została zarejestrowana w województwach: małopolskim, świętokrzyskim, mazowieckim, podkarpackim i lubelskim, a najmniejsza w opolskim, lubuskim, wielkopolskim i łódzkim.

Rynek produktów ekologicznych w Polsce jest w trakcie tworzenia. Cena produktów ekologicznych nie jest znacząco wyższa od cen produktów konwencjonalnych. Podejmowanie różnych form działań promocyjnych na rzecz rolnictwa ekologicznego, może w przyszłości pozytywnie wpłynąć na rozwój rynku produktów ekologicznych.

Dobrostan zwierząt

W ramach dostosowywania polskiego prawa do prawa wspólnotowego w zakresie dobrostanu zwierząt (dyrektywy dotyczące ochrony zwierząt gospodarskich, w tym szczegółowe regulacje dotyczące kur nieśnych, cieląt oraz świń) określono ogólne zasady ochrony zwierząt w ustawie o ochronie zwierząt (Dz. U. z 2003 r. Nr 106, poz. 1002, z późn. zm.) oraz szczegółowe zasady postępowania ze zwierzętami w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie minimalnych warunków

utrzymywania poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich (Dz. U. Nr 167, poz. 1629 z późn. zm.).

Rozporządzenie określa minimalne warunki utrzymywania bydła, koni, świń, owiec, kóz, drobiu, jeleni i danieli oraz zwierząt futerkowych, odrębnie dla wieku i stanu fizjologicznego tych zwierząt, w tym ich obsadę w zależności od systemów utrzymywania. Ponadto przepisy rozporządzenia mówią, że zwierzęta muszą mieć zapewnioną opiekę (powinny one być dogłądane minimum raz dziennie) oraz muszą być utrzymywane w warunkach niepowodujących urazów, uszkodzeń ciała i cierpień, a także w warunkach zapewniających im swobodę ruchu, a w szczególności umożliwiających kładzenie się, wstawanie oraz leżenie. Zwierzęta powinny mieć także zapewniony kontakt wzrokowy z innymi zwierzętami.

Ponadto rozporządzenie określa wymagania dotyczące budynków, pomieszczeń inwentarskich oraz ich wyposażenia, a także ogólne wymagania, jakie muszą być spełnione przy utrzymywaniu zwierząt w pomieszczeniach inwentarskich. Między innymi określa zasady oświetlenia pomieszczeń, żywienia i pojenia zwierząt, wymagania dotyczące dopuszczalnego stężenia gazów takich jak dwutlenek węgla, siarkowodór i amoniak oraz nieszkodliwego poziomu hałasu. Dla zapewnienia dobrego stanu zdrowia zwierząt pomieszczenia oraz ich wyposażenie powinny być utrzymywane w należytym stanie technicznym i sanitarno-higienicznym oraz być wykonane z materiałów nieszkodliwych dla zwierząt.

W kolejnych rozdziałach rozporządzenia określono szczegółowe wymagania dla poszczególnych gatunków zwierząt.

Na przykład bydło w pomieszczeniu inwentarskim może być utrzymywane na uwięzi lub bez uwięzi w kojcu, ze szczegółowym uwzględnieniem wymiarów stanowisk i legowisk oraz powierzchni kojca w przeliczeniu na jedną sztukę w zależności od wieku lub ciężaru ciała zwierząt w różnych systemach utrzymywania.

Rozporządzenie określa wymagania dla gospodarstw posiadających co najmniej 6 świń lub 5 loch z prosiętami. Świnie w pomieszczeniach inwentarskich należy utrzymywać pojedynczo lub grupowo w kojcu na ściółce lub bez ściółki.

Przepisy określają między innymi sposób postępowania z lochami i loszkami w tygodniu poprzedzającym przewidywany termin prosięcia oraz z lochami z prosiętami.

Dodatkowo określone zostały zabiegi jakim mogą być poddawane świnie oraz zasady ich wykonywania.

Rozporządzenie określa powierzchnię lub wymiary kojca dla poszczególnych kategorii świń w zależności od płci, wieku i stanu fizjologicznego zwierząt.

Niezależnie od systemu zabronione jest trzymanie świń na uwięzi, a wszystkim

świniom należy zapewnić stały dostęp do materiałów i przedmiotów absorbujących ich uwagę, takich jak słoma, siano, drewno czy trociny.

W rozdziale dotyczącym drobiu, odrębnie dla poszczególnych gatunków i kategorii drobiu zostały określone wymiary klatek oraz powierzchnia klatki lub pomieszczenia przypadająca na jednego ptaka. Ponadto określono jak powinny być wyposażone zarówno klatki jak i pomieszczenia, podając między innymi rodzaje i wymiary poidel oraz karmideł.

Warunki utrzymywania zwierząt gospodarskich określone w przepisach rozporządzenia zapewniają minimalne warunki ochrony tych zwierząt, uwzględniające potrzeby bytowe danego gatunku, rasy, płci i wieku.

Obszary leśne zagrożone pożarami

Obszary leśne Rzeczypospolitej Polskiej z uwagi na skład gatunkowy są w przeważającej mierze narażone na pożary. Biorąc jako podstawę rozporządzenie Rady (EEC) nr 2158/92 o ochronie lasów Wspólnoty przed pożarami, w Instytucie Badawczym Leśnictwa powstało opracowanie „Kategoryzacja zagrożenia pożarowego lasów Polski”. Opracowanie zostało przygotowane na III poziomie NTS (grup powiatów). Zestawienie tabelaryczne wyników przedstawia załącznik 4 do Programu. Przedstawione dane wskazują, iż znaczący obszar Rzeczypospolitej Polskiej (87%) znajduje się w dwóch najwyższych kategoriach zagrożenia pożarowego. Praktycznie od takich zagrożeń są wolne wyłącznie tereny górskie leżące w paśmie Karpat. Z tych też względów nie bez znaczenia jest wspieranie instrumentu umożliwiającego wprowadzenie elementów zapobiegawczych na terenach zaliczonych do powyższych kategorii zagrożenia pożarowego.

Należy podkreślić kwestie występowania katastrof naturalnych lub klęsk żywiołowych, które powodują drastyczne zmiany w środowisku leśnym. Pozostawienie siłom przyrody odtworzenia potencjału produkcji leśnej byłoby w lasach gospodarczych nieracjonalne, dlatego też istnieje konieczność wprowadzenia działań przyspieszających ten proces. Bazują one na najlepszej dostępnej wiedzy w zakresie ekologii lasu i znacząco skracają czas (często do jednego pokolenia drzew) potrzebny na odbudowę potencjału dawnego drzewostanu, jednocześnie ukierunkowując jego przebudowę w celu podnoszenia odporności na niekorzystne zjawiska.

3.1.4. Gospodarka wiejska i jakość życia

Struktura gospodarki wiejskiej

Wg spisu powszechnego przeprowadzonego w 2002 r. nieco ponad połowa ludności wiejskiej utrzymuje się z pracy, z czego ok. 35% z pracy poza rolnictwem. Wśród ludności wiejskiej posiadającej własne źródło dochodu, 80% ma tylko jedno źródło,

zaś 20% dwa źródła dochodu. Drugim co do wielkości źródłem utrzymania są świadczenia emerytalno-rentowe (ok. 39%), 8% otrzymuje świadczenia socjalne (rentę socjalną, zasiłek dla bezrobotnych, świadczenia z pomocy społecznej).

Jak wynika z badań budżetów gospodarstw domowych przeprowadzonych przez GUS w 2005 r., różnice w poziomie uzyskiwanych dochodów w gospodarstwach domowych osób utrzymujących się z pracy w gospodarstwie rolnym i osób utrzymujących się z pracy najemnej są znaczące. W gospodarstwach rolników dochód na osobę jest niższy o ok. 20%.

Najpowszechniej występującą formą działalności gospodarczej na obszarach wiejskich w Polsce jest rolnictwo. Liczba gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych wynosiła 1 786,7 tys., w tym 1 782,3 tys. stanowiły gospodarstwa indywidualne. Biorąc pod uwagę prowadzenie działalności rolniczej w 2005 roku 2 476 474 gospodarstw prowadziło działalność rolniczą w tym 1 708,1 tys. gospodarstw rolnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych.

Inną formą aktywności gospodarczej występującą na obszarach wiejskich jest pozarolnicza działalność produkcyjna bądź usługowa. Jest ona prowadzona m.in. przez posiadaczy gospodarstw rolnych oraz przez osoby, które pozostają z nimi w jednym gospodarstwie domowym.

W wyniku przemian gospodarczych, które nastąpiły w Polsce na początku lat 90-tych, rolnictwo stało się mało dochodową formą działalności gospodarczej, tym samym spadły dochody rolników, nasiliło się zjawisko bezrobocia. Warunkiem rozwoju obszarów wiejskich jest rozwój wszelkich form przedsiębiorczości prowadzących do tworzenia nowych miejsc pracy, a także dywersyfikacji dochodów ludności wiejskiej.

Szacuje się, że z pozarolniczą działalnością gospodarczą związane było w ten sposób w 1996 roku ok. 8% gospodarstw rolnych w kraju. Na tle ogółu wyróżniały się gospodarstwa większe, gdzie udział ten wynosił 12%. W kolejnych latach gospodarstwa większe ograniczyły zainteresowanie dalszym rozwojem tej formy aktywności, w przeciwieństwie do gospodarstw mniejszych. W efekcie w 2002 roku około 13% gospodarstw rolnych prowadziło pozarolniczą działalność gospodarczą (dane IERiGŻ). Działalność ta była też rozwijana przez wiejską ludność nierolniczą.

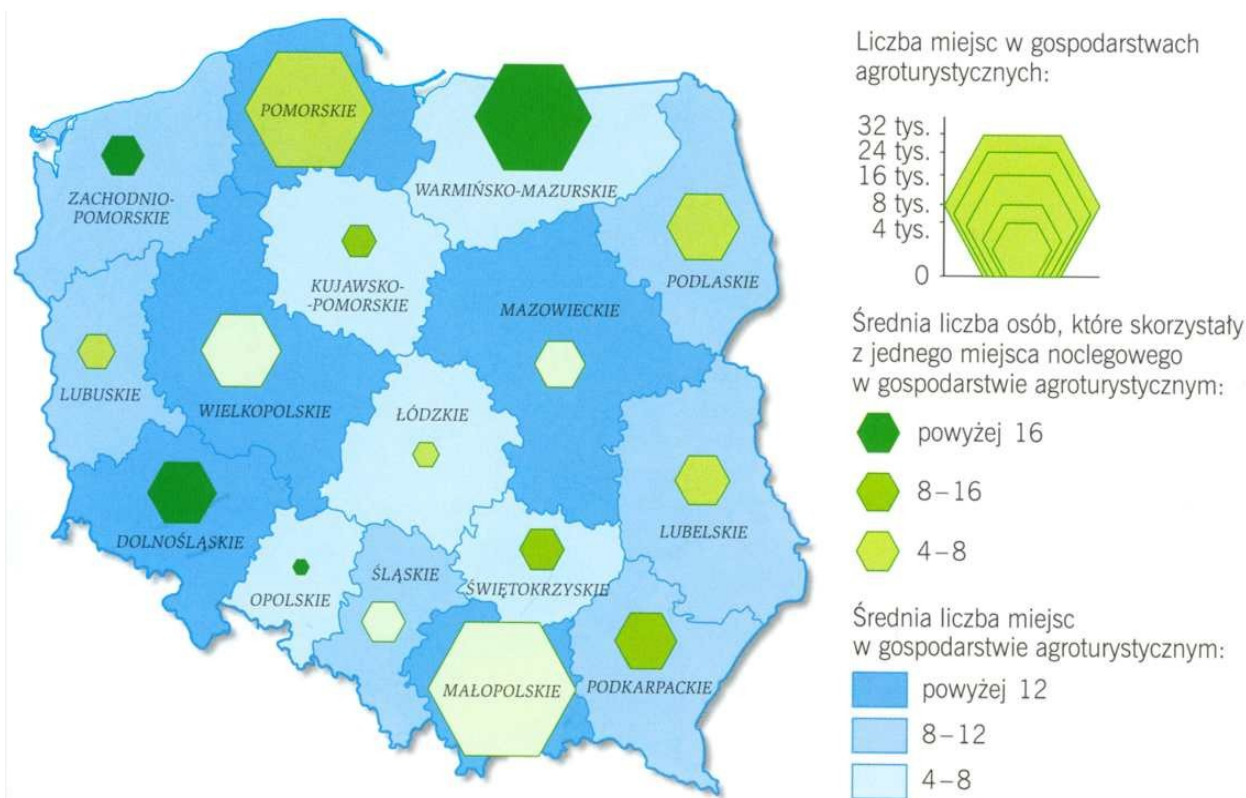
Według danych GUS z 2002 r., liczba gospodarstw rolnych, których użytkownicy obok realizowanej działalności rolniczej prowadzili dodatkowo działalność pozarolniczą lub podjęli działalność pozarolniczą na własny rachunek, przy zawieszanej czasowo lub zaniechanej działalności rolniczej, wynosiła 363,4 tys. Jednocześnie odnosząc to do danych z 1996 r., liczba gospodarstw rolnych prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą wzrosła o 46,0% (GUS, 2003). Trend wzrostowy utrzymuje się w dalszym ciągu. Najszybciej rozwijającymi się działalnościami gospodarczymi na obszarach wiejskich są usługi. Gospodarstwa rolne najczęściej prowadziły działalność

związaną z handlem detalicznym i hurtowym – 19,5%, przetwórstwem przemysłowym - 17,8%, budownictwem - 5,1%, a transportem i magazynowaniem - 4,8% ogółu podmiotów deklarujących prowadzenie działalności pozarolniczej (GUS, 2004).

Wśród gospodarstw rolnych, które zgłosiły prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej ponad 73% były to jednostki o powierzchni użytków rolnych do 5 ha włącznie.

Do najważniejszych działalności pozarolniczych na wsi można zaliczyć agroturystykę i turystykę. Regionalne zróżnicowanie dostępnych miejsc w gospodarstwach agroturystycznych przedstawia rysunek 21.

Powyższe działalności stają się coraz ważniejszymi formami aktywności ludności miejskiej i źródłem dodatkowego dochodu dla ludności wiejskiej. Według GUS, jednym z przejawów tego rozwoju jest odnotowany w 2005 r. wzrost liczby całorocznych turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania oraz średniej liczby miejsc noclegowych przypadających na 1 turystyczny obiekt zlokalizowany na obszarach wiejskich. Szacuje się że w połowie 2005 r. na obszarach wiejskich zarejestrowanych było 2,9 tys. turystycznych obiektów zbiorowego zakwaterowania, w których znajdowało się 232,7 tys. miejsc noclegowych, co stanowiło 42,6% ogółu tych obiektów w Polsce i 40,8% miejsc noclegowych. W 2005 r. średnio na 1 obiekt na obszarach wiejskich przypadało 81,0 miejsc noclegowych, tj. o 2,5 miejsca więcej niż w 2000 r. (GUS, 2006).

Rysunek 21. Regionalne rozmieszczenie miejsc w gospodarstwach agroturystycznych

Źródło: *Atlas Polski*, wyd. Pascal, 2006

Aktualna baza noclegowa w kwaterach agroturystycznych i pokojach gościnnych w 2005 r., w oparciu o prowadzoną ewidencję przez urzędy gminy (badania przeprowadzone na zlecenie Departamentu Turystyki w Ministerstwie Gospodarki), przedstawia się następująco:

- w 60% gmin występowały kwatery agroturystyczne i pokoje gościnne;
- 808 gmin nie posiadało bazy noclegowej;
- ponad połowa z zinwentaryzowanych ogółem 18 653 obiektów noclegowych prowadziła działalność całoroczną.

Poza tym, przeważały obiekty z pokojami gościnnymi (80% ogólnej liczby miejsc) w większości czynne w sezonie, natomiast większość kwater agroturystycznych była czynna przez cały rok. Liczba gospodarstw rolnych prowadzących działalność pozarolniczą różni się w zależności od położenia (gminy wiejskie, miejsko-wiejskie, miejskie).

Sytuacja dochodowa gospodarstw domowych zamieszkałych na obszarach wiejskich jest gorsza w stosunku do mieszkańców miast. Dochód rozporządzalny gospodarstw domowych na wsi był w 2004 r. o prawie 35% niższy od dochodu gospodarstw w miastach (GUS, 2004).

Dla 36,3% gospodarstw domowych z użytkownikiem gospodarstwa indywidualnego o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych (UR) działalność rolnicza stanowiła główne źródło utrzymania, czyli źródło dochodów przekraczające 50% dochodów ogółem (GUS, 2006).

Obok dochodów z działalności rolniczej gospodarstwa domowe użytkowników gospodarstw indywidualnych uzyskiwały dochody z:

- emerytur i rent – 42,8%;
- pracy najemnej – 41,5%;
- działalności pozarolniczej – 8,4%;
- innych niezarobkowych źródeł poza emeryturą i rentą – 4,4%.

Wraz z malejącą rolą rolnictwa, jako podstawowego źródła dochodu na obszarach wiejskich, konieczne jest stworzenie możliwości uzupełniania dochodów z produkcji rolnej dochodami z innej działalności, m.in. poprzez umożliwienie prowadzenia przez gospodarstwa niszowej działalności rolno-spożywczej (np. produkcja żywności wysokiej jakości, w tym rolnictwo ekologiczne, integrowana produkcja, produktów regionalnych), lub działalności pozarolniczej (w tym agro-turystyka, wstępne przetwórstwo).

Analizę tę potwierdzają dane na temat źródeł utrzymania ludności zamieszkującej obszary wiejskie, które wskazują, że z pracy w swoim gospodarstwie utrzymuje się blisko 17%, z innej pracy łącznie z dochodami z najmu 45 %, a z niezarobkowych źródeł, łącznie z dochodami z własności 38% (GUS, 2002). Jednocześnie według Narodowego Spisu Powszechnego 2002 r., najliczniejszą grupę pracujących poza rolnictwem na obszarach wiejskich w stanowią osoby zatrudnione w sekcji Polskiej Klasyfikacji Działalności „Przetwórstwo przemysłowe” (29%), na drugim miejscu w sekcji „Handel i naprawy” (16,6%) i na trzecim „Budownictwo” (9,2%). Odsetek pracujących na rachunek własny w ogólnej liczbie pracujących w danej sekcji był na wsi najwyższy w sekcji „Handel i naprawy” (27,2%), „Budownictwo”, „Hotele i restauracje” i „Transport, gospodarka magazynowa i łączność” (ok. 15-17%), zaś prawie nie występował (poniżej 1%) w takich sekcjach jak „Administracja publiczna” i „Edukacja”.

Przedsiębiorczość oraz tworzenie mikroprzedsiębiorstw

Cechą charakterystyczną przemian społeczno-gospodarczych w Polsce jest dynamiczny rozwój przedsiębiorczości, co obrazuje m.in. wysoka liczba nowopowstałych firm w okresie transformacji. Zgodnie z diagnozą Strategii Rozwoju Kraju w latach 1991-2005 liczba podmiotów gospodarczych zwiększyła się prawie trzykrotnie. Tym samym pod koniec 2005 r. liczba podmiotów zarejestrowanych w systemie REGON wynosiła 3 615,6 tys., największą grupę stanowią podmioty, które

zatrudniają do 9 osób stanowiąc 95% ogólnej liczby przedsiębiorstw³⁸. Udział przedsiębiorstw zatrudniających od 10 do 49 pracowników wynosił 4%, od 50 do 249 osób - 0,8%, natomiast firmy zatrudniające powyżej 250 osób stanowią 0,2% ogólnej liczby przedsiębiorstw. Szacuje się, że w 2004 r. liczba aktywnych przedsiębiorstw zatrudniających do 9 pracowników wyniosła 1,65 mln.

Zgodnie z danymi GUS w 2005 r. spośród wszystkich osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w rejestrze REGON, 24,8% prowadziło działalność na obszarach wiejskich. Wśród nich zdecydowaną większość (98,4%) stanowiły osoby fizyczne zatrudniające do 9 osób. Podobne relacje zaobserwowano we wszystkich województwach, gdzie odsetek ten nie był niższy od 98,0%. Największą liczbę osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich, zatrudniających do 9 pracowników, odnotowano w województwach: mazowieckim (89,1 tys.), małopolskim (76,9 tys.) i wielkopolskim (75,7 tys.). Natomiast najmniejszą ich liczbę zanotowano w województwie podlaskim (17,4 tys., tj. 2,6%). W przeliczeniu na 1000 mieszkańców najlepiej sytuacja kształtowała się w województwie zachodniopomorskim, w którym zanotowano 60,8 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich ogółem, a 60,2 zatrudniających do 9 osób.

Według GUS na przestrzeni ostatnich pięciu lat zaznacza się systematyczny wzrost liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich zarówno w skali kraju jak również prawie wszystkich województw. Największy wzrost zaobserwowano wśród osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, zatrudniających 10-49 oraz 50 i więcej osób.

Według Krajowego Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia na 2007 rok, innowacyjność polskich przedsiębiorstw jest stosunkowo niska. Obecnie tylko niewielki odsetek polskich przedsiębiorstw może zostać zaliczony do grupy innowacyjnych, natomiast udział zatrudnionych w sektorach wysokich technologii w przemyśle w 2005 r. wyniósł 0,6%, a w usługach 2,15%. W krajach UE-15 odsetek ten kształtował się na poziomie odpowiednio 1,1% i 3,5%.

Podstawowymi barierami utrudniającymi przedsiębiorcom wprowadzenie rozwiązań innowacyjnych są przede wszystkim wysokie koszty opracowania i wdrożenia innowacji oraz niski stopień upowszechniania nauki i techniki prowadzący do małego wykorzystania badań naukowych w gospodarce. Utrudniony dostęp do zewnętrznych źródeł finansowania w dużym stopniu uniemożliwia, przede wszystkim małym i średnim przedsiębiorstwom, inwestycje w nowoczesne i innowacyjne technologie.

---

³⁸ Należy mieć na uwadze, że stan rejestru REGON nie jest aktualny – tylko około połowa podmiotów zarejestrowanych w systemie rzeczywiście prowadzi działalność gospodarczą.

Bariery przy tworzeniu alternatywnych możliwości zatrudnienia oraz rozwoju mikroprzedsiębiorstw

Na podstawie obserwacji funkcjonowania środowiska małych i średnich przedsiębiorstw, a także porównania warunków, w jakich działa ten sektor w innych, bardziej rozwiniętych gospodarkach rynkowych można wyodrębnić szereg barier, które hamują rozwój przedsiębiorczości. Są to w szczególności bariery rynkowe (zmiana struktury według kierunków działalności, w tym odchodzenie przedsiębiorców od handlu, produkcji), finansowe (wysokie koszty kapitału pożyczkowego, wysokie oprocentowanie kredytów długoterminowych), bariery w obszarze rynku pracy i ustawowych regulacji stosunków pracy (wysokie podatki i paropodatki kształtujące wysokie koszty pracy), bariery związane z produkcją oraz czynnikami produkcji kształtującymi efektywność i dochodowość (niski stopień nowoczesności wyposażenia małych i średnich firm, niedostateczne zaopatrzenie materiałowe, niezadowalający stan maszyn i urządzeń), bariery organizacyjne sfery produkcji i rynku, bariery infrastrukturalne, mała dostępność edukacji, doradztwa, informacji. Ponadto należy zauważyć, że występują także bariery wewnątrz samego środowiska przedsiębiorców, do których można zaliczyć małą solidarność i dezintegrację środowiska przedsiębiorców, niechęć do podejmowania wspólnych inicjatyw i kooperacji, stąd brak jest silnych organizacji reprezentujących interesy środowiska. Występowanie wysokiego ryzyka kupieckiego, będącego następstwem niesolidności i braku etyki niektórych kontrahentów czy partnerów, również zwiększa moralne obciążenie oraz finansowe koszty związane z procesami sądowymi czy postępowaniem egzekucyjnym.

Jednocześnie biorąc pod uwagę przestrzenne zróżnicowanie małych i średnich przedsiębiorstw można zauważyć, że podmioty zlokalizowane na obszarach wiejskich cechują się mniejszym zaawansowaniem technologicznym oraz są bardziej nastawione na zaspokajanie potrzeb zgłaszanych przez lokalny popyt. Dodatkowo na obszarach wiejskich szczególnie tych zlokalizowanych w znacznej odległości od dużych aglomeracji lub głównych ciągów komunikacyjnych, infrastruktura instytucjonalna oraz sieć urządzeń technicznych jest słabiej rozwinięta. Gminy z tych obszarów mają mniejsze możliwości finansowania ze środków własnych infrastruktury technicznej oraz otoczenia biznesu, co powoduje, że w przyszłości, bez dodatkowego wsparcia lepsze warunki dla rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw będą w pobliżu dużych aglomeracji i mniejszych miast.

Opis i analiza braków w dostarczaniu usług na obszarach wiejskich

Infrastruktura społeczna

Infrastruktura społeczna mająca na celu zaspokajanie potrzeb socjalnych, oświatowych, bezpieczeństwa oraz kulturowych na obszarach wiejskich wykazuje

cechy niedoinwestowania i niedostosowania do istniejących potrzeb. Niedostateczny rozwój dotyczy szczególnie placówek służby zdrowia, placówek kulturalnych, turystycznych jak również szkół.

Warunki nauki na wsi są zdecydowanie gorsze niż w mieście, także przeciętny poziom nauczania na wsi jest z reguły niższy. Na mniej korzystne możliwości edukacyjne dzieci wiejskich składa się szereg barier związanych z funkcjonowaniem systemu oświaty na wsi, np.: ograniczony dostęp do przedszkoli, gorzej wykwalifikowani nauczyciele, gorsza oferta edukacyjna szkolnictwa ponadgimnazjalnego oraz sytuacja materialna rodzin wiejskich. Wybór szkoły ponadgimnazjalnej jest uzależniony od sieci szkół w najbliższej okolicy, możliwości dojazdu do szkoły lub zamieszkania w internacie, kosztów dojazdów lub mieszkania poza domem. Na obszarach wiejskich występują znaczące rozbieżności regionalne w zakresie infrastruktury społecznej, przy czym najniższy poziom rozwoju odnotowuje się w województwach północno-wschodnich.

Mając powyższe na uwadze, łatwiejszy dostęp do placówek wychowania przedszkolnego jest w mieście aniżeli na wsi. Według GUS w 2005 r. na 1000 dzieci w wieku 3-6 lat, 704 dzieci w miastach znajdowało się w placówkach wychowania przedszkolnego, natomiast jedynie 372 na wsi. Równie niekorzystna tendencja utrzymywała się w poszczególnych regionach kraju. Przy czym należy zaznaczyć, że stosunkowo najniższe dysproporcje odnotowano w województwie śląskim i opolskim gdzie odpowiednio 80% (tj. 538 dzieci) i 75% (tj. 587 dzieci) dzieci na wsi uczestniczyło w zajęciach prowadzonych przez placówki wychowania przedszkolnego.

Z kolei najmniej dzieci w przeliczeniu na 1000 osób w wieku 3-6 lat na obszarach wiejskich znajdowało się w placówkach wychowania przedszkolnego w województwach: zachodniopomorskim, podlaskim, warmińsko-mazurskim, w których wartość ta nie przekroczyła 300 dzieci.

Biorąc pod uwagę dostęp do szkół według GUS w 2005 r. na 1 szkołę podstawową zlokalizowaną na obszarach wiejskich przypadało 108 uczniów, a na 1 gimnazjum 170. W porównaniu do danych ogólnych było to odpowiednio o 78 i 81 uczniów mniej. Spadek przyrostu naturalnego w 2005 r. w porównaniu do 2000 r. zarówno w całym kraju, jak i na obszarach wiejskich wpłynął na spadek liczby uczniów przypadających na 1 szkołę podstawową o 6,1%.

Analizując terytorialne zróżnicowanie omawianego wskaźnika na obszarach wiejskich zanotowano, iż największa liczba uczniów przypadała na 1 szkołę podstawową w województwie pomorskim (138), a na 1 gimnazjum w województwie świętokrzyskim (206). Najmniejsze wartości wskaźnik ten osiągnął w przypadku szkół podstawowych w województwie lubelskim i podlaskim (po 88), a w przypadku gimnazjów w podkarpackim (136). We wszystkich województwach wystąpił wzrost liczby

gimnazjalistów przypadających na 1 szkołę a prawie we wszystkich województwach spadek tego wskaźnika w przypadku szkół podstawowych. Tylko w województwie podlaskim wzrosła liczba uczniów przypadających na 1 szkołę podstawową (o 2,3%).

W zakresie dostępu do służby zdrowia obszary wiejskie wykazują duże zapóźnienia w stosunku do miast. Liczba ludności przypadającej na jedną przychodnię i ośrodek zdrowia była na obszarach wiejskich najwyższa w województwie wielkopolskim, a najniższa w województwie podlaskim i opolskim.

Infrastruktura kulturalna w miastach i na wsi jest silnie zróżnicowana, podobnie jak wielkość i różnorodność ofert instytucji kultury. Jednym z podstawowych wskaźników określających stopień uczestnictwa ludności wiejskiej w kulturze jest czytelnictwo. Należy podkreślić, że liczba bibliotek i punktów bibliotecznych na wsi zmniejszyła się i w 2005 r. wynosiła 6855 placówek bibliotecznych. Biorąc pod uwagę zróżnicowanie regionalne najwięcej punktów bibliotecznych znajduje się w województwach: mazowieckim (725), wielkopolskim (688), małopolskim (608), lubelskim (589), dolnośląskim (511). Natomiast najmniej w pomorskim (274), lubuskim (240) i podlaskim (234). Zwracając uwagę na liczbę czytelników korzystających z placówek bibliotecznych, należy zaznaczyć, że w 2005 r. w Polsce na 1000 mieszkańców przypadało 192 czytelników, w tym 128 na obszarach wiejskich. W poszczególnych regionach najwyższy ten wskaźnik w ujęciu ogółem osiągnęły województwa: śląskie (225), małopolskie (218) i dolnośląskie (216). Najniższe wartości wskaźnik ten przyjmował w województwach: podlaskim (155), świętokrzyskim (165) i pomorskim (166). Równocześnie na obszarach wiejskich najwięcej czytelników korzystających z usług placówek bibliotecznych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców znajdowało się w województwach południowych i wschodnich w tym śląskim (155), dolnośląskim (145), lubelskim (144), podkarpackim (140). Natomiast najmniej w województwach: podlaskim (104), świętokrzyskim (107), opolskim (109) (GUS, 2006).

Istotnym jest fakt, iż polska wieś charakteryzuje się słabo rozwiniętą infrastrukturą kultury oraz bardzo niskim dostępem do podstawowych usług kulturalnych. Istotną rolę w dostępie do kultury społeczności wiejskiej odgrywają organizacje oraz instytucje, które stwarzają możliwości aktywnego uczestnictwa w kulturze, są to m.in.: domy i ośrodki kultury, kluby, świetlice, stowarzyszenia czy grupy artystyczne.

Według danych GUS, w Polsce w 2005 r. było 3937 instytucji kultury w tym ponad połowa (2320) zlokalizowana była na obszarach wiejskich. Dostęp do ww. instytucji jest zróżnicowany regionalnie. Najwięcej domów, ośrodków kultury, klubów czy świetlic w ujęciu ogólnym znajduje się w województwach: małopolskim (489), śląskim (371), zachodniopomorskim (350) i podkarpackim (333). Z kolei najmniej odnotowano w województwach: lubuskim (96), świętokrzyskim (119) oraz warmińsko-mazurskim (133). Najlepsze wyposażenie obszarów wiejskich w wymienione powyżej instytucje osiągają województwa: śląskie (241), małopolskie

(171) i mazowieckie (161). Jednocześnie najniższe wartości osiągają województwa: opolskie (44), świętokrzyskie (48) i lubuskie (48).

Z uwagi na powyższe celem zapewnienia odpowiednich warunków dla organizowania i animowania lokalnego uczestnictwa społeczności wiejskiej w wydarzeniach artystycznych, kulturalnych czy integracyjnych, niezbędne jest podjęcie działań zmierzających do rozwoju i modernizacji infrastruktury kultury na obszarach wiejskich.

Infrastruktura techniczna

Słabo rozwinięta infrastruktura techniczna na wsi stanowi jedną z najpoważniejszych barier rozwoju obszarów wiejskich, wpływając zarówno na jakość życia mieszkańców, jak również na możliwości inwestowania na tych obszarach. Szczególne problemy to brak dostatecznego wyposażenia w zbiorową sieć kanalizacyjną, oczyszczalnie ścieków, zły stan infrastruktury energetycznej oraz niedostateczne wyposażenie w sieć telefoniczną i Internet. Obszary wiejskie są silnie zróżnicowane przestrzennie pod względem wyposażenia w infrastrukturę techniczną. Najlepiej rozwinięta infrastruktura na obszarach wiejskich znajduje się na terenach sąsiadujących z obszarami miejskimi, wraz z oddalaniem się od tych terenów pogarsza się jej dostępność, jak i jakość. Biorąc pod uwagę poszczególne regiony kraju, ogólnie można stwierdzić, że najlepiej wyposażone w infrastrukturę są województwa zachodnie oraz południowe, natomiast najgorzej - województwa wschodniej części kraju.

Sieć wodociągowa

W ostatnich latach proces wyposażenia obszarów wiejskich w sieć wodociągową był bardzo intensywny (Tabela 39), co wynikało z zapóźnień w wyposażeniu w ten element infrastruktury.

Tabela 39. Wybrane elementy infrastruktury technicznej obszarów wiejskich

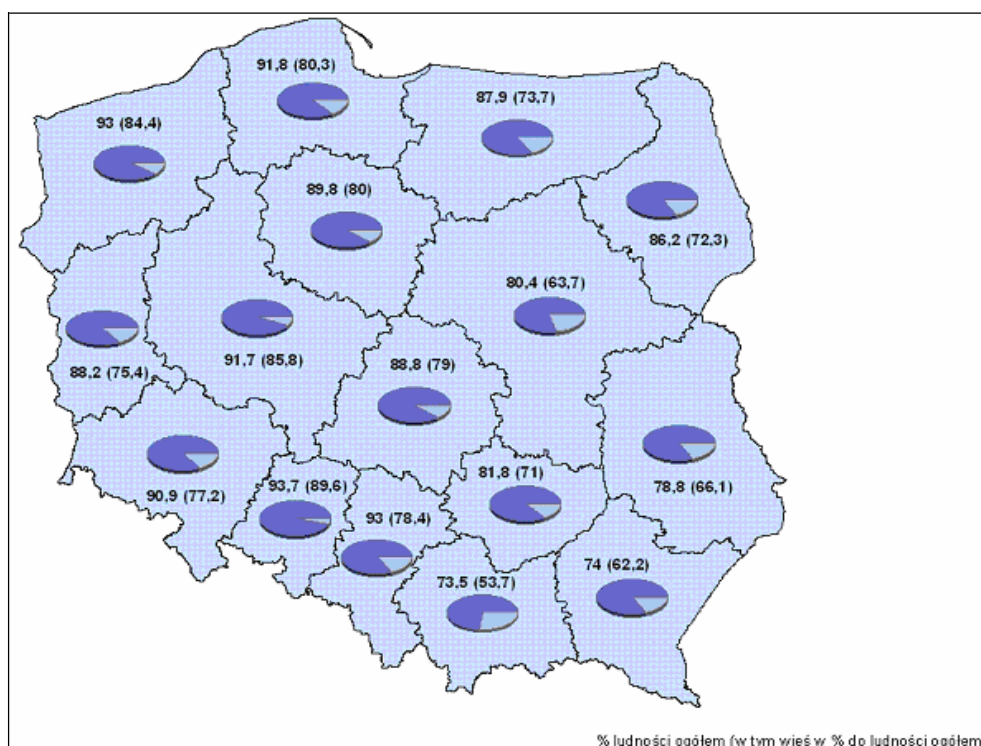
Infrastruktura techniczna (stan na 31 XII)							
Rodzaj sieci (w tys. km)	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Wodociągowa	110,5	161,8	167,0	173,2	179,5	185,4	190,7
Kanalizacyjna	5,4	16,2	19,2	23	28,8	32,4	36,8
Gazowa	40,7	52,2	66,4	68,3	69,4	70,3	71,5

Źródło: GUS

W 2005 roku gęstość sieci wodociągowej w Polsce wyniosła 78,6 km na 100 km², przy czym na obszarach wiejskich wyniosła 65,5 km/100 km². Najwyższą wartość tego wskaźnika charakteryzują się województwa: śląskie, łódzkie, kujawsko-pomorskie, małopolskie, świętokrzyskie, mazowieckie, wielkopolskie, podkarpackie czyli rejony o największej liczbie ludności. Natomiast rejony o stosunkowo małej gęstości zaludnienia jak np. zachodniopomorskie, lubuskie, warmińsko-mazurskie,

podlaskie charakteryzują się relatywnie niskim wyposażeniem w sieć wodociągową. Z kolei biorąc pod uwagę procentowy udział ludności korzystającej z instalacji wodociągowej w ujęciu regionalnym, największe natężenie tego wskaźnika występuje w województwach zachodnich. Natomiast w województwach Polski południowo-wschodniej współczynnik ten przyjmuje relatywnie niższe wartości (Rysunek 22).

W 2005 roku 86,1% ludności Polski korzystało z sieci wodociągowej, przy czym w miastach współczynnik ten wynosi 94,9%, natomiast na obszarach wiejskich 72,1% (GUS, 2006). Prognozuje się, że w kolejnych latach wzrośnie odsetek ludności wiejskiej korzystający z sieci wodociągowej aby w 2015 roku wyniósł on ok. 98%.

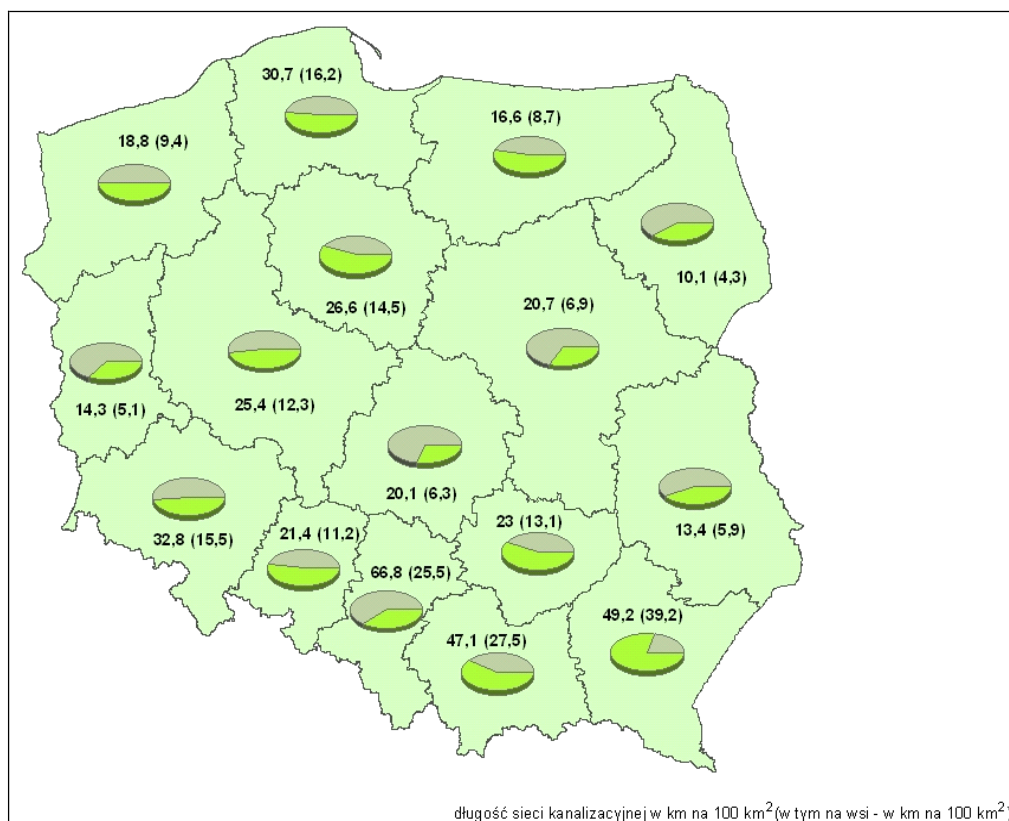
Rysunek 22. Ludność korzystająca z sieci wodociągowej w 2005 r. [w%]

Źródło: GUS

Sieć kanalizacyjna i oczyszczalnie ścieków

Pomimo istotnej poprawy w dalszym ciągu można zaobserwować niekorzystne zjawisko polegające na niedostatecznym wyposażeniu obszarów wiejskich (jak również miast) w sieć kanalizacyjną. W 2005 roku z sieci kanalizacyjnej korzystało ogółem 59,2% ludności, przy czym w miastach 84,5%, natomiast na wsi jedynie 19%. Tak duża dysproporcja pomiędzy wyposażeniem w sieć wodociągową oraz kanalizacyjną wynika przede wszystkim z wysokich nakładów finansowych na wyposażenie i utrzymanie tej infrastruktury, których samorządy lokalne często nie są w stanie ponieść. Biorąc pod uwagę różnice regionalne największą gęstością sieci kanalizacyjnej w 2005 roku charakteryzowały się obszary wiejskie województw: śląskiego, podkarpackiego, małopolskiego, pomorskiego. Jednocześnie najmniejszą wartością tego wskaźnika cechowały się województwa: lubelskie, lubuskie, podlaskie.

Biorąc pod uwagę procentowy udział ludności korzystającej z instalacji kanalizacyjnej w ujęciu regionalnym, największą wartością w 2005 roku charakteryzowały się obszary wiejskie w województwach: zachodniopomorskim, pomorskim, podkarpackim, kujawsko-pomorskim, warmińsko-mazurskim, wielkopolskim, dolnośląskim. Z kolei najmniej osób korzystało z sieci kanalizacyjnej w województwach: świętokrzyskim, mazowieckim, łódzkim i lubelskim (Rysunek 23).

Rysunek 23. Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej w 2005 r. [w %]

Źródło: GUS

Mając na uwadze wysoki stopień wyposażenia obszarów wiejskich w sieć wodociagową zakłada się, że w kolejnych latach wzrośnie odsetek ludności wiejskiej korzystającej z sieci kanalizacyjnej. Tym samym przewiduje się, że wskaźnik ten w 2015 roku wyniesie ok. 75%.

Z siecią kanalizacyjną bezpośrednio wiąże się odsetek ludności obsługiwany przez oczyszczalnie ścieków. Biorąc pod uwagę wskaźnik obrazujący procentowy udział ludności miejskiej i wiejskiej korzystającej z oczyszczalni ścieków można zaobserwować powolny trend rosnący. Mając to na uwadze w 2005 roku z oczyszczalni ścieków korzystało 85,2% ludności miejskiej oraz 20,4% ludności zamieszkującej tereny wiejskie. Biorąc pod uwagę różnice regionalne w występowaniu oczyszczalni ścieków można stwierdzić, że najłatwiejszy dostęp do korzystania z tego elementu infrastruktury posiadają mieszkańcy obszarów wiejskich zlokalizowanych w województwach: zachodniopomorskim, pomorskim, podkarpackim, warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim, wielkopolskim.

Relatywnie niski procent ludności wiejskiej korzystającej z oczyszczalni ścieków w 2005 roku występował w województwach: małopolskim, podlaskim, świętokrzyskim, lubelskim, mazowieckim, łódzkim.

Na koniec 2004 r. funkcjonowało na wsi 2 416 zbiorczych oczyszczalni ścieków o łącznej przepustowości ponad 1 mln m³/dobę oraz 28 869 indywidualnych oczyszczalni ścieków, które w części są wypadkową rozproszonego osadnictwa na obszarach wiejskich, gdzie doprowadzenie sieci kanalizacyjnej wiąże się z dużą kapitałochłonnością. Tym samym na tych terenach powinno się stwarzać warunki do wyposażenia gospodarstw domowych na obszarach wiejskich w indywidualne oczyszczalnie ścieków.

Sieć gazowa

Wykorzystanie tego elementu infrastruktury technicznej na obszarach zarówno wiejskich jak i miejskich jest widoczne szczególnie w województwach południowych, w tym małopolskim, śląskim, podkarpackim. Ponadto korzystanie z sieci gazowej jest widoczne w obrębie głównych gazociągów oraz dużych aglomeracji. Na pozostałych obszarach, szczególnie takich, które charakteryzują się rozproszoną zabudową osadniczą, budowa sieci gazowej okazuje się nieuzasadniona ekonomicznie. Na tych terenach zastępczą rolę do systemów sieciowych pełni gaz dostarczany w butlach, którego dystrybucja na obszarach wiejskich jest bardzo dobrze zorganizowana. Przyjmuje się że około 96% wsi położonych poza strefą dostępności systemów sieciowych korzysta z tego rozwiązania. Z danych GUS wynika, że w 2005 roku na obszarach wiejskich mieszkało ok. 17,9% ogólnej liczby odbiorców gazu sieciowego w Polsce. Jednocześnie należy podkreślić, że ze względu na wysokie koszty eksploatacyjne tego źródła energii wielu potencjalnych odbiorców ogranicza lub nawet rezygnuje z jego korzystania.

Energia elektryczna

Sieć służąca do przesyłania energii elektrycznej – jest to powszechny element infrastruktury technicznej; jednocześnie można stwierdzić, że nie występują w tym zakresie znaczące różnice regionalne. Długość wiejskich sieci elektrycznych średniego napięcia wynosi około 200 tys. km. Znaczna ich część została wybudowana na początku lat pięćdziesiątych XX wieku, co jest przyczyną częstych przerw w dostawie energii i spadków napięcia. Stanowi to poważne zagrożenie dla rozwoju gospodarczego obszarów wiejskich.

Sieć telefoniczna

Wskaźnik gęstości telefonicznej w Polsce, czyli liczba łączy przypadająca na 100 mieszkańców, wyniósł 32,7. Był to jednak nadal niski wskaźnik na tle średniej dla krajów europejskich – 40,9 łączy na 100 mieszkańców. Pogłębia się dysproporcja pomiędzy ilością abonentów w miastach i na wsi. Wskaźnik gęstości telefonicznej w

miastach wyniósł prawie 41,0 a na wsi o ponad połowę mniej - zaledwie 19,5 łączy na 100 mieszkańców. Jednocześnie można zaobserwować zahamowanie przyrostu liczby abonentów na terenach wiejskich w porównaniu do drugiej połowy lat dziewięćdziesiątych, jak również znaczące zjawisko rezygnacji z usług telefonii przewodowej. Przyczyn tego należy upatrywać w zbyt wysokich kosztach usług, konkurencji w postaci telefonii komórkowej oraz w zbyt małej ofercie dotyczącej nowoczesnej kompleksowej usługi pożądaney przez najbardziej dynamicznych rolników i przedsiębiorców.

Internet

W 2004 r. dostęp do Internetu posiadało 15% gospodarstw domowych zlokalizowanych na terenach wiejskich. Jednocześnie stopień dostępu gospodarstw do internetu wykazuje tendencję wzrostową zarówno w roku 2005 jak i 2006, gdzie oscylował odpowiednio w granicach 19% i 25% (GUS, 2006). Jednocześnie na obszarach wiejskich wzrasta procentowy udział osób regularnie (co najmniej raz w miesiącu) korzystających z Internetu - w 2004 roku wskaźnik ten wynosił 11%, natomiast w 2006 roku 22%. Wskaźnik ten dla krajów UE-15 wynosi 62%. Przewiduje się, że w dalszym ciągu będzie wzrastał odsetek gospodarstw wiejskich mających dostęp do Internetu, aby w 2015 roku osiągnąć pułap 70% (SRK, 2005). Dlatego też istnieje ogromne zapotrzebowanie na ten typ usług, szczególnie w kontekście eliminowania dysproporcji edukacyjnych pomiędzy miastem a obszarami wiejskimi wśród młodzieży³⁹.

Dostęp do nowoczesnych technologii Internetu jest bardzo ważny dla rozwoju społeczno-ekonomicznego. Budowa społeczeństwa informacyjnego ma szczególne znaczenie na obszarach wiejskich, jako czynnik niwelujący skutki izolacji geograficznej - gorszy dostęp do usług i rynku. Obecnie dostęp do Internetu na wsi jest trudniejszy niż na obszarach miejskich, przy czym wskaźniki procentowe dostępności usług stale rosną. W skali kraju odsetek gospodarstw domowych posiadających dostęp do Internetu w domu wzrósł z 26% w 2004 roku do 41% w 2007 roku (GUS, 2007), przy czym w dużych miastach odpowiednio z 34% do 50%, a na wsi z 15% do 29% .

Internet staje się coraz ważniejszym źródłem informacji i narzędziem niezbędnym dla prowadzenia działalności gospodarczej (w tym rolniczej). W sytuacji gdy obszary wiejskie, ze względu na rozproszoną strukturę osadniczą i związane z tym koszty inwestycji infrastrukturalnych, nie stanowią priorytetu dla firm komercyjnych,

---

³⁹ Z danych MRR wynika, że ogółem 40% gospodarstw domowych mających dostęp do Internetu znajduje się w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców, natomiast 32% w miastach poniżej 100 tys. Z kolei dostęp do Internetu szerokopasmowego w miastach powyżej 100 tys. mieszkańców posiada 26% mieszkańców, w miastach poniżej 100 tys. mieszkańców 15% ludności, a na obszarach wiejskich jedynie 5% ludności.

konieczne jest zaangażowanie środków publicznych w finansowanie przedsięwzięć związanych z rozpowszechnieniem dostępu do Internetu szerokopasmowego dla przedsiębiorców i mieszkańców obszarów wiejskich.

Zadania w zakresie społeczeństwa informacyjnego są realizowane przez Polskę w ramach Polityki Spójności, w związku z ustaleniami Europejskiego Planu Naprawy Gospodarczej włączone zostaną także do PROW 2007-2013.

Sieć drogowa

Gęstość oraz jakość dróg, zwłaszcza gminnych, stanowią podstawowe czynniki wpływające na szeroko rozumiany rozwój lokalny. Drogi gminne warunkują dostęp do terenów oddalonych często w znacznym stopniu od infrastruktury miejskiej, stanowiących potencjalne tereny inwestycyjne. Wskaźnik gęstości dróg gminnych wynosił 47,8 km/100 km² powierzchni, ogółem długość dróg gminnych na koniec 2004 r. wynosiła ok. 150 tys. km. Wskaźnik gęstości dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych wynosił 90,1 km/100 km² a ogółem długość dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych na koniec 2004 r. wynosiła ok. 280 tys. km. Jednocześnie należy podkreślić, że przestrzenne rozmieszczenie dróg jest mocno powiązane z zaludnieniem danych regionów czy ich charakterem gospodarczym. Mając to na uwadze, najwyższe wskaźniki gęstości dróg występują w województwach: małopolskim, śląskim, opolskim, dolnośląskim oraz wielkopolskim. Należy podkreślić, że stosunkowo dobrze rozbudowana sieć dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych charakteryzuje się złą jakością nawierzchni, co często powoduje utrudniony dojazd do gruntów. Jednocześnie z jakością dróg gminnych wiąże się mocno sieć komunikacji autobusowej, zarówno komunalnej jak i prywatnej, umożliwiającej mieszkańcom gmin bezproblemowy dojazd do ośrodków miejskich i pozarolniczych miejsc pracy.

Dziedzictwo kulturowe i otoczenie architektoniczne na wsi

Rzeczpospolita Polska dysponuje dużymi zasobami dziedzictwa kulturowego, co kreuje jej pozytywny wizerunek zarówno w Europie oraz na świecie. Według NSRO w 2005 r. do rejestru zabytków było wpisanych około 61,5 tys. zabytków nieruchomych, około 180 tys. zabytków ruchomych oraz 6 tys. zabytków archeologicznych. Lista Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO liczy 13 pozycji obejmujących zabytki znajdujące się na terytorium Polski. Szacuje się, że ok. 42% zabytków wpisanych do rejestru zabytków wymaga remontu.

Dodatkowo na uwagę zasługują nie tylko poruszone już kwestie tradycyjnych metod produkcji i zagospodarowania terenu. Należy podkreślić, że krajobraz kulturowy wsi obfituje także w licznie zachowane pierwotne formy osadnictwa wiejskiego, pojedyncze obiekty, bądź istniejące w formie wyspowej układy tradycyjnej zabudowy drewnianej o lokalnym i regionalnym charakterze, kościoły, kaplice i cmentarze, także

zespoły pałacowo–ogrodowe, zespoły folwarczne, obiekty przetwórstwa rolno-spożywczego, takie jak browary, młyny wodne oraz wiatraki, spichlerze, a także zabytki archeologiczne, w tym o własnej formie krajobrazowej. Wymienione elementy decydują o tożsamości wsi, jej specyfice i niepowtarzalnym charakterze, który należy zachowywać.

Ich zachowanie i wykorzystanie stanowi doskonałe narzędzie do budowania wizerunku obszarów wiejskich i rolniczych na poziomie lokalnym i regionalnym. Wraz z dbałością o odnowę tradycyjnych rzemiosł, kultury ludowej, obrzędowości, muzyki oraz zachowanie gwar, dialektów i języków, wyżej wymienione elementy dziedzictwa kulturowego przyczyniają się do podkreślania indywidualności i wyjątkowości poszczególnych obszarów.

Zmiany ustrojowe w Polsce po II wojnie światowej sprawiły, że liczne obiekty architektury wiejskiej, zwłaszcza dworskiej i folwarcznej, utraciły właścicieli i popadały w ruinę bądź były użytkowane w sposób niezgodny z przeznaczeniem. Niewłaściwa modernizacja budowli oraz zmiany w układzie wewnętrznym miejscowości oraz niewystarczające wydatki publiczne na kulturę powodowały niszczenie wiejskiego krajobrazu i eliminację najstarszej zabudowy. Powoduje to, że wsparcia finansowego potrzebują zlokalizowane na polskiej wsi liczne obiekty dziedzictwa kulturowego o znaczeniu lokalnym jak i ponadregionalnym. Ważnym elementem przyczyniającym się do wzrostu atrakcyjności obszarów wiejskich są także działania związane z promocją i kultywowaniem niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi, np. tradycji lokalnych czy tradycyjnych zawodów.

Ponadto, wśród mieszkańców wsi istnieje ciągła potrzeba społecznej identyfikacji i przynależności. Odmienność regionalna obszarów wiejskich w Polsce sprzyja działaniom prowadzącym do ukazania indywidualnego charakteru danej miejscowości, który wyróżnia ją spośród innych. Podejmowane działania powinny także przyczynić się do zachowania ciągłości kulturowej obszarów wiejskich, rozwoju tożsamości społeczności i zachowaniu dziedzictwa kulturowego w oparciu o jego tradycyjne walory. Mają one wywołać osobiste zaangażowanie mieszkańców oraz dawać poczucie uczestnictwa we wspólnocie i współtworzeniu.

Lokalne możliwości rozwoju, w tym zarządzania

W Polsce, w szczególności na obszarach wiejskich, właściwe zarządzanie na poziomie lokalnym w zakresie społecznym i gospodarczym jest realizowane w stopniu niewystarczającym. Obecnie coraz większe uznanie zdobywa inicjatywa Leader. Celem tej inicjatywy jest aktywizacja społeczności wiejskich poprzez m.in. włączenie tych społeczności do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw partnerów społecznych.

Leader jest podejściem do rozwoju obszarów wiejskich, polegającym na oddolnym opracowaniu przez lokalną społeczność wiejską lokalnej strategii rozwoju obszarów wiejskich oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących zasoby, wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Przedstawiciele ci tworzą tzw. lokalną grupę działania – partnerstwo międzysektorowe, które wybiera projekty, a ich realizacja przyczynia się do osiągnięcia celów wspólnie opracowanej strategii. Najważniejszą cechą podejścia Leader jest oparcie programu na partnerstwie lokalnym, które realizuje się poprzez tworzenie lokalnych grup działania. Lokalne grupy działania, w skład których wchodzi przedstawiciele władz lokalnych, organizacji pozarządowych i przedsiębiorców, są grupami wprowadzającymi w życie projekty korzystne z punktu widzenia rozwoju obszarów wiejskich. Projekty te wprowadzane są najczęściej na obszarze kilku gmin.

Takie podejście oddolne wzmocni spójność przedsięwzięć, podniesie jakość zarządzania i przyczyni się do wzmocnienia kapitału społecznego w społecznościach wiejskich, a także skłoni do stosowania innowacyjnych rozwiązań w zakresie rozwoju regionu.

Budowa lokalnych strategii niesie ze sobą szereg korzyści, wśród których najważniejsze to lepsze wykorzystanie posiadanych zasobów (ludzkich, naturalnych) oraz dostosowanie kierunków działania do potrzeb podmiotów funkcjonujących na danym obszarze. Ponadto podejście lokalne pomaga w wyznaczeniu pożądanych i najbardziej dopasowanych kierunków rozwoju oraz pozwala na lepsze zdefiniowanie problemów obszaru i określenie sposobów ich rozwiązania.

3.1.5. Leader

W ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004–2006”, jako działanie 2.7 wdrażany jest Pilotażowy Program Leader+ (PPL+). Wdrażanie PPL+ podzielone zostało na dwa Schematy. Schemat I realizowany był do końca 2006 r. i miał na celu wsparcie procesu tworzenia lokalnych grup działania, umożliwienie środowiskom lokalnym przeprowadzenia analizy możliwości rozwojowych terenów wiejskich i opracowanie na tej podstawie Zintegrowanych Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich (ZSROW). W Schemacie I zrealizowanych zostało 167 projektów. Obejmowały one gminy, w których zamieszkuje ok. 40% ludności wiejskiej w Polsce. Obecnie trwa wdrażanie Schematu II, w ramach którego wspierana jest działalność LGD na rzecz realizacji wielosektorowych strategii opracowanych w ramach Schematu I. Po zwiększeniu pierwotnej alokacji przyznanej na działanie PPL+ przewiduje się, iż w ramach Schematu II dofinansowanych zostanie 150 projektów.

PPL+ przede wszystkim przyczynia się do większego zaangażowania społeczności wiejskich na rzecz rozwoju zamieszkiwanych przez nie terenów m.in. poprzez włączenie możliwie najszerszego grona osób i instytucji w prace nad strategiami wytyczającymi kierunki rozwoju tych obszarów. Leader, poprzez swój oddolny i wielosektorowy charakter, rozwija i intensyfikuje współpracę międzyludzką na poziomie lokalnym, a tym samym powoduje przyspieszenie rozwoju obszarów wiejskich i poprawę warunków życia zamieszkującej je ludności. Doświadczenia z okresu programowania 2004-2006 przygotowują lokalne społeczności, organizacje oraz władze samorządowe do powszechniejszego korzystania z podejścia typu Leader przy realizacji planów w latach 2007-2013.

3.2. Strategia wybrana pod kątem uwzględnienia mocnych i słabych stron

Analiza SWOT

Mocne strony

1) Aspekty rolno-spożywcze

- duże zasoby ziemi i wynikający z tego potencjał produkcyjny;
- wielobranżowość produkcji rolniczej w skali kraju;
- podnoszenie się średniej wielkości gospodarstwa rolnego (zróżnicowanie regionalne);
- korzystne warunki rozwoju dla rolnictwa ekologicznego i innych niszowych produktów.

2) Aspekty środowiskowe

- niewielkie zanieczyszczenie gleb i stosunkowo dobry stan środowiska, stanowiące o dużych możliwościach rozwoju produkcji żywności wysokiej jakości;
- wysoka różnorodność biologiczna obszarów wiejskich stanowiąca podstawę do realizacji przedsięwzięć rolnośrodowiskowych;
- wysokie walory turystyczne i przyrodnicze krajobrazu rolniczego.

3) Aspekty społeczno-ekonomiczne

- gęsta sieć osadnicza;
- duże zasoby ludzkie pozwalające na rozwój działalności pozarolniczej.

Słabe strony

1) Aspekty rolno-spożywcze

- niska rentowność sektora rolnego;

- niski poziom kapitału i niedofinansowanie gospodarstw rolnych;
- powolne zmiany struktury obszarowej gospodarstw;
- duży udział gleb słabych i zakwaszonych;
- wyłączanie z produkcji dużej powierzchni użytków rolnych.

2) Aspekty środowiskowe

- małe zasoby wody;
- niewystarczający poziom rozpoznania zasobów różnorodności biologicznej obszarów wiejskich (brak ogólnokrajowej inwentaryzacji zasobów fauny, flory oraz siedlisk; dane dostępne dotyczą wybranych grup fauny i flory);
- silne zakwaszenie gleb.

3) Aspekty społeczno–ekonomiczne

- słabo rozwinięta infrastruktura techniczna i społeczna na obszarach wiejskich (zróznicowanie regionalne);
- nadmiar siły roboczej i duże bezrobocie;
- niska mobilność zawodowa osób zamieszkujących obszary wiejskie;
- niski poziom wykształcenia osób zamieszkujących obszary wiejskie, w tym rolników;
- słabo rozwinięta sieć usług dla ludności na obszarach wiejskich.

Szanse

1) Aspekty rolno-spożywcze

- otwarty dostęp produktów rolnych do Jednolitego Rynku Europejskiego;
- możliwość handlu z krajami trzecimi;
- wzrost siły nabywczej konsumentów, wynikający ze wzrostu gospodarczego, stwarzający popyt na produkty przetworzone i niszowe;
- kształtowanie się grupy gospodarstw żywotnych ekonomicznie;
- młoda siła robocza na rynku pracy.

2) Aspekty środowiskowe

- utrzymanie wysokiej różnorodności biologicznej obszarów wiejskich, stanowiące o wysokich walorach turystycznych i przyrodniczych krajobrazu rolniczego.

3) Aspekty społeczno–ekonomiczne

- wzrost zainteresowania obszarami wiejskimi jako miejscem zamieszkania i spędzania wolnego czasu przez mieszkańców zarówno Polski, jak i pozostałych krajów Unii Europejskiej;
- młoda siła robocza na rynku pracy;
- wzrost inicjatyw oddolnych – Leader;
- rozwój małych miast będących centrami i miejscem zatrudnienia dla ludności obszarów wiejskich.

Zagrożenia

1) Aspekty rolno-spożywcze

- bariery handlowe z krajami trzecimi;
- presja konkurencyjna.

2) Aspekty środowiskowe

- nieracjonalna gospodarska rolna prowadząca do wzrostu zanieczyszczenia środowiska przyrodniczego.

3) Aspekty społeczno–ekonomiczne

- wzrost ubóstwa i wykluczenia społecznego na obszarach wiejskich;
- ograniczone możliwości dywersyfikacji zatrudnienia osób odchodzących z rolnictwa, wynikające z powolnego wzrostu gospodarczego;
- spowolnienie rozwoju ze względu na braki w zakresie infrastruktury.

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich będzie wdrażany horyzontalnie, tj. w całym kraju, uwzględniając zróżnicowanie regionalne, poprzez możliwość zróżnicowania kryteriów dostępu, przestrzenne zróżnicowanie wynikające ze specyfiki działań, w tym przede wszystkim poprzez wydzielenie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenia azotanami ze źródeł rolniczych, obszarów objętych siecią Natura 2000. Istnieje również możliwość podziału środków finansowych dostępnych w ramach wybranych działań na poszczególne województwa w celu zapewnienia równego dostępu do wsparcia. Ważnym elementem regionalizacji wdrażania działań Programu Rozwój Obszarów Wiejskich będzie również wdrażanie pewnych instrumentów przez jednostki samorządu terytorialnego (Urzędy Marszałkowskie) oraz realizowanie podejścia Leader poprzez lokalne grupy działania, w skład których również wejdą przedstawiciele regionów i społeczności lokalnych.

Podstawowym celem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 jest realizacja koncepcji wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich. Zakłada ona

wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych i wzrost konkurencyjności sektora rolno-spożywczego, z jednoczesnym zapewnieniem instrumentów na rzecz różnicowania działalności gospodarczej w kierunku pozyskania i stworzenia alternatywnych źródeł dochodów mieszkańców wsi.

Powyższy cel będzie realizowany za pomocą celów szczegółowych, które są odzwierciedlone w osiach Programu, tj. poprzez poprawę konkurencyjności rolnictwa i obszarów wiejskich, ochronę środowiska, poprawę jakości życia oraz aktywizację społeczną. Realizacja Programu przyczyni się ona do polepszenia jakości życia na obszarach wiejskich poprzez rozwinięcie sektora podstawowych usług na rzecz ludności, jak również będzie stanowić alternatywę dla obecnie dominującej roli obszarów wiejskich, jaką jest produkcja żywności. Ze względu na powolny charakter zmian strukturalnych jakie zachodzą w sektorze oraz znaczną liczbę gospodarstw, konieczne jest uwzględnienie potrzeb różnych grup gospodarstw rolnych przy planowaniu instrumentów wsparcia. Z poprawą konkurencyjności rolnictwa będzie związane również zwiększenie roli innowacyjności, jak również konkurencyjności podmiotów. Aspekty te będą wspierane w działaniach o charakterze inwestycyjnym, przede wszystkim w ramach *Zwiększania wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej* oraz *Modernizacji gospodarstw rolnych*. Inwestycje te będą służyły rozwojowi technologicznemu, m.in. poprzez poprawę jakości produkcji, a także kreowanie produktów wysokiej jakości, markowych i innowacyjnych.

W ramach przewidzianych szkoleń przewiduje się upowszechnianie nowoczesnych technologii w rolnictwie i leśnictwie, co również przyczyni się do wsparcia innowacyjności.

Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich jest celem, który łączy się zarówno z podstawowymi kierunkami rozwoju ekonomicznego i społecznego gospodarstw rolnych poprzez wzmocnienie potencjału ekonomicznego, restrukturyzację i modernizację, jak i z dobrymi warunkami do życia pod względem jakości środowiska i krajobrazu, infrastruktury społecznej i technicznej.

Problemy te będą także przedmiotem działań innych funduszy, poza EFRROW – Funduszy Strukturalnych.

Część działań dotyczy różnicowania działalności gospodarczej oraz wsparcia mikroprzedsiębiorczości. W Polsce te działania stanowią ogromną szansę dla mieszkańców obszarów wiejskich, przede wszystkim ze względu na duże zasoby ludzkie i wysoki poziom bezrobocia. Do najważniejszych zadań należy: zwiększanie wartości dodanej do produktów np. poprzez konfekcjonowanie, stymulowanie rynku produktów lokalnych i regionalnych, turystyki, handlu, doradztwa, usług, wykorzystanie alternatywnych źródeł energii.

Walka z bezrobociem na wsi, m.in. przez podnoszenie kwalifikacji, ułatwianie dostępu do rynku pracy oraz tworzenie pozarolniczych miejsc pracy na obszarach wiejskich, stanowi jedno z najważniejszych wyzwań dla polityki rozwoju obszarów wiejskich. Istotne dla rozwoju form działalności pozarolniczej na wsi będzie wsparcie dla przedsiębiorstw świadczących usługi leśne.

W tym kontekście priorytet stanowi zapewnienie pracy i dochodów przez rozwój działalności pozarolniczej. Rolnictwo będzie absorbować coraz mniejszy zasób siły roboczej, zaś strategiczna wizja zakłada utrzymanie żywotności obszarów wiejskich. W związku z tym ciężar zatrudnienia wiejskich zasobów pracy powinny przejmować działalności nierolnicze. Z tego punktu widzenia szczególnie istotne jest wszechstronne wsparcie dla procesu tworzenia pozarolniczych miejsc pracy na wsi oraz ułatwiania zatrudnienia w lokalnych ośrodkach miejskich dla osób ze wsi. Według NSRO szacuje się, że do 2013 roku liczba pracujących w rolnictwie w przeliczeniu na 100 ha użytków rolnych będzie wynosiła 11 osób.

Równie ważnym aspektem obszarów wiejskich w Polsce, poza funkcjami ekonomicznymi i dobrymi warunkami dla rozwoju społecznego, jest ich rola w zachowaniu i odtwarzaniu walorów krajobrazowych oraz zasobów przyrody, tj. zachowanie dobrego stanu ekologicznego wód i gleb, bogactwa siedlisk i różnorodności biologicznej, a także dziedzictwa kulturowego wsi.

Wartości docelowe wskaźników oddziaływania

Lp.	Nazwa wskaźnika	Wartość docelowa
1	Wzrost gospodarczy ⁴⁰	Prognozowany wzrost wartości wskaźnika PKB na 2015 r. – o 50,1% w stosunku do wartości bazowej z 2006 r. ⁴¹ (w tym z PROW 0,41%) Wartość bazowa: 236 047 mln EUR ⁴² Wartość docelowa: 356 375 mln EUR ⁴³
2	Tworzenie miejsc pracy ⁴⁴	Prognozowany wzrost wartości wskaźnika na 2015 r. o 2,7% w stosunku do wartości bazowej z 2006 r. Wartość bazowa: 13 854 (tys. osób) ⁴⁵ Wartość docelowa: 14 226 (tys. osób) ⁴⁶ Wartość docelowa z PROW: 79,06 (tys. osób) ⁴⁷
3	Wydajność pracy ⁴⁸	Prognozowany wzrost wartości wskaźnika na 2015 r. na poziomie 47,8% w stosunku do wartości bazowej z 2006 r. (w tym z PROW 0,49 %) Wartość bazowa: 15 070 EUR/osobę ⁴⁹ Wartość docelowa: 22 270 ⁵⁰ EUR/osobę
4	Odwrócenie spadku bioróżnorodności (mierzone Farmland Bird Index) ⁵¹	Prognozowany spadek wartości wskaźnika na 2015 r. na poziomie 20% w stosunku do wartości bazowej z 2000 r. Wartości bazowe: 0,8 – 80% (2005 r.); 1,0 – 100 % (2000 r.)

⁴⁰ Źródło: Ocena wpływu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013 na polską gospodarkę przy użyciu modelu makroekonomicznego HERMIN/ Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego/ Wrocław / 2007 r.

⁴¹ Zmiana poziomów PKB w cenach stałych roku 2000, nieprzeliczona według standardu siły nabywczej (Purchasing Power Standard, PPS). Za pomocą modelu HERMIN możliwe jest przeprowadzanie prognoz dotyczących PKB i jego składowych, jednakże bez uwzględnienia mechanizmu przeliczeniowego PPS (Purchasing Power Standard). Uwzględnienie PPS w dokonywanych symulacjach byłoby możliwe jedynie pod warunkiem, że zarówno dane z Rachunków Narodowych (dotyczące PKB), jak i dane finansowe PROW byłyby dostępne według PPS.

⁴² Wartość PKB w mln PLN w cenach stałych roku 2000 nieprzeliczona według standardu siły nabywczej (PPS), przeliczona na EUR przy zastosowaniu kursu 3,9038 PLN, stanowiącego średni kurs za 2006 rok, obliczony na podstawie kursów miesięcznych publikowanych przez Europejski Bank Centralny.

⁴³ jw.

⁴⁴ Źródło: Ocena wpływu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013 na polską gospodarkę przy użyciu modelu makroekonomicznego HERMIN/ Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego / Wrocław / 2007 r.

⁴⁵ Dane dotyczące liczby osób pracujących są wyliczane według metodologii BAEL dla następujących przedziałów wiekowych: Kobiety 15-59, mężczyźni 15-64.

⁴⁶ jw.

⁴⁷ Wartość na rok 2013.

⁴⁸ Źródło: Ocena wpływu Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW) na lata 2007-2013 na polską gospodarkę przy użyciu modelu makroekonomicznego HERMIN/ Wrocławska Agencja Rozwoju Regionalnego / Wrocław / 2007 r.

⁴⁹ Wartość liczona jako poziom Wartości Dodanej Brutto w cenach stałych roku 2000 (w PLN) podzielony przez liczbę osób pracujących. Wartość Dodana Brutto przeliczona na EUR przy zastosowaniu kursu 3,9038 PLN, stanowiącego średni kurs za 2006 rok, obliczony na podstawie kursów miesięcznych publikowanych przez Europejski Bank Centralny.

⁵⁰ jw.

⁵¹ Źródło: dane gromadzone w ramach Monitoringu Pospolitych Ptaków Lęgowych / Ogólnopolskie Towarzystwo Ochrony Ptaków / Warszawa / 2007 r.

		Wartość docelowa: 0,6 (60%) wartości bazowej z roku 2000 ⁵²
5	Zachowanie gruntów o wysokiej wartości przyrodniczej na obszarach rolnych i leśnych ⁵³	Wartość bazowa: brak danych Wartość docelowa na 2015 r.: brak danych Wartość docelowa z PROW na 2015 r.: 590 000 ha ⁵⁴
6	Poprawa jakości wody ⁵⁵	Prognozowany wzrost wartości wskaźnika na 2015 r. o 13% w stosunku do wartości bazowej z 2005 r. Wartość bazowa: 48,6 kg N/ha Wartość docelowa: 55 kg N/ha ⁵⁶
7	Zapobieganie procesowi zmian klimatycznych ⁵⁷	Prognozowana zmiana wartości wskaźnika na 2015 r. o od 2,05 do 3,04 Mtoe w stosunku do wartości bazowej z 2005 r. Wartość bazowa: 3,9 Mtoe Wartość docelowa: od 5,95 do 6,94 Mtoe ⁵⁸

⁵² Wartość docelowa wynika z dotychczasowego przebiegu trendu wskaźnika. Brak wartości docelowej wskaźnika wynikającej z realizacji Programu jest konsekwencją braku danych empirycznych z okresu 2004-2006. Wstępnych szacunków wpływu PROW 2004-2006 będzie można dokonać w 2008 r., co znajdzie swoje odzwierciedlenie w systematycznej weryfikacji wartości docelowej dla wskaźnika, wykonywanej w ramach oceny bieżącej Programu.

⁵³ EUROSTAT / Europejska Agencja Środowiska / 2000 r. oraz wyliczenia własne Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi / Warszawa / 2007 r.

⁵⁴ Wstępnych szacunków wpływu PROW 2004-2006 będzie można dokonać w 2008 r., co znajdzie swoje odzwierciedlenie w systematycznej weryfikacji wartości docelowej dla wskaźnika, wykonywanej w ramach oceny bieżącej Programu. Wartość docelową dla wskaźnika na rok 2015 otrzymano na podstawie danych pozyskanych w procesie monitorowania PROW 2004-2006. Do wyliczeń wykorzystano (z racji na krótki szereg czasowy danych skutkujący brakiem wiarygodnego oraz stabilnego trendu wzrostu) średnioroczny wzrost powierzchni gruntów o wysokiej wartości przyrodniczej na obszarach rolnych i leśnych w [ha], objętych wsparciem w ramach PROW 2004-2006. Wartość będzie podlegała weryfikacji oraz aktualizacji w ramach oceny bieżącej PROW 2007-2013.

⁵⁵ Źródło: ekspertyza „Założenia do prognozy bilansu azotu (N) brutto dla Polski w 2015 r.” / Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa - Państwowy Instytut Badawczy / Puławy / 2007 r.

⁵⁶ Wartość docelowa wynika z dotychczasowego przebiegu trendu wskaźnika. Brak wartości docelowej wskaźnika wynikającej z realizacji Programu jest konsekwencją braku danych empirycznych z okresu 2004-2006. Wstępnych szacunków wpływu PROW 2004-2006 będzie można dokonać w 2008 r., co znajdzie swoje odzwierciedlenie w systematycznej weryfikacji wartości docelowej dla wskaźnika, wykonywanej w ramach oceny bieżącej Programu.

⁵⁷ Źródło: Strategia rozwoju energetyki odnawialnej / Ministerstwo Środowiska / Warszawa / 2000 r., Rocznik Ochrony Środowiska Głównego Urzędu Statystycznego / Warszawa / 2006 r. oraz wyliczenia własne Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi / Warszawa / 2007 r.

⁵⁸ Na chwilę obecną, niemożliwe jest oszacowanie wpływu środków z PROW 2007-2013 na wzrost produkcji energii odnawialnej. Wynika to z braku danych z monitorowania PROW 2004-2006 (działania wspierające produkcję energii ze źródeł odnawialnych występują w PROW 2007-2013 po raz pierwszy), bądź ze zbyt krótkiego szeregu czasowego danych (w przypadku wsparcia specjalistycznych upraw rolnych dla energetyki – wierzby *Salix* sp. oraz róży bezkolcowej *Rosa multiflora* w ramach działania 9. „Uzupełnienie płatności obszarowych” w PROW 2004-2006). Zakłada się, że wartość docelowa wskaźnika wynikająca z realizacji Programu, mierzona wzrostem odsetka produkcji energii ze źródeł odnawialnych, będzie wprost proporcjonalna do stopniowego powiększania się ilości wypłaconych środków na projekty sprzyjające wykorzystaniu OZE w ramach odpowiednich działań PROW 2007-2013. Wartość bazowa oraz docelowa wynikająca z realizacji Programu będzie oszacowywana i weryfikowana w ramach oceny bieżącej PROW 2007-2013.

3.3. Ocena ex-ante

Ocena ex-ante została przygotowana zgodnie z art. 85 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz zgodnie z wytycznymi Komisji Europejskiej zawartymi we Wspólnych Ramach Monitorowania i Oceny.

Ocena ex-ante została przygotowana przez konsorcjum projektowe ustanowione przez Agrotec Polska Sp. z o.o. oraz Agrotec S.p.A., przy zaangażowaniu polskich ekspertów reprezentujących różne dziedziny.

Raport z Oceną ex-ante przygotowywany był równolegle z pracami związanymi z przygotowaniem PROW 2007-2013. Przedstawiciele Wykonawcy Oceny Ex-ante na bieżąco kontaktowali się z przedstawicielami Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi (MRiRW) odpowiedzialnymi za przygotowanie Programu. Wiele spośród uwag dotyczących PROW 2007-2013, zawartych w kolejnych wersjach Oceny ex-ante, zostało uwzględnionych w Programie.

Prognoza oddziaływania na środowisko Programu została zawarta w osobnym dokumencie zgodnie z art. 40 Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo Ochrony Środowiska (Dz.U. nr 62, poz. 627).

Raport Oceny ex-ante PROW 2007-2013 znajduje się w załączniku 5 do Programu. Prognoza oddziaływania na środowisko znajduje się w załączniku 6 do Programu.

Streszczenie oceny ex-ante

Analiza obecnej sytuacji

Analiza obecnej sytuacji polskich obszarów wiejskich przygotowana jest dobrze i dostarcza wielu przydatnych informacji o rozwoju sektora. Jednakże, analiza ta może być ulepszona i w niniejszym dokumencie zostały wskazane pewne kwestie, które mogłyby zostać opisane lepiej, czyniąc ten rozdział narzędziem dla udokumentowania i uzasadnienia obiektywnie sformułowanej strategii.

Wybrane zagadnienia analizy, w odniesieniu do których zaleca się podjęcie próby ich poprawy to: rozwój tendencji migracyjnych ludności wiejskiej, przyczyny i skutki niskiego poziomu wykształcenia ludności wiejskiej, konkurencyjność rolnictwa, ilościowa charakterystyka produkcji roślinnej i zwierzęcej oraz przemysłu spożywczego, stan polskiego systemu badań, transferu technologii i innowacji w zakresie żywności i rolnictwa (w zakresie posiadanych danych) oraz szczegółowy opis i analiza sektora leśnictwa.

Zalecano ulepszenie analizy obecnej sytuacji poprzez wzięcie pod uwagę powyższych kwestii, tak, aby ustanowić dobrą podstawę dla przygotowania działań Programu.

Cele PROW

Ogólne i szczegółowe cele PROW zgodne są z jednej strony z celami określonymi przez rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005, a z drugiej z potrzebami i problemami polskiej wsi. Choć nie zostało to w pełni udokumentowane w analizie SWOT, zauważono, iż wszystkie wybrane działania w ramach poszczególnych osi są odpowiednie dla rozwoju sektora wiejskiego w Polsce. Przewidziany budżet również spełnia wymagania Komisji. Stwierdzono, że przejrzystość celów Programu zawartych w dokumencie może być lepsza i zalecono, by MRiRW przygotowało przejrzystą i jasną hierarchię celów programu przedstawiającą ogólne, szczegółowe i operacyjne cele PROW, jak również komplementarność z innymi instrumentami. Hierarchia taka mogłaby zostać przygotowana w postaci graficznej, pokazującej różne poziomy programu.

Wnioski wyciągnięte z poprzednich działań

Krajowy Plan Strategiczny stwierdza, że doświadczenia z przeszłych i obecnych programów związanych z rozwojem obszarów wiejskich w Polsce zostały wzięte pod uwagę podczas przygotowywania nowego Programu. Nie jest do końca jasne, jak te doświadczenia wpłynęły na kształt Programu. Zalecono dołączenie do PROW rozdziału podsumowującego poprzednie i obecne doświadczenia programowe. MRiRW poinformowało, że rozdział taki jest przygotowywany. Rozdział ten może zawierać doświadczenia związane z programami i poszczególnymi działaniami, programami UE i krajowymi oraz poruszać kwestie produktów, rezultatów i oddziaływań tak, aby możliwa stała się ocena tego, co zostało osiągnięte przy pomocy dotychczasowych programów. Tabele monitorowania przygotowywane na spotkania Komitetów Monitorujących zawierają dostępne dane i są dobrą podstawą do przygotowania przedmiotowego rozdziału.

Logika interwencji dla działań, kwantyfikacja celów i spodziewane oddziaływania

Jak wskazano wyżej, cele strategii są właściwe. Jednakże jest istotnym, aby ogólne i szczegółowe cele Programu, jak również cele operacyjne na poziomie działań zostały w jak największym stopniu skwantyfikowane. Zalecono oszacowanie skwantyfikowanych celów dla Programu, takich jak wzrost ekonomiczny (przyrost procentowy WDB), ustanowienie miejsc pracy (liczby), zmiana struktury wielkości gospodarstw (średnia powierzchnia gospodarstwa, przyrost), odzwierciedlających cele przedstawione w Programie.

MRiRW oszacowane wartości dla wskaźników produktu i rezultatu.

Oceniono, iż dobór działań jest trafny, jednakże w niektórych przypadkach ich opis mógłby być doprecyzowany, czego przykłady znajdują się w raporcie. W

konsekwencji zalecono poprawę opisu działań, poprzez jak najbardziej precyzyjne zdefiniowanie logiki interwencji, używając wskaźników na wszystkich poziomach i jednocześnie kwantyfikując cele działań. Kwantyfikacja pozwoli także na odpowiednią efektywność kosztową, gdzie środki ulokowane w działaniach są powiązane z kwantyfikowaniem celów, opartych na doświadczeniu zdobytym zarówno we wcześniejszych jak i obecnych programach.

Potwierdzono, iż kwestię utrudnia brak formalnej oceny ex post programu SAPARD oraz oceny średniookresowej obecnego programu. Ważne jest jednak przeprowadzenie wewnętrznej analizy oraz sformułowanie istotnych wniosków. Zaznaczono, iż należy odnieść się do aktualnych doświadczeń z wdrażania PROW 2004-2006 oraz SPO 2004-2006. Doświadczenia pozytywne jak i trudności, oraz niepowodzenia stanowią najbardziej właściwą argumentację dla udoskonalenia Programu. Proces zdobywania doświadczeń jest jednym z najważniejszych czynników, które mogą wpływać na efektywność wdrażania funduszy strukturalnych w latach 2007-2013.

Podkreślono, iż oczekuje się, że Program będzie miał znaczące oddziaływanie, na rozwój obszarów wiejskich, w wyniku zainwestowania w okresie 2007-2013, ze środków publicznych, kwoty przekraczającej 15 mld EUR.

Projekt Programu i wybór związanych z nim działań wspomogą rozwój ekonomiczny i społeczny poprzez działania związane z inwestycjami, działania wspierające infrastrukturę oraz rozwój kapitału ludzkiego, a także działania zapewniające wsparcie finansowe rolnikom w postaci płatności obszarowych. Działania te przyczynią się do wzrostu kompetencji i kwalifikacji mieszkańców wsi oraz do wzrostu przedsiębiorczości i zaangażowania lokalnego poprzez podejście Leader. W konsekwencji będzie można zaobserwować tworzenie nowych miejsc pracy w sektorze pozarolniczym oraz zakładanie nowych mikroprzedsiębiorstw na obszarach wiejskich. Działania Programu jak się wydaje pozwolą także na zwiększenie wydajności pracy, np. w rolnictwie ekologicznym czy produkcji tradycyjnych produktów lokalnych. Wzrost wydajności pracy oraz modernizacja może skutkować utratą miejsc pracy w rolnictwie i przetwórstwie.

Potwierdzono, że cele ekonomiczne, społeczne i ekologiczne programu zostaną osiągnięte. Trudno jest natomiast oszacować dokładny poziom wpływów, jako, że w Programie, jak dotąd, nie przedstawiono skwantyfikowanych celów, nie ulokowano także zasobów w indywidualnych działaniach w sposób sumaryczny, tym samym nie pozwalając na oszacowania i oczekiwania wchłonięcia środków na poziomie sektora i podsektorów.

Rozbieżności i różnice regionalne

W kilku miejscach niniejszego raportu PROW zauważono odwołania do zjawiska występowania różnic pomiędzy regionami. Nie zauważono jednak w Programie jakichkolwiek prób odniesienia się do tych różnic ani potraktowania ich jako celów dla realizowanych działań. Będąc świadomym jednak znacznych różnic występujących pomiędzy poszczególnymi regionami zalecono uwzględnienie tej kwestii w Programie. Zaproponowano, iż może to zostać osiągnięte poprzez użycie obiektywnych wskaźników (regionalny wkład do PKB, regionalny WDB, poziom zatrudnienia i bezrobocia w regionach itd.) klasyfikujących regiony zgodnie z ich potrzebami rozwojowymi. W programie horyzontalnym takim jak polski, zasugerowano użycie takich kryteriów wyboru, które przyznałyby pierwszeństwo regionom (gminom) potrzebującym największego wsparcia.

MRiRW rozważy propozycję ewaluatora dotyczącą dołączenia obiektywnych wskaźników ilustrujących rozbieżności i różnice regionalne (np. regionalny wkład do PKB).

Komplementarność z innymi programami

W KPS można znaleźć ogólny opis zawartości wzajemnie uzupełniających się programów. W dokumencie tym znajdują się również ogólne zasady określania linii demarkacyjnych (rozgraniczających) między PROW oraz innymi programami. Na poziomie PROW nie można znaleźć jednak szczegółowych opisów określających, gdzie przebiegają linie demarkacyjne pomiędzy Programem a innymi programami, oraz w jaki sposób odbywać się będzie administrowanie tymi rozgraniczeniami. Zalecono wstawienie do opisów działań szczegółowych wskazówek, w jaki sposób ustanowione zostaną te rozgraniczenia (działanie po działaniu w ten sam sposób w jaki zostało to opisane w opisie działania Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie). Wspomniano, iż w ramach działania „Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie” wsparcie jest ukierunkowane na rolników i posiadaczy lasów, rozwijających swoje umiejętności w celu zwiększania produkcji, natomiast EFS (Europejski Fundusz Społeczny) zapewnia wsparcie na szkolenie służące przekwalifikowaniu rolników i posiadaczy lasów, w celu ułatwienia im dostępu do miejsc pracy poza rolnictwem i leśnictwem.

Podejście partnerskie

Proces konsultacji z partnerami społecznymi coraz bardziej zyskuje na znaczeniu. Sprzyja to zwiększaniu zaangażowania uczestników oraz zwiększa szanse pomyślnej realizacji Programu, szczególnie na szczeblu lokalnym. Zalecono włączenie do PROW krótkiego rozdziału opisującego, w jaki sposób przebiegał cały proces konsultacji.

Zakres podejścia Leader

Podejście Leader jest istotnym narzędziem wzmacniającym zaangażowanie na szczeblu lokalnym i aktywizującym lokalny potencjał ludzki. Zauważono, iż podejście Leader zostało dobrze opisane w PROW. Jednocześnie zalecono rozszerzenie zakresu jego stosowania na działania, w ramach Osi 1 i 2. Zasugerowano, iż można tego dokonać poprzez alokację części zasobów przewidzianych dla działań w ramach Osi 1 i 2 na realizację przedsięwzięć w ramach podejścia Leader w ten sam sposób, jaki jest stosowany dla działań Osi 3. Właściwą wydaje się możliwość realizacji w ramach podejścia Leader takich działań jak: Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie, Modernizacja gospodarstw rolnych, Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa, Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności, Działania informacyjne i promocyjne i Grupy producentów rolnych w ramach Osi 1 oraz Program rolnośrodowiskowy, Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne w ramach Osi 2.

Pomoc państwowa oraz zasady konkurencji

W obecnej wersji PROW nie zawiera rozdziału opisującego zgodność jego działań z przepisami na temat konkurencji oraz wszelkiego dodatkowego wsparcia w formie pomocy publicznej. Zalecono, aby taki rozdział został przygotowany i włączony do nowej wersji PROW. MRiRW opracuje rozdział dotyczący pomocy państwa.

System monitorowania i zbierania danych

Opis planowanego systemu monitorowania i oceny oraz opis systemu zbierania danych, które mają zostać przygotowane, zawarty w PROW został oceniony pozytywnie.

Jednakże, pomyślnie monitorowanie i realizacja Programu zależy od przygotowania odpowiednich wskaźników monitorowania i oceny, z odniesieniem do celów Programu i działania. Jednocześnie zaznaczono, iż prawidłowo przygotowane wzory wniosków, kwestionariuszy i wzory sprawozdań i ankiet dla beneficjentów są niezbędne dla prawidłowego monitoringu oraz realizacji Programu. Dokumenty te będą funkcjonowały jako narzędzia do zbierania danych pierwotnych i muszą być przygotowane przy bezpośredniej zgodności z hierarchią celów Programu. Na podstawie dotychczasowych zapisów PROW nie można jednoznacznie określić, czy tak faktycznie jest. Zalecono, aby MRiRW i ARiMR przygotowały dokumenty zgodnie z hierarchią celów. Oznacza to na przykład, że formularze wniosków dotyczące projektów związanych z inwestycją muszą zawierać pytania do beneficjenta na temat spodziewanych produktów, rezultatów i oddziaływań inwestycji, z wykorzystaniem

uprzednio zdefiniowanych wskaźników pobranych z systemu wskaźników monitorowania.

3.4. Wpływ poprzedniego okresu programowania i inne informacje

Program SAPARD

Informacje ogólne

Program SAPARD jest instrumentem przedakcesyjnego wsparcia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich oraz budowy potencjału instytucjonalnego.

Wsparcie przedakcesyjne Wspólnoty zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1268/99 skierowane jest głównie na działania związane z wdrożeniem *acquis communautaire* związanego ze wspólną polityką rolną i politykami pokrewnymi jak również rozwiązaniem priorytetowych oraz specyficznych problemów stojących na drodze zrównoważonego dostosowania rolnictwa oraz obszarów wiejskich w krajach kandydujących.

W okresie przedakcesyjnym program koncentrował się na działaniach przygotowujących sektor rolno-spożywczy do przyjęcia *acquis communautaire*. Po akcesji, działania planowane w ramach niniejszego programu są realizowane w ramach programów operacyjnych funduszy UE, głównie Sekcji Orientacji Funduszu EFOiGR (Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”) oraz programu finansowanego z Sekcji Gwarancji Funduszu EFOiGR (Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich).

W oparciu o decyzję Komisji Europejskiej z dnia 2 lipca 2002 r. o przekazaniu Polsce zarządzania Programem SAPARD, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa rozpoczęła z dniem 17 lipca 2002 r. przyjmowanie wniosków o pomoc finansową w Działaniach:

1. „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych”.
2. „Inwestycje w gospodarstwach rolnych”.
3. „Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich”.

W Działaniu 1, którego beneficjentami są przedsiębiorcy oraz grupy producentów rolnych i ich związki, przyjmowanie wniosków zakończono z dniem 5 lutego 2004 roku. Złożono łącznie 1 778 wniosków o pomoc finansową.

W okresie do 31 grudnia 2004 r. Program SAPARD przyczynił się do poprawy bezpieczeństwa i jakości produkowanej żywności w sektorach, w których występują największe potrzeby w tym zakresie. Największy udział w łącznej kwocie refundacji w ramach Działania 1 zanotowano w przypadku sektora mięsnego – 48,60% łącznej kwoty wypłaconej w ramach Działania 1, a najmniejszy w sektorze rybnym – 6,70%

łącznej kwoty refundacji SAPARD w ramach Działania 1. Większość inwestycji realizowanych w ramach projektów w Działaniu 1 związana była z dostosowaniem do wymogów sanitarnych i weterynaryjnych UE⁵⁹, co potwierdza właściwy kierunek w realizacji głównego celu tego działania. Zgodnie z raportem z realizacji programu za rok 2005 najwięcej inwestycji w ramach tego działania zrealizowano w sektorze mięsnym (556) i przetwórstwa mleka (289). Na koniec 2005 roku 139 zakładów spełniało standardy sanitarne i weterynaryjne UE po zrealizowaniu inwestycji w ramach Programu SAPARD, wobec planowanych w Programie 100 zakładów.

W Działaniu 2, którego beneficjentami są rolnicy, wnioski składane były od 17 lipca 2002 r. do 20 lutego 2004 r.. Do dnia 20 lutego 2004 r. złożono 15 586 wniosków o pomoc finansową, z czego prawie 10 tysięcy w styczniu i lutym 2004 r.

W okresie od 17 lipca 2002 r. do 31 grudnia 2005 r. zrealizowanych zostało 12 357 projektów (otrzymały płatność końcową) na kwotę 563 597 221,25 zł (z wkładu UE – 422 697 922,02 zł). Zrealizowane inwestycje skierowane były głównie na zmniejszenie nakładów pracy w gospodarstwach rolnych (maszyny i urządzenia do produkcji rolnej oraz przygotowania pasz - ponad 90% wypłaconych środków publicznych), poprawę jakości produktów (urządzenia i wyposażenie do pierwszego przetwórstwa, przechowywania albo magazynowania oraz przygotowania do sprzedaży produktów rolnych) a także ochronę środowiska (urządzenia i wyposażenie do zagospodarowywania odchodów zwierzęcych).

Największą popularnością cieszyły się inwestycje w zakresie zwiększania różnorodności produkcji gospodarstw rolnych (75,58% wypłaconych środków publicznych) w tym zakup maszyn i urządzeń do produkcji rolniczej. Kolejnym typem inwestycji, które najczęściej realizowano w ramach programu były budowa i rozbudowa lub modernizacja budynków (4,3% udziału tego typu inwestycji w zrealizowanych projektach). W ramach tego działania największą liczbę projektów (1 526) zrealizowano w ramach schematu 2.3.

W Działaniu 3, którego beneficjentami są gminy, związki gmin oraz powiaty, złożono łącznie 6 230 wniosków o pomoc finansową⁶⁰, przy czym podczas II tury przyjmowania wniosków (30 lipca – 15 września 2003 r.) złożono 4 198 wniosków, a więc ponad dwukrotnie więcej niż w poprzedniej turze w roku 2002.

Do 31 grudnia 2005 r. zrealizowano w sumie 4 414 projektów (otrzymały płatność końcową) na kwotę 1 958 005 502,19 zł (z wkładu UE – 1 468 504 125,51 zł).

W ramach Działania 3 zbudowanych zostało ponad 6 111 km sieci wodociągowej, wykonano 56 183 przyłączy wodociągowych, zbudowano 186 stacji uzdatniania wody

---

⁵⁹ W przypadku sektora owocowo-warzywnego dotyczy tylko wymogów sanitarnych.

⁶⁰ W terminie od 17.07.2002 r. do 16.09.2002 r. – 2 032 wnioski, od dnia 30.07.2003 r. do 15.09.2003 r. – złożono 4 198 wniosków.

o łącznej wydajności nominalnej 5 806 m³/h oraz ponad 6 017 km sieci kanalizacyjnej. Wykonano 91 610 przykanalików oraz 180 oczyszczalni ścieków o wydajności nominalnej 97 005 m³. Ponadto wybudowano 2 396 przyzagrodowych oczyszczalni ścieków, zmodernizowano lub wybudowano 3 724 km dróg powiatowych i gminnych.

W dniu 14 listopada 2003 r. Komisja Europejska wydała decyzję o przekazaniu Polsce zarządzania Programem SAPARD w zakresie Działania 4. „Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich”, którego beneficjentami są rolnicy, domownicy, przedsiębiorcy, gminy, związki międzygminne lub organizacje pozarządowe.

Przyjmowanie wniosków o pomoc finansową w ramach tego działania odbywało się od 3 do 22 grudnia 2003 r. oraz od 23 grudnia 2003 r. do 26 stycznia 2004 r.

Złożono łącznie 7 504 wnioski.

Do 31 grudnia 2005 r. beneficjenci zrealizowali (otrzymali płatność końcową) 3 456 projektów, dla których wypłacono 276 573 639,47 zł (z wkładu UE - 207 430 232,44 zł).

Najczęściej realizowane projekty dotyczyły tworzenia nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich przez przedsiębiorców (74,82% wypłaconych środków), w mniejszym stopniu tworzenia źródeł dodatkowego dochodu przez rolników i domowników (14,17% wypłaconych środków) a najmniej inwestycji mających na celu rozwój lub modernizację publicznej infrastruktury na obszarach wiejskich (11%).

Działanie 5 „Programy rolnośrodowiskowe i zalesienia (projekt pilotażowy)” nie zostało akredytowane i nie było realizowane w ramach Programu SAPARD.

Ponadto na podstawie decyzji KE z dnia 2 lipca 2002 r. uruchomiono również Działanie 6 „Szkolenia zawodowe” i Działanie 7 „Pomoc techniczna”.

W ramach Działania 6 do końca 2005 r. zrealizowano 10 projektów szkoleniowych, dla których wypłacono łącznie 24 529 092 zł (z wkładu UE – 18 396 819 zł), w ramach których przeszkolono ponad 8,9 tys. rolników w zakresie zdobywania umiejętności niezbędnych do prowadzenia rentownego gospodarstwa, stosowania praktyk produkcyjnych zgodnych z zasadami zachowania krajobrazu, ochroną środowiska, standardami higieny i dobrostanu zwierząt, szkoleń w zakresie rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich oraz kursów multidyscyplinarnych.

W ramach Działania 7 przeprowadzono seminaria i konferencje dla potencjalnych beneficjentów Działania 1, 2, 3 i 4 Programu SAPARD, w których uczestniczyło blisko 9 tys. osób. Konferencje te dotyczyły m.in. promocji i informacji o możliwości i zakresie wsparcia w ramach Programu SAPARD.

Doświadczenia wyniesione z wdrażania Programu SAPARD

Program SAPARD, traktowany jako program pilotażowy, zapoczątkował realizację zadań z zakresu wsparcia strukturalnego rolnictwa i obszarów wiejskich, zgodnie z systemem obowiązującym w Unii Europejskiej. Nabyte doświadczenia, przygotowany system instytucjonalny i procedury odpowiadające standardom UE zostały wykorzystane na potrzeby realizacji polityki rolnej i strukturalnej między innymi w działaniach realizowanych w ramach SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”.

Dzięki zmianom dokonanych w Programie SAPARD uelastyczniono zasady uzyskiwania pomocy, m.in. określono prostsze zasady uzyskania pomocy zarówno przez przetwórców, którzy uzyskali pomoc w wysokości do 50% (opcjonalnie 30%, 40% lub 50%), jak również przez rolników, poprzez rozszerzenie pułapów produkcji warunkujących dostęp do programu, podwyższenie limitów pomocy i granicy wieku do 55 lat oraz możliwość zakupu w szerszym zakresie maszyn i urządzeń do produkcji rolnej, w tym ciągników. Samorządy jako beneficjenci Działania 3 uzyskały możliwość realizacji jednocześnie do 3 inwestycji jednego rodzaju, poprzednio tylko jednej np. wodociągów, kanalizacji czy dróg.

Największą liczbę sfinansowanych projektów odnotowano w Działaniu 2 „Inwestycje w gospodarstwach rolnych”, którego beneficjentami są rolnicy – prawie 13 tys. płatności. Najwięcej środków - kwotę prawie 2 mld zł wydatkowano w Działaniu 3 „Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich”, którego beneficjentami były gminy i powiaty. W Działaniu 1 „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych” wydatkowano ponad 1,5 mld zł.

Program SAPARD przyczynił się do poprawy bezpieczeństwa i jakości produkowanej żywności w sektorach, w których występują największe potrzeby w tym zakresie. Największy udział w łącznej kwocie refundacji w ramach Działania 1 zanotowano w przypadku sektora mięsnego, gdzie kwota wsparcia stanowiła ponad połowę (dokładnie 51,3%) kwoty wypłaconych środków dla całego Działania 1, oraz w sektorze mleczarskim (25,4%), a najmniejszy w sektorze rybnym – 7,3% łącznej kwoty refundacji SAPARD w ramach Działania 1.

Także Działanie 4 „Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich”, choć uruchomione pod koniec okresu przyjmowania wniosków, cieszyło się sporym zainteresowaniem. Ponad połowa zrealizowanych płatności przypadła na Schemat 4.2 „Tworzenie miejsc pracy na obszarach wiejskich”. Ponad 76% środków finansowych przeznaczonych na Działanie 4 przypadła właśnie na ten Schemat.

Oprócz konkretnych korzyści finansowych, program ten odegrał istotną rolę w budowaniu kapitału ludzkiego. Tysiące beneficjentów programu SAPARD uzyskało wiedzę i doświadczenie pozwalające im skutecznie korzystać ze środków dostępnych

w ramach funduszy strukturalnych, przyczyniając się do lepszego wykorzystania przez Polskę środków pomocowych UE. SAPARD to również zwiększenie zamówień na dostawę maszyn i urządzeń oraz roboty budowlane. Wiele firm dzięki programowi SAPARD przetrwało lub poprawiło swoje wyniki finansowe. Zjawisko to ma oczywiście wpływ na ograniczenie skali bezrobocia.

Program SAPARD stawiał bardzo wysokie wymagania instytucjom zaangażowanym w jego realizację. Zdobyte doświadczenia ułatwiły im w istotnym stopniu przygotowanie się do realizacji zadań związanych z obsługą instrumentów WPR, jak również programów finansowanych z udziałem funduszy strukturalnych. Warto także podkreślić, że działania przygotowane w Programie SAPARD stały się podstawą dla przygotowania działań SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” zgodnie z poniższym zestawieniem:

Program SAPARD	SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”
Działanie 1 „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych i rybnych”	Działanie 1.5. „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych”
Działanie 2 „Inwestycje w gospodarstwach rolnych”	Działanie 1.1. „Inwestycje w gospodarstwach rolnych”
Działanie 4 „Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich” Schemat 4.1 „Tworzenie źródeł dodatkowego dochodu w gospodarstwach rolnych”	Działanie 2.4. „Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów”
Działanie 4 „Różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich” Schemat 4.3 „Publiczna infrastruktura turystyczna na obszarach wiejskich”	Działanie 2.3. „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego”

Ponadto Działanie 3 „Rozwój i poprawa infrastruktury obszarów wiejskich” Programu SAPARD w nieco zmienionej formie znalazło się w ZPORR.

Niezależnie od znaczących skutków finansowych i rzeczowych Program SAPARD stanowi bardzo duże źródło doświadczeń dla beneficjentów w kontekście ich przygotowania do korzystania z szerokiego instrumentarium wsparcia UE.

Zdobyte doświadczenia ułatwiły ponadto beneficjentom ubieganie się o pomoc w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”, który obejmuje działania stanowiące w określonym zakresie kontynuację niektórych jego działań. Doświadczenia związane z Programem SAPARD zwiększyły także zaufanie banków, które obecnie zabiegają o większy udział we wdrażaniu instrumentów wsparcia z udziałem środków UE.

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006

Informacje ogólne

Plan Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 (PROW) został zatwierdzony decyzją Komisji Wspólnot Europejskich nr C(2004) 3373 z dnia 6 września 2004 r.

W ramach PROW wdrażanych jest 8 działań (działania 1-8), w budżecie PROW przewidziano także środki na finansowanie 2 działań wdrażanych na podstawie innych schematów wsparcia rolnictwa (działania 9-10). Łącznie na realizację PROW na lata 2004–2006 przeznaczono 3 592,4 mln euro, z czego wkład wspólnotowy stanowi 2 866,4 mln euro, wkład polski – 726 mln euro.

Stan realizacji Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006

W okresie od 15 kwietnia 2004 r. do 1 lutego 2005 r. uruchomiono 9 działań finansowanych w ramach budżetu PROW na lata 2004-2006. Natomiast finansowanie działania 10 - Projekty w ramach rozporządzenia Rady (WE) nr 1268/1999 (Program SAPARD) - rozpoczęło się w pierwszym kwartale 2006 r. W niniejszym rozdziale, w większości przypadków prezentację danych zakończono na danych z dnia 31 grudnia 2006 r.

Działanie 1. Renty strukturalne

Renty strukturalne skierowane są do rolników będących w wieku przedemerytalnym, podlegających ubezpieczeniu społecznemu i prowadzących działalność rolniczą w gospodarstwie rolnym, którzy zdecydują się na przekazanie posiadanego gospodarstwa rolnego innemu rolnikowi lub następcy. Istnieje także możliwość przekazania gruntów do Agencji Nieruchomości Rolnych, w przypadku gdy nie ma następcy obejmującego gospodarstwo ani rolnika, który przejąłby gospodarstwo na powiększenie.

Od 1 sierpnia 2004 r. tj. daty uruchomienia działania do 22 września 2006 r. zostało złożonych 56 303 wniosków o przyznanie renty strukturalnej. Jednocześnie do końca grudnia 2006 roku wydano 51 512 decyzji w sprawie przyznania renty strukturalnej.

Działanie 2. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych

Pomoc dla gospodarstw niskotowarowych, mająca postać premii wypłacanej przez okres do pięciu lat, poprawi ich sytuację dochodową i w efekcie poprawi warunki dla restrukturyzacji tej grupy gospodarstw.

Zgodnie z decyzją Kierownictwa MRiRW w dniu 23 marca 2005 r. Agencja wstrzymała przyjmowanie wniosków w ramach działania 2. Decyzja ta była spowodowana złożeniem bardzo dużej liczby wniosków (114 767) i związanym z tym zagrożeniem wyczerpania limitu środków przeznaczonych na finansowanie tego działania.

Ponownie nabór uruchomiono w dniach 6–16 listopada 2006 r. Do 31 grudnia 2006 r. złożono w ramach II naboru 57 523 wniosków.

Do 31 grudnia 2006 roku, wydano 105 371 decyzji w sprawie przyznania płatności dla gospodarstwa niskotowarowego w ramach I naboru oraz 1 970 decyzji przyznających płatność w ramach II naboru⁶¹.

Działanie 3. Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)

Pomoc finansowa w ramach tego działania udzielana jest w formie corocznych zryczałtowanych płatności do hektara użytków rolnych położonych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Płatność jest związana z przestrzeganiem mierzalnych standardów dotyczących ochrony środowiska w zakresie produkcji rolnej, zwanych zwykłą dobrą praktyką rolniczą.

Od 15 kwietnia 2004 r. tj. daty uruchomienia działania do 31 grudnia 2006 r. zostało złożonych 2 052 772 (w 2004 r. – 628 762, 2005 r. – 706 409, 2006 r. – 717 601) wniosków o przyznanie płatności. Jednocześnie do 31 grudnia 2006 r., wydano 1 887 195 (w 2004 r. – 607 905, 2005 r. – 692 324, 2006 r. - 586 966) decyzji w tej sprawie.

Działanie 4. Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt

Głównym celem tego działania jest promocja systemów produkcji rolniczej prowadzonych w sposób zgodny z wymogami ochrony środowiska (przeciwdziałanie zanieczyszczeniom wód, erozji gleb), ochrony i kształtowania środowiska, ochrony zagrożonych wyginięciem gatunków dzikiej fauny i flory oraz ich siedlisk. Poza tym działanie ma wpływać na poprawę świadomości ekologicznej wśród społeczności wiejskiej.

Pomoc finansowa jest udzielana na realizację następujących pakietów rolnośrodowiskowych: rolnictwo zrównoważone, rolnictwo ekologiczne, utrzymanie łąk i pastwisk ekstensywnych, ochrona gleb i wód, strefy buforowe, zachowanie lokalnych ras zwierząt gospodarskich. Płatności za poszczególne pakiety rolnośrodowiskowe zostały ustalone w formie zryczałtowanej. Maksymalne kwoty są wypłacane w przeliczeniu na hektar/metr bieżący powierzchni lub sztukę zwierzęcia gospodarskiego. Płatność jest związana z przestrzeganiem wymogów Zwykłej Dobrej Praktyki Rolniczej.

Od 9 września 2004 r. tj. daty uruchomienia działania do 31 grudnia 2006 r. zostało złożonych 72 487 wniosków o przyznanie pierwszej płatności. Jednocześnie do 31 grudnia 2006 r., wydano 71 559 decyzji w tej sprawie.

---

⁶¹ Stan na 20 kwietnia 2007 r. – w ramach II naboru - 56 598 złożonych wniosków, 49 623 decyzji.

Działanie 5. Zalesianie gruntów rolnych

Wsparcie finansowe w ramach tego działania może obejmować: wsparcie na zalesianie (koszty założenia uprawy leśnej oraz koszty ochrony przed zwierzyną), premię pielęgnacyjną za utrzymanie nowej uprawy leśnej oraz premię zalesieniową, która stanowi ekwiwalent za wyłączenie gruntów z upraw rolnych. Pomoc wypłacana w ramach tego działania ma na celu powiększenie obszarów leśnych poprzez wyłączenie z użytkowania gruntów o małej przydatności rolniczej i podatnych na takie zagrożenia jak: erozja czy zanieczyszczenie wód.

Od 1 września 2004 r. - daty uruchomienia działania do 31 grudnia 2006 r. zostało złożonych 10 625 (w 2004 r. – 2 061, 2005 r. – 4 365, 2006 r. – 4 199) wniosków o przyznanie płatności na zalesienie. Jednocześnie do 31 grudnia 2006 r., wydano 5 814 (w 2004 r. – 1701, 2005 r. – 3 555, 2006 r. – 558) decyzji w tej sprawie.

Działanie 6. Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów UE

Wsparcie finansowe polega na pokryciu kosztów przedsięwzięcia dostosowującego gospodarstwo rolne do standardów Unii Europejskiej w dziedzinie ochrony środowiska, zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt i dobrostanu zwierząt. Wsparcie ma postać rocznej płatności obejmującej również koszty inwestycyjne, jeżeli inwestycja taka jest niezbędna do osiągnięcia standardu.

Zgodnie z decyzją Kierownictwa MRiRW w dniu 15 marca 2005 r. Agencja wstrzymała przyjmowanie wniosków w ramach tego działania. Decyzja ta była spowodowana złożeniem bardzo dużej liczby wniosków (73 412) i związanym z tym zagrożeniem wyczerpania limitu środków przeznaczonych na finansowanie ww. działania. Prognozowana kwota pomocy na podstawie wniosków złożonych w ramach działania 6 wynosi 612 mln euro, co stanowi 251% budżetu na to działanie na lata 2004-2006.

Do 31 grudnia 2006 r., wydano 70 381 decyzji w sprawie przyznania płatności na dostosowanie gospodarstwa rolnego do standardów Unii Europejskiej.

Działanie 7. Grupy producentów rolnych

Działanie jest przeznaczone dla grup producentów rolnych, zakładanych w celu wspólnego dostosowania standardów produkcji przez członków takich grup oraz wykształcenia systemu wspólnej sprzedaży produktów - m.in. centralizacja sprzedaży, przygotowanie sprzedaży, konfekcjonowanie, dostawy do hurtowni oraz ustanowienie wspólnych zasad w zakresie zapewniania informacji nt. produkcji, szczególnie w odniesieniu do zbiorów (plonów) i dostępności danych produktów rolnych.

Od 15 grudnia 2004 r. - daty uruchomienia działania do 31 grudnia 2006 r. zostało złożonych 80 wniosków o przyznanie pomocy finansowej na wspieranie grup

producentów rolnych. Jednocześnie do 31 grudnia 2006 r., wydano 51 decyzji w tej sprawie.

Działanie 8. Pomoc techniczna

Działanie jest dodatkowym instrumentem wsparcia finansowego, który ma wzmocnić proces wdrażania Planu w ramach poszczególnych działań oraz zapewnić sprawną, skuteczną i zgodną z prawem i politykami wspólnotowymi jego realizację, umożliwiając w rezultacie efektywne wykorzystanie środków pomocy pochodzących z Sekcji Gwarancji EFOiGR. Wsparcie w ramach pomocy technicznej skierowane jest do instytucji zaangażowanych w ten proces oraz partnerów społecznych.

Od 1 października 2004 r. - daty uruchomienia działania do 31 grudnia 2006 r. zostało złożonych 51 wniosków o udzielenie pomocy technicznej, równocześnie w tym okresie zostało zawartych 38 umów.

Działanie 9. Uzupełnienie płatności obszarowych

Realizacja tego działania polega na przeznaczeniu części środków finansowych PROW na dodatkowe wsparcie producentów rolnych poprzez uzupełnienie płatności bezpośrednich.

Od dnia 15 kwietnia 2004 roku - daty uruchomienia działania do dnia 31 grudnia 2006 roku zostało złożonych 4 248 529 (w 2004 r. – 1 366 055, 2005 r. – 1 450 595, 2006 r. – 1 431 879) wniosków o przyznanie płatności. Jednocześnie do 31 grudnia 2006 r., wydano 4 012 730 (w 2004 r. – 1 356 435, 2005 r. – 1 435 450, 2006 r. - 1 220 845) decyzji w tej sprawie.

Doświadczenia wyniesione z wdrażania Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 dla poszczególnych działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013

Działanie 1. Renty strukturalne

Od uruchomienia programu w ramach działania łącznie przekazano 52 125 gospodarstw rolnych (około 456 tys. ha UR) z czego ok. 53,66% użytków rolnych zostało przekazanych na powiększenie gospodarstw rolnych a ok. 46,30% użytków rolnych przekazano następcom. Duży udział w przekazanych użytkach rolnych miały grunty przejęte przez osoby, które nie ukończyły 40 roku życia. Tendencja ta wskazuje, że działanie to miało wpływ na poprawę konkurencyjności gospodarstw rolnych w Polsce.

Biorąc pod uwagę zakładany cel działania, a także efektywność ekonomiczną wydatkowanych środków, zdecydowano się na zaostrenie kryteriów dostępu w stosunku do działania PROW 2004-2006. Obostrzenia te polegają na wprowadzeniu wymogu przekazywania gospodarstw o powierzchni co najmniej 3 ha i zastosowaniu

wymogu odnośnie wielkości docelowej gospodarstwa po przekazaniu (osiągnięcie wielkości średniej w województwie lub średniej w kraju).

Do złożenia wniosku uprawniony będzie producent rolny, który posiada gospodarstwo rolne o powierzchni co najmniej 3 ha użytków rolnych, albo 1 ha użytków rolnych w województwie małopolskim, podkarpackim, śląskim i świętokrzyskim. Wybrano 4 województwa, które mają najniższą średnią wojewódzką, w których występuje największe rozdrobnienie gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych, a jednocześnie wprowadzono zasadę, że w przypadku przekazania gospodarstwa na powiększenie innego gospodarstwa (nie licząc działki, którą producent rolny może sobie pozostawić), powierzchnia gospodarstwa po powiększeniu nie może być mniejsza niż średnia powierzchnia gospodarstwa w województwie – co powinno wpłynąć na poprawę struktury agrarnej.

Osoby, które nie spełniają warunku dotyczącego wymaganej wielkości gospodarstwa, aby móc skorzystać z działania „Renty strukturalne” w okresie programowania 2007-2013, powinny rozważyć możliwość powiększenia posiadanego areалу gospodarstwa, co będzie również krokiem w kierunku poprawy struktury agrarnej.

Działanie 2. Wspieranie gospodarstw niskotowarowych

W ramach PROW 2004-2006, pomoc dla gospodarstw niskotowarowych została ujęta w formie rocznej premii (stanowiącej równowartość 1 250 euro) wypłacanej przez okres do pięciu lat. Celem tego wsparcia była poprawa sytuacji dochodowej gospodarstw o niewielkim potencjale ekonomicznym i w efekcie polepszenie warunków dla restrukturyzacji tej grupy gospodarstw.

Zgodnie z założeniami zawartymi w PROW 2004-2006, działanie „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych” miało służyć wsparciu restrukturyzacji gospodarstw rolnych o niewielkim potencjale ekonomicznym oraz poprawie konkurencyjności polskiego sektora rolnego w warunkach integracji z Unią Europejską. Na to działanie przeznaczono 14% środków finansowych w ramach PROW.

W wyniku dokonanej analizy dotyczącej rozkładu złożonych wniosków w ujęciu regionalnym największe zainteresowanie pomocą udzielaną w ramach tego działania wykazywali producenci rolni w województwach o największej bezwzględnej liczbie gospodarstw o wielkości ekonomicznej 2-4 ESU, tj. w lubelskim, mazowieckim, świętokrzyskim i łódzkim.

Działanie „Wspieranie gospodarstw niskotowarowych” cieszyło się największą popularnością tam, gdzie problem niskiej towarowości jest relatywnie duży.

W ramach działania założono szereg przedsięwzięć możliwych do zrealizowania, które powinny wpłynąć na osiągnięcie celów tego działania, a przede wszystkim zwiększyć efektywność ekonomiczną gospodarstw rolnych.

Wnioskując o pomoc, producenci rolni w celu poprawy żywotności gospodarstw rolnych mogli zadeklarować m.in.:

- przestawienie lub przestawianie gospodarstwa niskotowarowego na produkcję metodami ekologicznymi;
- przystąpienie do grupy lub organizacji producentów rolnych;
- zakup zwierząt gospodarskich, maszyn rolniczych, gruntu rolnego;
- ukończenie określonego szkolenia;
- przystąpienie do programu rolnośrodowiskowego;
- świadczenie usług rolniczych.

Przedsięwzięciami przeważnie deklarowanymi przez producentów rolnych, pozwalającymi zwiększyć wielkość ekonomiczną gospodarstw oraz zapewniającymi silniejszy związek z rynkiem, były:

- zakup lub dzierżawa gruntów rolnych (ok. 60% ogółem deklarowanych celów);
- zakup zwierząt gospodarskich (ok. 30% ogółem deklarowanych celów);
- zakup maszyn rolniczych (ok. 15% ogółem deklarowanych celów);
- ukończenie szkolenia (ok. 8% ogółem deklarowanych celów);
- przestawienie lub przestawianie gospodarstwa niskotowarowego na produkcję metodami ekologicznymi (ok. 6% ogółem deklarowanych celów);
- osiągnięcie, w okresie pobierania płatności dla gospodarstwa niskotowarowego, corocznej wartości sprzedaży produktów rolnych pochodzących z własnej działalności rolniczej w wysokości co najmniej 20 tys. zł (ok. 4% ogółem deklarowanych celów).

Jako, że obecnie trwa realizacja poszczególnych przedsięwzięć przez gospodarstwa niskotowarowe można zakładać, że ww. działania podjęte przez gospodarstwa o małym potencjale ekonomicznym wpłyną na zwiększenie ich żywotności ekonomicznej. Zakłada się, że po zakończeniu tego okresu, działania podjęte przez gospodarstwa o małym potencjale ekonomicznym wpłyną na zwiększenie żywotności ekonomicznej gospodarstw oraz zapewnią towarową produkcję i silniejszy związek z rynkiem.

Działanie 3. Wspieranie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)

Wsparcie z tytułu ONW jest szczególnie ważne w kontekście utrzymania żywotności obszarów wiejskich oraz zapewnienia ciągłości rolniczego użytkowania ziemi, biorąc

pod uwagę warunki konkurencji polskiego rolnictwa zarówno na rynku wewnętrznym jak i z producentami rolnymi z innych krajów członkowskich, którzy otrzymują pełny wymiar płatności bezpośrednich, a także korzystają z podobnych instrumentów w ramach wsparcia rozwoju obszarów wiejskich współfinansowanego ze środków wspólnotowych.

Jednocześnie działanie to ma istotne znaczenie w odniesieniu do zachowania walorów krajobrazowych obszarów wiejskich, co jest szczególnie istotne w nowych Krajach Członkowskich, gdzie porzucanie gruntów jest ważnym problemem skutkującym niekorzystnymi zmianami dla krajobrazu i różnorodności biologicznej.

Wdrażanie działania przyczyniło się do upowszechnienia przyjaznych dla środowiska metod gospodarowania i podniesienia poziomu wiedzy nt. obowiązującego w tym zakresie prawa.

Działanie 3 PROW 2004-2006 ma swoją kontynuację w okresie programowania 2007-2013.

Działanie 4. Wsparcie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt

Program rolnośrodowiskowy jest jednym z trudniejszych i bardziej nowatorskich działań w ramach PROW 2004-2006. Największe zainteresowanie przystąpieniem do programu rolnośrodowiskowego było obserwowane w trakcie ostatniej kampanii. Świadczy to o coraz większym rozpowszechnieniu i promocji działań nastawionych na ochronę przyrody wśród rolników i na nieocenione wręcz znaczenie edukacyjne działania. W skali krajowej średnio co 25 gospodarstw powyżej 1 ha realizowało program, w skali regionalnej natomiast obserwuje się różnice - największy procent gospodarstw realizujących program przypadł na województwo zachodniopomorskie (co 10), natomiast w przypadku województwa śląskiego jest to co 100 gospodarstwo (dane z marca 2007 r.).

Liczba wydanych decyzji w stosunku do złożonych wniosków sięgająca blisko 100% oznacza, że tylko nikły procent z wniosków złożonych został odrzucony z przyczyn formalnych. Świadczy to o dobrym przygotowaniu potencjalnych beneficjentów w zakresie spełniania formalnych wymogów przystąpienia do programu rolnośrodowiskowego, co najprawdopodobniej związane jest z zaangażowaniem doradców rolnośrodowiskowych do obsługi beneficjentów tego działania.

Najmniejsze zainteresowanie spośród wszystkich pakietów rolnośrodowiskowych dotyczyło „Stref buforowych”. Nieatrakcyjność tego pakietu wynikała przede wszystkim z niskiej płatności. W trakcie opracowywania założeń na okres 2007-2013 dokonano weryfikacji płatności, w tym także dla ww. pakietu, co powinno doprowadzić do wzrostu podejmowania zobowiązań w ramach tego pakietu.

W okresie programowania 2007-2013 zaplanowano kontynuację szeregu pakietów (po dokonaniu weryfikacji wymogów) oraz dodanie nowych. Kontynuacją przedsięwzięć z poprzedniego okresu programowania są następujące pakiety: „Rolnictwo zrównoważone”, „Rolnictwo ekologiczne”, „Ochrona gleb i wód”, „Strefy buforowe”, „Ochrona lokalnych ras zwierząt gospodarskich”.

Położono nacisk na kwestie przyrodnicze. Na podstawie wniosków z realizacji pakietów przyrodniczych w okresie programowania 2004-2006, m.in. w związku z sygnalizowaną potrzebą zróżnicowania wymogów w zależności od wartości przyrodniczej siedliska, a także w związku z planowanym działaniem „Płatności dla obszarów Natura 2000”, zaproponowano nowe podejście do pakietów przyrodniczych. Wsparcie działań nastawionych na utrzymanie łąk ekstensywnych oraz utrzymanie pastwisk ekstensywnych będzie realizowane w ramach pakietu 3 „Ekstensywne trwałe użytki zielone”. Do nowych propozycji wsparcia należą zadania nastawione na zachowanie siedlisk lęgowych zagrożonych gatunków ptaków oraz cennych siedlisk przyrodniczych na obszarach wiejskich (pakiet 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000 oraz pakiet 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000).

Poza tym, w latach 2007-2013 przewiduje się przyznanie wsparcia dla rolników realizujących czynną ochronę lokalnych odmian roślin uprawnych, w tym dla sadów tradycyjnych (pakiet 5 „Zachowanie lokalnych odmian roślin uprawnych”).

Wśród zmian wynikających z doświadczeń z poprzedniego okresu programowania można wymienić odejście od stref priorytetowych co oznacza, że program będzie dostępny na terenie całego kraju. Stanowi to odpowiedź na postulaty rolników zainteresowanych realizacją pakietów przyrodniczych na terenie swoich gospodarstw, położonych poza strefami priorytetowymi.

Beneficjenci Działania 4 „Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt” w ramach PROW na lata 2004-2006 mogą przekształcić swoje zobowiązanie na nowe 5-letnie zobowiązanie w ramach działania „Program rolnośrodowiskowy” w ramach PROW na lata 2007-2013, pod warunkiem spełnienia wymagań określonych w przepisach krajowych.

Płatności dokonywane w ramach programów rolnośrodowiskowych w PROW 2004-2006 wpłynęły na zmianę postaw ludności wiejskiej i podniesienie świadomości ekologicznej. Ważnym czynnikiem w zakresie podnoszenia poziomu wiedzy i kształtowania postaw beneficjentów Działania 4 PROW 2004-2006 było włączenie doradców rolnośrodowiskowych w realizację programu. W Polsce jest ok. 1 700 doradców rolnośrodowiskowych (dane z września 2008 r.).

Działanie 5. Zalesianie gruntów rolnych

W Działaniu 5 PROW 2004-2006 nie ograniczano wielkości powierzchni zalesianej, na co zwrócili uwagę eksperci, podkreślając zagrożenie degradacją cennych przyrodniczo siedlisk. Mając na uwadze m.in. ten postulat, w PROW 2007-2013 proponuje się ograniczenie maksymalnej powierzchni możliwej do zalesienia przez jednego beneficjenta do 20 ha, a także wykluczenie z zalesień trwałych użytków zielonych. Tak więc zdobyte doświadczenia pozwoliły na zwrócenie szczególnej uwagi na aspekt ochrony obszarów cennych przyrodniczo, w tym obszarów objętych systemem Natura 2000 przed zalesianiem.

W okresie programowania 2004-2006 wielu potencjalnych beneficjentów Schematu II działania PROW 2007-2013 „Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne” zwracało się z prośbą o włączenie do programu zalesieniowego gruntów z sukcesją naturalną. Wychodząc naprzeciw tym oczekiwaniom, zgodnie z możliwościami określonymi w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1698/2005 zakres działania uległ rozszerzeniu o zalesianie gruntów nierolniczych. Objęcie możliwością wsparcia gruntów odłogowanych pozwoli na lepsze spełnienie celów środowiskowych tego działania. Jednocześnie, także w ramach tego schematu wzmocnieniu ulegną mechanizmy zabezpieczające przed zalesianiem cennych przyrodniczo terenów otwartych.

Działanie 6. Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej

Wsparcie finansowe w ramach tego działania było udzielane na pokrycie kosztów przedsięwzięcia dostosowującego gospodarstwo rolne do standardów Unii Europejskiej w zakresie ochrony środowiska, zdrowia publicznego oraz zdrowia i dobrostanu zwierząt. Standardy określające warunki produkcji rolnej, wprowadzone w ramach dostosowań prawa polskiego do wymogów Unii Europejskiej, wymagały od polskich gospodarstw wykonania dodatkowych przedsięwzięć.

W ramach działania „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej” udzielano wsparcia w zakresie:

- wyposażenia gospodarstw rolnych w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych;
- dostosowania gospodarstw produkujących mleko do standardu UE pod względem zdrowia publicznego;
- dostosowania ferm kur niosek.

Spośród wielu zagrożeń dla środowiska związanych z rolnictwem, na szczególną uwagę zasługuje kwestia przechowywania odchodów zwierzęcych w postaci stałej (obornik) i w postaci płynnej (gnojówka i gnojowica). Nawozy naturalne powinny być przechowywane w sposób uniemożliwiający przenikanie wycieku do gruntu.

Zagrożenie dla środowiska ze strony odchodów zwierzęcych wynika głównie z powodu strat azotu. Przemieszczanie się związków azotu do środowiska glebowego, a następnie do wód gruntowych i cieków wodnych pogarsza jakość wody. Ponadto duże niebezpieczeństwo stanowi ulatniający się amoniak i inne gazy pogarszające jakość powietrza.

Celem wyposażenia gospodarstw rolnych w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych było ograniczenie negatywnego oddziaływania na środowisko, przede wszystkim na wody gruntowe oraz dodatkowo wprowadzenie i propagowanie działań przyjaznych dla środowiska w gospodarstwie rolnym.

Modernizacja gospodarstw mleczarskich do wymogów weterynaryjnych polegała na dostosowaniu pomieszczeń do udoju mleka oraz infrastruktury do dojenia i przechowywania mleka zgodnie z wymaganiami higienicznymi.

Generalnie realizacja przedsięwzięć przyczyniła się do osiągnięcia przez gospodarstwa rolne wyżej opisanych celów, szczególnie w przypadku gospodarstw, które z uwagi na brak własnego kapitału inwestycyjnego nie były w stanie sfinansować niezbędnych inwestycji. Potrzeba wsparcia publicznego szczególnie odnosi się do inwestycji związanych z przechowywaniem nawozów naturalnych oraz pozyskiwaniem i przechowywaniem mleka.

Łącznie w ramach działania złożono 77 395 wniosków o pomoc na podstawie których zakładana kwota pomocy wynosi 637 mln euro.

Do 31 grudnia 2006 r., wydano 70 381 decyzji w sprawie przyznania płatności na dostosowanie gospodarstwa rolnego do standardów Unii Europejskiej.

Ponadto pomoc udzielana w ramach działania „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej” w zakresie wyposażenia w urządzenia do przechowywania nawozów naturalnych (płyty gnojowe, zbiorniki na gnojówkę lub gnojownicę) została przyznana dla ponad 67 tys. gospodarstw. Należy podkreślić, że inwestycje w tym zakresie w znaczący sposób przyczynią się do ograniczenia odpływu zanieczyszczeń, które wynikają z niewłaściwego przechowywania nawozów naturalnych, do wód. Priorytetowe znaczenie ma to na obszarach szczególnie narażonych, z których odpływ azotu ze źródeł rolniczych do wód należy ograniczyć (OSN). Na tych obszarach przyznano pomoc dla ok. 3,5 tys. gospodarstw.

Zdając sobie sprawę z dużych potrzeb inwestycyjnych szczególnie w zakresie prawidłowego przechowywania nawozów naturalnych, przewiduje się dalsze finansowanie tego typu inwestycji w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” w ramach PROW 2007-2013.

Działanie 7. Grupy producentów rolnych

Działanie „Grupy producentów rolnych” w ramach PROW 2007-2013 stanowi kontynuację Działania 7 PROW 2004-2006. Od chwili rozpoczęcia wdrażania Planu znacząco wzrosła liczba grup producentów rolnych. Od 1 maja 2004 r. do końca 2006 r. utworzonych zostało 95 grup producentów rolnych (odpowiednio w 2004 r. – 18, w 2005 r. – 32, w 2006 r. – 45 grup), w szczególności w następujących branżach: trzoda chlewna, ziarno zbóż, ziarno zbóż i nasiona roślin oleistych, nasiona roślin oleistych, tytoń, drób, mleko oraz jaja ptasie.

Należy podkreślić, iż wzrost liczby powstających grup producentów rolnych jest znaczący w stosunku do liczby powstających grup w latach 2001-2004, kiedy podobny instrument był finansowany ze środków krajowych. W latach 2001–2004 (do 30 kwietnia 2004 r.) do rejestrów grup producentów rolnych prowadzonych przez wojewodów wpisane zostały 73 grupy (odpowiednio: w 2001 r. – 10, w 2002 r. – 18, w 2003 r. – 34 i w 2004 r. – 11 grup). A zatem, w związku z istniejącymi potrzebami i rosnącym zainteresowaniem organizowaniem się w grupy przez producentów rolnych, zasadne jest kontynuowanie działania w okresie programowania 2007-2013.

Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich na lata 2004-2006”

Informacje ogólne

Sektorowy Program Operacyjny „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006” (SPO) został przyjęty decyzją Komisji Europejskiej z dnia 7 lipca 2004 r.

Na realizację SPO w latach 2004-2006 przeznaczono wsparcie w wysokości 1 784,15 mln euro, z czego 1 192,68 mln euro stanowią środki Unii Europejskiej a wymagany wkład krajowy wynosi 591,47 mln euro i pochodzi głównie z budżetu krajowego. Część odbiorców pomocy w ramach tego Programu musi dysponować własnymi środkami na współfinansowanie przedsięwzięć.

Program obejmuje następujące działania wspierające rozwój rolnictwa oraz obszarów wiejskich:

- 1) Inwestycje w gospodarstwach rolnych;
- 2) Ułatwianie startu młodym rolnikom;
- 3) Szkolenia;
- 4) Wsparcie doradztwa rolniczego;
- 5) Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych;

- 6) Przywracanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego naturalną katastrofą i/lub pożarem oraz wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych;
- 7) Scalanie gruntów;
- 8) Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego;
- 9) Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów;
- 10) Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi;
- 11) Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem;
- 12) Pilotażowy Program Leader+;
- 13) Pomoc techniczna.

Realizacja działań Sektorowego Programu Operacyjnego "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006" i doświadczenia wyniesione z jego wdrażania dla poszczególnych działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013

Realizację SPO rozpoczęto dnia 16 sierpnia 2004 r. uruchamiając nabór wniosków o dofinansowanie realizacji projektu w ramach dwóch działań: 1.1 „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” oraz 1.4 „Wsparcie doradztwa rolniczego”. Następnie sukcesywnie uruchamiane były kolejne działania SPO.

Przebieg realizacji SPO wskazuje na bardzo duże potrzeby potencjalnych beneficjentów w zakresie uzyskania pomocy, zwłaszcza o charakterze inwestycyjnym. W odróżnieniu od sytuacji, jaka wytworzyła się w początkowym okresie wdrażania programu przedakcesyjnego SAPARD, SPO od pierwszych dni rozpoczęcia naboru wniosków budził duże zainteresowanie rolników i innych odbiorców pomocy, często niewspółmierne do wielkości dostępnych środków. Popyt na środki był zróżnicowany w poszczególnych województwach.

Od chwili uruchomienia Programu do dnia 31 grudnia 2006 r. w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego złożono łącznie 66 870 wniosków o dofinansowanie realizacji projektu na łączną kwotę około 10 mld zł.

Najwięcej wniosków złożono w ramach działania 1.1 „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” - 29 224 wnioski na kwotę 3,06 mld zł. Do 31 grudnia 2006 r. zawarto 21 969 umów z beneficjentami na kwotę 2,25 mld zł (prawie 97% alokacji środków dla działania 1.1). Około 27% inwestycji zrealizowanych do końca 2006 roku dotyczyło gospodarstw, w których głównym kierunkiem produkcji jest uprawa zbóż,

natomiast 23% projektów zrealizowanych było w gospodarstwach, w których głównym kierunkiem produkcji jest bydło mleczne, natomiast w przypadku 15% zrealizowanych projektów – trzoda chlewna. Około 15% wszystkich zrealizowanych inwestycji dotyczyło gospodarstw prowadzonych przez młodych rolników. Większość zakończonych do końca 2006 r. inwestycji (90%) związana była z zakupem wyposażenia i sprzętu ruchomego. Inwestycje, których głównym przedmiotem był zakup, budowa lub remont połączony z modernizacją budynków lub budowli służących produkcji rolnej stanowiły 4% projektów, natomiast zakładanie plantacji wieloletnich - ponad 3%.

Polskie rolnictwo stale wykazuje ogromne potrzeby inwestycyjne, realizowane projekty dotyczą bardzo różnorodnych kierunków produkcji. Ze względu na wielkość i różnorodność polskiego sektora rolnego konieczne jest zachowanie także w przyszłości szerokiego spektrum wspieranych inwestycji. Należy zauważyć, że tempo składania wniosków w ramach tego działania było bardzo duże – w niektórych województwach nabór wniosków musiał zostać zamknięty już po 5 miesiącach, gdyż złożone wnioski znacznie przekraczały kwotę dostępną dla tych województw środków. Jednocześnie w innych województwach zainteresowanie programem było znacznie mniejsze – w tym miejscu należy zauważyć, iż przyjęcie systemu podziału środków między województwa okazało się skutecznym instrumentem zapewnienia równomiernej dystrybucji środków na terenie całego kraju.

W działaniu 1.2 „Ułatwianie startu młodym rolnikom” nabór wniosków rozpoczęto w połowie września 2004 roku. Zakończenie naboru wniosków w poszczególnych województwach następowało w różnych terminach (w okresie od lutego do sierpnia 2005 r.), co wynika z zastosowania systemu podziału dostępnej kwoty między poszczególne województwa. Wg danych z 31 grudnia 2006 r. w ramach działania 1.2 „Ułatwianie startu młodym rolnikom” złożono 18 856 wniosków na kwotę 942,8 mln zł, co stanowi 133% ogólnej kwoty alokowanej na to działanie. Do 31 grudnia 2006 r. zawarto 14 151 umów i wypłacono premie w łącznej kwocie 707,55 mln zł wyczerpując w całości środki przeznaczone na realizację tego działania.

Tylko 10% beneficjentów działania 1.2 spełniało w dniu składania wniosku jednocześnie wszystkie kryteria: kwalifikacji zawodowych, żywotności ekonomicznej gospodarstwa, minimalnych standardów w zakresie higieny, warunków ochrony środowiska oraz warunków utrzymania zwierząt w gospodarstwie rolnym. Pozostali beneficjenci są zobowiązani do przeprowadzenia odpowiednich dostosowań w okresie nieprzekraczającym 5 lat od daty przejęcia gospodarstwa.

Przebieg wdrażania działania 1.2 wskazuje jednoznacznie na dysproporcję między wielkością budżetu działania a wielkością grupy docelowej. Kryteria dostępu do tego działania w ramach PROW 2007–2013 zostały więc zmodyfikowane tak, aby pomoc adresowana była do węższej grupy potencjalnych beneficjentów, przejmujących

gospodarstwa o większym potencjale rozwojowym, co zapewni lepszą efektywność wykorzystania dostępnych środków.

Pierwsze lata po akcesji wymagały silnego wsparcia doradczego w celu ułatwienia rolnikom zapoznania się i funkcjonowania w warunkach uczestnictwa Polski we Wspólnej Polityce Rolnej i polityce rozwoju obszarów wiejskich. Pomoc w tym zakresie była dostępna w ramach działań: „Szkolenia” i „Wsparcie doradztwa rolniczego” za pośrednictwem wyłonionych w konkursach firm i instytucji szkoleniowych i doradczych. Do 31 grudnia 2006 r. w działaniu „Szkolenia” zawarto 65 umów na kwotę 32,8 mln zł, co odpowiada 43% budżetu tego działania. Realizacja działania jest kontynuowana i nie istnieje zagrożenie niewykorzystania dostępnych środków. W ramach działania „Wsparcie doradztwa rolniczego” zawarto do końca 2006 roku 33 umowy na kwotę 167,8 mln zł, co wyczerpuje dostępny limit środków. Płatności w ramach obu ww. działań są realizowane planowo.

Działanie „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych” zostało uruchomione w dniu 15 września 2004 r. Złożono łącznie 1 643 wnioski o dofinansowanie realizacji projektu na kwotę 2,92 mld zł i zawarto 1 092 umowy na kwotę 1,82 mld zł, co w pełni wyczerpuje budżet tego działania. Do końca 2006 roku zakończono realizację 433 projektów - większość dotyczyła sektorów przetwórstwa mięsa i mleka (po ok. 24% liczby projektów), a ok. 20% - przetwórstwa owoców i warzyw. Zrealizowane projekty związane są głównie z: poprawą i kontrolą warunków zdrowotnych (26% liczby projektów), poprawą i kontrolą jakości (24%), stosowaniem nowych technologii (18%), poprawą i zracjonalizowaniem procedur w przetwórstwie (15%). Przebieg wdrażania działania świadczy o nadal dużych potrzebach inwestycyjnych przedsiębiorstw, także tych działających w „podstawowych” branżach przetwórstwa (przemysł mleczarski, mięsny, przetwórstwo owoców i warzyw). W ramach PROW 2007–2013 w dużej mierze kontynuowane będą zasady wsparcia udzielanego w ramach tego działania, gdyż dotychczasowe doświadczenia potwierdzają ich zasadność.

W ramach działania „Różnicowanie działalności rolniczej i zbliżonej do rolnictwa w celu zapewnienia różnorodności działań lub alternatywnych źródeł dochodów” złożono łącznie 7 168 wniosków na kwotę 524 mln zł. Do 31 grudnia 2006 r. zawarto 4 304 umowy z beneficjentami na kwotę 311 mln zł. Większość zakończonych inwestycji (71%) zrealizowano w gospodarstwach, których wielkość ekonomiczna nie przekracza 4 ESU, a więc tych, których dochody z produkcji rolnej są niskie i powinny być uzupełnione z innych źródeł. Najwięcej inwestycji - 46% - zrealizowano w zakresie usług na rzecz mieszkańców obszarów wiejskich, a prowadzenie usług na rzecz rolnictwa i gospodarki leśnej było przedmiotem 29% projektów; jest to uzasadnione słabą dostępnością usług na wsi i korzystne z punktu widzenia dalszych perspektyw rozwoju obszarów wiejskich. Agroturystyka i usługi turystyczne stanowiły

łącznie przedmiot 16% realizowanych projektów – rozwój tego sektora jest szczególnie ważny dla rozwoju obszarów wiejskich i sprzyjający ich promocji. Szacuje się, że w ramach działania stworzono bezpośrednio miejsca pracy dla ok. 4,6 tys. osób.

W ramach działania „Rozwój i ulepszanie infrastruktury technicznej związanej z rolnictwem” złożono 4 945 wniosków na kwotę 261 mln zł. Do 31 grudnia 2006 r. zawarto 3 354 umowy z beneficjentami na kwotę 158 mln zł. Najwięcej zakończonych do 31 grudnia 2006 roku projektów dotyczyło budowy lub modernizacji dróg wewnętrznych (50% zrealizowanych projektów i 77% wypłaconych środków) – w ramach dotychczas realizowanych programów pomocy środki na ten cel były bardzo ograniczone. Duże było zapotrzebowanie na inwestycje w zakresie odprowadzania lub oczyszczania ścieków (około 38% zrealizowanych projektów i 6% wypłaconych środków) – ten kierunek inwestowania jest ważny także z punktu widzenia ochrony środowiska. Realizowano również projekty związane z budową lub modernizacją indywidualnych urządzeń zaopatrzenia w energię ze źródeł skojarzonych lub odnawialnych (ponad 4% wypłaconych środków) i w wodę.

Dnia 7 stycznia 2005 roku podpisane zostało porozumienie trójstronne pomiędzy Ministrem Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Prezesem Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz Marszałkami Województw odnośnie realizacji trzech działań Sektorowego Programu Operacyjnego, tj. „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego”, „Scalanie gruntów” oraz „Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi”. Na mocy podpisanych porozumień województwa uruchomiły od marca 2005 roku nabór wniosków do tych działań.

W ramach działania „Odnowa wsi oraz zachowanie i ochrona dziedzictwa kulturowego” złożono 3 030 wniosków na kwotę 647,5 mln zł, co stanowi 188% kwoty przeznaczonej na to działanie. Do 31 grudnia 2006 r. zawarto 1 733 umowy na kwotę 346,8 mln zł. Zrealizowane w ramach działania projekty w przeważającej większości dotyczyły modernizacji centrów małych miejscowości, budowy lub modernizacji małej infrastruktury sportowej oraz inwestycji związanych z turystyką. Gminy wiejskie wykazywały dużą aktywność w realizacji projektów infrastrukturalnych w ramach SAPARD, co znalazło kontynuację w chęci realizacji projektów z zakresu odnowy wsi w ramach SPO. W związku z tym poprawiają się warunki życia na wsi, ułatwiony jest rozwój przedsiębiorczości (w tym związanej z funkcjami turystycznymi obszarów wiejskich) i następuje konsolidacja lokalnych społeczności.

W ramach działania „Scalanie gruntów” złożono 44 wnioski o dofinansowanie realizacji projektu na kwotę 157,8 mln zł, co stanowi 247% kwoty przeznaczonej na realizację tego działania. Do końca 2006 r. zawarto 31 umów na kwotę 82,6 mln zł. Kontraktowanie środków w ramach tego działania zostało zakończone. Dotychczas

nie ukończono realizacji żadnego projektu (dane z marca 2007 r.), a poziom płatności częściowych do końca 2006 r. wyniósł 7% budżetu działania.

Z kolei w zakresie działania „Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi” złożono 281 wniosków na kwotę 747,2 mln zł, co odpowiada ponad 150% budżetu działania. Do końca 2006 roku zatwierdzono do realizacji 198 projektów na kwotę 447,3 mln zł, co wyczerpuje budżet działania, a także dokonano pierwszych płatności częściowych na kwotę 1,8 mln zł.

Niewielki poziom płatności dokonanych w ramach dwóch ww. działań wynika ze specyfiki realizowanych w ich ramach inwestycji, które charakteryzują się wieloletnim okresem przygotowań formalnych i realizacji.

W ramach „Pilotażowego Programu Leader+” nabór wniosków do Schematu I przeprowadzono w terminie 15 września – 31 grudnia 2004 r. i do realizacji przyjęto 167 projektów na kwotę 20,8 mln zł. Niemal wszystkie te projekty zostały zrealizowane do końca 2006 roku.

Nabór wniosków do Schematu II trwał od 21 kwietnia do 19 czerwca 2006 r.; w efekcie zawarto 150 umów na realizację projektów.

„Pilotażowy Program Leader+” cieszył się bardzo dużym zainteresowaniem i stworzył podstawy do współpracy partnerów lokalnych oraz spowodował powstanie lokalnych strategii i grup działania. Mimo niewielkiego, w porównaniu z krajami UE-15, doświadczenia Polski, należy się spodziewać dość szerokiego wykorzystania podejścia Leader w nowym okresie programowania.

Należy podkreślić, że SPO przyczynił się nie tylko do realizacji konkretnych inwestycji, ale dzięki działaniom promocyjnym realizowanym w ramach tego Programu, zwiększył świadomość społeczeństwa w zakresie wkładu Unii Europejskiej w realizowane na obszarach wiejskich inwestycje. Zgodnie z opublikowanymi przez Pentor danymi, co trzeci mieszkaniec obszarów wiejskich identyfikuje Program i ma wiedzę na temat pochodzenia środków przeznaczonych na jego realizację.

Aktualne postępy w realizacji SPO, jak i ocena wpływu na rozwój sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich, zostaną przedstawione w rocznym raporcie monitorującym w połowie 2007 roku.

Ponadto na podstawie wytycznych Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnym i leśnym na lata 2007–2013 (Dz. Urz. UE C 319 z 27.12.2006, str. 1) oraz przepisów rozporządzenia Komisji (WE) nr 1857/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu w odniesieniu do pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących działalność związaną z wytwarzaniem produktów rolnych oraz zmieniające rozporządzenie Komisji (WE) nr 70/2001 (Dz. Urz. UE L 358 z 16.12.2006, str. 3), obecnie obowiązujące programy

pomocowe, pomoc indywidualna oraz formy pomocy zgłoszone do Komisji Europejskiej na podstawie Traktatu Akcesyjnego jako pomoc istniejąca, będą dalej funkcjonowały po ich dostosowaniu do 30 kwietnia 2007 r. do ww. wytycznych i rozporządzenia.

Po niezbędnym dostosowaniu prawodawstwa krajowego, ze środków publicznych będą wspierane przedsięwzięcia produkcyjne w formie:

- 1) dopłat do oprocentowania kredytów inwestycyjnych w gospodarstwach rolnych i przetwórstwie produktów rolnych, częściowej spłaty kapitału kredytów lub rozkładania należności na raty;
- 2) ulg i zwolnień z podatku rolnego z tytułu realizacji przedsięwzięć inwestycyjnych;
- 3) dopłat do oprocentowania bankowych kredytów lub częściowej spłaty kapitału kredytów na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych znajdujących się na obszarach dotkniętych zdarzeniami losowymi takimi jak: huragan, powódź, deszcz nawalny, grad, piorun, obsunięcie się ziemi, lawina, susza, ujemne skutki przezimowania oraz przymrozki wiosenne
- 4) udzielania gwarancji i poręczeń spłaty bankowych kredytów inwestycyjnych w gospodarstwach rolnych i przetwórstwie produktów rolnych;
- 5) udzielania poręczeń spłaty kredytów dla studiującej młodzieży wiejskiej;
- 6) dofinansowania producentom rolnym kosztów zbioru, transportu i utylizacji padłych zwierząt gospodarskich;
- 7) dofinansowania producentom rolnym składek do ubezpieczenia upraw rolnych i zwierząt gospodarskich z tytułu szkód spowodowanych przez huragan, powódź, deszcz nawalny, grad, piorun, obsunięcie się ziemi, lawinę, ujemne skutki przezimowania lub przymrozków wiosennych i uboju z konieczności wskutek ww. zjawisk;
- 8) zwrotu producentom rolnym części podatku akcyzowego zawartego w cenie oleju napędowego wykorzystywanego do produkcji rolnej;
- 9) dofinansowania kosztów prowadzenia ksiąg hodowlanych zwierząt, badania jakości genetycznej lub wydajności zwierząt oraz wprowadzania nowatorskich technik hodowli;
- 10) dofinansowania kosztów organizacji i uczestniczenia w konkursach, wystawach i targach.

4. UZASADNIENIE DLA WYBRANYCH PRIORYTETÓW Z UWZGLĘDNIENIEM STRATEGICZNYCH WYTYCZNYCH WSPÓLNOTY ORAZ KRAJOWEGO PLANU STRATEGICZNEGO, JAK RÓWNIEŻ SPODZIEWANE ODDZIAŁYWANIE ZGODNE Z OCENĄ EX-ANTE

4.1. Uzasadnienie dla wybranych priorytetów z uwzględnieniem strategicznych wytycznych wspólnoty oraz krajowego planu strategicznego

Na podstawie założeń strategicznych w odniesieniu do sektora rolnego i obszarów wiejskich dokonano identyfikacji priorytetów Polski i porównania do priorytetów Wspólnotowych. Priorytety Wspólnotowe dla poszczególnych obszarów, odpowiadających osiom priorytetowym, mają charakter uniwersalny w obrębie danej osi i przekładają się na bardziej szczegółowo ujęte priorytety krajowe. Szczegółowe priorytety określone na poziomie krajowym, bezpośrednio związane z wybranymi do realizacji działaniami, wpisują się w politykę obszarów wiejskich na poziomie wspólnotowym i odzwierciedlają jej podstawowe cele.

Na podstawie analizy dokonano identyfikacji priorytetów Polski przedstawionych w poniższej tabeli.

Obszar (oś)	Priorytety Wspólnotowe	Priorytety Polski
Oś 1 obszar: Konkurencyjność	Kapitał ludzki	Wzrost potencjału ludzkiego
	Transfer wiedzy	Poprawa przygotowania zawodowego
	Modernizacja, innowacja, jakość żywności i przetwórstwa	Poprawa jakości i wydajności produkcji rolnej i leśnej
		Poprawa współpracy i koncentracji zaopatrzenia oraz przetwórstwa;
		Przygotowanie do wdrażania zasady cross-compliance
	Kapitał rzeczowy	Poprawa infrastruktury na obszarach wiejskich
Oś 2 obszar: Środowisko	Ochrona różnorodności biologicznej	Ochrona różnorodności biologicznej
	Ochrona gleb i wód	Ochrona środowiska, w tym gleb i wód
	Przeciwdziałanie negatywnym zmianom klimatu	Zwiększenie lesistości
Oś 3 obszar: Jakość życia	Poprawa warunków życia	Poprawa poziomu życia
		Ułatwianie dostępności usług
		Poprawa infrastruktury na obszarach wiejskich
	Poprawa możliwości zatrudnienia	Wspieranie przedsiębiorczości i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy
		Wdrażanie lokalnych strategii

Oś 4 obszar: Lokalne społeczności	Poprawa zarządzania	Tworzenie lokalnych partnerstw, aktywizacja społeczności
		Wdrażanie lokalnych strategii

Podjęcie programowe, które będzie realizowane na podstawie Krajowego Planu Strategicznego, jest zgodne ze Strategią Rozwoju Kraju na lata 2007–2015.

Strategia wyznacza cele oraz identyfikuje obszary uznane za najważniejsze z punktu widzenia osiągnięcia tych celów, na których koncentrowane będą działania państwa. Uwzględnia jednocześnie najważniejsze trendy rozwoju światowej gospodarki oraz cele, jakie stawia Unia Europejska w odnowionej Strategii Lizbońskiej. SRK nadaje priorytet działaniom, jakie będą podejmowane w latach 2007-2015 w celu realizacji wizji Polski. Dokument został opracowany przy uwzględnieniu zasady zrównoważonego rozwoju.

Cele i priorytety Strategii Rozwoju Kraju realizowane będą poprzez działania wynikające z podstawowych dokumentów rządowych (przede wszystkim Krajowy Program Reform na lata 2005-2008 na rzecz realizacji Strategii Lizbońskiej). Wiodące znaczenie będzie mieć realizacja Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia na lata 2007–2013 i odpowiednich programów operacyjnych oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Główne kierunki rozwoju gospodarczego UE wyznaczone w ramach Strategii Lizbońskiej mają doprowadzić do zwiększenia konkurencyjności gospodarki europejskiej, szybszego powstawania nowych miejsc pracy i rozwoju zaawansowanych technologii.

Strategia Rozwoju Kraju odpowiada założeniom Krajowego Planu Strategicznego w odniesieniu do rozwoju obszarów wiejskich poprzez nadanie priorytetowego znaczenia w kontekście realizacji odnowionej Strategii Lizbońskiej m.in. następującym zagadnieniom:

1. Ludność i przedsiębiorczość.
2. Rynek pracy.
3. Środowisko i zasoby naturalne.
4. Rozwój gospodarczy.
5. Kultura.
6. Infrastruktura.
7. Zróżnicowanie regionalne.

Założenia obydwu powyższych dokumentów odpowiadają kierunkom wyznaczonym w odnowionej Strategii Lizbońskiej, polegającym na promowaniu zrównoważonego

wzrostu gospodarczego, konkurencyjności i zatrudnienia, decydującym o rozwoju społeczno-ekonomicznym, również obszarów wiejskich. Cele te znalazły swoje odzwierciedlenie w przyjętych priorytetach oraz działaniach, przewidzianych do realizacji w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013.

W ramach przeprowadzonej w roku 2008 oceny Wspólnej Polityki rolnej, tzw. Health Check oraz opracowywania, w związku z ogólnoświatowym kryzysem gospodarczym tzw. Europejskiego Planu Naprawy Gospodarczej określono nowe wyzwania stojące przed Unią:

- a) zmiany klimatyczne;
- b) odnawialne źródła energii;
- c) gospodarka wodna;
- d) różnorodność biologiczna;
- e) środki towarzyszące restrukturyzacji sektora mleczarskiego;
- f) innowacje związane z priorytetami wymienionymi w lit. a), b), c) i d)
- g) infrastruktura szerokopasmowego Internetu na obszarach wiejskich.

Działania Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 takie jak: „Modernizacja gospodarstw rolnych”, „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa”, „Program rolnośrodowiskowy” oraz „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”, będą realizowały cele powyższych „nowych wyzwań”.

4.2. Spodziewany wpływ wynikający z oceny ex-ante z uwzględnieniem wybranych priorytetów

Działania realizowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 będą miały znaczący wpływ na beneficjentów i na obszary wiejskie (w szerszym kontekście) poprzez oddziaływania ekonomiczno-społeczne oraz środowiskowe.

Instrumenty dostępne w ramach poszczególnych osi uzupełniają się wzajemnie i w sposób synergiczny mogą pozytywnie oddziaływać na mieszkańców obszarów wiejskich. Główne oddziaływania synergiczne pomiędzy osiami zostały przedstawione poniżej:

Oś 1 i Oś 2 - szkolenia i doradztwo dla rolników w zakresie ochrony środowiska, które wiążą się z inwestycjami prośrodowiskowymi, umożliwiają wytwarzanie produktów o wysokiej jakości (np. ekologicznych) i ochronę środowiska;

Oś 1 i Oś 3 – zwiększenie wartości dodanej produkcji rolnej (przetwórstwo) i tworzenie miejsc pracy, produkty wysokiej jakości i turystyka (różnicowanie), różnicowanie działalności i wykorzystanie doradztwa;

Oś 1 i Oś 3 – wsparcie dla wykorzystania energii odnawialnej, przeciwdziałanie zmianom klimatu;

Oś 2 i Oś 3 – ochrona krajobrazu i różnorodności biologicznej ma wpływ na różnicowanie (np. turystyka) oraz na jakość życia (poprawa jakości wody, środowiska i krajobrazu), usługi dla ludności (np. gospodarka wodno-ściekowa) – wpływają na środowisko;

Oś 3 i Oś 1 – tworzenie dostępu do rynku i warunków do działania przedsiębiorstw, usługi dla ludności, infrastruktura, jakość życia, tworzenie nowych miejsc pracy w osi 3 zmniejsza nadwyżkę siły roboczej w rolnictwie;

Oś 4 a pozostałe osie – aktywizacja lokalnych społeczności wpływa na realizację celów wszystkich osi, np. ochrona krajobrazu czy wartości kulturowych, wytwarzanie lokalnych produktów tradycyjnych wpływa na podtrzymanie i rozwój tożsamości społeczności lokalnej.

Synergia pozytywna

Efekty ekonomiczne będą zależeć od alokacji środków na poszczególne działania oraz od absorpcji zasobów w ramach działań ukierunkowanych na realizację różnych celów. Jeżeli zostanie założona pełna absorpcja zasobów oraz znaczące współfinansowanie prywatne dla działań: „Modernizacja gospodarstw rolnych” oraz „Zwiększanie wartości dodanej produktów rolnych i leśnych”, należy mieć także na uwadze poszczególne cele inwestycji realizowanych w ramach działań oraz dystrybucję środków w sektorze i w podsektorach. Oba wspomniane działania niewątpliwie spowodują wzrost produktywności, do czego przyczyni się również generalnie spadkowy trend zatrudnienia w sektorze przetwórstwa żywności.

Inne działania, takie jak „Podejmowanie działalności przez młodych rolników”, „Grupy producentów”, „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności” i „Kształcenie zawodowe” również będą mogły pozytywnie przyczyniać się do wzrostu gospodarczego i zwiększania zatrudnienia, ale w stopniu mniejszym niż poprzednio wymienione działania.

Ponadto, najważniejsze działania w ramach Osi 2 (ONW, Natura 2000 i program rolno-środowiskowy) również przyczynią się do osiągnięcia ekonomicznych i społecznych celów rozwoju obszarów wiejskich. W kontekście ekonomicznym, realizowanie odpowiednich działań zapobiegnie utracie części dochodu gospodarstw rolnych dzięki ochronie naturalnych zasobów środowiskowych. Dodatkowo, system rekompensat przyczyni się do stabilizacji dochodu, a w przypadku rolników prowadzących działalność na terenie ONW może doprowadzić nawet do jego wzrostu. Inną ekonomiczną konsekwencją może być także rozwój sektora usług,

wspierającego działalność pro-środowiskową i opierającego się na rozwoju tej działalności (np. ekoturystyka).

Proponowane w ramach PROW 2007-2013 działania będą miały również wymiar społeczny. Powinna wzrosnąć świadomość środowiskowa rolników. W rezultacie, postawy i zachowanie rolników względem poszczególnych elementów środowiska naturalnego, kształtowane tylko w oparciu o ich użyteczność ekonomiczną, szybko ulegną zmianie.

Działania w ramach Osi 3 przyczynią się do rozwoju obszarów wiejskich poprzez wpływ ekonomiczny i społeczny, zarówno dzięki tworzeniu nowych mikroprzedsiębiorstw oraz dzięki różnicowaniu działalności w kierunku zajęć pozarolniczych. Oczekuje się, że działania te zapewnią nowe miejsca pracy i nowe możliwości dochodu na obszarach wiejskich.

Działania Osi 3 przyczynią się do rozwoju obszarów wiejskich poprzez poprawę infrastruktury i stanu zagospodarowania przestrzennego oraz wsparcie inwestycji związanych z rozwojem działalności gospodarczej.

Analiza oddziaływań PROW 2007-2013 na środowisko każe przede wszystkim skupić się na działaniach realizowanych w ramach Osi 2. Działania powyższe przyczynią się szczególnie do pozytywnego wpływu na środowisko, ponieważ jednym z ich celów ogólnych jest właśnie ochrona środowiska. Przy tym, należy zauważyć, iż szacowanie pozytywnych oddziaływań środowiskowych w ramach działań Osi 2 jest stosunkowo łatwe do wykonania, ponieważ charakteryzują się one spójnym charakterem. Program z pewnością przyczyni się do osiągnięcia innych efektów poza tymi, które bezpośrednio z niego wynikają. Do efektów takich należą:

- znaczny wzrost aktywności mieszkańców obszarów wiejskich;
- wzrost odpowiedzialności i motywacji dla indywidualnego i zbiorowego rozwoju społeczności wiejskiej;
- usprawnienie samoorganizacji osób dążących do poprawy swoich warunków bytowych;
- chęć podwyższenia kwalifikacji zawodowych i ogólnych;
- większa świadomość odpowiedzialności za stan środowiska, oszczędności energii i wody;
- zwiększenie świadomości w odniesieniu do działań zbiorowych;
- poprawa wizerunku polskiej wsi i zwiększenie jej atrakcyjności;
- większe oddziaływanie na lokalny system zarządzania;
- uregulowanie kwestii własności i rejestracji gruntów;

- zwiększenie i dywersyfikacja popytu na usługi;
- większa dyscyplina w korzystaniu z pomocy społecznej;
- większy respekt dla wartości dziedzictwa obszarów wiejskich.

Synergia negatywna (potencjalne konflikty między działaniami)

Biorąc pod uwagę różnorodność działań Programu, należy wspomnieć o dwóch potencjalnych konfliktach dotyczących działań PROW 2007-2013.

Po pierwsze, rozwój konkurencyjności w rolnictwie, leśnictwie i przetwórstwie, może być w niektórych sytuacjach wspierany kosztem wsparcia dla ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki gruntami z jednej strony, a z drugiej, poprawy jakości życia na wsi, przy założeniu, że wielkość środków wsparcia jest stała.

Ponadto, realizacja inwestycji w obrębie osi i działań może niekiedy powodować sprzeczności w realizacji celów Programu. Ochrona terenów Natura 2000 może doprowadzić z jednej strony do konfliktów z rolnictwem i leśnictwem, a z drugiej z dywersyfikacją i rozwojem działalności gospodarczej. Nie zawsze uda się stworzyć sytuację generującą korzyści na wszystkich ww. płaszczyznach. Jednocześnie rozwój turystyki wykorzystujący piękno krajobrazów jest uzależniony od ochrony tych samych wartości przyrody i środowiska.

Zdaniem MRiRW działania Osi 1 pomimo ich ukierunkowania na poprawę konkurencyjności sektora rolnego i leśnego, przyczyniają się w znacznym stopniu do realizacji celów środowiskowych Programu. Oznacza to, iż wybrane działania zmierzające do poprawy wyników ekonomicznych zostały zaplanowane w sposób uwzględniający także pozytywne oddziaływania na środowisko, kreując sytuacje generujące korzyści na obu płaszczyznach. Wynika to m.in. z faktu, iż zakres inwestycji przewidzianych do realizacji w ramach Osi 1 obejmuje także inwestycje z zakresu ochrony środowiska, a w przypadku wszystkich inwestycji wymagane jest spełnienie norm z tego zakresu. Jednocześnie celem działań związanych z potencjałem ludzkim jest upowszechnianie wiedzy obejmującej także tematykę ochrony środowiska. Ponadto wydaje się, iż działania dotyczące produkcji i promocji żywności wysokiej jakości w sposób bezpośredni oraz pośredni będą generować korzystny wpływ na środowisko. Szczegółowo zagadnienia te w kontekście poszczególnych działań zostały omówione poniżej.

Tematyka związana z ochroną środowiska przewidziana jest jako jedna z możliwych tematów szkoleń w ramach działania „Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie”.

Działanie „Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów” koncentruje się na zasadzie wzajemnej zgodności, co będzie w konsekwencji

prowadziło między innymi do zwiększenia świadomości ekologicznej rolników w związku z podstawowymi wymogami gospodarowania (ang. SMR), w zakresie ochrony dzikiego ptactwa, ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory, ochrony wód w tym m.in. przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego.

W ramach działania „Renty strukturalne” istnieje możliwość przekazania gruntów w sposób trwały na cele związane z ochroną środowiska lub na zalesienie.

Celem działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” jest poprawa konkurencyjności sektora rolnego poprzez zwiększenie efektywności gospodarstw rolnych oraz zharmonizowanie warunków produkcji rolnej z wymogami dotyczącymi ochrony środowiska naturalnego, higieny produkcji, bezpieczeństwa i higieny pracy oraz warunków utrzymania zwierząt. W ramach tego działania przewiduje się udzielanie pomocy na inwestycje, których realizacja przyczyni się do poprawy sytuacji w gospodarstwie w zakresie m.in.: ochrony środowiska, warunków utrzymania zwierząt, higieny i bezpieczeństwa produkcji, bezpieczeństwa i higieny pracy. W ramach działania można będzie zrealizować inwestycje mające na celu dostosowanie gospodarstwa do standardów, wymaganych przepisami prawa:

- 1) w zakresie higieny produkcji mleka oraz warunków utrzymania zwierząt – jeżeli inwestycję podejmuje beneficjent działania „Ułatwienie startu młodym rolnikom” zgodnie ze złożonym przez niego planem rozwoju gospodarstwa, a dostosowanie gospodarstwa nastąpi w okresie 36 miesięcy od dnia podjęcia prowadzenia gospodarstwa;
- 2) w zakresie ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego - pod warunkiem, że dostosowanie nastąpi w terminie nie dłuższym niż 36 miesięcy od dnia, w którym dany standard stał się obowiązujący.

Wdrażanie działania „Ułatwienie startu młodym rolnikom” wpłynie w pozytywny sposób na stan środowiska naturalnego. Warunkiem uzyskania pomocy jest spełnienie przez gospodarstwo beneficjenta standardów, m.in. w zakresie ochrony środowiska. W przypadku gospodarstw, które nie spełniają ww. standardów, pomoc może być udzielona wyłącznie pod warunkiem spełnienia standardów, w tym środowiskowych, najpóźniej w ciągu 3 lat od dnia podjęcia prowadzenia gospodarstwa. Dodatkowo należy przyjąć, że znaczna część środków uzyskanych w postaci premii zostanie przeznaczona przez młodych rolników na inwestycje z zakresu ochrony środowiska.

W ramach działania „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”, w zakresie inwestycji dotyczących ochrony środowiska, wsparciem objęte będą projekty dotyczące ograniczenia szkodliwych emisji w zakresie:

- budowy lub modernizacji kotłowni;
- budowy lub modernizacji oczyszczalni ścieków wraz z siecią kanalizacyjną.

Ponadto, w przedmiotowym instrumencie wsparcia, pomoc dotyczyć będzie przetwarzania zbóż i roślin przemysłowych celem ich późniejszego wykorzystania jako komponentów do produkcji biopaliw (wytwarzanie alkoholu etylowego lub oleju), a także wykorzystania produktów rolnych do produkcji biogazu.

Realizacja działania „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności”, oprócz efektów ekonomicznych, będzie miała również pozytywny wpływ na środowisko. Wynika to z faktu, że udział w systemach jakości żywności (system oznaczeń geograficznych, nazw pochodzenia, gwarantowanych tradycyjnych specjalności oraz integrowanej produkcji) nie tylko umożliwia osiągnięcie wyższych dochodów, ale również pozwala zadbać o wpływ całego procesu wytwarzania na środowisko. Należy podkreślić, że system krajowy, jakim jest integrowana produkcja, z założenia jest prośrodowiskowy. Opiera się m.in. na racjonalnym nawożeniu opartym na rzeczywistych potrzebach pokarmowych roślin, a chemiczna ochrona roślin ograniczona jest tylko do środków bezpiecznych dla środowiska naturalnego.

„Działania informacyjne i promocyjne” mają na celu zwrócenie uwagi konsumentów na specyficzne cechy wysokojakościowych produktów (wytworzonych w ramach systemu chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych, gwarantowanych tradycyjnych specjalności, rolnictwa ekologicznego oraz integrowanej produkcji), co powinno spowodować wzrost popytu na te produkty, a w rezultacie spowodować wzrost zainteresowania producentów wytwarzaniem wysokojakościowej żywności. Zatem działanie powinno doprowadzić do rozpropagowania wytwarzania żywności metodami przyjaznymi środowisku.

Działanie „Grupy producentów rolnych” tworzy możliwość wspierania powstawania grup producentów prowadzących produkcję metodami przyjaznymi dla środowiska.

4.3. Europejski Plan Naprawy Gospodarczej oraz przegląd Wspólnej Polityki Rolnej (ang. Health Check)

W ramach przeprowadzonej w roku 2008 oceny Wspólnej Polityki Rolnej, (Health Check) oraz opracowania, w związku z ogólnosiwiatowym kryzysem gospodarczym, Europejskiego Planu Naprawy Gospodarczej (EERP) określono nowe wyzwania stojące przed Unią:

- a) zmiany klimatyczne;
- b) odnawialne źródła energii;
- c) gospodarka wodna;
- d) różnorodność biologiczna;

- e) środki towarzyszące restrukturyzacji sektora mleczarskiego;
- f) innowacje związane z priorytetami wymienionymi w lit. a), b), c) i d);
- g) infrastruktura szerokopasmowego Internetu na obszarach wiejskich.

PROW 2007-2013 w kształcie zaproponowanym we wrześniu 2007 r. uwzględniał w szerokim zakresie wskazane wyżej cele.

Dodatkowe środki przyznane Polsce na działania w zakresie rozwoju obszarów wiejskich (168 890 000 euro) zostaną przeznaczone na realizację nowych wyzwań w ramach następujących działań:

- a) Modernizacja gospodarstw rolnych – projekty dotyczące restrukturyzacji gospodarstw prowadzących produkcję mleka (inwestycje związane z rozwojem produkcji mleka lub reorientację w związku z zaprzestaniem produkcji mleka);
- b) Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowywaniem rolnictwa i leśnictwa poprzez gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi – projekty w zakresie retencjonowania wody (w tym retencja glebowa i zapobieganie odwadnianiu, renaturyzacja torfowisk i cieków);
- c) Program rolnośrodowiskowy – projekty w ramach pakietu 5 dotyczące cennych siedlisk przyrodniczych i ochrony zagrożonych gatunków ptaków;
- d) Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej – projekty w zakresie wykorzystania energii odnawialnej;
- e) Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej - projekty związane z budową infrastruktury szerokopasmowego Internetu na obszarach wiejskich.

Uzasadnieniem wyboru określonych wyżej kierunków wsparcia są następujące przesłanki.

Restrukturyzacja sektora mleczarskiego

W Polsce występuje duże rozdrobnienie produkcji mleka w porównaniu z innym krajami członkowskimi. Wobec planowanego zniesienia kwotowania, konieczne jest więc przyspieszenie działań na rzecz restrukturyzacji sektora poprzez:

- modernizację produkcji mleka, zwłaszcza w gospodarstwach produkujących co najmniej 100 tys. l mleka rocznie, co przyczyni się do zwiększenia potencjału produkcyjnego oraz konkurencyjności gospodarstw mleczarskich i poprawi pozycję sektora na rynku europejskim.
- wspieranie inwestycji związanych ze zmianą kierunku produkcji gospodarstw rezygnujących z produkcji mleka.

Istotną kwestią w realizacji inwestycji w sektorze mleczarskim, a także w podejmowaniu działalności alternatywnych, będzie dbałość o zgodność inwestycji ze

standardami środowiskowymi, zarówno obowiązującymi obecnie, jak i tymi, które będą obowiązywać (w zakresie cross compliance) od roku 2001 oraz 2013.

Gospodarka wodna

Polska posiada stosunkowo niewielkie zasoby wody. W perspektywie zmian klimatu, możliwe jest częstsze występowanie okresowych deficytów wody. Wskaźnik dostępności wody wynosi ok. 1300 m³/mieszkańca/rok (średnia w Europie wynosi ok. 4 500 m³/mieszkańca/rok). Z kolei mała liczba i pojemność zbiorników retencyjnych powoduje, że zatrzymują one tylko 6% rocznego odpływu. Zarówno z punktu widzenia gospodarki jak i środowiska zasadne jest wsparcie projektów w zakresie retencjonowania wód.

Odnawialne źródła energii

Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii staje się coraz bardziej istotne jako element rozwoju zrównoważonego. W ciągu najbliższych lat energia ze źródeł odnawialnych stanowić będzie znaczący składnik bilansu energetycznego Polski. W ramach PROW 2007-2013 realizowane są projekty dotyczące energetyki odnawialnej, które przyczynią się do oszczędzania zasobów surowców energetycznych, poprawy stanu środowiska poprzez redukcję zanieczyszczeń do atmosfery i wód oraz ilości wytwarzanych odpadów.

Infrastruktura szerokopasmowego Internetu na obszarach wiejskich

Słabo rozwinięta infrastruktura techniczna na wsi stanowi jedną z najpoważniejszych barier rozwoju obszarów wiejskich, wpływając zarówno na jakość życia mieszkańców, jak i na możliwości inwestowania na tych obszarach. Problemem jest m.in. brak dostatecznego dostępu do Internetu szerokopasmowego na obszarach wiejskich. W 2008 r. w Polsce zasięg szerokopasmowego Internetu (przez DSL) osiągnął ok. 70 % całkowitej populacji kraju, podczas gdy na obszarach wiejskich wynosił 42,5% ogółu populacji wiejskiej. Jak wynika z 14 Raportu Implementacyjnego Komisji Europejskiej, w Polsce, w porównaniu z rokiem 2007, nastąpił ponad 2,5- krotny wzrost dostępu do Internetu szerokopasmowego. W roku 2007 wskaźnik penetracji (pokrycia) był na poziomie 5,2%, a obecnie wzrósł do poziomu 13,2% czyli o 8 punktów procentowych.

Przeciwdziałanie wykluczeniu informatycznemu i rozwój społeczeństwa informacyjnego stanowią jeden z priorytetów polityki spójności w Polsce. Na ten cel zaplanowano w różnych programach, realizowanych w ramach Narodowych Strategicznych Ram Odniesienia, ponad 3,25 mld euro ze środków wspólnotowych i ponad 4 mld euro łącznie. Wsparcie inwestycji, m.in. na obszarach wiejskich, uwzględniono w Regionalnych Programach Operacyjnych, Programie Operacyjnym „Rozwój Polski Wschodniej” oraz Programie Operacyjnym „Innowacyjna Gospodarka”.

Priorytety i działania przewidziane do realizacji w ramach ww. programów obejmują kompleksowo całą Polskę w układzie horyzontalnym i regionalnym, w tym także obszary wiejskie.

Działania te zostaną uzupełnione poprzez uwzględnienie rozwoju budowy infrastruktury szerokopasmowego Internetu w PROW 2007-2013 w ramach działania „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”. Polska zdecydowała się przeznaczyć ok. 35% dodatkowych środków związanych z Europejskim Planem Naprawy Gospodarczej na działanie związane z finansowaniem infrastruktury szerokopasmowego Internetu w PROW 2007-2013.

Ważną kwestią jest zwielokrotnienie efektu stworzenia infrastruktury technicznej w zakresie budowy Internetu szerokopasmowego poprzez komplementarne wykorzystanie innych dostępnych, również w ramach PROW 2007-13, instrumentów usprawniających dostęp społeczeństwa do korzyści płynących z wykorzystania narzędzi internetowych, jak np. szkolenia, doradztwo, lokalne projekty informacyjne, itp.

Różnorodność biologiczna

Istotnym atutem Polski jest dobrze zachowana bioróżnorodność obszarów rolniczych. Program rolnośrodowiskowy, którego budżet zaplanowano na kwotę 2 303 750 000 euro, obejmuje łącznie 9 pakietów. Wszystkie zaplanowane pakiety rolnośrodowiskowe w sposób bezpośredni lub pośredni wpływają na zachowanie bioróżnorodności. Szczególnie istotny pod tym względem jest pakiet 5 „Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000”, którego wdrożenie powinno obejmować (zgodnie z założeniami) 370 tys. ha. W 2009 roku na realizację pakietu 5 w ramach PROW 2007-2013 rolnicy złożyli 529 wniosków o przyznanie pomocy finansowej na powierzchnię ok. 15 000 ha. Biorąc pod uwagę wartość docelową obszaru objętego wsparciem dla pakietu 5, który wynosi 370 000 ha trwałych użytków zielonych (TUZ), liczbę złożonych wniosków oraz czas trwania programu należy stwierdzić, że środki finansowe przeznaczone na działanie powinny w wystarczającym stopniu pokryć zapotrzebowanie rolników. Jednakże celem wzmocnienia efektów przyrodniczych Programu rolnośrodowiskowego postanowiono skierować na realizację pakietu 5 dodatkowe środki w wysokości 10 mln euro z puli przyznanej w ramach Health Check/EERP.

5. INFORMACJE NA TEMAT OSI I DZIAŁAŃ PROPONOWANYCH W RAMACH KAŻDEJ OSI ORAZ ICH OPIS

5.1. Wymogi ogólne

W ramach priorytetowych kierunków wsparcia obszarów wiejskich UE, zdefiniowano cztery osie:

Oś 1: Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego;

Oś 2: Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich;

Oś 3: Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej;

Oś 4: Leader.

Powyższe kierunki wsparcia w pełni odzwierciedlają potrzeby Polski w zakresie rozwoju obszarów wiejskich i ustanawiają podstawowe sfery, wokół których zostaną zaprogramowane szczegółowe instrumenty wsparcia.

Oś 1: Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego (art. 20 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005)

Biorąc pod uwagę niski stopień specjalizacji gospodarstw rolnych, niedoinwestowanie w zakresie infrastruktury produkcji rolnej i rozdrobnienie struktury obszarowej, które przekłada się na mniejszą efektywność produkcji, konieczne będzie zapewnienie odpowiednich instrumentów wsparcia i poniesienie nakładów finansowych na pokrycie kosztów, dostosowujących gospodarstwa rolne do rosnących wymagań wspólnotowych (w tym związanych z ochroną środowiska) oraz wzmożonej presji konkurencyjnej ze strony producentów z innych krajów unijnych oraz krajów trzecich. Na ten cel zostaną zaplanowane działania wspierające proces restrukturyzacji gospodarstw rolnych i wzmocnienie kapitału rzeczowego, przy możliwości ograniczenia wsparcia dla gospodarstw największych.

W związku z planowanym zniesieniem kwot mlecznych niezbędne jest szczególne wsparcie podmiotów działających w sektorze mleczarskim w celu ułatwienia im dostosowania się do nowych warunków rynkowych.

Ponadto instrumenty wsparcia Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich powinny być skierowane na dalszą poprawę konkurencyjności przemysłu spożywczego, w szczególności w odniesieniu do mikro i małych przedsiębiorstw, oraz wsparcie kreowania wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej.

Poprawa konkurencyjności sektora rolnego będzie również realizowana poprzez zapewnienie wsparcia w zakresie jakości produkcji, polepszania infrastruktury wsi i tworzenia grup zrzeszających producentów rolnych.

W odniesieniu do zasobów ludzkich na obszarach wiejskich, w Polsce istnieje potrzeba szerokiego wsparcia w zakresie zdobywania wykształcenia i podnoszenia kwalifikacji.

Podnoszenie poziomu wykształcenia i kwalifikacji będzie realizowane poprzez kształcenia zawodowe, działania informacyjne i szkoleniowe oraz umożliwienie korzystania z usług doradczych. Wsparcie to obejmować będzie zarówno sektor rolny jak i leśny.

Dotychczasowe działania prowadzone przez doradztwo na rzecz rolników i mieszkańców wsi, skupione były głównie na przygotowaniu rolników do integracji z UE oraz umożliwieniu korzystania z pomocy ze środków wspólnotowych. W związku z nowymi wyzwaniami istnieje potrzeba zwiększenia zaangażowania doradztwa do podnoszenia kwalifikacji i wiedzy w zakresie nowoczesnego gospodarowania, zarządzania gospodarstwem jako przedsiębiorstwem, stosowania zasady wzajemnej zgodności (cross-compliance), norm produkcji, zdrowia publicznego, dobrostanu zwierząt, jakości żywności, stosowania dobrej praktyki rolniczej i leśnej zgodnej z ochroną środowiska oraz czynnej ochrony zasobów przyrody.

Poprawa konkurencyjności rolnictwa wymaga koncentracji ziemi przez usprawnienie przepływu gruntów rolnych z gospodarstw nieefektywnych, bądź w ogóle nieużytkowanej rolniczo, do gospodarstw sprawnych. Niezbędna jest także modernizacja techniczna gospodarstw (zarówno o technologiach industrialnych, jak i zrównoważonych), rozwinięcie usług produkcyjnych, tworzenie sprawnych łańcuchów produkcyjno-handlowych zwłaszcza w zakresie produktów markowych, obejmujących wszystkie ogniwa - od laboratoriów naukowych do handlu i gastronomii.

Z kolei, w celu przyspieszenia odpowiednich przekształceń strukturalnych, zostaną zaplanowane instrumenty wsparcia skierowane do młodych rolników, jak również zapewnione zostaną źródła utrzymania osobom w wieku przedemerytalnym, rezygnującym z działalności rolniczej.

Bilans oś 1: Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego:

W przypadku Polski największy nacisk zostanie położony na działania związane z modernizacją gospodarstw rolnych i infrastrukturą związaną z rolnictwem (w szczególności w zakresie gospodarki wodnej) oraz przetwórstwa produktów rolnych, marketingu i systemów jakości żywności (ok. 47%). Duże znaczenie będzie miało dostosowywanie struktury wiekowej rolników i obszarowej gospodarstw rolnych (ok. 39%). Na pozostałe działania, w tym działania związane z rozwojem kapitału ludzkiego, przeznacza się ok. 14%.

Oś 2: Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich (art. 36 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005)

Zgodnie z nowoczesną koncepcją modelu rolnictwa, uwzględniającą wyniki Rady Europejskiej z Göteborga, które wprowadziły problematykę zrównoważonego rozwoju jako warunek konieczny do osiągnięcia pozostałych celów dotyczących wzrostu gospodarczego - poza podstawową funkcją, jaką jest produkcja artykułów rolnych - obszary wiejskie pełnią ważną rolę w zakresie ochrony środowiska, w tym ochrony zasobów wodnych i gleb, kształtowania krajobrazu, ochrony i zachowania siedlisk oraz różnorodności biologicznej.

Dobry stan środowiska naturalnego i różnorodność biologiczna Polski wyróżnia się na tle innych krajów Europy. W związku z tym wprowadzone zostaną odpowiednie instrumenty wsparcia oraz zachęty dla rolników, które będą sprzyjały zachowaniu i poprawie stanu siedlisk przyrodniczych i ostoi gatunków, stanowiących dobro publiczne. Cel ten będzie realizowany poprzez bezpośrednie działania, związane z odpowiednimi praktykami rolniczymi w obrębie gospodarstwa, takimi jak promowanie zrównoważonego sposobu gospodarowania, odpowiednie użytkowanie gleb i ochrona wód, kształtowanie struktury krajobrazu, przywracanie walorów lub utrzymanie stanu cennych siedlisk użytkowanych rolniczo. W tym aspekcie szczególne znaczenie mają obszary objęte siecią Natura 2000 oraz obszary, na których będą realizowane działania zgodne z Ramową Dyrektywą Wodną (2000/60/WE) w zakresie wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej.

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 przewiduje się uruchomienie działania pt. „Płatności dla obszarów Natura 2000 oraz związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej”, składającego się ze schematu Płatności dla obszarów Natura 2000 oraz schematu Płatności związane z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej (program wodnośrodowiskowy).

Działanie to zostanie uruchomione po opracowaniu wymaganych przez KE planów zarządzania lub w innych narzędzi zarządzania tymi obszarami w równoważnej formie – dla obszarów Natury 2000, a także planów gospodarowania wodami dla Płatności związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej.

Do czasu uruchomienia tego działania, budżet konieczny do jego realizacji, oszacowany na poziomie 550 mln euro zostanie ujęty w osi 2 Programu, w ramach działania program rolnośrodowiskowy, z czego ok. 450 mln euro zostanie przeznaczone na schemat „Płatności dla obszarów Natura 2000”.

Zachowanie i dobry stan środowiska obszarów rolnych, w tym osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu wód i gleb, wiąże się między innymi z utrzymaniem ciągłości ich użytkowania rolniczego, tradycyjnego użytkowania łąk i pastwisk. Dotyczy to także obszarów, gdzie ze względu na utrudnienia wynikające z obecności gruntów słabszej jakości oraz położeniu na stokach oraz w paśmie podgórskim i górskim, jest to mało opłacalne. W rejonach tych istnieje ryzyko marginalizacji i

zaprzestania działalności rolniczej na gruntach rolnych o słabszej jakości. W związku z tym szczególnie tam konieczne będzie zapewnienie wsparcia dla użytkownika rolniczego. Planowany obszar do objęcia instrumentami sprzyjającymi unikaniu marginalizacji i zaprzestania działalności rolniczej na gruntach rolnych o słabszej jakości pokrywa ponad 53% powierzchni kraju.

Poprawa środowiska i zrównoważone użytkowanie obszarów wiejskich wiąże się nie tylko z gruntami rolnymi, ale również z lasami. W tym celu planowane są instrumenty, które przyczynią się do zwiększenia stopnia lesistości w Polsce, poprzez przeznaczanie gruntów rolnych (użytkowanych i odłogowanych) do zalesienia.

Większość możliwych do realizacji działań związanych z ochroną środowiska naturalnego ma charakter wieloletni, a ich realizacja będzie w sposób trwały wpływać na zrównoważony i wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich. Ze względu na uniwersalny charakter działań i zróżnicowaną ofertę, z instrumentów wsparcia będą korzystały zarówno silne i dobrze zorganizowane gospodarstwa, jak również mniejsze, funkcjonujące w sposób tradycyjny, tj. przy dużych nakładach pracy własnej i niewielkiej presji na środowisko.

Monitoring środowiskowy w ramach osi 2 może być prowadzony przez jednostki podległe Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Bilans oś 2: Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich:

W Polsce działania o charakterze prośrodowiskowym, takie jak program rolnośrodowiskowy oraz wsparcie na obszarach Natura 2000 (przewidziane po opracowaniu planów zarządzania), są istotne z punktu widzenia dobrze zachowanych zasobów naturalnych i związanych z tym możliwościami realizacji. Działania te będą promowane zarówno na obszarach o wysokich walorach przyrodniczych, jak i obszarach zagrożonych nadmierną presją środowiskową ze strony rolnictwa. Wsparcie dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania jest instrumentem bardziej powszechnym i łatwiej dostępnym dla rolników, niż programy rolnośrodowiskowe. Niemniej jednak programy rolnośrodowiskowe będą odgrywały dużo większą rolę niż ma to miejsce obecnie.

Oś 3: Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej (art. 52 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005)

Poprawa jakości życia na obszarach wiejskich jest celem, który łączy się zarówno z podstawowymi kierunkami rozwoju ekonomicznego i społecznego gospodarstw rolnych poprzez wzmocnienie potencjału ekonomicznego, restrukturyzację i modernizację, jak i z dobrymi warunkami do życia pod względem jakości środowiska i krajobrazu, infrastruktury społecznej i technicznej.

Instrumenty dostępne w ramach Osi 3 uzupełniają priorytety zdefiniowane w ramach pierwszych dwóch osi i w sposób synergiczny mogą pozytywnie oddziaływać na mieszkańców obszarów wiejskich. Pobudzanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich będzie pośrednio wpływać także na możliwość koncentracji produkcji rolniczej i przejścia ludności związanej z rolnictwem do pracy w innych sektorach gospodarki, a co za tym idzie – tworzyć warunki dla przekształceń wewnątrz sektora rolnego, w tym zwłaszcza redukcji bezrobocia ukrytego, powiększania areału gospodarstw rolnych, ich modernizacji, poprawy konkurencyjności i ukierunkowania rynkowego produkcji.

Pierwsza grupa działań dotyczy różnicowania działalności gospodarczej. W Polsce te działania stanowią ogromną szansę dla mieszkańców obszarów wiejskich, przede wszystkim ze względu na duże zasoby ludzkie i wysoki poziom bezrobocia. Do najważniejszych zadań należy zwiększanie wartości dodanej do produktów np. poprzez konfekcjonowanie, stymulowanie rynku produktów lokalnych i regionalnych, turystyki, handlu, doradztwa, usług.

W tym kontekście priorytet stanowi zapewnienie pracy i dochodów przez rozwój działalności pozarolniczej. Niskie dochody wynikające z niedostatecznego wykorzystania zasobów pracy rodzin wiejskich to podstawowy problem społeczno-ekonomiczny. Rolnictwo będzie absorbować coraz mniejszy zasób siły roboczej, zaś strategiczna wizja zakłada utrzymanie żywotności obszarów wiejskich. W związku z tym ciężar zatrudnienia wiejskich zasobów pracy powinny przejmować działalności nierolnicze. Z tego punktu widzenia szczególnie istotne jest wszechstronne wsparcie dla procesu tworzenia pozarolniczych miejsc pracy na wsi oraz ułatwiania zatrudnienia w lokalnych ośrodkach miejskich dla osób ze wsi.

W procesach rozwoju obszarów wiejskich szczególna rola przypada właśnie ośrodkom miejskim – jako podstawowym miejscom, w których ludność wiejska może znaleźć miejsca pracy i podwyższyć poziom edukacji i umiejętności oraz znaleźć zaspokojenie potrzeb zdrowotnych i aspiracji kulturalnych. Szczególne znaczenie w tym kontekście ma wspieranie rozwoju tych funkcji małych miast i wybranych ośrodków gminnych, które związane są bezpośrednio z procesami restrukturyzacyjnymi na obszarach wiejskich, w tym w szczególności usług zdrowotnych, edukacji na poziomie szkolnictwa średniego, rozwoju małych firm w sektorach pozarolniczych, turystyki przyjazdowej, funkcji uzdrowiskowych.

Istotne dla warunków życia ludności i możliwości rozwoju gospodarczego wsi jest udoskonalenie usług komunalnych. W ramach PROW 2007 -2013 wspierane będą inwestycje z zakresu rozwoju sieci szerokopasmowego Internetu - niezbędne, aby mieszkańcy wsi uczestniczyli w pełni w procesie budowy społeczeństwa informacyjnego.

Drugą grupę stanowią instrumenty mające na celu poprawę jakości życia. Dotyczą one odnowy wsi, poprawy stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. W pełni uwzględniają one ważne funkcje społeczne i kulturalne, co z pewnością przyczyni się do polepszenia jakości życia i może stanowić dodatkowy czynnik, kształtujący przemiany strukturalne i przeciwdziałający depopulacji, a wręcz tworzący silniejsze poczucie identyfikacji mieszkańców z obszarów wiejskich z ich regionem wraz z jego tradycjami i wartościami.

Bilans oś 3: Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej:

W warunkach Polski zarówno instrumenty sprzyjające tworzeniu miejsc pracy (indykatory ok. 39% środków osi 3), jak i jakości życia (indykatory ok. 61% środków osi 3) są ze sobą związane i powinny być realizowane przy zachowaniu komplementarności z działaniami w innych funduszach.

Oś 4: Leader (art. 61 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005)

LEADER jest podejściem przekrojowym, umożliwiającym realizowanie i wdrażanie celów przede wszystkim Osi 3.

Celem Osi 4 jest aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich poprzez budowanie potencjału społecznego na wsi, zwiększenie potencjału zdobywania środków finansowych i ich wykorzystania, a także polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami i ich waloryzacja.

Aktywizacja społeczności wiejskich wymaga włączenia do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw partnerów społecznych. Temu przedsięwzięciu służy podejście Leader.

Leader jest podejściem do rozwoju obszarów wiejskich, polegającym na oddolnym opracowaniu przez lokalną społeczność wiejską lokalnej strategii rozwoju obszarów wiejskich oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących zasoby, wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Przedstawiciele ci tworzą tzw. lokalną grupę działania – partnerstwo międzysektorowe, które samodzielnie wybiera projekty, a ich realizacja przyczynia się do osiągnięcia celów wspólnie opracowanej strategii.

Takie podejście oddolne wzmocni spójność podejmowanych lokalnie decyzji, podniesie jakość zarządzania i przyczyni się do wzmocnienia kapitału społecznego w społecznościach wiejskich a także skłoni do stosowania innowacyjnych rozwiązań w zakresie rozwoju regionu.

Budowa lokalnych strategii niesie ze sobą szereg korzyści, wśród których najważniejsze to lepsze wykorzystanie posiadanych zasobów (ludzkich, naturalnych), dostosowanie kierunków działania do potrzeb podmiotów funkcjonujących na danym obszarze. Ponadto podejście lokalne pomaga w wyznaczeniu pożądanych i

najbardziej dopasowanych kierunków rozwoju oraz pozwala na lepsze zdefiniowanie problemów obszaru i określenie sposobów ich rozwiązania.

Na podstawie liczby złożonych przez beneficjentów wniosków w okresie programowania 2004-2006 wynika, że jest bardzo duże zainteresowanie Leaderem, co świadczy o potrzebie realizacji tego instrumentu, z uwzględnieniem koniecznych zmian w zakresie usprawnienia jego wdrażania. W ramach Pilotażowego Programu Leader + na lata 2004-2006 w ramach Schematu II na liście rankingowej zatwierdzonej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi znalazły się 162 lokalne grupy działania.

Planowane jest objęcie ok. 50% powierzchni obszarów wiejskich spełniających wymogi dla podejścia Leader zakresem działania lokalnych grup działania (LGD), a liczba Lokalnych grup działania powinna ulec zwiększeniu o ok. 50% w stosunku do liczby LGD powstałych w okresie programowania 2004-2006.

Te wszystkie elementy, jakie ze sobą niesie podejście Leader, z pewnością będą sprzyjać lepszemu wdrożeniu i absorpcji środków w ramach pozostałych osi, ze szczególnym uwzględnieniem osi trzeciej, w ramach której charakter działań i ich podstawowy cel odpowiada idei tworzenia lokalnych strategii rozwoju.

Realizacja osi 4 w dłuższej perspektywie przyczyni się do osiągnięcia celów Odnowionej Strategii Lizbońskiej oraz Strategii z Göteborga w tym: zwiększenia miejsc pracy i zwiększenia różnorodności gospodarczej obszarów wiejskich. Poprzez wdrażanie podejścia LEADER możliwe będzie wzmocnienie kapitału społecznego na wsi, poprawa samoorganizacji i zarządzania na poziomie lokalnym. Jednocześnie wdrażanie oddolnych zintegrowanych strategii lokalnych pozwoli na zapewnienie zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, w tym zachowanie dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi.

Bilans oś 4: Leader:

Działania własne Lokalnych Grup Działania (LGD) służące właściwemu funkcjonowaniu LGD, nabywaniu umiejętności oraz aktywizacji prowadzonej na obszarze LGD stanowią ok. 20% środków osi 4, natomiast wdrażanie lokalnych strategii rozwoju realizujących cele osi 3 - ok. 80% środków. Oba kierunki są komplementarne i ważne, dlatego też konieczne jest zbudowanie potencjału Lokalnych Grup Działania tak, by mogły one skutecznie realizować lokalne strategie rozwoju i przyczynić się do realizacji celów osi 3. Ze względu na wymiar finansowy, wdrażanie lokalnych strategii będzie miało w długim okresie rosnące znaczenie na obszarze całego kraju.

Informacje dotyczące wartości bazowych wskaźników, zostały zamieszczone w załączniku 7 do Programu.

5.2. Wymogi dotyczące wszystkich lub kilku środków

Wymogi wzajemnej zgodności, które mają wpływ na wdrażanie poszczególnych działań Programu, są zgodne z wymogami przewidzianymi w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1782/2003.

Polska przyjęła system jednolitych płatności obszarowych (ang. SAPS). W związku z tym, przepisy art. 42 ust. 5 i art. 69 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003 nie mają zastosowania. Także wybór systemu jednolitych płatności obszarowych powoduje, że nie stosuje się pomocy przewidzianej dla producentów wołowiny, cielęciny (art. 132), owiec i kóz (art. 114 ust. 1 oraz 119). Z tego względu Polska nie uczestniczy również w tworzeniu funduszu tytoniowego i nie stosuje systemu wsparcia dla producentów tytoniu, przewidzianego w art. 13 ust. 2 lit. b rozporządzenia Rady (WE) nr 2075/1992.

Podstawowe wymagania oznaczają normy obowiązkowe, które muszą być przestrzegane przy prowadzeniu działalności rolniczej, związane w szczególności z ochroną środowiska. Dotyczą one niektórych działań osi 2, czyli wspierania gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, płatności dla obszarów Natura 2000 oraz związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej, programu rolnośrodowiskowego i zalesiania gruntów rolnych.

Podstawowe wymagania zawierają wymogi, o których mowa w art. 5 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003, ujęte w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 7 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych wymagań utrzymywania gruntów rolnych w dobrej kulturze rolnej (Dz. U. Nr 65 poz. 600 oraz z 2005 r. Nr 36, poz. 326 i Nr 80, poz. 702). Katalog tych wymogów zawiera załącznik 8 do Programu.

Przy przygotowywaniu działań Programu były brane pod uwagę wytyczne Wspólnoty związane m.in. z innowacjami czy produkcją energii odnawialnej. Ma to swoje odzwierciedlenie w zakresach wsparcia poszczególnych działań osi 1 oraz 3 (*Modernizacja gospodarstw rolnych, Zwiększenie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej, Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw, Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej*).

Cele dla tych działań zostały sformułowane w sposób jednolity dla całego kraju - stąd proces wyboru projektów nie uwzględnia w sposób szczególny innowacyjności natomiast przy założeniu, że wspierany będzie zakup przede wszystkim nowych maszyn i urządzeń, zapewnione będzie stosowanie najnowszych dostępnych technologii. Wsparciem objęty zostanie również sektor wytwarzania bioenergii, poprzez dofinansowanie projektów w zakresie produkcji biopaliw (alkohol etylowy, olej) oraz przetwarzania innych produktów rolnych na cele energetyczne. Dofinansowaniem objęte zostaną także inwestycje związane z ochroną środowiska.

Należy podkreślić, że Program będzie wdrażany horyzontalnie, uwzględniając zróżnicowanie regionalne, poprzez możliwość zróżnicowania kryteriów dostępu, przestrzenne zróżnicowanie wynikające ze specyfiki działań, w tym przede wszystkim poprzez wydzielenie obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania, obszarów szczególnie narażonych na zanieczyszczenia azotanami ze źródeł rolniczych, obszary objęte siecią Natura 2000.

Przewidziano możliwość dokonania podziału środków przeznaczonych na finansowanie niektórych działań pomiędzy województwa. Podział ten oparty będzie na mierzalnych wskaźnikach charakteryzujących potencjał i potrzeby regionów w odniesieniu do poszczególnych instrumentów pomocy. Wskaźniki te zostaną określone uchwałą Komitetu Monitorującego dla PROW. W ten sposób zapewniony zostanie zrównoważony dostęp do wsparcia, a jednocześnie dostosowanie go do specyfiki regionów. Rozwiązanie to dotyczy przede wszystkim działań o charakterze inwestycyjnym.

Dla działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” podział kwoty będzie odzwierciedlał powierzchnię UR i liczbę potencjalnych beneficjentów tego działania w poszczególnych regionach.

Działanie „Zwiększenie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” będzie wdrażane horyzontalnie, bez wydzielenia środków dla poszczególnych województw. Szeroki zakres wspieranych sektorów przetwórstwa i wprowadzania do obrotu produktów rolnych pozwoli na uwzględnienie potrzeb inwestycyjnych we wszystkich regionach kraju.

Ważnym elementem regionalizacji wdrażania działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 będzie również wdrażanie pewnych instrumentów przez jednostki samorządu terytorialnego (Urzędy Marszałkowskie) oraz realizowanie podejścia Leader poprzez Lokalne Grupy Działania, w skład których również wejdą przedstawiciele regionów i społeczności lokalnych.

Definicja rolnika – osoba fizyczna lub prawna lub grupa osób fizycznych lub prawnych, bez względu na status prawny takiej grupy i jej członków w świetle prawa krajowego, których gospodarstwo znajduje się na terytorium Wspólnoty określone w art. 299 Traktatu, oraz które prowadzą działalność rolniczą.

Wysokość pomocy przedstawiona dla poszczególnych działań Programu wyrażona w euro ma charakter indykatywny. Podczas określania jej wysokości zastosowano kurs wymienny - 3,9038 PLN, stanowiący średni kurs za 2006 rok, obliczony na podstawie kursów miesięcznych publikowanych przez Europejski Bank Centralny.

System wdrażania działań: „Modernizacja gospodarstw rolnych” oraz „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” zostanie poddany weryfikacji po 2 latach wdrażania Programu. Weryfikacja systemu ma na celu zbadanie jego wydajności i skuteczności w osiąganiu założonych celów Programu.

Całe terytorium kraju zostało sklasyfikowane jako obszar Celu Konwergencji.

Rzeczpospolita Polska zapewni weryfikowalność i kontrolę wszystkich działań w ramach Programu. W tym celu zapewnia się rozwiązania dotyczące kontroli, które w wystarczającym stopniu zapewniają przestrzeganie kryteriów kwalifikowalności i zobowiązań.

5.3. Wymagane informacje w odniesieniu do osi i środków

5.3.1. Oś 1 Poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego

Nazwa działania

Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie

Kod działania

111.

Podstawa prawna

Art. 20 lit. a) (i) i art. 21 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Punkt 5.3.1.1 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Warunkiem wzrostu konkurencyjności rolnictwa i leśnictwa oraz dostosowania procesów produkcyjnych do rosnących wymagań w zakresie ochrony środowiska, jakości i bezpieczeństwa produkcji, warunków utrzymania zwierząt - jest poprawa poziomu wiedzy i kwalifikacji zawodowych osób zatrudnionych w tym sektorze. W warunkach polskich, z uwagi na generalnie niski poziom wykształcenia ludności rolniczej, pomoc szkoleniowa ma szczególnie istotne znaczenie dla rozwoju sektorów rolnictwa i leśnictwa.

Cel działania

Działanie ma na celu doskonalenie zawodowe rolników i posiadaczy lasów, prowadzące do restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa, zwiększenia konkurencyjności i dochodowości działalności rolniczej lub leśnej oraz do spełnienia odpowiednich norm krajowych i UE.

Zakres działania

Doskonaleniem zawodowym w ramach działania będą objęci rolnicy i posiadacze lasów na zasadzie dobrowolności. W ramach działania prowadzone będą szkolenia w szczególności w ramach następujących dziedzin:

- a) minimalne wymagania wzajemnej zgodności dla gospodarstw rolnych (tzw. cross-compliance);
- b) upowszechnianie nowoczesnych technologii w rolnictwie i leśnictwie;
- c) upowszechnianie zasad proekologicznych metod produkcji rolniczej, a w szczególności integrowanej produkcji rolniczej i rolnictwa ekologicznego;
- d) upowszechnianie standardów jakościowych w produkcji rolniczej i leśnej;
- e) ekonomika i zarządzanie gospodarstwem rolnym lub produkcją leśną;
- f) podejmowanie nowych, rynkowo zorientowanych kierunków produkcji rolnej;
- g) popularyzacja nowych kierunków działalności rolniczej w celu uzyskiwania dodatkowych dochodów;
- h) poprawa jakości i higieny produkcji;
- i) prawidłowe warunki utrzymania zwierząt;
- j) ochrona środowiska w gospodarstwie rolnym, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarstw na Obszarach Szczególnie Narażonych;
- k) zastosowanie mikrokomputerów i programów komputerowych w usprawnieniu zarządzania gospodarstwem rolnym i leśnym;
- l) warunki bezpiecznego wytwarzania i przechowywania pasz w gospodarstwie w kontekście bezpieczeństwa żywnościowego.

Wsparcie nie obejmuje szkoleń, które stanowią część programów nauczania obowiązujących w szkołach rolniczych i leśnych na poziomie szkoły średniej lub wyższej.

Minimalne wymogi wspólnotowe

Nie mogą być finansowane projekty, których program kształcenia jest realizacją kształcenia w trybie szkolnym.

Definicja beneficjenta

Beneficjentami szkoleń są instytucje lub prywatne i publiczne podmioty, prowadzące na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej działalność szkoleniową.

Opis działania

Szkolenia będą prowadzone poprzez organizację kursów, warsztatów i wyjazdów studyjnych. Beneficjentami będą instytucje wybrane przez zespół ekspertów w drodze konkursu. Warunki konkursów szkoleniowych, w tym: tematyka szkoleń, ramowy termin realizacji i liczba uczestników, będą ustalane przez instytucję

zarządzającą, która będzie powoływała ekspertów do oceny i wyboru złożonych projektów.

Naboru uczestników szkolenia będzie dokonywał beneficjent spośród zainteresowanych osób (rolników, posiadaczy lasów).

Beneficjent nie może zlecać realizacji szkolenia lub jego części podwykonawcy. Ostatecznymi odbiorcami pomocy są rolnicy i posiadacze lasów.

Uczestnicy szkoleń nie ponoszą kosztów związanych z udziałem w szkoleniach.

Szczegóły dotyczące zakresu wsparcia

Pomoc finansowa obejmuje:

- refundację udokumentowanych kosztów poniesionych w związku z przeprowadzeniem szkolenia;
- narzut na pokrycie kosztów operacyjnych (prąd, ogrzewanie, wykorzystanie powierzchni biurowych, telefony, faxy, wykorzystanie komputerów, koszty administracyjne itp.) w wysokości nie więcej niż 15% udokumentowanych bezpośrednich kosztów szkoleń.

Wsparcie będzie udzielone podmiotom szkoleniowym na podstawie dokumentów księgowych lub równoważnych z księgowymi wraz z udokumentowaniem przeprowadzenia szkolenia.

Narzut na pokrycie kosztów operacyjnych będzie finansowany na podstawie faktury w wysokości nie wyższej niż 15% udokumentowanych bezpośrednich kosztów szkoleń.

Płatność będzie mieć charakter refundacji – dopuszcza się płatności częściowe, ale nie częściej niż co 2 miesiące.

Definicja organów zapewniających szkolenia

Szkolenia będą prowadzone przez instytucje i podmioty szkoleniowe, prywatne lub publiczne, oraz konsorcja przez nie tworzone, posiadające doświadczenie w organizacji szkoleń dla rolników lub posiadaczy lasów oraz odpowiednią kadre dydaktyczną i bazę szkoleniową.

Szkoleń nie będą mogły prowadzić podmioty, które zajmują się produkcją, obrotem i dystrybucją maszyn, materiałów, środków i urządzeń dla rolnictwa i leśnictwa, z wyjątkiem państwowej jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej działającej na podstawie przepisów o lasach oraz osoby prawnej, działającej na podstawie ustawy o jednostkach doradztwa rolniczego.

Wysokość pomocy

Poziom pomocy wynosi maksymalnie 100% kosztów kwalifikowalnych.

Podział roli z innymi instrumentami finansowymi UE (ESF)

Pomoc udzielana w ramach tego działania nie pokrywa się z zakresem pomocy udzielanej ze środków EFS. Projekty EFS mogą dotyczyć m.in. przekwalifikowania rolników celem podjęcia pracy lub działalności gospodarczej poza rolnictwem, podczas gdy w ramach PROW projekty dotyczą wyłącznie doskonalenia zawodowego w zakresie działalności rolniczej lub leśnej.

Finansowanie

Całkowity koszt 40 000 000 Euro

Wydatki publiczne 40 000 000 Euro

Postanowienia przejściowe

Brak

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba uczestników szkoleń	400 000
	Liczba dni odbytych szkoleń	800 000
Rezultat	Liczba uczestników szkoleń, którzy pomyślnie zakończyli szkolenie związane z rolnictwem i/lub leśnictwem z wynikiem pozytywnym	300 000
Oddziaływanie	Wydajność pracy	Wzrost o 47,8% (w tym z PROW 0,49%) Wartość docelowa: 22 270 EUR/osobę

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów	500
	Liczba szkoleń	10 000
Rezultat	Liczba osób oceniających szkolenia jako adekwatne do oczekiwań zawodowych	224 000

Nazwa działania

Ułatwianie startu młodym rolnikom

Kod działania

112

Podstawa prawna

Art. 20 lit. a) ppkt ii) oraz art. 22 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 13 oraz pkt 5.3.1.1.2 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

W Polsce około jedna piąta gospodarstw jest prowadzona przez osoby powyżej 55 roku życia. W celu stymulowania transferu tych gospodarstw na rzecz młodych i wykształconych następców konieczne jest wsparcie ze środków publicznych. Przejmowanie gospodarstw przez osoby młode, aktywne, o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych sprzyja pożądanym zmianom strukturalnym w rolnictwie i prowadzi do wzrostu konkurencyjności sektora rolnego. Rozpoczęcie samodzielnej działalności rolniczej wymaga jednak poniesienia znacznych nakładów finansowych na uruchomienie produkcji oraz modernizację gospodarstwa, dlatego wsparcie finansowe jest niezbędne w celu umożliwienia młodym rolnikom realizacji ich zamierzeń inwestycyjnych.

Cel działania

Celem działania jest stymulowanie zmian strukturalnych w sektorze rolnym przez ułatwienie przejmowania lub zakładania gospodarstw rolnych przez osoby młode o odpowiednich kwalifikacjach zawodowych.

Zakres działania

Pomoc przeznaczona jest wyłącznie dla osób, które po raz pierwszy rozpoczynają samodzielne prowadzenie gospodarstwa rolnego.

O pomoc może się ubiegać osoba, która:

- 1) nie prowadziła dotychczas działalności rolniczej, a w szczególności nie była posiadaczem nieruchomości rolnej o powierzchni co najmniej 1 ha UR albo

2) prowadzi działalność rolniczą, a w szczególności stała się posiadaczem nieruchomości rolnej o powierzchni co najmniej 1 ha UR:

- a) w drodze spadku, lub
- b) w drodze spadku lub darowizny otrzymanych w trakcie nauki bądź przed uzyskaniem pełnoletności, lub
- c) w sposób nie wymieniony w lit. a lub b – wyłącznie w ramach pierwszego naboru wniosków (w roku 2007).

Pomoc nie może być przyznana po upływie 18 miesięcy od dnia rozpoczęcia prowadzenia działalności rolniczej.

Definicja beneficjenta

Osoba fizyczna

Definicja rozpoczęcia prowadzenia działalności rolniczej

Za datę rozpoczęcia prowadzenia działalności rolniczej uznawana jest data:

- a) wejścia po raz pierwszy w posiadanie nieruchomości rolnej o powierzchni co najmniej 1 ha UR,
- b) w przypadku osób, które po raz pierwszy weszły w posiadanie nieruchomości rolnej o powierzchni co najmniej 1 ha UR przed ukończeniem 18 roku życia – data ukończenia 18 lat, z zastrzeżeniem pkt c i d,
- c) w przypadku osób, które po raz pierwszy weszły w posiadanie nieruchomości rolnej o powierzchni co najmniej 1 ha UR przed zakończeniem nauki szkolnej lub studiów wyższych - data zakończenia lub zaprzestania nauki lub studiów wyższych,
- d) w przypadku osób, które po raz pierwszy weszły w posiadanie nieruchomości rolnej o powierzchni co najmniej 1 ha UR przed rozpoczęciem służby wojskowej lub w trakcie jej odbywania – data zakończenia tej służby, pod warunkiem że rozpoczęcie tej służby nastąpiło nie później niż 12 miesięcy od daty określonej zgodnie z a, b, lub c,
- e) w przypadku osób, które po raz pierwszy weszły w posiadanie nieruchomości rolnej o powierzchni co najmniej 1 ha UR w drodze spadku i nie później niż w ciągu 12 miesięcy od nabycia tej nieruchomości przekazały ją w dzierżawę – data rozwiązania/wygaśnięcia umowy dzierżawy, pod warunkiem, że umowa dzierżawy została zawarta w formie aktu notarialnego albo z datą pewną.

Jeżeli przed datą określoną zgodnie z punktem a, b, c lub d nastąpiło co najmniej jedno z niżej wymienionych zdarzeń:

- 1) podjęcia produkcji w niektórych działach specjalnych produkcji rolnej;

- 2) złożenia wniosku o wpis do ewidencji producentów;
- 3) zgłoszenia zwierząt gospodarskich do rejestru;
- 4) podjęcia ubezpieczenia w KRUS w charakterze innym niż domownik;
- 5) wystąpienia o pomoc pochodzącą ze źródeł krajowych lub wspólnotowych, przeznaczonych na cele związane z rozwojem lub dostosowaniem działalności rolniczej (SAPARD, PROW 2004-2006, SPO *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006*, PROW 2007-2013) lub o kredyt preferencyjny udzielany przez ARiMR;

to za datę rozpoczęcia prowadzenia działalności rolniczej uznaje się datę najwcześniejszego z tych zdarzeń.

Biznesplan

Biznesplan zawiera:

- 1) cele, koncepcję i etapy rozwoju gospodarstwa;
- 2) opis wyjściowej sytuacji gospodarstwa, w szczególności informacje dotyczące zasobów gospodarstwa oraz struktury produkcji;
- 3) opis i harmonogram planowanych inwestycji, z uwzględnieniem inwestycji służących dostosowaniu do wymaganych przepisami prawa standardów w zakresie higieny, ochrony środowiska i warunków utrzymania zwierząt;
- 4) początkowy i docelowy wynik ekonomiczny gospodarstwa;
- 5) informacje na temat sposobu uzupełnienia wykształcenia (jeżeli dotyczy) oraz planowanych szkoleń lub doradztwa;
- 6) informacje na temat innych zamierzeń dotyczących rozwoju gospodarstwa.

Gospodarstwo beneficjenta zostanie poddane kontroli w celu weryfikacji realizacji założeń biznesplanu. Kontrola zostanie przeprowadzona przynajmniej raz, nie później niż przed upływem 5 lat od dnia wydania decyzji o przyznaniu pomocy.

Weryfikacja realizacji biznesplanu będzie następować w oparciu o odpowiednie dokumenty złożone przez beneficjenta, kontrole na miejscu oraz kontrole krzyżowe.

W uzasadnionych przypadkach dopuszcza się możliwość dokonania zmian w realizowanym biznesplanie.

Możliwość uzupełnienia wykształcenia

Beneficjent, który w dniu złożenia wniosku nie spełnia kryterium dotyczącego kwalifikacji zawodowych, może otrzymać pomoc pod warunkiem uzupełnienia wykształcenia w ciągu 36 miesięcy od dnia wydania decyzji o przyznaniu pomocy.

Możliwość łączenia pomocy w ramach różnych działań za pośrednictwem biznesplanu

Nie przewiduje się.

Kryteria dostępu

Beneficjent:

- 1) jest pełnoletni i w dniu złożenia wniosku nie ukończył 40 roku życia;
- 2) posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe wynikające z wykształcenia lub stażu pracy w rolnictwie;
- 3) będzie rozwijał działalność rolniczą zgodnie z założeniami biznesplanu;
- 4) co najmniej 70% kwoty premii wykorzysta na cele związane z rozwojem gospodarstwa, zgodnie z założeniami biznesplanu;
- 5) przez okres co najmniej 3 lat od wypłaty pomocy będzie ubezpieczony w KRUS na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników jako rolnik z mocy ustawy i w pełnym zakresie;
- 6) będzie prowadził gospodarstwo objęte pomocą przez okres co najmniej 5 lat od dnia wypłaty pomocy.

Przejmowane gospodarstwo:

- 1) ma powierzchnię użytków rolnych nie mniejszą niż średnia krajowa i nie większą niż 300 ha;
- 2) stanowi lub będzie stanowiło własność beneficjenta lub dzierżawę (przez okres co najmniej 5 lat) z zasobu własności rolnej Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego;
- 3) spełnia standardy w zakresie higieny, ochrony środowiska i warunków utrzymania zwierząt w gospodarstwie lub dostosuje się do tych standardów w ciągu 3 lat od rozpoczęcia prowadzenia działalności rolniczej.

Jeśli przejmowane gospodarstwo położone jest w województwie, w którym średnia wojewódzka jest niższa niż średnia krajowa, a gospodarstwo ma powierzchnię nie mniejszą niż średnia w danym województwie, ale niższą niż średnia krajowa, pomoc może zostać przyznana tylko pod warunkiem, że wnioskujący zobowiąże się do zwiększenia powierzchni gospodarstwa do poziomu średniej krajowej w terminie do 3 lat od momentu doręczenia decyzji o przyznaniu pomocy.

Pomoc podlega zwrotowi w całości, w przypadku gdy beneficjent nie dotrzymał zobowiązania zwiększenia powierzchni gospodarstwa do poziomu średniej krajowej (wg stanu na dzień, w którym został złożony wniosek o przyznanie pomocy).

Pomoc podlega zwrotowi w całości lub części, w przypadku gdy beneficjent nie spełni zobowiązań dotyczących w szczególności prowadzenia gospodarstwa oraz ubezpieczenia w KRUS przez wymagany okres, realizacji założeń biznesplanu, uzupełnienia wykształcenia oraz dostosowania do standardów.

Forma i wysokość pomocy finansowej

Jednorazowa premia w wysokości 50 000 zł (12 808,0 euro). Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Kwota premii nie przekracza równowartości 55 000 EUR, zgodnie z załącznikiem do rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Finansowanie

Koszt całkowity: 420 000 000 EUR

Wydatki publiczne: 420 000 000 EUR

Postanowienia przejściowe

Nie dotyczy

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba młodych rolników, którym udzielono pomocy	33 600
	Całkowita wartość inwestycji (EUR)	315 000 000
Rezultat	Wzrost wartości dodanej brutto we wspartych gospodarstwach	119% wartości bazowej
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Wydajność pracy	Wzrost o 47,8% (w tym z PROW 0,49 %) Wartość docelowa: 22 270 EUR/osobę

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Rezultat	Wielkość gospodarstw młodych rolników po realizacji biznes planu (wskaźnik pomocniczy do wyliczenia średniej wielkości gospodarstw MR w stosunku do średniej w województwie)	373 454 ha w skali kraju
	Średnia wielkość gospodarstw MR w stosunku do średniej w województwie	120% w skali kraju

Nazwa działania

Renty strukturalne

Kod działania

113.

Podstawa prawna

Art. 20 lit. a) ppkt iii) oraz Art. 23 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 14 oraz pkt 5.3.1.1.3 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Z danych GUS wynika, że w ogólnej liczbie ponad 780 tys. gospodarstw indywidualnych powyżej 1 ha użytków rolnych, których użytkownicy są ubezpieczeni w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego, ponad 260 tys. gospodarstw (tj. 33%) jest kierowanych przez rolników będących w wieku od 50 do 59, czyli w przedziale wiekowym, umożliwiającym ubieganie się o rentę strukturalną w latach 2007-2013.

Także struktura wiekowa rolników ubiegających się o płatności bezpośrednie w 2006 r., a więc aktywnych kierowników gospodarstw, wskazuje, że osoby w wieku powyżej 55 roku życia stanowią 20,1%.

Działanie przyczyni się do poprawy struktury wiekowej, jak również poziomu wykształcenia osób kierujących gospodarstwami rolnymi poprzez większy udział osób młodszych, które z reguły są lepiej wykształcone. .

Cel działania

Działanie ma na celu poprawę struktury agrarnej kraju oraz przyspieszenie procesu wymiany pokoleniowej wśród osób prowadzących gospodarstwa rolne, a także poprawę rentowności i konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez ich przejmowanie przez osoby młodsze, dobrze przygotowane do zawodu rolnika.

Działanie będzie jednym z instrumentów łagodzących skutki przemian agrarnych na obszarach wiejskich i poprzez zapewnienie źródła dochodów osobom rezygnującym z prowadzenia towarowej produkcji rolnej przyczyni się do poprawy rentowności

rolnictwa, jakości życia na obszarach wiejskich oraz pośrednio do zmniejszenia bezrobocia wśród młodych na wsi.

Działanie to będzie uważnie monitorowane i będzie podlegało ocenie pod względem jego wkładu do restrukturyzacji polskiego rolnictwa.

Opis działania

Pomoc będzie udzielana producentom rolnym, którzy zdecydują się na zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej i przekazanie gospodarstw rolnych innym producentom rolnym lub następcom. Pomoc będzie skierowana do producentów rolnych będących w wieku przedemerytalnym, podlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników, którzy prowadzą działalność rolniczą w gospodarstwie rolnym będących ich własnością (bądź własnością ich małżonka), i którzy zdecydują się na przekazanie posiadanego gospodarstwa rolnego. Pomoc będzie stanowiła źródło dochodu po zaprzestaniu prowadzonej działalności rolniczej.

Grunty wchodzące w skład przekazywanego gospodarstwa rolnego są:

- 1) przejmowane w całości przez następcę, który spełnia następujące warunki:
  - nie ukończył 40. roku życia,
  - po raz pierwszy podejmuje się prowadzenia gospodarstwa rolnego,
  - posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe do prowadzenia działalności rolniczej,
  - przedłożył plan rozwoju przejmowanego gospodarstwa;
- 2) przekazywane na powiększenie gospodarstwa rolnego innego producenta rolnego, który spełnia następujące warunki:
  - jest producentem rolnym, który nie ukończył 50. roku życia,
  - posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe do prowadzenia działalności rolniczej.

W przypadku gdy gospodarstwo przekazane jest następcy, który jest beneficjentem działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”, warunek dotyczący kwalifikacji zawodowych do prowadzenia działalności rolniczej może być spełniony w terminie określonym dla następcy jako beneficjenta działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”.

W odniesieniu do konieczności przedłożenia przez następcę planu rozwoju przejmowanego gospodarstwa, przedmiotem kontroli jest jedynie fakt przedłożenia takiego planu.

Pula środków przydzielona w ramach PROW 2007-2013 na program rent strukturalnych wynosi 2 549 600 000 euro. Ze środków tego okresu programowania będą wypłacane zarówno zobowiązania wobec beneficjentów rent strukturalnych z PROW 2004-2006, jak i wobec beneficjentów działania z PROW 2007-2013, w granicach dostępnych środków.

Działanie renty strukturalne w latach 2007-2013 będzie oszczędniejsze, gdyż:

- 1) wysokość renty strukturalnej została obniżona do kwoty przybliżonej do wysokości średniego świadczenia emerytalno-rentowego przyznawanego rolnikom w ramach systemu ubezpieczeń społecznych, niemniej świadczenie to jest wyższe od świadczenia emerytalno-rentowego i przez to bardziej atrakcyjne;
- 2) renta strukturalna będzie wypłacana tylko do osiągnięcia wieku 65 lat, czyli krócej niż miało to miejsce w poprzednim programie.

Strona polska nie będzie występowała z żadnych powodów o zwiększenie wkładu UE na to działanie w obecnym okresie programowania.

Zakres działania

Udostępnienie możliwości przechodzenia producentów rolnych na renty strukturalne w wieku przedemerytalnym.

Dalsza nietowarowa działalność rolnicza na potrzeby własne, kontynuowana przez beneficjenta rent strukturalnych nie kwalifikuje się do uzyskania wsparcia w ramach Wspólnej Polityki Rolnej.

Kryteria dostępu

Renta strukturalna może być przyznana, jeśli producent rolny zaprzestanie w sposób trwały prowadzenia komercyjnej działalności rolniczej i przekaze w sposób trwały całe posiadane gospodarstwo rolne (z wyłączeniem działki przeznaczonej na potrzeby własne).

Grunty wchodzące w skład przekazywanego gospodarstwa rolnego, są przekazywane:

- 1) na powiększenie gospodarstwa rolnego innego producenta rolnego; w przypadku osoby fizycznej producent ten spełnia następujące warunki:
  - nie ukończył 50. roku życia,
  - posiada odpowiednie kwalifikacje zawodowe do prowadzenia działalności rolniczej albo,

- 2) następcy, który rozpocznie po raz pierwszy działalność rolniczą podejmując prowadzenie tego gospodarstwa jako beneficjent działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”.

Powierzchnia przekazanych użytków rolnych wynosi co najmniej 6 ha albo 3 ha, w przypadku gospodarstw rolnych położonych w województwie: małopolskim lub podkarpackim lub śląskim lub świętokrzyskim.

Powierzchnia gospodarstwa, które powstanie po przejęciu gruntów (docelowego) nie może być mniejsza niż średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w kraju. Jeśli gospodarstwo o powierzchni większej niż 10 ha przekazywane jest na powiększenie innego gospodarstwa rolnego, wielkość gospodarstwa docelowego musi być większa od gospodarstwa przekazywanego o co najmniej 10%.

Definicja beneficjenta

Maksymalna liczba beneficjentów wspieranych w ramach „Rent strukturalnych” w ramach zobowiązań podjętych w latach 2007-2013 będzie wynosiła 20 400.

Renta strukturalna przysługuje producentowi rolnemu, będącemu osobą fizyczną, który:

- 1) ukończył 55 lat, lecz nie osiągnął jeszcze wieku emerytalnego (mężczyzna – 65 lat, kobieta – 60 lat);
- 2) prowadził działalność rolniczą na własny rachunek w gospodarstwie rolnym, w okresie co najmniej 10 lat bezpośrednio poprzedzających złożenie wniosku o rentę strukturalną i przez okres co najmniej 5 lat podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu określonego w przepisach o ubezpieczeniu społecznym rolników;
- 3) podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu w dniu składania wniosku o rentę strukturalną;
- 4) przekazał gospodarstwo rolne;
- 5) zaprzestał prowadzenia wszelkiej towarowej działalności rolniczej;
- 6) nie jest emerytem ani rencistą.

Opis związku z krajowymi systemami emerytalnymi

Tylko w przypadku uzyskania prawa do świadczenia emerytalnego, w trakcie pobierania renty strukturalnej, beneficjentowi rent strukturalnych wypłaca się naliczoną emeryturę z ubezpieczenia społecznego, a rentę strukturalną w wysokości pomniejszonej o kwotę tej emerytury. W nowym okresie programowania 2007-2013 sytuacja ta będzie dotyczyła tylko kobiet, które jako główny beneficjent rent strukturalnych, osiągną wiek emerytalny w 60 roku życia.

Jeżeli małżonek uprawnionego do renty strukturalnej, powiększonej o dodatek na małżonka w trakcie jej pobierania nabędzie prawo do emerytury lub renty, lub podejmie pracę zarobkową podlegającą obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, z wyłączeniem prowadzenia pozarolniczej działalności gospodarczej, rentę strukturalną zmniejsza się o kwotę tego dodatku.

Osoba pobierająca rentę strukturalną zobowiązana jest do opłacania składki na fundusz emerytalno-rentowy rolników. Jeżeli renta strukturalna wypłacana jest z dodatkiem na małżonka, osoba pobierająca rentę strukturalną zobowiązana jest także do opłacania składki na fundusz emerytalno-rentowy za małżonka.

Opis powiązania z działaniem w zakresie podejmowania działalności przez młodych rolników

W ramach działania „Renty strukturalne”, poza możliwością przekazania posiadanych gruntów rolnych na powiększenie innego gospodarstwa rolnego istnieje możliwość ich przekazania na rzecz następcy – ale jedynie w przypadku gdy jest to beneficjent działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”. Dzięki temu istnieje możliwość lepszej kontroli zobowiązań następcy co do prowadzenia gospodarstwa i realizacji założeń biznesplanu. Zapewnia to również lepszą efektywność działania „Renty strukturalne”.

Dla obu działań w ten sam sposób określono wymogi dotyczące kwalifikacji zawodowych następcy i ewentualnego ich uzupełniania.

W obydwu działaniach wielkość tworzonego gospodarstwa nie może być mniejsza od średniej krajowej.

W procedurach wdrażania działania zostaną wprowadzone mechanizmy koordynacji w czasie rozpatrywania wniosków tak, aby zapewnić zsynchronizowanie terminu przekazania gospodarstwa z przyznaniem premii dla młodego rolnika.

Czas trwania pomocy

Renta strukturalna wypłacana będzie beneficjentowi, nie dłużej jednak jak do osiągnięcia 65 lat.

Rodzaje pomocy

Płatność z tytułu renty strukturalnej będzie miała formę płatności miesięcznej.

Wielkość płatności

Podstawowa wysokość pomocy wynosi 1013 zł. Wysokość renty strukturalnej może zostać zwiększona o 676 zł, jako dodatek na małżonka oraz o 102 zł, jeżeli rolnik przekaze gospodarstwo rolne o łącznej powierzchni użytków rolnych większej niż 10 ha osobie w wieku poniżej 40. roku życia.

Wysokość wsparcia podlega sumowaniu, z tym, że łączna wysokość pomocy nie może wynosić więcej niż 1791 zł.

Wysokość renty strukturalnej nie przekracza równowartości 18 000 euro rocznie na przekazującego gospodarstwo zgodnie z załącznikiem do rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Finansowanie

Koszt całkowity – 2 549 600 000 EUR

Wydatki publiczne – 2 549 600 000 EUR

Postanowienia przejściowe

Liczba beneficjentów z okresu 2004 – 2006 wynosi 53 400. Przy założeniu uśrednionej wysokości renty strukturalnej zobowiązania wynikające z PROW 2004-2006 przeniesione w ciężar budżetu PROW 2007-2013 wyniosą ok. 2 120 mln euro. Oznacza to, że dla beneficjentów okresu 2007 – 2013 założono alokacje na poziomie ok. 420 mln euro.

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba producentów rolnych, którzy przejdą na rentę strukturalną	20 400
	Liczba producentów rolnych, którzy przeszli na rentę strukturalną w okresie programowania 2004-2006	53 400
	Powierzchnia przekazanych gospodarstw rolnych (ha UR)	266 000
	Powierzchnia przekazanych gospodarstw rolnych (ha UR) przez producentów rolnych, którzy przeszli na rentę strukturalną w okresie programowania 2004-2006	480 000
Rezultat	Wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwach, którym udzielono pomocy	100% wartości bazowej
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Wydajność pracy	Wzrost o 47,8% (w tym z PROW 0,49%) Wartość docelowa: 22 270 EUR/osobę

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Rezultat	Średni wiek rolnika przejmującego gospodarstwo	30

Nazwa działania

Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów

Kod działania

114.

Podstawa prawna

Art. 20 lit. a) pkt iv) art. 24 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art.15, pkt 5.3.1.1.2 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Wprowadzenie systemu doradztwa rolniczego dla rolników i posiadaczy lasów jest niezbędne w celu usprawnienia zrównoważonego zarządzania gospodarstwami, w tym przestrzegania zasad wzajemnej zgodności czyli tzw. cross-compliance. Ponieważ dostosowanie gospodarstw do wymogów Unii Europejskiej będzie procesem trudnym dla większości rolników i posiadaczy lasów, będą oni mogli uzyskać wsparcie finansowe na korzystanie z usług doradczych w ramach mniejszego działania. Korzystanie z pomocy doradczej będzie dobrowolne i nie będzie miało charakteru kontroli. Doradca, udzielający pomocy doradczej rolnikowi, nie może informować lub wnioskować o ukaranie rolnika z powodu nie spełnianie przez gospodarstwo wymogów cross-compliance, natomiast jest zobowiązany do zachowania rzetelności i poufności.

Nie jest możliwe zwiększenie konkurencyjności i dochodowości gospodarstw rolnych i leśnych bez przestrzegania zasady wzajemnej zgodności (cross-compliance), gdzie zapisane są wymogi odnośnie gospodarki gruntami, ochrony środowiska, zdrowia publicznego, zdrowotności roślin, dobrostanu i zdrowia zwierząt, a także spełnienia norm dotyczących bezpieczeństwa pracy opartych na prawodawstwie wspólnotowym. Gospodarstwo nie spełniające tych wymogów będzie miało obniżoną pomoc, a nawet może być całkowicie pozbawione środków w ramach wsparcia bezpośredniego i płatności towarzyszących. Pierwszym elementem jakiegokolwiek restrukturyzacji gospodarstwa powinna być ocena, czy spełnia ono wymogi cross-compliance. Nie jest to możliwe bez sprawnego systemu doradztwa rolniczego. W ramach działania

zakłada się zapewnienie dostępu do usług z zakresu doradztwa rolniczego i leśnego rolnikom otrzymującym płatności bezpośrednie oraz posiadaczom lasu.

Cel działania

Umożliwienie rolnikom i posiadaczom lasów otrzymanie wsparcia poprzez korzystanie z doradztwa w celu :

- 1) dostosowania gospodarstwa rolnego do zasady wzajemnej zgodności (*cross-compliance*) tj. w zakresie gospodarki gruntami, ochrony środowiska, zdrowia publicznego, dobrostanu i zdrowia zwierząt, zdrowotności roślin;
- 2) zwiększenia konkurencyjności i dochodowości gospodarstw rolnych i leśnych;
- 3) wspierania restrukturyzacji, rozwoju i innowacji w gospodarstwach rolnych i leśnych;
- 4) ochrony środowiska naturalnego;
- 5) poprawy bezpieczeństwa pracy.

Zakres działania

Doradztwo rolnicze, związane z zasadami gospodarowania, określonymi w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1782/2003 Unii Europejskiej będzie świadczone w zakresie oceny spełnienia wymogów wzajemnej zgodności oraz bezpieczeństwa pracy i udzielania pomocy w spełnieniu tych wymogów dla gospodarstw:

- rolnych;
- leśnych.

Zakres usługi doradczej stanowi pojedyncza czynność doradcza, związana z określonym wymogiem wzajemnej zgodności oraz bezpieczeństwa pracy.

Katalog usług doradczych wraz ze zryczałtowanymi, jednolitymi w kraju, stawkami za ich świadczenie, zostaną określone przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Usługi doradcze będą uwzględniać doradztwo w zakresie obowiązkowych wymogów gospodarowania oraz zasady dobrej kultury rolnej zgodnej z ochroną środowiska naturalnego, bezpieczeństwa pracy i gospodarki leśnej. Beneficjenci będą mogli występować o refundację części kosztów usług doradczych określonych w katalogu. Pierwszym etapem działania jest dokonanie oceny gospodarstwa pod kątem dostosowania do wymogów wzajemnej zgodności i bezpieczeństwa pracy. Warunkiem uzyskania refundacji będzie poniesienie przez beneficjenta kosztów kwalifikowalnych oraz ich udokumentowanie. Beneficjent nie może więcej niż jeden raz skorzystać z tego samego rodzaju usług doradczych, określonych w katalogu usług doradczych.

Dostęp do wsparcia w ramach działania mają beneficjenci, którzy w roku poprzedzającym rozpoczęcie wykonywania usługi uzyskali płatności bezpośrednie.

Szczegółowe warunki, jakie muszą spełniać instytucje i podmioty świadczące usługi doradcze w ramach działania, zostaną określone przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Definicja beneficjenta

Rolnicy i posiadacze lasów, którzy na terenie Rzeczypospolitej Polskiej posiadają gospodarstwo rolne (i w roku poprzedzającym rozpoczęcie wykonywania usługi uzyskali płatności bezpośrednie) lub las.

Opis systemu doradztwa

Usługi doradcze dla rolników będą świadczyły instytucje i podmioty doradcze, prywatne i publiczne, które na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej prowadzą działalność z zakresu doradztwa rolniczego. Publiczne podmioty doradcze tj. ośrodki doradztwa rolniczego i izby rolnicze będą świadczyły pomoc doradczą w ramach działania bez konieczności ubiegania się o akredytację. Prywatne podmioty doradcze oraz państwowa jednostka organizacyjna, nieposiadająca osobowości prawnej, działająca na podstawie przepisów o lasach - muszą uzyskać akredytację Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi. Warunkiem uzyskania akredytacji jest posiadanie kadry z wyższym wykształceniem rolniczym lub pokrewnym, odpowiednim doświadczeniem i kwalifikacjami. Wszystkie instytucje doradcze muszą zapewnić beneficjentowi kompleksową pomoc, obejmującą wszystkie aspekty dotyczące środowiska, zdrowia publicznego itd. W zakresie leśnictwa lub rolnictwa. Każdy beneficjent będzie miał zapewniony swobodny wybór instytucji lub podmiotu doradczego, który będzie mu świadczył pomoc w ramach doradztwa indywidualnego. Każdy rodzaj usługi doradczej powinien być odnotowany w karcie usług doradczych. Zakłada się, że doradca będzie systematycznie wizytował gospodarstwo objęte pomocą i będzie w stałym kontakcie z rolnikiem.

Kontrolę jakości usług doradczych w ramach działania będzie pełniło Centrum Doradztwa Rolniczego z siedzibą w Brwinowie, które jest instytucją odpowiadającą za standardy świadczenia rolniczych usług doradczych, natomiast nie ma uprawnień do ich świadczenia rolnikom.

O wpis na listę podmiotów akredytowanych nie będą mogły się ubiegać podmioty, których celem działania jest produkcja, obrót lub dystrybucja środków, materiałów i urządzeń dla rolnictwa i leśnictwa, z wyjątkiem państwowej jednostki organizacyjnej, nieposiadającej osobowości prawnej, działającej na podstawie przepisów o lasach.

Poziom i wysokość wsparcia

Pomoc będzie wynosić 80% kosztu kwalifikowanego przypadającego na usługę doradczą, jednak nie więcej niż równowartość 1 500 euro/gospodarstwo w całym okresie programowania.

W ramach powyższego limitu finansowego, beneficjent będzie mógł korzystać z pomocy doradczej w ramach katalogu usług wielokrotnie.

Wysokość wsparcia nie przekracza równowartości 1 500 euro na gospodarstwo zgodnie z załącznikiem do rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Zasady kalkulacji płatności

W przepisach krajowych określone będą maksymalne stawki płatności dla poszczególnych rodzajów usług doradczych uwzględniające charakter i stopień pracochłonności przeprowadzenia badań w gospodarstwie.

Dla wszystkich beneficjentów: obowiązek zawarcia umowy z instytucją lub podmiotem doradczym, z którego usług beneficjent będzie korzystał.

Zasięg geograficzny

Działanie realizowane jest na terenie całej Polski.

Liczba beneficjentów

1 500 000 uprawnionych do uzyskania wsparcia, przewidywana łączna liczba beneficjentów w latach 2007 -2013 szacowana jest na **320 000**.

Finansowanie

Koszt całkowity - **272 500 000** EUR

Wydatki publiczne - **218 000 000** EUR

Powierzchnia wsparcia

Nie dotyczy

Pomoc państwa

W ramach działania w zakresie leśnictwa stosowana będzie zasada *de minimis* zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1998/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do pomocy *de minimis* (Dz. Urz. UE L 379 z 28.12.2006, str. 5).

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba posiadaczy lasów, którym udzielono pomocy	20 000
	Liczba producentów rolnych, którym udzielono pomocy	300 000
Rezultat	Wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwach, którym udzielono pomocy	107% wartości bazowej
Oddziaływanie	Wydajność pracy	Wzrost o 47,8% (w tym z PROW 0,49%) Wartość docelowa: 22 270 EUR/osobę

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Rezultat	Liczba wykonanych usług	800 000

Nazwa działania

Modernizacja gospodarstw rolnych

Kod działania

121.

Podstawa prawna

Art. 20 lit. b) ppkt i) i art. 26 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 17 oraz pkt 5.3.1.2.1 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Gospodarstwa rolne w Rzeczypospolitej Polskiej są w trakcie dostosowywania się do warunków funkcjonowania na Jednolitym Rynku Unii Europejskiej. Konieczne jest wsparcie finansowe inwestycji mających na celu poprawę konkurencyjności gospodarstw rolnych poprzez modernizację technicznej infrastruktury produkcyjnej, dostosowanie profilu, skali i jakości produkcji do potrzeb rynku, poprawę bezpieczeństwa żywności, poprawę warunków utrzymania zwierząt, ochrony środowiska lub bezpieczeństwa pracy.

Cele działania

Działanie ma na celu wsparcie modernizacji gospodarstw w celu zwiększenia ich efektywności poprzez lepsze wykorzystanie czynników produkcji, w tym wprowadzenie nowych technologii produkcji, poprawę jakości produkcji, różnicowanie działalności rolniczej, a także zharmonizowanie warunków produkcji rolnej z wymogami dotyczącymi ochrony środowiska naturalnego, higieny produkcji oraz warunków utrzymania zwierząt. Celem działania jest również zapewnienie producentom rolnym prowadzącym produkcję mleczarską możliwości dostosowania się do zmieniających się warunków, w związku z przewidzianym wygaśnięciem systemu kwot mlecznych w roku 2015.

Zakres działania

Pomoc jest udzielana na inwestycje dotyczące modernizacji lub rozwoju pierwotnej produkcji roślinnej lub zwierzęcej, z wyłączeniem produkcji leśnej i rybnej. Operacje

mogą dotyczyć produkcji produktów żywnościowych jak i nieżywnościowych (w tym produktów rolnych wykorzystywanych do produkcji energii odnawialnej), a także przygotowania do sprzedaży lub sprzedaży bezpośredniej produktów rolnych wytwarzanych w gospodarstwie. W zakres operacji mogą wchodzić inwestycje związane z wytwarzaniem i wykorzystywaniem energii ze źródeł odnawialnych na potrzeby prowadzenia produkcji rolnej.

Pomoc przyznaje się na inwestycje, które nie spowodują wzrostu produkcji, dla której brak jest rynku **zbytu**.

Pomoc może być przyznana na inwestycje, mające na celu dostosowanie gospodarstwa do standardów, wynikających z przepisów prawa Unii Europejskiej:

- 1) obowiązujących – pod warunkiem, że inwestycję podejmuje beneficjent działania „Ułatwienie startu młodym rolnikom” zgodnie z biznesplanem, a dostosowanie gospodarstwa rolnego nastąpi przed upływem 36 miesięcy od dnia podjęcia prowadzenia gospodarstwa rolnego;
- 2) nowowprowadzonych - pod warunkiem, że dostosowanie nastąpi w terminie nie dłuższym niż 36 miesięcy od dnia, w który dany standard stał się obowiązujący.

Opis wymogów i celów w zakresie zwiększenia ogólnych wyników gospodarstw

Pomoc przyznaje się na inwestycję, która:

- 1) przyczyni się do poprawy ogólnych wyników gospodarstwa:
  - a) wzrostu wartości dodanej brutto w gospodarstwie (GVA), w szczególności w wyniku racjonalizacji technologii produkcji lub wprowadzenia innowacji, zmiany profilu lub skali produkcji, poprawy jakości produkcji lub zwiększenia wartości dodanej produktu, lub
  - b) poprawy sytuacji w gospodarstwie w zakresie ochrony środowiska, lub
  - c) poprawy sytuacji w gospodarstwie w zakresie warunków utrzymania zwierząt, lub
  - d) poprawy sytuacji w gospodarstwie w zakresie higieny i bezpieczeństwa produkcji, lub
  - e) poprawy sytuacji w gospodarstwie w zakresie infrastruktury drogowej,
- 2) spełnia wymagania określone przepisami prawa;
- 3) jest uzasadniona pod względem wysokości kosztów;
- 4) nie ma charakteru inwestycji odtworzeniowej.

Gospodarstwo, którego dotyczy inwestycja, jest żywotne pod względem ekonomicznym (wielkość ekonomiczna gospodarstwa wynosi co najmniej równowartość 4 ESU) i jest prowadzone przez osobę posiadającą odpowiednie kwalifikacje zawodowe. W przypadku osób fizycznych będących beneficjentami działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” objętego PROW 2007-2013 dopuszcza się przyznanie pomocy osobie nieposiadającej wymaganych kwalifikacji zawodowych pod warunkiem, że uzyska ona odpowiednie wykształcenie w terminie określonym w związku z przyznaniem pomocy w ramach działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”.

Gospodarstwa rolne przejmowane przez beneficjentów działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” wymagają znacznych nakładów inwestycyjnych, w tym związanych z podjęciem produkcji rolnej. W związku z powyższym konieczne jest umożliwienie beneficjentom działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” korzystania z innych form pomocy, szczególnie z pomocy na inwestycje w gospodarstwach rolnych. W działaniu „Modernizacja gospodarstw rolnych” uzależnia się przyznanie pomocy od posiadania odpowiednich kwalifikacji zawodowych. Biorąc pod uwagę warunki przyznawania pomocy w ramach działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”, wprowadza się dla beneficjentów ww. działania okres przejściowy na uzupełnienie wykształcenia. Uzupełnienie wykształcenia powinno nastąpić w terminie wyznaczonym dla beneficjenta w związku z przyznaniem premii w ramach działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom”.

Rodzaj inwestycji

W ramach działania wspierane są inwestycje materialne i niematerialne służące modernizacji produkcji rolnej, w szczególności:

1. inwestycje materialne:

- a) budowa lub remont połączony z modernizacją budynków lub budowli,
- b) zakup lub instalacja maszyn, urządzeń, w tym sprzętu komputerowego,
- c) zakładanie, modernizacja sadów lub plantacji wieloletnich,
- d) zakup, instalacja lub budowa elementów infrastruktury technicznej wpływających bezpośrednio na warunki prowadzenia działalności rolniczej, przygotowania do sprzedaży lub sprzedaży bezpośredniej;

2. inwestycje niematerialne:

- a) zakup patentów, licencji, w tym licencji na oprogramowanie,
- b) usługi związane z przygotowaniem dokumentacji technicznej lub ekonomicznej dotyczącej projektu oraz nadzorem technicznym, związane bezpośrednio z realizacją projektu.

Na poziomie przepisów krajowych wprowadzone będą ograniczenia co do zakresu wspieranych inwestycji (kosztów kwalifikowalnych) uwzględniające konieczność eliminowania wzrostu produkcji w niektórych sektorach.

W Polsce stan wyposażenia gospodarstw w sprzęt służący do produkcji rolnej jest niewystarczający, zarówno pod względem ilościowym jak i jakościowym; konieczna jest modernizacja zaplecza technicznego gospodarstw. Ze względu na wysokie koszty zakupu środków trwałych i relatywnie niskie dochody uzyskiwane z działalności rolniczej w Polsce, dopuszcza się zakup sprzętu używanego, ale nie starszego niż 5-letni.

Dopuszcza się również nabywanie maszyn lub urządzeń poprzez leasing.

Rodzaje operacji związanych z priorytetami, o których mowa w art. 16 a rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005

Inwestycje związane z produkcją mleczarską, prowadzące do:

1. rozwoju produkcji mleczarskiej,
2. zmiany profilu prowadzonej działalności rolniczej, co jest związane z zaprzestaniem produkcji mleczarskiej.

Inwestycje te przyczynią się do poprawy konkurencyjności sektora mleczarskiego.

Definicja beneficjenta

Osoba fizyczna, osoba prawna, spółka osobowa, prowadząca działalność rolniczą w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej.

Osoba fizyczna jest pełnoletnia i nie osiągnęła wieku emerytalnego.

W pierwszym okresie wdrażania Programu, celem ułatwienia dostępu do środków publicznych podmiotom, które dotychczas nie otrzymały wsparcia, ogranicza się możliwość korzystania z pomocy beneficjentom działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”. Szczegółowe zasady w tym zakresie określone są w przepisach krajowych.

Określenie nowo wprowadzonych norm wspólnotowych (oraz obowiązujących norm w przypadku młodych rolników otrzymujących wsparcie na podjęcie działalności)

W ramach działania wspierane mogą być inwestycje dostosowujące gospodarstwo do norm wspólnotowych, które są obowiązujące krócej niż 36 miesięcy. Inwestycje te mogą dotyczyć dostosowania do standardów wynikających z wdrożenia dyrektywy 91/676/EWG w sprawie ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzenia rolniczego - dostosowanie gospodarstw do standardów

określonych w programach działań, mających na celu ograniczenie odpływu azotu ze źródeł rolniczych na wyznaczonych obszarach szczególnie narażonych (OSN). Programy działań dla poszczególnych OSN, obowiązujące na podstawie aktów prawa miejscowego (rozporządzenie dyrektora generalnego regionalnego zarządu gospodarki wodnej) wydawane były od roku 2004 i obejmują okresy 4 letnie. W zakres tych Programów wchodzi m.in. dostosowania gospodarstw dotyczące sposobu przechowywania nawozów naturalnych i pasz objętościowych. Pomoc inwestycyjna na dostosowanie w ww. zakresie może być udzielana o ile inwestycja zostanie zrealizowana nie później niż w okresie 36 miesięcy od daty przewidzianej w programie działań jako termin końcowy dokonania dostosowań w gospodarstwach położonych na OSN.

W przypadku wejścia w życie nowych przepisów wspólnotowych dotyczących gospodarstw rolnych, zakres wsparcia inwestycji dostosowawczych w ramach Programu będą modyfikowane.

W ramach działania wspierane mogą być inwestycje dostosowujące gospodarstwa beneficjentów działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” objętego PROW 2007-2013 do obowiązujących norm wspólnotowych w zakresie:

1. higieny produkcji - dyrektywa 92/46/EWG z dnia 16 czerwca 1992 r. ustanawiająca przepisy zdrowotne dla produkcji i wprowadzania do obrotu surowego mleka poddanego obróbce cieplnej i produktów na bazie mleka;
2. warunków utrzymania zwierząt:
  - a) dyrektywa 98/58/WE z dnia 20 lipca 1998 r. dotycząca ochrony zwierząt hodowlanych,
  - b) dyrektywa 99/74/WE ustanawiająca minimalne normy ochrony kur niosek,
  - c) dyrektywa 91/629/EWG ustanawiająca minimalne normy ochrony cieląt,
  - d) dyrektywa 97/2/WE zmieniająca dyrektywę 91/629/EWG ustanawiającą minimalne normy ochrony cieląt,
  - e) decyzja Komisji 97/182/WE zmieniająca Załącznik do dyrektywy 91/629/EWG ustanawiającej minimalne normy ochrony cieląt,
  - f) dyrektywa 91/630/EWG określająca minimalne normy ochrony świń,
  - g) dyrektywa 2001/88/WE zmieniająca dyrektywę 91/630/EWG ustanawiającą minimalne normy ochrony świń,
  - h) dyrektywa 2001/93/we zmieniająca dyrektywę 91/630/EWG ustanawiającą minimalne standardy ochrony świń.

Pomoc inwestycyjna na dostosowanie w ww. zakresie, zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 będzie udzielana pod warunkiem, że dostosowanie nastąpi nie później niż w okresie 36 miesięcy od daty podjęcia prowadzenia gospodarstwa rolnego.

Gospodarstwa rolne przejmowane przez beneficjentów działania „Ułatwianie startu młodym rolnikom” są w różnym stopniu dostosowane do obowiązujących norm wspólnotowych. W celu ułatwienia młodym rolnikom rozpoczęcia prowadzenia gospodarstwa, konieczne jest wsparcie inwestycji dostosowujących gospodarstwa do obowiązujących norm wspólnotowych. Inwestycje te, niezbędne z punktu widzenia bezpieczeństwa żywności, ochrony środowiska oraz warunków utrzymania zwierząt, są obciążeniem dla nowo powstałego gospodarstwa, gdyż nie przekładają się bezpośrednio na korzyści ekonomiczne.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych operacji (części poniesionych kosztów realizacji inwestycji).

Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi i na jedno gospodarstwo rolne w ramach działania, w okresie realizacji PROW, nie może przekroczyć 300 000 zł (76 848,2 euro). Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Do realizacji mogą być przyjęte operacje, których wysokość kosztów kwalifikowalnych będzie wynosiła powyżej 20 tys. zł. Ograniczenie to nie dotyczy operacji obejmujących wyłącznie wyposażenie gospodarstwa rolnego w urządzenia do składowania nawozów naturalnych lub projektów związanych z dostosowaniem do norm wspólnotowych.

Intensywność pomocy

Poziom pomocy wynosi maksymalnie:

- 40% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą;
- 50% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej przez osobę fizyczną, która w dniu złożenia wniosku o pomoc nie ukończyła 40 roku życia;
- 50% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej na obszarach górskich, innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, obszarach rolnych objętych siecią NATURA 2000 lub obszarach, na których obowiązują ograniczenia w związku z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej;

- 60% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej przez osobę fizyczną, która w dniu złożenia wniosku o pomoc nie ukończyła 40 roku życia, na obszarach górskich, innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, obszarach rolnych objętych siecią NATURA 2000 lub obszarach, na których obowiązują ograniczenia w związku z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy Wodnej;
- 75% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej w związku z wprowadzeniem w życie Dyrektywy Azotanowej – dotyczy umów zawartych do dnia 30 kwietnia 2008 r.

W przypadku podmiotów wspólnie realizujących operację związaną z priorytetami, o których mowa w art. 16 a rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, i polegająca na zakupie na współwłasność maszyny lub urządzenia, poziom pomocy podnosi się o 10 punktów procentowych w stosunku do poziomu określonego powyżej.

Finansowanie

Koszt całkowity: 4 622 670 279 EUR

Wydatki publiczne: 1 849 068 111 EUR

Postanowienia przejściowe

Nie przewiduje się.

Spójność z pierwszym filarem

Zakres wsparcia udzielanego w ramach działania nie nakłada się z zakresem pomocy przewidzianej w ramach realizowanych w Polsce schematów pomocy, współfinansowanych w ramach I filaru WPR, o których mowa w aneksie I do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Owoce i warzywa (art. 14 ust. 4 i art. 15 rozporządzenia Rady (WE) nr 2200/96)

Operacje finansowane w związku ze wspieraniem wstępnie uznanych grup producentów rolnych oraz uznanych organizacji producentów owoców i warzyw, na podstawie rozporządzenia Rady (WE) nr 2200/96, nie będą finansowane w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”.

Wino (tytuł II, rozdział II rozporządzenia Rady (WE) nr 1493/1999)

W odniesieniu do Polski ma zastosowanie art. 21 Rozporządzenia Rady (WE) nr 1493/1999, który zwalnia Polskę z mechanizmu wsparcia przewidzianego w tytule II rozdziału II rozporządzenia Rady (WE) nr 1493/1999. W ramach działania

„Modernizacja gospodarstw rolnych” wspierane będzie zakładanie i modernizacja plantacji winorośli.

Oliwa z oliwek (art. 8 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 865/2004)

W Polsce nie produkuje się oliwy z oliwek, z tego względu art. 8 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 865/2004 nie ma zastosowania.

Chmiel (art. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1952/2005)

W Polsce nie stosuje się instrumentów wsparcia inwestycyjnego dla grup producentów chmielu w związku z art. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1952/2005. W związku z tym nie istnieje ryzyko podwójnego finansowania operacji.

Pszczelarstwo (art. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 797/2004)

Zapewniona jest spójność wsparcia pszczelarstwa w ramach PROW na lata 2007-2013 oraz Krajowego Programu Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce, opracowanego w oparciu o przepisy Rozporządzenia Rady (WE) nr 797/2004 oraz Rozporządzenia Komisji (WE) nr 917/2004. Program ten nie uwzględnia w swym zakresie kosztów inwestycyjnych odpowiadających zakresowi kosztów kwalifikowalnych określonych dla działania „Modernizacja gospodarstw rolnych”. W związku z tym zakresy wsparcia w ramach WPR i PROW na lata 2007-2013 są komplementarne i nie nakładające się.

Cukier (Rozporządzenie Rady (WE) nr 320/2006)

Pomoc udzielana w ramach działania „Modernizacja gospodarstw rolnych” nie nakłada się z pomocą udzielaną w ramach WPR.

Tytoń (art. 13 ust. 2 lit. b) rozporządzenia Rady (EWG) nr 2075/92), Wołowina i cielęcina (art. 132 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003), Owce i kozy (art. 114 ust. 1 i art. 119 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003), Płatności bezpośrednie (art. 42 ust. 5 i art. 69 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003)

Polska przyjęła system jednolitych płatności obszarowych (ang. SAPS). W związku z tym, przepisy art. 42 ust. 5 i art. 69 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003 nie mają zastosowania. Także wybór systemu jednolitych płatności obszarowych powoduje, że nie stosuje się pomocy przewidzianej dla producentów wołowiny, cielęciny (art. 132), owiec i kóz (art. 114 ust. 1 oraz art. 119). Z tego względu Polska nie uczestniczy również w tworzeniu funduszu tytoniowego i nie stosuje systemu wsparcia dla producentów tytoniu, przewidzianego w art. 13 ust. 2 lit. b rozporządzenia Rady (WE) nr 2075/1992.

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba gospodarstw rolnych, które otrzymały pomoc (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	60 966 (1 588)
	Całkowita wartość inwestycji (EUR) (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	od 2 902 069 345 do 5 290 144 778 (172 840 278)
Rezultat	Liczba gospodarstw, które wprowadziły nowe produkty i/lub techniki (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	45 716 (1 183)
	Wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwach, którym udzielono pomocy (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	1 293 358 284 euro (48 358 284 euro)
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Wydajność pracy	Wzrost o 47,8% (w tym z PROW 0,49 %) Wartość docelowa: 22 270 EUR/osobę

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	80 759 (1 588)
Rezultat	Wskaźniki rzeczowe	brak wartości docelowych

Nazwa działania

Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej

Kod działania

123.

Podstawa prawna

Art. 28 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 19 oraz pkt 5.3.1.2.3 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Wsparcie przetwórstwa produktów rolnych jest szczególnie istotne, bowiem sektor ten zaliczany jest do bardzo ważnych gałęzi polskiej gospodarki, zarówno pod względem zatrudnienia jak i wartości produkcji. Pomoc będzie kierowana przede wszystkim do małych i średnich przedsiębiorstw, które w Unii Europejskiej w największym zakresie przyczyniają się do powiększania produktu krajowego brutto oraz zapewniają ponad połowę miejsc pracy. Wsparcie większych zakładów będzie przyczyniać się do poprawy ich pozycji konkurencyjnej na rynkach globalnych. Pomoc udzielona w ramach działania wpływać będzie również na sytuację producentów rolnych, którzy ze względu na powiązania kontraktacyjne z zakładami przetwórczymi lub podmiotami prowadzącymi handel hurtowy uzyskają stabilizację zbytu produktów rolnych.

Działanie będzie wdrażane horyzontalnie, bez wydzielenia środków dla poszczególnych województw. Szeroki zakres wspieranych sektorów przetwórstwa i wprowadzania do obrotu produktów rolnych pozwoli na uwzględnienie potrzeb inwestycyjnych we wszystkich regionach kraju.

Cel działania

Poprawa konkurencyjności przedsiębiorstw w sektorze przetwórstwa i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, uwarunkowana wzrostem wartości dodanej, jakości produkcji, obniżeniem kosztów oraz rozwojem nowych produktów, procesów i technologii produkcji, jak również poprawa warunków produkcji w odniesieniu do obowiązujących lub nowo wprowadzanych standardów. Celem realizacji działania jest również wzmocnienie pozycji grup producentów rolnych w kanale marketingowym

zbytu produktów, a także szerszy ich udział w uzyskiwaniu wartości dodanej produkcji rolnej poprzez wsparcie inwestycji w zakresie przetwarzania produktów rolnych.

Zakres działania

Pomoc może być przyznana na projekty dotyczące przetwórstwa i wprowadzania do obrotu produktów rolnych objętych załącznikiem nr 1 do Traktatu Wspólnot Europejskich, z wyłączeniem produktów rybnych, przy czym produkt będący wynikiem przetwarzania powinien być również produktem rolnym – stanowi to linię demarkacyjną z programami współfinansowanymi w ramach Wspólnej Polityki Rybackiej i funduszy strukturalnych w latach 2007-2013.

Pomoc udzielana jest na realizację projektów związanych z modernizacją lub budową zakładów przetwórstwa produktów rolnych lub infrastruktury handlu hurtowego produktami rolnymi. Wsparcie dotyczy inwestycji, których celem jest poprawa ogólnych wyników przedsiębiorstw, warunków ochrony środowiska, a w przypadku mikroprzedsiębiorstw, dostosowanie do nowowprowadzonych norm wspólnotowych.

Rodzaj i wielkość przedsiębiorstwa beneficjenta

Osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która:

- posiada zarejestrowaną działalność w zakresie przetwórstwa lub wprowadzania do obrotu produktów rolnych,
- działa jako przedsiębiorca wykonujący działalność jako małe lub średnie przedsiębiorstwo⁶² lub przedsiębiorstwo zatrudniające mniej niż 750 pracowników, lub przedsiębiorstwo, którego obrót nie przekracza równowartości w zł 200 mln euro.

W pierwszym okresie wdrażania Programu, celem ułatwienia dostępu do środków publicznych podmiotom, które dotychczas nie otrzymały wsparcia, ogranicza się możliwość korzystania z pomocy beneficjentom działania „Poprawa przetwórstwa i marketingu artykułów rolnych” Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich, 2004-2006”. Szczegółowe zasady w tym zakresie określone są w przepisach krajowych.

W związku z założeniem priorytetowego traktowania grup producentów rolnych, wstępnie uznanych grup oraz uznanych organizacji producentów owoców i warzyw, wprowadza się dwuetapowy nabór wniosków o przyznanie pomocy preferujący te

---

⁶² W rozumieniu zalecenia 2003/361/WE (Dz. Urz. L124 z 20.05.2003, str. 36).

podmioty w zakresie pierwszeństwa składania wniosków. Szczegółowe zasady w tym zakresie określone są w przepisach krajowych.

Opis wymogów i celów w odniesieniu do poprawy ogólnych wyników przedsiębiorstw

Pomoc może być przyznana podmiotom zdolnym do realizacji planowanego przedsięwzięcia, co weryfikowane jest na podstawie analizy danych ekonomicznych dotyczących dotychczasowej działalności gospodarczej oraz projekcji finansowych zawartych w planie przedsięwzięcia. Realizacja projektu musi prowadzić do poprawy ogólnych wyników przedsiębiorstwa, czego odzwierciedleniem będzie wzrost wartości dodanej brutto. Warunek ten nie dotyczy projektów związanych z ochroną środowiska.

Inwestycja, której dotyczy projekt, musi spełniać wszystkie wymagania określone przepisami prawa mające zastosowanie do tej inwestycji.

Pomoc może być udzielona na realizację projektów w zakładach spełniających obowiązujące standardy higieniczno – sanitarne, ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt.

Wspierane są projekty realizowane przez przedsiębiorców, którzy zaopatrują się w surowce na podstawie umów długoterminowych, zawieranych z producentami rolnymi lub podmiotami wstępnie przetwarzającymi produkty rolne.

Inwestycje zakładające wzrost mocy produkcyjnych mogą być wspierane pod warunkiem udokumentowania bazy surowcowej oraz wykazania możliwości zbytu planowanej produkcji.

Projekty nie mogą dotyczyć sprzedaży detalicznej.

Główne sektory produkcji

W ramach działania wspierane są inwestycje w sektorach przetwórstwa: mleka (z wyjątkiem produkcji masła), mięsa, owoców i warzyw (z wyjątkiem produkcji napojów winopodobnych i winopochodnych), zbóż (z wyjątkiem produkcji słodu), ziemniaków, jaj, miodu, lnu i konopi, roślin oleistych, wysokobiałkowych, przetwarzania produktów rolnych na cele energetyczne, a także usługowego zamrażania wraz z przechowywaniem produktów rolnych.

Pomocą finansową objęte są projekty dotyczące sprzedaży hurtowej produktów rolnych: owoców i warzyw, kwiatów i roślin, mleka i wyrobów mleczarskich, zboża, rzepaku oraz materiału siewnego roślin rolniczych i warzywnych.

Szczegółowy wykaz rodzajów działalności według Polskiej Klasyfikacji Działalności objętej pomocą w niniejszym działaniu zostanie określony w legislacji krajowej.

Rodzaj inwestycji (materialne – niematerialne)

Pomoc finansowa może być przyznana na inwestycje obejmujące w szczególności:

1. Inwestycje materialne:

- a) budowę, modernizację lub przebudowę budynków lub budowli stanowiących infrastrukturę zakładów przetwórstwa lub handlu hurtowego produktami rolnymi,
- b) zakup lub instalację maszyn lub urządzeń do przetwarzania, magazynowania lub przygotowania produktów do sprzedaży,
- c) zakup lub instalację aparatury pomiarowej, kontrolnej oraz sprzętu do sterowania procesem produkcji lub magazynowania,
- d) zakup specjalistycznych środków transportu,
- e) zakup lub instalację urządzeń służących poprawie ochrony środowiska.

2. Inwestycje niematerialne:

- a) zakup oprogramowania służącego zarządzaniu przedsiębiorstwem oraz sterowaniu procesem produkcji i magazynowania,
- b) wdrożenie procedury systemów zarządzania jakością,
- c) przygotowanie dokumentacji technicznej projektu,
- d) przygotowanie biznesplanu,
- e) opłaty za patenty lub licencje,
- f) koszty nadzoru urbanistycznego, architektonicznego, budowlanego lub konserwatorskiego.

Rodzaje operacji związanych z priorytetami, o których mowa w art. 16 a rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005

Inwestycje związane z poprawą przetwórstwa i marketingu produktów mleczarskich, przyczyniające się do poprawy konkurencyjności sektora mleczarskiego.

Wyznaczenie standardów, przy których można przyznać okres karencji mikroprzedsiębiorstwom zgodnie z nowowprowadzonymi normami wspólnotowymi

Według stanu na dzień 1 stycznia 2007 r. brak nowowprowadzonych norm wspólnotowych objętych okresem karencji zgodnie z art. 28 pkt c rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

W przypadku wejścia w życie nowych przepisów wspólnotowych w okresie trwania Programu, zastrzega się możliwość realizacji przez mikroprzedsiębiorstwa inwestycji dostosowawczych zgodnie z ww. przepisem.

Rodzaj wsparcia

Pomoc ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych projektu. Maksymalna wysokość pomocy, przyznana w okresie realizacji PROW jednemu beneficjentowi, wynosi 20 000 000 zł (5 123 213,3 euro). Wielkość pomocy przyznanej na realizację jednego projektu nie może być niższa niż 100 000 zł (25 616,1 euro). Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Intensywność pomocy

Poziom pomocy wynosi maksymalnie:

- 1) 25% kosztów inwestycji kwalifikującej się do wsparcia, realizowanej przez przedsiębiorcę, który nie jest małym lub średnim przedsiębiorcą;
- 2) 40% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej przez przedsiębiorcę wykonującego działalność jako małe lub średnie przedsiębiorstwo;
- 3) 50% kosztów inwestycji kwalifikującej się do objęcia pomocą, realizowanej przez przedsiębiorcę wykonującego działalność jako małe lub średnie przedsiębiorstwo:
  - który zaopatruje się w surowce na podstawie umów długoterminowych, zawieranych z grupami producentów rolnych lub wstępnie uznanymi grupami lub uznanymi organizacjami producentów owoców i warzyw lub
  - który jest zarejestrowany jako grupa producentów rolnych lub ich związek, lub wstępnie uznana grupa, lub uznana organizacja producentów owoców i warzyw lub
  - który realizuje projekt dotyczący przetwarzania produktów rolnych na cele energetyczne.

Główne kryteria demarkacyjne

Opis linii demarkacyjnych znajduje się w Rozdziale 10.2

Działanie/Fundusz	Linie demarkacyjne
„Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” /EFRROW	1. Wysokość pomocy – maksimum 100 tys. zł. 2. Wnioskodawca – rolnik, domownik, małżonek rolnika (osoba fizyczna niepodlegająca ubezpieczeniu w ZUS na podstawie przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych).

„Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”/ EFRROW	Lista wspieranych sektorów została określona w przepisach krajowych, a w przypadku projektów dotyczących przetwarzania produktów rolnych (objętych załącznikiem 1 do Traktatu Wspólnot Europejskich) lub jadalnych produktów leśnych wysokość pomocy wynosi maksymalnie 100 tys. zł.
Instrumenty WPR	Różny zakres pomocy określony na poziomie programów lub kontrole krzyżowe w odniesieniu do sektora owoców i warzyw. Szczegółowe informacje w tym zakresie są zawarte w rozdziale „Spójność z pierwszym filarem”.
Fundusze Strukturalne/EFRR	Pomoc dotyczy wytwarzania produktów nieobjętych załącznikiem 1 do Traktatu Wspólnot Europejskich. W przypadku operacji dotyczących wytwarzania produktów rolnych szczegółowe informacje o zasadach wsparcia zostały zawarte w dokumencie <i>Linia demarkacyjna pomiędzy Programami Operacyjnymi Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybackiej</i> .

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania projektów prowadzone będą kontrole krzyżowe. Szczegółowe zasady dotyczące kontroli krzyżowych zostaną określone na poziomie krajowym.

Finansowanie

Koszt całkowity – 3 728 000 000 EUR

Wydatki publiczne – 932 000 000 EUR

Postanowienia przejściowe

Brak

Spójność z pierwszym filarem

Zgodnie z art. 5 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 i art. 2 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 warunki udzielania pomocy w ramach poszczególnych działań PROW są skoordynowane z systemami wsparcia wspólnej polityki rolnej. Generalnie PROW stanowi główne źródło wsparcia dostosowań przetwórstwa i marketingu produktów rolnych, podczas gdy inne systemy przewidziane regulacjami wspólnotowymi wdrażane są w niewielkim zakresie. W związku z tym, wykluczenie możliwości udzielenia dofinansowania na tę samą operację z więcej niż jednego źródła zostało odzwierciedlone poprzez odpowiednie rozwiązania programowe lub systemy zapewnienia kontroli krzyżowej mające na celu uniknięcie podwójnego

finansowania. Polska zastosuje wyjątek, o którym mowa w art. 5 ust. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, w odniesieniu do sektora owoców i warzyw.

Owoce i warzywa

Wsparcie w sektorze owoców i warzyw dotyczy pomocy inwestycyjnej dla wstępnie uznanych grup producentów rolnych, zgodnej z art. 4 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1943/2003 oraz art.1 lit. b rozporządzenia Komisji (WE) nr 2113/2004, realizowanej w oparciu o zatwierdzony plan dochodzenia do uznania. Pomoc obejmuje dofinansowanie kosztów związanych z magazynowaniem i przygotowaniem do sprzedaży owoców i warzyw. Natomiast wsparcie dla uznanych organizacji producentów owoców i warzyw ma miejsce w przypadku, gdy organizacja producentów utworzy fundusz operacyjny, który dofinansowany jest w ramach rozporządzenia Komisji (WE) nr 1433/2003. Programy operacyjne dla uznanych organizacji producentów rolnych zawierać będą informacje o zakresie i wysokości kosztów działań realizowanych w ramach programu.

Należy podkreślić, iż projekty finansowane w ramach powyższych instrumentów nie będą mogły uzyskać wsparcia w ramach PROW. Warunek ten realizowany będzie za pomocą kontroli krzyżowych prowadzonych w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, która wdrażać będzie ww. instrumenty pomocy.

Wprowadzenie takiego wyjątku, zgodnie z art. 5 ust. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, w odniesieniu do sektora owoców i warzyw w zakresie sposobu wsparcia, wynika z konieczności nie dyskryminowania potencjalnych beneficjentów PROW 2007 – 2013.

Wino

W Polsce produkuje się niewielkie ilości wina jedynie na użytek własny producentów. Produkcja wina z upraw krajowych w najbliższych latach nie powinna przekraczać 25 tys. hl rocznie. W związku z powyższym, w Polsce ma zastosowanie art. 21 rozporządzenia Rady (WE) nr 1493/1999, który zwalnia Polskę z mechanizmu wsparcia przewidzianego w tytule II rozdziału II rozporządzenia Rady (WE) nr 1493/1999.

Oliwa z oliwek

Ze względu na warunki klimatyczne w Polsce nie produkuje się oliwy z oliwek, dlatego art. 8 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 865/2004 nie ma zastosowania.

Chmiel

W Polsce nie stosuje się instrumentów wsparcia inwestycyjnego dla grup producentów chmielu w związku z art. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1952/2005. W związku z tym nie istnieje ryzyko podwójnego finansowania operacji.

Miód

Zapewniona jest spójność wsparcia pszczelarstwa w ramach PROW na lata 2007-2013 oraz Krajowego Programu Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce, opracowanego w oparciu o przepisy rozporządzenia Rady (WE) nr 797/2004 oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 917/2004. Program ten nie uwzględnia w swym zakresie kosztów inwestycyjnych odpowiadających zakresowi kosztów kwalifikowalnych określonych dla działania „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”. W związku z tym zakresy wsparcia w ramach WPR i PROW na lata 2007-2013 są komplementarne i nie nakładające się.

Cukier

Sektor produkcji cukru nie jest objęty zakresem wsparcia Działania PROW *Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej*. Do chwili obecnej (II kwartał roku 2007) nie opracowano programu odnośnie dywersyfikacji działalności dla podmiotów rezygnujących z produkcji cukru (zgodnie z art. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 320/2006). W przypadku opracowywania takiego programu zapewniona zostanie jego spójność z PROW w oparciu o mechanizmy wykluczające duplikowanie pomocy, z uwzględnieniem odpowiednich kontroli krzyżowych.

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba przedsiębiorstw, które otrzymały pomoc	1 270
	Całkowita wartość inwestycji (EUR)	2 679 500 000
Rezultat	Liczba przedsiębiorstw, które wprowadziły nowe produkty i/lub techniki	254
	Wzrost wartości dodanej brutto w przedsiębiorstwach, którym udzielono pomocy	130% wartości bazowej
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Wydajność pracy	Wzrost o 47,8% (w tym z PROW 0,49 %) Wartość docelowa: 22 270 EUR/osobę

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów	2 960
Rezultat	Wzrost rentowności sprzedaży we wspieranych przedsiębiorstwach	130% wartości bazowej
	Liczba projektów dotyczących nowych produktów i/lub technik	592

Nazwa działania

Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa

Kod działania

125.

Podstawa prawna

Art. 20 i 30 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Działanie wdrażane w ramach dwóch schematów:

- 1) schemat I – Scalanie gruntów;
- 2) schemat II – Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi.

Schemat I:

Pomoc udzielana w ramach schematu służy poprawie struktury obszarowej poszczególnych gospodarstw rolnych oraz gruntów leśnych. W wyniku zmniejszania liczby działek ewidencyjnych uzyskuje się poprawę efektywności gospodarowania poprzez zmniejszenie kosztów transportu oraz ułatwienie mechanizacji upraw polowych, jednocześnie zapewniając każdej z poscaleniowych działek ewidencyjnych dostęp do urządzeń infrastruktury technicznej. W ramach projektu scalenia przeprowadza się prace w zakresie zagospodarowania poscaleniowego terenu, uwzględniające wymogi środowiska naturalnego. Prace te obejmują w szczególności zapewnienie niezbędnych dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych stanowiących własność gmin.

Na podstawie doświadczeń wynikających z wdrażania działania „Scalanie gruntów” w ramach SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich” przeprowadzone zostaną badania dotyczące efektywności ekonomicznej projektów. Wyniki tych badań pozwolą na przyszłe wprowadzenie do oceny projektów w ramach niniejszego działania także elementu oceny ekonomicznej.

Schemat II:

Pomoc udzielana w ramach schematu dotyczy realizacji projektów z zakresu melioracji wodnych, a także projektów związanych z kształtowaniem przekroju podłużnego i poprzecznego oraz układu poziomego koryta cieku naturalnego, pod warunkiem, że służą one regulacji stosunków wodnych w glebie, ułatwieniu jej uprawy oraz ochronie przeciwpowodziowej użytków rolnych, w tym w szczególności:

- budowa lub remont urządzeń melioracji wodnych służących do retencjonowania i regulacji poziomu wód, np. jazów, zastawek, zbiorników wodnych, stopni wodnych itp.,
- budowa lub remont systemów nawodnień grawitacyjnych,
- remont istniejących urządzeń melioracji wodnych w celu dostosowania ich do nawodnień grawitacyjnych,
- budowa lub remont urządzeń doprowadzających i odprowadzających wodę w ramach systemów urządzeń melioracji wodnych,
- projekty służące poprawie warunków korzystania z wód dla potrzeb rolnictwa,
- projekty z zakresu poprawy ochrony przeciwpowodziowej użytków rolnych.

Budowa urządzeń umożliwiających retencjonowanie wód, w szczególności retencję glebową i zapobieganie odwadnianiu, a także renaturyzacja torfowisk i cieków w sposób odtwarzający ich zdolność retencyjną ma istotne znaczenie środowiskowe i gospodarcze, przyczynia się do poprawy zdolności magazynowania wody, a operacje z tego zakresu realizują cele wymienione w art. 16 a rozporządzenia (WE) nr 1698/2005, sformułowane zgodnie z ustaleniami dokonanymi podczas przeglądu WPR (Health Check).

Cel działania

Schemat I

1. Poprawa struktury obszarowej gospodarstw rolnych poprzez wykonanie prac scaleniowych.
2. Wytyczenie i urządzenie funkcjonalnej sieci dróg dojazdowych do gruntów rolnych i leśnych oraz dojazdów do zabudowań gospodarczych.
3. Wydzielenie, bez procedury wywłaszczeniowej, niezbędnych gruntów na cele infrastruktury technicznej i społecznej w ramach postępowania scaleniowego.

Schemat II

1. Poprawa jakości gleb poprzez regulację stosunków wodnych.

2. Zwiększenie retencji wodnej.
3. Poprawa ochrony użytków rolnych przed powodzią.

Zakres działania

Schemat I:

- 1) opracowanie projektu scalenia (dokumentacji geodezyjno-prawnej);
- 2) zagospodarowanie poscaleniowe związane z organizacją rolniczej przestrzeni produkcyjnej.

Schemat II:

- 1) opracowanie dokumentacji technicznej projektów;
- 2) koszty robót budowlano-montażowych z zakresu melioracji wodnych, w tym dotyczących retencji wodnej, w szczególności budowy i modernizacji sztucznych zbiorników wodnych, budowli piętrzących oraz urządzeń do nawodnień grawitacyjnych i ciśnieniowych;
- 3) koszty wykupu gruntu pod inwestycje (koszty te nie mogą stanowić więcej niż 10% całkowitych kosztów kwalifikowalnych projektu).

Definicja beneficjenta

Schemat I – Starosta

Schemat II - Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych

Forma i wysokość pomocy

Pomoc polega na refundacji kosztów kwalifikowalnych poniesionych na realizację projektów.

Schemat I

Pomoc może być przyznana na projekty:

- 1) zgodne z ustawą z dnia 26 marca 1982 roku o scalaniu i wymianie gruntów (Dz. U. z 2003r. Nr 178 poz. 1749 z późn. zm.) w szczególności poparte wystąpieniem do starosty ponad 50% właścicieli gospodarstw rolnych z projektowanego obszaru scalenia, lub których łączny obszar przekracza połowę powierzchni projektowanego obszaru scalenia;
- 2) zgodne z wieloletnim programem inwestycyjnym;
- 3) dla których opracowano założenia do projektu scalenia gruntów;
- 4) dla których przeprowadzono ocenę oddziaływania na środowisko zgodnie z ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2006r. Nr 129 poz. 902 z późn. zm.);

- 5) które nie będą realizowane na obszarach NATURA 2000 oraz obszarach chronionych;
- 6) dla których maksymalny koszt opracowania projektu scalenia nie przekroczy kwoty:
  - a) 500 euro na 1 ha gruntów objętych postępowaniem dla województw: lubelskiego, podkarpackiego, małopolskiego, śląskiego i świętokrzyskiego,
  - b) 350 euro na 1 ha gruntów objętych postępowaniem – dla pozostałych województw,
- 7) w zakresie zagospodarowania poscaleniowego, związanego z organizacją rolniczej przestrzeni produkcyjnej, zgłoszonych do realizacji w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”;
- 8) dla których maksymalny koszt wykonania prac poscaleniowych nie przekroczy kwoty 900 euro na 1 ha scalanych gruntów.

Schemat II

Pomoc może być przyznana na projekty:

- 1) zgodne z ustawą z dnia 18 lipca 2001 r. Prawo wodne (Dz. U. z 2005r. Nr 239 poz. 2019 z późn. zm.), w szczególności:
  - a) poparte wystąpieniem właścicieli gruntów o przeprowadzenie inwestycji w zakresie budowy urządzeń melioracji wodnych szczegółowych,
  - b) dla których po zrealizowaniu projektu właściciele gruntów dokonają zwrotu 20% kosztów wykonania urządzeń melioracji wodnych szczegółowych, określonych w końcowym raporcie z realizacji inwestycji, w ramach opłaty inwestycyjnej, stanowiącej dochody budżetu państwa,
- 2) z zakresu budowy i modernizacji urządzeń melioracji wodnych, w tym dotyczących retencji wody i nawodnień użytków rolnych;
- 3) dla których opracowano kosztorys inwestorski;
- 4) zgodne z ustawą z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2006r. Nr 129 poz. 902 z późn. zm.), w szczególności w zakresie przeprowadzania ocen oddziaływania na środowisko;
- 5) zgodnie z ustawą z dnia 16 kwietnia 2004 r. – o ochronie przyrody (Dz.U. 92 poz. 880 z późn. zm.), w szczególności w zakresie:
  - a) nie powodowania pogorszenia stanu siedlisk przyrodniczych, siedlisk roślin i zwierząt na obszarach Natura 2000,

- b) uzyskiwania decyzji wojewody dotyczącej warunków prowadzenia robót na terenach o walorach krajobrazowych i ekologicznych, terenach masowych lęgów ptactwa, występowania skupień gatunków chronionych oraz tarlisk, zimowisk i miejsc masowej migracji ryb i innych organizmów wodnych, w tym na obszarach Natura 2000, rezerwatów przyrody, itp.

Poziom wsparcia

Poziom pomocy wynosi maksymalnie 100% kosztów kwalifikowalnych inwestycji.

Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 25% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi z budżetu państwa.

Główne kryteria demarkacyjne

Opis linii demarkacyjnych znajduje się w Rozdziale 10.2

Działanie/Fundusz	Linie demarkacyjne
Schemat I – Scalanie gruntów	
Fundusze Strukturalne	Zakres pomocy: – drogi wojewódzkie, drogi powiatowe, drogi gminne, z wyłączeniem dróg wydzielanych lub przebudowywanych w ramach projektów scaleniowych; – autostrady, drogi ekspresowe, drogi krajowe, drogi krajowe w miastach na prawach powiatów, drogi dojazdowe do portów morskich: Gdańsk, Gdynia, Szczecin, Świnoujście, Kołobrzeg, Elbląg, Police, Darłowo, w tym drogi na terenie ww. portów.
Schemat II – Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi	
Fundusze Strukturalne	1. Beneficjent: Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej, Wojewódzkie Zarządy Melioracji i Urzędzeń Wodnych, jednostki samorządu terytorialnego i ich związki, podmioty świadczące usługi z zakresu zadań własnych j.s.t., PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne, spółki wodne. 2. Zakres wsparcia ukierunkowany na inwestycje dotyczące zapobiegania powodziom oraz gospodarowania zasobami wodnymi na cele pozarolnicze.

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania projektów prowadzone będą kontrole krzyżowe. Szczegółowe zasady dotyczące kontroli krzyżowych zostaną określone na poziomie krajowym.

Finansowanie

Koszt całkowity: 637 531 111 EUR

Wydatki publiczne: 637 531 111 EUR

Schemat I: 160 000 000 EUR

Schemat II: 477 531 111 EUR

Postanowienia przejściowe

Pomoc może być przyznana na realizację projektów w zakresie:

1. Zagospodarowania poscaleniowego, związanego z organizacją rolniczej przestrzeni produkcyjnej zgłoszonych i zatwierdzonych do realizacji w ramach działania 2.2. „Scalanie gruntów” Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”. Szacowana wysokość zobowiązań z okresu 2004 – 2006 wynosi 5 mln euro.
2. Gospodarowania rolniczymi zasobami wodnymi zgłoszonych i zatwierdzonych do realizacji w ramach działania 2.5. „Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi” w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”. Szacowana wysokość zobowiązań z okresu 2004 – 2006 wynosi 14 mln euro.

Łącznie zobowiązania z okresu 2004 – 2006 wynoszą 19 mln euro.

Pomoc państwa

Nie dotyczy

Zasięg geograficzny

Cały kraj

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	Schemat I: 350 Schemat II: 880 (Schemat II: 80)
	Liczba projektów finansowanych w ramach zobowiązań podjętych w okresie programowania 2004-2006	Projekty zatwierdzone do realizacji w ramach działania 2.2. „Scalanie gruntów” Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”: 5 Projekty zatwierdzone do realizacji w ramach działania 2.5. „Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi” w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”: 23
	Całkowita wartość inwestycji (EUR) (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	Schemat I: 160 000 000 Schemat II: 477 531 111 (37 531 111)
	Całkowita wartość inwestycji (EUR) w ramach zobowiązań podjętych w okresie programowania 2004-2006	Projekty zatwierdzone do realizacji w ramach działania 2.2. „Scalanie gruntów” Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”: 5 000 000 Projekty zatwierdzone do realizacji w ramach działania 2.5. „Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi” w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego

		„Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006”: 14 000 000
Rezultat	Wzrost wartości dodanej brutto w gospodarstwach, którym udzielono pomocy	Schemat I: 110% wartości bazowej Schemat II: 120% wartości bazowej
Oddziaływanie	Wydajność pracy	Wzrost o 47,8% (w tym z PROW 0,49%) Wartość docelowa: 22 270 EUR/osobę

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Średnia liczba gospodarstw uczestniczących w projekcie scaleniowym	Schemat I: 70
Rezultat	Łączna powierzchnia gruntów objętych postępowaniami scaleniowymi	Schemat I: 210 tys. ha
	Średnia powierzchnia gospodarstwa podlegającego scaleniu	Schemat I: 8 ha
	Średnia liczba działek ewidencyjnych w gospodarstwie po scaleniu	Schemat I: 5
	Wskaźnik zmniejszenia liczby działek w gospodarstwie po scaleniu	Schemat I: 0,5
	Gęstość sieci dróg (km/100ha) na obiektach scaleniowych	Schemat I: 4 km/100 ha
	Powierzchnia użytków rolnych, na których nastąpiła regulacja stosunków wodnych (melioracje wodne szczegółowe) (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	Schemat II: 66 000 ha (6 000 ha)
	Powierzchnia użytków rolnych, na których nastąpiła poprawa ochrony przeciwpowodziowej (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	Schemat II: 55 000 ha (5 000 ha)
	Retencja wody (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	Schemat II: 165 000 000 m ³ (15 000 000 m ³)
	Efekty rzeczowe inwestycji (melioracje wodne podstawowe)	Schemat II: brak wartości docelowych

Nazwa działania

Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności

Kod działania

132.

Podstawa prawna

Art. 32 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 22 oraz pkt 5.3.1.3.2. rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie interwencji

Wsparcie systemów żywności wysokiej jakości jest szczególnie ważne, ponieważ rynek produktów o wysokiej, potwierdzonej jakości w Polsce dopiero się rozwija. Udział w systemie chronionych oznaczeń geograficznych, chronionych nazw pochodzenia, gwarantowanych tradycyjnych specjalności, rolnictwa ekologicznego oraz integrowanej produkcji umożliwia osiągnięcie wyższych dochodów przy jednoczesnej ochronie dziedzictwa narodowego oraz dbaniu o wpływ całego procesu wytwarzania na środowisko. Wytwarzanie produktów objętych ww. systemami umożliwia zmianę sposobu konkurencyjności - zamiast wytwarzania dużej ilości produktów homogenicznych produkuje się wysokojakościowe wyroby. Współpraca producentów objętych systemami jakości żywności sprzyja zwiększaniu siły ekonomicznej podmiotów znajdujących się na rynku.

Efektywne zrealizowanie tych założeń wymaga jednak, aby konsumenci byli skłonni zapłacić więcej za produkty wytwarzane w ramach tych systemów. Poziom rozpoznawalności produktów uczestniczących we wspieranych systemach jakości żywności jest niski, co obecnie ogranicza możliwość uzyskania wyższych dochodów dla producentów tych produktów. Dlatego też konieczna jest pomoc państwa w tym zakresie. Pomoc ta ma wesprzeć pokrycie wyższych kosztów produkcji (związanych np. z dodatkową kontrolą) do czasu, kiedy będą one odzwierciedlone w wyższej cenie produktów na rynku.

Cel działania

1. Poprawa jakości produkcji i produktów rolnych przeznaczonych do spożycia przez ludzi.

2. Zwiększenie spożycia żywności wysokiej jakości.
3. Wsparcie rolników wytwarzających żywność wysokiej jakości.

Zakres działania

Cel działania realizowany jest poprzez finansowe wsparcie rolników uczestniczących w systemach jakości żywności. Działanie jest realizowane na całym terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

Definicja beneficjenta

Producent rolny - osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która została wpisana do ewidencji producentów na podstawie ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o krajowym systemie ewidencji producentów, ewidencji gospodarstw rolnych oraz ewidencji wniosków o przyznanie płatności (Dz. U. z 2004 r. Nr 10, poz. 76) oraz wytwarza produkty uczestniczące w systemach jakości żywności.

Lista wspólnotowych i krajowych systemów jakości żywności kwalifikujących się do wsparcia

Cel działania realizowany jest poprzez wsparcie rolników uczestniczących w dobrowolnych systemach dotyczących jakości żywności:

1. systemy wspólnotowe:

- a) System Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych w rozumieniu rozporządzenia Rady (EWG) nr 510/2006 z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych;
- b) System Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności w rozumieniu rozporządzenia Rady (EWG) nr 509/2006 z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie produktów rolnych i środków spożywczych będących gwarantowanymi tradycyjnymi specjalnościami;
- c) produkcja ekologiczna w rozumieniu rozporządzenia Rady (EWG) nr 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych.

2. systemy krajowe:

- a) Integrowana produkcja (IP) w rozumieniu ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 849, z późn. zm.);
- b) system Jakość Tradycja uznany za krajowy system jakości żywności na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 czerwca 2007 r.;

c) inne krajowe systemy jakości.

Uzasadnienie dla wsparcia systemu Produkcji Integrowanej

System integrowanej produkcji spełnia wszystkie kryteria stawiane systemom jakości żywności przyjmowanym przez państwa członkowskie, określone w rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1974/2006 ustanawiającym szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Integrowana produkcja (IP) to rozwijający się prośrodowiskowy system gospodarowania uwzględniający najnowsze osiągnięcia nauki i techniki rolniczej, w ramach którego wytwarzana jest żywność. W systemie tym produkowane są wysokiej jakości owoce, warzywa oraz rolnicze płody rolne. Specyfika uprawy wynika z prawidłowo dobranego płodozmianu i agrotechniki, racjonalnego nawożenia opartego na rzeczywistym zapotrzebowaniu pokarmowym roślin. Chemiczna ochrona roślin w odróżnieniu od rolnictwa konwencjonalnego ograniczona jest do stosowania tylko środków ochrony roślin bezpiecznych dla środowiska naturalnego, w tym dla organizmów pożytecznych. Zabronione jest stosowanie preparatów z grupy toksycznych i bardzo toksycznych dla ludzi. Środki ochrony roślin stosuje się tylko wtedy, gdy inne metody ograniczania występowania agrofagów nie są wystarczające, w możliwie najniższych dopuszczalnych dawkach i stosuje się je po przekroczeniu przez agrofaga progu szkodliwości lub na podstawie sygnalizacji. System produkcji integrowanej jest systemem zawierającym szczegółowe obowiązki dotyczące metod gospodarowania, które określone są w metodykach (IP) i gwarantują, iż produkty uzyskane taką metodą w sposób znaczący przewyższają handlową jakość produktów w zakresie zdrowia roślin i ochrony środowiska naturalnego.

Integrowana produkcja (IP) jest systemem, który obejmuje opisy produktów, a zgodność z tymi opisami jest weryfikowana przez niezależny organ kontrolny. Produkt w systemie IP jest uzyskiwany zgodnie z zasadami określonymi w ustawie z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 849, z późn. zm.) oraz w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 lipca 2004 r. w sprawie integrowanej produkcji (Dz. U. Nr 178, poz. 1834 z późn. zm.). Produkcja w systemie IP prowadzona jest w oparciu o szczegółowe metodyki zatwierdzone przez Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa, które dokładnie określają sposób prowadzenia upraw. Zgodność sposobu prowadzenia upraw z metodykami IP oraz obowiązującymi przepisami prawa w tym zakresie weryfikowana jest w trakcie przeprowadzonych kontroli obejmujących:

- kontrolę Notatnika IP obejmującą wszystkich producentów;
- kontrolę w gospodarstwie w trakcie wegetacji roślin;

- kontrolę jakości płodów rolnych.

Organem kontrolującym i sprawującym nadzór nad prawidłowością przebiegu produkcji oraz wydającym certyfikaty IP, poświadczającym jakość produktów jest Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa. Certyfikat IP zaświadcza, że produkt został wyprodukowany zgodnie z zasadami IP.

Integrowana produkcja (IP) jest systemem otwartym dla wszystkich producentów, a udział w systemie jest dla nich dobrowolny. Warunkiem uczestnictwa jest zgłoszenie się do Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa, poddanie się kontrolom oraz przestrzeganie zasad, które mają zagwarantować produkcję żywności wysokiej jakości.

Integrowana produkcja (IP) jest systemem przejrzystym i zapewnia pełną możliwość identyfikowalności wytworzonych ramach tego systemu produktów. Jedną z podstawowych zasad w systemie Integrowanej Produkcji jest możliwość identyfikowania miejsca pochodzenia produktu. Cel ten osiągnięty jest poprzez odpowiednie ewidencjonowanie producenta. Na podstawie pierwszego zgłoszenia do systemu IP producent zostaje wpisany do ewidencji pod niepowtarzalnym numerem, który jest potwierdzony stosownym zaświadczeniem. Nadawanie numerów ewidencyjnych odbywa się zgodnie z tzw. kodami NUTS związanymi z podziałem administracyjnym kraju, co umożliwia szybką identyfikację producenta. Produkty oznaczone zastrzeżonym Znakiem IP zawierają nr certyfikatu IP, w którym zawarty jest również nr producenta.

Integrowana produkcja (IP) jest systemem produkcji, który odpowiada przewidywanej koniunkturze na rynku. Jest ona jedną z odpowiedzi na stale zwiększające się wymagania konsumentów, którzy oczekują od produktów rolnych trafiających na rynek spełniania surowych kryteriów. Konsumenty odwracają się od żywności anonimowej, niekontrolowanej, mogącej potencjalnie zawierać szkodliwe pozostałości, a handlowcy coraz częściej żądają od producentów żywności poświadczenia, że produkty są dobrej jakości i nie stanowią zagrożenia dla zdrowia kupujących.

Uzasadnienie wsparcia dla systemu Jakość Tradycja

System Jakość Tradycja spełnia wszystkie kryteria stawiane systemom jakości żywności przyjmowanym przez państwa członkowskie, określone w rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającym szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368 z 23.12.2006, str. 15).

Jakość Tradycja to system, w którym do produkcji używa się wyłącznie surowców, których pochodzenie jest identyfikowalne i które nie zawierają komponentów GMO. W systemie tym uczestniczą jedynie produkty charakteryzujące się tradycyjnym składem lub tradycyjnym sposobem wytwarzania, szczególną jakością wynikającą z ich tradycyjnego charakteru lub wyrażającą ich tradycyjny charakter. Ponadto produkty te posiadają szczególną jakość lub reputację odróżniającą je od produktów należących do tej samej kategorii. W przypadku produktów produkcji podstawowej dodatkowym wymogiem jest tradycyjna rasa lub tradycyjna odmiana. Za tradycyjne rasy i odmiany uważa się te, które użytkowano przed 1956 r. Ponadto za tradycyjny uważa się produkt, który posiada co najmniej 50-letnią historię wytwarzania.

Jakość Tradycja jest systemem, w którym producenci wytwarzają dany produkt zgodnie z zadeklarowaną specyfikacją produktu, a zgodność z tą specyfikacją jest weryfikowana przez niezależny organ kontrolny. Producenci są zobowiązani do posiadania certyfikatu zgodności, potwierdzającego wytwarzanie produktu zgodnie ze specyfikacją. Certyfikat taki może być wydany tylko przez jednostkę certyfikującą akredytowaną zgodnie z normą PN-EN 45011 w zakresie umożliwiającym sprawdzenie zgodności ze specyfikacją i upoważnioną przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi zgodnie z ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz. U. Nr 93, poz. 898) lub z ustawą z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych (Dz. U. z 2005 r. Nr 10, poz. 68 oraz z 2008 r. Nr 171, poz. 1056 i Nr 216, poz. 1368).

Jakość Tradycja jest systemem otwartym dla wszystkich producentów, a udział w systemie jest dobrowolny. Warunkiem uczestnictwa jest złożenie przez producenta wniosku, z załącznikami, do Polskiej Izby Produktu Regionalnego i Lokalnego (właściciela znaku gwarancyjnego „Jakość Tradycja”), poddanie się kontrolom oraz przestrzeganie zasad, które mają zagwarantować produkcję żywności wysokiej jakości. O prawie do używania znaku Jakość Tradycja decyduje Kapituła Znaku Jakościowego Jakość Tradycja.

Jakość Tradycja jest systemem przejrzystym i zapewnia pełną możliwość identyfikacji wytworzonych w ramach tego systemu produktów. Jedną z podstawowych zasad w systemie „Jakość Tradycja” jest możliwość identyfikowania miejsca pochodzenia produktu. Cel ten jest osiągany poprzez odpowiednie obowiązki nałożone na producentów uprawnionych do posługiwania się znakiem Jakość Tradycja. Są oni obowiązani do przyjęcia procedur postępowania, które mają na celu zapewnić stałe monitorowanie produktu, w szczególności monitorowanie pochodzenia surowców wykorzystywanych do produkcji oraz odbiorców pośrednich produktu. Producenci są również obowiązani do produkcji zgodnie z zadeklarowaną specyfikacją produktu, każdorazowego dostarczania Kapitulę Znaku Jakościowego

Jakość Tradycja aktualnego certyfikatu zgodności, przechowywania dokumentacji kontroli związanej z posiadaniem certyfikatu zgodności oraz każdorazowego dostarczania jej Kapitulie Znak Jakościowego Jakość Tradycja.

Jakość Tradycja jest systemem produkcji, który odpowiada przewidywanej koniunkturze na rynku. Jest on jedną z odpowiedzi na stale zwiększające się wymagania konsumentów, jak i innych uczestników rynku, którzy oczekują od produktów rolnych trafiających na rynek spełniania surowych kryteriów w zakresie jakości żywności. Wybór produktu opatrzonego symbolem Jakość Tradycja jest dla konsumenta gwarancją jego tradycyjnego charakteru, wyrażającego się składem, sposobem wytwarzania oraz szczególną jakością odróżniającą go od innych produktów należących do tej samej kategorii.

Inne krajowe systemy jakości żywności

Jeżeli w ramach niniejszego działania będą wspierane inne krajowe systemy jakości żywności, to będą one musiały spełniać wszystkie, określone w rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1974/2006 ustanawiającym szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), wymienione poniżej kryteria.

1. Specyfika produktu końcowego wyprodukowanego w ramach takich systemów wynika ze szczegółowych obowiązków dotyczących metod rolnictwa, które gwarantują: Szczególne cechy łącznie z procesem produkcyjnym; lub jakość produktu końcowego, która w sposób znaczący przewyższa handlową jakość produktów w zakresie zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt i roślin, warunków utrzymania zwierząt i ochrony środowiska naturalnego.
2. Systemy obejmują obowiązujące specyfikacje produktów, a zgodność z tymi specyfikacjami weryfikowana jest przez niezależną jednostkę kontrolującą.
3. Systemy są otwarte dla wszystkich producentów.
4. Systemy są przejrzyste i zapewniają pełną możliwość podążania śladem produktów.
5. Systemy odpowiadają bieżącym lub przewidywanym możliwościom rynkowym.

Lista produktów kwalifikujących się do pomocy w ramach mechanizmu jakości wybranego w ramach działania „Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności”

1. wsparcie w ramach opisywanego działania mogą uzyskać wyłącznie producenci wytwarzający produkty:

- a) których nazwy zostały zarejestrowane jako Chroniona Nazwa Pochodzenia (ChNP) lub Chronione Oznaczenie Geograficzne (ChOG) w rozumieniu rozporządzenia Rady (EWG) nr 510/2006 z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych, lub
- b) które zostały zarejestrowane jako Gwarantowana Tradycyjna Specjalność (GTS) w rozumieniu rozporządzenia Rady (EWG) nr 509/2006 z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie produktów rolnych i środków spożywczych będących gwarantowanymi tradycyjnymi specjalnościami,

oraz są produktami rolnymi wymienionymi w załączniku I do Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską i są przeznaczone do spożycia przez ludzi.

Obecnie na poziomie krajowym są rozpatrywane lub też zostały już zaakceptowane i przesłane do Komisji Europejskiej następujące, spełniające ww. wymagania, wnioski o rejestrację we wspólnotowym systemie jakości żywności:

- **jako Chroniona Nazwa Pochodzenia:** bryndza podhalańska (rozporządzenie Komisji (WE) nr 642/2007), oscypek (opublikowany w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej zgodnie z art. 6 ust. 2 rozporządzenia Rady (EWG) nr 510/2006), redykołka, podkarpacki miód spadziowy, wiśnia nadwiślanka, karp zatorski, miód drahimski (wnioski przekazane do Komisji Europejskiej), lipiec białowieski, „miód z Sejneńszczyzny” lub „miód z Łódzkiej”, śliwka szydlowska, fasola wrzawska (wnioski rozpatrywane na poziomie krajowym);
- **jako Chronione Oznaczenie Geograficzne:** miód wrzosowy z Borów Dolnośląskich, kiełbasa lisiecka, wielkopolski ser smażony, „truskawka kaszubska” lub "kaszebskô malëna", suska sechlońska, miód kurpiowski, fasola korczyńska, jabłka łackie (wnioski przekazane do KE);
- **jako Gwarantowana Tradycyjna Specjalność:** staropolski miód pitny czwórniak, staropolski miód pitny trójniak, staropolski miód pitny dwójniak, staropolski miód pitny półtorak, olej rydzowy, kiełbasa myśliwska, kabanosy, kiełbasa jałowcowa (wnioski przekazane do KE).

Niniejsza lista nie jest listą zamkniętą. Do wsparcia w ramach działania uprawnieni będą producenci rolni wytwarzający także inne produkty rolne, które zostaną zarejestrowane jako chroniona nazwa pochodzenia, chronione oznaczenie geograficzne lub gwarantowana tradycyjna specjalność.

2. Produkty rolnictwa ekologicznego, roślinne i zwierzęce, wyprodukowane zgodnie z wymogami rozporządzenia Rady (EWG) nr 2092/91 z dnia

24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych oraz przetwory i wyroby wyprodukowane lub wytworzone z ww. produktów.

3. Produkty integrowanej produkcji (IP) w rozumieniu ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 849, z późn. zm.) obejmują wyłącznie nieprzetworzone produkty pochodzenia roślinnego, dla których zostały opracowane i zaakceptowane metodyki produkcji integrowanej. Przygotowano dwadzieścia jeden metodyk, które obejmują następujące produkty: agrest, borówka wysoka, brzoskwinia i morela, buraki ćwikłowe, cebula, gruszki, jabłka, kalafior, kapusta głowiasta, malina, marchew, ogórek gruntowy, ogórek pod osłonami, papryka, pomidory pod osłonami, porzeczka czarna i czerwona, sałata pod osłonami, śliwki, truskawki, wiśnie oraz ziemniaki.
4. Produkty wymienione w załączniku I do Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską przeznaczone do spożycia przez ludzi opatrzone znakiem Jakość Tradycja.

Wskazanie oficjalnych organów odpowiedzialnych za nadzór nad funkcjonowaniem systemu jakości oraz opis ustaleń organizacyjnych dotyczących nadzoru

a) System Chronionych Nazw Pochodzenia, Chronionych Oznaczeń Geograficznych i Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Odpowiada za przyjmowanie, ocenę i przekazywanie do Komisji Europejskiej wniosków o rejestrację, wniosków o zmianę specyfikacji oraz przyjmowanie i rozpatrywanie zastrzeżeń oraz sprzeciwów do wniosków o rejestrację pochodzących z innych krajów. Do przeprowadzania oceny merytorycznej wniosków powołany został specjalny organ opiniodawczo-doradczy przy ministrze – Rada ds. Tradycyjnych i Regionalnych Nazw Produktów Rolnych i Środków Spożywczych. Zadaniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi jest także upoważnianie jednostek certyfikujących, akredytowanych przez Polskie Centrum Akredytacji zgodnie z normą PN-EN 45011:2000, do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów na zgodność ze specyfikacją. Główny Inspektor Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych jest organem podległym Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych

Sprawuje państwowy nadzór nad upoważnionymi jednostkami certyfikującymi oraz może przeprowadzać kontrolę zgodności ze specyfikacją.

Jednostki certyfikujące

Upoważnione do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów zgodności ze specyfikacją. Jednostki muszą zostać akredytowane zgodnie z normą EN 45011:2000 przez Polskie Centrum Akredytacji oraz zostać upoważnione przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Polskie Centrum Akredytacji

Urząd udzielający akredytacji jednostkom certyfikującym zgodnie z programem akredytacji jednostek certyfikujących produkty regionalne i tradycyjne w odniesieniu do wymagań normy PN-EN 45011:2000. Polskie Centrum Akredytacyjne jest organem niezależnym od Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

b) Rolnictwo ekologiczne

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Upoważnia jednostki certyfikujące, akredytowane w zakresie rolnictwa ekologicznego, zgodnie z normą PN-EN 45011:2000 do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów zgodności na prowadzenie produkcji metodami ekologicznymi.

Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych

Sprawuje państwowy nadzór nad upoważnionymi jednostkami certyfikującymi w rolnictwie ekologicznym, dokonuje kontroli granicznej produktów rolnictwa ekologicznego, upoważnia do przywozu produktów rolnictwa ekologicznego z krajów trzecich, przyjmuje zgłoszenia producentów, którzy chcą rozpocząć produkcję metodami ekologicznymi.

Jednostki certyfikujące

Jednostki certyfikujące po akredytacji w PCA i upoważnieniu przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi przeprowadzają kontrolę, wydają i cofają certyfikaty zgodności.

Polskie Centrum Akredytacji

Urząd udzielający akredytacji jednostkom certyfikującym zgodnie z programem akredytacji jednostek certyfikujących produkty ekologiczne w odniesieniu do wymagań normy PN-EN 45011:2000. Polskie Centrum Akredytacyjne jest organem niezależnym od Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

c) Integrowana produkcja (IP)

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Sprawuje nadzór nad Państwową Inspekcją Ochrony Roślin i Nasiennictwa.

Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa

Odpowiada za nadzór nad funkcjonowaniem systemu Integrowanej Produkcji oraz certyfikację tego systemu.

Główny Inspektor Ochrony Roślin i Nasiennictwa

Zatwierdza szczegółowe metodyki prowadzenia upraw w integrowanej produkcji.

Wojewódzki Inspektor Ochrony Roślin i Nasiennictwa

Przyjmuje zgłoszenia producentów do systemu IP za pośrednictwem najbliższej jednostki organizacyjnej Inspekcji i wpisuje beneficjenta do ewidencji. Ponadto jest upoważniony do kontroli Integrowanej Produkcji i do wydawania certyfikatów poświadczających stosowanie integrowanej produkcji. Prowadzi kontrolę szkoleń dotyczących IP w zakresie realizacji programu szkoleń i wydawania zaświadczeń potwierdzających ich ukończenie.

d) Jakość Tradycja

Polska Izba Produktu Regionalnego i Lokalnego

Polska Izba Produktu Regionalnego i Lokalnego sprawuje nadzór nad systemem Jakość Tradycja zgodnie z regulaminem używania wspólnego znaku gwarancyjnego. Przyjmuje wnioski o uczestnictwo w systemie, wydaje decyzję o nadaniu znaku Jakość Tradycja oraz deleguje przedstawicieli do Kapituły decydującej o przyjęciu danego produktu do systemu.

Kapituła Znak Jakościowego Jakość Tradycja

Kapituła jest odpowiedzialna za rozpatrywanie i akceptację wniosków o wpis do systemu i udzielenie prawa do używania Znak Jakość Tradycja. Kapituła odpowiedzialna jest za sprawdzenie wniosku, może zaproponować zmiany w specyfikacji, może zmienić lub dookreślić częstotliwość i zakres kontroli, odrzucić wniosek oraz w szczególnych przypadkach pozbawić lub przywrócić prawo do używania znaku. W jej skład wchodzi przedstawiciele Izby, samorządu terytorialnego i eksperci.

Jednostki certyfikujące

Jednostki certyfikujące są upoważnione do przeprowadzania kontroli, wydawania i cofania certyfikatów zgodności ze specyfikacją. Jednostki muszą zostać akredytowane zgodnie z normą PN-EN 45011 w zakresie umożliwiającym sprawdzenie zgodności ze specyfikacją przez Polskie Centrum Akredytacji oraz zostać upoważnione przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Polskie Centrum Akredytacji

Polskie Centrum Akredytacji to urząd udzielający akredytacji jednostkom certyfikującym zgodnie z programem akredytacji jednostek certyfikujących produkty regionalne i tradycyjne w odniesieniu do wymagań normy PN-EN 45011:2000 DAC-06. Polskie Centrum Akredytacyjne jest organem niezależnym od Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Wysokość wsparcia według rodzaju kwalifikującego się systemu

1. System Chronionych Nazw Pochodzenia, Chronionych Oznaczeń Geograficznych i Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności:
– 3200 zł (819,7 euro)/rok przez pięć lat.
2. Rolnictwo ekologiczne – 996 zł (255,1 euro)/rok przez pięć lat.
3. Integrowana produkcja – 2750 zł (704,4 euro)/rok przez pięć lat - w przypadku tego systemu suma kosztów jego wprowadzania i składki na rzecz grupy producentów, bez uwzględniania kosztów kontroli zewnętrznej zwracana jest do kwoty 750 zł (192,1 euro)/rok.
4. System Jakość Tradycja – 1470 zł (376,9 euro)/rok przez pięć lat.

Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Powyższe kwoty są maksymalnymi stawkami wsparcia dla producenta rolnego uczestniczącego w danym systemie. Producent rolny otrzymuje wsparcie na podstawie kosztów rzeczywiście poniesionych.

Wysokość wsparcia nie przekracza równowartości 3 000 euro rocznie na gospodarstwo zgodnie z załącznikiem do rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), co też będzie poddane procesowi weryfikacji.

Uzasadnienie kosztów stałych

Stawki wsparcia oszacowane zostały na podstawie kosztów stałych związanych z uczestnictwem producenta rolnego w poszczególnych systemach jakości żywności. Wsparcie jest wypłacane po roku uczestnictwa w systemie przez okres maksymalnie 5 lat. Koszty stałe zostały oszacowane na podstawie kosztów związanych z funkcjonowaniem w ramach danego systemu jakości żywności. Koszty te obejmują opłaty roczne, w tym składki na rzecz grup producentów związane z udziałem w systemie oraz koszty kontroli w ramach poszczególnych systemów.

Składki mogą być płacone wyłącznie na rzecz grup producentów, które dostarczają producentom rolnym zrzeszonym w tych grupach odpowiednich usług wynikających z uczestnictwa w systemach jakości żywności. W przypadku produkcji integrowanej zwraca się również koszty związane z wejściem do systemu.

Finansowanie

Koszt całkowity - 80 000 000 EUR

Wydatki publiczne - 80 000 000 EUR

Postanowienia przejściowe

Brak

Zgodność z I filarem Wspólnej Polityki Rolnej

Wsparcie w ramach działania Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności jest rozłączne z pomocą w sektorze pszczelarstwa (art. 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 797/2004), z pomocą dla producentów owiec i kóz (art. 114 ust. 1 i art. 119 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003), z pomocą dla producentów cukru (rozporządzenie Rady (WE) nr 320/2006) z środkami szczególnymi na rzecz rolnictwa w regionach peryferyjnych (tytuł III rozporządzenia Rady (WE) nr 247/2006, na mniejszych wyspach Morza Egejskiego - tytuł II rozporządzenia Rady (EWG) nr 2019/93) oraz z pomocą dla producentów wołowiny i cielęciny (art.132 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003).

Wsparcie w ramach działania Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności nie pokrywa ze względu na zakres wsparcia ze wsparciem, jakie można uzyskać na mocy rozporządzenia Rady (WE) nr 2826/2000 w sprawie działań informacyjnych i promocyjnych dotyczących produktów rolnych na rynku wewnętrznym.

Ze względu na różny zakres wsparcia nie ma możliwości pokrycia się wsparcia w ramach działania Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności z tym systemem (art. 42 ust. 5 i art. 69 rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003) oraz z wsparciem dotyczącym producentów tytoniu (art. 13 ust. 2 lit. b) rozporządzenia Rady (EWG) nr 2075/92), chmielu (art. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1952/2005).

W związku z tym, że nie wprowadzono w Polsce wsparcia dla producentów oliwy z oliwek (art. 8 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 865/2004) oraz producentów wina (tytuł II, rozdział II rozporządzenia Rady (WE) nr 1493/1999) nie może się ono pokrywać ze wsparciem z niniejszego działania.

Wprowadzono odpowiednie procedury w celu uniknięcia pokrywania się wsparcia w ramach działania Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności z zakresem działalności funduszu operacyjnego, o którym mowa w rozporządzenia Rady nr 2200/96 z dnia 28 października 1996 r. w sprawie wspólnej organizacji rynku owoców i warzyw (Dz. Urz. UE L 96, str. 55 z 21.1.96). Polska zastosuje wyjątek, o którym mowa w art. 5 ust. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, w odniesieniu do sektora owoców i warzyw. Wprowadzenie takiego wyjątku, zgodnie z art. 5 ust. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, w odniesieniu do sektora owoców i warzyw w zakresie sposobu wsparcia, wynika z konieczności nie dyskryminowania potencjalnych beneficjentów PROW 2007 – 2013.

W celu uniknięcia podwójnego finansowania przeprowadza się kontrolę na poziomie agencji płatniczej przed wypłaceniem środków w ramach tego działania. Jeżeli

którykolwiek z kosztów, na podstawie których oszacowano wielkości wsparcia w ramach poszczególnych systemów, był finansowany w ramach funduszu operacyjnego to producent nie może otrzymać wsparcia w ramach tego działania. Terminy zgłaszania wniosków zostaną ustalone w taki sposób, aby producenci rolni składali wnioski w ramach działania Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności, gdy rozliczone są już wydatki z funduszu operacyjnego za poprzedni rok działania organizacji producentów.

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych gospodarstw objętych systemami jakości	44 300
Rezultat	Wartość produkcji rolnej z uznanym symbolem jakości lub normą	250% wartości z 2008 r. ⁶³
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Wydajność pracy	Wzrost o 47,8% (w tym z PROW 0,49%) Wartość docelowa: 22 270 EUR/osobę

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów	48 000
Rezultat	Procentowy wzrost poziomu produkcji produktów uczestniczących w systemie jakości	100% ⁶⁴

⁶³ Wartość szacunkowa na koniec okresu programowania. Jej osiągnięcie jest w dużym stopniu uzależnione od tempa rejestracji nazw produktów jako chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności. Poziom tego wskaźnika jest wyższy niż szacowany wzrost poziomu wartości produkcji rolnej z uznanym symbolem jakości lub normą gdyż uwzględnia on wzrostu cen produktów uczestniczących w tych systemach.

⁶⁴ Wartość szacunkowa na koniec okresu programowania. Jej osiągnięcie jest w dużym stopniu uzależnione od tempa rejestracji nazw produktów jako chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności.

Nazwa działania

Działania informacyjne i promocyjne

Kod działania

133.

Podstawa prawna

Art. 33 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 23 oraz pkt 5.3.1.3.3 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Cel działania

Celem działania jest:

- zwiększenie popytu na produkty rolne i środki spożywcze objęte mechanizmami jakości żywności;
- pogłębienie wiedzy konsumentów o zaletach produktów objętych mechanizmami jakości żywności;
- pogłębienie wiedzy konsumentów o mechanizmach jakości żywności;
- wsparcie grup producentów skupiających podmioty aktywnie uczestniczące w systemach jakości żywności;

Uzasadnienie działania

Obecnie, zarówno wśród konsumentów jak i producentów obserwuje się niski poziom wiedzy na temat istnienia wspólnotowych i krajowych systemów wytwarzania i kontroli produkcji wysokojakościowych produktów. W rezultacie utrzymuje się niski popyt jak i podaż tych produktów. Działania promocyjne i informacyjne skierowane są do konsumentów, w szczególności, w celu zapoznania ich z tymi produktami oraz zwrócenia uwagi na specyficzne cechy tych wysokojakościowych produktów. Dotarcie do konsumenta i jego poinformowanie ma na celu zwiększenie popytu na te produkty. Powinno to z jednej strony zapewnić zbyt tych produktów, a z drugiej pośrednio zachęcić producentów do rozpoczęcia produkcji żywności wysokojakościowej. Zwiększony popyt może pozytywnie wpływać na aktywizację producentów i na zwiększenie zatrudnienia na terenach wiejskich.

Zakres działania

Działania informacyjne i promocyjne mogą być realizowane na całym rynku wspólnotowym przez grupy producentów, które pochodzą z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej. Działanie jest realizowane poprzez refundację części kosztów kwalifikowalnych grupom producentów realizującym działania informacyjne i promocyjne. Do wsparcia kwalifikują się wyłącznie projekty promocyjne i informacyjne realizowane na rynku wewnętrznym.

Rodzaj pomocy

Grupy producentów mogą uzyskać refundację, która wyniesie 70% kwalifikujących się kosztów, faktycznie poniesionych na realizację działań informacyjnych lub promocyjnych.

Definicja beneficjenta

Grupy producentów. Aby kwalifikować się do wsparcia grupa producentów musi:

- skupiać podmioty, które aktywnie uczestniczą w systemach jakości żywności w odniesieniu do określonych produktów lub sposobu produkcji co musi być potwierdzone przedstawieniem dokumentów potwierdzających, że grupa producentów, osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej skupione w tej grupie producentów wytwarzają lub produkują na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej produkty, których dotyczy działanie;
- pochodzić z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej i działać na podstawie stosownej umowy lub innego właściwego dokumentu określającego jej strukturę, cel i sposób działania.

Za grupę producentów nie uznaje się organizacji branżowych i międzybranżowych reprezentujących jeden lub więcej sektorów.

Lista systemów kwalifikujących się do pomocy w ramach mechanizmu jakości, wybranego w ramach działania "Działania informacyjne i promocyjne"

1. systemy wspólnotowe:

- a) System Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych w rozumieniu rozporządzenia Rady (EWG) nr 510/2006 z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych;
- b) System Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności w rozumieniu rozporządzenia Rady (EWG) nr 509/2006 z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie

produktów rolnych i środków spożywczych będących gwarantowanymi tradycyjnymi specjalnościami;

- c) produkty rolnictwa ekologicznego w rozumieniu rozporządzenia Rady (EWG) nr 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych.

2. systemy krajowe:

- a) Integrowana produkcja (IP) w rozumieniu ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 849, z późn. zm.);
- b) system Jakość Tradycja uznany za krajowy system jakości żywności na mocy decyzji Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 czerwca 2007 r.;
- c) Inne krajowe systemy jakości żywności.

Uzasadnienie dla wsparcia systemu Produkcji Integrowanej

System integrowanej produkcji spełnia wszystkie kryteria stawiane systemom jakości żywności, przyjmowanym przez państwa członkowskie, określone w rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającym szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Integrowana produkcja (IP) to rozwijający się prośrodowiskowy system gospodarowania uwzględniający najnowsze osiągnięcia nauki i techniki rolniczej, w ramach którego wytwarzana jest żywność. W systemie tym produkowane są wysokiej jakości owoce, warzywa oraz rolnicze płody rolne. Specyfika uprawy wynika z prawidłowo dobranego płodozmianu i agrotechniki, racjonalnego nawożenia opartego na rzeczywistym zapotrzebowaniu pokarmowym roślin. Chemiczna ochrona roślin w odróżnieniu od rolnictwa konwencjonalnego ograniczona jest do stosowania tylko środków ochrony roślin bezpiecznych dla środowiska naturalnego, w tym dla organizmów pożytecznych. Zabronione jest stosowanie preparatów z grupy toksycznych i bardzo toksycznych dla ludzi. Środki ochrony roślin stosuje się tylko wtedy, gdy inne metody ograniczania występowania agrofagów nie są wystarczające, w możliwie najniższych dopuszczalnych dawkach i stosuje się je po przekroczeniu przez agrofaga progu szkodliwości lub na podstawie sygnalizacji. System produkcji integrowanej jest systemem zawierającym szczegółowe obowiązki dotyczące metod gospodarowania, które określone są w metodykach (IP) i gwarantują, iż produkty uzyskane taką metodą w sposób znaczący przewyższają handlową jakość produktów w zakresie zdrowia roślin i ochrony środowiska naturalnego.

Integrowana produkcja (IP) jest systemem, który obejmuje opisy produktów, a zgodność z tymi opisami jest weryfikowana przez niezależny organ kontrolny. Produkt w systemie IP jest uzyskiwany zgodnie z zasadami określonymi w ustawie z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz. U. z 2008 r. Nr 133, poz. 849, z późn. zm.) oraz w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 26 lipca 2004 r. w sprawie integrowanej produkcji (Dz. U. Nr 178, poz. 1834 z późn. zm.). Produkcja w systemie IP prowadzona jest w oparciu o szczegółowe metodyki zatwierdzone przez Głównego Inspektora Ochrony Roślin i Nasiennictwa, które dokładnie określają sposób prowadzenia upraw. Zgodność sposobu prowadzenia upraw z metodykami IP oraz obowiązującymi przepisami prawa w tym zakresie weryfikowana jest w trakcie przeprowadzanych kontroli, obejmujących:

- kontrolę Notatnika IP obejmującą wszystkich producentów;
- kontrolę w gospodarstwie w trakcie wegetacji roślin;
- kontrolę jakości płodów rolnych.

Organem kontrolującym i sprawującym nadzór nad prawidłowością przebiegu produkcji oraz wydającym certyfikaty IP, poświadczające jakość produktów jest Państwowa Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa. Certyfikat IP zaświadcza, że produkt został wyprodukowany zgodnie z zasadami IP.

Integrowana produkcja (IP) jest systemem otwartym dla wszystkich producentów a udział w systemie jest dla nich dobrowolny. Warunkiem uczestnictwa jest zgłoszenie się do Państwowej Inspekcji Ochrony Roślin i Nasiennictwa, poddanie się kontrolom oraz przestrzeganie zasad, które mają zagwarantować produkcję żywności wysokiej jakości.

Integrowana produkcja (IP) jest systemem przejrzystym i zapewnia pełną możliwość identyfikowalności wytworzonych w ramach tego systemu produktów. Jedną z podstawowych zasad w systemie Integrowanej Produkcji jest możliwość identyfikowania miejsca pochodzenia produktu. Cel ten osiągnięty jest poprzez odpowiednie ewidencjonowanie producenta. Na podstawie pierwszego zgłoszenia do systemu IP producent zostaje wpisany do ewidencji pod niepowtarzalnym numerem, który jest potwierdzony stosownym zaświadczeniem. Nadawanie numerów ewidencyjnych odbywa się zgodnie z tzw. kodami NUTS związanymi z podziałem administracyjnym kraju, co umożliwia szybką identyfikację producenta. Produkty oznaczone zastrzeżonym Znakiem IP zawierają nr certyfikatu IP, w którym zawarty jest również nr producenta.

Integrowana produkcja (IP) jest systemem produkcji, który odpowiada przewidywanej koniunkturze na rynku. Jest ona jedną z odpowiedzi na stale zwiększające się wymagania konsumentów, którzy oczekują od produktów rolnych, trafiających na rynek, spełniania surowych kryteriów. Konsumenty odwracają się od

żywności anonimowej, nie kontrolowanej, mogącej potencjalnie zawierać szkodliwe pozostałości, a handlowcy coraz częściej żądają od producentów żywności poświadczenia, że produkty są dobrej jakości i nie stanowią zagrożenia dla zdrowia kupujących.

Uzasadnienie wsparcia dla systemu Jakość Tradycja

System Jakość Tradycja spełnia wszystkie kryteria stawiane systemom jakości żywności przyjmowanym przez państwa członkowskie, określone w rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającym szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE. L 368 z 23.12.2006, str. 15).

Jakość Tradycja to system, w którym do produkcji używa się wyłącznie surowców, których pochodzenie jest identyfikowalne i które nie zawierają komponentów GMO. W systemie tym uczestniczą jedynie produkty charakteryzujące się tradycyjnym składem lub tradycyjnym sposobem wytwarzania, szczególną jakością wynikającą z ich tradycyjnego charakteru lub wyrażającą ich tradycyjny charakter. Ponadto produkty te posiadają szczególną jakość lub reputację odróżniającą je od produktów należących do tej samej kategorii. W przypadku produktów produkcji podstawowej dodatkowym wymogiem jest tradycyjna rasa lub tradycyjna odmiana. Za tradycyjne rasy i odmiany uważa się te, które użytkowano przed 1956 r. Ponadto za tradycyjny uważa się produkt, który posiada co najmniej 50-letnią historię wytwarzania.

Jakość Tradycja jest systemem, w którym producenci wytwarzają dany produkt zgodnie z zadeklarowaną specyfikacją produktu, a zgodność z tą specyfikacją jest weryfikowana przez niezależny organ kontrolny. Producenci są zobowiązani do posiadania certyfikatu zgodności, potwierdzającego wytwarzanie produktu zgodnie ze specyfikacją. Certyfikat taki może być wydany tylko przez jednostkę certyfikującą akredytowaną zgodnie z normą PN-EN 45011 w zakresie umożliwiającym sprawdzenie zgodności ze specyfikacją i upoważnioną przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi zgodnie z ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 r. o rolnictwie ekologicznym (Dz. U. Nr 93, poz. 898) lub z ustawą z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych (Dz. U. z 2005 r. Nr 10, poz. 68 oraz z 2008 r. Nr 171, poz. 1056 i Nr 216, poz. 1368).

Jakość Tradycja jest systemem otwartym dla wszystkich producentów, a udział w systemie jest dobrowolny. Warunkiem uczestnictwa jest złożenie przez producenta wniosku, z załącznikami, do Polskiej Izby Produktu Regionalnego i Lokalnego (właściciela znaku gwarancyjnego „Jakość Tradycja”), poddanie się kontrolom oraz przestrzeganie zasad, które mają zagwarantować produkcję żywności wysokiej

jakości. O prawie do używania znaku Jakość Tradycja decyduje Kapituła Znaku Jakościowego Jakość Tradycja.

Jakość Tradycja jest systemem przejrzystym i zapewnia pełną możliwość identyfikacji wytworzonych w ramach tego systemu produktów. Jedną z podstawowych zasad w systemie Jakość Tradycja jest możliwość identyfikowania miejsca pochodzenia produktu. Cel ten jest osiągany poprzez odpowiednie obowiązki nałożone na producentów uprawnionych do posługiwania się znakiem Jakość Tradycja. Są oni obowiązani do przyjęcia procedur postępowania, które mają na celu zapewnić stałe monitorowanie produktu, w szczególności monitorowanie pochodzenia surowców wykorzystywanych do produkcji oraz odbiorców pośrednich produktu. Producenci są również obowiązani do produkcji zgodnie z zadeklarowaną specyfikacją produktu, każdorazowego dostarczania Kapitulie Znaku Jakościowego Jakość Tradycja aktualnego certyfikatu zgodności, przechowywania dokumentacji kontroli związanej z posiadaniem certyfikatu zgodności oraz każdorazowego dostarczania jej Kapitulie Znaku Jakościowego Jakość Tradycja.

Jakość Tradycja jest systemem produkcji, który odpowiada przewidywanej koniunkturze na rynku. Jest on jedną z odpowiedzi na stale zwiększające się wymagania konsumentów, jak i innych uczestników rynku, którzy oczekują od produktów rolnych trafiających na rynek spełniania surowych kryteriów w zakresie jakości żywności. Wybór produktu opatrzonego symbolem „Jakość Tradycja” jest dla konsumenta gwarancją jego tradycyjnego charakteru, wyrażającego się składem, sposobem wytwarzania oraz szczególną jakością odróżniającą go od innych produktów należących do tej samej kategorii.

Inne krajowe systemy jakości żywności

Jeżeli w ramach niniejszego działania będą wspierane inne krajowe systemy jakości żywności to będą one musiały spełniać wszystkie poniżej wymienione kryteria.

Systemy jakości żywności uznawane przez państwa członkowskie spełniają następujące kryteria:

- specyfika produktu końcowego wyprodukowanego w ramach takich systemów wynika ze szczegółowych obowiązków dotyczących metod rolnictwa, które gwarantują: Szczególne cechy łącznie z procesem produkcyjnym; lub jakość produktu końcowego, która w sposób znaczący przewyższa handlową jakość produktów w zakresie zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt i roślin, warunków utrzymania zwierząt i ochrony środowiska naturalnego;
- systemy obejmują obowiązujące specyfikacje produktów, a zgodność z tymi specyfikacjami weryfikowana jest przez niezależną jednostkę kontrolującą;
- systemy są otwarte dla wszystkich producentów;

- systemy są przejrzyste i zapewniają pełną możliwość podążania śladem produktów;
- systemy odpowiadają bieżącym lub przewidywanym możliwościom rynkowym.

Lista produktów kwalifikujących się do pomocy w ramach poszczególnych systemów mechanizmu jakości wybranych w ramach działania "Działania informacyjne i promocyjne"

1. Wsparcie w ramach opisywanego działania mogą uzyskać wyłącznie producenci wytwarzający produkty:

- a) których nazwy zostały zarejestrowane jako Chroniona Nazwa Pochodzenia (ChNP) lub Chronione Oznaczenie Geograficzne (ChOG) w rozumieniu rozporządzenia Rady (EWG) nr 510/2006 z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie ochrony oznaczeń geograficznych i nazw pochodzenia produktów rolnych i środków spożywczych, lub
- b) które zostały zarejestrowane jako Gwarantowana Tradycyjna Specjalność (GTS) w rozumieniu rozporządzenia Rady (EWG) nr 509/2006 z dnia 20 marca 2006 r. w sprawie produktów rolnych i środków spożywczych będących gwarantowanymi tradycyjnymi specjalnościami.

Lista produktów kwalifikujących się do pomocy pokrywa się z listą produktów, które mogą być rejestrowane w ramach poszczególnych systemów.

Obecnie na poziomie krajowym są rozpatrywane lub też zostały już zaakceptowane i przesłane do Komisji Europejskiej następujące, spełniające ww. wymagania, wnioski o rejestrację we wspólnotowym systemie jakości żywności:

- **jako Chroniona Nazwa Pochodzenia:** bryndza podhalańska (rozporządzenie Komisji (WE) nr 642/2007), oscypek (opublikowany w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej zgodnie z art. 6 ust. 2 rozporządzenia Rady (EWG) nr 510/2006), redykołka, podkarpacki miód spadziowy, wiśnia nadwiślanka, karp zatorski, miód drahimski (wnioski przekazane do Komisji Europejskiej), lipiec białowieski, „miód z Sejneńszczyzny” lub „miód z Łódzkiej”, śliwka szydlowska, fasola wrzawska (wnioski rozpatrywane na poziomie krajowym);
- **jako Chronione Oznaczenie Geograficzne:** miód wrzosowy z Borów Dolnośląskich, kiełbasa lisiecka, andruty kaliskie, wielkopolski ser smażony, rogal świętomarciński, „truskawka kaszubska” lub "kaszëbskô malëna", suska sechłońska, miód kurpiowski, fasola korczyńska, jabłka łąckie (wnioski przekazane do Komisji Europejskiej), obwarzanek krakowski (wnioski rozpatrywane na poziomie krajowym);

- **jako Gwarantowana Tradycyjna Specjalność:** staropolski miód pitny czwórniak, staropolski miód pitny trójniak, staropolski miód pitny dwójniak, staropolski miód pitny półtorak, olej rydzowy, kielbasa myśliwska, kabanosy, kielbasa jałowcowa, pierzekaczewnik (wnioski przekazane do Komisji Europejskiej).

Niniejsza lista nie jest listą zamkniętą. Do wsparcia w ramach działania uprawnieni będą producenci rolni wytwarzający także inne produkty rolne, które zostaną zarejestrowane jako chroniona nazwa pochodzenia, chronione oznaczenie geograficzne lub gwarantowana tradycyjna specjalność.

2. Produkty rolnictwa ekologicznego, roślinne i zwierzęce, wyprodukowane zgodnie z wymogami rozporządzenia Rady (EWG) nr 2092/91 z dnia 24 czerwca 1991 r. w sprawie produkcji ekologicznej produktów rolnych oraz znakowania produktów rolnych i środków spożywczych oraz przetwory i wyroby wyprodukowane lub wytworzone z ww. produktów.
3. Produkty integrowanej produkcji (IP) w rozumieniu ustawy z dnia 18 grudnia 2003 r. o ochronie roślin (Dz.U. z 2008 r. Nr 133, poz. 849, z późn. zm.) obejmują wyłącznie nieprzetworzone produkty pochodzenia roślinnego, dla których zostały opracowane i zaakceptowane metodyki produkcji integrowanej. Jak dotąd zostało przygotowane dwadzieścia jeden metodyk (obejmują one następujące produkty: agrest, borówka wysoka, brzoskwinia i morela, buraki ćwikłowe, cebula, gruszki, jabłka, kalafior, kapusta głowiasta, malina, marchew, ogórek gruntowy, ogórek pod osłonami, papryka, pomidory pod osłonami, porzeczka czarna i czerwona, sałata pod osłonami, śliwki, truskawki, wiśnie i ziemniaki).
4. Produkty rolne i środki spożywcze przeznaczone do spożycia przez ludzi opatrzone znakiem Jakość Tradycja.

Spójność z pierwszym filarem WPR. Kryteria i zasady administracyjne mające na celu zapewnienie, że operacje korzystające w sposób wyjątkowy ze wsparcia rozwoju obszarów wiejskich w mechanizmach wsparcia wymienionych w załączniku I do rozporządzenia Rady (WE) nr 1974/2006 oraz w systemach wsparcia ustanowionych rozporządzeniem Rady (WE) nr 3/2008.

W celu zapewnienia, że działania promocyjne i informacyjne objęte refundacją w ramach niniejszego działania nie są dodatkowo dofinansowane w ramach mechanizmu „Wsparcie działań promocyjnych i informacyjnych na rynkach wybranych produktów rolnych” lub w ramach przyznawanej pomocy na rynku owoców i warzyw, a także, że organizacje zawodowe i międzybranżowe reprezentujące jeden lub więcej sektorów nie są zaliczane do „grup producentów” przewidziano następujące rozwiązania:

- a) administrowanie i wdrażanie działania promocyjnego zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 2826/2000 oraz niniejszego działania informacyjnego i promocyjnego prowadzone jest przez jeden organ administracji państwowej co ułatwia i usprawnia przeprowadzanie kontroli;
- b) beneficjenci, którzy otrzymują wsparcie w ramach rozporządzenia Rady (WE) nr 2826/2000 są wykluczeni z możliwości składania wniosków o wsparcie działań informacyjnych i promocyjnych w ramach PROW;
- c) grupy ubiegające się o wsparcie są zobowiązane do przedstawienia stosownej umowy lub innego właściwego dokumentu określającego jej strukturę, cel i sposób działania. Umożliwia to wyeliminowanie uznania organizacji zawodowych i międzybranżowych, które reprezentują jeden lub więcej sektorów za grupy producentów;
- d) w przypadku, gdy wykonawca wyłoniony do zrealizowania określonego działania w ramach PROW (np. agencja reklamowa, wydawnictwo itp.) wykonuje równocześnie podobne działanie (np. organizacja stoiska na tych samych targach) na zlecenie beneficjentów wsparcia w ramach rozporządzenia Rady (WE) nr 2826/2000 kontroli podlegają dowody księgowe finansowania tego działania celem wyeliminowania podwójnego finansowania. Uwzględniając analizę ryzyka zintensyfikowane są także kontrole techniczne (na miejscu);
- e) wprowadzone są odpowiednie procedury w celu uniknięcia pokrywania się wsparcia w ramach działania „Działania informacyjne i promocyjne” z zakresem działalności funduszu operacyjnego, o którym mowa w rozporządzeniu Rady (WE) nr 2200/96 z dnia 28 października 1996 r. w sprawie wspólnej organizacji rynku owoców i warzyw (Dz. Urz. UE L 96, str. 55 z 21.1.96).

W celu uniknięcia podwójnego finansowania przeprowadza się kontrolę na poziomie agencji płatniczej i agencji wdrażającej w celu wyeliminowania finansowania tych samych działań z dwóch źródeł.

Polska zastosuje wyjątek, o którym mowa w art. 5 ust. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, w odniesieniu do sektora owoców i warzyw.

Wprowadzenie takiego wyjątku, zgodnie z art. 5 ust. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, w odniesieniu do sektora owoców i warzyw w zakresie sposobu wsparcia, wynika z konieczności nie dyskryminowania potencjalnych beneficjentów PROW 2007 – 2013.

Procedura kontroli ex-ante materiałów informacyjnych, promocyjnych i reklamowych

Celem sprawdzenia zgodności wszelkich materiałów informacyjnych, promocyjnych i reklamowych z obowiązującymi przepisami UE i Polski, na beneficjenta nałożony jest obowiązek przedkładania ich do akceptacji. Wymagane jest od grupy producentów, aby projekt materiałów był zgodny z tymi przepisami. Kontrolę zgodności prowadzi się przed rozpoczęciem produkcji danego materiału. Materiały nie zaakceptowane nie są objęte refundacją. Kontrola ex-ante materiałów informacyjnych, promocyjnych i reklamowych dokonywana będzie przy współpracy instytucji zarządzającej i wdrażającej.

Opis rodzajów działań kwalifikowanych

Działania informacyjne i promocyjne, które kwalifikują się do wsparcia muszą dotyczyć produktów uczestniczących w systemach jakości żywności.

W ramach realizowanego działania, grupa producentów powinna informować o szczególnych cechach lub właściwościach produktów. W szczególności należy uwzględnić te cechy lub właściwości, które były podstawą do rejestracji w europejskim systemie jako Chroniona Nazwa Pochodzenia (ChNP), Chronione Oznaczenie Geograficzne (ChOG) lub Gwarantowana Tradycyjna Specjalność (GTS). W przypadku produktów rolnictwa ekologicznego i produkcji integrowanej należy zaznaczyć, że produkty te zostały wytworzone zgodnie z tymi, przyjaznymi dla środowiska, metodami.

W ramach działania dopuszcza się m.in. organizację oraz uczestnictwo w targach i wystawach. W ramach działania można realizować również różne kampanie promocyjne oraz reklamować produkty i informować o ich cechach i właściwościach za pośrednictwem wybranych kanałów umożliwiających dotarcie do konsumenta. Prowadzone działania mogą być nakierowane na określone grupy docelowe jak i na ogół konsumentów. Do wsparcia kwalifikują się jednak tylko działania informacyjne, promocyjne i reklamowe prowadzone na rynku wewnętrznym.

Najważniejszym przesłaniem prowadzonych działań powinna być jakość produktów uczestniczących w systemach jakości żywności a nie ich pochodzenie. Pochodzenie może być głównym i nadrzędnym motywem prowadzonych działań informacyjno-promocyjnych tylko w przypadku produktów objętych wspólnotowym systemem Chronionych Nazw Pochodzenia (ChNP) lub Chronionych Oznaczeń Geograficznych (ChOG).

Wysokość pomocy

70% faktycznie poniesionych kwalifikowalnych kosztów zaakceptowanych działań informacyjnych i promocyjnych.

Finansowanie

Koszt całkowity: 42 857 143 EUR

Wydatki publiczne: 30 000 000 EUR

Postanowienia przejściowe

Brak

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów	1 350
Rezultat	Wartość produkcji rolnej z uznanym symbolem jakości lub normą	250% wartości z 2008 r. ⁶⁵
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Wydajność pracy	Wzrost o 47,8% (w tym z PROW 0,49 %) Wartość docelowa: 22 270 EUR/osobę

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych grup producentów objętych systemami jakości	370 ⁶⁶
Rezultat	Liczba kampanii promocyjnych	400 ⁶⁷ przez cały okres 2008-2015
	Liczba odbiorców kampanii promocyjnych	20 000 000 ⁶⁸

⁶⁵ Wartość szacunkowa na koniec okresu programowania. Jej osiągnięcie jest w dużym stopniu uzależnione od tempa rejestracji nazw produktów jako chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności.

⁶⁶ Wartość szacunkowa na koniec okresu programowania. Jej osiągnięcie jest w dużym stopniu uzależnione od tempa rejestracji nazw produktów jako chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności.

⁶⁷ Wartość szacunkowa na koniec okresu programowania. Jej osiągnięcie jest w dużym stopniu uzależnione od tempa rejestracji nazw produktów jako chronionych nazw pochodzenia, chronionych oznaczeń geograficznych oraz gwarantowanych tradycyjnych specjalności.

⁶⁸ Liczba odbiorców kampanii promocyjnych została oszacowana przy założeniu, że koszt dotarcia do jednego odbiorcy wynosi 1,5 euro.

Nazwa działania

Grupy producentów rolnych

Kod działania

142.

Podstawa prawna

Art. 20 lit. d) pkt ii) i art. 35 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 25 oraz pkt 5.3.1.4.2 załącznika II i załącznik III do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Cel działania

Wzmocnienie struktury instytucjonalnej w sektorze pierwotnej produkcji rolnej w celu wsparcia funkcjonowania producentów rolnych poprzez zachęcanie ich do tworzenia grup producentów rolnych i współpracy.

W szczególności, celem jest dostosowanie produkcji prowadzonej w gospodarstwach członków grup producentów rolnych do wymogów rynkowych, wspólne wprowadzanie towarów do obrotu, w tym przygotowanie do sprzedaży, centralizacja sprzedaży oraz dostarczenie do odbiorców hurtowych.

Ponadto, działanie sprzyjać będzie utworzeniu wspólnych zasad dotyczących informacji o produktach.

Zakres działania

Zryczałtowana pomoc jest udzielana grupom producentów rolnych w pierwszych 5 latach ich funkcjonowania w celu ułatwienia tworzenia i działalności administracyjnej. Z pomocy grupa może skorzystać tylko raz w okresie swojej działalności.

Uzasadnienie

Polscy producenci rolni w niewielkiej skali podejmują wspólne działania na rynku. Silny indywidualizm producentów, przy dużym rozdrobnieniu gospodarstw rolnych, ogranicza ich konkurencyjność. W związku z powyższym, kontynuacja działania zapoczątkowanego w poprzednim okresie programowania jest konieczna w latach 2007 -2013. W szczególności, korzyść stanowią dostosowanie produkcji prowadzonej

w gospodarstwach członków grup producentów rolnych do wymogów rynkowych, wspólne wprowadzanie towarów do obrotu, w tym przygotowanie do sprzedaży, centralizacja sprzedaży oraz dostarczenie do odbiorców hurtowych.

Forma i wysokość pomocy

Pomoc realizowana jest w formie rocznych płatności w okresie pierwszych pięciu lat od dnia wpisu grupy do rejestru grup producentów rolnych, prowadzonego przez właściwego ze względu na siedzibę grupy, marszałka województwa.

Stanowi ona procentowy ryczałt od wartości przychodów netto grupy ze sprzedaży produktów lub grup produktów, wytworzonych w gospodarstwach rolnych jej członków, w poszczególnych latach:

- 1) 5%, 5%, 4%, 3% i 2% wartości produkcji sprzedanej, stanowiącej równowartość w złotych do sumy EUR 1.000.000, odpowiednio w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku, albo
- 2) 2,5%, 2,5%, 2%, 1,5% i 1,5% wartości produkcji sprzedanej, stanowiącej równowartość w złotych powyżej sumy EUR 1.000.000, odpowiednio w pierwszym, drugim, trzecim, czwartym i piątym roku.

Kwota pomocy przewidzianej dla grupy producentów rolnych nie może przekroczyć równowartości w złotych kwoty:

- 1) 100.000 EUR w pierwszym i drugim roku;
- 2) 80.000 EUR w trzecim roku;
- 3) 60.000 EUR w czwartym roku;
- 4) 50.000 EUR w piątym roku.

Wysokość pomocy nie przekracza pomocy zgodnie z załącznikiem do rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Definicja beneficjenta

Grupy producentów rolnych w rozumieniu ustawy z dnia 15 września 2000 r. o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. z 2000 r., Nr 88, poz. 983 z późn. zm.), które zostały formalnie wpisane do rejestru prowadzonego przez marszałka właściwego dla siedziby grupy, w okresie objętym PROW 2007-2013.

Opis procedury uznawalności grup producentów rolnych

Grupa producentów rolnych prowadząca działalność jako przedsiębiorca mający osobowość prawną zostaje wpisana na jej wniosek do rejestru prowadzonego przez marszałka województwa właściwego dla siedziby grupy pod warunkiem, że:

- 1) została utworzona przez producentów jednego produktu rolnego lub grupy produktów;
- 2) działa na podstawie statutu lub umowy, zwanych aktem założycielskim;
- 3) składa się z członków, udziałowców lub akcjonariuszy, zwanych dalej członkami grupy, z których żaden nie może mieć więcej niż 20% głosów na walnym zgromadzeniu lub zgromadzeniu wspólników;
- 4) co najmniej połowa udokumentowanych przychodów grupy pochodzi ze sprzedaży produktów grupy, ze względu na które grupa została powołana, wyprodukowanych w gospodarstwach jej członków;
- 5) określi obowiązujące członków grupy zasady produkcji, w tym dotyczące jakości i ilości produktów lub grup produktów oraz sposoby przygotowania produktów do sprzedaży.

Sektory objęte wsparciem

W ramach działania wspierane są sektory produkcji roślinnej, zwierzęcej oraz dział specjalny produkcji rolnej. Szczegółowy wykaz produktów lub grup produktów objętych pomocą finansową na wspieranie grup producentów rolnych znajduje się w załączniku 9 do Programu.

W miarę rozszerzania wykazu produktów lub grup produktów, objętych pomocą finansową na wspieranie grup producentów rolnych, Polska będzie notyfikować Komisji Europejskiej kolejne sektory objęte wsparciem.

Spójność z I filarem WPR

W ramach PROW 2007- 2013 wspierane są tylko grupy producentów rolnych zarejestrowane zgodnie z ustawą o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. z 2000 r., Nr 88, poz. 983 z późn. zm.). Ustawa ta nie daje możliwości rejestracji grupom, które mogą być beneficjentami instrumentów finansowych mających na celu ułatwienie tworzenia i działalności administracyjnej grupom w ramach I filara WPR (np. dotyczące sektora warzyw i owoców).

Zasięg geograficzny

Cały kraj

Liczba beneficjentów

350 grup producentów rolnych

Finansowanie

Koszt całkowity: 140 000 000 EUR

Wydatki publiczne: 140 000 000 EUR

Postanowienia przejściowe

Zobowiązania w zakresie pomocy przyznanej grupom producentów rolnych, powstałym w latach 2004-2006 w ramach PROW 2004-2006 będą przeniesione w ciężar finansowania PROW 2007-2013. Szacunkowa kwota wydatków na zobowiązania podjęte w ramach PROW 2004 – 2006 wynosi 10 mln euro.

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba grup producentów rolnych objętych pomocą	350
	Liczba grup producentów rolnych, objętych pomocą w okresie programowania 2004-2006	100
	Wysokość obrotu uzyskanego przez grupy producentów rolnych objętych wsparciem w kontekście produktu rolnego, którego dotyczy wsparcie (EUR)	2 690 000 000
Rezultat	Liczba gospodarstw, które weszły na rynek (dzięki uczestnictwu w grupie producentów)	12 250
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Wydajność pracy	Wzrost o 47,8% (w tym z PROW 0,49 %) Wartość docelowa: 22 270 EUR/osobę

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Średnia liczba członków grupy producentów rolnych	35

5.3.2. OŚ 2 Poprawa środowiska naturalnego i obszarów wiejskich

Nazwa działania

Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)

Kody działania

211, 212.

Podstawa prawna

Artykuł 36 lit. a) ppkt i) oraz ii), art. 37 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Uzasadnienie

Realizacja działania ma zapobiegać wyludnianiu się obszarów wiejskich, zakwalifikowanych jako górskie i inne o niekorzystnych warunkach gospodarowania i zatracaniu ich rolniczego charakteru oraz wiążącymi się z tym konsekwencjami społecznymi, gospodarczymi i środowiskowymi. Płatności ONW mają stanowić rekompensatę za poniesione koszty i dochód utracony w wyniku gospodarowania na tych obszarach.

Cele działania

1. Zapewnienie ciągłości rolniczego użytkowania ziemi i tym samym utrzymanie żywotności obszarów wiejskich.
2. Zachowanie walorów krajobrazowych obszarów wiejskich.
3. Utrzymanie zrównoważonego sposobu gospodarowania uwzględniającego, aspekty ochrony środowiska.

Opis działania

Działanie jest instrumentem wsparcia finansowego gospodarstw rolnych położonych na obszarach, na których produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na niekorzystne warunki naturalne. Dopłaty wyrównawcze dla gospodarstw rolnych, położonych na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, kompensują istniejące utrudnienia w stosunku do gospodarstw położonych poza granicami ONW.

W ramach delimitacji obszarów górskich i innych obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania wyróżniono:

- 1) obszary górskie - gdzie produkcja rolna jest utrudniona ze względu na niekorzystne warunki klimatyczne i ukształtowanie terenu; do obszarów górskich zalicza się gminy i obręby ewidencyjne, w których ponad połowa użytków rolnych znajduje się na wysokości powyżej 500 m n.p.m.;
- 2) obszary nizinne - gdzie występują ograniczenia produktywności rolnictwa związane z niską jakością gleb, niekorzystnymi warunkami klimatycznymi, niekorzystnymi warunkami wodnymi, niesprzyjającą rzeźbą terenu oraz wskaźnikiem demograficznym i znacznym udziałem ludności związanej z rolnictwem;
- 3) obszary ze specyficznymi naturalnymi utrudnieniami - obejmują gminy i obręby ewidencyjne rejonów podgórskich, które zostały wyznaczone na potrzeby ustawy z dnia 15 listopada 1984 o podatku rolnym (Dz.U. z 1984 r. Nr 52, poz. 268, z późn. zm.); co najmniej 50% powierzchni użytków rolnych znajduje się powyżej 350 m n.p.m.

Gminy te charakteryzują się co najmniej dwiema z czterech niżej wymienionych cech:

- 1) średnia powierzchnia gospodarstw rolnych wynosi poniżej 7,5 ha;
- 2) gleby są zagrożone występowaniem erozji wodnej;
- 3) udział gospodarstw rolnych, które zaprzestały produkcji rolnej, wynosi powyżej 25% wszystkich gospodarstw rolnych;
- 4) udział trwałych użytków zielonych wynosi powyżej 40% w strukturze użytkowania gruntów.

Podstawowe wymagania

Podstawowe wymagania oznaczają normy obowiązkowe zgodnie z art. 4 i 5 oraz załącznikami III i IV rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003. Harmonogram wdrażania tych wymogów określają właściwe przepisy prawa wspólnotowego.

Od momentu przejścia Polski na system płatności jednolitej (SPS) podstawowe wymagania oznaczają odpowiednie normy obowiązkowe ustanowione zgodnie z art. 4 i 5 oraz załącznikami III i IV rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003.

Definicja beneficjenta

Pomoc w ramach niniejszego działania przeznaczona jest dla rolników.

Kryteria dostępu

Pomoc w ramach niniejszego działania może być przyznana, jeżeli:

- 1) beneficjent jest rolnikiem, posiadaczem samoistnym lub zależnym gospodarstwa rolnego położonego w granicach Rzeczypospolitej Polskiej, na obszarach ONW;

- 2) działki rolne, których dotyczyć będzie pomoc, są użytkowane jako grunty orne, sady, trwałe użytki zielone;
- 3) powierzchnia użytków rolnych należących do danego gospodarstwa rolnego, położonych w granicach ONW i wykorzystywanych do produkcji rolniczej, wynosi co najmniej 1 ha;
- 4) beneficjent przestrzega podstawowych wymagań na obszarze całego gospodarstwa rolnego;
- 5) beneficjent zobowiąże się do prowadzenia działalności rolniczej na gruntach rolnych, na które uzyskał pomoc z tytułu gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, przez okres co najmniej 5 lat od dnia otrzymania pierwszej płatności.

Beneficjenci, którzy zobowiązali się do prowadzenia działalności rolniczej przez 5 lat od otrzymania pierwszej płatności w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006, będą mogli ubiegać się o płatność na zasadach określonych w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

Zasięg geograficzny

Działanie jest wdrażane na obszarach wyznaczonych jako uprawnione do otrzymania wsparcia z tytułu ONW - w gminach oraz obrębach ewidencyjnych wymienionych w załączniku 1 do Programu.

Forma i wysokość pomocy

Pomoc jest udzielana w postaci rocznych zryczałtowanych płatności (dopłat wyrównawczych) do hektara użytków rolnych położonych na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania i pozostających w użytkowaniu rolniczym.

Stawki płatności z tytułu gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania są różne dla różnych typów ONW.

Indykatywny budżet na lata 2007-2013 – 2 448 750 000 EUR

Stawki płatności dla poszczególnych typów ONW

Typ ONW		Dopłata PLN (EUR)/ha
Górskie		320 (81,9)
Nizinne	strefa nizinna I	179 (45,9)
	strefa nizinna II	264 (67,6)
Obszary ze specyficznymi naturalnymi utrudnieniami		264 (67,6)

Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Stawki płatności nie przewyższają kwot maksymalnych, określonych w załączniku do rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 *w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich* (Dz.U. UE z 21.10.2005).

Roczna płatność otrzymywana przez beneficjentów stanowi iloczyn stawki ustalonej dla danego typu ONW oraz liczby hektarów zgłoszonych we wniosku, z uwzględnieniem degresywności.

Degresywność

Płatności ONW podlegają degresywności w zależności od łącznej powierzchni działek rolnych lub ich części objętych pomocą. Do powierzchni działek rolnych lub ich części nie przekraczającej 50 ha płatność ONW jest udzielana w wysokości 100 % stawki podstawowej, za każdy kolejny hektar powierzchni pomiędzy 50 ha a 100 ha jest udzielana w wysokości 50 % stawki podstawowej. Za każdy kolejny hektar pomiędzy 100 ha a 300 ha udzielana jest płatność w wysokości 25 % stawki podstawowej. Płatność ONW nie przysługuje do powierzchni działek rolnych lub ich części wynoszącej powyżej 300 ha.

Liczba beneficjentów

Szacowana liczba beneficjentów korzystających rocznie ze wsparcia – 750 000.

Finansowanie

Koszt całkowity: 2 448 750 000 EUR

Wydatki publiczne: 2 448 750 000 EUR

Powierzchnia

Powierzchnia 9 228,29 tys. ha użytków rolnych na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania.

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych gospodarstw rolnych	750 000
	Powierzchnia gruntów rolnych wspieranych w ramach działania ⁶⁹	9 128 290 ha
Rezultat	Obszar podlegający skutecznemu zagospodarowaniu przestrzennemu ⁷⁰	16 811 708 ha
Oddziaływanie	Odwroćenie spadku bioróżnorodności	Spadek o 20% Wartość docelowa FBI: 0,6 (60%)
	Zachowanie gruntów o wysokiej wartości przyrodniczej na obszarach rolnych i leśnych	Wartość docelowa z PROW: 590 000 ha
	Poprawa jakości wody	Wzrost o 13% Wartość docelowa: 55 kg N/ha
	Zapobieganie procesowi zmian klimatycznych	Wzrost o od 2,05 do 3,04 Mtoe Wartość docelowa: od 5,95 do 6,94 Mtoe

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Rezultat	Wskaźnik różnorodności krajobrazu PD (Patch Density Index) – liczba kompleksów tworzących mozaikę użytków rolnych i lasów na jednostkę powierzchni w gminach objętych ONW	w 95% gmin objętych ONW PD nie ulegnie zmniejszeniu o więcej niż 5%

⁶⁹ Rzeczywista powierzchnia gruntów rolnych wspieranych w ramach działania, z wyłączeniem gruntów leżących w granicach ONW i przeznaczonych pod zalesienie oraz rolników nie wnioskujących o wsparcie z tytułu ONW.

⁷⁰ Wartość wskaźnika liczona, zgodnie z wytycznymi Wspólnych Ram Monitorowania i Oceny, na poziomie całej Osi 2.

Nazwa działania

Program rolnośrodowiskowy (Płatności rolnośrodowiskowe)

Kod działania

214.

Podstawa prawna

Artykuł 36 lit. a) ppkt iv i artykuł 39 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277 z 21.10.2005, str.1, z późn. zm.).

Art. 27 oraz pkt 5.3.2.1.4 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Realizacja programu rolnośrodowiskowego ma przyczynić się do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i zachowania różnorodności biologicznej na tych terenach. Głównym założeniem programu jest promowanie produkcji rolnej opartej na metodach zgodnych z wymogami ochrony środowiska i przyrody.

Cele działania

Poprawa środowiska przyrodniczego i obszarów wiejskich, w szczególności:

- 1) przywracanie walorów lub utrzymanie stanu cennych siedlisk użytkowanych rolniczo oraz zachowanie różnorodności biologicznej na obszarach wiejskich;
- 2) promowanie zrównoważonego systemu gospodarowania;
- 3) odpowiednie użytkowanie gleb i ochrona wód;
- 4) ochrona zagrożonych lokalnych ras zwierząt gospodarskich i lokalnych odmian roślin uprawnych.

Program rolnośrodowiskowy w sposób bezpośredni lub pośredni wpływa na zachowanie bioróżnorodności i tym samym wpisuje się w realizację celów sformułowanych zgodnie z ustaleniami dokonanymi podczas przeglądu WPR (Health Check) i wymienionych w art. 16 a rozporządzenia (WE) nr 1698/2005.

Opis działania

Działanie obejmuje 9 pakietów rolnośrodowiskowych. W ramach każdego pakietu znajdują się warianty rolnośrodowiskowe, które zawierają zestawy zadań, wykraczających poza obowiązujące podstawowe wymagania, i które nie pokrywają się z innymi instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej (WPR).

Lista dostępnych pakietów rolnośrodowiskowych

W ramach programu rolnośrodowiskowego będą realizowane następujące pakiety rolnośrodowiskowe (załącznik 10 do Programu):

Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone

Pakiet 2. Rolnictwo ekologiczne

Pakiet 3. Ekstensywne trwałe użytki zielone

Pakiet 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000

Pakiet 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000

Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie⁷¹

Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie⁷²

Pakiet 8. Ochrona gleb i wód

Pakiet 9. Strefy buforowe

Podstawowe wymagania

Podstawowe wymagania oznaczają normy obowiązkowe, które muszą być przestrzegane przy prowadzeniu działalności rolniczej, związane w szczególności z ochroną środowiska.

Podstawowe wymagania dla programu rolnośrodowiskowego obejmują (zgodnie z art. 39 ust. 3 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005) minimalne normy, wymogi podstawowe w zakresie zarządzania – SMR (art. 5 i 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 73/2009) oraz prawodawstwo krajowe (załącznik 11 do Programu). Prawodawstwo krajowe zawiera wymagania w zakresie stosowania nawozów naturalnych i mineralnych, które są zgodne z dyrektywą 91/676/EWG i dotyczą gospodarstw

---

⁷¹ Zgodnie z art. 39 ust. 5 rozporządzenia Rady 1698/2005 wszystkie warianty w ramach tego pakietu wpisują się w ochronę *insitu*.

⁷² Zgodnie z art. 39 ust. 5 rozporządzenia Rady 1698/2005 wszystkie warianty w ramach tego pakietu wpisują się w ochronę *insitu*.

leżących poza obszarami szczególnie narażonymi (OSN). Dodatkowo podstawowe wymagania określone w prawodawstwie krajowym dotyczą utrzymywania czystości i porządku w gospodarstwie oraz ochrony siedlisk.

Podstawowe wymagania stanowią punkt odniesienia do sporządzenia kalkulacji płatności rolnośrodowiskowych. Harmonogram wdrażania tych wymogów określają właściwe przepisy prawa wspólnotowego.

Od momentu przejścia Polski na system płatności jednolitej (SPS) beneficjenci programu rolnośrodowiskowego podlegają kontroli w zakresie podstawowych wymagań ustanowionych zgodnie z art. 39 ust. 3 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005.

Płatność rolnośrodowiskowa nie może być przyznana za przestrzeganie wymagań, które wynikają z realizacji zasady „zanieczyszczający płaci”. W związku z tym, wymagania wynikające z programów działań na podstawie Dyrektywy Azotanowej, nie mogą być finansowane w ramach programu rolnośrodowiskowego. W zależności od wymagań zawartych w poszczególnych programach działań, jeśli pokrywają się one z wymaganiami dla Programu rolnośrodowiskowego, może to dotyczyć pakietów: rolnictwo zrównoważone, ochrona gleb i wód, strefy buforowe.

Forma i wysokość pomocy

Płatność rolnośrodowiskowa wypłacana jest w formie zryczałtowanej i stanowi rekompensatę utraconego dochodu, dodatkowych poniesionych kosztów oraz ponoszonych kosztów transakcyjnych. Płatności rolnośrodowiskowe są przyznawane rolnikom, którzy dobrowolnie przyjmują na siebie zobowiązania rolnośrodowiskowe. Podstawowe wymagania nie będą objęte płatnością rolnośrodowiskową.

Płatność rolnośrodowiskowa jest pomocą wieloletnią, wypłacaną corocznie, po wykonaniu określonego zestawu zadań w ramach danego wariantu. Płatności rolnośrodowiskowe określono w przeliczeniu na hektar powierzchni, sztukę zwierzęcia gospodarskiego lub metr bieżący elementu liniowego. W odniesieniu do powierzchni obowiązują górne limity płatności, w zależności od uprawy, co oznacza, że wsparcie nie może przekraczać maksymalnej kwoty określonej w załączniku do rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005.

Płatność rolnośrodowiskowa jest udzielana do gruntów rolnych użytkowanych jako grunty orne, łąki, pastwiska oraz sady (tylko w przypadku realizacji pakietu rolnictwo ekologiczne i pakietu zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie).

Koszty transakcyjne uwzględniono przy realizacji pakietu 4: „Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000” oraz pakietu 5: „Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach

Natura 2000” w postaci sporządzenia dokumentacji przyrodniczej. Sporządzenie dokumentacji przyrodniczej jest warunkiem otrzymania płatności rolnośrodowiskowej.

W ramach każdego z pakietów rolnośrodowiskowych przewidziano możliwość realizacji wariantów rolnośrodowiskowych, które przedstawiono w poniższej tabeli wraz z wysokością płatności:

Lp.	Pakiety	Lp.	Warianty rolnośrodowiskowe	Wysokość płatności - zł (euro)
1.	Rolnictwo zrównoważone	1.	Wariant 1.1. Zrównoważony system gospodarowania	360 zł/ha (92,2 euro/ha)
2.	Rolnictwo ekologiczne	2.	Wariant 2.1. Uprawy rolnicze (z certyfikatem zgodności)	790 zł/ha (202,4 euro/ha)
		3.	Wariant 2.2. Uprawy rolnicze (w okresie przestawiania)	840 zł/ha (215,2 euro/ha)
		4.	Wariant 2.3. Trwałe użytki zielone (z certyfikatem zgodności)	260 zł/ha (66,6 euro/ha)
		5.	Wariant 2.4. Trwałe użytki zielone (w okresie przestawiania)	330 zł/ha (84,5 euro/ha)
		6.	Wariant 2.5. Uprawy warzywne (z certyfikatem zgodności)	1300 zł/ha (333 euro/ha)
		7.	Wariant 2.6. Uprawy warzywne (w okresie przestawiania)	1550 zł/ha (397 euro/ha)
		8.	Wariant 2.7. Uprawy zielarskie (z certyfikatem zgodności)	1050 zł/ha (269 euro/ha)
		9.	Wariant 2.8. Uprawy zielarskie (w okresie przestawiania)	1150 zł/ha (294,6 euro/ha)
		10.	Wariant 2.9. Uprawy sadownicze + jagodowe (z certyfikatem zgodności)	1540 zł/ha (394,5 euro/ha)
		11.	Wariant 2.10. Uprawy sadownicze + jagodowe (w okresie przestawiania)	1800 zł/ha (461,1 euro/ha)
		12.	Wariant 2.11. Pozostałe uprawy sadownicze + jagodowe (z certyfikatem zgodności)	650 zł/ha (166,5 euro/ha)
		12a	Uprawa orzecha włoskiego nieowocująca (z certyfikatem zgodności)	160 zł/ha (41,0 euro/ha)
		12b	Uprawa orzecha włoskiego owocująca (z certyfikatem zgodności)	650 zł/ha (166,5 euro/ha)
		13.	Wariant 2.12. Pozostałe uprawy sadownicze + jagodowe (w okresie przestawiania)	800 zł/ha (204,9 euro/ha)
		13a	Uprawa orzecha włoskiego nieowocująca (w okresie przestawiania)	160 zł/ha (41,0 euro/ha)
		13b	Uprawa orzecha włoskiego owocująca (w okresie przestawiania)	800 zł/ha (204,9 euro/ha)
3.	Ekstensywne trwałe użytki zielone	14.	Wariant 3.1. Ekstensywna gospodarka na łąkach i pastwiskach	500 zł/ha (128,1 euro/ha)
4.	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych	15.	Wariant 4.1. Ochrona siedlisk lęgowych ptaków	1 200 zł/ha (307,4 euro/ha)
			Wariant 4.2. Mechowiska	1 200 zł/ha

	poza obszarami Natura 2000			(307,4 euro/ha)
			Wariant 4.3. Szuwary wielkoturzycowe	800zł/ha (204,9 euro/ha)
			Wariant 4.4. Łąki trzęślicowe i selernicowe	1 200 zł/ha (307,4 euro/ha)
			Wariant 4.5. Murawy ciepłolubne	1 200 zł/ha (307,4 euro/ha)
			Wariant 4.6. Półnaturalne łąki wilgotne	800 zł/ha (204,9 euro/ha)
			Wariant 4.7. Półnaturalne łąki świeże	800 zł/ha (204,9 euro/ha)
			Wariant 4.8. Bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe	800 zł/ha (204,9 euro /ha)
			Wariant 4.9. Słonorośla	1 190 zł/ha (304,8 euro/ha)
			Wariant 4.10. Użytki przyrodnicze	550 zł/ha (140,9 euro/ha)
5.	Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000	16.	Wariant 5.1. Ochrona siedlisk lęgowych ptaków	1 370 zł/ha (350,9 euro/ha)
		17.	Wariant 5.2. Mechowiska	1 390 zł/ha (356,1 euro/ha)
		18.	Wariant 5.3. Szuwary wielkoturzycowe	910 zł/ha (233,1 euro/ha)
		19.	Wariant 5.4. Łąki trzęślicowe i selernicowe	1 390 zł/ha (356,1 euro/ha)
		20.	Wariant 5.5. Murawy ciepłolubne	1 380 zł/ha (353,5 euro/ha)
		21.	Wariant 5.6. Półnaturalne łąki wilgotne	840 zł/ha (215,2 euro/ha)
		22.	Wariant 5.7. Półnaturalne łąki świeże	840 zł/ha (215,2 euro/ha)
		23.	Wariant 5.8. Bogate gatunkowo murawy bliźniczkowe	870 zł/ha (222,8 euro/ha)
		24.	Wariant 5.9. Słonorośla	1 190 zł/ha (304,8 euro/ha)
		25.	Wariant 5.10. Użytki przyrodnicze	550 zł/ha (140,9 euro/ha)
6.	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie	26.	Wariant 6.1. Produkcja towarowa lokalnych odmian roślin uprawnych	570 zł/ha (146 euro/ha)
		27.	Wariant 6.2. Produkcja nasienna towarowa lokalnych odmian roślin uprawnych	800 zł/ha (204,9 euro/ha)
		28.	Wariant 6.3. Produkcja nasienna na zlecenie banku genów	4700 zł/ha (1204 euro/ha)
		29.	Wariant 6.4. Sady tradycyjne	2100 zł/ha (537,9 euro/ha)
7.	Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie	30.	Wariant 7.1. Zachowanie lokalnych ras bydła	1140 zł/szt. (292 euro/szt.)
		31.	Wariant 7.2. Zachowanie lokalnych ras koni	1500 zł/szt. (384,2 euro/szt.)
		33.	Wariant 7.3. Zachowanie lokalnych ras owiec	320 zł/szt. (82 euro/szt.)
		34.	Wariant 7.4. Zachowanie lokalnych ras świń	570 zł/szt. (146 euro/szt.)

8.	Ochrona gleb i wód	35.	Wariant 8.1. Wsiewki poplonowe	330 zł/ha (84,5 euro/ha)
		36.	Wariant 8.2. Międzyplon ozimy	420 zł/ha (107,6 euro/ha)
		37.	Wariant 8.3. Międzyplon ścierniskowy	400 zł/ha (102,5 euro/ha)
9.	Strefy buforowe	38.	Wariant 9.1. Utrzymanie 2-metrowych stref buforowych	44 zł /100 mb (11,3 euro/100 mb)
		39.	Wariant 9.2. Utrzymanie 5-metrowych stref buforowych	110 zł/100 mb (28,2 euro/100mb)
		40.	Wariant 9.3. Utrzymanie 2-metrowych miedz śródpolnych	40 zł /100 mb (10,2 euro/100mb)
		41.	Wariant 9.4. Utrzymanie 5-metrowych miedz śródpolnych	100 zł /100 mb (25,6 euro/100mb)

Założenia metodologiczne dla kalkulacji płatności rolnośrodowiskowych w ramach programu rolnośrodowiskowego

Wskaźniki charakteryzujące przeciętne wyniki ekonomiczne gospodarstw przyjęte jako poziom referencyjny do kalkulacji płatności rolnośrodowiskowych w ramach programu rolnośrodowiskowego zostały wyliczone na podstawie danych GUS z 2001, 2002 i 2003 roku oraz danych charakterystycznych dla przychodów i kosztów z tego okresu. Ponadto, źródłem danych były opracowania Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej Państwowego Instytutu Badawczego, pochodzące z własnych wieloletnich badań reprezentatywnej próby gospodarstw rolnych w Polsce.

Dane dotyczące współczynników Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej (SNB) z 2002 r. są ostatnimi danymi przeliczonymi w sposób zgodny ze stosowanym w krajach UE. Wobec powyższego zostały one zaproponowane do wyliczeń.

Na podstawie ww. danych określono odpowiednio:

- utracony dochód;
- dodatkowe koszty związane z ponoszeniem nakładów na działania agrotechniczne związane z ochroną środowiska;
- dodatkowe koszty związane z określonymi uwarunkowaniami, wynikające z opisu pakietu;
- oszczędności (z tytułu realizacji określonego pakietu w programie rolnośrodowiskowym).

Straty (czyli utracony dochód) wynikające z:

- ekstensyfikacji produkcji, która spowodowana jest zmniejszeniem nakładów na środki produkcji (nawozy, środki ochrony roślin);
- rezygnacji z dosiewania traw oraz z ograniczenia zabiegów uprawowych;

- zmniejszenia obsady zwierząt.

W kalkulacji płatności wyeliminowano podwójne naliczanie płatności za wykonywanie tych samych praktyk rolniczych.

Planowane liczebności lokalnych ras zwierząt gospodarskich w programie rolnośrodowiskowym na lata 2007-2013 oraz projekcja finansowa kosztów realizacji

Gatunek / Rasa / Odmiana	Wielkość populacji krajowej		Całkowity budżet na lata 2007-2013
	2005 ⁷³	2013 ⁷⁴	
OGÓŁEM	11 232	65 950	192 082 800
Bydło	810	10 350	48 196 500
Bydło polskie czerwone	735	4 000	18 860 000
Bydło białogrzbiete	75	350	1 736 500
Bydło polskie czerwono-białe	..*	3 500	16 905 000
Bydło polskie czarno-białe	-	2 500	10 695 000
Konie	1 318	10 800	68 625 000
Koniki polskie	261	1 700	9 525 000
Konie huculskie	506	2 000	12 750 000
Konie małopolskie	349	1 200	7 845 000
Konie śląskie	202	1 000	6 255 000
Konie wielkopolskie	-	900	5 850 000
Konie sokólskie	-	2 000	13 200 000
Konie sztumskie	-	2 000	13 200 000
Owce	8 004	40 300	63 775 800
Owce rasy wrzosówka	1 833	7 000	11 946 000
Owce rasy świniarka	228	1 200	1 782 000
Owce rasy olkuska	179	800	1 197 900
Polskie owce górskie odmiany barwnej	142	1 000	1 485 000
Owce rasy merynos barwny	84	600	841 500
Owce uhruskie	228	5 000	8 778 000
Owce wielkopolskie	1 376	5 000	7 425 000
Owce żelaźnieńskie	122	600	891 000
Owce korideil	192	600	983 400
Owce kamienieckie	622	2 000	2 970 000
Owce pomorskie	2 998	6 500	11 253 000
Cakiel podhalański	-	5 000	7 095 000
Merynos polski w starym typie	-	5 000	7 128 000
Trzoda chlewna	1 100	4 500	11 485 500
Puławska	500	1 500	4 816 500
Złotnicka biała	350	1 500	3 078 000
Złotnicka pstra	250	1 500	3 591 000

* do roku 2005 populacja nie była objęta Programem Ochrony Zasobów Genetycznych

⁷³ Obecna wielkość populacji objęta Programem Ochrony Zasobów Genetycznych

⁷⁴ Maksymalna liczba samic objętych płatnościami w ramach PROW 2007-2013

Degresywność

Dla pakietów: rolnictwo zrównoważone, rolnictwo ekologiczne, ekstensywne trwałe użytki zielone oraz ochrona gleb i wód obowiązuje degresywność, co oznacza, że wysokość pomocy uzależniona jest od wielkości powierzchni objętej wsparciem.

Powierzchnia realizacji i zasady łączenia pakietów rolnośrodowiskowych

Pakiety rolnośrodowiskowe będą realizowane przez beneficjenta zgodnie z postanowieniami zawartymi w planie działalności rolnośrodowiskowej. W gospodarstwie rolnym można realizować dowolną liczbę pakietów, a płatności rolnośrodowiskowe wynikające z realizacji różnych pakietów będą sumowane na danej powierzchni. W danym gospodarstwie rolnym nie można realizować jednocześnie pakietu 2. Rolnictwo ekologiczne i pakietu 1. Rolnictwo zrównoważone. Dodatkowo beneficjent pakietu 2. Rolnictwo ekologiczne nie może łączyć tego pakietu z pakietem 8. Ochrona gleb i wód. Ponadto, beneficjent pakietu 2. Rolnictwo ekologiczne nie może łączyć tego pakietu w zakresie wariantów 2.3 i 2.4 na tej samej powierzchni z:

- pakietem 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000,
- pakietem 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000.

Pozostałe pakiety rolnośrodowiskowe mogą być łączone w gospodarstwie rolnym. Pakiet 3. Ekstensywne trwałe użytki zielone, pakiet 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000 oraz pakiet 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000 nie mogą być realizowane na tej samej powierzchni.

Powierzchnia użytków rolnych, na których realizowany jest program rolnośrodowiskowy, może ulec zwiększeniu tylko i wyłącznie przy zachowaniu określonych zasad.

Zasady łączenia pakietów rolnośrodowiskowych na tej samej powierzchni

	Pakiet 1	Pakiet 2	Pakiet 3	Pakiet 4	Pakiet 5	Pakiet 6	Pakiet 7	Pakiet 8	Pakiet 9
Pakiet 1		-	X	X	X	+	+	+	+
Pakiet 2	-		+	-	-	+	+	-	+
Pakiet 3	X	+		-	-	X	+	X	+
Pakiet 4	X	-	-		-	X	+	X	+
Pakiet 5	X	-	-	-		X	+	X	+
Pakiet 6	+	+	X	X	X		+	+	+
Pakiet 7	+	+	+	+	+	+		+	+
Pakiet 8	+	-	X	X	X	+	+		+
Pakiet 9	+	+	+	+	+	+	+	+	

(x) pakiety nie łączą się, gdyż dotyczą innych grup użytków rolnych;

(+) pakiety można łączyć;

(-) pakietów nie można łączyć.

Definicja beneficjenta

Rolnik

Kryteria dostępu

Beneficjent może ubiegać się o płatność rolnośrodowiskową w ramach tego działania, jeżeli:

- 1) jest rolnikiem, posiadaczem samoistnym lub zależnym gospodarstwa rolnego położonego na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, o powierzchni użytków rolnych nie mniejszej niż 1 ha;
- 2) zobowiąże się do realizacji programu rolnośrodowiskowego przez okres 5 lat, zgodnie z planem działalności rolnośrodowiskowej;
- 3) zobowiąże się do przestrzegania podstawowych wymagań na obszarze całego gospodarstwa rolnego;
- 4) zobowiąże się do przestrzegania wymagań wynikających z poszczególnych pakietów rolnośrodowiskowych.

Beneficjent, który zamierza realizować program rolnośrodowiskowy, musi złożyć wniosek o przyznanie pierwszej płatności rolnośrodowiskowej wraz z odpowiednimi załącznikami. W kolejnych latach, beneficjent składa wnioski o przyznanie kolejnych płatności rolnośrodowiskowych.

Beneficjenci Działania 4 „Wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt” w ramach PROW na lata 2004 – 2006 mogą przekształcić swoje zobowiązanie na nowe 5-letnie zobowiązanie w ramach działania „Program

rolnośrodowiskowy” w ramach PROW na lata 2007 – 2013, pod warunkiem spełnienia wymagań określonych w przepisach krajowych.

Beneficjenci realizujący program rolnośrodowiskowy w ramach PROW 2004 – 2006 na obszarach Natura 2000 mogą przejść na płatności w ramach działania Natura 2000 pod warunkiem, że powstaną plany zarządzania lub inne obowiązkowe wymogi dla rolnika w formie planów zarządzania lub w innej równoważnej formie.

Zasięg geograficzny

Cały kraj.

Liczba beneficjentów

Szacowana liczba beneficjentów w latach 2008 – 2013 wynosi 200 tys.⁷⁵.

Powierzchnia wsparcia

Ok. 10% użytków rolnych (1,5 – 1,8 mln ha)⁷⁶.

Finansowanie

Budżet	Suma [euro]	UE [euro]	PL [euro]
Program rolnośrodowiskowy	2 314 861 111,00	1 853 000 000,00	461 861 111,00

Postanowienia przejściowe

Pozostałe do sfinansowania zobowiązania w zakresie pomocy przyznanej na wspieranie przedsięwzięć rolnośrodowiskowych i poprawy dobrostanu zwierząt w ramach PROW 2004-2006 będą przeniesione w ciężar finansowania PROW 2007-2013. Szacunkowa kwota wydatków na zobowiązania podjęte w ramach PROW 2004 – 2006 wynosi 853 750 000 euro.

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych gospodarstw rolnych	200 000 ⁷⁷

⁷⁵ Dodatkowo: liczba gospodarstw rolnych położonych na obszarach Natura 2000 – 153 tys. beneficjentów.

⁷⁶ Dodatkowo: powierzchnia gruntów rolnych położonych na obszarach Natura 2000 – 378 tys. hektarów.

⁷⁷ Dodatkowo: liczba gospodarstw rolnych położonych na obszarach Natura 2000 – 153 tys. beneficjentów.

	Liczba wspieranych gospodarstw rolnych otrzymujących płatności w ramach zobowiązań podjętych w okresie programowania 2004-2006	69 000
	Łączny obszar objęty wsparciem rolnośrodowiskowym (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	2 081 000 ha UR (8 000 ha UR)
	Łączny obszar objęty wsparciem rolnośrodowiskowym w ramach zobowiązań podjętych w okresie programowania 2004-2006	1 000 000 ha UR
	Fizyczny obszar objęty wsparciem rolnośrodowiskowym	1 500 000 ÷ 1 800 000 ha
	Liczba pakietów realizowanych przez beneficjentów działania	600 000
	Liczba decyzji w ramach Pakietu 6 Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie oraz w ramach pakietu 7 Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie	5 300 (pakiet 7), 28 000 (pakiet 6)
Rezultat	Obszar podlegający skutecznemu zagospodarowaniu przestrzennemu ⁷⁸	16 811 708 ha
Oddziaływanie	Odwrócenie spadku bioróżnorodności	Spadek o 20% Wartość docelowa FBI: 0,6 (60%)
	Zachowanie gruntów o wysokiej wartości przyrodniczej na obszarach rolnych i leśnych	Wartość docelowa z PROW: 590 000 ha
	Poprawa jakości wody	Wzrost o 13% Wartość docelowa: 55 kg N/ha
	Zapobieganie procesowi zmian klimatycznych	Wzrost o od 2,05 do 3,04 Mtoe Wartość docelowa: od 5,95 do 6,94 Mtoe

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania w ramach pakietu 5 „Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000”

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych gospodarstw rolnych (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	153 000 (3 000)

⁷⁸ Wartość wskaźnika liczona, zgodnie z wytycznymi Wspólnych Ram Monitorowania i Oceny, na poziomie całej Osi 2

	Powierzchnia gruntów rolnych (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	378 000 ha TUZ (8 000 ha TUZ)

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Rezultat	Stosunek powierzchni cennych przyrodniczo (pakiet 4 i 5) do powierzchni TUZ	x/3 387 500 ha TUZ ⁷⁹
	Farm Bird Index (netto)	0,6
	Stosunek liczby/powierzchni gospodarstw o zrównoważonym systemie gospodarowania do liczby gospodarstw korzystających z dopłat bezpośrednich	Stosunek liczbowy 1:200 Stosunek powierzchniowy 1:80
	Stosunek liczby/powierzchni gospodarstw ekologicznych do liczby gospodarstw korzystających z dopłat bezpośrednich	Stosunek liczbowy 1:40 Stosunek powierzchniowy 1:20
	Bilansu azotu na terenach objętych wsparciem	55 kg N/ha
	Zielone pokrycie pól w okresie jesienno-zimowym w stosunku do powierzchni gruntów ornych w Polsce	2x ⁸⁰

Pakiet 1. Rolnictwo zrównoważone

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych gospodarstw rolnych	6000
	Obszar objęty wsparciem	150 000 ha

Pakiet 2. Rolnictwo ekologiczne

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych gospodarstw rolnych	25 000
	Obszar objęty wsparciem	500 000 ha

⁷⁹ Gdzie za „x” przyjmujemy dane z roku referencyjnego dla programów rolnośrodowiskowych - 2008 r.

⁸⁰ Gdzie za „x” przyjmujemy dane z roku referencyjnego dla programów rolnośrodowiskowych - 2008 r.

Pakiet 3. Ekstensywne trwałe użytki zielone

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Obszar objęty wsparciem	190 000 ha TUZ

Pakiet 4. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych poza obszarami Natura 2000

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Obszar objęty wsparciem	220 000 ha TUZ

Pakiet 5. Ochrona zagrożonych gatunków ptaków i siedlisk przyrodniczych na obszarach Natura 2000

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych gospodarstw rolnych (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	153 000 (3 000)
	Obszar objęty wsparciem (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	378 000 ha TUZ (8 000 ha TUZ)

Pakiet 6. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin w rolnictwie

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wariantów realizowanych w gospodarstwach rolnych wspieranych w ramach pakietu	56 000
	Obszar objęty wsparciem	13 000 ha

Pakiet 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wariantów realizowanych w gospodarstwach rolnych wspieranych w ramach pakietu	10 600
	Wielkość populacji poszczególnych gatunków i ras zwierząt objętych ochroną zasobów genetycznych	65 950 sztuk

Pakiet 8. Ochrona gleb i wód

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych gospodarstw rolnych	100 000
	Obszar objęty wsparciem	1 000 000 ha

Pakiet 9. Strefy buforowe

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych gospodarstw rolnych	200
	Długość stref buforowych	650 000 metrów bieżących

Nazwa działania

Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne

Kod działania

221, 223.

Podstawa prawna

Schemat I - zalesianie gruntów rolnych

Art. 36 lit. b) ppkt i) oraz art. 43 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 30 oraz 31 oraz pkt 5.3.2.2.1 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Schemat II - zalesianie gruntów innych niż rolne

Art. 36 lit. b) ppkt iii) oraz art. 45 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 30 oraz pkt 5.3.2.2.3 załącznika II do rozporządzenia (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

W Rzeczypospolitej Polskiej występuje nadwyżka gruntów niskich klas bonitacyjnych użytkowanych do niedawna bądź jeszcze obecnie jako grunty rolne. Wyłączenie tych gruntów z uprawy ma uzasadnienie ekonomiczne z uwagi na ich niską produktywność. Zalesienie takich gruntów wpływa korzystnie na ich wartość ekonomiczną i jednocześnie pozwala na znaczącą poprawę wskaźników statystycznych dotyczących wielkości obszarów leśnych w Rzeczypospolitej Polskiej. Proponowane rozwiązania w zakresie sposobu zakładania upraw, ich składu gatunkowego oraz wykorzystania istniejących samosiewów, wpłyną korzystnie na utrzymanie różnorodności biologicznej oraz kondycję zakładanych upraw leśnych.

Cele działania

1. Powiększenie obszarów leśnych poprzez zalesianie.
2. Utrzymanie i wzmocnienie ekologicznej stabilności obszarów leśnych poprzez zmniejszenie fragmentacji kompleksów leśnych i tworzenie korytarzy ekologicznych.
3. Zwiększenie udziału lasów w globalnym bilansie węgla oraz ograniczeniu zmian klimatu.

Podstawowe wymagania

Podstawowe wymagania oznaczają normy obowiązkowe, które muszą być przestrzegane przy prowadzeniu działalności rolniczej, związane w szczególności z ochroną środowiska.

Zgodnie z art. 51 ust. 3 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, do czasu przejścia Polski z systemu jednolitej płatności obszarowej (ang. SAPS – Single Area Payment Scheme) na system płatności jednolitej (ang. SPS – Single Payment Scheme) obowiązują podstawowe wymagania określone w art. 5 rozporządzenia Rady (WE) Nr 1782/2003 ustanawiającego wspólne zasady dla systemów wsparcia bezpośredniego w ramach wspólnej polityki rolnej i ustanawiającego określone systemy wsparcia dla rolników oraz zmieniającego niektóre rozporządzenia (Dz. Urz. UE L 270 z 21.10.2003, str. 1; Dz. Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 3, t. 40, str. 269).

Od momentu przejścia na system jednolitej płatności podstawowe wymagania oznaczają odpowiednie normy obowiązkowe zgodnie z art. 4 i 5 oraz załącznikami III i IV rozporządzenia Rady (WE) nr 1782/2003.

Definicja gruntów rolnych

Grunty, które użytkowane są jako grunty orne oraz sady, położone poza granicami obszarów Natura 2000 (Schemat I).

Definicja rolnika

Osoba fizyczna lub prawna lub grupa osób fizycznych lub prawnych, bez względu na status prawny takiej grupy i jej członków w świetle prawa krajowego, których gospodarstwo znajduje się na terytorium Wspólnoty określone w art. 299 Traktatu, oraz które prowadzą działalność rolniczą.

Zasady i kryteria wyboru obszarów do zalesienia

Potrzeby zalesieniowe kraju oszacowane w Krajowym Programie Zwiększania Lesistości (KPZL 1995, 2003), przyjętym do realizacji uchwałą Rady Ministrów, określają docelowy poziom lesistości Polski planowany na poziomie 30% pow. kraju w perspektywie 2020 r. Z KPZL wynika, że w Polsce ma miejsce nadmierne

użytkowanie gruntów o małej przydatności rolniczej i podatnych na zagrożenia (np. erozja, zanieczyszczenie wód). Biorąc pod uwagę planowany wzrost lesistości kraju zasadne jest wsparcie procesu zalesiania gruntów własności prywatnej i komunalnej, a następnie zapewnienie właściwej pielęgnacji nowych nasadzeń we wczesnych etapach ich rozwoju.

Zalesienia te będą dostosowane do lokalnych warunków siedliskowych i krajobrazowych zgodnie z wymogami określonymi w krajowych wytycznych w sprawie uporządkowania przestrzeni rolno-leśnej⁸¹.

Odniesienie do planów urządzenia lasu (z uwzględnieniem aspektów środowiskowych)

W lasach nie stanowiących własności Skarby Państwa sporządza się uproszczone plany urządzenia lasu, których wykonanie dla każdego kompleksu leśnego zleca właściwy miejscowo starosta, a w przypadku gdy kompleks leśny jest mniejszy niż 10 ha gospodarowanie w takim lesie odbywa się na podstawie decyzji starosty. Wymogi zawarte w przepisach o lasach skutkują podobnymi wymogami wykonania planów bądź decyzji określając zasady kierujące ochroną przyrody w takich kompleksach leśnych.

Lasy na najcenniejszych siedliskach są także chronione na podstawie przepisów o ochronie przyrody, pozwalających na wprowadzanie form ochrony adekwatnych do walorów chronionych siedlisk, dla których sporządza się plany ochrony, a w sytuacji wygaśnięcia planu ochrony wprowadza się roczne zadania ochronne do czasu opracowania nowego planu.

Program ten wyłącza ze wsparcia grunty położone w granicach obszarów Natura 2000 z uwagi na fakt, iż obszary te nie mają obowiązujących planów zarządzania wskazujących grunty bez przeciwwskazań środowiskowych do zalesiania wynikających z wymogów ochrony cennych gatunków roślin i zwierząt oraz siedlisk priorytetowych określonych w dyrektywie Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa oraz dyrektywie Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory.

Program ten uwzględnia wskazania odnośnie wielofunkcyjnego rozwoju gospodarki leśnej i leśnictwa określone we Wspólnotowej Strategii Leśnej (EU Forest Action Plan).

---

⁸¹ Wytyczne w sprawie wyznaczania granicy rolno-leśnej (dokument MRiRW oraz Ministerstwa Środowiska, 2003 r.), wprowadzenie nowych wytycznych wynika z dążenia do ukierunkowania procesu zalesień na poprawę warunków środowiska przyrodniczego, a w szczególności oddziaływania na klimat, retencjonowanie wody, ograniczanie erozji wodnej i wietrznej, polepszenie warunków wypoczynku i zdrowia ludności.

Zakres działania

Zgodnie z art. 43 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, Działanie 2.4 obejmuje następujące formy pomocy:

- 1) wsparcie na zalesienie, która pokrywa koszty założenia uprawy zgodnie z zasadami obowiązującymi w krajowych przepisach o lasach (Zasady Hodowli Lasu) oraz jeśli jest to uzasadnione - ochrony przed zwierzyną poprzez grodzenie uprawy;
- 2) premię pielęgnacyjną za utrzymanie nowej uprawy leśnej oraz za ochronę indywidualną sadzonek drzew przed zwierzyną;
- 3) premię zalesieniową, stanowiącą ekwiwalent za wyłączenie gruntu z upraw rolnych.

Specyfiką Polski jest duże rozdrobnienie własności gruntów użytkowanych rolniczo, zarówno co do powierzchni, jak i szerokości działek, co zasadniczo ogranicza możliwość ich zalesiania z uwagi na nie spełnianie wymogów minimalnej powierzchni (0,5 ha) oraz minimalnej szerokości działki (20 m). Wskazane jest dla właściwego gospodarowania na gruntach o silnie rozdrobnionej własności odstępianie od jednego z tych wymogów, w ściśle określonej sytuacji. Proponuje się możliwość odstępiania od wymogu minimalnej szerokości dla gruntów planowanych do zalesienia, graniczących z istniejącymi kompleksami leśnymi.

Schemat I. Zalesienie gruntów rolnych

Schemat I dotyczy leśnego zagospodarowania gruntów uprawianych rolniczo, zakładanych sztucznie (poprzez sadzenie). Pomoc udzielana w ramach Schematu I dotyczy:

- 1) założenia uprawy leśnej (wsparcie na zalesienie);
- 2) pielęgnacji uprawy leśnej (premia pielęgnacyjna);
- 3) utraconego dochodu z tytułu wyłączenia gruntów spod uprawy rolnej (premia zalesieniowa).

Schemat II. Zalesianie gruntów innych niż rolne

Schemat II dotyczy wyłącznie leśnego zagospodarowania opuszczonych gruntów rolniczych lub innych gruntów odłogowanych, dla których zalesienie stanowi racjonalny sposób zagospodarowania (np. ochrona przed erozją). Zakłada się tu możliwość wykorzystania sukcesji naturalnej w obrębie ww. gruntów.

W przypadku zalesienia z wykorzystaniem drzew rodzimych gatunków lasotwórczych (Tabela 40) będących efektem sukcesji naturalnej na gruntach przeznaczonych do zalesienia przyjęto, iż maksymalny wiek drzew nie może przekraczać 20 lat (I klasa

wieku drzewostanów), pokrycie powierzchni gruntu przez drzewa i krzewy powinno przekraczać 50%. W przypadku niższego pokrycia powierzchni przez korony drzew przewiduje się adaptowanie drzew przy przygotowywaniu powierzchni pod zalesienie.

Wsparcie udzielane w ramach Schematu II dotyczy:

- 1) założenia uprawy leśnej (wsparcie na zalesienie);
- 2) pielęgnacji uprawy leśnej (premia pielęgnacyjna).

Jednostki samorządu terytorialnego mogą ubiegać się, w ramach obydwu schematów, wyłącznie o wsparcie na zalesienie (art. 43 ust 2 rozporządzenia Rady (WE) nr 1968/2005).

Warunkiem uzyskania pomocy będzie spełnienie następujących wymogów:

- 1) zalesienia gruntów rolnych (Schemat I) mogą być wykonywane na gruntach rolnych użytkowanych jako grunty orne oraz sady, położonych poza granicami obszarów Natura 2000;
- 2) zalesienia gruntów innych niż rolne (schemat II) mogą być wykonywane na odłogowanych gruntach rolniczych, w szczególności z samosiewem drzew rodzimych gatunków lasotwórczych w I klasie wieku (do 20 lat) oraz na innych gruntach odłogowanych wymagających ochrony przed erozją, położonych poza granicami obszarów Natura 2000;
- 3) do zalesienia mogą być przeznaczane grunty przewidziane do zalesienia w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego lub na podstawie zapisów w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy (zasady opracowywania powyższych dokumentów w kontekście zalesień zostały zamieszczone w załączniku 12 do Programu);
- 4) zalesienia będą wykonywane zgodnie z wymogami ochrony przeciwpożarowej wynikającymi z przepisów wykonawczych ustawy o lasach;
- 5) beneficjent będzie przestrzegał podstawowych wymagań na obszarze całego gospodarstwa rolnego (dotyczy Schematu I);
- 6) minimalna powierzchnia zalesienia wynosi 0,5 ha, przy minimalnej szerokości zalesionej działki - 20 m, z wyjątkiem gruntów graniczących z lasem. W przypadku wniosku składanego przez grupę rolników łączna powierzchnia zakwalifikowana do zalesienia musi wynosić 2 ha w jednym obrysie;
- 7) maksymalna powierzchnia gruntu do zalesienia zgłaszana w okresie programowania 2007-2013 przez jednego producenta rolnego nie może być większa niż 20 ha;
- 8) wykorzystywanie do zalesień jedynie rodzimych gatunków drzew i krzewów,

zgodnie z przepisami o leśnym materiale rozmnożeniowym;

9) w celu dostosowania zalesień do lokalnych warunków siedliskowych, ustalając skład gatunkowy uprawy leśnej uwzględnia się rolniczą klasyfikację gruntów rolnych oraz regionalizację przyrodniczo-leśną zgodną z ustawą o leśnym materiale rozmnożeniowym (załącznik 13 do Programu);

10) materiał sadzeniowy musi spełniać wymagania jakościowe określone w ustawie o leśnym materiale rozmnożeniowym.

Rodzime gatunki drzew i krzewów do zalesiania zostały określone w tabeli 40.

Tabela 40. Lista zalecanych głównych gatunków do zalesienia, z uwzględnieniem wymogów dotyczących regionalizacji nasiennej

Gatunki drzew	
objęte regionalizacją nasienną:	nie objęte regionalizacją nasienną:
Sosna zwyczajna (So) Świerk pospolity (Św) Jodła pospolita (Jd) Modrzew europejski i polski (Md) Dąb bezszypułkowy (Dbbs) i szypułkowy (Dbs) Buk zwyczajny (Bk) Olsza czarna (Olcz) Brzoza brodawkowata (Brz)	Lipa drobnolistna (Lp) Grab zwyczajny (Gb) Klon zwyczajny (Kl) Klon jawor (Jw) Jesion wyniosły (Js) Wiązy (Wz)
Gatunki domieszkowe i biocenotyczne (drzewa i krzewy)	
Bez czarny, Bez koralowy, Brzoza omszona, Czeremcha pospolita, Czeresnia ptasia, Dereń świdwa, Głóg dwuszyjkowy, Głóg jednoszyjkowy, Grusza pospolita, Jabłoń dzika, Jałowiec pospolity, Jarzab brekinia, Jarzab pospolity, Jarzab szwedzki, Kalina koralowa, Klon polny, Kruszyna pospolita, Leszczyna pospolita, Lipa szerokolistna, Olsza szara, Porzeczka agrest, Porzeczka alpejska, Porzeczka czerwona, Rokitnik zwyczajny, Róża dzika, Suchodrzew czarny, Suchodrzew zwyczajny, Szakłak pospolity, Trzmielina brodawkowata, Trzmielina zwyczajna, Wierzba biała, Wierzba iwa i Wierzba krucha.	

Średnia liczba sadzonek z odkrytym systemem korzeniowym przypadająca na 1 ha zalesianych gruntów wyniesie około 8000 sztuk (dokładne dane będą określone każdorazowo w planie zalesienia).

Zgodnie z przepisami o ochronie przyrody każde zalesienie planowane w granicach parku krajobrazowego i rezerwatu przyrody powinno być zaopiniowane przez właściwego miejscowo wojewodę (wojewódzkiego konserwatora przyrody), lub w przypadku parku narodowego przez dyrektora tego parku, w celu potwierdzenia, iż jego wykonanie jest zgodnie z planem ochrony tego obszaru i nie pogorszy stanu siedlisk i gatunków uznanych za priorytetowe przez WE.

Zgodność z wymogami ochrony przeciwpożarowej

Zalesienia będą wykonywane zgodnie z wymogami ochrony przeciwpożarowej wynikającymi z przepisów wykonawczych ustawy o lasach.

Metodologia kalkulacji wysokości wsparcia

Kalkulacja wysokości wsparcia bazuje na rzeczywistych kosztach związanych z zakładaniem, pielęgnacją i ochroną upraw leśnych w różnych regionach kraju w 2006 r., które zostały zebrane przez pracowników Instytutu Badawczego Leśnictwa. Ponieważ analiza czynników kształtujących koszty założenia uprawy, jej pielęgnacji i ochrony nie wykazała istotnego różnicowania regionalnego, bazowano na kosztach uśrednionych w skali kraju (załącznik 14 do Programu).

Forma i wysokość pomocy

Wsparcie na zalesienie polega na dofinansowaniu kosztów założenia uprawy⁸², wykonania poprawek w drugim roku i zabezpieczenia przed zwierzyną. Zgodnie z rozporządzeniem Komisji (KE) nr 1974/2006, wsparcie to ma postać zryczałtowanej płatności w przeliczeniu na 1 hektar zalesianych gruntów.

Wsparcie będzie wypłacane jednorazowo po założeniu uprawy.

Wysokość kwoty wsparcia jest różnicowana w zależności od:

- a) proporcji gatunków iglastych i liściastych w strukturze drzewostanu;
- b) wykonania grodzenia całości lub części uprawy w celu zabezpieczenia sadzonek drzew przed zwierzyną;
- c) ukształtowania terenu, przy czym przyjęto, że na stokach o spadku większym niż 12° koszty zalesień zwiększają się o 40% w stosunku do kosztów zalesień gruntów o korzystnej konfiguracji.

Premia pielęgnacyjna stanowi zryczałtowaną płatność w przeliczeniu na jeden hektar zalesionych gruntów, wypłacaną co roku, przez 5 lat od założenia uprawy, która uwzględnia koszty prac pielęgnacyjnych (zwalczanie chwastów i patogenów), ochronę indywidualną cennych drzew⁸³ (smarowanie repelentami, osłony z 3 palików, owijanie wierzchołków drzewek wełną owczą) oraz czyszczenie wczesne (CW).

Premia zalesieniowa stanowi zryczałtowaną płatność w przeliczeniu na 1 ha zalesionych gruntów, wynikającą z utraconych dochodów z tytułu przekształcenia gruntów rolnych na grunty leśne i jest wypłacana co roku, przez 15 lat od założenia uprawy leśnej. Wysokość dochodu i jego źródła pochodzenia ustalana będzie na podstawie dochodów z roku poprzedzającego składanie wniosku o przystąpienie do programu. Otrzymują ją rolnicy, których udział dochodu z rolnictwa przekracza 25% dochodu całkowitego w gospodarstwie, zgodnie z relacjami wysokości maksymalnych

---

⁸² Stawki płatności skalkulowane są ryczałtowo i uwzględniają 70% kosztów związanych z zalesianiem i ochroną przed zwierzyną, 30% kosztów stanowi wkład własny beneficjenta.

⁸³ Stawki płatności skalkulowane są ryczałtowo i uwzględniają 70% kosztów związanych z zalesianiem i ochroną przed zwierzyną, 30% kosztów stanowi wkład własny beneficjenta.

stawek umieszczonych w załączniku do rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, przy zastosowaniu kursu 3,9038 PLN, stanowiącego średni kurs za 2006 rok, obliczony na podstawie kursów miesięcznych publikowanych przez Europejski Bank Centralny. Premia zalesieniowa podlega prawu dziedziczenia.

Pomoc nie będzie przyznawana:

- 1) rolnikom korzystającym ze wsparcia w postaci renty strukturalnej;
- 2) na zalesianie gruntów położonych w granicach obszarów Natura 2000;
- 3) na plantacje choinek świątecznych;
- 4) na plantacje drzew szybkorosnących.

Wsparcie na zalesienie oraz premia pielęgnacyjna i zalesieniowa są finansowane w całości ze środków publicznych EU i krajowych, w stosunku 80% - UE i 20% - środki krajowe. Wysokość wsparcia nie przekracza maksymalnych stawek pomocy określonych w załączniku do rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005.

Schemat I - zalesianie gruntów rolnych

Ip.	Formy pomocy	Drzewa	
		Iglaste	Liściaste
1	Wsparcie na zalesienie		
A	Zalesianie na terenach o korzystnej konfiguracji	zł(euro)/ha	
		4620 (1183,5)	5240 (1342,3)
B	Zalesianie na stokach o nachyleniu powyżej 12°	zł(euro)/ha	
		5550 (1421,7)	6230 (1595,9)
C	Zalesianie na terenach o korzystnej konfiguracji z wykorzystaniem sadzonek mikoryzowanych z zakrytym systemem korzeniowym	zł(euro)/ha	
		5720 (1465,2)	4160 (1065,6)
D	Zalesianie na stokach o nachyleniu powyżej 12° z wykorzystaniem sadzonek mikoryzowanych z zakrytym systemem korzeniowym	zł(euro)/ha	
		6260 (1603,6)	4870 1247,5)
E	Zabezpieczanie przed zwierzyną - grodzenie 2-metrową siatką metalową:	zł(euro)	
	- na 1 hektar ogrodzonej powierzchni	2590 (663,5)	
	- na 1 metr bieżący ogrodzonej powierzchni	6,5 (1,7)	
2	Premia pielęgnacyjna		
A	Premia pielęgnacyjna:	zł(euro)/ha na rok	
	- na terenach o korzystnej konfiguracji	970 (248,5)	
	- na stokach o nachyleniu powyżej 12°	1360 (348,4)	
B	Ochrona upraw przed zwierzyną:	zł(euro)/ha na rok	
	- zabezpieczenie repelentami	190 (48,7)	

	- zabezpieczenie 3 palikami	700 (179,3)
	- zabezpieczenie owczą wełną	280 (71,7)
3	Premia zalesieniowa	
A	Premia zalesieniowa	zł(euro)/ha na rok
		1580 (404,7)

1. Schemat II - zalesianie gruntów innych niż rolne

Lp.	Formy pomocy	Drzewa	
		Iglaste	Liściaste
1	Wsparcie na zalesienie		
A	Zalesianie na terenach o korzystnej konfiguracji	zł(euro)/ha	
		4620 (1183,5)	5240 (1342,3)
B	Zalesianie na stokach o nachyleniu powyżej 12°	zł(euro)/ha	
		5550 (1421,7)	6230 (1595,9)
C	Zalesianie na terenach o korzystnej konfiguracji z wykorzystaniem sadzonek mikoryzowanych z zakrytym systemem korzeniowym	zł(euro)/ha	
		5720 (1465,2)	4160 (1065,6)
D	Zalesianie na stokach o nachyleniu powyżej 12° z wykorzystaniem sadzonek mikoryzowanych z zakrytym systemem korzeniowym	zł(euro)/ha	
		6260 (1603,6)	4870 (1247,5)
E	Zalesianie w warunkach niekorzystnych (rekultywacje) na terenach o korzystnej konfiguracji	zł(euro)/ha	
		4420 (1132,2)	5040 (1291,0)
F	Zalesianie w warunkach niekorzystnych (rekultywacje) na terenach o nachyleniu powyżej 12°	zł(euro)/ha	
		5270 (1350,0)	5960 (1526,7)
G	Zalesianie z wykorzystaniem sukcesji naturalnej na terenach o korzystnej konfiguracji	zł(euro)/ha	
		1700 (435,5)	1790 (458,5)
H	Zalesianie z wykorzystaniem sukcesji naturalnej na terenach o nachyleniu powyżej 12	Zł(euro)/ha	
		2210 (566,1)	2310 (591,7)
I	Zabezpieczanie przed zwierzyzną - grodzenie 2-metrową siatką metalową	zł(euro)	
	- na 1 hektar ogrodzonej uprawy	2590 (663,5)	
	- na 1 metr bieżący ogrodzonej uprawy	6,5 (1,7)	
2	Premia pielęgnacyjna		
A	Premia pielęgnacyjna	zł(euro)/ha na rok	
	- na terenach o korzystnej konfiguracji	970 (248,5)	
	- na stokach o nachyleniu powyżej 12°	1360 (348,4)	
B	Premia pielęgnacyjna dla upraw zakładanych w warunkach niekorzystnych (rekultywacje)	zł(euro)/ha na rok	
	- na terenach o korzystnej konfiguracji	1460 (374,0)	
	- na stokach o nachyleniu powyżej 12°	2050 (525,1)	
C	Premia pielęgnacyjna dla upraw zakładanych z	zł(euro)/ha na rok	

D	wykorzystaniem sukcesji naturalnej	
	- na terenach o korzystnej konfiguracji	1250 (320,2)
	- na stokach o nachyleniu powyżej 12	1750 (448,3)
	Ochrona upraw przed zwierzyną	zł(euro)/ha na rok
	- zabezpieczenie repelentami	190 (48,7)
	- zabezpieczenie 3 palikami	700 (179,3)
	- zabezpieczenie owczą wełną	280 (71,7)

Równowartość kwot wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Definicja beneficjenta

Rolnik - właściciel gruntów rolnych oraz gruntów innych niż rolne, z wyłączeniem jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej reprezentujących Skarb Państwa w zakresie zarządzania mieniem stanowiącym własność Skarbu Państwa.

Kryteria dostępu

Pomoc może być przyznana rolnikowi, jeżeli:

- 1) otrzymał pozytywną decyzję o warunkach zagospodarowania terenu wydaną przez właściwy miejscowo organ gminy (wójta, burmistrza, prezydenta);
- 2) otrzymał pozytywną opinię dla zalesienia planowanego:
  - a) w parkach krajobrazowych oraz rezerwach przyrody – wydaną przez właściwego miejscowo wojewodę (wojewódzkiego konserwatora przyrody),
  - b) w parku narodowym – wydaną przez dyrektora tego parku,
- 3) uzyskał pozytywną decyzję (postanowienie) o przystąpieniu do programu zalesieniowego;
- 4) zobowiąże się do przestrzegania warunków i terminów określonych w szczegółowym planie zalesieniowym;
- 5) przedłoży oświadczenie o wykonaniu zalesienia.

Pozytywna opinia wydana przez właściwego miejscowo wojewodę (wojewódzkiego konserwatora przyrody) dla planowanego zalesienia w parku krajobrazowym lub rezerwacie przyrody lub przez dyrektora parku na obszarze parku narodowego, oznacza zgodę tego organu na wykonanie zalesienia na tym obszarze. Zgoda ta warunkuje wykonanie zalesienia. Opinia jest oparta na aktualnej wiedzy dotyczącej stanu ochrony przyrody na danym obszarze.

Zasięg geograficzny

Cały kraj

Postanowienia przejściowe

Zobowiązania w zakresie pomocy przyznanej na zalesienia w ramach PROW 2004-2006 będą przeniesione w ciężar finansowania PROW 2007-2013. Szacunkowa kwota wydatków na zobowiązania podjęte w ramach PROW 2004 – 2006 wynosi ok. 183 mln euro.

Finansowanie

Koszt całkowity - 513 501 520 EUR

Wydatki publiczne - 513 501 520 EUR

Budżet [EUR]	Suma	UE	PL
łącznie	513 501 520 ⁸⁴	410 801 216	102 700 304

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba beneficjentów	40 000 (schemat I – 24 000, schemat II – 16 000)
	Liczba beneficjentów otrzymujących płatności w ramach zobowiązań podjętych w okresie programowania 2004-2006	schemat I – 7 500
	Powierzchnia gruntów wspieranych w ramach działania	117 865 ha
	Powierzchnia zalesiona w ramach zobowiązań podjętych w okresie programowania 2004-2006	34 000 ha
Rezultat	Obszar podlegający skutecznemu zagospodarowaniu przestrzennemu ⁸⁵	16 811 708 ha
Oddziaływanie	Zachowanie gruntów o wysokiej wartości przyrodniczej na obszarach rolnych i leśnych	Wartość docelowa z PROW: 590 000 ha
	Poprawa jakości wody	Wzrost o 13% Wartość docelowa: 55 kg N/ha
	Zapobieganie procesowi zmian klimatycznych	Wzrost o od 2,05 do 3,04 Mtoe Wartość docelowa: od 5,95 do 6,94 Mtoe

⁸⁴ Kwota obejmuje wyłącznie środki publiczne. Wkład własny beneficjenta w ramach PROW 2007-2013 w wysokości 30% kosztów inwestycyjnych, ze względu na ryczałtowy charakter płatności, został uwzględniony w kalkulacji płatności na zalesianie (załącznik 14).

⁸⁵ Wartość wskaźnika liczona, zgodnie z wytycznymi Wspólnych Ram Monitorowania i Oceny, na poziomie całej Osi 2

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Rezultat	Wzrost udziału powierzchni obszarów wspieranych w ramach działania (co przyczyni się do rocznej redukcji emitowanego CO ₂)	117 865 ha

Nazwa działania

Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych

Kod działania

226.

Podstawa prawna

Art. 36 lit. b) v) i 48 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.)

Art. 30 i 33 oraz pkt 5.3.2.2.6 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Potrzeba przywrócenia lasom zniszczonym w wyniku katastrof naturalnych i klęsk żywiołowych ich potencjału biologicznego oraz potrzeba ochrony prewencyjnej lasów zagrożonych pożarami.

Cele działania

Odnowienie i pielęgnacja drzewostanów zniszczonych przez czynniki biotyczne i abiotyczne oraz wprowadzanie mechanizmów zapobiegających katastrofom naturalnym, ze szczególnym uwzględnieniem zabezpieczeń przeciwpożarowych. Pomoc będzie realizowana w oparciu o kompleksowe projekty obejmujące lasy.

Zakres działania

Cel działania zostanie osiągnięty przez uporządkowanie uszkodzonych powierzchni leśnych, przygotowanie leśnego materiału sadzeniowego, stopniowe odnowienie zniszczonych drzewostanów wraz z pielęgnacją i ochroną założonych upraw, pielęgnację i ochronę uszkodzonych drzewostanów we wszystkich klasach wieku oraz cennych leśnych obiektów przyrodniczych, udostępnienie lasu społeczeństwu przez budowę i modernizację leśnej bazy turystycznej i edukacyjnej oraz wzmocnienie systemu ochrony przeciwpożarowej obszarów leśnych.

Pomoc udzielana w ramach powyższego działania dostępna będzie, w przypadku wystąpienia naturalnej katastrofy (wiatr, okiść, powódź, lawina, obsunięcia gruntów,

szkodliwe czynniki biotyczne) lub pożaru, na obszarach leśnych całej Rzeczypospolitej Polskiej, bez względu na formę własności.

W ramach działania mogą być wspierane projekty związane z:

- 1) przygotowaniem leśnego materiału rozmnożeniowego na potrzeby odbudowy uszkodzonych lasów;
- 2) uporządkowaniem uszkodzonej powierzchni leśnej;
- 3) odnowieniem lasu wraz z pielęgnacją i ochroną założonych upraw;
- 4) pielęgnacją i ochroną uszkodzonych drzewostanów oraz cennych obiektów przyrodniczych;
- 5) udostępnianiem terenów leśnych dla wypełniania funkcji społecznych lasu;
- 6) wzmocnieniem systemu ochrony przeciwpożarowej.

Działanie realizowane będzie w ramach dwóch schematów:

Schemat I – Wsparcie dla obszarów, na których nastąpiła katastrofa naturalna lub klęska żywiołowa. Obszary takie zostały wyznaczone na podstawie zgłoszeń ministra właściwego ds. środowiska.

Schemat II – Wprowadzenie elementów zapobiegawczych na terenach zaliczonych do dwóch najwyższych kategorii zagrożenia pożarowego. Obszar objęty tą formą wsparcia został wyznaczony na podstawie opracowania IBL „Kategoryzacja zagrożenia pożarowego lasów Polski” na poziomie III NTS (grup powiatów) (załącznik 4 do Programu).

Kryteria dostępu

- 1) pomoc może być przyznana na realizację projektów na obszarach leśnych dotkniętych klęską żywiołową bądź negatywnym oddziaływaniem czynników biotycznych (Schemat I) lub na obszarach leśnych nieuszkodzonych, na których istnieje zwiększone zagrożenie wystąpienia pożaru (obszary nadleśnictw zaliczone do I i II kategorii zagrożenia pożarowego - Schemat II);
- 2) nadleśnictwo, w toku przygotowywania projektu, jest obowiązane do poinformowania właścicieli lasów o planowanym projekcie i uwzględnienia w jego zakresie lasów prywatnych i komunalnych, zgłoszonych przez ich właścicieli;
- 3) projekt współfinansowany w ramach działania nie może być realizowany z udziałem innych środków publicznych przyznanych w związku z jego realizacją;

- 4) realizowany projekt powinien uwzględniać zasady zabezpieczeń przeciwpożarowych wynikających z kategorii zagrożenia pożarowego obszaru leśnego, którego dotyczy.

Definicja beneficjenta

Jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej - Nadleśnictwa Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe.

Forma i wysokość pomocy

Pomoc udzielana jest na mocy umowy i polega na refinansowaniu poniesionych kosztów.

Poziom pomocy

Wkład EFRR wynosi 80% całkowitego kwalifikującego się kosztu, pozostałe 20% pochodzi z budżetu państwa. Poziom pomocy udzielanej beneficjentowi wynosi do 100% wysokości kosztów kwalifikowalnych.

Zasięg geograficzny

Schemat I – realizacja działania w zakresie odbudowy zniszczonego potencjału leśnego oraz wprowadzania odpowiednich instrumentów zapobiegawczych obejmuje uszkodzone obszary leśne.

Schemat II – cały kraj, obszary leśne zakwalifikowane do dwóch najwyższych kategorii zagrożenia pożarowego.

Finansowanie

Koszt całkowity - 100 000 000 EUR

Wydatki publiczne - 100 000 000 EUR

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów na rzecz odtworzenia potencjału produkcji leśnej i projektów inwestycji o charakterze zapobiegawczym	714
	Powierzchnia zniszczonych lasów objętych pomocą	114 286 ha
	Powierzchnia lasów objętych działaniami zapobiegawczymi	5 318 013 ha z powierzchni wszystkich lasów - w tym 4 500 000 ha w PGL LP
	Całkowita wartość inwestycji o charakterze zapobiegawczym i mających na celu odtworzenie potencjału produkcji leśnej (EUR)	max 100 000 000
Rezultat	Obszar podlegający skutecznemu zagospodarowaniu przestrzennemu ⁸⁶	16 811 708 ha
Oddziaływanie	Zachowanie gruntów o wysokiej wartości przyrodniczej na obszarach rolnych i leśnych	Wartość docelowa z PROW: 590 000 ha
	Poprawa jakości wody	Wzrost o 13% Wartość docelowa: 55 kg N/ha
	Zapobieganie procesowi zmian klimatycznych	Wzrost o od 2,05 do 3,04 Mtoe Wartość docelowa: od 5,95 do 6,94 Mtoe

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Rezultat	Powierzchnia gruntów leśnych potencjalnie zagrożonych przez czynniki biotyczne związane z występowaniem chorób i szkodników	464 286 ha - choroby grzybowe, 214 286 ha - szkodniki owadzie
	Liczba nadleśnictw w podziale na stopień zagrożenia pożarowego (I, II), zgodnie z przepisami obowiązującymi w tej kwestii	I -163, II - 195

⁸⁶ Wartość wskaźnika liczona, zgodnie z wytycznymi Wspólnych Ram Monitorowania i Oceny, na poziomie całej Osi 2

5.3.3. OŚ 3 Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej

Nazwa działania

Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej

Kod działania

311.

Podstawa prawna

Art. 52-53 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 35 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Realizacja działania tworzy warunki dla zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich przez udzielenie pomocy na podejmowanie lub rozwijanie przez rolników, domowników i małżonków rolników działalności nierolniczej lub związanej z rolnictwem w zakresie produkcji lub usług.

Cel

Różnicowanie działalności rolniczej w kierunku podejmowania lub rozwijania przez rolników, domowników i małżonków rolników, działalności nierolniczej lub związanej z rolnictwem, co wpłynie na tworzenie pozarolniczych źródeł dochodów, promocję zatrudnienia poza rolnictwem na obszarach wiejskich.

Zakres działania

Pomocy udziela się z tytułu podjęcia lub rozwoju działalności w zakresie:

- 1) usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa;
- 2) usług dla ludności;
- 3) sprzedaży hurtowej i detalicznej;
- 4) rzemiosła lub rękodzielnictwa;
- 5) robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych;

- 6) usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem;
- 7) usług transportowych;
- 8) usług komunalnych;
- 9) przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych;
- 10) magazynowania lub przechowywania towarów;
- 11) wytwarzania produktów energetycznych z biomasy;
- 12) rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych.

Pomoc może być przyznana, jeżeli:

- 1) operacja jest uzasadniona pod względem ekonomicznym;
- 2) operacja spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tej operacji;
- 3) działalność, której dotyczy operacja, zarejestrowana jest w miejscowości należącej do:
  - gminy wiejskiej, albo
  - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, albo
  - gminy miejskiej, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców;
- 4) inwestycje związane z budową, remontem, wyposażeniem, zagospodarowaniem nieruchomości objętych operacją, dotyczą nieruchomości położonych w miejscowościach o których mowa w pkt 3;
- 5) operacja wiąże się z możliwością zatrudnienia w ramach podjętej albo rozwijanej działalności nierolniczej;
- 6) gospodarstwo rolne, w którym pracuje beneficjent było objęte, w roku poprzedzającym rok złożenia wniosku, płatnościami bezpośrednimi.

Definicja beneficjenta

Osoba fizyczna ubezpieczona na podstawie ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, jako rolnik, małżonek rolnika lub domownik.

Forma i wysokość pomocy

Pomoc ma formę zwrotu części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w gospodarstwie rolnym, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć 100 000 zł (25 616,1 euro). Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Poziom pomocy

Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 50% kosztów kwalifikowalnych operacji.

Główne kryteria demarkacyjne

Opis linii demarkacyjnych znajduje się w Rozdziale 10.2

Działanie/Fundusz	Linie demarkacyjne
„Modernizacja gospodarstw rolnych”/EFRROW	Zakres pomocy – projekty dotyczące produkcji rolnej.
„Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”/EFRROW	– Wysokość pomocy – minimum 100 tys. zł. – Wnioskodawca – przedsiębiorca (w przypadku osoby fizycznej prowadzącej działalność gospodarczą osoba ta nie podlega ubezpieczeniu w KRUS na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników). – Pomoc może być przyznana na projekty dotyczące przetwórstwa i wprowadzania do obrotu produktów rolnych objętych załącznikiem 1 do Traktatu Wspólnot Europejskich, z wyłączeniem produktów rybnych, przy czym produkt będący wynikiem przetwarzania powinien być również produktem rolnym – stanowi to linię demarkacyjną z programami współfinansowanymi w ramach Wspólnej Polityki Rybackiej i funduszy strukturalnych w latach 2007-2013.
„Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”/EFRROW	Wnioskodawca – przedsiębiorca (w przypadku osoby fizycznej prowadzącej działalność gospodarczą osoba ta nie podlega w pełnym zakresie ubezpieczeniu w KRUS na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników).
Fundusze Strukturalne - EFRR i ESF	W działaniu „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” beneficjentem jest osoba fizyczna ubezpieczona w KRUS na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników, jako rolnik, małżonek rolnika lub domownik. Działanie „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” przewiduje wsparcie inwestycyjne. Pomoc ma postać zwrotu części kosztów kwalifikowalnych związanych z dodatkową działalnością nierolniczą podejmowaną lub rozwijaną przez rolników (członków gospodarstwa domowego). ESF przewiduje wsparcie na cele związane ze zdobyciem nowych kwalifikacji zawodowych w dziedzinie innej niż rolnictwo.

	W pozostałych programach (PO Innowacyjna gospodarka, PO Kapitał Ludzki, Rozwój Polski Wschodniej, RPO) wspierane są przedsiębiorstwa. Osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą podlega ubezpieczeniu na podstawie przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych.

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania operacji prowadzone będą kontrole krzyżowe. Szczegółowe zasady dotyczące kontroli krzyżowych zostaną określone na poziomie krajowym.

Finansowanie

Koszt całkowity: 691 160 000 EUR

Wydatki publiczne: 345 580 000 EUR

Postanowienia przejściowe

Nie dotyczy

Pomoc państwa

W ramach działania stosowana będzie zasada *de minimis* zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1998/2006 z dnia 15 grudnia 2006 roku w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do pomocy *de minimis*.

Zasięg geograficzny

Cały kraj.

Liczba beneficjentów

Szacowana liczba beneficjentów w latach 2007 – 2013 wynosi 19 750.

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba beneficjentów	19 750
	Całkowita wartość inwestycji (EUR)	813 129 412
Rezultat	Wzrost wartości dodanej brutto ze wspieranej działalności pozarolniczej	125% wartości bazowej
	Liczba utworzonych miejsc pracy brutto	21 530
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Tworzenie miejsc pracy	Wzrost o 2,7% Wartość docelowa: 14 226 tys. osób (w tym z PROW: 79,06 tys. osób)

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów	21 530
Rezultat	Wzrost liczby gospodarstw rolników prowadzących działalność nierolniczą	19 750

Nazwa działania

Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw

Kod działania

312.

Podstawa prawna

Art. 54 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Realizacja działania tworzy warunki dla dywersyfikacji działalności gospodarczej i poprawy możliwości zatrudnienia, przyczyniając się tym samym do zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich.

Cel

Wzrost konkurencyjności gospodarczej obszarów wiejskich, rozwój przedsiębiorczości i rynku pracy, a w konsekwencji - wzrost zatrudnienia na obszarach wiejskich.

Zakres działania

Pomocy udziela się podmiotom z tytułu inwestycji związanych z tworzeniem lub rozwojem mikroprzedsiębiorstw, działających w zakresie:

- 1) usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa;
- 2) usług dla ludności;
- 3) sprzedaży hurtowej i detalicznej;
- 4) rzemiosła lub rękodzielnictwa;
- 5) robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych;
- 6) usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem;
- 7) usług transportowych;
- 8) usług komunalnych;
- 9) przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych;
- 10) magazynowania lub przechowywania towarów;

- 11) wytwarzania produktów energetycznych z biomasy;
- 12) rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych.

Pomoc może być przyznana, jeżeli:

- 1) operacja jest uzasadniona pod względem ekonomicznym;
- 2) operacja spełnia wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tej operacji;
- 3) siedziba lub oddział lub miejsce zamieszkania przedsiębiorcy oraz, w przypadku operacji związanych z nieruchomością, miejsce położenia nieruchomości, znajdują się:
  - a) w miejscowości należącej do:
    - gminy wiejskiej albo
    - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, albo
    - gminy miejskiej, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców -

w przypadku podmiotów innych niż grupy producentów rolnych, wstępnie uznane grupy producentów owoców i warzyw, uznane organizacje producentów owoców i warzyw oraz podmioty świadczące usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa,
  - b) na obszarach wiejskich zgodnie z najszerszą definicją, tj. miejscowości należącej do:
    - gminy wiejskiej albo
    - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 20 tys. mieszkańców, albo
    - gminy miejskiej, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców -

w przypadku grup producentów rolnych, wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw, uznanych organizacji producentów owoców i warzyw oraz podmiotów świadczących usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa,
- 4) biznesplan przewiduje utworzenie co najmniej 1 miejsca pracy, co uzasadnione jest zakresem rzeczowym operacji;
- 5) w okresie ostatnich 2 lat wnioskodawca nie uzyskał pomocy w ramach PO Kapitał Ludzki, działanie „Promocja przedsiębiorczości”.

Definicja beneficjenta

Osoba fizyczna lub osoba prawna, lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która prowadzi (podejmuje) działalność jako mikroprzedsiębiorstwo zatrudniające poniżej 10 osób, i mające obrót nieprzekraczający równowartości w zł 2 mln euro.

Forma i wysokość pomocy

Pomoc ma formę zwrotu części kosztów kwalifikowalnych operacji.

Wysokość pomocy przyznanej na realizację operacji nie może przekroczyć:

- 1) 100 000 zł (25 616,1 euro) – jeśli biznesplan przewiduje utworzenie co najmniej 1 i mniej niż 2 miejsc pracy (w przeliczeniu na pełne etaty średnioroczne), co uzasadnione jest zakresem rzeczowym operacji;
- 2) 200 000 zł (51 232,1 euro) – jeśli biznesplan przewiduje utworzenie powyżej 2 i mniej niż 3 miejsc pracy (w przeliczeniu na pełne etaty średnioroczne), co uzasadnione jest zakresem rzeczowym operacji;
- 3) 300 000 zł (76 848,2 euro) – jeśli biznesplan przewiduje utworzenie co najmniej 3 miejsc pracy (w przeliczeniu na pełne etaty średnioroczne), co uzasadnione jest zakresem rzeczowym operacji.

Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć 300 000 zł (76 848,2 euro).

W przypadku przetwórstwa produktów rolnych (objętych załącznikiem nr 1 do Traktatu Wspólnot Europejskich) lub jadalnych produktów leśnych, maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi, w okresie realizacji Programu, wynosi 100 000 zł (25 616,1 euro).

Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Poziom pomocy

Poziom pomocy finansowej wynosi maksymalnie 50% kosztów kwalifikowalnych operacji.

Główne kryteria demarkacyjne

Opis linii demarkacyjnych znajduje się w Rozdziale 10.2

Działanie/Fundusz	Linie demarkacyjne
„Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej”/EFRROW	Wysokość pomocy – minimum 100 tys. zł. Pomoc może być przyznana na projekty dotyczące przetwórstwa i wprowadzania do obrotu produktów rolnych objętych załącznikiem 1 do Traktatu Wspólnot Europejskich, z wyłączeniem produktów rybnych, przy czym produkt będący wynikiem

	przetwarzania powinien być również produktem rolnym – stanowi to linię demarkacyjną z programami współfinansowanymi w ramach Wspólnej Polityki Rybackiej i funduszy strukturalnych w latach 2007-2013.
„Różnicowanie działalności w kierunku nierolniczej” /EFRROW	1. Wysokość pomocy – maksimum 100 tys. zł. 2. Wnioskodawca – rolnik, domownik, małżonek rolnika (osoba fizyczna niepodlegająca ubezpieczeniu w ZUS na podstawie przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych).
Fundusze Strukturalne – EFRR	W RPO wsparcie dla mikroprzedsiębiorstw: a) wsparcie poza obszarami wiejskimi zdefiniowanymi w PROW - bez minimalnej wielkości wsparcia, każda działalność, b) wsparcie na obszarach wiejskich zdefiniowanych w PROW 2007-2013 w zakresie działalności wykraczającym poza zakres PKD w rozporządzeniu MRiRW – bez minimalnej wielkości wsparcia, c) wsparcie na obszarach wiejskich, zdefiniowanych w PROW 2007-2013, dla projektów o wartości (kwocie) dofinansowania powyżej 300 tys. zł. W pozostałych Programach (PO Innowacyjna gospodarka, PO Rozwój Polski Wschodniej) - oświadczenie beneficjenta o finansowaniu przedsięwzięcia, w ramach projektu, w oparciu o wybrany jeden program.
Fundusze strukturalne - ESF	Wykluczenie z pomocy w ramach działania podmiotów, które w okresie poprzednich 2 lat korzystały ze wsparcia w ramach działania „Promocja przedsiębiorczości” PO Kapitał Ludzki. W ramach działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” w zakres kosztów kwalifikowalnych wchodzi wyłącznie koszty inwestycyjne oraz koszty ogólne ściśle związane z inwestycją realizowaną przez przedsiębiorcę, podczas gdy z ESF wspierane są szkolenia i doradztwo dla przedsiębiorców.

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania operacji prowadzone będą kontrole krzyżowe. Szczegółowe zasady dotyczące kontroli krzyżowych zostaną określone na poziomie krajowym.

Finansowanie

Koszt całkowity: 2 047 167 200 EUR

Wydatki publiczne: 1 023 583 600 EUR

Postanowienia przejściowe

Nie dotyczy

Pomoc państwa

W ramach działania stosowana będzie zasada *de minimis* zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1998/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do pomocy *de minimis*.

Zasięg geograficzny

Cały kraj.

Liczba beneficjentów

Szacowana liczba beneficjentów w latach 2007 – 2013 wynosi około 27 300.

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych mikroprzedsiębiorstw	27 300
Rezultat	Wzrost wartości dodanej brutto w mikroprzedsiębiorstwach, którym udzielono pomocy	130% wartości bazowej
	Liczba utworzonych miejsc pracy brutto	28 670
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Tworzenie miejsc pracy	Wzrost o 2,7% Wartość docelowa: 14 226 tys. osób (w tym z PROW: 79,06 tys. osób)

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów	28 670
	Całkowita wartość inwestycji (EUR)	2 408 432 000
Rezultat	Udział nowopowstałych mikroprzedsiębiorstw w ogólnej liczbie mikroprzedsiębiorstw objętych pomocą	30%
	Udział mikroprzedsiębiorstw prowadzonych przez byłych rolników lub domowników w ogólnej liczbie mikroprzedsiębiorstw objętych pomocą	10%

Nazwa działania

Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej

Kod działania

321.

Podstawa prawna

Art. 56 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Barierę rozwoju obszarów wiejskich stanowi brak podstawowych elementów infrastruktury technicznej. Szczególne utrudnienia w tym zakresie występują w najmniejszych miejscowościach. Realizacja działania stanowi uzupełnienie zakresu wsparcia obejmującego inwestycje przewidziane do finansowania w ramach programów operacyjnych, współfinansowanych ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) oraz programów krajowych.

Wprowadzenie w ramach działania możliwości dofinansowania inwestycji z zakresu budowy infrastruktury szerokopasmowego Internetu jest zgodne z założeniami Europejskiego Planu Odnowy Gospodarczej i przyczyni się do wyrównania szans rozwojowych pomiędzy miastem a obszarami wiejskimi.

Cel działania

Poprawa warunków życia oraz prowadzenia działalności gospodarczej na obszarach wiejskich poprzez rozwijanie niektórych elementów infrastruktury technicznej zapewniających dostęp do podstawowych usług dla ludności i gospodarki.

W celu zmniejszenia zużycia paliw kopalnych w ramach działania wspierane będą inwestycje dotyczące wykorzystania energii ze źródeł odnawialnych, tym samym działanie to wpisuje się w realizację celów sformułowanych zgodnie z ustaleniami dokonanymi podczas przeglądu WPR (Health Check) i wymienionych w art. 16 a rozporządzenia (WE) nr 1698/2005.

Zakres działania

Pomocy udziela się na realizację projektów w zakresie:

- 1) gospodarki wodno-ściekowej w szczególności:
  - a) zaopatrzenia w wodę,
  - b) odprowadzania i oczyszczania ścieków, w tym systemów kanalizacji sieciowej lub kanalizacji zagrodowej,
- 2) tworzenia systemu zbioru, segregacji, wywozu odpadów komunalnych,
- 3) wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych, w szczególności wiatru, wody, energii geotermalnej, słońca, biogazu albo biomasy,
- 4) budowa infrastruktury szerokopasmowego Internetu.

Zakres pomocy obejmuje koszty inwestycyjne, w szczególności: zakup materiałów i wykonanie prac budowlano – montażowych, zakup niezbędnego wyposażenia.

W przypadku projektów dotyczących budowy infrastruktury szerokopasmowego Internetu, finansowane mogą być inwestycje prowadzące do utworzenia w gminach sieci dystrybucyjnych. W ramach działania wspierane będą operacje polegające na tworzeniu i umożliwianiu dostępu do infrastruktury szerokopasmowej (w tym instalacji urządzeń do przesyłu wstecznego i urządzeń naziemnych) dla odbiorców prywatnych i instytucjonalnych. W zakresie infrastruktury szerokopasmowego Internetu wspierane będzie również tworzenie publicznych punktów dostępu do Internetu (tzw. PIAP).

Definicja beneficjenta

Gmina lub jednostka organizacyjna, dla której organizatorem jest j.s.t. wykonująca zadania określone w Zakresie pomocy.

W przypadku inwestycji związanych z Internetem szerokopasmowym beneficjentem może być również związek międzygminny.

Kryteria dostępu

Pomoc może być przyznana na:

- 1) projekt realizowany w miejscowości należącej do:
  - gminy wiejskiej lub
  - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub
  - gminy miejskiej, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys.
- 2) projekt spełniający wymagania wynikające z obowiązujących przepisów prawa, które mają zastosowanie do tego projektu.

Projekty z zakresu budowy infrastruktury szerokopasmowego Internetu mogą być realizowane na obszarach wiejskich dotkniętych wykluczeniem cyfrowym, tj. gdzie brak jest dostępu do sieci Internetu szerokopasmowego (obszary „białe”).

Wymagana jest komplementarność projektu z innymi przedsięwzięciami z zakresu społeczeństwa informacyjnego (zrealizowanymi bądź planowanymi) oraz wykazanie przez beneficjenta, że na danym obszarze potencjalni użytkownicy są zainteresowani wykorzystaniem planowanej infrastruktury. W ramach działania musi być zachowana zasada neutralności technologicznej, tj. nie może być faworyzowana żadna konkretna technologia.

Forma i wysokość pomocy

Pomoc ma formę zwrotu części kosztów kwalifikowalnych projektu.

Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektów w jednej gminie, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć:

- 1) 4 000 000 zł (1 024 642,7 euro) - na projekty w zakresie gospodarki wodno-ściekowej;
- 2) 200 000 zł (51 232,1 euro) – na projekty w zakresie tworzenia systemu zbioru, segregacji, wywozu odpadów komunalnych;
- 3) 3 000 000 zł (768 482,0 euro) - na projekty w zakresie wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych.

Na projekty w zakresie budowy infrastruktury szerokopasmowego Internetu limit jest zgodny z zasadą *de minimis*.

Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Poziom pomocy

Poziom pomocy z EFRROW wynosi maksymalnie 75% kosztów kwalifikowalnych inwestycji, z wyjątkiem budowy infrastruktury szerokopasmowego Internetu oraz projektów realizowanych w ramach Europejskiego Planu Naprawy Gospodarczej z zakresu energii odnawialnej, gdzie poziom wsparcia wynosi maksymalnie 90% kosztów kwalifikowalnych operacji.

Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości

1. co najmniej 25% kosztów kwalifikowalnych projektu w przypadku operacji w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, tworzenia systemu zbioru, segregacji, wywozu odpadów komunalnych oraz wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych,
2. co najmniej 10% kosztów kwalifikowalnych operacji w zakresie budowy infrastruktury Internetu szerokopasmowego oraz projektów realizowanych w

ramach Europejskiego Planu Naprawy Gospodarczej z zakresu energii odnawialnej,

pochodzi ze środków własnych.

Główne kryteria demarkacyjne

Opis linii demarkacyjnych znajduje się w Rozdziale 10.2

Działanie/Fundusz	Linie demarkacyjne
„Modernizacja gospodarstw rolnych”/EFRROW	Beneficjent – osoba fizyczna, osoba prawna albo jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, prowadząca działalność rolniczą w zakresie produkcji roślinnej lub zwierzęcej.
Fundusze Strukturalne/Fundusz Spójności/EFRR	1. Zakres pomocy: – tworzenie i modernizacja wysypisk, – budowa sieci szkieletowych i regionalnych centrów dystrybucji w ramach tworzenia infrastruktury szerokopasmowego Internetu. 2. Lokalizacja projektu: – gospodarka odpadami – tylko gdy jest spójny z Krajowym lub Wojewódzkim Planem Gospodarki Odpadami, przedsięwzięcia z zakresu gospodarki odpadami komunalnymi na obszarach nieobjętych PROW i obsługujące do 150 tys. mieszkańców (wyjątek stanowią projekty dot. wysypisk, które mogą być realizowane we wszystkich miejscowościach) w przypadku RPO lub min. 150 tys. mieszkańców w przypadku POIiŚ, – infrastruktura szerokopasmowego Internetu – na obszarach wiejskich dotkniętych wykluczeniem cyfrowym (obszary „białe”), w oparciu o mapy dostępu do szerokopasmowego Internetu – projekty dodatkowe w stosunku do Funduszy Strukturalnych, – pozostałe typy projektów z zakresu infrastruktury technicznej w przypadku RPO – na podstawie kryterium z PROW (gminy wiejskiej itp.), natomiast demarkacje z POIiŚ – wielkość aglomeracji powyżej 15 tys. RLM. 3. Wysokość pomocy dla obszaru objętego PROW powyżej:

	– 4 000 000 zł - na projekty w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, – 200 000 zł – na projekty w zakresie tworzenia systemu zbioru, segregacji, wywozu odpadów komunalnych, – 3 000 000 zł - na projekty w zakresie wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych.

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania projektów prowadzone będą kontrole krzyżowe. Szczegółowe zasady dotyczące kontroli krzyżowych oraz kooperacji z instytucjami zarządzającymi programami Funduszy Strukturalnych zostaną określone na poziomie krajowym.

W przypadku projektów z zakresu rozwoju infrastruktury szerokopasmowego Internetu, stosowany będzie mechanizm kontroli krzyżowej, w którym wykorzystane będą m.in.:

- oświadczenia Instytucji Zarządzających RPO lub PO RPW lub POiG o nie objęciu operacji finansowaniem w ramach RPO lub RO RPW lub POiG,
- oświadczenia beneficjenta, że koszty inwestycji nie są pokrywane ze środków uzyskanych z innych programów operacyjnych.

Finansowanie

Koszt całkowity: 1 541 317 542 EUR

Wydatki publiczne: 1 541 317 542 EUR

Postanowienia przejściowe

Nie dotyczy

Pomoc państwa

W przypadku inwestycji w zakresie infrastruktury Internetu szerokopasmowego pomoc ma charakter *de minimis*.

Zasięg geograficzny

Cały kraj.

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	21 525 (315)
	Całkowita wartość inwestycji (EUR) (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	2 417 753 008 (109 611 330)
Rezultat	Ludność zamieszkująca obszary wiejskie korzystająca z udoskonalonych usług	8 642 600
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Tworzenie miejsc pracy	Wzrost o 2,7% Wartość docelowa: 14 226 tys. osób (w tym z PROW: 79,06 tys. osób)

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba beneficjentów (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	7 385 (315)
Rezultat	Wzrost liczby osób zamieszkującej obszary wiejskie z dostępem do lepszych usług	50%
	Liczba kilometrów wybudowanych sieci wodociągowych i kanalizacyjnych w wyniku realizacji programu	27 000
	Ilość odpadów komunalnych objętych systemami stworzonymi w wyniku realizacji projektów w ramach programu	120% wartości bazowej
	Moc wytwarzana przy wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii dzięki wsparciu w ramach programu (MW)	380
	Liczba mieszkańców obszarów wiejskich uzyskujących potencjalny dostęp do sieci szerokopasmowego Internetu (w tym w ramach „nowych wyzwań”)	2 005 115 (2 005 115)

Nazwa działania

Odnowa i rozwój wsi

Kod działania

313, 322, 323

Podstawa prawna

Art. 52 (a) (iii) (b) (ii) (iii) i 57 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiające szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Uzasadnienie

Realizacja działania tworzy warunki dla rozwoju społeczno-ekonomicznego obszarów wiejskich i aktywizacji ludności wiejskiej przez wsparcie inwestycyjne przyznawane na realizację projektów związanych z zagospodarowaniem przestrzeni publicznej, w tym utrzymaniem, odbudową i poprawą stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi oraz podniesienie atrakcyjności turystycznej obszarów wiejskich.

Cel działania

Działanie będzie wpływać na poprawę jakości życia na obszarach wiejskich przez zaspokojenie potrzeb społecznych i kulturalnych mieszkańców wsi oraz promowanie obszarów wiejskich. Umożliwi rozwój tożsamości społeczności wiejskiej, zachowanie dziedzictwa kulturowego i specyfiki obszarów wiejskich oraz wpłynie na wzrost atrakcyjności turystycznej i inwestycyjnej obszarów wiejskich.

Zakres działania

Pomocy finansowej udziela się podmiotom z tytułu inwestycji w zakresie:

- 1) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów:
  - a) pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe,
  - b) służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa historycznego, tradycji, sztuki oraz kultury,
- 2) kształtowania obszaru przestrzeni publicznej;
- 3) budowy remontu lub przebudowy infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych lub społeczno-kulturalnych;

- 4) zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne;
- 5) odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historycznych, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci;
- 6) kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów.

Definicja beneficjenta

Osoba prawna: gmina, instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego, kościół lub inny związek wyznaniowy, organizacja pozarządowa mająca status organizacji pożytku publicznego (w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie).

Kryteria dostępu

Pomoc finansowa może być przyznana, jeżeli:

- 1) projekt realizowany jest w miejscowości należącej do:
  - gminy wiejskiej lub
  - gminy miejsko-wiejskiej, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców, lub
  - gminy miejskiej, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców,
- 2) projekt wpisuje się w zakres Planu Odnowy Miejscowości;
- 3) projekt nie ma charakteru komercyjnego;
- 4) w przypadku, gdy projekt realizowany będzie na nieruchomości nie należącej do beneficjenta, beneficjent posiada prawo do dysponowania tą nieruchomością na cele określone w projekcie przez okres 7 lat po realizacji projektu;
- 5) organizacja pozarządowa działa w obszarze zbieżnym z celami działania „Odnowa i rozwój wsi” w szczególności na rzecz aktywizacji ludności, rozwoju oraz zachowania dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego;
- 6) projekt składany przez instytucję kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego został zaakceptowany przez tę jednostkę.

Forma i wysokość pomocy

Pomoc finansowa ma formę refundacji części kosztów kwalifikowalnych projektu.

Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektów w jednej miejscowości wynosi 500 000 zł (128 080,3 euro) w okresie realizacji Programu.

Wielkość pomocy przyznanej na realizację jednego projektu nie może być niższa niż 25 000 zł (6 404,0 euro).

Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Poziom pomocy

Poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosi maksymalnie 75% kosztów kwalifikowalnych projektu.

Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 25% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta.

Główne kryteria demarkacyjne

Opis linii demarkacyjnych znajduje się w Rozdziale 10.2

Działanie/Fundusz	Linie demarkacyjne
Fundusze Strukturalne/EFRD	Na obszarach objętych PROW 2007-2013 – wsparcie w ramach RPO może być udzielone na projekty infrastrukturalne o wartości powyżej 500 tys. zł. Na obszarach nie objętych PROW 2007-2013 – bez granicy wartości projektu.

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania projektów prowadzone będą kontrole krzyżowe. Szczegółowe zasady dotyczące kontroli krzyżowych zostaną określone na poziomie krajowym.

Finansowanie

Koszt całkowity: 589 580 000 EUR

Wydatki publiczne: 589 580 000 EUR

Zasięg geograficzny

cały kraj

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba beneficjentów	9 670
	Całkowita wartość inwestycji (EUR)	693 623 529
Rezultat	Ludność zamieszkująca obszary wiejskie odnosząca korzyści ze zrealizowanych projektów	11 500 000
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Tworzenie miejsc pracy	Wzrost o 2,7% Wartość docelowa: 14 226 tys. osób (w tym z PROW: 79,06 tys. osób)

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów	20 080
Rezultat	Liczba odnowionych obiektów	17 070
	Liczba miejscowości gdzie rewitalizowana została przestrzeń publiczna	4 840

5.3.4. OŚ 4 LEADER

Podstawa prawna

Art. 61-65 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 37-39 oraz pkt 5.3.4.1 – 5.3.4.3 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Cel

Leader jest podejściem wielosektorowym, przekrojowym i partnerskim, realizowanym lokalnie na określonym obszarze, umożliwiającym osiągnięcie celów osi trzeciej.

Celem osi czwartej jest przede wszystkim budowanie kapitału społecznego poprzez aktywizację mieszkańców oraz przyczynianie się do powstawania nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich, a także polepszenie zarządzania lokalnymi zasobami i ich waloryzacja, w skutek pośredniego włączenia lokalnych grup działania w system zarządzania danym obszarem. Pomocne w osiągnięciu celów osi będą również projekty współpracy.

Opis osi

Leader jest podejściem przekrojowym, które ma przyczynić się do aktywizacji społeczności wiejskich poprzez włączenie partnerów społecznych i gospodarczych do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw.

Lokalne podejście powiązane z określonym obszarem, wpływa na lepsze zdefiniowanie problemów obszaru i określenie sposobów ich rozwiązania. Leader jest oddolnym partnerskim podejściem do rozwoju obszarów wiejskich, realizowanym przez lokalne grupy działania (LGD), polegającym na opracowaniu przez lokalną społeczność wiejską lokalnej strategii rozwoju (LSR) oraz realizacji wynikających z niej innowacyjnych projektów łączących zasoby ludzkie, naturalne, kulturowe, historyczne, itp., wiedzę i umiejętności przedstawicieli trzech sektorów: publicznego, gospodarczego i społecznego. Przedstawiciele tych sektorów tworzą partnerstwo zwane lokalną grupą działania, które jest reprezentatywne dla obszaru objętego LSR. Na poziomie decyzyjnym LGD, co najmniej 50% stanowią partnerzy gospodarczy i społeczni. Lokalna grupa działania wybiera projekty, których realizacja przyczyni się do osiągnięcia celów wspólnie opracowanej lokalnej strategii rozwoju.

Takie oddolne podejście wzmocni spójność podejmowanych lokalnie decyzji, podniesie jakość zarządzania i przyczyni się do wzmocnienia kapitału społecznego w społecznościach wiejskich, a także skłoni do stosowania innowacyjnych rozwiązań w zakresie rozwoju danego obszaru. W ramach podejścia Leader będzie również wspierana działalność lokalnych grup działania, w tym realizowane przez nie projekty współpracy.

Realizacja osi 4 w dłuższej perspektywie czasowej przyczyni się do osiągnięcia celów osi trzeciej.

Poziom wsparcia

Maksymalny wkład z EFRROW dla osi 4 Leader wynosi 80% dokonanej refundacji.

Wymagany krajowy wkład środków publicznych wynosi co najmniej 20% dokonanej refundacji.

W przypadku projektów kwalifikujących się do udzielenia pomocy w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi”, poziom pomocy finansowej z EFRROW wynosi maksymalnie 80% kosztów kwalifikowalnych projektu.

Wymagany krajowy wkład środków publicznych, w wysokości co najmniej 20% kosztów kwalifikowalnych projektu, pochodzi ze środków własnych beneficjenta.

Zasięg geograficzny

Obszary działania LGD.

Nazwa działania

Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju

Kod

413.

Podstawa prawna

Art. 61-64 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 37 oraz pkt 5.3.4.1 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Cel działania

Działanie ma na celu umożliwienie mieszkańcom obszaru objętego lokalną strategią rozwoju (LSR) realizacji projektów w ramach tej strategii. Realizacja strategii powinna przyczynić się do poprawy jakości życia na obszarach wiejskich m.in. poprzez wzrost aktywności lokalnych społeczności oraz stymulowanie powstawania nowych miejsc pracy.

W ramach realizacji LSR, zatwierdzonych przez samorząd województwa, LGD wybiera projekty do realizacji w ramach środków przyznanych na realizację strategii. Pracownicy LGD pomagają wnioskodawcom w przygotowaniu projektów. Wnioski te mogą dotyczyć projektów kwalifikujących się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3 - Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej:

- Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej,
- Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw,
- Odnowa i rozwój wsi,

oraz innych projektów zwanych dalej „małymi projektami”, które niekwalifikują się do wsparcia w ramach działań osi 3, ale przyczyniają się do osiągnięcia celów tej osi, tj. poprawy jakości życia lub większego zróżnicowania działalności gospodarczej na obszarze działania LGD.

Oś (1,2 i/lub 3) realizowana poprzez oś Leader

Leader jest podejściem przekrojowym i partnerskim, umożliwiającym osiągnięcie celów osi trzeciej.

Procedura i harmonogram wyboru lokalnych grup działania, w tym kryteria wyboru

Instytucja Zarządzająca (IZ) deleguje część swoich zadań w zakresie wyboru LGD w ramach wdrażania PROW na rzecz samorządów województw (SW). Samorządy województw w porozumieniu z Instytucją Zarządzającą ogłaszają nabór wniosków LGD na realizację lokalnej strategii rozwoju najpóźniej w trzecim kwartale 2008 r. LGD składa wniosek na realizację lokalnej strategii rozwoju do SW, na terenie którego ma siedzibę. Wybór LGD odbywa się na podstawie kryteriów, określonych na poziomie krajowym przez Instytucję Zarządzającą, odnoszących się do potencjału organizacyjno-administracyjnego LGD oraz jakości LSR.

Umowy podpisywane są z wybranymi lokalnymi grupami działania przez odpowiedni samorząd województwa. Wnioski o pomoc oraz wnioski o płatność składane przez LGD weryfikuje SW. Zweryfikowane przez SW wnioski o płatność przekazywane są do Agencji Płatniczej, pełniącej funkcje płatnicze w ramach osi 4.

W miarę dostępnych środków przewiduje się drugi nabór wniosków LGD na realizację LSR. Najpóźniej 3 lata po podpisaniu umów z LGD na realizację LSR przewiduje się weryfikację działalności LGD pod względem realizacji LSR oraz potencjału organizacyjno-administracyjnego. Jeżeli działania realizowane przez LGD nie byłyby zgodne z LSR lub byłoby zagrożenie braku możliwości zrealizowania zaplanowanych celów, wówczas LGD zostanie wyłączona z możliwości dalszego realizowania LSR.

Kryteria dostępu i wyboru LGD:

1. Kryteria dostępu dla LGD:

- a) partnerstwo trójsektorowe składające się z przedstawicieli sektora publicznego, gospodarczego i społecznego;
- b) na poziomie decyzyjnym partnerstwa przynajmniej 50% stanowią partnerzy gospodarczy i społeczni, w tym przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, w szczególności: rolnicy, kobiety wiejskie, młodzi ludzie oraz ich stowarzyszenia;
- c) LGD przygotowuje lokalną strategię rozwoju; obszar objęty LSR jest spójny i obejmuje zgodnie z przyjętą definicją obszarów wiejskich, miejscowości znajdujące się w granicach administracyjnych:
  - gmin wiejskich,
  - gmin miejsko-wiejskich, z wyłączeniem miast liczących powyżej 20 tys. mieszkańców,
  - gmin miejskich, z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców.

- d) struktura organizacyjna LGD zapewnia rozdzielenie funkcji zarządczej od decyzyjnej;
- e) obszar, na którym jest realizowana LSR, liczy co najmniej 10 tys. i nie więcej niż 150 tys. mieszkańców;
- f) dopuszcza się możliwość działania na danym obszarze wyłącznie jednej LGD wybranej do realizacji LSR w ramach PROW 2007-2013;
- g) LGD musi posiadać potencjał administracyjny do zarządzania środkami publicznymi i wdrożenia lokalnej strategii rozwoju.

2. Kryteria wyboru LGD będą dotyczyły oceny:

- 1) Potencjału organizacyjno - administracyjnego LGD:
  - a) Struktury LGD;
  - b) Struktury organu decyzyjnego;
  - c) Zasad i procedur rozszerzania składu LGD;
  - d) Szczegółowych zasad i procedur funkcjonowania LGD;
  - e) Procedur wyboru projektów;
  - f) Kryteriów oceny projektu przez LGD;
  - g) Dotychczasowej działalności LGD lub partnerów tworzących LGD;
  - h) Kwalifikacji i doświadczenia osób wchodzących w skład organu decyzyjnego.
- 2) Jakości lokalnej strategii rozwoju (LSR) w szczególności w zakresie:
  - a) Związku i spójności przyjętych w LSR kierunków rozwoju z uwarunkowaniami lokalnymi;
  - b) Analizy SWOT
  - c) Celów LSR;
  - d) Adekwatności przedstawionych przedsięwzięć w stosunku do celów LSR;
  - e) Zintegrowanego charakteru LSR;
  - f) Innowacyjnego charakteru proponowanych w LSR przez LGD rozwiązań i działań;
  - g) Działania zaplanowane w LSR zapewniają udział partnerów lokalnych i mieszkańców w procesie przygotowania oraz wdrażania lub aktualizacji LSR;
  - h) Metodologii ewaluacji własnej LGD i oceny realizacji LSR oraz na tej podstawie aktualizacji LSR;
  - i) Budżetu wraz z harmonogramem przedsięwzięć w ramach LSR;

- j) Powiązania z innymi dokumentami planistycznymi i wpływu na rozwój obszaru objętego LSR.

Planowana liczba lokalnych grup działania

Można szacować, iż liczba lokalnych grup działania będzie wynosiła pod koniec okresu programowania około 330 LGD.

Minimalny udział procentowy partnerów społecznych i organizacji wywodzących się ze społeczeństwa obywatelskiego na poziomie decyzyjnym lokalnej grupy działania

Na poziomie decyzyjnym LGD partnerzy gospodarczy i społeczni, w tym przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, w szczególności: rolnicy, kobiety wiejskie, młodzi ludzie oraz ich stowarzyszenia stanowią co najmniej 50% składu ciała decyzyjnego LGD.

Planowany procentowy udział obszarów wiejskich objętych zakresem działania lokalnych strategii rozwoju

Zaangażowanie w realizację osi 4 Leader będzie się zwiększać w miarę jej wdrażania. Szacuje się, iż w połowie okresu realizacji PROW podejściem Leader będzie objęte około 90% obszarów wiejskich spełniających kryteria określone dla tego podejścia.

Zasady wyboru projektów przez lokalne grupy działania

Wnioski o pomoc, kwalifikujące się do udzielenia pomocy w ramach osi 4 Leader, mogą dotyczyć tylko projektów zgodnych z LSR, przyjętą przez LGD i zatwierdzoną przez samorząd województwa. Wnioski te mogą dotyczyć:

- 1) projektów kwalifikujących się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3 - Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej, tj.:
  - Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej,
  - Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw,
  - Odnowa i rozwój wsi,

w tym przypadku projekty muszą spełniać warunki przyznania pomocy określone dla poszczególnych działań osi 3.

Projekty odpowiadające działaniu „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” będą realizowane zgodnie z najszerszą definicją obszarów wiejskich, tj. na obszarze gmin wiejskich, gmin miejsko-wiejskich z wyłączeniem miast liczących powyżej 20 tys. mieszkańców oraz gmin miejskich z wyłączeniem miejscowości liczących powyżej 5 tys. mieszkańców.

- 2) projektów przyczyniających się do poprawy jakości życia lub zróżnicowania działalności gospodarczej na obszarze działania LGD, które nie kwalifikują się

do wsparcia w ramach działań osi 3 - Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej, pod warunkiem spełnienia kryteriów dostępu i wyboru, dla których całkowita wartość projektu wynosi od 4 500 zł (1 152,7 euro) do 100 000 zł (25 616,1 euro), zwanych dalej „małymi projektami”. Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Samorząd województwa ogłasza nabór wniosków o przyznanie pomocy na wniosek LGD. LGD przygotowuje treść wezwania do składania wniosków, które będzie zawierać między innymi lokalne kryteria wyboru operacji do finansowania. Instytucje wdrażające współpracują z lokalnymi grupami działania w celu efektywnego wdrażania i zarządzania lokalnymi strategiami rozwoju.

Wnioskodawca składa wniosek o pomoc do lokalnej grupy działania. LGD podejmuje decyzję o wybraniu lub nie wybraniu projektu do finansowania, w ramach przewidzianego w LSR budżetu.

W przypadku projektów kwalifikujących się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3 - Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej, LGD bierze pod uwagę zgodność projektu z LSR oraz określonymi w niej lokalnymi kryteriami wyboru.

W przypadku małych projektów, LGD ocenia projekt pod względem zgodności z kryteriami dostępu, określonymi dla małych projektów, zgodności z LSR oraz określonymi w niej lokalnymi kryteriami wyboru.

Następnie, w obu przypadkach, LGD przesyła do właściwego podmiotu wdrażającego pozytywnie ocenione wnioski, które zostały wybrane przez ciało decyzyjne LGD do finansowania w ramach budżetu lokalnej strategii rozwoju. Po wybraniu operacji do finansowania przez LGD instytucja wdrażająca może odmówić wypłaty pomocy w przypadku niespełnienia warunków formalnych lub niedopełnienia zobowiązań przez beneficjenta.

Kryteria dostępu w przypadku małych projektów to m.in.:

- 1) zgodność projektu z LSR;
- 2) zgodność projektu z zakresem pomocy;
- 3) niefinansowanie projektu z innych środków publicznych, z wyłączeniem przypadku współfinansowania z Funduszu Kościelnego lub ze środków własnych jednostek samorządu terytorialnego.

Zasady finansowania LGD

Funkcję płatniczą w ramach realizacji osi 4 pełni Agencja Płatnicza. Lokalna grupa działania po wybraniu jej przez SW, w ramach lokalnej strategii rozwoju ma przewidziany budżet, do wysokości którego wybiera projekty beneficjentów ubiegających się o finansowanie.

W przypadku projektów kwalifikujących się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3 - Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej, zasady finansowania zostały określone w ramach działań osi 3.

W przypadku małych projektów, z wnioskodawcami których wnioski zostały wybrane przez LGD do finansowania w ramach budżetu lokalnej strategii rozwoju i które zostały pozytywnie zweryfikowane przez SW, samorząd województwa podpisuje umowę na realizację projektu. Wypłata pomocy na rzecz beneficjenta następuje po pozytywnej weryfikacji wniosku o płatność przez Agencję Płatniczą.

Zakres pomocy

Przewiduje się udzielenie pomocy:

1. Dla działań mieszczących się w ramach działań osi 3 - tak jak określono dla działań osi 3.
2. Dla małych projektów, działania mogą dotyczyć:
  - a) organizacji szkoleń i innych przedsięwzięć o charakterze edukacyjnym i warsztatowym dla ludności z obszaru objętego LSR⁸⁷;
  - b) promocji i rozwoju lokalnej aktywności, w tym promocji lokalnej twórczości kulturalnej i artystycznej, z wykorzystaniem lokalnego dziedzictwa kulturowego, historycznego oraz przyrodniczego;
  - c) rozwoju agroturystyki i turystyki na obszarach wiejskich, w tym: utworzenia lub zmodernizowania elektronicznej bazy informacji turystycznej oraz stron WWW, przygotowania i wydania folderów i innych publikacji informacyjnych, oznaczenia obiektów ważnych lub charakterystycznych dla obszaru objętego lokalną strategią rozwoju;
  - d) inicjowania powstawania, rozwoju, przetwarzania, wprowadzenia na rynek oraz podnoszenia jakości produktów i usług bazujących na lokalnych zasobach, w tym naturalnych surowcach i produktach rolnych i leśnych oraz tradycyjnych sektorach gospodarki;
  - e) organizacji imprez kulturalnych, rekreacyjnych, sportowych na obszarze objętym działalnością LGD;

---

⁸⁷ Dotyczy przedsięwzięć innych niż realizowane w ramach działania 1.1 Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie.

- f) zakupu i nasadzenia tradycyjnej roślinności oraz starych odmian roślin (nasion, sadzonek, kłaczy, bulw, etc.) w celu wykorzystania lub odnowienia cennego dziedzictwa przyrodniczego lub kulturowego ze szczególnym wskazaniem na obszary chronione w tym obszary objęte siecią Natura 2000,
- g) zakupu oprogramowania, urządzeń i sprzętu komputerowego (w tym urządzeń i sprzętu umożliwiającego dostęp do Internetu oraz zakup usługi dostępu do Internetu) i ich udostępnianie na potrzeby społeczności wiejskiej w celu podniesienia jakości życia ludności na obszarze działania LGD;
- h) zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego i historycznego, w tym przez:
  - odbudowę albo odnowienie lub oznakowanie budowli lub obiektów małej architektury wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków,
  - odnowienie dachów lub elewacji zewnętrznych budynków wpisanych do rejestru zabytków lub objętych wojewódzką ewidencją zabytków,
  - remont lub wyposażenie muzeów,
  - remont lub wyposażenie świetlic wiejskich;
- i) budowy/odbudowy małej infrastruktury turystycznej, w szczególności punktów widokowych, miejsc wypoczynkowych i biwakowych, tras narciarstwa biegowego i zjazdowego, tras rowerowych;
- j) wykorzystania energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych w celu poprawienia warunków prowadzenia działalności kulturalnej lub gospodarczej, z wyłączeniem rolniczej.

Definicja beneficjenta

W przypadku projektów kwalifikujących się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3 - Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wiejskiej – tak jak określono dla działań osi 3.

W przypadku małych projektów:

- osoby fizyczne będące obywatelami państw członkowskich UE, pełnoletnie, zamieszkałe na obszarze objętym lokalną strategią rozwoju lub wykonujące działalność na tym obszarze,
- osoby prawne albo jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawy nadają zdolność prawną, działające na podstawie przepisów o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, o stosunku Państwa do innych kościołów i związków wyznaniowych oraz o gwarancjach wolności sumienia i wyznania,

- osoby prawne utworzone na podstawie przepisów ustaw, w tym fundacje albo stowarzyszenia, które posiadają siedzibę na obszarze objętym LSR lub prowadzące działalność na tym obszarze.

Poziom dofinansowania

W przypadku małych projektów wysokość pomocy na projekt nie może przekroczyć 70% kosztów kwalifikowanych i nie więcej niż 25 000 zł (6 404,0 euro).

Poziom dofinansowania dla danego beneficjenta nie może przekroczyć w okresie programowania kwoty 100 000 zł (25 616,1 euro).

Równowartość kwoty wyrażona w euro ma charakter indykatywny.

Główne kryteria demarkacyjne

1. Dla działań mieszczących się w ramach działań osi 3

Działanie/Fundusz	Linie demarkacyjne
Fundusze Strukturalne- EFRR i ESF (w odniesieniu do działania: „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”)	W działaniu „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” beneficjentem jest osoba fizyczna ubezpieczona w KRUS na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników, jako rolnik, małżonek rolnika lub domownik. Działanie „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” przewiduje wsparcie inwestycyjne. Pomoc ma postać zwrotu części kosztów kwalifikowanych związanych z dodatkową działalnością nierolniczą podejmowaną lub rozwijaną przez rolników (członków gospodarstwa domowego). ESF przewiduje wsparcie na cele związane ze zdobyciem nowych kwalifikacji zawodowych w dziedzinie innej niż rolnictwo. W pozostałych programach (PO Innowacyjna gospodarka, PO Kapitał Ludzki, PO Rozwój Polski Wschodniej, RPO) wspierane są przedsiębiorstwa. Osoba fizyczna prowadząca działalność gospodarczą podlega ubezpieczeniu na podstawie przepisów o systemie ubezpieczeń społecznych.
Fundusze Strukturalne – EFRR, ESF (w odniesieniu do działania: „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”)	EFRR W RPO wsparcie dla mikroprzedsiębiorstw: a) wsparcie poza obszarami wiejskimi zdefiniowanymi w PROW - bez minimalnej wielkości wsparcia, każda działalność, b) wsparcie na obszarach wiejskich zdefiniowanych w PROW 2007-2013 w zakresie działalności wykraczającym poza zakres PKD w rozporządzeniu MRiRW – bez minimalnej wielkości wsparcia,

	c) wsparcie na obszarach wiejskich, zdefiniowanych w PROW 2007-2013, dla projektów o wartości (kwocie) dofinansowania powyżej 300 tys. zł. W pozostałych Programach (PO Innowacyjna gospodarka, PO Rozwój Polski Wschodniej) - oświadczenie beneficjenta o finansowaniu przedsięwzięcia, w ramach projektu, w oparciu o wybrany jeden program. ESF Wykluczenie z pomocy w ramach działania podmiotów, które w okresie poprzednich 2 lat korzystały ze wsparcia w ramach działania „Promocja przedsiębiorczości” PO Kapitał Ludzki. W ramach działania w zakres kosztów kwalifikowalnych wchodzi wyłącznie koszty inwestycyjne oraz koszty ogólne ściśle związane z inwestycją realizowaną przez przedsiębiorcę, podczas gdy z ESF wspierane są szkolenia i doradztwo dla przedsiębiorców.
Fundusze Strukturalne- EFRR (w odniesieniu do działania: „Odnowa i rozwój wsi”)	Na obszarach objętych PROW 2007-2013 – wsparcie w ramach RPO może być udzielone na projekty infrastrukturalne o wartości powyżej 500 tys. zł. Na obszarach nie objętych PROW 2007-2013 – bez granicy wartości projektu.

Opis linii demarkacyjnych znajduje się w Rozdziale 10.3

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania projektów prowadzone będą kontrole krzyżowe. Szczegółowe zasady dotyczące kontroli krzyżowych zostaną określone na poziomie krajowym.

2. Dla projektów przyczyniających się do realizacji celów osi 3, ale niekwalifikujących się do wsparcia w ramach działań osi 3 określonych w PROW 2007-2013, tzn. małych projektów:

Działanie/Fundusz	Linie demarkacyjne
„Odnowa i rozwój wsi”	Wysokość wsparcia powyżej 25 tys. zł na projekt.
Fundusze Strukturalne – EFRR, ESF	W ramach PO Kapitał Ludzki przewiduje się wsparcie aktywności lokalnych inicjatyw działających na rzecz: zatrudnienia, integracji społecznej i edukacji realizowanych w ramach priorytetu VI, VII i VIII. Wsparcie skierowane będzie do mieszkańców gmin wiejskich, miejsko-wiejskich oraz miast do 25 tys. mieszkańców. Wsparcie udzielane będzie w formie „małych grantów”. Wsparcie będzie stanowiło uzupełnienie działań realizowanych w ramach PROW (w zakresie pozarolniczym) oraz będzie przygotowywać mieszkańców obszarów wiejskich do zwiększonej

	aktywności w ramach pozostałych obszarów wsparcia PO KL. Od beneficjenta osi 4 wymagane będzie oświadczenie o niefinansowaniu projektu z innych środków publicznych z wyłączeniem środków własnych jednostek samorządu terytorialnego oraz Funduszu Kościelnego. Natomiast w RPO wsparcie może dotyczyć m. in. projektów wymienionych w lit.: c), d), h), i). Od beneficjenta osi 4 wymagane będzie oświadczenie o niefinansowaniu projektu z innych środków publicznych z wyłączeniem środków własnych jednostek samorządu terytorialnego oraz Funduszu Kościelnego.
Program Operacyjny Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich (PO ZRSRiNOR)	W ramach zapobiegania nieprawidłowemu podwójnemu finansowaniu z różnych instrumentów wspólnotowych opracowane zostaną przez Instytucje Zarządzające odpowiednie mechanizmy koordynacji pomiędzy programami. Mechanizmy opierać się będą na przedstawianiu przez beneficjentów oświadczeń o niefinansowaniu projektów z innych środków publicznych.

Opis linii demarkacyjnych znajduje się w Rozdziale 10.3

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania projektów prowadzone będą kontrole krzyżowe. Szczegółowe zasady dotyczące kontroli krzyżowych zostaną określone na poziomie krajowym.

Finansowanie

Funkcję płatniczą w ramach realizacji osi 4 sprawuje akredytowana Agencja Płatnicza, która wypłaca pomoc lokalnej grupie działania na przedsięwzięcia w ramach działań 4.2 oraz 4.3. Agencja płatnicza dokonuje także wypłaty na rzecz beneficjentów działania 4.1. Wypłata pomocy na rzecz beneficjenta następuje po pozytywnej weryfikacji wniosku o płatność przez Agencję Płatniczą.

Wartość budżetu określonego w LSR na realizację tej strategii będzie zależała od liczby mieszkańców objętych LSR.

Koszt całkowity: 1 023 615 385 EUR

Wydatki publiczne: 620 500 000 EUR

Wskaźniki i ich wartości docelowe dotyczące „Małych projektów”

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania dotyczące „Małych projektów”

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba LGD	200
	Całkowita powierzchnia obszaru objętego działalnością LGD	152 825 km ²
	Liczba projektów	21 280
Rezultat	Liczba utworzonych miejsc pracy	3 000
	Liczba uczestników szkoleń, którzy zakończyli szkolenie z wynikiem pozytywnym	10 000
Oddziaływanie	Wzrost gospodarczy	Wzrost o 50,1% (w tym z PROW 0,41%)
	Tworzenie miejsc pracy	Wzrost o 2,7% Wartość docelowa: 14 226 tys. osób (w tym z PROW: 79,06 tys. osób)

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania dotyczące „Małych projektów”

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Całkowita liczba ludności żyjącej na obszarach objętych działalnością LGD	10 000 000
	Liczba beneficjentów	10 640

Wskaźniki i ich wartości docelowe dotyczące **działań Osi 3 realizowanych przez Leadera**

Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba beneficjentów	7 800
	Całkowita wartość inwestycji (EUR)	321 200 000
Rezultat	Liczba utworzonych miejsc pracy brutto	8 510

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów	8 510
	Liczba LGD zaangażowanych w realizację działania	200
	Całkowita powierzchnia obszaru objętego działalnością LGD zaangażowanych w realizację działania	152 825 km ²
	Całkowita liczba ludności żyjącej na obszarach objętych działalnością LGD zaangażowanych w realizację działania	10 000 000
Rezultat	Wzrost liczby gospodarstw rolników prowadzących działalność nierolniczą	7 800

Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba wspieranych mikroprzedsiębiorstw	3 640
Rezultat	Liczba utworzonych miejsc pracy brutto	3 820

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów	3 820
	Liczba LGD zaangażowanych w realizację działania	200
	Całkowita powierzchnia obszaru objętego działalnością LGD zaangażowanych w realizację działania	152 825 km ²
	Całkowita liczba ludności żyjącej na obszarach objętych działalnością LGD zaangażowanych w realizację działania	10 000 000
	Całkowita wartość inwestycji (EUR)	321 200 000

Odnowa i rozwój wsi

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba beneficjentów	3 520
	Całkowita wartość inwestycji (EUR)	252 329 412

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów	7 310
	Liczba LGD zaangażowanych w realizację działania	200
	Całkowita powierzchnia obszaru objętego działalnością LGD zaangażowanych w realizację działania	152 825 km ²
	Całkowita liczba ludności żyjącej na obszarach objętych działalnością LGD zaangażowanych w realizację działania	10 000 000
Rezultat	Liczba odnowionych obiektów	6 210
	Liczba miejscowości gdzie rewitalizowana została przestrzeń publiczna	1 760

Nazwa działania

Wdrażanie projektów współpracy

Kod działania

421.

Podstawa prawna

Art. 65 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 38 oraz pkt 5.3.4.2 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Zakres działania

W ramach działania pomoc jest przyznawana LGD na realizację projektów współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej:

- 1) zawartych w LSR;
- 2) nieuwzględnionych w LSR, ale zgodnych z celami LSR, opracowanej i realizowanej przez LGD.

Na projekt współpracy składa się:

- 1) przygotowanie projektu, w tym opracowanie koncepcji projektu;
- 2) realizacja projektu.

Projekty współpracy:

- 1) muszą zakładać realizację wspólnych przedsięwzięć;
- 2) mogą angażować, poza LGD, inne partnerstwa będące grupami lokalnych partnerów, które zajmują się zagadnieniem rozwoju obszarów wiejskich;
- 3) jeżeli angażują inne partnerstwa będące grupami lokalnych partnerów, o których mowa w pkt 2, wówczas poniesione przez nie koszty nie stanowią kosztu kwalifikowanego projektu; tylko koszty koordynacji są kwalifikowalne;
- 4) jeżeli dotyczą obszarów spoza Unii Europejskiej, wówczas wydatki poniesione w ramach realizacji tej części projektu, nie kwalifikują się do wsparcia z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW);

- 5) jeżeli występują koszty związane z planowaniem i przygotowaniem projektu współpracy, tj. koszty organizacji spotkania partnerów w celu poszukiwania partnerów, zapoznania się i ustalenia warunków projektu współpracy, koszty takie są uznawane za koszt kwalifikowalny i powinny stanowić integralną część projektu współpracy.

Definicja beneficjenta

Lokalne grupy działania

Procedura i harmonogram wyboru projektów współpracy, w tym kryteria wyboru

Procedura i harmonogram wyboru projektów współpracy

Wniosek o przyznanie pomocy LGD składa do SW. W przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku, SW zawiera z LGD umowę, na podstawie której jest przyznawana pomoc.

W przypadku operacji polegającej na realizacji projektu współpracy, SW dokonuje oceny projektu współpracy w oparciu o kryteria wyboru określone dla projektów współpracy.

Wnioski o przyznanie pomocy można składać do SW najwcześniej w dniu, w którym został dokonany wybór LGD do realizacji LSR, a najpóźniej odpowiednio:

- w przypadku operacji polegającej na przygotowaniu projektu współpracy - do dnia 30 czerwca 2013 r.,
- w przypadku operacji polegającej na realizacji projektu współpracy - do dnia 31 grudnia 2013 r.

Kryteria wyboru (oceny) projektów współpracy:

Kryteria dostępu dla projektów współpracy:

- 1) projekt zakłada realizację wspólnych przedsięwzięć przez partnerów projektu,
- 2) projekt jest zgodny z LSR i przyczynia się do osiągnięcia celów LSR;
- 3) przynajmniej jeden spośród partnerów biorących udział w projekcie współpracy, musi być LGD wybraną w ramach realizacji osi 4-Leader PROW 2007-2013;
- 4) w ramach projektu powołano koordynatora projektu.

Kryteria wyboru projektów współpracy dotyczą w szczególności:

- 1) potencjału administracyjnego koniecznego do zarządzania/koordynacji projektu;
- 2) celów projektu;

- 3) zakresu projektu, w tym wykorzystania lokalnych zasobów i innowacyjnego charakteru prezentowanych rozwiązań;
- 4) budżetu;
- 5) oddziaływania projektu na środowisko lokalne.

Oś (1,2 i/lub 3) realizowana poprzez oś Leader

Leader jest podejściem przekrojowym i partnerskim, umożliwiającym osiągnięcie celów osi trzeciej.

Finansowanie

Koszt całkowity: 15 000 000 EUR

Wydatki publiczne: 15 000 000 EUR

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba projektów	200
	Liczba LGD	200
Rezultat	Liczba utworzonych miejsc pracy	50
Oddziaływanie	Tworzenie miejsc pracy	Wzrost o 2,7% Wartość docelowa: 14 226 tys. osób (w tym z PROW: 79,06 tys. osób)

Nazwa działania

Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja

Kod działania

431.

Podstawa prawna

Art. 63 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 39 oraz pkt 5.3.4.3 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Cel działania

Działanie zapewni sprawną i efektywną pracę lokalnych grup działania wybranych w ramach realizacji osi 4 PROW 2017-2013 oraz doskonalenie zawodowe osób uczestniczących w realizacji lokalnych strategii rozwoju. Działanie przyczyni się także do budowania kapitału społecznego na wsi, a poprzez to do pobudzenia zaangażowania społeczności lokalnej w rozwój obszaru oraz lepszego wykorzystania potencjału obszarów wiejskich.

Uzasadnienie

Warunkiem pobudzania zaangażowania społeczności lokalnej w rozwój obszaru oraz lepszego wykorzystania zasobów obszaru jest budowanie kapitału społecznego na wsi. Z uwagi na ogólnie niski poziom aktywności i zaangażowania społeczności wiejskich na polskiej wsi w struktury lokalne oraz niechęć do współpracy, działania aktywizujące, promocyjne czy szkoleniowe, jakie będą prowadzone przez lokalne grupy działania mają szczególnie istotne znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich w Polsce. W tym celu niezbędne jest również zapewnienie sprawnego funkcjonowania lokalnych grup działania, które będą prowadziły ww. działania aktywizujące i animacyjne.

Zakres działania

W ramach działania, pomoc jest przyznawana LGD na realizację aktywności zgodnie z listą kosztów kwalifikowalnych określoną w odrębnych przepisach. Pomoc przyznawana w ramach działania może w szczególności dotyczyć:

- 1) badań nad obszarem objętym LSR;
- 2) informowania o obszarze działania LGD oraz o LSR;
- 3) szkolenia kadr biorących udział we wdrażaniu LSR;
- 4) wydarzeń o charakterze promocyjnym związanych z obszarem działania LGD i LSR;
- 5) szkolenia lokalnych liderów;
- 6) animowania społeczności lokalnych;
- 7) koszty bieżące LGD (koszty administracyjne związane z działalnością LGD).

Definicja beneficjenta

Lokalne grupy działania

Udział kosztów bieżących w budżecie lokalnej grupy działania

Koszty bieżące lokalnej grupy działania mogą stanowić koszt kwalifikowalny jedynie do wysokości 15% sumy zrefundowanych kosztów kwalifikowalnych wszystkich operacji zgodnych z LSR zrealizowanych w okresie realizacji LSR.

Wydatki na nabywanie umiejętności oraz aktywizację w ramach osi Leader

Szacuje się, że wydatki na nabywanie umiejętności i aktywizację w ramach osi Leader osiągną wartość 34 000 000,00 euro.

Główne kryteria demarkacyjne

Działanie/Fundusz	Linie demarkacyjne
Fundusze Strukturalne- ESF	W ramach PO Kapitał Ludzki wsparcie ukierunkowane będzie na: - inicjatywy pobudzające świadomość mieszkańców obszarów wiejskich i zwiększające zaangażowanie w sprawy zatrudnienia, integracji społecznej i edukacji - działania informacyjno – promocyjne i szkoleniowe dotyczące aktywnych postaw społeczności lokalnych - wsparcie aktywności lokalnych inicjatyw działających na rzecz: zatrudnienia; integracji społecznej; adaptacyjności pracowników, przedsiębiorców i przedsiębiorstw; przedsiębiorczości i edukacji. Od beneficjenta osi 4 wymagane będzie oświadczenie o niefinansowaniu projektu z innych środków publicznych. W odniesieniu do RPO wsparcie może dotyczyć operacji realizowanych w ramach „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja” m.in. z zakresu turystyki, marketingu gospodarczego, promocji i rozwoju produktów markowych, rozwoju otoczenia biznesu, promocji, platform e-usług,

	aktywizacji zawodowej.

Opis linii demarkacyjnych znajduje się w Rozdziale 10.3

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania projektów prowadzone będą kontrole krzyżowe. Szczegółowe zasady dotyczące kontroli krzyżowych zostaną określone na poziomie krajowym.

Finansowanie

Koszt całkowity: 152 000 000 EUR

Wydatki publiczne: 152 000 000 EUR

Skwantyfikowane wartości docelowe dla wspólnych wskaźników monitorowania

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba przedsięwzięć	11 200
	Liczba uczestników działań przeprowadzonych przez LGD	1 000 000
Rezultat	Liczba uczestników szkoleń, którzy zakończyli szkolenie z wynikiem pozytywnym	8 200

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba LGD	200

5.3.6. Wykaz rodzajów operacji, o których mowa w art. 16 a ust. 3 lit. a) rozporządzenia (WE) nr 1698/2005 do wysokości kwot, o których mowa w art. 69 ust. 5 a tego rozporządzenia

Oś/środek	Rodzaj operacji	Potencjalne skutki	"Istniejący" czy "nowy" rodzaj operacji	Odniesienie do opisu rodzaju operacji w PROW	Wskaźnik produktu – cel	
					Liczba gospodarstw rolnych, które otrzymały pomoc	Całkowita wartość inwestycji (EUR)
Oś 1: Środek 121,144	Wsparcie inwestycji związanych z produkcją mleczarską	Poprawa konkurencyjności sektora mleczarskiego	Istniejący	Inwestycje związane z rozwojem produkcji mleczarskiej lub zmianą profilu gospodarstwa mleczarskiego	1 588	172 840 278,00
					Liczba projektów	Całkowita wartość inwestycji (EUR)
Oś 1: Środek 125	Magazynowanie wody	Bardziej racjonalne zużycie wody i poprawa zdolności magazynowania wody	Istniejący	Inwestycje związane z budową urządzeń umożliwiających retencjonowanie wód, w szczególności retencję glebową i zapobieganie odwadnianiu, a także renaturyzacja torfowisk i cieków w sposób odtwarzający ich zdolność retencyjną	80	37 531 111,00
					Liczba wspieranych gospodarstw rolnych	Powierzchnia gruntów rolnych objęta wsparciem
Oś 2: Środek 214	Tworzenie biotopów/siedlisk i zarządzanie nimi na obszarach Natura 2000 lub poza nimi	Ochrona ptaków, innej dzikiej fauny i flory oraz poprawa jakości sieci biotopów, zmniejszająca przenikanie szkodliwych substancji do siedlisk sąsiadujących, zachowanie chronionej fauny	Istniejący	Projekty z zakresu pakietu 5	3 000	8 000 ha TUZ

		i flory				
					Liczba projektów	Całkowita wartość inwestycji (EUR)
Oś 3 : Środek 321	Instalacje/ infrastruktura dla potrzeb produkcji energii z biomasy i innych odnawialnych źródeł energii (słonecznej, wiatrowej i geotermalnej)	Zastępowanie paliw kopalnych	Istniejący	Inwestycje w zakresie wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych, w szczególności wiatru, wody, energii geotermalnej, słońca, biogazu albo biomasy	20	6 584 750,00
Oś 3 : Środek 321	Tworzenie i umożliwianie dostępu do infrastruktury szerokopasmowej, w tym urządzeń do przesyłu wstecznego i urządzeń naziemnych (np.: stacjonarnych, bezprzewodowych naziemnych, wykorzystujących połączenia satelitarne lub będących kombinacją różnych technologii)		Nowy	Budowa infrastruktury szerokopasmowego Internetu	295	103 026 580,00

6. PLAN FINANSOWY PROW 2007-2013

6.1. Roczny wkład EFRROW (w EUR)

Rok	Ogółem EFRROW	Regiony konwergencji
2007	1 989 717 841,00	1 989 717 841,00
2008	1 932 933 351,00	1 932 933 351,00
2009	1 971 439 817,00	1 971 439 817,00
2010	1 935 872 838,00	1 935 872 838,00
2011	1 860 573 543,00	1 860 573 543,00
2012	1 857 244 519,00	1 857 244 519,00
2013	1 851 146 247,00	1 851 146 247,00
Razem	13 398 928 156,00	13 398 928 156,00

6.2. Plan finansowy w podziale na osie (w EUR na cały okres)

Oś	Wkład publiczny		
	Ogółem wkład publiczny	Stawka wkładu EFRROW (%)	Kwota EFRROW
Oś 1	7 379 532 000,00	75,00%	5 534 649 000,00
Oś 2	5 366 001 520,00	80,00%	4 292 801 216,00
Oś 3	3 430 183 920,00	75,00%	2 572 637 940,00
Oś 4	787 500 000,00	80,00%	630 000 000,00
Pomoc techniczna	266 600 000,00	75,00%	199 950 000,00
Razem	17 229 817 440,00	76,79%	13 230 038 156,00

Tabela finansowa w podziale na osie, dodatkowe środki, o których mowa w art. 69 (5a) rozporządzenia (WE) nr 1698/2005 – regiony konwergencji

Oś	Ogółem wkład publiczny (EUR)	Stawka wkładu EFRROW (%)	Kwota EFRROW (EUR)
Oś 1	106 667 222,00	90,00%	96 000 500,00
Oś 2	11 111 111,00	90,00%	10 000 000,00
Oś 3	69 877 222,00	90,00%	62 889 500,00
Oś 4	0	0	0
Razem	187 655 555,00	90,00%	168 890 000,00

6.3. Orientacyjny budżet związany z operacjami, o których mowa w art. 16 a rozporządzenia (WE) nr 1698/2005, za okres od dnia 1 stycznia 2009 r. do dnia 31 grudnia 2013 r. (art. 16 a ust. 3b do wysokości kwot, o których mowa w art. 69 ust. 5 a) rozporządzenia (WE) nr 1698/2005

Oś/środek	Nazwa działania	Wkład EFRROW na lata 2009-2013
Oś 1: Środek 121,144	Modernizacja gospodarstw wiejskich	62 222 500,00
Oś 1: Środek 125	Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	33 778 000,00
Łącznie oś 1		96 000 500,00
Oś 2: Środek 214	Program rolnośrodowiskowy	10 000 000,00
Łącznie oś 2		10 000 000,00
Oś 3: Środek 321 w tym:	Operacje związane z priorytetami wymienionymi w art. 16a ust. 1 lit. a)–f) rozporządzenia (WE) nr 1698/2005	3 778 000,00
	Operacje związane z priorytetami wymienionymi w art. 16a ust. 1 lit. g) rozporządzenia (WE) nr 1698/2005	59 111 500,00
Łącznie oś 3		62 889 500,00
Operacje związane z priorytetami wymienionymi w art. 16a ust. 1 lit. a)–f) rozporządzenia (WE) nr 1698/2005		3 778 000,00
Operacje związane z priorytetami wymienionymi w art. 16a ust. 1 lit. g) rozporządzenia (WE) nr 1698/2005		59 111 500,00
Program łącznie		168 890 000,00
Ogółem w ramach osi 1, 2, 3 i 4 operacje związane z priorytetami wymienionymi w art. 16a ust. 1 lit. a)–f) rozporządzenia (WE) nr 1698/2005		109 778 500,00
Ogółem w ramach osi 3 i 4 operacje związane z priorytetami wymienionymi w art. 16a ust. 1 lit. g) rozporządzenia (WE) nr 1698/2005		59 111 500,00

7. INDYKATYWNY PODZIAŁ NA POSZCZEGÓLNE DZIAŁANIA ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH (W EUR NA CAŁY OKRES)

Kod działania	Nazwa działania/oś 1	Wydatki publiczne	Wydatki prywatne*	Koszt całkowity
111	Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	40 000 000,00	0,00	40 000 000,00
112	Ułatwianie startu młodym rolnikom	420 000 000,00	0,00	420 000 000,00
113	Renty strukturalne	2 549 600 000,00	0,00	2 549 600 000,00
114	Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów	218 000 000,00	54 500 000,00	272 500 000,00
121, 144	Modernizacja gospodarstw rolnych	1 849 068 111,00	2 773 602 168,00	4 622 670 279,00
123	Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej	932 000 000,00	2 796 000 000,00	3 728 000 000,00
125	Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	637 531 111,00	0,00	637 531 111,00
132	Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	80 000 000,00	0,00	80 000 000,00
133	Działania informacyjne i promocyjne	30 000 000,00	12 857 143,00	42 857 143,00
141	Zobowiązania z okresu 2004-2006 dla działania "Wspieranie gospodarstw niskotowarowych"	590 000 000,00	0,00	590 000 000,00
142	Grupy producentów rolnych	140 000 000,00	0,00	140 000 000,00
RAZEM Oś I		7 486 199 222,00	5 636 959 311,00	13 123 158 533,00

* przewidywane maksymalne kwoty wkładu prywatnego zaokrąglone w górę do pełnej jedności; zróżnicowane w zależności od typu beneficjenta; podano w celach informacyjnych.

Kod działania	Nazwa działania/oś 2	Wydatki publiczne	Wydatki prywatne	Koszt całkowity
211, 212	Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	2 448 750 000,00	0,00	2 448 750 000,00
214	Program rolnośrodowiskowy (Płatności rolnośrodowiskowe)	2 314 861 111,00	0,00	2 314 861 111,00
221, 223	Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne	513 501 520,00	0,00	513 501 520,00
226	Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy i wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych	100 000 000,00	0,00	100 000 000,00
RAZEM Oś II		5 377 112 631,00	0,00	5 377 112 631,00

Kod działania	Nazwa działania/oś 3	Wydatki publiczne	Wydatki prywatne*	Koszt całkowity
311	Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	345 580 000,00	345 580 000,00	691 160 000,00
312	Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	1 023 583 600,00	1 023 583 600,00	2 047 167 200,00
321	Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	1 541 317 542,00	0,00	1 541 317 542,00
322, 323, 313	Odnowa i rozwój wsi	589 580 000,00	0,00	589 580 000,00
RAZEM Oś III		3 500 061 142,00	1 369 163 600,00	4 869 224 742,00

* przewidywane maksymalne kwoty wkładu prywatnego zaokrąglone w górę do pełnej jedności; zróżnicowane w zależności od typu beneficjenta; podano w celach informacyjnych.

Kod działania	Nazwa działania/oś 4	Wydatki publiczne	Wydatki prywatne*	Koszt całkowity
4.1/413	Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju	620 500 000,00	403 115 385,00	1 023 615 385,00
4.21	Wdrażanie projektów współpracy	15 000 000,00	0,00	15 000 000,00
4.31	Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja	152 000 000,00	0,00	152 000 000,00
RAZEM tylko Oś IV		787 500 000,00	403 115 385,00	1 190 615 385,00
RAZEM oś I, II, III, IV		17 150 872 995,00	7 409 238 296,00	24 560 111 291,00

* przewidywane maksymalne kwoty wkładu prywatnego zaokrąglone w górę do pełnej jednostki; zróżnicowane w zależności od typu beneficjenta; podano w celach informacyjnych.

Kod działania	Nazwa działania	Wydatki publiczne	Wydatki prywatne	Koszt całkowity
-	Pomoc Techniczna	266 600 000,00	0,00	266 600 000,00
RAZEM PROW 2007-2013		17 417 472 995,00	7 409 238 296,00	24 826 711 291,00

8. TABELA DOTYCZĄCA DODATKOWEGO FINANSOWANIA KRAJOWEGO, PRZYPADAJĄCA NA OŚ, Z WYSZCZEGÓLNIENIEM DZIAŁAŃ WSKAZANYCH W ROZPORZĄDZENIU (WE) 1698/2005

Nie przewiduje się dodatkowych środków finansowych.

9. ELEMENTY POTRZEBNE DO WYKONANIA OCENY ZGODNIE Z REGUŁAMI KONKURENCJI ORAZ, W ODPOWIEDNICH PRZYPADKACH, WYKAZ SYSTEMÓW POMOCY DOPUSZCZONYCH NA MOCY ARTYKUŁU 87, 88, 89 TRAKTATU, KTÓRE MAJĄ ZOSTAĆ WYKORZYSTANE DO REALIZACJI PROGRAMU

Zgodnie z art. 88 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz art. 57 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), przepisy dotyczące pomocy państwa wydane na podstawie art. 87-89 Traktatu (WE) dotyczą wkładu krajowego w finansowanie działań określonych w art. 25 i 52 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 oraz tych operacji realizowanych w ramach działań określonych w art. 28 i 29 ww. rozporządzenia, które nie są objęte zakresem art. 36 Traktatu WE, a tym samym zakresem Załącznika I do Traktatu.

Spśród działań objętych art. 52 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 (działania osi III), zasady pomocy państwa dotyczą działania „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”. W przypadku tych działań stosowana będzie zasada *de minimis* zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1998/2006 z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do pomocy *de minimis*.

Warunki przyznawania oraz intensywność pomocy określona w tych działaniach (50%) są zgodne z ww. przepisami.

Zasady pomocy państwa nie dotyczą pozostałych działań osi III („Odnowa i rozwój wsi” oraz „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”), w których wsparcie adresowane jest do mieszkańców obszarów wiejskich za pośrednictwem realizujących operacje podmiotów publicznych, podmiotów świadczących usługi komunalne na rzecz społeczności wiejskiej lub organizacji pożytku publicznego.

Zasady pomocy państwa nie dotyczą także działania określonego w art. 28 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 („Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej lub leśnej”), ponieważ projekty wspierane w ramach tego działania będą dotyczyć wyłącznie przetwarzania surowców i wytwarzania produktów objętych załącznikiem I do Traktatu WE.

Pomoc doradcza w zakresie leśnictwa przewidziana w ramach działania „Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów” stanowi pomoc *de minimis*.

W ramach działania objętego art. 63 lit. a) rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 („Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju”), zasady pomocy państwa dotyczą projektów kwalifikujących się do udzielenia pomocy w ramach działań „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” oraz „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”, a także projektów z zakresu „małych projektów”. W przypadku tych projektów stosowana będzie zasada *de minimis* zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1998/2006 z dnia 12 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu do pomocy *de minimis*.

Wszystkie pozostałe działania Programu spełniają przesłanki drugiego akapitu art. 88 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, dlatego nie są objęte zasadami pomocy państwa wynikającymi z art. 87-89 Traktatu WE.

Wyjątek stanowi wsparcie rozwoju infrastruktury szerokopasmowego Internetu (art. 16 a lit. g) rozporządzenia Rady nr 1698/2005) – w przypadku inwestycji z tego zakresu znajduje zastosowanie zasada *de minimis*.

10. INFORMACJE DOTYCZĄCE KOMPLEMENTARNOŚCI Z DZIAŁANAMI FINANSOWANYMI PRZEZ INNE INSTRUMENTY WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ, W RAMACH POLITYKI SPÓJNOŚCI, JAK RÓWNIEŻ PRZEZ EUROPEJSKI FUNDUSZ RYBOŁÓWSTWA

10.1. Ocena i sposób osiągnięcia komplementarności

- Z działaniami, polityką i priorytetami Wspólnoty, w szczególności z celami spójności gospodarczej i społecznej oraz celami Europejskiego Funduszu Rybołówstwa

Dla zapewnienia maksymalnej efektywności wykorzystania środków w ramach polityki spójności UE, wspólnej polityki rolnej oraz wspólnej polityki rybołówstwa, zapewnione zostanie komplementarne wsparcie w ramach wszystkich instrumentów ww. polityk, a także określone zostaną wyraźne mechanizmy koordynacji i zasady zapobiegające podwójnemu finansowaniu.

Komplementarność i synergia działań w ramach NSRO

Wzajemna komplementarność wszystkich programów operacyjnych w ramach NSRO została zaprojektowana w ten sposób, że programy krajowe [Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko (PO IŚ), Program Operacyjny Innowacyjna Gospodarka (PO IG) i Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL) – komponent centralny] wspierają przedsięwzięcia o zasięgu i znaczeniu ponadregionalnym, krajowym lub międzynarodowym, natomiast działania w ramach RPO i regionalnego komponentu PO KL będą miały zasięg regionalny, subregionalny i lokalny. Dodatkowo, na obszarach przygranicznych, będą realizowane działania transgraniczne w ramach programów europejskiej współpracy terytorialnej (EWT).

Wszystkie ww. działania są projektowane w sposób spójny i synergiczny, tak aby zmaksymalizować efekty wydatkowania środków Wspólnoty.

Działania w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych są komplementarne do:

- Działań w ramach PO IG – w szczególności w zakresie: inwestycji w innowacje, badań i rozwoju nowoczesnych technologii, przedsiębiorczości, społeczeństwa informacyjnego.
- Działań w ramach PO IŚ – w szczególności w zakresie: transportu, środowiska, energetyki, infrastruktury społecznej.
- Działań w ramach Programu Operacyjnego Rozwój Polski Wschodniej (PO RPW) - w szczególności w zakresie: infrastruktury drogowej, instytucji otoczenia biznesu, szkolnictwa wyższego oraz infrastruktury społeczeństwa informacyjnego.
- Działań transgranicznych i międzynarodowych w ramach programów EWT.

Przedsięwzięcia realizowane ze środków EFRR i Funduszu Spójności przyczyniać się będą do sprawnej i efektywnej realizacji celów PO KL, finansowanego z EFS. Różnorodne wsparcie w zakresie zasobów ludzkich w ramach PO KL, w połączeniu z efektami inwestycji infrastrukturalnych, umożliwią szybsze osiągnięcie celów spójności społecznej, gospodarczej i terytorialnej.

Komplementarność z działaniami finansowanymi z EFRROW i EFR

Regionalne Programy Operacyjne będą, w synergiczny sposób z programami współfinansowanymi z EFRROW i EFR, wspierały wspólne obszary interwencji skierowane na rozwój obszarów wiejskich i zależnych od rybactwa, takie jak np.:

- rozwój infrastruktury ochrony środowiska,
- rozwój infrastruktury społecznej,
- wspieranie przedsiębiorczości.

Demarkacja

W celu wyeliminowania ewentualnego nakładania się interwencji poszczególnych programów operacyjnych współfinansowanych z funduszy strukturalnych, Funduszu Spójności, EFRROW i EFR, Instytucja Zarządzająca będzie stosować się do zapisów „Linii demarkacyjnej pomiędzy Programami Operacyjnymi Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybackiej” – dokumentu akceptowanego przez Komitet Koordynacyjny NSRO.

Ww. dokument szczegółowo określa kryteria rozgraniczające (demarkację), które opierają się głównie na: zasięgu terytorialnym działań, wartości projektów, rodzaju beneficjenta itd. Dokument ten jest efektem uzgodnień wszystkich instytucji zaangażowanych w programowanie rozwoju na lata 2007-2013.

Mechanizmy koordynacji

Dla zapewnienia przestrzegania demarkacji między RPO a pozostałymi programami operacyjnymi na etapie ich realizacji, zapewnione zostaną następujące narzędzia koordynacji:

1. Komitet Koordynacyjny NSRO (w którym uczestniczyć będą również przedstawiciele IZ PROW oraz IZ Programu Operacyjnego Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich).
2. Komitety Monitorujące RPO oraz Podkomitety Monitorujące PO KL.
3. Kontrole krzyżowe projektów.
4. Oświadczenia beneficjentów.

Ponadto, koncentracja instytucji zaangażowanych we wdrażanie RPO, komponentu regionalnego PO KL, EWT oraz niektórych działań PROW w urzędzie marszałkowskim, sprzyjać będzie zapobieganiu podwójnemu finansowaniu oraz optymalizacji wdrażania wszystkich programów.

Analiza sytuacji w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, jak również regulacje prawne dotyczące Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich wskazują, że dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich w Polsce niezbędne jest wykorzystanie działań wykraczających poza możliwości jakie stwarzają instrumenty współfinansowane przez ten Fundusz. Istotnym uzupełnieniem zakresu wsparcia, niezbędnego z punktu widzenia identyfikowanych potrzeb obszarów wiejskich, jest wykorzystanie instrumentów w ramach pozostałych polityk wspólnotowych, w tym w szczególności polityki spójności.

W obszarze polityki spójności główne cele i priorytety rozwojowe Polski określone są w Narodowych Strategicznych Ramach Odniesienia (NSRO). Jednym z celów

horyzontalnych NSRO jest cel 6: „wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich”.

Problemy związane z obszarami wiejskimi powinny być rozpatrywane na dwóch poziomach – pierwszym, związanym ze wspomaganiem zmian w rolnictwie, będącym głównym źródłem utrzymania wielu mieszkańców obszarów wiejskich oraz drugim - umożliwieniu wykorzystania potencjału tych obszarów dla wzrostu gospodarczego i zatrudnienia. Pierwszy poziom problemów będzie rozwiązywany z wykorzystaniem instrumentów Wspólnej Polityki Rolnej, w tym Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Drugi poziom dotyczący wykorzystania pozarolniczego potencjału rozwojowego obszarów wiejskich, wymaga zaangażowania środków i instrumentów polityki spójności. Działania przewidziane do realizacji na obszarach wiejskich przy wsparciu instrumentów polityki strukturalnej odnoszą się bezpośrednio do kierunków określonych w Strategicznych Wytocznych Wspólnoty w zakresie *„Wspieranie dywersyfikacji działalności gospodarczej na obszarach wiejskich”*.

W związku z tym, polityka spójności będzie również skierowana na rozwój obszarów wiejskich stanowiących często obszar marginalizacji gospodarczej, społecznej, edukacyjnej i kulturowej kraju. Działania mające na celu wyrównywanie szans rozwojowych na obszarach wiejskich będą koncentrowały się na wsparciu rozbudowy infrastruktury technicznej i społecznej. Tworzone będą warunki do rozwoju przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy poza rolnictwem. Realizowane będą inwestycje infrastrukturalne z zakresu lokalnych dróg, ochrony środowiska, zbioru i zagospodarowania odpadów, odbioru i oczyszczania ścieków, zaopatrzenia w energię, w wodę o dobrej jakości. W sferze społecznej wyrównywane będą szanse edukacyjne młodego pokolenia, wspierane będzie kształcenie ustawiczne, stworzone zostaną warunki lepszej dostępności do podstawowych usług, zwłaszcza w zakresie ochrony zdrowia. Ponadto przewidziana jest poprawa infrastruktury transportowej w relacjach miasto – wieś oraz systemów transportu zbiorowego w celu umożliwienia mieszkańcom obszarów wiejskich dojazdu w krótszym czasie do największych miast i skorzystania z rynku pracy bez potrzeby zmiany miejsca zamieszkania. Planowane są działania związane ze stworzeniem sprawnych połączeń telekomunikacyjnych umożliwiających korzystanie w szerokim zakresie z Internetu na obszarach wiejskich.

Realizacja powyższych zamierzeń będzie się odbywała w ramach programów operacyjnych na lata 2007-2013, z których najważniejszą rolę z perspektywy realizacji ww. celu horyzontalnego NSRO „wyrównywanie szans rozwojowych i wspomaganie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich”, mają do odegrania regionalne programy operacyjne 16 województw oraz PO Kapitał Ludzki.

W zakresie zmian strukturalnych na obszarach wiejskich wsparcie będzie realizowane poprzez usługi w zakresie doradztwa zawodowego oraz przekwalifikowania osób

odchodzących z pracy w rolnictwie, jak również promocji przedsiębiorczości, rozwoju pozarolniczych funkcji wsi (np. agroturystyka, ochrona dziedzictwa kulturowego wsi).

Ponadto w procesach rozwoju obszarów wiejskich, uwzględniona jest również rola ośrodków miejskich, w których ludność wiejska może znaleźć miejsca pracy i podwyższyć poziom edukacji i umiejętności oraz znaleźć zaspokojenie potrzeb zdrowotnych i aspiracji kulturalnych. Szczególne znaczenie będzie odgrywało wspieranie rozwoju tych funkcji małych miast i wybranych ośrodków gminnych, które związane są bezpośrednio z procesami restrukturyzacyjnymi na obszarach wiejskich, w tym w szczególności usług zdrowotnych, edukacji na poziomie szkolnictwa średniego, rozwoju małych i średnich firm w sektorach pozarolniczych, turystyki przyjazdowej oraz funkcji uzdrowiskowych.

W celu zapewnienia koordynacji między instytucją zarządzającą Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz instytucjami zarządzającymi programami operacyjnymi, dla których podstawą są Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia, w dokumencie tym zapisano, że „Minister Rozwoju Regionalnego we współpracy z Ministrem Rolnictwa i Rozwoju Wsi będzie koordynował spójność zapisów w sektorowych i regionalnych programach operacyjnych w zakresie rozwoju obszarów wiejskich.”

W związku z tym, na etapie prac nad programami operacyjnymi, przedstawiciele Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz przedstawiciele Ministra Rozwoju Regionalnego jak i innych instytucji pośredniczących, biorą udział w pracach grup roboczych pracujących nad poszczególnymi programami. Niezależnie od tego, przedstawiciele obu ministrów będą reprezentowani w komitetach monitorujących, zarówno programów w ramach Polityki Spójności jak i Wspólnej Polityki Rolnej.

W celu osiągnięcia efektu synergii, określone kierunki wsparcia z zakresu rozwoju obszarów wiejskich w ramach 16 programów regionalnych, PO Infrastruktura i Środowisko, PO Innowacyjna Gospodarka oraz PO Rozwój Polski Wschodniej (przeznaczony na wsparcie województw: warmińsko-mazurskiego, podlaskiego, lubelskiego, podkarpackiego, świętokrzyskiego), współfinansowanych przez Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego, Fundusz Spójności, jak również PO Kapitał Ludzki, współfinansowany przez Europejski Fundusz Społeczny, będą uwzględniać możliwość wsparcia rozwoju obszarów wiejskich w zakresie, w jakim wynika to z NSRO.

W związku z tym, że zakres pomocy, zwłaszcza w przypadku osi trzeciej – „podniesienie jakości życia na obszarach wiejskich i dywersyfikacja ekonomiczna obszarów wiejskich” oraz osi 4 Leader, może potencjalnie pokrywać się z zakresem wsparcia w ramach programów współfinansowanych przez fundusze strukturalne, wypracowane są wspólnie, przez wszystkie instytucje zarządzające i pośredniczące programami w ramach Polityki Spójności oraz PROW 2007-2013, „linie

demarkacyjne”. W zależności od działania, zakresu wsparcia oraz potencjalnych beneficjentów będą one oparte na definicji beneficjenta, granicy administracyjnej, zakresie pomocy lub skali projektu. Niezależnie od wyznaczenia linii demarkacyjnych, w przypadku projektów, szczególnie tych, w których potencjalnie może jednak wystąpić zagrożenie nakładania się zakresu wsparcia, będą wymagane od beneficjenta stosowne oświadczenia o wykorzystywaniu jednego źródła finansowania na realizację przedsięwzięcia. Poprawność zarządzania, w zależności od instrumentów wsparcia, koordynowana będzie na poziomie regionalnym poprzez samorząd województwa bądź poprzez ARiMR. Samorządy województw jako podmioty zaangażowane we wdrażanie PROW 2007-2013, jak i regionalnych programów operacyjnych, czy też Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki będą mogły sprawnie przeprowadzać kontrole krzyżowe oraz eliminować ryzyko podwójnego finansowania. W zakresie kontroli krzyżowych samorządy województw będą ściśle współpracować z ARiMR. Ponadto poza kontrolami krzyżowymi, podwójne finansowanie projektów lub ich części zapewni system stemplowania faktur. Szczegółowe rozwiązania w zakresie przeprowadzania kontroli krzyżowych będą przedstawione na Komitecie Koordynującym, Komitecie Monitorującym PROW oraz w pierwszym raporcie rocznym z realizacji PROW.

Zapewniony zostanie przepływ informacji między ARiMR a samorządami województw odnośnie realizowanych projektów, co zapewni spójność między działaniami wdrażanymi w ramach różnych programów oraz ich zgodność ze strategiami województw. Generalne zasady i zakres współpracy zostanie uzgodniony na poziomie krajowym pomiędzy Ministerstwem Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Ministerstwem Rozwoju Regionalnego.

Wyżej wymienione programy powinny w miarę możliwości uwzględniać kierunki wsparcia, istotne również dla rozwoju obszarów wiejskich, ujęte w następujących kategoriach.

1. Rozwój i poprawa lokalnej infrastruktury.
2. Rozwój przedsiębiorczości i zwiększanie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów wiejskich.
3. Inwestowanie w kapitał ludzki i wyrównywanie szans edukacyjnych mieszkańców wsi.
4. Poprawa jakości i zwiększenie dostępności usług publicznych na obszarach wiejskich.
5. Rozszerzenie zasięgu oddziaływania największych centrów rozwoju gospodarczego na obszary wiejskie poprzez zwiększenie ich dostępności dla mieszkańców obszarów wiejskich.

6. Wykluczenie społeczne w dawnych Państwowym Gospodarstwach Rolnych (PGR) oraz obszary zależne od rybołówstwa.

W ramach realizacji wyżej wymienionych kierunków wsparcia rozwoju obszarów wiejskich, zakres pomocy, w ramach sektorowych programów operacyjnych, powinien obejmować działania, które będą oddziaływać również na rozwój gospodarczy i podwyższenie standardu życia na obszarach wiejskich. Natomiast regionalne programy operacyjne powinny zawierać elementy dotyczące obszarów wiejskich, tj.:

- 1) ujęcie w diagnozie problematyki obszarów wiejskich jako osobnego punktu/podrozdziału i odpowiednie uzupełnienie analizy SWOT;
- 2) zamieszczenie w strategii programu zapisów odnoszących się do sposobu realizacji przez regionalne programy operacyjne celu NSRO dotyczącego obszarów wiejskich;
- 3) zamieszczenie w strategii programu zapisów dotyczących równości szans realizacji projektów na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, które na późniejszym etapie będą doprecyzowane np. w ramach kryteriów dostępu, kryteriach selekcji projektów;
- 4) określenie komplementarności z działaniami finansowanymi z EFRROW i EFR na poziomie priorytetu.

Poza ww. Programami, w Polsce będzie realizowany Program Operacyjny „Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich 2007-2013”, który określa krajowe cele strategiczne spójne ze Wspólną Polityką Rybacką w zakresie rozwoju rybołówstwa w latach 2007-2013, uwzględniając przede wszystkim zrównoważoną eksploatację zasobów rybackich, podaż i równowagę rynkową, zrównoważony rozwój akwakultury, rozwój i konkurencyjność sektora rybołówstwa, kapitał ludzki oraz terytorialny wymiar polityki rybackiej, ochronę środowiska ze szczególnym uwzględnieniem środowiska wodnego, właściwe zarządzanie polityką rybacką.

Realizację celów Programu Operacyjnego „Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich 2007-2013” mają zapewnić działania ujęte w pięciu priorytetach, z których w kontekście obszarów wiejskich należy podkreślić zrównoważony rozwój obszarów zależnych od rybactwa oraz rybołówstwo śródlądowe, przetwórstwo i rynek rybny.

Zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, pomoc udzielana w ramach PROW 2007-2013 uzupełnia wsparcie określone dla Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji i nie może obejmować

działań przewidzianych w ramach tego Funduszu a w szczególności instrumentów, które są elementem Wspólnej Organizacji Rynków.

Dlatego też zostanie zapewnione by nie pokrywał się zakres działań finansowanych ze środków Wspólnoty. W szczególności odnosi się to do wsparcia grup producenckich na rynku owoców i warzyw i pomocy z funduszu restrukturyzacyjnego dla regionów objętych restrukturyzacją przemysłu cukrowniczego. Polska zapewni również spójność działań promocyjno-informacyjnych na temat produktów rolnych oraz Wspólnej Polityki Rolnej.

Ponadto pomoc w ramach PROW 2007-2013 nie uwzględnia działań związanych z badaniami, zwalczaniem chorób zwierząt oraz promocją artykułów rolno-spożywczych, które są objęte wsparciem w ramach Wspólnej Organizacji Rynków.

Działania PROW 2007-2013 będą uwzględniać ustawodawstwo wspólnotowe, dotyczące równouprawnienia kobiet i mężczyzn. Kryteria dostępu do wsparcia w ramach PROW 2007-2013 zostaną określone w taki sposób, że żadna z płci nie będzie dyskryminowana ani faworyzowana. O przyznaniu wsparcia zdecyduje spełnienie warunków udzielenia pomocy. Zasada ta będzie obowiązkowa w trakcie wdrażania wszystkich działań PROW 2007-2013. Monitoring realizacji działań będzie uwzględniać dane ukazujące udział mężczyzn i kobiet.

Zasady wdrażania działań objętych PROW 2007-2013 będą uregulowane szczegółowymi przepisami na poziomie krajowym, w których w szczególności określone zostaną warunki dla beneficjentów.

Dbałość o przejrzystość stosowanych procedur administracyjnych będzie realizowana m.in. dzięki procesowi akredytowania agencji płatniczej PROW 2007-2013. Czynności kontrolne przeprowadzane przez agencję płatniczą na kolejnych etapach rozpatrywania wniosku i dokonywania płatności oraz opracowane w agencji procedury zapewnią, że płatność dokonywana będzie zgodnie z obowiązującymi przepisami i realizowana na rachunek wskazany przez beneficjenta, a karty kontrolne oraz system informatyczny zapewnią kontrolę poprawności i aktualności danych beneficjenta.

Wszystkie wymagane przepisy prawa będą publikowane oraz dostępne w wersjach elektronicznych na stronach internetowych, co powinno sprzyjać zachowaniu zasad konkurencji. Informacje będą udostępniane zarówno na etapie prac projektowych związanych z uruchamianiem działań, tak by umożliwić potencjalnym beneficjentom dokonanie korzystnych wyborów z wyprzedzeniem i odpowiednie przygotowanie się do skorzystania z działań PROW 2007-2013, jak i po zatwierdzeniu ostatecznych wersji odpowiednich przepisów.

Działania objęte PROW 2007-2013 będą zgodne ze wspólnotową i krajową polityką rynku pracy. Dochody generowane w związku z realizacją działań PROW 2007-2013

zaktywizują działalność gospodarczą na obszarach wiejskich, w tym handel i usługi, co przyczyni się pośrednio do stabilizacji i wzrostu zatrudnienia.

- Ze środkami finansowymi z EFRG lub innymi instrumentami w sektorach wymienionych w załączniku I do rozporządzeniemi Rady (WE) nr 1698/2005

Zgodnie z art. 5 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 i art. 2 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 warunki udzielania pomocy w ramach poszczególnych działań PROW są skoordynowane ze systemami wsparcia wspólnej polityki rolnej. Generalnie PROW stanowi główne źródło wsparcia przekształceń i dostosowań rolnictwa oraz przetwórstwa i marketingu produktów rolnych, podczas gdy inne systemy przewidziane regulacjami wspólnotowymi wdrażane są w niewielkim zakresie. W związku z tym, wykluczenie możliwości udzielenia dofinansowania na tą samą operację z więcej niż jednego źródła zostało odzwierciedlone poprzez odpowiednie rozwiązania programowe, tj. różny zakres wsparcia na poszczególnych działach Programu i instrumentów wsparcia WPR.

W przypadku potencjalnego nakładania się wsparcia z różnych źródeł (np. w ramach pomocy państwa) lub możliwości zaistnienia tego w przyszłości, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Agencja Płatnicza dla PROW) będzie przeprowadzać kontrole krzyżowe beneficjentów. Wprowadzony zostanie również obowiązek składania oświadczeń przez beneficjentów o nie pobieraniu innych środków publicznych na dane operacje. Z kolei w przypadku wypłacania środków dla beneficjentów, wprowadzony zostanie system stemplowania faktur, w celu zapobieżenia uzyskania na ich podstawie płatności z innych działań.

Owoce i warzywa

Wsparcie w sektorze owoców i warzyw dotyczy pomocy inwestycyjnej dla wstępnie uznanych grup producentów rolnych, zgodnej z art. 4 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1943/2003 oraz art.1 lit. b rozporządzenia Komisji (WE) nr 2113/2004, realizowanej w oparciu zatwierdzony plan dochodzenia do uznania. Pomoc obejmuje dofinansowanie kosztów związanych z magazynowaniem i przygotowaniem do sprzedaży owoców i warzyw. Natomiast wsparcie dla uznanych organizacji producentów owoców i warzyw ma miejsce w przypadku, gdy organizacja producentów utworzy fundusz operacyjny, który dofinansowany jest w ramach rozporządzenia Komisji (WE) nr 1433/2003. Programy operacyjne dla uznanych organizacji producentów rolnych zawierać będą informacje o zakresie i wysokości kosztów działań realizowanych w ramach programu.

Należy podkreślić, iż projekty finansowane w ramach powyższych instrumentów nie będą mogły uzyskać wsparcia w ramach PROW. Warunek ten realizowany będzie za

pomocą kontroli krzyżowych prowadzonych w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, która wdrażać będzie ww. instrumenty pomocy.

Potencjalne nakładanie się pomocy udzielanej na cele prowadzenia kampanii promujących produkty rolne zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 2826/2000 z pomocą przewidzianą w ramach działania „Działania informacyjne i promocyjne w zakresie systemów jakości żywności” będzie wyeliminowane. Odmienne zdefiniowani są beneficjenci obu instrumentów, a dzięki powierzeniu wdrożenia obu systemów pomocy jednej instytucji – Agencji Rynku Rolnego, ułatwione będzie prowadzenie kontroli krzyżowych.

W odniesieniu do sektora owoców i warzyw Polska zastosuje wyjątek, o którym mowa w art. 5 ust. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, który wynika z konieczności nie dyskryminowania potencjalnych beneficjentów PROW 2007 – 2013.

Wino

W Polsce produkuje się niewielkie ilości wina, które jeszcze nie jest kierowane do obrotu lecz jest przeznaczone na użytek własny producentów. Produkcja wina z upraw krajowych w najbliższych latach nie powinna przekraczać 25 tys. hl rocznie. W związku z powyższym, w Polsce ma zastosowanie art. 21 rozporządzenia Rady (WE) nr 1493/1999, który zwalnia Polskę z mechanizmu wsparcia przewidzianego w tytule II rozdziału II rozporządzenia Rady (WE) nr 1493/1999.

Oliwa z oliwek

Ze względu na warunki klimatyczne w Polsce nie produkuje się oliwy z oliwek, dlatego art.8 ust. 1 rozporządzenia Rady (WE) nr 865/2004 nie ma zastosowania.

Chmiel

Grupy producentów chmielu mogą korzystać ze wsparcia w ramach działania *Grupy producentów rolnych* w PROW, zaś przepisy rozporządzenia Rady (WE) nr 1952/2005 nie przewidują bezpośredniego wsparcia grup producentów chmielu.

Miód

Pomoc finansowa w zakresie wsparcia produktów pszczelich w ramach WPR realizowana jest w ramach *Krajowego Programu Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce w latach 2007/2008- 2009/2010* opracowanego w oparciu o przepisy rozporządzenia Rady (WE) nr 797/2004 oraz rozporządzenia Komisji (WE) nr 917/2004. Pomimo faktu, iż przepisy ww. rozporządzeń pozwalają na wsparcie niektórych typów inwestycji, które potencjalnie mogą uzyskać dofinansowanie w ramach Europejskiego Funduszu na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, to zakres wsparcia *Krajowego Programu Wsparcia Pszczelarstwa w Polsce* obejmują takie koszty, które nie są dofinansowane w ramach PROW. Należą do nich koszty: kontroli warrozy, szkoleń w

zakresie techniki pszczelarskiej, racjonalizacji przemieszczania rodzin pszczelich na pożytki oraz działań wspierających laboratoria przeprowadzające analizy właściwości fizyko-chemicznych miodu.

Cukier

W odniesieniu do wsparcia przekształceń sektora produkcji cukru w ramach Działania PROW *Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej* nie będzie stosowana pomoc inwestycyjna a dla tej branży produkcji cukru (przetwórstwo). Do chwili obecnej (II kwartał roku 2007) nie opracowano programu odnośnie dywersyfikacji działalności dla podmiotów rezygnujących z produkcji cukru (zgodnie z art. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 320/2006). W przypadku opracowywania takiego programu zapewniona zostanie jego spójność z PROW w oparciu o mechanizmy wykluczające duplikowanie pomocy, z uwzględnieniem odpowiednich kontroli krzyżowych.

Zgodnie z art. 5 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 i art. 2 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 warunki udzielania pomocy w ramach poszczególnych działań PROW są skoordynowane z systemami wsparcia wspólnej polityki rolnej.

W odniesieniu do wsparcia przekształceń sektora produkcji cukru w ramach Działania PROW *Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej* nie będzie stosowana pomoc inwestycyjna dla tej branży. W sektorze przetwórstwa mleka nie będzie również wspierana produkcja masła, a w sektorze zbóż zostanie wyłączone wsparcie produkcji słodu.

W odniesieniu do działania PROW pt. Modernizacja gospodarstw rolnych, biorąc pod uwagę istniejące ograniczenia rynkowe, ze wsparcia będą wyłączone inwestycje polegające na budowie nowych budynków inwentarskich, takich jak chlewnie i kurniki (wymóg ten nie będzie dotyczył młodych rolników lub przeniesienia istniejącej produkcji).

10.2. W stosunku do środków w ramach osi 1, 2, 3

Linia demarkacyjna pomiędzy instrumentami Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich a Europejskim Funduszem Rozwoju Regionalnego, Funduszem Spójności oraz Europejskim Funduszem Rybołówstwa

W ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 zakłada się następującą linię demarkacyjną z innymi programami:

Szkolenia

W ramach PROW 2007-2013 w działaniu pt.: „Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie” realizowane będą szkolenia mające na celu

doskonalenie zawodowe rolników i posiadaczy lasów prowadzące do restrukturyzacji i modernizacji rolnictwa, zwiększenia konkurencyjności i dochodowości działalności rolniczej lub leśnej.

Natomiast w ramach PO „Zrównoważony rozwój sektora rybołówstwa i przybrzeżnych obszarów rybackich na lata 2007-2013” (PO ZRSR i NOR) w działaniu pt.: „Działania wspólne podmiotów gospodarczych i organizacji” prowadzone będą szkolenia w celu podniesienia kwalifikacji zawodowych lub rozwoju nowych metod i narzędzi szkoleniowych osób zatrudnionych w sektorze rybackim.

Dodatkowo w ramach PO Infrastruktura i Środowisko mogą być realizowane zadania związane z szeroko pojmowanym kształtowaniem zachowań proekologicznych, kompleksowe projekty edukacji ekologicznej, w tym projekty dotyczące organizacji szkoleń i programów aktywnej edukacji z zakresu ochrony środowiska, ochrony przyrody i różnorodności biologicznej. W ramach programu nie będzie można organizować szkoleń związanych z doskonaleniem zawodowym rolników i posiadaczy lasów oraz osób planujących podjęcie działalności rolniczej.

Ponadto w PO Kapitał Ludzki przewiduje się realizację projektów w zakresie:

- 1) dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej, w tym w formie spółdzielczej;
- 2) promocji samozatrudnienia;
- 3) doradztwa oraz szkolenia umożliwiające nabycie wiedzy i umiejętności niezbędnych do podjęcia działalności gospodarczej, w tym w formie spółdzielczej;
- 4) szkolenia/doradztwo dla przedsiębiorstw i ich pracowników;
- 5) szkolenia przekwalifikowujące i usługi doradcze w zakresie wyboru nowego zawodu, w tym szkolenia dla:
  - a) rolników, leśników i pracowników sektora rolno-spożywczego oraz
  - b) osób pracujących w sektorze rybackim i rybołówczym, którzy:
    - szukają zatrudnienia w innych sektorach gospodarki lub
    - chcą nabyć nowe kwalifikacje zawodowe lub
    - zdobędą wykształcenie ogólne poświadczone świadectwem /zaświadczeniem

– a więc o zakresie innym niż działanie „Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie” PROW 2007-2013.

W ramach obu Priorytetów nie przewiduje się szczególnych instrumentów skierowanych do obszarów wiejskich, lecz możliwe jest ukierunkowywanie wsparcia

przez samorządy województw (komponent regionalny) na te obszary poprzez uszczegółowienie kryteriów wyboru projektów. Nie przewiduje się również uszczegółowienia branż, które zostaną objęte wsparciem.

W ramach PO Kapitał Ludzki przewiduje się finansowanie szkoleń o charakterze ogólnym, np. w zakresie bezpieczeństwa i higieny pracy, zarządzania i marketingu itp. Mając powyższe na uwadze należy podkreślić, że działania dotyczące szkoleń finansowane ze środków EFS nie będą obejmowały zadań realizowanych w ramach PROW 2007-2013 tj. tematyki związanej z działalnością rolniczą lub leśnictwem. Jednocześnie PROW 2007-2013 nie uwzględnia szkoleń o charakterze ogólnym lub związanych ze zdobywaniem kwalifikacji w zakresie tematyki pozarolniczej, co jest domeną EFS.

Modernizacja lub budowa zakładów przetwórstwa produktów rolnych lub infrastruktury handlu hurtowego produktami rolnymi

W ramach PROW 2007-2013 w działaniu pt.: „Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej” wspierane będą projekty, dotyczące przetwórstwa i wprowadzania do obrotu produktów rolnych objętych załącznikiem nr 1 do Traktatu Wspólnot Europejskich, z wyłączeniem produktów rybnych. Pomoc będzie skierowana dla małych lub średnich przedsiębiorstw lub przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 750 pracowników, lub przedsiębiorstw, których obroty nie przekraczają równowartości w zł 200 mln euro.

W Programie Operacyjnym „ZRSR i NOR” w działaniu pt.: „Inwestycje w zakresie przetwórstwa i wprowadzania ryb do obrotu” o wsparcie będą mogły ubiegać się jedynie podmioty prowadzące przetwórstwo i obrót produktami rybołówstwa i akwakultury.

Natomiast w regionalnych programach operacyjnych wspierane będą przedsiębiorstwa nie kwalifikujące się do wsparcia w ramach PROW 2007-2013 oraz w ramach PO „ZRSR i NOR”.

Ponadto w PO Infrastruktura i Środowisko wsparcie skierowane będzie do dużych przedsiębiorstw na inwestycje związane z ograniczaniem negatywnego wpływu istniejącej działalności przemysłowej na środowisko, w tym:

- projekty związane z rozpowszechnianiem systemów zarządzania środowiskowego objętych certyfikacją;
- racjonalizacji gospodarki zasobami naturalnymi i odpadami;
- zapobieganiu powstawania i redukcja zanieczyszczeń poprzez dostosowanie istniejących instalacji do wymogów najlepszych technik (BAT);

- ograniczenie ładunku zanieczyszczeń odprowadzanych przez przemysł do środowiska wodnego;
- poprawa jakości powietrza;
- zwiększanie udziału odpadów poużytkowych i niebezpiecznych poddawanych procesom odzysku.

Ze wsparcia w ramach PO Infrastruktura i Środowisko wyłączone będą:

- 1) przedsiębiorstwa wymienione w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1198/2006 z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rybackiego art. 35 ust. 3 pkt b przedsiębiorstw nieobjętych definicją zawartą w art. 3 lit. f), które zatrudniają mniej niż 750 pracowników lub posiadają obrót niższy niż 200 mln euro;
- 2) przedsiębiorstwa zatrudniające mniej niż 750 pracowników lub obroty których nie przekraczają równowartości 200 mln euro rocznie objętych rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

W zakresie Programu Operacyjnego Innowacyjna Gospodarka pomoc dotyczy głównie wytwarzania produktów nie objętych załącznikiem 1 do Traktatu Wspólnot Europejskich. W przypadku operacji dotyczących wytwarzania produktów rolnych szczegółowe informacje o zasadach wsparcia zostały zawarte w dokumencie *Linia demarkacyjna pomiędzy Programami Operacyjnymi Polityki Spójności, Wspólnej Polityki Rolnej i Wspólnej Polityki Rybackiej*.

Drogi gminne, powiatowe, wojewódzkie

W ramach PROW 2007-2013 w działaniu pt.: „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa” w Schemacie I – *Scalanie gruntów* budowane będą drogi gminne, dojazdowe do gruntów rolnych, wydzielane w ramach projektów scalińowych. Beneficjentem będzie starosta.

W ramach regionalnych programów operacyjnych budowane będą drogi: wojewódzkie, powiatowe i gminne z wyłączeniem dróg wydzielanych lub przebudowywanych w ramach projektów scalińowych. Ponadto w RPO będą wspierane działania w zakresie: bezpieczeństwa ruchu drogowego oraz Inteligentnych Systemów Transportu na drogach podlegających jednostkom samorządu terytorialnego (j.s.t.).

W ramach PO Infrastruktura i Środowisko wsparcie uzyskają projekty związane z budową: autostrad, dróg ekspresowych, dróg krajowych, dróg krajowych w miastach na prawach powiatów, dróg dojazdowych do portów morskich: Gdańsk, Gdynia,

Szczecin, Świnoujście, Kołobrzeg, Elbląg, Police, Darłowo w tym dróg na terenie ww. portów. Beneficjentami dla ww. projektów będzie Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, miasta na prawach powiatu oraz wyodrębnione ustawowo podmioty służące realizacji projektów drogowych (spółki specjalnego przeznaczenia). Natomiast w przypadku dróg dojazdowych do portów morskich, porty morskie – Gdańsk, Gdynia, Szczecin, Świnoujście, Police, Elbląg, Darłowo, Kołobrzeg, urzędy morskie w Gdyni, Słupsku i Szczecinie, ww. miasta portowe oraz armatorzy morscy w zakresie projektów związanych z rozwojem żeglugi bliskiego zasięgu, PKP Polskie Linie Kolejowe S.A (PKP PLK S.A.), Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad (GDDKiA).

Natomiast w PO Rozwój Polski Wschodniej zaplanowano budowę lub modernizację odcinków dróg wojewódzkich, usprawniających połączenia komunikacyjne pomiędzy województwami, ośrodkami miejskimi oraz poprawiających dostęp do terenów inwestycyjnych, atrakcji turystycznych, przejść granicznych, a także do sieci dróg krajowych lub międzynarodowych i innych miejsc ważnych dla rozwoju gospodarczego regionów Polski Wschodniej. Całkowita wartość projektu dla dróg została wyznaczona na poziomie co najmniej 5 mln euro, natomiast dla obwodnic na poziomie co najmniej 2 mln euro. Głównymi beneficjentami będą jednostki samorządu terytorialnego, związki, stowarzyszenia j.s.t., GDDKiA.

Gospodarowanie zasobami wodnymi

W ramach PROW 2007-2013 działanie pt.: „Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa” w Schemacie II – Gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi realizowane będą następujące cele:

- poprawa jakości gleb poprzez regulację stosunków wodnych;
- zwiększenie retencji wodnej;
- poprawa ochrony użytków rolnych przed powodzią.

Beneficjentem działania będzie Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych.

W ramach regionalnych programów operacyjnych wspierane będą projekty dotyczące zapobiegania powodziom, gospodarowania zasobami wodnymi skierowane na cele pozarolnicze, w tym:

- regulacja cieków wodnych;
- tworzenie polderów (w tym zalesianie) oraz odtwarzanie naturalnych terenów zalewowych;
- budowa i modernizacja małych zbiorników wielozadaniowych o pojemności mniejszej niż 10 mln m³ i stopni wodnych;

- utrzymanie rzek nizinnych, rzek i potoków górskich oraz związanej z nimi infrastruktury w dobrym stanie (wartość działania do 40 mln PLN);
- budowa, modernizacja i poprawa stanu technicznego urządzeń przeciwpowodziowych (np. wały, przepompownie, poldery, suche zbiorniki) – wartość działania do 40 mln PLN;
- zwiększanie naturalnej retencji dolin rzecznych z zachowaniem równowagi stanu ekologicznego i technicznego utrzymania rzeki (wartość działania do 40 mln PLN).

Beneficjentem będą Wojewódzkie Zarządy Melioracji i Urzędzeń Wodnych, Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej oraz spółki wodne.

Natomiast w ramach PO Infrastruktura i Środowisko wspierane będzie:

- przywracanie pierwotnego kształtu doliny i koryta cieku poprzez przebudowę wałów, zabiegi biotechniczne, budowę lub przebudowę budowli regulacyjnych (ostrogi, opaski brzegowe itp.), odtworzenie pierwotnej trasy koryta cieku;
- budowa ponadregionalnych systemów małej retencji wraz z budową urządzeń piętrzących, modernizacja polderów depresyjnych z budową lub modernizacją przepompowni;
- utrzymanie rzek nizinnych, rzek i potoków górskich oraz związanej z nimi infrastruktury w dobrym stanie poprzez budowę oraz modernizację budowli regulacyjnych podłużnych (ostrogi, opaski brzegowe, tamy podłużne) i poprzecznych, tj. progi korekcyjne, a także ukształtowanie trasy regulacyjnej, budowa lub modernizacja wałów przeciwpowodziowych;
- budowa, modernizacja i poprawa stanu technicznego urządzeń przeciwpowodziowych (np. wały, przepompownie, poldery, suche zbiorniki);
- zwiększanie naturalnej retencji dolin rzecznych z zachowaniem równowagi stanu ekologicznego i technicznego utrzymania rzeki, poprzez budowę polderów zalewowych, modernizację wałów przeciwpowodziowych oraz śluz wałowych;
- w uzasadnionych przypadkach realizacja wielozadaniowych zbiorników retencyjnych i stopni wodnych;
- w uzasadnionych przypadkach modernizacja i poprawa stanu bezpieczeństwa technicznego urządzeń wodnych;
- budowa i modernizacja systemów odprowadzania wód opadowych i roztopowych do akwenów morskich;
- zbiorniki retencyjne powyżej 10 mln m³ lub ponadregionalne.

Beneficjentem będą Regionalne Zarządy Gospodarki Wodnej, Wojewódzkie Zarządy Melioracji i Urzędzeń Wodnych, jednostki samorządu terytorialnego i ich związki, podmioty świadczące usługi z zakresu zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego, PGL Lasy Państwowe i jego jednostki organizacyjne. Planowana wartość projektu - powyżej 40 mln PLN.

W ramach PROW 2007-2013 nie będą wspierane projekty stanowiące część większych inwestycji związanych z gospodarką wodną w ramach RPO albo PO IŚ.

Zachowanie właściwego stanu siedlisk przyrodniczych i ostoi gatunków roślin, zwierząt, w tym ptaków na obszarach Natura 2000

W ramach PROW 2007-2013 w działaniu pt.: „Płatności dla obszarów Natura 2000 oraz związanych z wdrożeniem Ramowej Dyrektywy Wodnej” w Schemacie I wsparcie udzielane będzie rolnikom corocznie, na hektar trwałych użytków zielonych po wykonaniu określonego zestawu zadań zgodnie z wymogami danego wariantu w celu rekompensowania poniesionych kosztów i utraconych dochodów wynikających z niedogodności gospodarowania na obszarach Natura 2000 związanych z wdrażaniem dyrektyw 79/409/EWG i 92/43/EWG.

(Schemat Płatności dla obszarów Natura 2000 zostanie uruchomiony po sporządzeniu obowiązkowych wymogów dla rolnika w formie planów zarządzania lub w innej równoważnej formie. Do tego momentu Płatności dla obszarów Natura 2000 będą realizowane w ramach działania Programu rolnośrodowiskowego).

Natomiast w ramach PO „ZRSR i NOR” wsparcie finansowe skierowane będzie na propagowanie zrównoważonej akwakultury zgodnej ze szczególnymi ograniczeniami związanymi z ochroną środowiska, wynikającymi z wyznaczenia obszarów ochrony należących do sieci Natura 2000 oraz na ochronę i poprawę stanu środowiska naturalnego w ramach sieci Natura 2000, tam gdzie działania dot. bezpośrednio gospodarki rybackiej oraz zarybienia gatunkami zagrożonymi.

Beneficjentem będzie przedsiębiorca lub inny podmiot prowadzący chów i hodowlę ryb.

Dodatkowo w ramach regionalnych programów operacyjnych wspierane będą:

- projekty z zakresu zachowania różnorodności gatunkowej poniżej 0,4 mln PLN;
- projekty z zakresu ochrony siedlisk poniżej 0,4 mln PLN;
- budowa infrastruktury służącej promocji obszarów Natura 2000, w tym centrów edukacji ekologicznej;
- projekty budowy przejść dla zwierząt i likwidacja barier poniżej 2 mln PLN;
- projekty z zakresu edukacji ekologicznej o wartości poniżej 0,4 mln PLN;

- kampanie promocyjne i informacyjne oraz imprezy masowe o wartości poniżej 2 mln PLN.

W ramach RPO nie przewiduje się płatności bezpośrednich ani wsparcia dla osób prowadzących działalność rolniczą.

Ponadto w PO Infrastruktura i Środowisko będą realizowane działania związane z:

- opracowaniem planów ochrony dla obszarów NATURA 2000 oraz programów ochrony wybranych gatunków lub siedlisk przyrodniczych dla projektów pow. 100 tys. euro /0,4 mln zł;
- projektami związanymi z odbudową zdegradowanych siedlisk nieleśnych i wodnych, wykupem gruntów kluczowych dla ochrony przyrody i ich renaturalizacją i innymi projektami o wartości pow. 0,4 mln PLN;
- udrożnieniem korytarzy ekologicznych z wyłączeniem przepławek dla ryb, koszt projektu min. 2 mln PLN.

Beneficjentem Działania będą: parki krajobrazowe i ich związki, parki narodowe, nadleśnictwa i ich grupy, organizacje pozarządowe, jednostki samorządowe/rządowe oraz podmioty sprawujące nadzór lub zarządzające ochroną obszarów chronionych, wojewodowie, ogrody botaniczne i zoologiczne, instytucje naukowe, Urzędy Morskie, zarządcy dróg i linii kolejowych. Ze wsparcia zostali wyłączeni rolnicy oraz rybacy.

Przywrócenie lasom zniszczonym w wyniku katastrof naturalnych i klęsk żywiołowych ich potencjału biologicznego oraz ochrona prewencyjna lasów zagrożonych pożarami

W ramach PROW 2007-2013 w działaniu pt.: „Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy i wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych” zaplanowano realizację projektów na obszarach leśnych dotkniętych klęską żywiołową bądź negatywnym oddziaływaniem czynników biotycznych (Schemat I) lub na obszarach leśnych nieuszkodzonych, na których istnieje zwiększone zagrożenie wystąpienia pożaru (obszary nadleśnictw zaliczone do I i II kategorii zagrożenia pożarowego - Schemat II). Beneficjentem działania będą jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej - Nadleśnictwa Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe

Natomiast w ramach regionalnych programów operacyjnych przewiduje się jedynie wsparcie w zakresie: zadrzewiania i zakrzewiania lasów komunalnych, monitoringu i zapobiegania klęskom żywiołowym.

Gospodarka wodno – ściekowa, zbiór, segregacja, wywóz odpadów komunalnych, przesyłanie i dystrybucja energii elektrycznej oraz energii wytworzonej z odnawialnych źródeł energii

W ramach PROW 2007-2013 w działaniu pt.: „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” realizowane będą projekty w zakresie:

- zaopatrzenia w wodę i gospodarkę ściekową w ramach PROW 2007-2013 realizowane będą projekty w miejscowościach należących do gminy wiejskiej, albo w miejscowościach należących do gminy miejsko – wiejskiej, poza miastami liczącymi powyżej 5 tys. mieszkańców, albo w miejscowościach gminy miejskiej o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tys.

Na poziomie Urzędów Marszałkowskich prowadzona będzie weryfikacja, czy na dane przedsięwzięcie wnioskodawca nie otrzymał wsparcia/ czy nie została zawarta z nim umowa w ramach RPO.

Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektów w jednej gminie w okresie realizacji Programu dla gospodarki wodno-ściekowej nie może przekroczyć 4 mln PLN.

Beneficjentami będą gminy lub jednostki organizacyjne, dla których organizatorem jest j.s.t. wykonująca zadania określone w Zakresie pomocy

W regionalnych programach operacyjnych ze środków EFRR są planowane do realizacji indywidualne projekty oznaczone w Krajowym Programie Oczyszczania Ścieków Komunalnych dotyczące oczyszczania ścieków oraz zaopatrzenia w wodę w aglomeracjach do 15 000 Równoważnej Liczby Mieszkańców (RLM).

Natomiast w ramach PO Infrastruktura i Środowisko realizowane będą projekty finansowane ze środków Funduszu Spójności w aglomeracjach od 15 000 RLM. W przypadku projektów, w których występuje tylko jeden beneficjent środków oraz projekt dotyczy kompleksowego rozwiązania problemów gospodarki wodno-ściekowej na danym obszarze, dopuszcza się włączenie do zakresu przedsięwzięcia zadań realizowanych w aglomeracjach o RLM od 2 000 do 15 000 RLM.

- tworzenia systemu zbioru, segregacji, wywozu odpadów komunalnych w ramach PROW 2007-2013 realizowane będą projekty w miejscowościach należących do gminy wiejskiej, albo w miejscowościach należących do gminy miejsko – wiejskiej, poza miastami liczącymi powyżej 5 tys. mieszkańców, albo w miejscowościach gminy miejskiej o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tys. Projekty będą mogły obejmować jedną lub więcej miejscowości w tych gminach przy czym wsparcie nie dotyczy projektów z zakresu tworzenia i modernizacji wysypisk.

Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektów w jednej gminie w okresie realizacji Programu nie może przekroczyć 200 tys. PLN.

W regionalnych programach operacyjnych ze środków EFRR są planowane do realizacji projekty w zakresie gospodarki odpadami przewidziane w Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami i są to przedsięwzięcia z zakresu gospodarki

odpadami komunalnymi obsługujące do 150 tys. mieszkańców. Wyjątek stanowią projekty dotyczące wysypisk, które mogą być realizowane we wszystkich miejscowościach.

Natomiast w ramach PO Infrastruktura i Środowisko planowane są do realizacji ze środków Funduszu Spójności instalacje obsługujące powyżej 150 000 mieszkańców. Realizowane będą duże projekty konkursowe, ze szczególnym uwzględnieniem kryteriów gotowości do realizacji. Projekty powinny być spójne z Krajowym Planem Gospodarki Odpadami oraz Wojewódzkimi Planami Gospodarki Odpadami.

- wytwarzania, przesyłania i dystrybucji energii elektrycznej oraz energii wytworzonej ze źródeł odnawialnych

W ramach PROW 2007-2013 realizowane będą projekty dotyczące jedynie wytwarzania lub dystrybucji energii ze źródeł odnawialnych w miejscowościach należących do gminy wiejskiej, albo w miejscowościach należących do gminy miejsko – wiejskiej, poza miastami liczącymi powyżej 5 tys. mieszkańców, albo w miejscowościach gminy miejskiej o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tys. Maksymalna wysokość pomocy na realizację projektów w jednej gminie, w okresie realizacji Programu, nie może przekroczyć 3 mln zł.

Natomiast w PROW 2007-2013 nie przewiduje się realizacji projektów z zakresu wytwarzania, przesyłania i dystrybucji energii elektrycznej.

W ramach regionalnych programów operacyjnych ze środków EFRR przewidywane jest finansowanie projektów dotyczących lokalnej i regionalnej infrastruktury przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej, w tym budowę nowych oraz modernizację istniejących sieci ciepłowniczych, budowę małych i średnich jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła w skojarzeniu, termomodernizację budynków użyteczności publicznej. Dodatkowo planuje się budowę, rozbudowę i modernizację infrastruktury służącej do produkcji i przesyłu energii odnawialnej, inwestycje wykorzystujące nowoczesne technologie oraz know-how w zakresie wykorzystania odnawialnych źródeł energii, oraz budowę i modernizację sieci elektroenergetycznych umożliwiających przyłączanie jednostek wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych. W ramach programów realizowane będą projekty, których koszt został określony maksymalnie do 20 mln PLN. (na obszarach nie objętych PROW), natomiast na obszarach objętych PROW, koszt realizacji projektu został określony na poziomie od 3 do 20 mln PLN.

Natomiast w ramach PO Infrastruktura i Środowisko realizowane będą kompleksowe projekty z zakresu modernizacji sieci dystrybucyjnych wysokiego, średniego i niskiego napięcia (projekty mające na celu zwiększenie efektywności energetycznej ograniczenie strat sieciowych i przerw w zasilaniu odbiorców. W

ramach programu będą realizowane inwestycje dotyczące: budowy nowych oraz modernizacji istniejących systemów dystrybucji ciepła użytkowego; budowy lub modernizacji jednostek wytwarzania energii elektrycznej i ciepła w skojarzeniu oraz zastępowania jednostek wytwarzania ciepła jednostkami wytwarzania energii w skojarzeniu; termomodernizacji obiektów użyteczności publicznej wraz z wymianą wyposażenia tych obiektów na energooszczędne.

W zakresie energii odnawialnej zaplanowane zostały do realizacji projekty finansowane ze środków Funduszu Spójności dotyczące budowy lub zwiększenia mocy jednostek wytwarzania energii elektrycznej wykorzystujących energię wiatru, wody w małych elektrowniach wodnych do 10 MW, biogazu i biomasy oraz wytwarzania ciepła przy wykorzystaniu energii geotermalnej i słonecznej oraz budowa zakładów produkujących urządzenia do wytwarzania energii z odnawialnych źródeł energii w ww. typach jednostek oraz w jednostkach kogeneracyjnych przy wykorzystaniu wyłącznie biomasy lub energii geotermalnej oraz budowy i modernizacji sieci umożliwiających przyłączanie jednostek wytwarzania energii elektrycznej ze źródeł odnawialnych do Krajowego Systemu Elektroenergetycznego.

Ponadto w ramach PO IS realizowane będą inwestycje z zakresy budowy instalacji do produkcji biokomponentów i biopaliw stanowiących samoistne paliwa, z wyłączeniem produkcji bioetanolu i czystego oleju roślinnego (tj. produktów rolnych określonych w załącznik I do TWE) oraz budowa zakładów produkujących urządzenia do wytwarzania biokomponentów i biopaliw w ww. typach jednostek.

Wartość realizowanych projektów wynosi powyżej 20 mln PLN.

Beneficjentami będą: przedsiębiorcy, jednostki samorządu terytorialnego oraz ich związki, podmioty wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z j.s.t., w których większość udziałów lub akcji posiada samorząd terytorialny, podmioty wybrane w wyniku postępowania przeprowadzonego na podstawie przepisów o zamówieniach publicznych wykonujące usługi publiczne na podstawie umowy zawartej z jednostką samorządu terytorialnego; kościoły i związki wyznaniowe

Infrastruktura szerokopasmowego Internetu

Przeciwdziałanie wykluczeniu informatycznemu i rozwój społeczeństwa informacyjnego stanowią jeden z celów strategicznych polityki spójności w Polsce. Wsparcie inwestycji m.in. na obszarach wiejskich jest zaplanowane w ramach RPO, PO Rozwój Polski Wschodniej oraz PO Innowacyjna Gospodarka.

Zakres wsparcia w ramach PO Rozwój Polski Wschodniej obejmuje: budowę ponadregionalnej sieci szkieletowej, szerokopasmowej składającej się z 5 regionalnych sieci szkieletowych dla korzystania z Internetu szerokopasmowego z

punktami dostępowymi w każdej gminie oraz opracowanie i organizację szkoleń dla osób zagrożonych „wykluczeniem cyfrowym” w Polsce Wschodniej, które będą korzystać z infrastruktury wytworzonej w ramach Działania.

Wsparcie rozwoju społeczeństwa informacyjnego w ramach PO Innowacyjna Gospodarka jest realizowane poprzez:

Priorytet 7. Społeczeństwo informacyjne – budowa elektronicznej administracji

Priorytet 8 Społeczeństwo informacyjne – zwiększanie innowacyjności gospodarki

Działania:

8.1 Wspieranie działalności gospodarczej w dziedzinie gospodarki elektronicznej

8.2. Wspieranie wdrażania elektronicznego biznesu typu B2B

8.3. Przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu – eInclusion

8.4 Zapewnienie dostępu do Internetu na etapie „ostatniej mili”

Zakres wsparcia w ramach RPO jest zróżnicowany regionalnie i obejmuje m.in. budowę i rozbudowę sieci szkieletowych, w tym sieci szerokopasmowych, tworzenie publicznych punktów dostępu do Internetu, budowę elektronicznej administracji, rozbudowę systemów wspierających zarządzanie realizacją zadań publicznych w zakresie zdrowia, edukacji, kultury i turystyki, wsparcie tworzenia e-usług dla obywateli i przedsiębiorstw, zastosowanie i wykorzystanie technologii informatycznych w przedsiębiorstwach, tworzenie cyfrowych platform wymiany informacji, budowę i rozwój dedykowanych portali tematycznych oraz platform e-usług, np. z zakresu nauki, zdrowia, turystyki, bezpieczeństwa obywateli, ochrony środowiska, kultury, administracji, gospodarki oraz unifikacji systemów wymiany informacji oraz e-obiegu dokumentów, szkolenia osób zagrożonych wykluczeniem cyfrowym.

Priorytety i działania przewidziane do realizacji w ramach ww. programów obejmują kompleksowo całą Polskę w układzie horyzontalnym i regionalnym, w tym także obszary wiejskie.

Działania realizowane w ramach polityki spójności zostaną uzupełnione poprzez uwzględnienie w PROW 2007-2013, w działaniu „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej”, wsparcia rozwoju budowy infrastruktury szerokopasmowego Internetu na obszarach wiejskich dotkniętych wykluczeniem cyfrowym (obszary „białe”), w oparciu o mapy dostępu do szerokopasmowego Internetu. Działanie „Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej” w ramach PROW 2007-2013 jest wdrażane przez Urzędy Marszałkowskie, które jednocześnie wdrażają również RPO. W związku z tym, inwestycje w tym zakresie prowadzone będą w sposób komplementarny z projektami wymienionych wyżej programów.

Instytucja Zarządzająca PROW 2007-2013 w celu zoptymalizowania rozwoju dostępu do Internetu szerokopasmowego będzie współpracowała z Instytucją Zarządzającą PO Rozwój Polski Wschodniej oraz PO Innowacyjna Gospodarka – Ministerstwem Rozwoju Regionalnego, a także z Instytucjami Zarządzającymi RPO oraz z instytucją odpowiedzialną za koordynowanie prac nad rozwojem społeczeństwa informacyjnego w Polsce – Ministerstwem Spraw Wewnętrznych i Administracji.

W celu uniknięcia podwójnego finansowania inwestycji z zakresu infrastruktury szerokopasmowego Internetu, stosowany będzie mechanizm kontroli krzyżowej.

Odnowa i rozwój wsi

W ramach PROW 2007-2013 w działaniu pt.: „Odnowa i rozwój wsi” będą realizowane inwestycje w zakresie:

- 1) budowy, przebudowy, remontu lub wyposażenia obiektów:
  - a) pełniących funkcje publiczne, społeczno-kulturalne, rekreacyjne i sportowe,
  - b) służących promocji obszarów wiejskich, w tym propagowaniu i zachowaniu dziedzictwa kulturowego, tradycji, sztuki oraz kultury,
- 2) kształtowania obszaru przestrzeni publicznej;
- 3) budowy, remontu lub przebudowy infrastruktury związanej z rozwojem funkcji turystycznych, sportowych i społeczno-kulturalnych;
- 4) zakupu obiektów charakterystycznych dla tradycji budownictwa w danym regionie, w tym budynków będących zabytkami, z przeznaczeniem na cele publiczne;
- 5) odnawiania, eksponowania lub konserwacji lokalnych pomników historii, budynków będących zabytkami lub miejsc pamięci;
- 6) kultywowania tradycji społeczności lokalnej oraz tradycyjnych zawodów.

W miejscowościach należących do gminy wiejskiej, albo w miejscowościach należących do gminy miejsko – wiejskiej, poza miastami liczącymi powyżej 5 tys. mieszkańców, albo w miejscowościach gminy miejskiej o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tys. Przy czym beneficjentem będą: gmina, instytucja kultury, dla której organizatorem jest jednostka samorządu terytorialnego, kościół lub związek wyznaniowy, organizacja pozarządowa o statusie organizacji pożytku publicznego w rozumieniu ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. Nr 96, poz. 873, z późn. zm.), której cele statutowe są zbieżne z celami działania „Odnowa i rozwój wsi”.

Na poziomie samorządów województw prowadzona będzie weryfikacja czy na dane przedsięwzięcie wnioskodawca nie otrzymał wsparcia/nie została zawarta z nim umowa w ramach regionalnego programu operacyjnego.

Natomiast w ramach PO „ZRSR i NOR” realizowane będą inwestycje w zakresie remontu, przebudowy i wyposażenia obiektów, bezpośrednio związanych z rybactwem i dziedzictwem architektonicznym lub służące utrzymaniu atrakcyjności obszarów zależnych głównie od rybactwa (np. muzea rybackie, tradycyjne maszoperie, „domy rybaka”, osady rybackie, etc.).

W ramach regionalnych programów operacyjnych, ze środków EFRR, planowane są do realizacji inwestycje: na obszarach objętych PROW 2007-2013 – małe projekty infrastrukturalne o wartości powyżej 500 tys. PLN; na obszarach nie objętych PROW 2007-2013 – bez dolnej granicy wartości projektu.

Natomiast w ramach PO Infrastruktura i Środowisko finansowane ze środków EFRR planowane są projekty o znaczeniu ponadregionalnym w obszarach: rozwoju oraz poprawy stanu infrastruktury kultury, rozwoju infrastruktury szkolnictwa artystycznego oraz zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego (w tym projekty dotyczące obiektów umieszczonych na liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii).

W zależności od typu projektu minimalna wartość projektu to 4 albo 20 mln PLN Beneficjentem, w zależności od typu projektu będą instytucje kultury państwowe, samorządowe i współprowadzone z ministrem właściwym ds. kultury i dziedzictwa narodowego, j.s.t., kościoły i związki wyznaniowe, archiwa państwowe, przedsiębiorstwa państwowe nie działające w celu osiągnięcia zysku (dotyczy tylko tych podmiotów, których działalność związana jest z ochroną dziedzictwa kulturowego, realizujących projekty dotyczące obiektów znajdujących się na liście Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za Pomnik Historii), dopuszczone w działaniu typy szkół i uczelni artystycznych oraz partnerstwa zawiązane w ramach określonego w działaniu katalogu beneficjentów.

Dodatkowo w PO Innowacyjna Gospodarka wspierane będą kompleksowe projekty z zakresu budowy produktów turystycznych o zasięgu ponadregionalnym, w tym: budowa nowych kompleksowych liniowych produktów turystycznych o znaczeniu ponadregionalnym oraz projekty polegające na łączeniu istniejących atrakcji turystycznych wspartych w ramach RPO lub innych źródeł w produkty turystyczne o charakterze liniowym i ponadregionalnym. Projekty będą musiały być realizowane na terenie min. dwóch województw, lub będą musiały charakteryzować się unikatowością w skali europejskiej potwierdzonej wpisem do rejestru (z wyłączeniem projektów dotyczących obiektów z listy Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i

Naturalnego UNESCO lub uznanych przez Prezydenta RP za Pomniki Historii). Wsparcie dotyczyć będzie także kompleksowych projektów z zakresu budowy produktów turystycznych o znaczeniu ponadregionalnym, związanym z organizacją przez Polskę EURO 2012. Ponadto konieczna jest kooperacja podmiotów w zakresie realizowanego projektu.

Beneficjentami będą podmioty, których działalność ma charakter ponadregionalny i posiadają doświadczenie w realizacji projektów ponadregionalnych. Wartość projektu będzie wynosiła co najmniej 20 mln PLN.

Ponadto w PO Rozwój Polski Wschodniej zaplanowano budowę i modernizację infrastruktury targowej, wystawienniczej, kongresowej i konferencyjnej umożliwiającej realizację imprez o charakterze ponadregionalnym i międzynarodowym. Beneficjentami będą jednostki samorządu terytorialnego, związki, stowarzyszenia j.s.t. oraz inne spółki prawa. Całkowita wartość projektu – powinna wynosić co najmniej 20 mln PLN.

Inwestycje związane z tworzeniem lub rozwojem mikroprzedsiębiorstw

W ramach PROW 2007-2013 w działaniu pt.: „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” będą realizowane inwestycje związane z tworzeniem lub rozwojem mikroprzedsiębiorstw działających w zakresie:

- 1) usług dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa;
- 2) usług dla ludności;
- 3) sprzedaży hurtowej i detalicznej,
- 4) rzemiosła lub rękodzielnictwa;
- 5) robót i usług budowlanych oraz instalacyjnych;
- 6) usług turystycznych oraz związanych ze sportem, rekreacją i wypoczynkiem;
- 7) usług transportowych;
- 8) usług komunalnych;
- 9) przetwórstwa produktów rolnych lub jadalnych produktów leśnych;
- 10) magazynowania lub przechowywania towarów;
- 11) wytwarzania materiałów energetycznych z biomasy;
- 12) rachunkowości, doradztwa lub usług informatycznych;

w miejscowościach należących do gminy wiejskiej, albo w miejscowościach należących do gminy miejsko – wiejskiej, poza miastami liczącymi powyżej 5 tys. mieszkańców, albo w miejscowościach gminy miejskiej o liczbie mieszkańców mniejszej niż 5 tys.

Kryterium to nie będzie dotyczyć grup producentów rolnych oraz wstępnie uznanych grup owoców i warzyw i organizacji producentów owoców i warzyw oraz podmiotów świadczących usługi dla gospodarstw rolnych lub leśnictwa. Zakres pomocy będzie określony wg PKD. Ponadto beneficjentem będzie: osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, która prowadzi działalność jako mikroprzedsiębiorstwo zatrudniające poniżej 10 osób, i mające obrót nieprzekraczający równowartości w zł 2 mln euro.

Maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w okresie realizacji Programu nie może przekroczyć 300 tys. PLN. W przypadku przetwórstwa produktów rolnych (objętych załącznikiem nr 1 do TWE) lub jadalnych produktów leśnych, maksymalna wysokość pomocy udzielonej jednemu beneficjentowi w okresie realizacji Programu, wynosi 100 tys. PLN.

Natomiast w ramach PO „ZRSR i NOR” pomoc będzie realizowana w powiatach leżących na terenie „obszarów zależnych głównie od rybactwa” i będzie skierowana na realizację inwestycji związanej z restrukturyzacją i reorientacją działalności gospodarczej, w szczególności poprzez propagowanie ekoturystyki, pod warunkiem, że działania te nie powodują zwiększenia nakładu połowowego. Z pomocy będą mogły korzystać tylko osoby pracujące w sektorze rybactwa albo posiadające pracę związaną z tym sektorem.

W ramach regionalnych programów operacyjnych ze środków EFRR są planowane do realizacji inwestycje w zakresie wsparcia tworzenia i rozwoju mikroprzedsiębiorstw (także start-upów):

- wsparcie operacji realizowanych poza obszarami wiejskimi zdefiniowanymi w Programie – bez względu na wysokość wsparcia i rodzaj działalności,
- wsparcie operacji realizowanych na obszarach wiejskich zdefiniowanych w Programie w zakresie działalności innych niż określone w przepisach krajowych dla działania „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw” – bez minimalnej wielkości wsparcia,
- wsparcie operacji realizowanych na obszarach wiejskich, zdefiniowanych w Programie, dla projektów o wartości (kwocie) dofinansowania powyżej 300 tys. zł.

W PO Kapitał Ludzki zaplanowano:

- dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej, w tym w formie spółdzielczej;
- promocja samozatrudnienia;

- doradztwo oraz szkolenia umożliwiające nabycie wiedzy i umiejętności niezbędnych do podjęcia działalności gospodarczej, w tym w formie spółdzielczej.

Priorytetowe obszary wsparcia oraz kryteria finansowe określi Instytucja Pośrednicząca (samorząd województwa).

Ponadto w PO Innowacyjna Gospodarka zakłada się wsparcie na inkubowanie przedsiębiorstw innowacyjnych bez określenia branży działalności. Instrument jest przewidziany do realizacji wyłącznie na poziomie krajowym. Dodatkowo wspierane będzie inicjowanie działalności mikro i małych przedsiębiorstw działających do 1 roku, w zakresie świadczenia e-usług, w tym na potrzeby lokalnych społeczności oraz usługi elektroniczne między przedsiębiorcami

W ramach PO Rozwój Polski Wschodniej zakłada się:

- budowę i rozbudowę parków przemysłowych, parków technologicznych, inkubatorów głównie technologicznych, centrów doskonałości, centrów transferu technologii, ośrodków innowacji;
- przygotowanie terenów do działalności inwestycyjnej związanej z parkami technologicznymi i przemysłowymi oraz inkubatorami;
- kompleksowe przygotowanie terenu pod inwestycje produkcyjne oraz sferę nowoczesnych usług i produkcji;
- kompleksowe projekty z zakresu promocji Polski Wschodniej - przedstawiające Polskę Wschodnią jako miejsce atrakcyjne pod względem gospodarczym i inwestycyjnym, na szczeblu ponadregionalnym i międzynarodowym.

Beneficjentami będą: jednostki naukowe, jednostki samorządu terytorialnego, związki, stowarzyszenia j.s.t., instytucje wspierające rozwój innowacyjny regionu, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, Instytucja Zarządzająca, Organy administracji rządowej, instytucje ważne dla regionów z punktu widzenia rozwoju regionalnego – urzędy statystyczne, biura planowania przestrzennego, instytucje otoczenia biznesu i innowacji.

Wysokość pomocy została określona na poziomie – co najmniej 4 mln PLN w przypadku przygotowania terenu pod inwestycje, a w przypadku pozostałych projektów – co najmniej 12 mln PLN.

10.3. W stosunku do środków w ramach osi 4

W ramach osi 4 realizowane będą działania zgodnie z kryteriami przyjętymi dla wybranych działań osi 3, również biorąc pod uwagę komplementarność.

Lokalne grupy działania

W ramach PROW 2007-2013 w działaniu pt.: „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” lokalne grupy działania (LGD) będą realizowały lokalne strategie rozwoju, a celem ich działania będzie podniesienie jakości życia ludności wiejskiej. Wnioski o przyznanie pomocy będą mogły dotyczyć operacji kwalifikujących się do udzielenia pomocy w ramach działań osi 3 („Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”, „Odnowa i rozwój wsi”) oraz innych operacji, zwanych „małymi projektami”, niekwalifikujących się do wsparcia w ramach osi 3, ale przyczyniających się do osiągnięcia celów tej osi, tj. poprawy jakości życia lub większego zróżnicowania działalności gospodarczej na obszarze działania LGD.

W przypadku operacji realizowanych w ramach osi 4 zgodnie z kryteriami przyjętymi dla wybranych działań osi 3 („Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej”, „Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw”, „Odnowa i rozwój wsi”) na obszarach w miejscowościach znajdujących się w granicach administracyjnych:

- 1) gmin wiejskich,
  - 2) gmin miejsko-wiejskich, z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców,
  - 3) gmin miejskich, z wyłączeniem miejscowości powyżej 5 tys. mieszkańców
- linia demarkacyjna z Funduszami Strukturalnymi będzie określona tak jak dla działań osi 3.

Natomiast w przypadku działania pt. „Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej” realizowanego na obszarach objętych LSR, tj. pozostałych obszarach wiejskich zgodnie z ich najszerszą definicją, linię demarkacyjną z Funduszami Strukturalnymi będzie wyznaczał rodzaj beneficjenta. W ramach Funduszy Strukturalnych wnioskodawcą będzie przedsiębiorca, który w przypadku osoby fizycznej, prowadzącej działalność gospodarczą, nie będzie podlegać ubezpieczeniu w KRUS na podstawie przepisów o ubezpieczeniu społecznym rolników.

Dla pozostałego zakresu pomocy w ramach „małych projektów” realizowanych na obszarach objętych LSR, potencjalni beneficjenci będą zobligowani do składania oświadczenia o niefinansowaniu operacji z innych środków publicznych z wyłączeniem środków własnych jednostek samorządu terytorialnego i Funduszu Kościelnego.

W stosunku do instrumentów wsparcia w ramach PO Kapitał Ludzki i „małych projektów” realizowanych w ramach podejścia Leader, w przypadku pokrywania się celów tych działań, zostaną przeprowadzone kontrole krzyżowe. Dotyczy to w szczególności operacji określonych w działaniu „Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju” - zakresu pomocy w ramach „małych projektów” w lit.: a), c), d), g), tj. dotyczących organizacji szkoleń, rozwoju agroturystyki i turystyki na obszarach

wiejskich, podnoszenia jakości produktów i usług oraz zakupu oprogramowania, urządzeń i sprzętu komputerowego.

Natomiast w RPO wsparcie może dotyczyć m. in. małych projektów wymienionych w lit.: c), d), h), i), tj. dotyczących turystyki na obszarach wiejskich, podnoszenia jakości produktów regionalnych, odnowy miejsc o znaczeniu historyczno-przyrodniczym oraz budowli charakterystycznych dla regionu.

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania od beneficjenta będzie wymagane oświadczenie o niefinansowaniu projektu z innych środków z wyłączeniem środków własnych jednostek samorządu terytorialnego i Funduszu Kościelnego oraz prowadzone będą kontrole krzyżowe.

W odniesieniu do Programu Operacyjnego Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich, w ramach którego zaplanowane zostały działania, których celem będzie aktywizacja lokalnych społeczności rybackich poprzez włączenie partnerów społecznych i gospodarczych do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw, w celu zapobiegania nieprawidłowemu podwójnemu finansowaniu z różnych instrumentów wspólnotowych opracowane zostaną przez Instytucje Zarządzające odpowiednie mechanizmy koordynacji pomiędzy programami. Mechanizmy opierać się będą na przedstawianiu przez beneficjentów oświadczeń o niefinansowaniu projektów z innych środków publicznych z wyłączeniem środków własnych jednostek samorządu terytorialnego i Funduszu Kościelnego.

W ramach działania „Wdrażanie projektów współpracy” LGD będą realizowały operacje polegające na współpracy z podmiotami zarówno krajowymi jak i zagranicznymi, polegające m.in. na wymianie doświadczeń.

W odniesieniu do RPO wsparcie może dotyczyć operacji realizowanych w ramach „Wdrażania projektów współpracy” m.in. z zakresu turystyki, doradztwa, ochrony zasobów przyrodniczych, infrastruktury edukacyjnej czy kultury, platform e-usług i baz danych oraz operacji mających na celu promocję danego regionu na arenie międzynarodowej.

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania od beneficjenta będzie wymagane oświadczenia o niefinansowaniu projektu z innych środków publicznych oraz prowadzone będą kontrole krzyżowe.

W stosunku do instrumentów wsparcia w ramach PO Kapitał Ludzki i operacji realizowanych w ramach „Wdrażania projektów współpracy” realizowanych w ramach podejścia Leader, w przypadku pokrywania się celów tych działań, zostaną przeprowadzone kontrole krzyżowe. Dotyczy to w szczególności przedsięwzięć dotyczących wsparcia osób pozostających bez zatrudnienia, wsparcia przedsiębiorczości i samozatrudnienia, podnoszenia poziomu aktywności zawodowej,

wsparcia ekonomii społecznej i inicjatyw lokalnych, doradztwa dla przedsiębiorców, zmniejszania nierówności w dostępie do edukacji i wzmacniania lokalnego partnerstwa na rzecz adaptacyjności.

W odniesieniu do Programu Operacyjnego Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich, w ramach którego zaplanowane zostały działania, których celem będzie aktywizacja lokalnych społeczności rybackich, poprzez włączenie partnerów społecznych i gospodarczych do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw, w celu zapobiegania nieprawidłowemu podwójnemu finansowaniu z różnych instrumentów wspólnotowych opracowane zostaną przez Instytucje Zarządzające odpowiednie mechanizmy koordynacji pomiędzy programami. Mechanizmy opierać się będą na przedstawianiu przez beneficjentów oświadczeń o niefinansowaniu projektów z innych środków publicznych.

Działanie „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja” zapewni sprawną i efektywną pracę lokalnych grup działania wybranych w ramach realizacji osi 4 PROW 2007-2013 oraz doskonalenie zawodowe osób uczestniczących w realizacji lokalnych strategii rozwoju.

W odniesieniu do RPO wsparcie może dotyczyć operacji realizowanych w ramach „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja” m.in. z zakresu turystyki, marketingu gospodarczego, promocji i rozwoju produktów markowych, rozwoju otoczenia biznesu, promocji, platform e-usług, aktywizacji zawodowej.

W celu wyeliminowania możliwości podwójnego finansowania od beneficjenta będzie wymagane oświadczenie o niefinansowaniu projektu z innych środków publicznych oraz prowadzone będą kontrole krzyżowe.

W stosunku do instrumentów wsparcia w ramach PO Kapitał Ludzki i operacji realizowanych w ramach działania „Funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja”, realizowanych w ramach podejścia Leader, w przypadku pokrywania się celów tych działań, zostaną przeprowadzone kontrole krzyżowe. Dotyczy to w szczególności przedsięwzięć dotyczących wsparcia osób pozostających bez zatrudnienia, inicjatyw lokalnych, aktywizacji zawodowej, wsparcia ekonomii społecznej.

W odniesieniu do Programu Operacyjnego Zrównoważony Rozwój Sektora Rybołówstwa i Nadbrzeżnych Obszarów Rybackich, w ramach którego zaplanowane zostały działania, których celem będzie aktywizacja lokalnych społeczności rybackich poprzez włączenie partnerów społecznych i gospodarczych do planowania i wdrażania lokalnych inicjatyw, w celu zapobiegania nieprawidłowemu podwójnemu finansowaniu z różnych instrumentów wspólnotowych opracowane zostaną przez Instytucje Zarządzające odpowiednie mechanizmy koordynacji pomiędzy

programami. Mechanizmy opierać się będą na przedstawianiu przez beneficjentów oświadczeń o niefinansowaniu projektów z innych środków publicznych.

10.4. Informacje dotyczące komplementarności z innymi wspólnotowymi instrumentami finansowymi

Nie dotyczy PROW 2007 – 2013. Działania Programu nie pokrywają się z innymi instrumentami, realizowanymi w ramach innych wspólnotowych instrumentów finansowych.

11. WYZNACZENIE WŁAŚCIWYCH WŁADZ I ODPOWIEDZIALNYCH ORGANÓW

Zarządzanie Programem oraz jego wdrożenie odbywa się zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1290/2005 z dnia 21 czerwca 2005 r. w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej oraz rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

W realizację Programu bezpośrednio zaangażowane są następujące jednostki: instytucja zarządzająca oraz agencja płatnicza. Instytucja zarządzająca oraz agencja płatnicza mogą powierzyć wykonywanie swoich zadań innym podmiotom, jako zadania delegowane, zgodnie z ww. rozporządzeniami.

Instytucja zarządzająca

Instytucją zarządzającą Programem jest Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Podstawę prawną pełnienia przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi funkcji instytucji zarządzającej stanowią przepisy o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków EFRROW.

Do zadań Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi jako instytucji zarządzającej należy zapewnienie efektywności, skuteczności i prawidłowości zarządzania Programem, a w szczególności:

- 1) zapewnienie, że operacje są wybierane do finansowania zgodnie z kryteriami mającymi zastosowanie do Programu;
- 2) zapewnienie istnienia systemu zapisu i utrzymania, w formie skomputeryzowanej, informacji statystycznych dotyczących wdrażania do celów monitorowania i oceny Programu;
- 3) monitorowanie realizacji Programu;
- 4) zapewnienie, że beneficjenci oraz inne podmioty zaangażowane w realizację operacji są poinformowani o:

- a) swoich obowiązkach wynikających z udzielonej pomocy oraz prowadzą oddzielny system rachunkowości albo korzystają z odpowiedniego kodu rachunkowego dla wszystkich transakcji związanych z operacją,
  - b) wymogach dotyczących dostarczania danych do instytucji zarządzającej oraz zapisywania danych wyjściowych i dotyczących rezultatów,
- 5) zapewnienie przeprowadzania ocen Programu, zgodnie ze Wspólnymi Ramami Monitorowania i Oceny oraz ich przedkładanie właściwym organom krajowym i Komisji Europejskiej;
  - 6) prowadzenie komitetu monitorującego i przekazywanie temu komitetowi informacji niezbędnych do monitorowania realizacji celów Programu;
  - 7) upowszechnianie informacji o krajowym planie strategicznym;
  - 8) prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych zgodnie z Planem komunikacyjnym;
  - 9) zapewnienie wypełnienia obowiązków w zakresie dotyczącym rozpowszechniania informacji na temat Programu i wkładu Unii Europejskiej;
  - 10) sporządzanie sprawozdań z postępu wdrażania Programu oraz, po zatwierdzeniu przez komitet monitorujący, przedkładanie ich Komisji;
  - 11) zapewnienie bieżącej oceny realizacji Programu;
  - 12) zapewnienie, że agencja płatnicza otrzymuje wszystkie niezbędne informacje, w szczególności dotyczące stosowanych procedur oraz wszelkich przeprowadzonych kontroli w odniesieniu do operacji wybranych do finansowania, przed dokonaniem płatności;
  - 13) publikowanie listy beneficjentów;
  - 14) przechowywanie i udostępnianie właściwym organom krajowym i Unii Europejskiej dokumentów związanych z wykonywaniem jego zadań jako instytucji zarządzającej.

Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wykonuje zadania instytucji zarządzającej przy pomocy komórek organizacyjnych wyodrębnionych w tym celu w strukturze urzędu obsługującego Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Wykonywanie przez poszczególne departamenty zadań instytucji zarządzającej zostało przedstawione w regulaminie organizacyjnym MRiRW oraz wewnętrznych regulaminach organizacyjnych departamentów.

Instytucja zarządzająca powierza zadania dotyczące wdrażania Programu podmiotom⁸⁸ zgodnie z przepisami o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich. W takim przypadku, instytucja zarządzająca zachowuje pełną odpowiedzialność za skuteczność i prawidłowość wykonywania tych zadań.

Do zadań podmiotu, któremu instytucja zarządzająca powierzy wykonywanie zadań, należy w szczególności:

- 1) prowadzenie działań informacyjnych i promocyjnych zgodnie z Planem komunikacyjnym;
- 2) informowanie potencjalnych beneficjentów o zasadach i trybie naboru wniosków o przyznanie pomocy;
- 3) przygotowywanie naboru wniosków o przyznanie pomocy;
- 4) przyjmowanie wniosków o przyznanie pomocy;
- 5) przeprowadzanie kontroli administracyjnych wniosków o przyznanie pomocy, w tym kontroli krzyżowej;
- 6) dokonywanie wyboru operacji do finansowania zgodnie z kryteriami mającymi zastosowanie do Programu na podstawie pozytywnego wyniku kontroli administracyjnej;
- 7) zawieranie umów lub wydawanie decyzji dotyczących przyznania pomocy;
- 8) przygotowywanie i przekazywanie agencji płatniczej wszystkich niezbędnych informacji, w szczególności dotyczących stosowanych procedur oraz wszelkich przeprowadzonych kontroli w odniesieniu do operacji wybranych do finansowania;
- 9) gromadzenie i przechowywanie, w formie elektronicznej, danych dotyczących wdrażania działań w zakresie zadań podmiotu, do celów monitorowania i oceny Programu;
- 10) sporządzanie i przekazywanie agencji płatniczej sprawozdań z wykonywania zadań instytucji zarządzającej;
- 11) informowanie beneficjentów, zobowiązanych zgodnie z przepisami UE, do wizualizacji udziału środków UE w realizacji projektu o obowiązkach wynikających z tych przepisów;
- 12) przeciwdziałanie, wykrywanie i informowanie o nieprawidłowościach;

---

⁸⁸ Zwanych również podmiotami wdrażającymi, zgodnie z przepisami o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich.

13)przechowywanie i udostępnianie instytucji zarządzającej oraz właściwym organom krajowym i Unii Europejskiej dokumentów związanych z wykonywaniem zadań podmiotu.

Zadania instytucji zarządzającej dotyczące wdrażania działań objętych programem wykonuje Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR), Agencja Rynku Rolnego (ARR), samorządy województw (SW) oraz podmiot wyłoniony zgodnie z przepisami o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich.

Zadania związane z wdrażaniem pomocy technicznej, w tym przyznawaniem tej pomocy, wykonuje ARiMR. W przypadku gdy beneficjentem pomocy technicznej jest ARiMR, pomoc jest przyznawana przez instytucję zarządzającą.

Dopuszcza się powierzanie przez podmioty, którym instytucja zarządzająca powierzyła wykonywanie zadań, wykonywania czynności kontrolnych w ramach kontroli na miejscu i wizytacji w miejscu innym jednostkom organizacyjnym. Szczegółowe warunki organizacyjne, kadrowe i techniczne jakie powinny spełniać te jednostki, aby można im było powierzyć wykonywanie czynności kontrolnych zostały określone w akcie wykonawczym do przepisów o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków EFRROW.

Podmioty, którym instytucja zarządzająca powierzyła wykonywanie zadań dla poszczególnych działań Programu, działań realizowanych w ramach osi Leader oraz Pomocy technicznej.

Działanie	Podmiot, któremu instytucja zarządzająca deleguje zadania
Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	podmiot wybrany przez instytucję zarządzającą zgodnie z obowiązującymi przepisami
Ułatwianie startu młodym rolnikom	ARiMR
Renty strukturalne	ARiMR
Modernizacja gospodarstw rolnych	ARiMR
Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej	ARiMR
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	SW
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	ARiMR
Działania informacyjne i promocyjne	ARR
Grupy producentów rolnych	ARiMR
Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów	ARiMR

Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW)	ARiMR
Program rolnośrodowiskowy	ARiMR
Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne	ARiMR
Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy oraz wprowadzanie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych	ARiMR
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	ARiMR
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	ARiMR
Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	SW
Odnowa i rozwój wsi	SW
Działania realizowane w ramach osi Leader	SW
Pomoc techniczna	ARiMR

Agencja płatnicza

Rolę agencji płatniczej będzie pełnić Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, na podstawie uzyskanej akredytacji.

Zadania związane z przyznaniem i cofaniem akredytacji wykonuje Minister Finansów na podstawie przepisów o uruchamianiu środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej przeznaczonych na finansowanie wspólnej polityki rolnej.

Minister Finansów sprawuje stały nadzór nad agencją płatniczą.

Do zadań ARiMR jako agencji płatniczej należy w szczególności:

- 1) zapewnienie, aby kwalifikowalność wniosków, procedura przyznawania pomocy oraz zgodność wniosków z zasadami określonymi w przepisach Unii Europejskiej, podlegały kontroli przed dokonaniem płatności;
- 2) dokonywanie płatności na rzecz beneficjentów ze środków EFRROW oraz ich księgowanie;
- 3) zapewnienie przeprowadzania przez podmioty, którym ARiMR delegowała wykonywanie zadań, kontroli administracyjnych oraz kontroli na miejscu;
- 4) przedkładanie w terminie wymaganych dokumentów w odpowiedniej formie zgodnie z zasadami określonymi w przepisach Unii Europejskiej oraz przepisach o uruchamianiu środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej przeznaczonych na finansowanie wspólnej polityki rolnej;

- 5) gromadzenie i przechowywanie w formie elektronicznej danych dotyczących realizacji Programu;
- 6) sporządzanie i przekazywanie instytucji zarządzającej sprawozdań z realizacji Programu, w tym sprawozdań zawierających dane niezbędne do sporządzania sprawozdania rocznego, o którym mowa w art. 82 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005;
- 7) przygotowywanie planów wydatków, zapotrzebowań na środki Programu i monitorowanie ich wykorzystania;
- 8) przeciwdziałanie, wykrywanie i informowanie o nieprawidłowościach;
- 9) poświadczanie, sporządzanie i przekazywanie jednostce koordynującej deklaracji wydatków;
- 10) dochodzenie należności z tytułu płatności dokonanych w ramach Programu;
- 11) publikowanie listy beneficjentów, zgodnie z obowiązującymi przepisami oraz przekazywanie tej listy instytucji zarządzającej;
- 12) przechowywanie i udostępnianie instytucji zarządzającej oraz właściwym organom krajowym i Unii Europejskiej dokumentów związanych z wykonywaniem zadań agencji płatniczej.

Agencja płatnicza może delegować przypisane jej zadania zgodnie z art. 6 rozporządzenia Rady (WE) nr 1290/2005. W szczególności, agencja płatnicza deleguje podmiotom zadania w zakresie przyjmowania wniosków o płatność, kontroli administracyjnej wniosków o płatność, kontroli na miejscu oraz zatwierdzania płatności. Delegowane zadania agencji płatniczej wykonują podmioty wymienione poniżej.

Działanie	Podmiot, któremu ARiMR deleguje zadania
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	SW
Działania informacyjne i promocyjne	ARR
Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	SW
Odnowa i rozwój wsi	SW
Działania realizowane w ramach osi Leader	SW
Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	Podmiot wykonujący w zakresie działania zadania instytucji zarządzającej

Dopuszcza się powierzenie przez agencję płatniczą lub podmioty, którym agencja płatnicza delegowała zadania, wykonywania czynności kontrolnych w ramach kontroli na miejscu i wizytacji w miejscu innym jednostkom organizacyjnym. Szczegółowe warunki organizacyjne, kadrowe i techniczne jakie powinny spełniać te jednostki, aby można im było powierzyć wykonywanie czynności kontrolnych zostały określone w akcie wykonawczym do przepisów o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków EFRROW.

Szczegółowy zakres zadań podmiotów, którym agencja płatnicza deleguje zadania zostanie określony w umowach pomiędzy ARiMR a tymi podmiotami.

Za realizację zadań agencji płatniczej odpowiada Prezes ARiMR.

Zatwierdzanie płatności dla poszczególnych działań realizowane jest w ramach struktury ARiMR oraz podmiotów, którym ARiMR delegowała zadania.

Dokonywanie i księgowanie płatności realizowane jest w wyodrębnionych jednostkach organizacyjnych Centrali ARiMR.

W strukturze Agencji funkcjonuje niezależna operacyjnie jednostka audytu wewnętrznego, realizująca zadania związane z uzyskaniem i utrzymaniem akredytacji przez agencję płatniczą.

ARiMR przygotowuje i zatwierdza procedury dotyczące zatwierdzania płatności dla wszystkich działań PROW (w tym przyjmowania, rejestracji i rozpatrywania wniosków o płatność) oraz zapewnia ich efektywne wdrożenie zarówno przez własne jednostki terenowe, jak i jednostki delegowane.

Jednostka koordynująca

Funkcję jednostki koordynującej pełni Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Wyznaczenie jednostki koordynującej wynika z powołania dwóch agencji płatniczych tj. Agencji Rynku Rolnego oraz Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, dokonujących płatności w ramach wspólnej polityki rolnej ze środków Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji (EFRG) oraz EFRROW.

Jednostka koordynująca, o której mowa w art. 6 ust. 3 rozporządzenia Rady (WE) nr 1290/2005 występuje w charakterze jedyne go przedstawiciela państwa członkowskiego przed Komisją w zakresie wszystkich kwestii związanych z EFRROW, określonych w art. 4 ust. 1 rozporządzenia Komisji (WE) nr 885/2006 z dnia 21 czerwca 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1290/2005 w zakresie akredytacji agencji płatniczych i innych jednostek, jak również rozliczenia rachunków EFGR i EFRROW.

Zgodnie z przepisami o uruchamianiu środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej, przeznaczonych na finansowanie wspólnej polityki rolnej jednostka

koordynująca na podstawie otrzymanych od agencji płatniczych sprawozdań i informacji z zakresu:

- 1) planowanych wydatków i dochodów z EFRG i EFRROW,
- 2) dokonanych wydatków i zrealizowanych dochodów z EFRG i EFRROW, oraz
- 3) danych dotyczących wydatków i dochodów z EFRG i EFRROW,

sporządza sprawozdania i informacje, które przesyła Komisji w terminach określonych obowiązującymi przepisami.

Specjalną akredytację jednostce koordynującej przyznaje Minister Finansów.

Zadania jednostki koordynującej wykonuje jednostka organizacyjna wyłoniona w ramach struktury MRiRW. Wykonywanie zadań jednostki koordynującej zostało przedstawione w regulaminie organizacyjnym MRiRW oraz wewnętrznym regulaminie organizacyjnym tej jednostki organizacyjnej.

Jednostka certyfikująca

Certyfikacja i wydawanie deklaracji zamknięcia pomocy finansowej ze środków EFRROW zgodnie z przepisami o kontroli skarbowej należy do kompetencji Generalnego Inspektora Kontroli Skarbowej – organu niezależnego od instytucji zarządzającej, agencji płatniczej i jednostki koordynującej.

Zgodnie z ww. przepisami Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej wykonuje swoje zadania przy pomocy komórek organizacyjnych wyodrębnionych w tym celu w strukturze urzędu obsługującego Ministra Finansów.

Zadania jednostki certyfikującej Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej wykonuje za pośrednictwem Departamentu Ochrony Interesów Finansowych Unii Europejskiej w Ministerstwie Finansów.

Do zadań jednostki certyfikującej należy:

- 1) wydawanie deklaracji zamknięcia pomocy ze środków EFRROW;
- 2) zatwierdzanie rachunków agencji płatniczej w zakresie ich prawdziwości, kompletności i dokładności, biorąc pod uwagę wprowadzony system zarządzania i kontroli.

Zgodnie z art. 5 ust. 2 rozporządzenia Komisji (WE) nr 885/2006 z dnia 21 czerwca 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1290/2005 w zakresie akredytacji agencji płatniczych i innych jednostek, jak również rozliczenia rachunków EFGR i EFRROW, jednostka certyfikująca przeprowadza kontrole zarówno w trakcie, jak i po zakończeniu każdego roku budżetowego.

Jednostka certyfikująca, po zakończeniu każdego roku budżetowego sporządzać będzie świadectwo stwierdzające, że uzyskała zapewnienie, że rachunki sporządzone przez agencję płatniczą, które będą przekazane do Komisji są autentyczne, kompletne i dokładne oraz, że procedury kontroli wewnętrznej działały w sposób zadowalający. Świadectwo oparte jest na badaniu procedur oraz przykładowych transakcji. Badanie obejmuje strukturę administracyjną agencji płatniczej i ma na celu stwierdzenie, czy struktura ta jest zdolna zagwarantować, że zgodność z zasadami Wspólnoty jest sprawdzana przed dokonaniem płatności.

Po zakończeniu roku budżetowego jednostka certyfikująca sporządzać będzie sprawozdanie, w którym przedstawione będą wyniki przeprowadzonych prac.

Zadania jednostki certyfikującej wykonywane będą zgodnie z międzynarodowymi standardami audytu, z uwzględnieniem wytycznych ustanowionych przez Komisję.

Jednostka certyfikująca odpowiada za planowanie i realizację prac w ramach audytów certyfikacyjnych, w tym za nadzór nad pracownikami urzędów kontroli skarbowej prowadzącymi czynności sprawdzające w jednostkach terenowych agencji płatniczej i innych jednostkach uczestniczących we wdrażaniu EFRROW.

Zadania w zakresie certyfikacji i wydawania deklaracji zamknięcia pomocy określają przepisy o kontroli skarbowej.

Audyt

We wszystkich jednostkach zaangażowanych w realizację Programu, należących do sektora finansów publicznych prowadzony jest audyt wewnętrzny. Obowiązek jego prowadzenia wynika z przepisów o finansach publicznych.

Zgodnie z przepisami o finansach publicznych audytem wewnętrznym jest ogół działań obejmujących niezależne badanie systemów zarządzania i kontroli w jednostce, pozwalających kierownikowi jednostki uzyskać obiektywną i niezależną ocenę adekwatności, efektywności i skuteczności tych systemów. Ocena systemów dotyczy w szczególności zgodności prowadzonej działalności z przepisami prawa oraz obowiązującymi w jednostce procedurami wewnętrznymi a także efektywności i gospodarności podejmowanych działań w zakresie systemów zarządzania i kontroli. Audyt wewnętrzny ma na celu usprawnienie funkcjonowania jednostki.

Zadania w zakresie koordynacji kontroli finansowej i audytu wewnętrznego wykonuje Minister Finansów.

W MRiRW została wyodrębniona komórka organizacyjna, która realizuje między innymi zadania w zakresie audytu wewnętrznego, w tym audytu instytucji zarządzającej. Podlega ona bezpośrednio Dyrektorowi Generalnemu, który zgodnie z ustawą o finansach publicznych realizuje zadania związane z kontrolą finansową i

audytem wewnętrznym. Audytorzy wewnętrzni nie są zaangażowani w działalność operacyjną jednostki.

Audytorzy wewnętrzni kierują się „Międzynarodowymi Standardami Profesjonalnej Praktyki Audytu Wewnętrznego”, opracowanymi przez Instytut Audytorów Wewnętrznych (The Institute of Internal Auditors) oraz „Standardami audytu wewnętrznego w jednostkach sektora finansów publicznych”, ogłoszonymi przez Ministra Finansów.

W przypadku powierzenia zadań przez instytucję zarządzającą innym podmiotom lub powierzenia zadań przez agencję płatniczą, podmioty którym powierzono zadania zobowiązane są do umożliwienia dokonywania przez instytucję zarządzającą, agencję płatniczą lub inne uprawnione podmioty krajowe i Unii Europejskiej audytów i kontroli.

Nieprawidłowości

Wszystkie jednostki zaangażowane w realizację Programu zobowiązane są do przeciwdziałania, wykrywania nieprawidłowości i informowania właściwych organów o ich wystąpieniu.

Organem odpowiedzialnym za informowanie Komisji Europejskiej o powstałych nieprawidłowościach jest Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej, który wykonuje zadania w tym zakresie przy pomocy Departamentu Ochrony Interesów Finansowych Unii Europejskiej w Ministerstwie Finansów.

Opis schematu wdrażania

Podmioty, którym instytucja zarządzająca powierzyła wykonywanie zadań, wykonują swoje zadania w szczególności w zakresie przyjmowania i rozpatrywania wniosków o przyznanie pomocy, zawierania umów i wydawania decyzji oraz sprawozdawczości na podstawie przepisów o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich. Agencja płatnicza powierza wykonywanie swoich zadań na podstawie stosownych umów.

Otrzymywanie i rozpatrywanie wniosków o przyznanie pomocy

Wnioski o przyznanie pomocy są przyjmowane, rejestrowane i rozpatrywane przez podmioty, którym instytucja zarządzająca powierzyła wykonywanie zadań. Tryb składania wniosków oraz warunki i tryb przyznawania pomocy określają odrębne przepisy.

Wybór operacji

Wybór operacji następuje z dniem zawarcia umowy cywilnoprawnej pomiędzy podmiotem, któremu instytucja zarządzająca powierzyła wykonywanie zadań a beneficjentem lub wydania przez ten podmiot decyzji administracyjnej.

W przypadku gdy beneficjentem „Pomocy technicznej” jest Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, wyboru operacji dokonuje Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Wybór wykonawców lub zleceńbiorców

Beneficjenci Programu, w przypadkach określonych w przepisach o zamówieniach publicznych, są zobowiązani do wyboru wykonawców lub zleceńbiorców zgodnie z tymi przepisami.

Płatności na rzecz beneficjentów

Płatności na rzecz beneficjentów są dokonywane na podstawie decyzji oraz umów, albo po złożeniu wniosku o płatność.

W przypadku, gdy beneficjentem „Pomocy technicznej” jest Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, podstawą do dokonania płatności jest umowa zawarta pomiędzy beneficjentem a Ministrem Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz wniosek o płatność.

Wnioski o płatność są przyjmowane, rejestrowane i rozpatrywane przez agencję płatniczą lub przez podmioty, którym agencja płatnicza powierzyła wykonywanie tych zadań na podstawie pisemnej umowy. W tym przypadku podstawą dokonania płatności jest pozytywnie rozpatrzony wniosek o płatność.

Finansowanie Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Ramy prawne oraz szczegółowe warunki i zasady stosowane do finansowania z budżetu Unii Europejskiej wydatków na wspólną politykę rolną, w tym wydatków na rozwój obszarów wiejskich, w latach 2007 - 2013 zostały określone w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1290/2005.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1290/2005 jest podstawą do utworzenia Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich, którego środki będą przeznaczone na finansowanie PROW ze środków Unii Europejskiej.

Zgodnie z art. 17 rozporządzenia Rady (WE) Nr 1698/2005 wkład finansowy Unii Europejskiej na każdy z trzech celów określonych w tym rozporządzeniu obejmuje co najmniej:

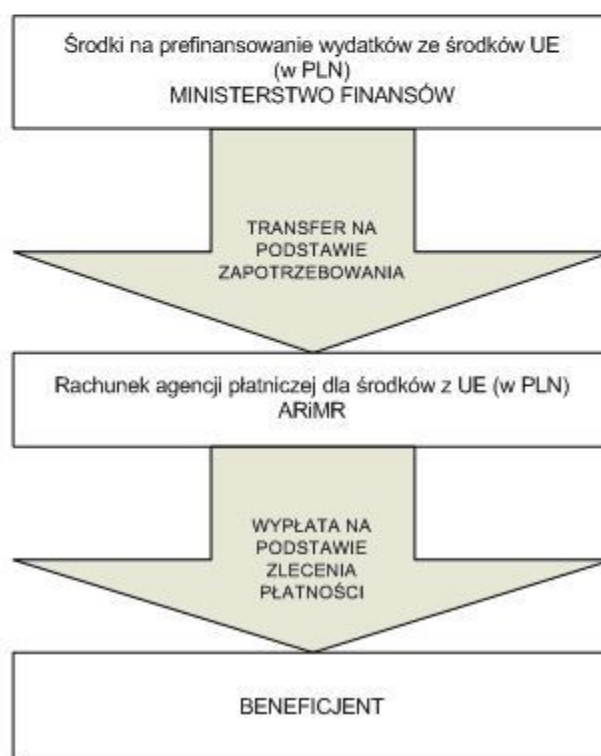
- 1) 10% całkowitego wkładu EFFROW w program w przypadku osi 1 i 3;
- 2) 25% całkowitego wkładu EFFROW w program w przypadku osi 2.

W Rzeczypospolitej Polskiej minimalny wkład finansowy Unii Europejskiej dla osi 4, może być stopniowo wprowadzany w okresie trwania programu w taki sposób, aby wynosił co najmniej 2,5 % całkowitego wkładu EFFROW.

Za wydatkowanie środków z EFRROW odpowiada akredytowana agencja płatnicza.

Ogólny schemat finansowania wydatków Unii Europejskiej na PROW obejmuje pojedynczą płatność wstępną, dokonywaną po zatwierdzeniu programu, zwrot wydatków ponoszonych przez państwo członkowskie ze środków EFRROW (płatności pośrednie, wyliczane według współczynnika współfinansowania dla każdej osi programu) oraz płatność końcową, dokonywaną po przekazaniu przez państwo członkowskie ostatniego sprawozdania rocznego z realizacji Programu.

Przepływ środków pochodzących z EFRROW w ramach PROW 2007-2013

Zgodnie z przepisami o uruchamianiu środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej przeznaczonych na finansowanie wspólnej polityki rolnej, środki pochodzące z EFRROW będą gromadzone na wyodrębnionym rachunku bankowym Ministerstwa Finansów w Narodowym Banku Polskim (NBP).

Zgodnie z ustawą o finansach publicznych, środki pochodzące z funduszy UE stanowią dochody budżetu państwa po ich przekazaniu w złotych na rachunek dochodów budżetu państwa. Środki na finansowanie PROW 2007-2013 będą przekazywane na rachunek agencji płatniczej z pożyczki na prefinansowanie przez Ministerstwo Finansów oraz ze środków rezerwy celowej na współfinansowanie krajowe przez MRiRW, na podstawie zapotrzebowania, składanego przez tę agencję.

System przepływu środków na finansowanie programu poprzez rachunki bankowe będzie przejrzysty i opisany w odpowiednich procedurach.

System ten zapewni oddzielenie przepływu środków publicznych odpowiadający wkładowi Unii Europejskiej i środków publicznych współfinansowania krajowego, z uwzględnieniem terminów ich przekazywania.

Minister Finansów w systemie przepływu środków EFRROW w szczególności:

- 1) sprawuje nadzór finansowy w zakresie środków EFRROW;
- 2) obsługuje rachunek, na którym gromadzone są środki EFRROW.

Zgodnie z przepisami o finansach publicznych środki pochodzące z EFRROW:

- 1) są środkami publicznymi;
- 2) są rozliczane analogicznie jak dotacje z budżetu państwa.

Program będzie współfinansowany z krajowych środków publicznych tj.:

- 1) środków budżetu państwa;
- 2) środków jednostek samorządu terytorialnego;
- 3) innych środków publicznych.

Zgodnie z przepisami o uruchamianiu środków pochodzących z budżetu Unii Europejskiej przeznaczonych na wspólną politykę rolną - krajowe środki publiczne, przeznaczone na współfinansowanie wydatków ze środków EFRROW, będą przekazywane agencji płatniczej przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi na podstawie zapotrzebowania składanego przez agencję płatniczą.

W ramach niektórych działań oraz w pomocy technicznej, ze względu na ich specyfikę, jednostkom samorządu terytorialnego środki na realizację operacji mogą być przekazywane w formie dotacji na wyprzedzające finansowanie do wysokości refundowanej ze środków EFRROW i krajowych środków publicznych przeznaczonych na współfinansowanie wydatków realizowanych ze środków EFRROW.

W przypadku niektórych działań środki współfinansowania krajowego będą pochodziły ze środków jednostek samorządu terytorialnego lub innych środków publicznych.

Zgodnie z przepisami w sprawie finansowania wspólnej polityki rolnej agencje płatnicze będą sporządzały i przekazywały, za pośrednictwem jednostki koordynującej, deklaracje wydatków w terminach określonych przez Komisję.

W ramach PROW 2007 – 2013 beneficjentom mogą być udzielane zaliczki na realizację operacji zgodnie z zasadami określonymi w rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1974/2006 (z późn. zm.) i przepisami krajowymi.

12. OPIS SYSTEMU MONITOROWANIA I OCENY

12.1. Opis systemów monitorowania i oceny

Monitoring i Ocena Programu

W celu uzyskania danych na temat przebiegu i efektów wdrażania PROW, będzie on poddany bieżącemu monitorowaniu. Realizację programu będą monitorować: Instytucja Zarządzająca, Komitet Monitorujący, Agencja Płatnicza oraz instytucje zaangażowane we wdrożenie poszczególnych działań. Monitoring będzie prowadzony na podstawie zdefiniowanych wskaźników finansowych oraz wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania.

Monitorowanie realizacji Programu

Informacje będą gromadzone na szczeblu Instytucji Wdrażających oraz Agencji Płatniczej, na podstawie dokumentów przedłożonych przez beneficjentów oraz dokumentów opracowywanych przez Instytucje Wdrażające i Agencję Płatniczą, jak również danych statystycznych. Na podstawie zestawionych danych Instytucje Wdrażające będą przygotowywały sprawozdania bieżące i sprawozdania okresowe, w tym sprawozdania roczne z postępu realizacji działań. Dane będą przekazywane do Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, a następnie do Instytucji Zarządzającej w formie elektronicznej oraz pisemnej, zgodnie z ustalonymi, w formie odrębnych wytycznych, zasadami. Na podstawie sprawozdań otrzymanych od Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Instytucji Zarządzającej przygotowane zostaną sprawozdania roczne oraz sprawozdanie końcowe z realizacji Programu.

Wskaźniki monitorowania

Wskaźniki monitorowania zostały zdefiniowane dla PROW zgodnie z wytycznymi zawartymi we Wspólnych Ramach Monitorowania i Oceny, przy uwzględnieniu specyfiki poszczególnych działań realizowanych w ramach Programu. Określono wskaźniki bazowe odnoszące się do stanu wyjściowego w zakresie rolnictwa i

obszarów wiejskich oraz środowiska w Polsce, a także wskaźniki produktu, rezultatu i oddziaływań Programu. Wskaźniki służyć będą mierzeniu postępów, efektywności i skuteczności realizacji programu w odniesieniu do jego celów. Dane dla celów monitoringu będą gromadzone na poziomie projektów, działań i osi priorytetowych.

Obligatoryjnie, gdy będzie to możliwe, monitorowany będzie udział kobiet i mężczyzn w działaniach Programu.

Powyższe dane będą przedstawiane Komitetowi Monitorującemu w celu realizacji jego zadań.

Sprawozdania roczne z postępu prac

Instytucja Zarządzająca, w terminie do 30 czerwca każdego roku, przedstawi Komisji Europejskiej sprawozdanie roczne dotyczące wdrażania Programu. Pierwsze sprawozdanie zostanie przekazane Komisji w 2008 r.

Zgodnie z art. 82 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 sprawozdania roczne z postępu prac zawierają następujące elementy:

- 1) wszelkie zmiany warunków ogólnych mające bezpośredni wpływ na warunki realizacji programu, a także wszelkie zmiany polityk wspólnotowych i krajowych mające wpływ na spójność pomiędzy EFRROW i innymi instrumentami finansowymi;
- 2) postępy programu w odniesieniu do wytyczonych celów, określone na podstawie wskaźników produktów i rezultatów;
- 3) informację dotyczącą finansowej realizacji PROW;
- 4) podsumowanie bieżącej działalności w zakresie oceny;
- 5) działania podjęte przez Instytucję Zarządzającą oraz Komitet Monitorujący w celu zapewnienia jakości i skuteczności realizacji programu, w szczególności:
  - a) działania dotyczące monitorowania i oceny;
  - b) podsumowanie głównych problemów napotkanych podczas zarządzania programem oraz wszelkich podjętych środków, również tych, które zostały podjęte w odpowiedzi na uwagi poczynione przez Komisję Europejską;
  - c) wykorzystanie pomocy technicznej;
  - d) kroki podjęte w celu zapewnienia upowszechniania programu zgodnie z art. 76 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005;

- 6) deklarację dotyczącą zgodności ze wspólnotowymi politykami w odniesieniu do wsparcia udzielonego w ramach programu, w tym określenie napotkanych problemów oraz działań podjętych w celu ich rozwiązania;
- 7) w odpowiednich przypadkach, ponowne wykorzystanie pomocy odzyskanej na mocy art. 33 rozporządzenia Rady (WE) nr 1290/2005.

Monitorowanie realizacji strategii

Monitoringowi poddana będzie realizacja Krajowego Planu Strategicznego. Wynikiem monitorowania realizacji strategii będą między innymi dane dotyczące zmian wartości wskaźników bazowych i oddziaływań określonych w Krajowym Planie Strategicznym. W związku z realizacją PROW w rocznych sprawozdaniach z realizacji programu w latach 2010, 2012, 2014 zostanie przedstawiony osobny rozdział zawierający zbiorcze sprawozdanie dotyczące realizacji strategii.

Informatyczny system monitoringu

Zgodnie z art. 75 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/1999 Polska zapewni istnienie informatycznego systemu zapisu i utrzymania informacji statystycznych dotyczących wdrażania. System ten będzie funkcjonował w formie skomputeryzowanej, odpowiedniej do celów monitorowania i oceny wdrożenia PROW 2007-2013.

Dane operacyjne z realizacji Programu będą pozyskiwane z Agencji Płatniczej oraz instytucji pełniących delegowane funkcje wdrożeniowe.

System będzie umożliwiał przesyłanie danych w formie elektronicznej pomiędzy instytucjami uczestniczącymi we wdrażaniu PROW przy zastosowaniu zasad bezpieczeństwa.

Ocena Programu

Realizacja Programu będzie podlegała ocenie bieżącej i ocenom okresowym: ex-ante, średniookresowej i ex-post. Oceny mają na celu poprawę jakości, efektywności i skuteczności realizacji programu.

Ocena ex-ante - została przygotowana przez niezależną instytucję oceniającą, wyłonioną w drodze postępowania o udzielenie zamówienia publicznego. Ocena określa m.in. średnio- i długookresowe potrzeby, cele do osiągnięcia, oczekiwane wyniki, wnioski wyciągnięte z poprzedniego okresu programowania.

W celu ocenienia efektywności wdrażania Programu zostanie ustanowiony system bieżącej oceny. Ocena bieżąca będzie organizowana z inicjatywy Instytucji Zarządzającej we współpracy z Komisją Europejską. Ocena bieżąca będzie organizowana na zasadzie wieloletniej i obejmie okres 2007-2015. Od 2008 roku Instytucja Zarządzająca będzie składać co roku Komitetowi Monitorującemu sprawozdanie dotyczące działalności w zakresie bieżącej oceny. Podsumowanie

dotyczące oceny bieżącej zostanie załączone do rocznego sprawozdania dotyczącego wdrażania Programu.

Ocena średniookresowa - w 2010 roku w miejsce oceny bieżącej wykonana zostanie ocena średniookresowa programu obejmująca okres realizacji programu w latach 2007-2009. Ocena średniookresowa będzie zawierać rekomendacje dotyczące działań, które mogłyby wpłynąć na poprawę wdrażania programu. Ocena zostanie dokonana przez niezależnego oceniającego wyłonionego na drodze postępowania o udzielenie zamówienia publicznego.

Ocena końcowa (ex-post) - w 2015 roku wykonana zostanie ocena ex-post programu. Ocena końcowa określi stopień wykorzystania środków finansowych, wpływ społeczno-ekonomiczny PROW, a także wpływ realizowanego programu na realizację priorytetów wspólnotowych określonych w Strategicznych Wytycznych Wspólnoty odnośnie rozwoju obszarów wiejskich 2007-2013⁸⁹. Określi też czynniki, które przyczyniły się do sukcesu bądź porażki realizacji poszczególnych działań i priorytetów.

Ocena końcowa pomocy będzie prowadzona zgodnie z art. 84-87 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005.

12.2. Przewidywany skład komitetu monitorującego

Komitet Monitorujący zostanie powołany po uprzednich konsultacjach Instytucji Zarządzającej z partnerami społecznymi i gospodarczymi. Komitet będzie działał zgodnie z przepisami UE oraz na podstawie programu i zarządzenia o jego powołaniu oraz regulaminu.

Do zadań Komitetu Monitorującego należeć będzie w szczególności:

- 1) konsultowanie kryteriów wyboru finansowanych przedsięwzięć;
- 2) dokonywanie okresowego przeglądu postępu w osiąganiu określonych celów programu na podstawie dokumentów dostarczonych przez Instytucję Zarządzającą;
- 3) dokonywanie analizy wyników wdrażania, w szczególności osiągania poszczególnych celów ustalonych dla każdej z osi priorytetowych oraz bieżącej oceny;
- 4) analiza i zatwierdzenie sprawozdania z rocznego postępu prac oraz końcowego sprawozdania z postępu prac przed ich przesłaniem do Komisji;

---

⁸⁹ Decyzja Rady 2006/144/WE (Dz. U. L 55, z 25.02.2006 r.).

- 5) w uzasadnionych przypadkach może przedstawić Instytucji Zarządzającej propozycję dostosowania lub kontroli programu ukierunkowaną na osiągnięcie celów Funduszu lub poprawę jego zarządzania w tym zarządzania finansami;
- 6) analiza i zatwierdzenie propozycji poprawek do decyzji Komisji w sprawie wkładu Funduszu.

Szczegółowe zasady działania Komitetu Monitorującego zostaną określone przez członków Komitetu w uzgodnieniu z Instytucją Zarządzającą. W skład Komitetu Monitorującego wejdą przedstawiciele strony rządowej, strony samorządowej oraz przedstawiciele partnerów społecznych, w tym w szczególności:

- 1) Instytucji Zarządzającej;
- 2) Ministrów, których zakres działania ma związek z realizowanymi działaniami PROW;
- 3) Samorządu terytorialnego;
- 4) Terenowej administracji rządowej;
- 5) Partnerów społecznych i gospodarczych, w tym organizacji rolniczych oraz pozarządowych organizacji związanych z ochroną środowiska.

Zgodnie z Zarządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie powołania Komitetu Monitorującego Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, w skład Komitetu jako członkowie wchodzi:

- 1) Po jednym przedstawicielu w randze sekretarza albo podsekretarza stanu wskazanym przez:
  - ministrów właściwych do spraw: finansów publicznych, rozwoju wsi, środowiska, rozwoju regionalnego, kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, gospodarki, pracy, oświaty i wychowania;
  - Sekretarza Komitetu Integracji Europejskiej;
  - Szefa Kancelarii Prezesa Rady Ministrów;
- 2) Wojewoda, wskazany przez Prezesa Rady Ministrów;
- 3) Dwaj przedstawiciele samorządu wojewódzkiego, wskazani przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego;
- 4) Przedstawiciel samorządu powiatowego, wskazany przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego;
- 5) Przedstawiciel samorządu gminnego, wskazany przez Komisję Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego;
- 6) Przedstawiciel Krajowej Rady Izb Rolniczych;

- 7) Przedstawiciel Krajowej Rady Gospodarki Wodnej;
- 8) przedstawiciel Państwowej Rady Ochrony Przyrody (instytucja rządowa związana z ochroną środowiska);
- 9) przedstawiciel społeczno-zawodowych organizacji rolników;
- 10) przedstawiciel organizacji przedsiębiorców działających w zakresie przetwórstwa rolno-spożywczego (organizacji branżowych);
- 11) przedstawiciel związków branżowych producentów rolnych (organizacji branżowych);
- 12) przedstawiciel pozarządowych organizacji ekologicznych o zasięgu ogólnokrajowym (instytucji pozarządowych związanych z ochroną środowiska);
- 13) przedstawiciel organizacji pozarządowych o zasięgu ogólnokrajowym, działających na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, w tym organizacji działających na rzecz wyrównywania szans;
- 14) przedstawiciel uczelni wyższych, wskazany przez Radę Główną Szkolnictwa Wyższego;
- 15) przedstawiciel Związku Banków Polskich.

W pracach Komitetu Monitorującego (bez prawa głosu) mogą również uczestniczyć m.in. przedstawiciele Agencji Płatniczej i Komisji Europejskiej oraz branżowych instytutów naukowych (Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowego Instytutu Badawczego; Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa przy Polskiej Akademii Nauk; Instytutu Uprawy, Nawożenia i Gleboznawstwa).

Ponadto przewidziano możliwość uczestniczenia w pracach Komitetu innym osobom, zaproszonym przez Przewodniczącego.

13. ZAPEWNIENIE ROZPOWSZECZNIANIA INFORMACJI NA TEMAT PROGRAMU

.Prowadzenie działań informacyjnych i edukacyjnych jest obowiązkiem każdego państwa członkowskiego. Wynika to nie tylko z uregulowań prawnych i przyjętych rozwiązań systemowych w zakresie wdrażania pomocy, ale jest również konsekwencją stanowiska Komisji Europejskiej, zgodnie z którym informacja o pomocy jest nieodłączną częścią jej wdrażania.

Obowiązek prowadzenia działań informacyjnych zawarto w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1698/2005, w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Artykuł 76 tego rozporządzenia określa jako obowiązek państwa członkowskiego prowadzenie działań informacyjnych. Przepisy wykonawcze do rozporządzenia Rady

(WE) nr 1698/2005 znajdują się w rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1974/2006, ustanawiającym szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW). Na tej podstawie, Plan Komunikacyjny precyzuje zakres przekazywanych informacji oraz metody jakie powinny być stosowane aby zapewnić szeroki dostęp do informacji zarówno społeczeństwu, jak i potencjalnym beneficjentom.

Strategia komunikacji i działań informacyjnych Programu została opracowana zgodnie z kryteriami planu działań informacyjnych, określonymi w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1698/2005 oraz w rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1974/2006 ustanawiającym szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Strategia nakierowana jest przede wszystkim na upowszechnienie wiedzy na temat działań realizowanych w ramach Programu oraz na informowanie o jego rezultatach.

Podejmowane działania będą także dotyczyły przygotowywania i przekazywania informacji instytucjom zaangażowanym we wdrażanie Programu. Informacje te będą dotyczyły przede wszystkim ram prawnych oraz interpretacji przepisów, a także bieżącego stanu realizacji.

Dotychczasowe doświadczenia Polski przy wdrażaniu Sektorowego Programu Operacyjnego "Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006" oraz Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 pokazały, że bardzo istotne jest bezpośrednie dotarcie ze szczegółową i pewną informacją do jak największej grupy potencjalnych odbiorców pomocy.

Przygotowany we wrześniu 2006 roku, przez Instytut Badań Opinii Publicznej Pentor, raport nt. Polskiej wsi i rolnictwa po wejściu do Unii Europejskiej wskazuje, że znacząco poprawił się stan wiedzy mieszkańców wsi na temat Wspólnoty i interwencji finansowych realizowanych z udziałem środków pochodzących z budżetu UE.

Za realizację i monitorowanie strategii odpowiada, jako Instytucja Zarządzająca, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Do realizacji strategii wykorzystane będą wszystkie media na odpowiednim poziomie terytorialnym. Zostaną również przygotowane kampanie informacyjne, publikacje drukiem, publikacje elektroniczne i wszelkie inne środki przekazu uznane za stosowne.

W celu zapewnienia efektywnego przepływu informacji, strategia będzie prowadzona na dwóch poziomach.

Ogólne informacje o Programie przekazywane przez Instytucję Zarządzającą, będą rozpowszechniane przede wszystkim na poziomie krajowym.

Szczegółowe informacje o warunkach i zasadach przyznawania pomocy w ramach Programu będą przekazywane przez instytucje, którym powierzono wdrażanie. Instytucje te będą przekazywały informacje na poziomie regionalnym i lokalnym.

W obu przypadkach informacja będzie przekazywana w sposób mający na celu poinformowanie jak najszerszego kręgu odbiorców - potencjalnych beneficjentów oraz podmiotów zaangażowanych w proces informowania.

.Realizacja strategii komunikacyjnej ma również uświadomić opinii publicznej rolę i wkład Unii Europejskiej w zakresie pomocy EFRROW dla Rzeczypospolitej Polskiej.

Cele strategii komunikacyjnej

Zapewnienie ogółowi społeczeństwa dostępu do jasnych, szczegółowych i aktualnych informacji na temat działań realizowanych w ramach Programu, jego celów oraz wkładu Wspólnoty.

Cele szczegółowe:

- 1) zapewnienie stałego, bezpośredniego dostępu do szczegółowych informacji na temat możliwości i zasad udzielania pomocy, a w szczególności do:
  - a) opisu procedur stosowanych przy rozpatrywaniu wniosków o finansowanie,
  - b) warunków i kryteriów kwalifikacji przy wyborze i ocenie projektów,
  - c) opisu procedur administracyjnych, których należy przestrzegać przy ubieganiu się o finansowanie w ramach Programu;
- 2) zapewnienie stałego, bezpośredniego dostępu do informacji na temat Programu, sposobu jego realizacji oraz osiągniętych rezultatów instytucjom zaangażowanym w realizację Programu, partnerom społecznym i gospodarczym, organizacjom pozarządowym, stowarzyszeniom, związkom branżowym i instytucjom związanym z sektorem rolnym i obszarami wiejskimi;
- 3) rozpowszechnienie informacji wśród zainteresowanych środowisk na temat wkładu i roli odgrywanej przez Wspólnotę w realizacji Programu.

Odbiorcy działań informacyjnych i edukacyjnych prowadzonych w ramach strategii komunikacyjnej

Działania te kierowane są do:

- 1) odbiorców informacji określonych w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1698/2005 Art.76:

- a) potencjalnych beneficjentów Programu,
  - b) ogółu społeczeństwa.
- 2) odbiorców informacji określonych w rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1974/2006 określającym szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Sekcja 3 Art.57 i Aneks VI:
- a) partnerów społecznych i gospodarczych,
  - b) instytucji zaangażowanych bezpośrednio i pośrednio we wdrażanie Programu,
  - c) instytucji, organizacji oraz stowarzyszeń, których działalność związana jest bezpośrednio lub pośrednio z sektorem rolnym i obszarami wiejskimi,
  - d) jednostek samorządu terytorialnego i administracji rządowej w województwach,
  - e) organizacji pozarządowych w tym: zaangażowanych we wspieranie równości mężczyzn i kobiet oraz w kwestie dotyczące środowiska naturalnego,
  - f) środków masowego przekazu,
  - g) Przedstawicielstwa Komisji Europejskiej w Polsce i Centrów Informacji Europejskiej.

Zasięg geograficzny

Działaniami promocyjnymi i informacyjnymi objęty jest obszar całego kraju. Instytucja Zarządzająca koordynuje, nadzoruje oraz monitoruje działania informacyjne podejmowane na poziomie centralnym i instytucji, którym powierzono wdrażanie.

Działania informacyjne i promocyjne realizowane w ramach strategii komunikacyjnej

13.1. Działania przewidziane w celu poinformowania ogółu społeczeństwa o roli odgrywanej przez Wspólnotę w Programie oraz rezultatach tego Programu

13.1.1. Upowszechnianie wiedzy ogólnej na temat Programu

Działanie to ma na celu upowszechnienie wiedzy ogólnej na temat Programu. Realizowane w ramach tego działania projekty komunikacyjne zapewniają dostęp do wiedzy o zakresie pomocy oraz ogólnych zasadach dotyczących wdrażania Programu, a także o zakresie udzielanej pomocy przez Unię Europejską Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Programu.

Informacje przekazywane są poprzez następujące formy komunikacji:

a) szkolenia, konferencje i seminaria

przewiduje się organizowanie szkoleń, konferencji i seminariów, w trakcie których prezentowane będą informacje o działaniach Programu, ich zadaniach i celach, systemie wdrażania. Na spotkaniach tych przekazywane będą materiały informacyjne drukowane oraz na nośnikach elektronicznych, dotyczące zasad funkcjonowania Programu;

b) publikacja materiałów informacyjnych

elementem działań informacyjnych będzie przygotowywanie i publikacja materiałów informacyjnych o Programie;

c) publikacja aktualnych informacji i dokumentów dotyczących Programu na stronach internetowych

w obrębie portalu internetowego MRiRW znajdują się strony dotyczące Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013. Od połowy 2005 roku na stronach tych zamieszczane są aktualne informacje o Programie, w tym projekty dokumentów programowych (Krajowego Planu Strategicznego Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013). Na stronie są również umieszczone obowiązujące akty prawne oraz projekty aktów prawnych dotyczące Programu. Informacje dotyczące Programu będą umieszczane w utworzonym portalu internetowym Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

d) współpraca ze środkami masowego przekazu

do działań na rzecz informowania społeczeństwa o Programie zostaną włączone środki masowego przekazu: telewizja, radio, prasa: ogólnopolska, regionalna, branżowa rolnicza, itp. MRiRW będzie przekazywać informacje o Programie w formie komunikatów prasowych, konferencji prasowych, udzielane będą również informacje na prośbę zainteresowanych mediów.

Rozwijana będzie także współpraca z redakcjami w zakresie rozpowszechniania informacji i materiałów przygotowanych przez MRiRW.

13.1.2. Przekazywanie beneficjentom Programu szczegółowych informacji dotyczących warunków i zasad udzielania pomocy

Celem tego działania jest dostarczenie szczegółowych, aktualnych i sprawdzonych informacji o pomocy oferowanej w ramach Programu.

Informacje przekazywane są w formie:

- a) publikacji materiałów informacyjnych;

instytucje, którym powierzono wdrażanie, przygotowują informacje o Programie, w tym publikacje drukiem z opisem działań oraz szczegółowymi zasadami przyznawania pomocy. Informacje te ukażą się również w trybie elektronicznego przekazywania danych;

- b) punkty informacyjne;

Instytucja Zarządzająca i instytucje, którym powierzono wdrażanie biorą udział w przekazywaniu informacji na temat Programu, w tym udzielanie szczegółowych wyjaśnień dotyczących warunków udziału w Programie jak i bezpośrednich wskazówek związanych z procedurą ubiegania się o pomoc. Działania te są prowadzone przez bezpośredni kontakt z klientami w punktach informacyjnych, kontakt telefoniczny, w tym poprzez infolinie lub pisemne udzielanie wyjaśnień;

- c) współpraca ze środkami masowego przekazu na poziomie lokalnym i regionalnym;

współpraca Instytucji Zarządzającej oraz instytucji, którym powierzono wdrażanie, ze środkami masowego przekazu ma na celu zapewnienie przekazania informacji jak najszerszej grupie potencjalnych odbiorców;

- d) współpraca z instytucjami, organizacjami pozarządowymi, partnerami społeczno-gospodarczymi, związkami i stowarzyszeniami branżowymi i zawodowymi, związkami wyznaniowymi, Izbami Rolniczymi i Ośrodkami Doradztwa Rolniczego oraz jednostkami samorządu terytorialnego, zaangażowanymi w proces informowania o Programie;

celem współpracy będzie zapewnienie odpowiedniego przekazywania szczegółowych, pewnych i aktualnych informacji potencjalnym beneficjentom Programu. Współpraca ta będzie polegała na bezpośrednim przekazywaniu informacji do podmiotów współpracujących, przekazywaniu publikacji i materiałów informacyjnych do dystrybucji oraz poprzez elektroniczną wymianę aktualnych informacji o Programie;

- e) prowadzenie tematycznych stron internetowych poświęconych Programowi;
celem współpracy jest upowszechnienie aktualnych informacji na temat Programu, w tym w zakresie stanu jego realizacji i zmian następujących w Programie. Instytucja Zarządzająca i instytucje, którym powierzono wdrażanie, współpracują z instytucjami, organizacjami pozarządowymi, środkami masowego przekazu oraz innymi podmiotami uczestniczącymi w procesie informowania przy publikowaniu informacji na temat Programu, na stworzonych przez nie tematycznych stronach internetowych;
- f) produkcja i wydawanie tablic informacyjnych;
instytucje, którym powierzono wdrażanie przygotowują tablice informujące o udziale środków Unii Europejskiej w realizacji projektów; tablice te będą wydawane beneficjentom w celu umieszczenia ich w miejscach realizacji projektów. Tablice będą wykonane i dystrybuowane zgodnie z rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1974/2006.

13.1.3. Zapewnienie odpowiedniej i aktualnej informacji o Programie instytucjom, którym powierzono wdrażanie

Działanie to ma na celu zwiększenie efektywności procesu informowania o Programie poprzez przekazywanie aktualnych i pewnych informacji do instytucji, którym powierzono wdrażanie. Instytucja Zarządzająca realizuje na bieżąco projekty służące zwiększaniu i pogłębianiu wiedzy na temat Programu.

Informacje przekazywane są poprzez następujące formy komunikacji:

- a) szkolenia, konferencje, seminaria;
- b) współpracę w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich;
- c) punkty informacyjne;
- d) w trybie elektronicznego przekazywania danych.

Wszystkie przygotowywane materiały informacyjne oraz komunikaty o naborach wniosków będą zawierały, zgodnie z aneksem VI rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 informacje o wkładzie finansowym Wspólnoty oraz Funduszu, z którego pochodzą środki na realizację Programu oraz w ramach jakiej osi Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 realizowane jest dane działanie.

Zmiany dokonywane w Programie w oparciu o uchwały Komitetu Monitorującego i decyzje Komisji Europejskiej, w okresie jego realizacji, będą niezwłocznie publikowane i komunikowane potencjalnym beneficjentom i ogółowi społeczeństwa.

13.2. Działania przewidziane w celu poinformowania beneficjentów o wkładzie Wspólnoty i wizualizacji Programu

Celem działania będzie wypromowanie Programu, zwiększenie świadomości społeczeństwa na temat wkładu Wspólnoty oraz rozpowszechnienie wizualnej marki Programu. Odbiorcami projektów komunikacyjnych realizowanych w ramach tego działania będą: ogół społeczeństwa, środki masowego przekazu, partnerzy społeczni i gospodarczy, organizacje i instytucje pozarządowe, związki, stowarzyszenia i instytucje, działające bezpośrednio i pośrednio w sektorze rolnym i na obszarach wiejskich, centra informacji europejskiej, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce.

Informacje przekazywane są poprzez następujące formy komunikacji:

- a) promocję Programu i wkładu Wspólnoty podczas ogólnopolskich i lokalnych imprez, poświęconych rolnictwu i obszarom wiejskim

Instytucja Zarządzająca uczestniczy w imprezach organizowanych na szczeblu krajowym, regionalnym i lokalnym, w tym: targach, konferencjach, seminariach, szkoleniach poświęconych tematyce rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich, przekazując na ich forum bieżące informacje dotyczące Programu, w tym publikacje, broszury, materiały informacyjno-edukacyjne itp;

- b) wizualizację Programu w środkach masowego przekazu

przygotowywane będą publikacje prasowe, informacje i materiały dla redakcji radiowych i telewizyjnych, służące wizualizacji Programu poprzez przekazywanie najważniejszych informacji dotyczących Programu oraz przedstawianie logo Programu;

- c) stosowanie odpowiednich oznakowań, przyjętych dla Programu zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 oraz rozporządzeniem Komisji (WE) nr 1974/2006, ustanawiającym szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW)

Instytucja Zarządzająca określi sposób oznakowania projektów i przedsięwzięć, realizowanych w ramach PROW w oparciu o wytyczne Aneksu VI rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006. Instytucje, którym powierzono wdrażanie oraz beneficjenci Programu będą zobowiązani do przestrzegania zasad oznakowania i stosowania odpowiednich logotypów oraz tekstów informacyjnych, dotyczących zakresu i poziomu wkładu Wspólnoty w realizację Programu.

13.3. Działania mające na celu poinformowanie ogółu społeczeństwa o roli odgrywanej przez Wspólnotę w Programie oraz rezultatach Programu

13.3.1. Informowanie o roli Wspólnoty oraz rezultatach osiągniętych w trakcie realizacji Programu

W celu zapewnienia odpowiedniej i bezpośredniej informacji na temat realizacji Programu, osiągniętych rezultatów, a także o zakresie udzielanej pomocy przez Unię Europejską Rzeczypospolitej Polskiej w ramach Programu prowadzone będą działania, którego odbiorcami będą: ogół społeczeństwa, instytucje, stowarzyszenia i organizacje działające w sektorze rolnym i na obszarach wiejskich oraz środki masowego przekazu, a także organizacje społeczne i gospodarcze, organizacje pozarządowe, centra informacji europejskiej, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce.

Informacje przekazywane są poprzez następujące formy komunikacji:

a) konferencje i seminaria

organizowane będą konferencje i seminaria o zasięgu krajowym i regionalnym poświęcone upowszechnianiu wiedzy na temat roli Wspólnoty, realizacji Programu, aktualnego stanu wdrażania oraz podsumowaniu w zakresie osiągnięcia celów i założonych rezultatów Programu;

b) publikacja materiałów informacyjnych

elementem działań informacyjnych będzie przygotowywanie i publikacja materiałów informacyjno-edukacyjnych, dotyczących realizacji, aktualnego stanu wdrażania oraz podsumowaniu w zakresie osiągnięcia celów i założonych rezultatów Programu;

c) publikacja aktualnych informacji i dokumentów dotyczących Programu na stronach internetowych

w obrębie portalu internetowego MRiRW znajdują się strony dotyczące Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013;

wymiana informacji dotyczących Programu będzie się odbywała także przy wykorzystaniu struktur administracyjnych i za pośrednictwem Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich;

d) publikowanie list beneficjentów pomocy

zgodnie z rozporządzeniem Rady (WE) nr 1698/2005 oraz z wymogami Dyrektywy 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 października 1995 roku, w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych oraz swobodnego przepływu tych danych oraz zgodnie z

ustawą o ochronie danych osobowych z dnia 29 sierpnia 1997 r. o ochronie danych osobowych (Dz. U. Nr 133, poz. 883 z późn. zm.) Instytucja Zarządzająca publikuje (w wersji elektronicznej lub inaczej) wykaz beneficjentów otrzymujących wsparcie z programów rozwoju obszarów wiejskich, nazwy działań i kwoty wkładu ze środków publicznych przyznanych na te działania. Instytucja Zarządzająca dba, aby beneficjenci byli informowani o tym, że przyjęcie pomocy finansowej wiąże się również z wyrażeniem zgody na ich włączenie do wykazu beneficjentów.

13.3.2. Przekazywanie informacji o Programie i jego rezultatach oraz wkładzie Wspólnoty instytucjom zaangażowanym we wdrażanie strategii komunikacyjnej

W proces informowania o programie powinna być włączona jak największa liczba instytucji, organizacji pozarządowych, partnerów społeczno-gospodarczych oraz związków zawodowych, stowarzyszeń i organizacji, działających w sektorze rolnym i obszarów wiejskich oraz jednostki samorządu terytorialnego. Podmioty te powinny być włączone w proces informowania zarówno na poziomie krajowym, regionalnym jak i lokalnym. Instytucja Zarządzająca i instytucje, którym powierzono wdrażanie, powinny zapewnić odpowiedni przekaz informacji do tych podmiotów.

Informacje przekazywane są poprzez następujące formy komunikacji:

a) szkolenia, konferencje i seminaria

celem realizowanych projektów będzie przekazanie bieżących informacji ogólnych i szczegółowych podmiotom biorącym udział w przekazywaniu informacji ogółowi społeczeństwa, a przede wszystkim potencjalnym beneficjentom Programu;

b) publikacja i dystrybucja materiałów informacyjnych

w celu zapewnienia aktualnej i pełnej wiedzy o Programie, Instytucja Zarządzająca i instytucje, którym powierzono wdrażanie opracowują i publikują materiały informacyjne dla beneficjentów, które będą przekazane do dystrybucji podmiotom współpracującym z nimi w procesie informowania o Programie;

c) współpraca w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich ma na celu zapewnienie przepływu szczegółowej wiedzy i wymiany doświadczeń na temat Programu oraz dziedzin pokrewnych, związanych z rozwojem obszarów wiejskich, wszystkim podmiotom współpracującym i korzystającym z Sieci;

d) punkty informacyjne

Instytucja Zarządzająca i instytucje, którym powierzono wdrażanie przekazują informacje na temat Programu, udzielają szczegółowych wyjaśnień dotyczących warunków udziału w Programie, jak i bezpośrednich wskazówek związanych z procedurą ubiegania się o pomoc podmiotom współpracującym w procesie przekazywania informacji. Działania te są prowadzone przez bezpośredni kontakt z klientami w punktach informacyjnych, kontakt telefoniczny, w tym infolinie lub pisemne udzielanie wyjaśnień.

Finansowanie realizacji strategii

Strategia będzie finansowana ze środków „Pomocy technicznej” i ze środków własnych instytucji zaangażowanych w realizację działań edukacyjnych oraz informacyjno-promocyjnych. Na lata 2007-2013 na realizację powyższych działań będzie przeznaczona 50 mln euro. Kwota ta została wyliczona w oparciu o doświadczenia w realizacji strategii informacyjno-promocyjnej Sektorowego Programu Operacyjnego Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich 2004-2006 i Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 oraz biorąc pod uwagę liczbę potencjalnych beneficjentów Programu (około 2 mln), a także ceny usług komunikacyjnych i promocyjnych, funkcjonujące na rynku Polskim.

Podział indykatywny na lata 2007-2013 [w EUR]

Rok	Kwota przeznaczona na działania Planu Komunikacyjnego
2007	10 000 000
2008	6 000 000
2009	6 000 000
2010	6 000 000
2011	6 000 000
2012	6 000 000
2013	10 000 000

Instytucje odpowiedzialne za realizację strategii

Na poziomie krajowym za koordynację i nadzór nad realizacją działań komunikacyjnych, odpowiada Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, pełniący funkcję Instytucji Zarządzającej Programem. Odpowiednie Departamenty, zgodnie z kompetencjami, odpowiadają za ogólną koordynację realizacji Planu oraz za realizację i nadzór nad działaniami edukacyjnymi, informacyjnymi, promocyjnymi i za współpracę w tym zakresie z instytucjami, którym powierzono wdrażanie.

MRiRW jest odpowiedzialne za przekazywanie i dostarczanie informacji o Programie do ogółu społeczeństwa i potencjalnych beneficjentów oraz podmiotów zaangażowanych w proces informowania o Programie.

Instytucje, którym powierzono wdrażanie Programu, są odpowiedzialne za dostarczanie aktualnych, pewnych oraz szczegółowych informacji potencjalnym

beneficjentom Programu oraz podmiotom zaangażowanym w proces informowania o Programie na poziomie regionalnym i lokalnym.

System oceny i monitorowania wdrażania strategii

1. Raporty i analizy

Monitorowanie i ocena wdrażania strategii komunikacyjnej Programu będą realizowane w oparciu o dane, uzyskane z następujących informacji i raportów:

- a) raportów instytucji, którym powierzono wdrażanie poszczególnych działań Programu;
- b) opinii zbieranych za pośrednictwem interaktywnych elementów strony internetowej;
- c) informacji od instytucji zaangażowanych w promocję i informowanie o Programie;
- d) w oparciu o dane, dostarczone przez podmioty współpracujące z Krajową Siecią Obszarów Wiejskich;
- e) analizy efektywności realizowanych działań informacyjnych;
- f) ankiety wypełniane przez odbiorców informacji;
- g) raporty niezależnych ekspertów, oceniające wpływ przekazywanych informacji na wiedzę o Programie i postrzeganie go przez ogół społeczeństwa i poszczególnych beneficjentów.

2. Kryteria oceny strategii:

- a) dobór kanałów informacyjnych do poszczególnych grup odbiorców;
- b) ilość uczestników konferencji i seminariów,
- c) słuchalność lub oglądalność audycji radiowych i telewizyjnych w poszczególnych grupach odbiorców;
- d) klarowność przekazu o Programie w warstwie graficznej w poszczególnych grupach odbiorców;
- e) klarowność przekazu o Programie w warstwie tekstowej w poszczególnych grupach odbiorców;
- f) powszechność i łatwość w dostępie do informacji o Programie;
- g) aktualność przekazywanych informacji.

3. Wskaźniki monitorowania

Badanie efektywności realizowanych działań w ramach strategii komunikacyjnej będzie się również odbywało w oparciu o następujące wskaźniki monitorowania:

- 1) Liczba publikowanych materiałów informacyjnych;
- 2) Liczba przeprowadzonych seminariów;
- 3) Liczba zorganizowanych konferencji;
- 4) Liczba zorganizowanych szkoleń;
- 5) Liczba beneficjentów zgłaszających się do punktów informacyjnych;
- 6) Liczba materiałów informacyjnych przekazanych do podmiotów zaangażowanych w proces informowania;
- 7) Liczba materiałów informacyjnych przekazywanych na nośnikach elektronicznych;
- 8) Liczba klientów punktów informacyjnych;
- 9) Liczba zarejestrowanych wejść na strony internetowe poświęcone Programowi;
- 10) Liczba publikowanych materiałów edukacyjnych.

14. WYZNACZENIE PARTNERÓW, Z KTÓRYMI PRZEPROWADZONO KONSULTACJE I WYNIKI TYCH KONSULTACJI

14.1. Wyznaczenie partnerów, z którymi przeprowadzono konsultacje

Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (PROW 2007-2013) został przygotowany na podstawie przepisów rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW).

Projekt Programu był szeroko konsultowany podczas licznych konferencji, warsztatów i spotkań organizowanych w MRiRW, w innych resortach oraz we wszystkich województwach, podczas których koncentrowano się szczególnie na wyborze i omówieniu działań do Programu, możliwym zakresie wsparcia w ramach tych działań, poziomie finansowania oraz systemie instytucji wdrażających. W konsekwencji uwag wnoszonych podczas licznych warsztatów i konferencji projekt Programu ulegał zmianom.

MRiRW rozpoczęło prace nad Programem w czerwcu 2005 r. Równocześnie zwrócono się z prośbą do samorządów województw o analizę potrzeb regionów w zakresie rozwoju obszarów wiejskich i o przedstawienie listy i hierarchii działań, których wdrażanie jest uzasadnione w danym regionie. Uzyskanie tego typu informacji z województw umożliwiło lepsze rozpoznanie potrzeb na poziomie regionalnym w zakresie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Wstępny projekt Programu (wersja z czerwca 2005 r.) został uzgodniony z jednostkami organizacyjnymi MRiRW, z Kierownictwem MRiRW, a następnie z innymi resortami, w tym przede wszystkim z Ministerstwem Finansów, Ministerstwem Rozwoju Regionalnego, Ministerstwem Środowiska, jak również z Komisją Wspólną Rządu i Samorządu Terytorialnego, w której skład wchodzi przedstawiciele rządu i reprezentatywnych ogólnopolskich organizacji samorządu terytorialnego: Związku Miast Polskich, Unii Metropolii Polskich, Związku Gmin Wiejskich, Unii Miasteczek Polskich, Związku Powiatów Polskich i Konwentu Marszałków. Ponadto projekt (wersje 1-5) konsultowano z Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Agencją Rynku Rolnego i innymi instytucjami, instytutami naukowymi, Polską Akademią Nauk, jak również z urzędami wojewódzkimi, urzędami marszałkowskimi, urzędami miast i gmin oraz przedstawicielami licznych organizacji społeczno-gospodarczych, pozarządowych i związków zawodowych związanych z tematyką rolnictwa i ochrony środowiska, a także przyrody. Wykaz organizacji i instytucji, z którymi był konsultowany PROW 2007-2013, znajduje się w załączniku 16 do Programu.

W ramach procesu konsultacji Programu, projekt dokumentu został udostępniony na stronie internetowej MRiRW, co pozwalało wszystkim zainteresowanym osobom i organizacjom na zapoznanie się z dokumentem i przekazanie uwag do Programu.

W połowie 2005 r. MRiRW zorganizowało spotkanie, którego celem było omówienie kwestii związanych z programowaniem rozwoju obszarów wiejskich w ramach nowej perspektywy finansowej. Podczas spotkania przedstawiciele władz samorządowych województw zaprezentowali analizy potrzeb poszczególnych województw.

W listopadzie i grudniu 2005 r., odbyły się dwa spotkania z przedstawicielami urzędów marszałkowskich. Spotkania te miały na celu omówienie zapisów projektu Programu w kontekście realizacji działań, dotychczas wdrażanych w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego *Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich* oraz Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006.

W dniach od 30 listopada do 1 grudnia 2005 r. w Krakowie odbyła się międzynarodowa konferencja pt. „Przyszłość rozwoju obszarów wiejskich w Europie”. W spotkaniu tym uczestniczyło ok. 180 osób, m.in. przedstawiciele jednostek samorządów terytorialnych, organizacji pozarządowych oraz innych resortów. Konferencja ta miała na celu upowszechnianie informacji dotyczących Programu, jak również była dodatkowym elementem konsultacji społecznych. W programie konferencji każdego dnia przewidziano czas na pytania i dyskusję. Podczas konferencji przedstawiono stan wdrażania programów rozwoju obszarów wiejskich oraz przygotowania do okresu programowania na lata 2007-2013 w państwach członkowskich UE.

W programie konferencji znalazły się warsztaty, obejmujące następujące tematy:

- 1. Leader;*
- 2. Rolnictwo a środowisko;*
- 3. Krajowe plany strategiczne;*
- 4. Wdrażanie.*

Warsztaty poprowadzili przedstawiciele MRiRW, natomiast prezentacje przedstawili zaproszeni eksperci z państw członkowskich UE.

W grudniu 2005 r. powołano w MRiRW zespoły robocze ds. działań PROW, systemu zarządzania, systemu wdrażania, systemu finansowego, systemu monitorowania i ewaluacji oraz systemu informatycznego do obsługi Programu.

W styczniu 2006 r. projekt PROW 2007–2013 przekazano pod obrady Komitetu Europejskiego Rady Ministrów, a w lutym 2006 r. pod obrady Komitetu Rady Ministrów.

W marcu 2006 r. w MRiRW przygotowano czwartą wersję projektu Programu. Projekt ten składał się z działań wybranych na podstawie uzgodnień krajowych projektu z września 2005 r., uwzględniając z jednej strony potrzeby i oczekiwania społeczne, a z drugiej możliwości wdrożeniowe wszystkich instrumentów, jak również planowane alokacje finansowe na lata 2007-2013 (wówczas ok. 12 mld euro ze środków EFROW).

W marcu 2006 r. odbyła się konferencja w Puławach, na którą zaproszono przedstawicieli urzędów marszałkowskich, urzędów wojewódzkich oraz ARiMR. W konferencji uczestniczyło ok. 100 osób. Podczas konferencji zaprezentowano efekty prac zespołów roboczych ds. działań PROW oraz założenia przygotowanej kolejnej wersji Programu, w szczególności omówiono zapisy dotyczące wszystkich działań i zakres wsparcia.

W kwietniu 2006 r. w MRiRW odbyła się konferencja uzgodnieniowa rozpoczynająca cykl spotkań w regionach, w której wzięli udział przedstawiciele administracji rządowej i samorządowej, organizacji społecznych, branżowych oraz szkół wyższych. W konferencji wzięło udział około 100 osób. Celem konferencji było omówienie i uzgodnienie założeń Programu.

W maju i czerwcu 2006 r. w każdym z 16 województw odbyły się konferencje regionalne, na które zostali zaproszeni przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego, partnerów społeczno-gospodarczych, organizacji pozarządowych i związków zawodowych związanych z problematyką rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa. W każdej z konferencji uczestniczyło od 80 do 250 osób. Kalendarz konferencji regionalnych został przedstawiony w poniższej tabeli.

Kalendarz konferencji regionalnych na temat stanu prac nad Krajowym Programem Strategicznym i Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013

Lp.	Województwo	Data konferencji
1.	Dolnośląskie	18.05.2006
2.	Małopolskie	23.05.2006
3.	Łódzkie	23.05.2006
4.	Świętokrzyskie	24.05.2006
5.	Kujawsko-Pomorskie	29.05.2006
6.	Pomorskie	30.05.2006
7.	Warmińsko-Mazurskie	31.05.2006
8.	Podlaskie	01.06.2006
9.	Mazowieckie	02.06.2006
10.	Lubelskie	05.06.2006
11.	Podkarpackie	06.06.2006
12.	Lubuskie	07.06.2006
13.	Wielkopolskie	08.06.2006
14.	Zachodniopomorskie	08.06.2006
15.	Śląskie	12.06.2006
16.	Opolskie	12.06.2006

Tematem konferencji był Krajowy Plan Strategiczny oraz Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, w szczególności zapisy odnośnie działań Programu. Największym zainteresowaniem cieszyły się działania: Renty strukturalne, Ułatwianie startu młodym rolnikom, Modernizacja gospodarstw rolnych, Program rolnośrodowiskowy. W trakcie konferencji uczestnicy zadawali pytania oraz zgłaszali swoje uwagi. Na wszystkie pytania i uwagi przedstawiciele MRiRW udzielali wyczerpujących odpowiedzi i wyjaśnień.

Podczas ww. konferencji uczestnicy postulowali m.in.: wprowadzenie kryteriów regionalnych w przypadku działania Renty strukturalne, umożliwienie wsparcia prac poscaleniowych, zwiększenie alokacji na działania Osi 3, zwiększenie premii dla młodych rolników, zwiększenie limitu pomocy w ramach działań (w szczególności Modernizacja gospodarstw rolnych, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej), włączenie do Programu zapisów umożliwiających wspieranie projektów z zakresu budowy przydomowych oczyszczalni ścieków. Dyskutowano również nad metodologią podziału środków na koperty regionalne.

14.2. Wyniki konsultacji

W ramach konsultacji zgłoszono szereg uwag do opisów poszczególnych działań jak również dotyczących wprowadzenia innych działań wynikających z przepisów rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005. Najistotniejsze uwagi dotyczyły definicji beneficjenta oraz warunków dostępu w poszczególnych działaniach. Uwagi dotyczyły też wprowadzenia zmian w zakresie wysokości kwot i limitów pomocy. Dotyczyło to przede wszystkim działań inwestycyjnych adresowanych do producentów rolnych i

przetwórców. Ponadto wiele uwag dotyczyło szczegółowych zakresów wsparcia w poszczególnych działaniach. Ponadto w trakcie konsultacji regionalnych zgłoszono następujące uwagi: wprowadzenie kryteriów regionalnych w przypadku działania Renty strukturalne, umożliwienie wsparcia prac poscaleniowych, zwiększenie alokacji na działania Osi 3, zwiększenie premii dla młodych rolników, zwiększenie limitu pomocy w ramach działań (w szczególności Modernizacja gospodarstw rolnych, Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej), włączenie do Programu zapisów umożliwiających wspieranie projektów z zakresu budowy przydomowych oczyszczalni ścieków. Postulowano pozostawienie działania Wspieranie gospodarstw niskotowarowych przy zmianie kryteriów dostępu.

Wszystkie uwagi do projektu dokumentu były przedmiotem analiz zespołów roboczych powołanych do opracowania poszczególnych instrumentów i w miarę możliwości uwzględniane, biorąc pod uwagę możliwości finansowe, wdrożeniowe oraz zakres wsparcia z EFRROW wynikający z rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005. Część uwag i postulatów była analizowana pod kątem wprowadzenia odpowiednich możliwości wsparcia w ramach innych instrumentów, zwłaszcza funduszy strukturalnych realizowanych w ramach polityki spójności.

W lipcu 2006 r. powstała piąta wersja projektu Programu, w której uwzględniono wnioski z konferencji oraz efekty prac grup roboczych MRiRW.

W dniu 1 sierpnia 2006 r. Rada Ministrów przyjęła projekt Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013 (wersja piąta). Szczegółową listę najistotniejszych uwag wraz z informacją, czy zostały uwzględnione w Programie, przedstawia poniższa tabela.

Najważniejsze uwagi zgłoszone do poszczególnych działań Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 (wersja z marca 2006 r.) podczas konsultacji społecznych

Nazwa działania	Uwagi	Uwaga uwzględniona/nie uwzględniona
Szkolenia zawodowe i akcje informacyjne dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	propozycja definicji beneficjenta: osoba fizyczna, prawna oraz jednostki nieposiadające osobowości prawnej prowadzące działalność szkoleniową zgodnie ze statutem lub wpisem w ewidencji oraz konsorcja przez nie tworzone, posiadające doświadczenie w przeprowadzaniu szkoleń wśród rolników;	nie

	granty dla organizacji lokalnych i pozarządowych na prowadzenie akcji informacyjnych i szkoleń na temat potrzeby i sposobów ochrony wód w działalności rolniczej;	nie
Ułatwianie startu młodym rolnikom	w części dotyczącej warunku posiadania pełnego ubezpieczenia KRUS należy doprecyzować termin „w czasie ubiegania się o pomoc”	nie
	połowa wsparcia uzyskanego przez beneficjenta powinna być udokumentowana wydatkami inwestycyjnymi w rolnictwie;	tak
	w opisie działania wskazane jest wstawienie ppkt który będzie mówił, że za datę podjęcia prowadzenia gospodarstwa uznaje się dzień, od którego dana osoba stała się posiadaczem gospodarstwa rolnego tj. właścicielem, dzierżawcą, użytkownikiem wieczystym gospodarstwa i w związku z tym włada gospodarstwem tj. bezpośrednio i na własny rachunek prowadzi działalność rolniczą;	tak
	usunięcie kryterium dostępu warunku pozostawania przez okres 3 lat od uzyskania wsparcia w ubezpieczeniu KRUS. Podtrzymywanie tego warunku spowoduje, że młodzi rolnicy nie będą mogli zatrudnić się poza gospodarstwem rolnym w trakcie małego natężenia prac rolnych, a także uniemożliwia się im rozpoczęcie prowadzenia działalności gospodarczej;	tak
	proponuję wykluczyć z objęcia premią osoby prowadzące działy specjalne produkcji rolnej;	tak
Renty strukturalne	w pkt 2 stawia się warunek poprawy żywotności ekonomicznej gospodarstwa przejmującego grunty, jest to niepotrzebne komplikowanie działania;	tak

	▪ wśród beneficjentów działania nie ma robotników rolnych;	nie
	▪ zbyt krótki okres wypłacania wsparcia osobom, które jeszcze nie weszły w okres emerytalny (10 lat) i jej relatywnie mała kwota mogą okazać się niewystarczającym bodźcem finansowym do przekazywania przez beneficjenta gospodarstw instytucjom lub rolnikom, którzy nie są jego spadkobiercami;	nie
	▪ rozporządzenie (Rady (WE) nr 1698/2005 przewiduje możliwość udzielenia wsparcia na rzecz robotników rolnych, którzy decydują się na ostateczne zaprzestanie wszelkiej pracy w rolnictwie w momencie przekazania gospodarstwa;	nie
	▪ wprowadzenie dla województw o rozdrobnionej strukturze agrarnej (podkarpackie, małopolskie i świętokrzyskie) możliwości przekazania również gospodarstw poniżej 3 ha, ale wyłącznie na rzecz powiększenia istniejącego gospodarstwa lub w celu zasilenia zasobu własności rolnej Skarbu Państwa;	tak
	▪ proponuję rozszerzyć dostępność działania dla posiadaczy gospodarstw poniżej 3 ha, pod warunkiem przekazania takiego gospodarstwa na rzecz innego, które osiągnie wielkość ponad średnią powierzchnię w województwie;	tak
	▪ w kryteriach dostępu powinni znaleźć się rolnicy przekazujący gospodarstwo poniżej 1 ha;	tak
Modernizacja gospodarstw rolnych	▪ beneficjentem działania jest posiadacz samoistny lub zależny gospodarstwa rolnego lub nieruchomości, na której prowadzi dział specjalny produkcji rolnej;	nie

	osoba ubiegająca się o dofinansowanie realizacji inwestycji ma być pełnoletnia i w chwili ubiegania się o pomoc nie może przekroczyć wieku emerytalnego;	tak
	proponuję rozszerzyć o pozycję usuwanie wyrobów zawierających azbest;	nie
Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej	przewidzieć możliwość przyznania pomocy na projekty związane z przetwórstwem produktów rolnych z państw trzecich w sektorze paszowym i owocowo-warzywnych, tak jak to było w SPO 2004-2006;	tak
	w działaniu tym jest możliwość wsparcia dla przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 750 pracowników lub posiadających obrót nie przekraczający w złotych 200 mln euro. Zapis taki daje szansę dla dużych i zorganizowanych przedsiębiorstw, które mogą wykorzystać dostępne środki i spowodować, że małe i średnie przedsiębiorstwa nie otrzymają możliwości uzyskania wsparcia;	nie
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	odnośnie budżetu działania w poszczególnych województwach są bardzo różne potrzeby, tak więc na szczeblu województwa powinny być podejmowane decyzje o wysokości i strukturze środków na poszczególne schematy;	nie
	w schemacie gospodarowanie rolniczymi zasobami wodnymi, należy zrezygnować z „regulacji cieków naturalnych”;	nie
	zakres wsparcia rozszerzyć o renowację i odbudowę urządzeń melioracyjnych;	nie
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	beneficjentem działania jest osoba fizyczna, prawna lub jednostka organizacyjna nie posiadająca osobowości prawnej będąca posiadaczem gospodarstwa rolnego;	tak
Działania informacyjne i promocyjne	należałoby zdefiniować beneficjenta „grupa producentów”; czy przez	nie

	„grupę producentów” należy rozumieć grupę producentów rolnych w rozumieniu: <i>ustawy o grupach producentów rolnych i ich związkach oraz o zmianie innych ustaw</i> , a także <i>ustawy o organizacji rynków owoców i warzyw, rynku chmielu, rynku tytoniu oraz rynku suszu paszowego</i> ;	
Grupy producentów rolnych	kryteria dostępu zmienić na następujące: wsparcie w ramach PROW 2007-2013 będzie udzielone wyłącznie grupom producentów rolnych, które zostały wpisane do rejestru grup prowadzonego przez marszałka właściwego dla siedziby grupy i nie korzystały ze wsparcia w ramach PROW 2004-2006;	nie
Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów	należy rozważyć zwiększenie poziomu wsparcia w przypadku gospodarstw o powierzchni 10 ha korzystających z płatności bezpośrednich (limitowana wielkość wsparcia 200 euro), ponieważ proponowana kwota może nie zabezpieczyć podstawowych usług doradczych;	nie
	propozycja definicji beneficjenta: osoba fizyczna, prawna oraz jednostki nieposiadające osobowości prawnej prowadzące działalność szkoleniową zgodnie ze statutem lub wpisem w ewidencji oraz konsorcja przez nie tworzone, posiadające doświadczenie w przeprowadzaniu szkoleń wśród rolników;	nie
Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania	zwiększenie środków finansowych na to działanie;	nie
Płatności dla obszarów NATURA 2000 oraz związanych z wdrażaniem Ramowej Dyrektywy 2000/60/WE	beneficjentem działania jest również właściciel lub dzierżawca gruntów;	nie
	ze względu na duży obszar kraju objęty tym działaniem wydaje się zasadne składanie wniosków w ramach tego działania wraz z	nie

	wnioskami o płatności bezpośrednie;	
Program rolnośrodowiskowy	▪ w przypadku pakietu 2 rozważyć możliwość wydłużenia okresu wsparcia do 7 lat (art. 39 rozp. 1698/2005) oraz odstąpienia od stosowania degresywnego systemu płatności;	nie
	▪ dopisać w pakiecie 1 działanie 1.3 Produkcja integrowana (rolnicza, warzywnicza, sadownicza) z certyfikatem;	nie
	▪ aby pakiet 8 był dostępny również dla rolników gospodarujących na obszarach szczególnie narażonych na azotany pochodzenia rolniczego (OSN);	nie
Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne	▪ należy rozważyć utrzymanie 20-letniego okresu otrzymywania przez beneficjentów premii zalesieniowej;	nie
	▪ słuszne byłoby dodanie w kryteriach dostępu punktu, że zalesianie jest zgodne z miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego gminy;	nie
Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy i wprowadzanie instrumentów zapobiegawczych	▪ przywrócenie proponowanego wcześniej pakietu „utrzymanie zasobów martwego drewna w lesie”;	nie
	▪ zasięg działania powinien bezwzględnie obejmować lasy prywatne w całym kraju, czyli nie ograniczać się tylko do lasów prywatnych położonych na obszarach sieci Natura 2000;	tak
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	▪ powinno być również promowanie nieżywnościowych gałęzi produkcji rolnej, wytwarzania, przetwarzania i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii (zwłaszcza biomasy) w gospodarstwach rolnych i w ich otoczeniu;	tak

Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	propozycja rozszerzenia listy beneficjentów pomocy o Spółki Wodne w zakresie zaopatrzenia w wodę i gospodarki ściekowej;	nie
	poszerzyć grono beneficjentów o stowarzyszenie w ramach tworzenia lokalnej infrastruktury bezprzewodowej dostępu do internetu;	nie
Odnowa i rozwój wsi	odstąpić od podziału na schemat I i II, ponieważ komplikuje to wdrażanie działania a zróżnicowanie stawek wsparcia dyskryminuje beneficjentów z obszarów objętych strategią LGD;	tak
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	zamiast około 3000 beneficjentów zapisać około 8000;	nie
Oś 4 Leader	zbędne jest tworzenie nowych instytucji tj. RKL i jego sekretariatu;	nie
	w skład RKL wchodzi co najmniej 12-14 osób, nie uwzględniono w nim przedstawiciela Samorządu Województwa – instytucji dokonującej wyboru LGD i rozpatrującej wnioski. SW jest instytucją mającą najlepsze rozeznanie co do kierunków rozwoju, oceny ZSRW, a przede wszystkim instytucją kreującą rozwój regionu, i nikt inny nie zajmuje się w takiej skali koordynacją i wdrażaniem programów związanych z rozwojem rolnictwa i obszarów wiejskich	tak

15. RÓWNOŚĆ MĘŻCZYZN I KOBIET ORAZ NIEDYSKRYMINACJA

15.1. Działania promujące równość mężczyzn i kobiet na poszczególnych etapach realizacji programu (projekt, realizacja, monitorowanie i ocena)

Zasada równości kobiet i mężczyzn stanowi jedną z przekrojowych polityk Unii Europejskiej. W przypadku Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich zasada jest wyrażona poprzez właściwe przygotowanie i wdrażanie Programu.

Działania Programu będą realizowane zgodnie z ustawodawstwem wspólnotowym, w tym dotyczącym równouprawnienia kobiet i mężczyzn.

Na etapie programowania kryteria dostępu do pomocy w ramach Programu zostały określone na każdym etapie opracowania w taki sposób, aby żadna z płci nie była dyskryminowana ani faworyzowana.

Na etapie wdrażania o przyznaniu wsparcia decyduje spełnienie warunków udzielenia pomocy, które mają charakter obiektywnych i przejrzystych kryteriów związanych z celem danego instrumentu lub wynikają z prawa wspólnotowego.

Na etapie monitorowania i sprawozdawczości, zgodnie z ust. 3 art. 81 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w przypadkach, w których pozwala na to charakter pomocy, dane odnoszące się do wskaźników dzieli się według płci i wieku beneficjentów. Zgodnie z powyższym monitorowanie Programu uwzględni dane ukazujące udział mężczyzn i kobiet w niniejszym Programie. Udział obydwu płci, za pomocą odpowiednich wskaźników, będzie monitorowany i wykazywany dla następujących działań:

- Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie;
- Ułatwianie startu młodym rolnikom;
- Renty strukturalne;
- Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów;
- Modernizacja gospodarstw rolnych;
- Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności;
- Wspieranie gospodarowania na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW);
- Program rolnośrodowiskowy;
- Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne;
- Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej;
- Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw;
- Podejście Leader (wdrażanie lokalnych strategii rozwoju, funkcjonowanie lokalnej grupy działania, nabywanie umiejętności i aktywizacja).

W sprawozdaniach z realizacji programu zawarte będą informacje na temat przestrzegania polityki równych szans.

Na etapie oceny, m.in. na podstawie pozyskanych w trakcie realizacji Programu wskaźników monitorowania oraz przeprowadzonych badań i ekspertyz, będzie możliwe analizowanie danych w podziale na płeć i w rezultacie dokonanie oceny

instrumentów wsparcia ze względu na przestrzeganie zasad polityki równości podczas ich realizacji oraz potencjalny wpływ wsparcia na równość szans kobiet i mężczyzn.

15.2. Sposób zapobiegania wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną na różnych etapach realizacji Programu

Działania Programu będą zgodne z ustawodawstwem wspólnotowym dotyczącym zapobiegania wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną. Kryteria dostępu do pomocy dostępnej w ramach Programu zostały określone na każdym etapie opracowania w sposób zapobiegający wszelkiej dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.

O przyznaniu wsparcia decyduje spełnienie warunków udzielenia pomocy, które mają charakter obiektywnych i przejrzystych kryteriów związanych z celem danego instrumentu lub wynikają z prawa wspólnotowego.

W Polsce występują ponadto instytucje mające za zadanie przeciwdziałanie i walkę z wszelkimi formami dyskryminacji. Instytucją wspierającą równość jest Rzecznik Praw Obywatelskich. Ponadto funkcjonują odrębne organy zajmujące się szczególnym rodzajem dyskryminacji, jak: Pełnomocnik Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych, w kompetencji którego leży przeciwdziałanie dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność a także Departament do Spraw Kobiet, Rodziny i Przeciwdziałania Dyskryminacji w Ministerstwie Pracy i Polityki Społecznej, który koordynuje m.in. działania związane ze statusem kobiet i rodziny w społeczeństwie oraz realizuje zadania związane z przeciwdziałaniem dyskryminacji z jakichkolwiek powodów we wszystkich dziedzinach życia społecznego, gospodarczego i politycznego. Departament ten brał udział w konsultacjach i nie zgłosił uwag do Programu.

16. OPERACJE W RAMACH POMOCY TECHNICZNEJ

16.1. Opis działań pomocniczych w zakresie przygotowania, zarządzania, monitorowania, oceny, informacji i kontroli, finansowanych z pomocy technicznej

Podstawa prawna

Art. 66.2. rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Art. 40 oraz pkt 16.1 załącznika II do rozporządzenia Komisji (WE) nr 1974/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. ustanawiającego szczegółowe zasady stosowania rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 368/15 z 23.12.2006 r.).

Art. 13 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1320/2006 z dnia 5 września 2006 r., ustanawiającego zasady przejścia do systemu wsparcia rozwoju obszarów wiejskich określonego w rozporządzeniu Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz. Urz. UE L. 243/6 z 6.9.2006 r.).

Cel

1. Umożliwienie sprawnego funkcjonowania podmiotów odpowiedzialnych za przygotowanie, zarządzanie, wdrażanie, kontrolę, monitoring i ocenę PROW.
2. Zapewnienie warunków efektywnego działania Komitetu Monitorującego oraz jego grup (zespołów) roboczych.
3. Wdrożenie sprawnego i efektywnego systemu informacji i promocji PROW oraz następnego okresu programowania.
4. Stworzenie i utrzymanie Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.
5. Finansowanie wydatków określonych w art. 13 ust. 1 rozporządzenia Komisji (WE) nr 1320/2006 z dnia 5 września 2006 r.

Zakres pomocy

Pomoc jest udzielana na realizację projektów związanych ze wzmocnieniem systemu zarządzania, monitorowania, oceny i kontroli stopnia realizacji Programu. Ponadto ma na celu wdrożenie sprawnego i efektywnego funkcjonowania systemu informacji o PROW i jego promocji a także utworzenie i zapewnienie funkcjonowania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich. W ramach pomocy możliwe jest finansowanie działań informacyjno-promocyjnych dotyczących następnego okresu programowania oraz

ocen ex post, audytów i przygotowywania końcowych sprawozdań dotyczących poprzedniego okresu programowania.

Opis

W ramach Pomocy technicznej realizowane będą trzy schematy:

Schemat I: Wzmocnienie systemu zarządzania, monitorowania, wdrażania, kontroli i oceny stopnia realizacji Programu

W celu zapewnienia skutecznej realizacji działań PROW konieczne jest odpowiednie przygotowanie wszystkich uczestników procesu jego wdrażania oraz zapewnienie im optymalnych warunków wykonywania powierzonych zadań. W szczególności istotne jest zapewnienie odpowiedniego wsparcia dla instytucji odpowiedzialnych za zarządzanie, wdrażanie, monitorowanie i ocenę oraz kontrolę realizacji PROW.

Ponadto w ramach schematu możliwe jest finansowanie ocen ex post, audytów i przygotowywania końcowych sprawozdań dotyczących poprzedniego okresu programowania, a także prac związanych z przygotowywaniem kolejnego okresu programowania.

Schemat II: Działania informacyjne i promocyjne

W celu zapewnienia jak najlepszej promocji PROW i pogłębienia wiedzy na temat zasad jego działania oraz możliwości otrzymania pomocy a także bieżącego informowania o przebiegu realizacji PROW niezbędna jest znajomość zagadnień związanych z PROW wśród społeczeństwa. Realizacja działań Schematu znacząco wpłynie na korzystny wizerunek i akceptację PROW, a także przyczyni się do szybszej i skuteczniejszej absorpcji środków finansowych.

Ponadto w ramach schematu możliwe jest finansowanie działań informacyjno – promocyjnych dotyczących następnego okresu programowania.

Schemat III: Stworzenie i utrzymanie Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

W celu umożliwienia prowadzenia działań na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, poprzez wymianę i rozpowszechnianie informacji na ich temat wśród wszystkich zainteresowanych partnerów, identyfikację i analizę dobrych praktyk, wymianę istotnych dla rozwoju obszarów wiejskich doświadczeń oraz transfer „know-how” w tym zakresie utworzona zostanie Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich. Realizacja działań Schematu ma na celu finansowanie stworzenia struktury potrzebnej do prowadzenia Sieci oraz utrzymanie jej.

Beneficjenci

Pomoc finansowa udzielona zostanie podmiotom zaangażowanym w realizację zadań wynikających z Programu. W szczególności są to:

- Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi;
- Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa;
- Generalny Inspektor Kontroli Skarbowej;
- podmioty, którym zostaną delegowane zadania instytucji zarządzającej;
- instytucje odpowiedzialne za realizację strategii komunikacyjnej zgodnie z rozdziałem 13 Programu;
- podmioty zaangażowane w działania związane z utworzeniem i utrzymaniem, zarządzaniem i obsługą Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich, zgodnie z Planem działania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

Forma i wysokość pomocy

Pomoc będzie udzielana na zasadzie zwrotu poniesionych kosztów. Projekty mogą być realizowane w kilku etapach.

Poziom wsparcia

Poziom pomocy udzielanej beneficjentowi może wynosić maksymalnie 100% wysokości kosztów kwalifikowalnych.

Kryteria dostępu i wyboru projektów

A - kryteria dostępu

- 1) projekt jest zgodny z celami Pomocy technicznej;
- 2) projekt obejmuje koszty kwalifikowalne;
- 3) okres realizacji projektu jest zgodny z okresem realizacji PROW - przewiduje się możliwość skrócenia okresu realizacji z powodu konieczności rozliczenia środków Unii Europejskiej.

B – kryteria wyboru

Pomoc techniczna przewidziana jest jako wsparcie określonych beneficjentów, udzielane w zależności od istniejących i zgłoszonych potrzeb.

Wdrożenie

Podmiot uprawniony do ubiegania się o wsparcie w ramach pomocy technicznej składa wniosek o przyznanie pomocy wraz z załącznikami do ARiMR. Wnioski są weryfikowane pod względem formalnym oraz merytorycznym. ARiMR podpisuje umowy z wnioskodawcami, których wnioski zostały pozytywnie zweryfikowane.

W przypadku, gdy wnioskodawcą jest ARiMR, pomoc techniczną przyznaje minister właściwy do spraw rozwoju wsi.

Jeżeli jest to wymagane wnioskodawca realizuje projekt przeprowadzając, przetarg na wyłonienie wykonawcy. Po zakończeniu realizacji etapu/całego przedsięwzięcia, wnioskodawca składa stosowny wniosek o płatność do ARiMR. ARiMR przeprowadza weryfikację wniosku pod względem formalnym i zgodności z zapisami umowy. Po dokonaniu weryfikacji ARiMR dokonuje płatności.

Zasięg geograficzny

Cały kraj.

Liczba beneficjentów

Zgodnie z kategoriami beneficjentów wymienionymi w części Beneficjenci.

Wskaźniki monitorowania

Wskaźniki produktu:

- 1) liczba beneficjentów;
- 2) liczba projektów;
- 3) całkowita wartość projektów;
- 4) Wskaźnik rezultatu: liczba przeprowadzonych działań.

Koszty kwalifikowalne

Kwalifikowalne będą wydatki poniesione od dnia 1 stycznia 2007 roku.

Lista kosztów kwalifikowalnych w ramach Pomocy Technicznej będzie stanowiła załącznik do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie szczegółowych warunków i trybu przyznawania, wypłaty lub zwracania pomocy technicznej.

Wydatek można uznać za kwalifikowalny jeżeli:

- 1) jest niezbędny dla realizacji projektu;
- 2) jest racjonalny;
- 3) jest rzetelnie udokumentowany i możliwy do zweryfikowania;
- 4) jest spójny z obowiązującymi przepisami;
- 5) jest ujęty na liście kosztów kwalifikowalnych.

Specyficzne dla Programu wskaźniki dodatkowe i skwantyfikowane wartości docelowe

Typ wskaźnika	Wskaźnik	Wartość docelowa 2007-2013
Produkt	Liczba beneficjentów	22
	Liczba projektów	1 239
	Całkowita wartość projektów	1 066 400 000
Rezultat	Liczba przeprowadzonych działań	12 390

16.2. Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich

Podstawa prawna

Art. 68 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005 z dnia z dnia 20 września 2005 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) (Dz. Urz. UE L 277/1 z 21.10.2005 r.).

Zasięg geograficzny

Zasięg funkcjonowania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich obejmuje terytorium całego kraju.

Cel

Celem istnienia Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich jest wsparcie wdrażania i oceny polityki w zakresie rozwoju obszarów wiejskich oraz identyfikacja, analiza, rozpowszechnianie oraz wymiana informacji i wiedzy w tym zakresie wśród wszystkich zainteresowanych partnerów na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym oraz wspólnotowym.

Procedura i harmonogram ustanowienia Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich w Polsce będzie utworzona najpóźniej do dnia 31 grudnia 2008 roku i będzie miała charakter otwarty. Skupiać będzie struktury administracyjne (na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym) oraz zainteresowane podmioty, które przyczyniają się do rozwoju obszarów wiejskich oraz mają w sposób bezpośredni lub pośredni wpływ na lepsze wykorzystanie instrumentów Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich. Będą to przede wszystkim struktury administracyjne, m.in. samorządy województw, gmin i powiatów, organizacje branżowe, izby rolnicze, instytuty resortowe, organizacje pozarządowe, jednostki badawczo-rozwojowe, ośrodki doradztwa rolniczego, służby ochrony przyrody, lokalne grupy działania oraz sieci i porozumienia wymienionych jednostek.

W celu zapewnienia prawidłowego funkcjonowania Sieci niezbędne jest przygotowanie wykazu obejmującego struktury administracyjne i podmioty działające w zakresie rozwoju obszarów wiejskich. W pierwszym etapie nastąpi identyfikacja oraz wybór podmiotów na poziomie krajowym, a następnie na poziomie regionalnym i lokalnym. Uczestnikami KSOW będą podmioty, które są aktywnie zaangażowane w rozwój obszarów wiejskich oraz wyrażą chęć otrzymywania oraz dostarczania informacji w tym zakresie.

	2007		2008		2009	
	1.01-30.06	01.07-31.12	1.01-30.06	01.07-31.12	1.01-30.06	01.07-31.12
Identyfikacja oraz wybór podmiotów (na poziomie krajowym, regionalnym i lokalnym) – stworzenie rejestru						
Ustanowienie struktury organizacyjnej KSOW (Sekretariat KSOW i Sekretariaty Regionalne)						
Realizacja Planu Działania						

Opis głównych kategorii działań

Działanie Sieci ma sprzyjać urzeczywistnianiu zasady partnerstwa oraz nowoczesnego i efektywnego sposobu wymiany informacji oraz przekazywania wiedzy.

Do zadań Sieci należała będzie przede wszystkim:

- identyfikacja i analiza możliwych do przeniesienia dobrych praktyk w zakresie rozwoju obszarów wiejskich oraz przekazanie informacji na ich temat;
- wymiana wiedzy oraz ocena polityki w zakresie rozwoju obszarów wiejskich;
- przygotowanie programów szkoleniowych dla lokalnych grup działania w procesie tworzenia;
- wspieranie współpracy międzyterytorialnej i transnarodowej;
- wspieranie dla współpracy międzyinstytucjonalnej, w tym międzynarodowej;
- organizacja i wymiana doświadczeń oraz know-how,
- transfer dobrych praktyk oraz projektów innowacyjnych,

W celu realizacji powyższych zadań organizowane będą m.in. spotkania, szkolenia, seminaria, sieci eksperckie. Ponadto utworzony zostanie portal internetowy KSOW.

Działania realizowane w ramach KSOW nie będą tożsame z projektami realizowanymi w ramach strategii komunikacyjnej.

Szczegółowy opis przedsięwzięć realizowanych w ramach KSOW, zgodnie z artykułem 68 rozporządzenia Rady (WE) nr 1698/2005, będzie zawarty w Planie Działania KSOW, który zostanie przygotowany najpóźniej do dnia 31.12.2008 roku.

Kwota zarezerwowana na utworzenie i funkcjonowanie Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

Budżet Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich planowany jest na poziomie 55 mln euro i będzie zapewniony w ramach Pomocy Technicznej. Obejmuje on wydatki na funkcjonowanie struktury KSOW m.in. koszty organizacji oraz funkcjonowania jednostki centralnej KSOW (w ramach komórki organizacyjnej MRiRW), jednostek regionalnych oraz wydatki związane z realizacją zadań w ramach sieci (zgodnie z Planem Działania KSOW).

Tabela finansowa dla całego okresu programowania [w EUR]

Rodzaj wydatków na krajową sieć obszarów wiejskich	Wydatki publiczne ogółem	Wkład EFRROW
a) na funkcjonowanie struktury krajowej sieci obszarów wiejskich	11 000 000	8 250 000
b) na wdrożenie planu działania krajowej sieci obszarów wiejskich, włącznie z jego oceną	44 000 000	33 000 000
Ogółem	55 000 000	41 250 000

Część kwoty przeznaczonej na funkcjonowanie struktury krajowej sieci obszarów wiejskich nie będzie w nadmierny sposób wzrastać na przestrzeni czasu.

Wyznaczenie właściwych władz i odpowiedzialnych organów

MRiRW jest instytucją odpowiedzialną za utworzenie i utrzymanie Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich.

Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich w Polsce będzie posiadać jednostkę centralną KSOW (National Network Unit), która będzie znajdowała się w MRiRW i będzie odpowiedzialna między innymi za koordynację prac KSOW, koordynację stworzenia i prowadzenia portalu internetowego Sieci oraz ułatwianie kontaktu między członkami Sieci (schemat przedstawiony w załączniku 17 do Programu). Ponadto równomiernie w kraju zostaną rozmieszczone jednostki regionalne, które będą wspierały realizację zadań KSOW, ułatwiały kontakty między członkami Sieci w danym regionie oraz współpracę między regionami.

W celu określania priorytetów KSOW i rekomendacji działań oraz bieżącego monitorowania prac KSOW, zostanie powołana Grupa Robocza, która będzie składała się z przedstawicieli administracji publicznej, przedstawicieli samorządu terytorialnego oraz reprezentantów organizacji i instytucji zaangażowanych w rozwój obszarów wiejskich. Do zadań Grupy Roboczej będzie należało również powoływanie

i kierowanie pracami tematycznych grup roboczych. W posiedzeniach Grupy Roboczej będą mogli brać udział eksperci oraz przedstawiciele innych instytucji zaproszeni przez przewodniczącego.

Monitorowanie i ocena

Funkcjonowanie Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich będzie monitorowane przez Instytucję Zarządzającą PROW oraz przez jednostkę centralną KSOW, przy pomocy jednostek regionalnych. Dane dotyczące działalności gromadzić będą jednostki regionalne. Rolę koordynatora pełnić będzie jednostka centralna KSOW.

Źródła informacji

1. Informacje przekazywane przez Agencję Płatniczą.
2. Informacje przekazywane przez Beneficjentów.
3. Raporty powstające na podstawie badań przeprowadzanych wśród uczestników Sieci.
4. Opracowania ankiet ewaluacyjnych wypełnianych przez uczestników konferencji, seminariów, szkoleń itp. organizowanych w ramach Planu Działania.
5. Informacje przekazywane przez uczestników Sieci.
6. Opinie i uwagi dotyczące funkcjonowania Sieci przekazane przez użytkowników portalu Sieci.
7. Raporty niezależnych ekspertów oceniające efektywność funkcjonowania KSOW

Kryteria oceny funkcjonowania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

1. Zgodność podejmowanych przedsięwzięć z Planem Działania.
2. Terminowość przekazywania informacji między Sekretariatami.
3. Powszechność i łatwość w dostępie do KSOW.
4. Aktualność informacji zamieszczanych na stronie KSOW.
5. Zaangażowanie uczestników w działanie KSOW.
6. Aktywność uczestników Sieci na stronie internetowej KSOW.
7. Zgodność wybranych projektów z założeniami przyjętymi na dany rok przez Grupę Roboczą.
8. Poziom zainteresowania spotkaniami szkoleniowymi organizowanymi w ramach Sieci.
9. Poziom zainteresowania danym tematem wśród uczestników Sieci.

Wskaźniki monitorowania i oceny

1. Liczba uczestników KSOW na poziomie lokalnym, regionalnym oraz krajowym.
2. Liczba zarejestrowanych użytkowników portalu KSOW.
3. Liczba zarejestrowanych wejść na stronę KSOW.
4. Liczba wejść na dane zakładki tematyczne strony KSOW.
5. Liczba uczestników szkoleń, seminariów i konferencji organizowanych w ramach Planu Działania.
6. Liczba dni odbytych szkoleń, seminariów i konferencji.
7. Liczba wydanych publikacji.
8. Liczba rozprowadzonych publikacji.
9. Liczba grup tematycznych.
10. Liczba spotkań grup tematycznych.
11. Liczba projektów w podziale na temat projektu (np. dobre praktyki, innowacyjność, współpraca międzyterytorialna).

Funkcjonowanie KSOW będzie podlegało ocenie bieżącej oraz ocenom okresowym: średniookresowej i ex-post.

Prawidłowo funkcjonująca Sieć przyczyni się do zwiększenia wartości dodanej w ramach wsparcia obszarów wiejskich poprzez synergię z innymi instrumentami oraz dzięki współpracy zaangażowanych podmiotów. Działanie Sieci ma szczególne znaczenie w Polsce, gdzie ze względu na uwarunkowania historyczne konieczność przewyższania zaszłości poprzez budowanie partnerstwa publiczno-społecznego oraz tworzenie możliwości rozwoju inicjatyw społecznych jest szczególnie potrzebne.

Rezultaty, które powinny zostać osiągnięte w wyniku utworzenia i funkcjonowania Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich

Zbudowanie międzysektorowego partnerstwa na rzecz zrównoważonego rozwoju powinno doprowadzić do:

- 1) innowacyjnego podejścia dla rozwiązywania problemów i wyzwań związanych z wdrażaniem rozwoju zrównoważonego i rozwiązaniem problemów bezrobocia;
- 2) powstania mechanizmów umożliwiających każdemu z partnerów i sektorów wykorzystanie posiadanych kompetencji i umiejętności w celu osiągnięcia wspólnych celów – w sposób bardziej efektywny i zrównoważony, niż w przypadku działań podejmowanych przez poszczególnych partnerów i sektory na własną rękę;

- 3) dostępu do większej puli zasobów, poprzez wykorzystanie pełnego zakresu możliwości merytorycznych, kadrowych, technicznych i finansowych każdego z partnerów i sektorów;
- 4) nowych dynamicznych wewnętrznych sieci współpracy, które udostępnią każdemu z sektorów sprawniejsze kanały angażowania społeczeństwa na szerszą skalę oraz zwiększą możliwości oddziaływania na politykę;
- 5) lepszego zrozumienia wartości i cech charakterystycznych dla poszczególnych partnerów i sektorów, przyczyniając się w ten sposób do budowania bardziej zintegrowanego i stabilnego społeczeństwa.